ISTORII NEELUCIDATE

almanah estival '87

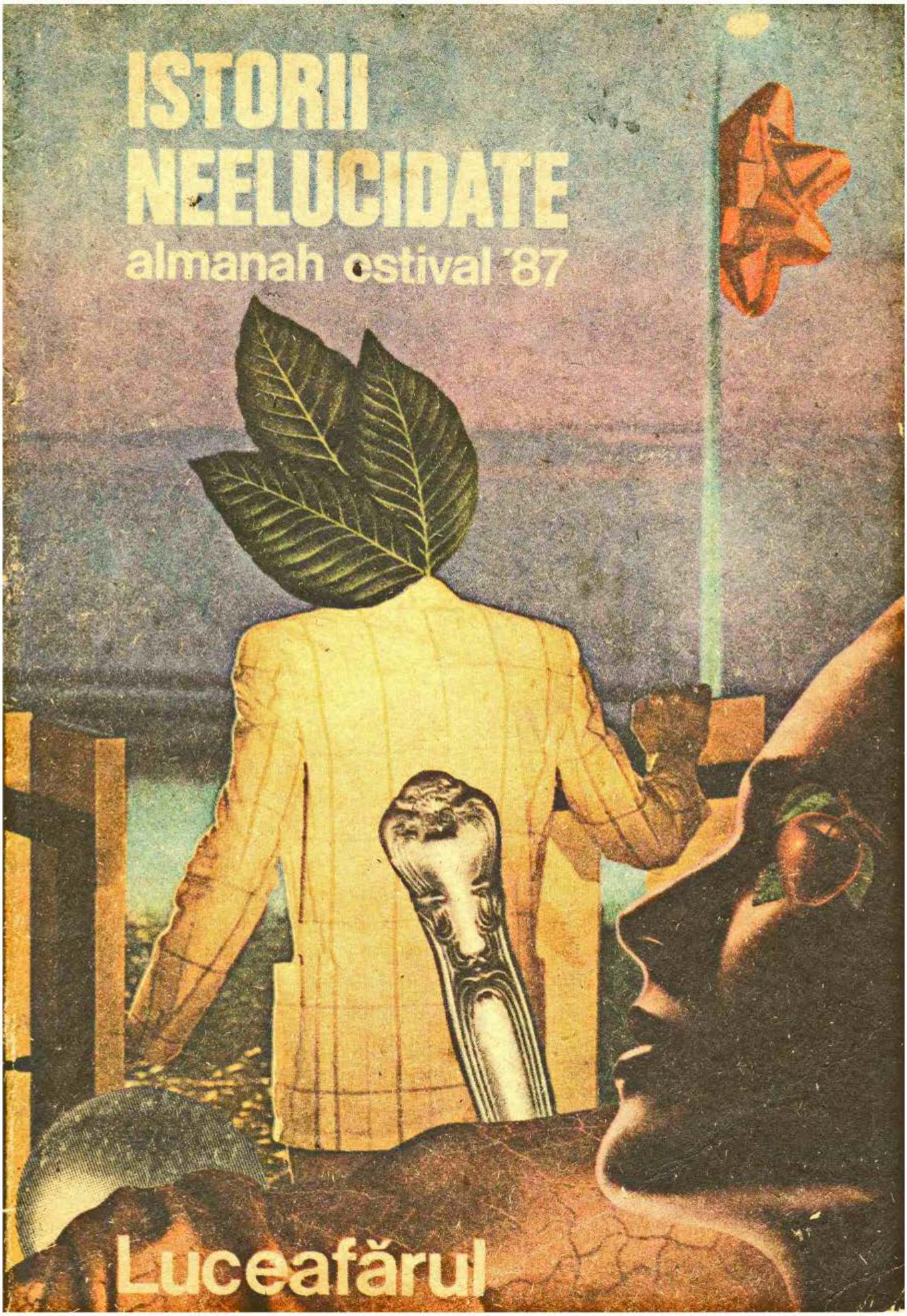

Luceafărul

ALMANAHUL ESTIVAL

„LUCEAFĂRUL“ 1987

1

161

23

55

123

75

119

181

233

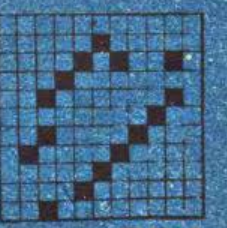

294

191

70 DE ANI DE LA LUPTELE DE LA MĂRĂȘTI ȘI MĂRĂȘEȘTI

„Treceți batalioane române Carpații, la arme cu frunze și flori". Coloane ale armatei române trec munții în ziua de 15/28 august 1916 pentru a elibera frații din Transilvania

EPOPEEA NESCRISĂ

1916 — 1919

Primul război mondial a însemnat pentru România una din marile sale experiențe existențiale, examenul ei decisiv ca forță statală și politică într-un context conflictual de o tensiune fără precedent. Pentru România primul război mondial a fost un război popular. Adică un război ale cărui rosturi au fost înțelese și susținute de popor. În clipele grele, cînd degringolada cuprinsese cercurile conducătoare românești, producînd adevărate dezerțiuni de la datorie, reazimul ultim al țării a rămas în popor, armata română confundîndu-se practic cu acesta. Dacă pe fronturile Austro-Ungariei s-au constatat numeroase dezerțiuni, numeroase trădări, dacă tribunalele chezaro-crăiești au avut mult de furcă, rostind nenumărate sentințe de condamnare la moarte, asta s-a petrecut pentru

Transportarea tunurilor artileriei grele la Oituz — 17 aug. 1917

că războiul pornit de Austro-Ungaria a fost un război antipopular, străin intereselor naţiunilor din imperiu. Descompunerea armatelor ţariste, părăsirea frontului de către ţăranii şi muncitorii imperiului răsăritean, care voiau pacea, arată că nici pentru ei acest război n-a fost dorit de cei chemaţi să-l ducă. Soldaţii armatei ruse au părăsit liniile frontului îndreptîndu-se către casă, pentru a participa la marea revoluţie.

În schimb, frontul românesc, care a suferit grele pierderi în încleştări cumplite, după confuzia retragerii, n-a cunoscut nici dezerţiunea, nici trădarea, nici părăsirea de poziţii aşa cum s-a întîmplat cu armatele pe care le avea în faţă. Greu lovită, armata română, slab înarmată şi dezorganizată, s-a retras în Moldova pentru refacere, izbutind să contraatace, să respingă inamicul sau să-l ţină în loc, ca în celebrele lupte de la Mărăşeşti şi Mărăşti din 1917. Aflat la antipodul războiului imperialist, războiul românilor a fost tot mai mult un război al maselor.

Somată ultimativ de puterile occidentale să intre în luptă pentru a degaja frontul de vest, România s-a angajat pe două fronturi, cel sudic : dunărean şi dobrogean, şi cel carpatic, susţinută insuficient de aliaţi prin trupe ruse, dar nu şi cu echipament şi armament, aşa cum aliaţii îi garantaseră. Lungimea frontului românesc, în contact direct cu inamicul atît la sud cît şi la nord, era cu mult mai mare decît lungimea frontului occidental al celor doi aliaţi la un loc. În plus, guvernanţii care angajaseră ţara în război n-o pregătiseră şi din punct de vedere militar. Echipamentul, armamentul, instrucţia trupei, pregătirea ofiţerilor se aflau sub nivelul cerut de un conflict armat cu un adversar exersat şi cu experienţa frontului bine însuşită. După euforicele zile ale începutului, armatei române i-au fost opuse nu trupe austro-ungare, care îşi dovediseră slăbiciunea, ci cele mai bune formaţii germane retrase de pe frontul de vest şi masate în mare număr pe frontul de răsărit pentru a da aici lovitura. Scopul aliaţilor fusese atins : presiunea germană asupra frontului franco-englez a încetat, dar ea s-a mutat pe frontul român, unde armata română aflată între două focuri, minată de propriile-i slăbiciuni, a trebuit să cedeze teren. Pe lîngă inexperienţa de război a trupelor româneşti, atît la soldaţi, cît şi la ofiţeri, a avut un rol decisiv tehnica de luptă a armatei germane, net superioară celei române. Demagogia politicienilor români, favoritismele din timp de pace se plăteau acum de soldatul român. Catastrofa a fost inevitabilă, la fel căderea Bucureştiului, ocuparea a 2/3 din România şi masarea refugiaţilor şi a trupelor în teritoriul rămas liber al Moldovei.

Cumplita epopee a acestei retrageri n-a fost încă scrisă. Dar a venit refacerea. Aliatul occidental a înţeles să se achite măcar în parte de datoriile pe care şi le asumase faţă de România. Începe reorganizarea şi avînd acum armament nou şi instructori francezi pentru el, trupele române sînt gata de a intra în luptă. Urmează celebrele lupte de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz. Concentrarea de trupe germane pe frontul din sudul Moldovei este extraordinară. Contraatacul generalului Alexandru Averescu la Mărăşti, într-un punct extrem de fortificat de germani, le-a vestit Puterilor centrale viitoarea înfrîngere, iar armatelor române le-a arătat că inamicul implacabil de pînă ieri putea fi aruncat în derută. Ofensiva germană de la Mărăşeşti, care ţintea nordul Mării Negre, fiind o mare lovitură strategică, importantă pentru întregul război, a fost anihilată. Balanţa războiului se înclina altfel. Dar în acest moment trupele ruse se retrag de pe front, iar Germania obţine o pace separată cu Rusia, izolînd complet România. A urmat pacea româno-ger-

mană de la Buftea, niciodată ratificată, după care a venit Unirea din 1 decembrie 1918 și eliberarea teritoriilor românești de bandele înarmate care terorizau populația civilă sau de trupe care mai luptau încă pentru țelurile fostului imperiu austro-ungar. Războiul s-a terminat pentru români în anul 1919, opincile agățate pe cel mai înalt catarg al Parlamentului ungar, unde se luaseră atitea hotăriri împotriva populației românești, avînd semnificația mult mai adîncă a unei riposte de clasă. Ele consfințesc de altfel caracterul popular al războiului dus de români în marea conflagrație a primului război mondial. Fără valoarea deosebită a elementului uman al trupelor române, fără acest soldat simplu, îndeobște țăran, rezistența la invazie, realizarea marilor idealuri politice n-ar fi fost cu putință. Scriitorimea timpului a luat parte activă la pregătirea sufletească a țării pentru marea încercare a războiului care venea, ca și la luptele care au urmat mobilizării. Societatea Scriitorilor Români a trăit momente de mare tensiune pentru că toți acei scriitori care deplînseseră condiția românilor din imperiul austro-ungar doreau eliberarea acestora prin intrarea în luptă alături de Franța, de Anglia, și de aliatul răsăritean al acestora, Rusia. Sub presiunea unei majorități a membrilor săi, conducerea S.S.R.-ului a dat chiar un comunicat în care-și preciza poziția, optînd pentru eliberarea Transilvaniei și pentru alianța cu cei care garantau posibilitatea acestei eliberări. Nu este singurul gest care arată scriitorimea română adînc implicată în evenimentele pe care le-a declanșat primul război mondial. Odată hotărîtă intrarea României în război, alături de Franța și Anglia, de Rusia, scriitorii pleacă pe front, fie ca voluntari, unii, fie ca mobilizați, alții. Unii cad în luptă, alții cad prizonieri, alții supraviețuiesc, întregi sau mutilați de violența carnagiului. A murit astfel poetul Constantin T. Stoika, modernist din cercul lui Ovid Densusianu, poetul N. Vulovici, căruia-i închină un emoționant necrolog N. Iorga, poetul Mihail Săulescu de la care literatura română aștepta atît de mult. A murit la Cireșoaia prozatorul Ion Grămadă în 1917, la fel s-a dus datorită tifosului contractat la Mărășești poetul Al. Matveevici, ca și poetul mai puțin cunoscut Andrei Naum. Jertfa de sînge a literaturii române a fost promptă și a arătat că scriitorii români credeau în ceea ce scriau. La Turtucaia a luptat Demostene Botez, acolo au căzut prizonieri George Topîrceanu și N. Davidescu. Într-un lagăr a ajuns și Gh. Brăescu, mutilat de război. Prizonier a ajuns și Camil Petrescu după primele lupte, care l-au lăsat fără auz. La Mărășești au luptat și Gib Mihăescu și Victor Ion Popa, frontul în linia întîi l-a făcut și Panaitescu, devenit apoi Perpessicius. Vasile Voiculescu a fost medic militar la Bîrlad, în pericol de a muri de tifos exantematic. Lista acestor combatanți, care au schimbat condeiul cu baioneta, este lungă. Alții au fost mobilizați la fortificații sau pentru presa militară. Unul dintre ei a fost Sadoveanu, pentru a scoate în România liberă, la Iași, ziarul ROMÂNIA, care într-un tiraj de 15 000—20 000 de exemplare a constituit hrana zilnică a trupelor române din Moldova de sus, factor de întărire morală. Mihail Sadoveanu a scris numeroase pagini de susținere morală pentru țăranii din linia întîi. A fost reporter de front și a cunoscut frontul din aproape. După bătălia de la Mărăști și cea de la Mărășești el ne-a lăsat pagini emoționante și autentice de la fața locului, pe care le reproducem mai jos.

„Pe aici nu se trece !" — monument de Oscar Han ● Episod eroic din crîncena bătălie de la Mărășești — reproducere după un tablou de D. Stoica

GURĂ DE RAI GURĂ DE FOC

Mihail Sadoveanu

«Un soldat» — reproducere după o pictură de Costin Petrescu

Îmi aduc aminte că mă aflam la Vizantea, în vremea războiului trecut, şi auzeam tunurile mugind sus, pe culmi sub cer, în pădurea eternă. Încleştarea oamenilor se prelungea în pustiurile de piatră. Pe margini de drumuri şi poteci văzusem risipite arme şi căşti ; în cotloane de costişă, tunuri şi chesoane. Amăriţii păminteni suiseră pînă în sălaşurile caprelor negre, trecînd tunuri peste ponoară şi aducîndu-le pe ţancuri. Ecourile clocoteau măreţ în toate gangurile munţilor. Le ascultam cu inima bătînd, în acea zi fierbinte de iulie. Lătratul tunurilor a contenit cînd a căzut seara şi peste singurătăţi negre s-a întins tăcerea ca o apă nesimţită.

Mă aflam între distrugeri şi bejenii. O parte din vrînceni pribegiseră. Alţii, rămaşi, ascultau atenţi, aşteptînd să izbucnească de sub acea tăcere spaimele. Poate aşteptau să se ridice din veac bătrînii adormiţi, căci în cetatea acelor munţi dormea în ţărînă un popor mai numeros decît cel în viaţă. Liniştea aceea solemnă a Vrancei mi-a pătruns fără să vreau sufletul şi am simţit deslusit picurîndu-mi în simţuri, ca o adiere şi ca o litanie a păstorilor răposaţi, acel fermecător început de baladă :

Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai...

De pe prispa pe care stam, sub acoperişul scund de draniţă, zăream un drum cotit sub lună şi-o apă argintie care întovorăşea drumul. În stînga mea, un turn întunecos de biserică. În dreapta, codrul negru suind în cer, spre stele. În apropiere, sub un şopru, oameni năcăjiţi şopteau la o vatră de foc. De unde îmi venea oare murmurul acela de cîntec fermecat, care îmi tremura în suflet ? Era un murmur melodios al generaţiilor căzute. Era un cîntec de păstori din zorii veacurilor şi ai legendelor.

Această Mioriţă aşa de suavă, aşa de artistică, unică între cîntecele popoarelor, prin ce minune s-a născut pe aceste plaiuri ? Prin ce har au tresărit mărgăritarele lacrimilor în sufletul unui umil necunoscut ? Ciobanii acelor pustii nu s-au bucurat de nimic deosebit pe lumea asta în curgerea fără sfîrşit. Drumul vieţii lor nu şi l-au însemnat decît cu lacrimi şi sînge. Ce om din această rasă a vibrat astfel în faţa naturii şi a lui Dumnezeu ? Acest dintîi mare poet al limbii noastre a dat dintr-o dată valoare nemuritoare întregului peisaj. N-a cîntat nici vitejii, nici slavă, ci, simţindu-se element al naturii veşnic noua, a privit moartea fără cutremur, ca pe o eliberare şi pe-o înnoire, apropiindu-se prin aceasta de însuşi ziditorul a toate.

Din nou, în acest leagăn al baladelor, mă simţeam uimit de înţelegerea de mare poet a lui Alecsandri. Căci el, întîia oară, a auzit sunînd silabele misterioase ale Mioriţei, urmărindu-le din vale în vale, din ecou în vînt în ecou de bucium ; el le-a recunoscut forma fină şi mlădioasă, alegînd lamura ei din variantele tufoase şi imperfecte, pînă ce a statornicit-o definitiv în forma-i pură de juvaer.

Tu să-i spui curat
Că m-am însurat
C-o fată de crai
Pe-o gură de rai...

Brazi şi păltinaşi
I-am avut nuntaşi...

Cîntecul acesta bătrînesc rămîne singur între mii de cîntece, ca un pisc pleşuv. În el e tristeţea de a trăi şi chemarea fericiţilor morţi. În el se înscrie sufletul de resemnare al rasei. În el e şi vechimea şi stăruinţa şi sulfetul ei blînd.

(Din Anii de ucenicie)

Note de front

Mihail Sadoveanu

MĂRĂȘTI

IULIE 1917

Un drum cu automobilul spre frontul nostru, spre cuibul Vrancei, înecat în ceața zării. În ziua limpede și strălucită, mi se perindează răpede pe dinaintea privirilor, din nou, locuri vechi și cunoscute : dumbrava încîntătoare de la Strunga, drumul lin spre Roman, străjuit de arbori străvechi, apoi, ajunși la șoseaua națională, valea Moldovei în dreapta, valea Siretului în stînga, supt ușoare pulberi argintii. Sînt aceleași icoane dragi ale vechiului și frumosului nostru pămînt : satele albe, livezile, drumeagurile cenușii. Sînt aceleași lanuri de grîne, ca flăcări aurii, în imensul cuptor al lui Iulie, și aceleași covoare verzi de porumbiști. Dar peste toate plutește parcă un aer de tristețe. În sate și pe cîmpuri au rămas numai femeile, copiii și bătrînii. Bărbații stau cu arma în mînă și cu ochii neguroși, în bătaia puhoiului dușman.

Mergem multă vreme pe marea șosea umbrită de plopi tremurători. Am trecut răpede prin Roman, ne oprim puțin la Bacău, — apoi ne lăsăm prin zăpușeala după-amiezii spre Adjud.

Vin învăluiri grabnice de vînt și de pe munți se ridică nouri. Pe o vale, ni se deschide deodată ca un colț nou de lume, între dumbrăvi rare. O ploaie iute a stropit aici cuprinsul c-o clipă înaintea noastră ; și-acum totul scînteie în soare în mii de curcubeie mărunte, și vine de pe finețuri un miros dulce și cald de ierburi înflorite.

Trecem grabnic, coborîm, ajungem către gura Trotușului, la Adjud.

Aici facem un nou popas și începem investigații care ne-ar putea pune pe urmele unui restaurant.

Soarele coboară către asfințit în rostogoliri de nouri cu forme bizare. Vîntul are tresăriri și salturi prevestitoare de furtună. S-aude huruind departe sus : tunetul. Din cîmpia Siretului, de la miază-zi, zgomote asemănătoare încep a răspunde. De data asta e tunul.

Îl ascult deodată atent, cu sufletul mișcat.

Dușmanul nu e prea departe. Colo, în fund, către miază-zi, taberile lui trag ca o linie neagră de doliu în lungul Siretului. Și-acuma, în acest amurg cu adieri de furtună, ca-n nenumărate alte înserări din urmă, începe tunul muzica fioroasă a morții. Închid ochii ș-o ascult și mă gîndesc la durerile și nenorocirile noastre, la vijelia care ne-a călit, ne-a asprit sufletul, ne-a încordat toate puterile.

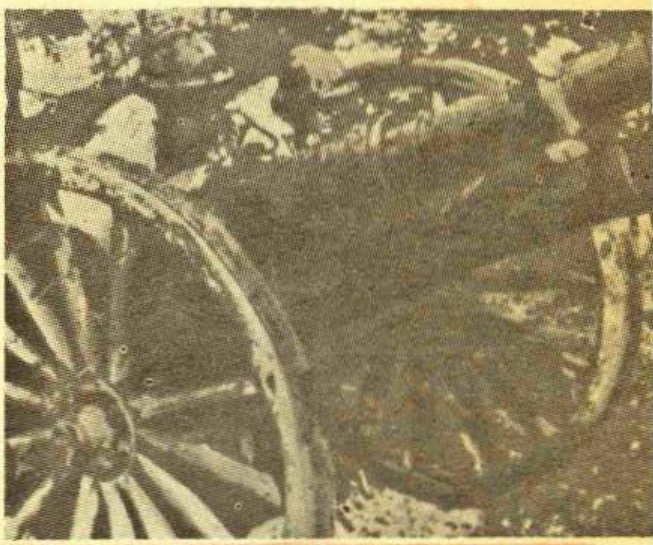

Obuzier greu românesc în poziție de tragere pe frontul de la Mărășești — iunie 1917

Cînd ridic pleoapele, văd trecînd prin apropiere soldați cenușii de pulbere, cu fețele bronzate de soare. Sînt Români de pe pămîntul acesta frămîntat iar cu sînge, ca-n vremi trecute. Sînt Ruși, veniți de departe, din țara ale cărei șesuri se întind la mările înghețate și la Oceanul cel Mare : sînt mohoriți ca întinderile stepelor și melancolici ca zările nesfîrșite.

De la munte năvălesc tot mai amenințător talazuri de nouri. Vijelia se apropie. Pornim zornic, — și automobilul fuge pe șoseaua largă ca o pasăre speriată alungată de primele răsuflări ale furtunii. Zădarnic fuge. În lungul munților, riul de nouri trece înaintea noastră. Fulgere se încrucișează deasupra. Trăsnete se rup cu zgomot năprasnic, și-odată cu vîntul începe a ne izbi o ploaie furioasă.

Curînd înserează ; se face întuneric deplin ; ploaia stă ; vîntul se alină. Și rămîne supt

cerul negru numai bătaia surdă a tunurilor de pe Siret. Se văd prin întuneric licăririle tunurilor rusești, — destul de aproape. Zarea parcă necontenit închide și deschide gene de foc.

Cerul se lămurește : apare o stea drept în vîrful bolței. Apoi, în răsărit, luna jumătate se arată ; dispare și iar se arată prin straturi argintate de nouri. Prin întunecimea scăzută trec lungi coloane de trăsuri, sunînd din obezi. Glasuri se îndeamnă din loc în loc, se cheamă. Din cînd în cînd se aude : na prava !... na prava !

Și tunurile bat cu îndîrjire, fulgerînd necontenit.

Sîntem foarte aproape de frontul Siretului. De asta ne încredințăm, îndată ce intrăm în Panciu. Intrăm nu în știutul orășel vesel și plin de pivnițe cu vinuri, — ci într-o ruine. Case arse, ori dărîmate de proiectile parcă privesc spăriate prin locurile unde au fost odată ferestre. E o liniște de țintirim. Din cînd în cînd, la un colț de stradă, se arată un soldat, o santinelă tăcută, melancolică și neclintită.

Și-n stinga fulgerele roșcate ale bateriilor rusești clipesc neîncetat la linia zării.

Încă de cu ziua se vedea că ne apropiem de front. Lîngă Adjud, în vecinătatea șoselei, o îngrămădire de prizonieri parcați între rățele de sîrmă, sub paza citorva milițieni. Sînt Germani toți, cu bonete rotunde în cap. Stau liniștiți la pămînt, cu capetele plecate, trudiți de drum și bătuți de pulberi. Vin de la armatele noastre din Vrancea.

La o gară vedem înșirate în lungul liniei tunuri germane de fabricație nouă. Sînt o parte din prada de război a luptelor din ultimele zile.

Apoi bubuiturile din zare, cimitirul Panciului, automobilele sanitare... Acuma coborîm prin Străoani spre Varnița, și simțeam în jurul nostru și-n aer vecinătatea imediată a Morții. Pe o adiere de vînt venea un miros pătrunzător de cadavru. În sate întuneric depin, ca și cum fiece căsuță ar fi fost un mormînt. La o mică oprire, un soldat de la o trăsură dădu povețe șoferului :

„De-acum să mergi domol, căci drumul e spart pe alocurea de obuze".

Pantele șoselei încep a deveni mai răpezi. Simțim răcoarea și umezeala pădurilor. Trecem prin vaduri de ape sclipitoare. Suim, printre dealuri ripoase scormonite pretutindeni de bordee. La lumina focurilor fantastice, în jurul cărora stau la sfat soldați, se arată ferestre și uși bizare, astupînd săpăturile în lutul ripei. Parcă trecem printre primitive și misterioase locuințe de troglodiți. Cai pasc liniștiți printre copaci și la marginea drumului. La o oprire scurtă, aud un murmur dulce de fluier. E o cîntare ușoară, înăbușită, plină de amărăciuni și lacrimi. Focul pîlpîie peste un grup de soldați de la coloane, tolăniți în ierburi. Cineva oftează, cînd fluierul tace : Of of ! — Pe urmă se face liniște în marginea de pădure și noi ne strecurăm la deal prin umbră, pe cînd focul, în urmă, filfîie printre copacii bătrîni aripi de lumină și umbră.

Iar trecem piraie zgomotoase și intrăm tot mai adînc spre ținutul muntos. Înaintăm prin Verdea și Răcoasa spre Cîmpurile. Din loc în loc șoseaua e ruptă de obuze. La un mal de apă, lucirea fugară a lanternei ce descopere capre de lemn pe care sînt încrucișate și încurcate fire de sîrmă ghimpată, — apoi rînduri de rățele de sîrmă în fața unor șanțuri care se prelungesc și dispar în umbra nopții.

Case pustii, fără ferestre, fără uși. — Pe-aici a fost, acum o săptămînă și ceva, frontul. Tristețea locurilor, mirosurile grele ce vin pe boarea nopții și pămîntul sfredelit adînc de explozii, ne arată asta la fiecare pas.

Tîrziu, după miezul nopții, ajungem în Cîmpurile, la comandamentul generalului V. — „un sat întins, mare și frumos", unde șapte luni și-au avut așezarea Germanii.

Toată lumea doarme. Numai sentinelele veghiază ici-colo în umbra sălciilor, și spitalul, unde e lumină deplină.

Luna e sus, cerul s-a limpezit. Peste sat și-n împrejurimi, pace. La apus linia neagră a munților acoperiți de brădeturi. Deodată tresare de-acolo, din munți, tunul. Loviturile se îndesesc. Sună și împușcături de arme. Apoi clămpănesc iute și întărîtat mitralierele. E un atac de noapte către hotar, în prăpăstioasele viroage și piraie ale înălțimilor. Acolo, după bătălia de la dealuri, soldații noștri s-au suit urmărind, hărțuind, și împingînd îndărăt sfărîmăturile regimentelor dușmane.

Aici e Vrancea, vechea Vrance a lui Ștefan-Vodă, cetățuia în care n-au putut răzbate fără crîncenă pedeapsă dușmanii lui. E cetatea de piatră a Moldovei, unde năvălitorii noi au fost de curînd rupți, sfărîmați și năprasnic bătuți de oștenii noștri.

A doua zi. Luni, 17 Iulie, stăm de vorbă o jumătate de oră cu generalul V. El a condus operațiile care au adus străpungerea frontului inamic la 11 Iulie și retragerea dezastruoasă a Germanilor către Valea Sării și hotar. E un om nalt, încă sprinten și vioiu. Din tot ce spune, respiră o dragoste nemărginită pentru vrednicul oștean al acestui pămînt.

„Aici e-n Vrancea, ne spune el între altele. Supt munte, la Soveja, se află două așezări

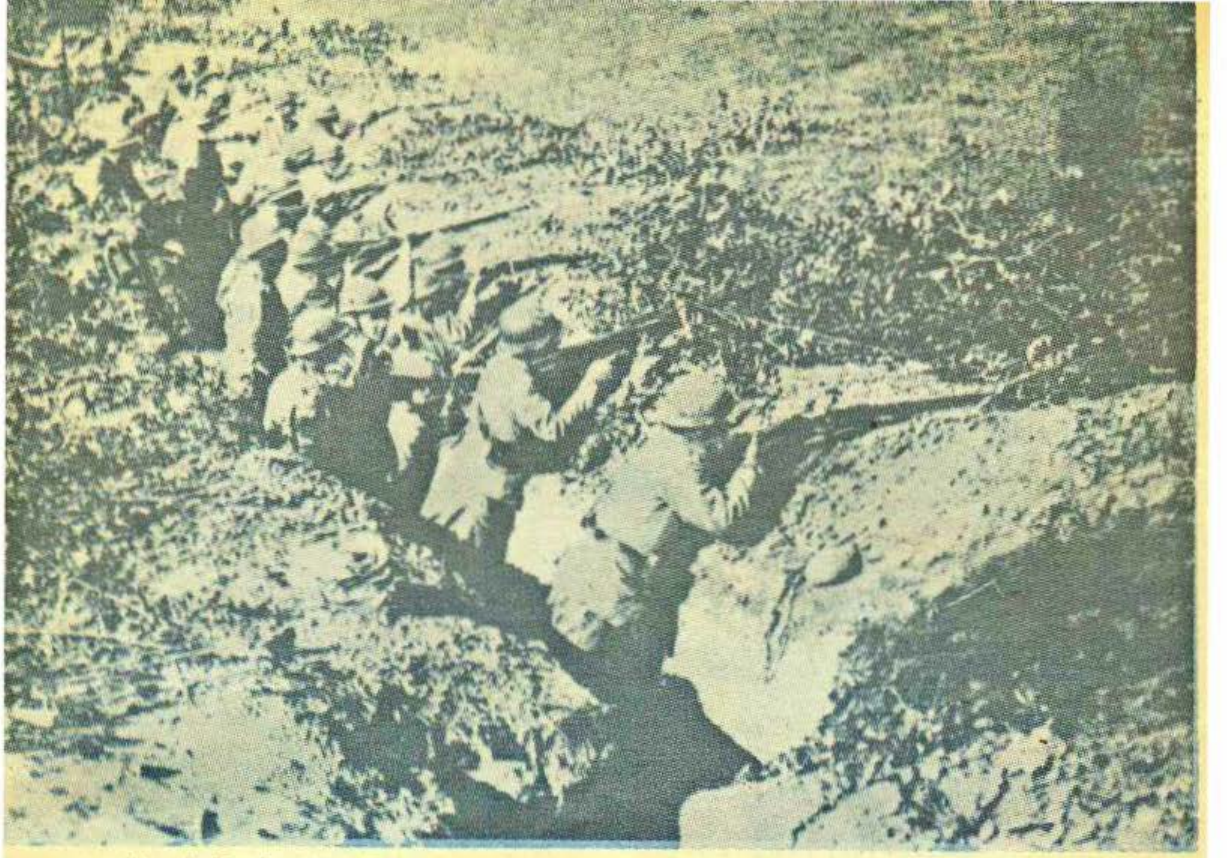

În prima linie de luptă a frontului de la Mărăşti — iulie 1917

care se chiamă Rucăreni şi Dragosloveni. Sînt colonii statornicite în Moldova de Matei-Vodă Basarab, cînd s-a aşezat pace între el şi Vasile Vodă Lupu. Atunci bătrînul Voevod al Munteniei a clădit, supt munţii moldoveneşti, şi o biserică în amintirea păcii. Iar Vasile Vodă a dat gospodarilor de la Dragoslave şi Rucăr pămînturi şi scutiri... În aceste vechi locuri unde s-ar putea spune că s-a făcut un început de unire între Moldova şi Muntenia, le-a fost dat ostaşilor de azi să lupte întruniţi, cei din Moldova şi cei din ţara robită, şi pentru aşezările moldoveneşti şi pentru Rucărenii şi Dragoslovenii veniţi odinioară de departe în pămîntul nou al înfrăţirii... A fost o bătaie crîncenă care, socot eu, a consacrat din nou în chip strălucit valoarea ostaşului nostru. Poziţia inamică a fost ruptă la Mărăşti în ziua de 11 Iulie. O să vedeţi satul şi organizarea întregii poziţii şi o să vă daţi socoteală de toate. Aici nu este nevoie de vorbe mari. Faptele vorbesc singure. Spărtura a fost aşa de violentă şi neaşteptată, încît Germanii au părăsit în cea mai mare grabă nu numai poziţia, ci şi Cîmpurile, unde şi-au avut aşezămîntul de căpitenie şi de unde nu mai credeau să iasă pînă la încheierea păcii. A doua zi, spărtura s-a lărgit către Vizantea. A treia zi către Soveja. A patra către graniţă. N-a fost o retragere. Depozitele pline de materiale şi muniţiuni, tunurile, chesoanele şi armele abandonate pe toate drumurile şi ripile, dovedesc cu ce fel de fugă am avut de-a face. În tot timpul, soldaţii şi ofiţerii noştri s-au bătut cu un avînt care a cutremurat pe toţi cei ce-au putut fi martori la înfricoşata lor vitejie... În curînd, cînd veţi vedea toate locurile pe unde a trecut furtuna, o să vă daţi samă mai bine de tot ce s-a petrecut şi ce însemnătate are pentru oştirea noastră ziua de 11 Iulie."

Într-adevăr, în curînd am început a ne da sama.

Cîmpurile e un sat întins de gospodării cuprinse, în drumul Sovejei.

Aici şi alesese ştabul domnul general Gerok, comandantul forţelor nemţeşti. Grajdurile cailor, spitalul, cancelariile zidite de curînd în cărămidă aparentă, depozitele numeroase de muniţii, băile, toate dovedeau convingerea pe care o aveau duşmanii noştri că ei stau bine şi tare în aceste locuri şi că vor sta îndelungă vreme...

„Nemţii întruna ne spuneau că ei aicea au să hălăduiască pînă la încheierea păcii", ne încredinţa un gospodar din Cîmpurile.

Pe uliţa principală a satului am văzut, legănîndu-se în vîntul dimineţii, franjurile arcurilor de cetină din vremea cînd domnul comandant hotăra pentru oştenii Germaniei serbări. Cîntau muzicile, se bea vin şi şampanie. Era şi-o instalaţie pentru fabricarea limonăzii. Pîine era cam puţină — o pîine pentru trei-patru zile — dar încolo, voie-bună, siguranţă şi petrecere cît poftiţi.

Gospodăriile unde se aflau cuartiruiţi soldaţii erau şi ele pregătite pentru o şedere mai lungă, în orice caz pentru plăcerile unei vilegiaturi. În toate părţile gărduţuri albe de mesteacăn în felurite linii şi ornamente. Ici-colo chioşcuri pentru zilele calde ale verii şi pentru nopţile răcoroase, pline de poezia munţilor Vrancei. În grădini toate soiurile de varză, de salată, de fasole şi cartofi, bine rînduite şi bine lucrate cu braţele nemernicilor autohtoni.

Pentru a proteja această tihnă a oştenilor împăratului, tunuri formidabile erau aşezate în baterii bine alese şi bine mascate. Aeroplane numeroase aduceau în fiecare zi ştiri despre toate mişcările inamicului. Iar în multele depo-

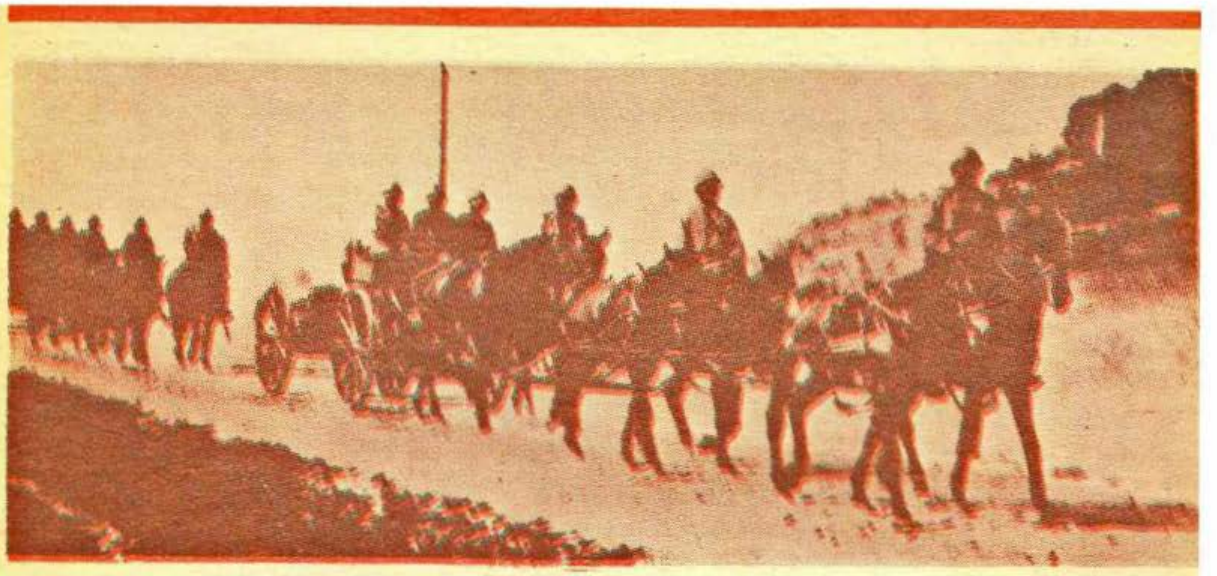

Unităţi româneşti de artilerie în mars spre noi poziţii de luptă

zite ale satului gemeau magaziile de cartuşe, de bombe de mînă şi de obuze şrapnele.

Pe lîngă tunuri şi muniţii, era însă ceva şi mai important. Era, pe linia frontului principal, poziţia Mărăştilor măestru organizată.

Satul Mărăşti, aşezat deasupra unor ripe oabie, domina liniile noastre, de care e despărţit prin apa pîrăului Limpegioara. Locuitorii fuseseră evacuaţi încă de astă iarnă în Cimpurile, Soveja şi Vizantea. Iar în satul pustiu săptămîni şi luni, ziua şi noaptea, lucrători nenumăraţi, copii, femei, fete şi puţini bărbaţi, scurmaseră pămîntul, deschiseseră galerii, adăposturi şi şanţuri de comunicaţie.

Pe linia satului băteau valea şanţuri pentru trăgătorii în picioare cu banchete şi locuri pentru muniţii. Feluritele elemente ale acestui sistem, legate prin răţele telefonice, puteau fi izolate prin uşi de sirmă ghimpată care cădeau de sus în jos ca nişte căpcăni. În stînga satului, privind spre liniile noastre, către Încărcătoarea, o serie de redute tari cu adăposturi blindate şi şanţuri intortochiate. Înaintea redutelor şi între ele, regiuni de răţele de sirmă ghimpată dispuse ca un labirint din care nu pot ieşi decît cei ce le cunosc. Toate rovinele şi văiugile erau flancate de mitraliere cu dibăcie aşezate. În unele locuri mai înaintate, se aflau şi uvraje de beton pentru mitraliere.

Intreg sistemul avea comunicaţii minunate, la adăpost de focurile artileriei, către marginea cealaltă a satului şi către cealaltă pantă, unde se afla comanda fortificaţiilor, magaziile de muniţii, rezervele.

Cu drept cuvînt, domnul general Gerok şi ofiţerii săi, şi cu dînsul toată trupa, puteau considera Mărăştii ca o poziţie pe care zădarnic ar fi încercat s-o atace şi s-o ia oricine ar fi fost în faţa lor. „Ei ziceau că poate să vie şi dracul şi nu se tem !" spunea o femeie întoarsă-n ruinele de la Mărăşti.

Cu toate acestea, în planul nostru de atac s-a hotărît ca spărtura să se facă tocmai în punctul pe care inamicul îl socotea mai tare.

Încă din timpul pregătirilor, aeroplanele noastre căutaseră să descopere şi să fixeze pe hartă locurile bateriilor inamice. Recunoaşteri necontenite şi îndrăzneţe se strecurau foarte des în timpul nopţii pînă la răţelele de sirmă ale poziţiei vrăjmaşe şi chiar pînă în şanţuri, pentru a aduce cîte un prizonier şi ştiri asupra amănuntelor aşezării duşmanului.

Încet-încet poziţia fu bine cunoscută şi pe hartă fură notate precis poziţiile bateriilor.

Liniile infanteriei noastre erau dincolo de Limpegioara, pe dealurile Drăgoeştilor, Virlan, Alba şi Budui. Deşi erau mai jos decît ale inamicului, — tranşeele noastre pare că aveau unele avantaje în ceea ce priveşte focul artileriei inamice, care nu le putea bate în plin.

Mai sus, în păduri, pe dealurile Bălan, Dragoş şi Curmătura erau instalate bateriile noastre. Artileria grea, de care Nemţii n-au ştiut nimic pînă în aceste din urmă zile, era pe dealul Mare. Ea putea arunca proiectile uriaşe la doisprezece kilometri depărtare.

Acţiunea, cum se ştie, a fost angajată pe un front mai întins. Însă punctul unde s-a produs spărtura a fost Mărăştii ; de aceia am şi dat detalii cu privire la această localitate.

Germanii aveau artilerie multă, muniţii mai mult decît îndestulătoare şi trupe numeroase. Se culcau în fiecare seară mulţumiţi şi se sculau dispuşi. Fiecare îşi îndeplinea conştiincios datoria şi fiecare era încredinţat că merită decoraţia pe care o aştepta de la Maiestatea-Sa.

În ziua de 9 Iulie, la vremea prînzului, cînd soarele ardea dogoritor şi ei se trăseseră la umbră, tunuri din poziţiile româneşti începură a bubui. Nemţii zimbiră : fleacuri ! Dar canonada se înteţi şi deodată sute de tunuri de toate calibrele prinseră a zgudui pămîntul şi a umplea de clocot năprasnic văile.

Un bombardament cumplit se deslănţui. Bombele cădeau c-o precizie neliniştitoare. Unele explodau la răţelele de sirmă, altele în tranşee, altele asupra satului. Era ceva sistematic, ceva care ţintea la anume scopuri. Căci trecu o oră, două, nouă, zece şi focul în loc să slăbească, era parcă mai în creştere. Bateriile lor răspundeau fără îndoială căci aveau de unde cheltui muniţii, dar proiectilele cele mari le găsiră curînd,

— și asta era un lucru iarăși vrednic de luare-aminte și de cugetare.

Telefonul, la Cîmpuri, primi știri că s-a deslănțuit canonada pe un front foarte întins. În tranșee la Mărăști se află despre asta, și toți ofițerii fură de acord că se va da un atac probabil undeva. În orice caz la Mărăști e aproape sigur că nu se va da : ar fi o nebunie.

În vremea asta bombele de toate calibrele plouau : se cutremura pămîntul și gemea văzduhul. Noaptea se părea că sute de guri de vulcan scuipă înspre stele. Și muzica fioroasă a proiectilelor sfîșia atmsofera cu acorduri feluri te.

Două zile și două nopți a ținut acest bombardament. În trei rînduri au fost răstimpuri de tăcere în care Nemții, spre a opri un atac presupus, deslănțuiau tiruri nebune de baraj în fața tranșeelor noastre.

Dar soldații noștri coboriseră în noaptea de Luni spre Marți în fundul văii Limpegioarei și stăteau gata.

În noaptea de Duminică spre Luni patrulele recunoscuseră locurile precise unde tunurile trebuiau să facă spărturi în rățelele de sîrmă. Fiecare șef de coloană arătase nevoile ce mai aveau pentru curățirea drumului, apoi pichetase cu țăruși de mesteacăn calea asaltului.

În noaptea de Luni spre Marți artileria își desăvîrși opera. La punctele indicate pe hartă și cunoscute de patrule, exploziile practicaseră spărturi, „breșe" cum se spune în termenul consacrat. Anume regiuni din sistemul de cîțiva kilometri ai fortificației fuseseră complet distruse. Șanțurile și adăposturile fură întoarse cu fundul în sus. Bombele grele araseră adînc pămîntul, adăposturile blindate, scurmînd pîlnii enorme, distrugînd tot, pisînd trupuri omenești și îngropînd mii și mii de oameni sub dărîmături, sub foc și schijă. Drumul din urmă al rezervelor era barat și el de un uragan de foc. Orice comunicație între Mărăști și Cîmpurile era ruptă.

Marți, în zori, la ora 4, o rachetă se înălță deasupra pădurii la comandamentul Diviziei, și coloanele de infanterie porniră. La oprirea artileriei noastre, de data asta Nemții nu mai răspunseră cu tir de baraj, crezînd că e iarăși la mijloc o păcăleală numai. Dar curînd artileria noastră lungi tirul și infanteriștii se zvîrliră înainte.

u-i mai putea nimic opri. De mult așteptaseră ei ora aceasta. Gătiți ca de paradă, bărbieriți și lustruiți, făcuseră cel din urmă legămînt cu inima lor și se duceau cu îndîrjire la jertfă.

A fost o lovitură de trăsnet. Fiecare coloană înaintă hotărîtă la strungă. Zădarnice fură cele din urmă silinți ale inamicului. Unde era valea mai oablă își făceau scări cu lopata și se cățărau. Veneau amenințători ca valurile neoprite regimentele 2 vinători și 4 Argeș. Năboiră asupra redutelor, începînd de la marginea satului către Încărcătoarea, — în vreme ce pe restul frontului alte trupe demonstrau ; și la un moment dat, de la postul de comandă al Diviziei, de pe dealul Curmătura, generalul M. îmi spunea că vede limpede cum oștenii noștri neopriți se cățără, sar ca din arcuri asupra șanțurilor, — și deodată contururile redutelor se destrămară limpede în foc și fum supt exploziile granatelor, pe cînd urale frenetice se amestecau cu urletele tunului.

Dintr-odată, după zilele și nopțile de teribilă bombardare, după suferințele morale ale așteptării, lovitura aceasta bruscă a infanteriei noastre deslănțui panica în rîndurile vrăjmașilor.

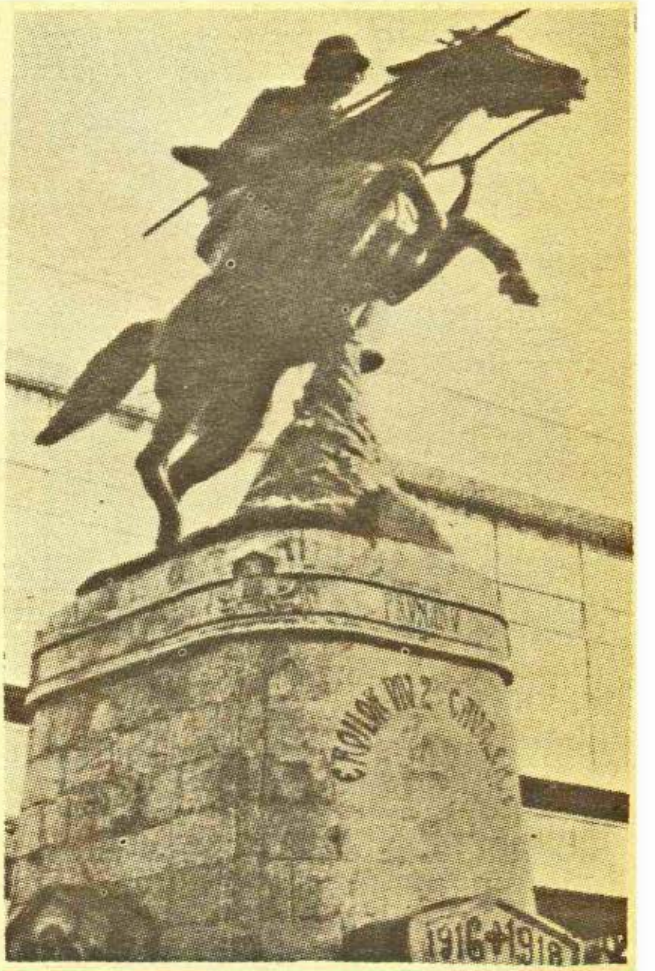

„Șarja cavaleriei" — monument de Dumitriu-Birlad

Unii începură a fugi spre sat și spre drumurile de scăpare cu capetele goale, aruncînd armele. Alții înfigeau puștile cu baioneta-n jos înainte-le, înălțau brațele și se constituiau prizonieri în masă, palizi și tremurînd de groază. Li se spuseseră lucruri cumplite despre barbaria soldaților noștri.

„Spuneți dac'aveți să ne ucideți ori să ne schilodiți, țipau unii ; ca să știm ce ne așteaptă !"

Țăranii noștri, tăcuți și cu sprîncenele încruntate, îi dezarmau și-i trimiteau îndărăt. Alții alungau cu baioneta în coastă pe inamic, care fugea risipindu-se. Panica, dîră de pulbere aprinsă, trecu asupra satului și asupra celorlalte linii. La Încărcătoarea, dușmanul se mai împotrivi un timp atacurilor furioase, apoi se răsfrînse îndărăt...

„Cînd a vorbit în sat la Cîmpuri telefonu, — zice o femeie, — că la Mărăști au intrat Românii, domnul general nemțesc a eșit cum era din casă și a pornit-o la vale".

La cazinoul ofițerilor, o bombă mare se sparse sfărîmînd stîlpul cu fanionul. Atunci răcnetele panicei răzbătură către ei : lăsară în far-

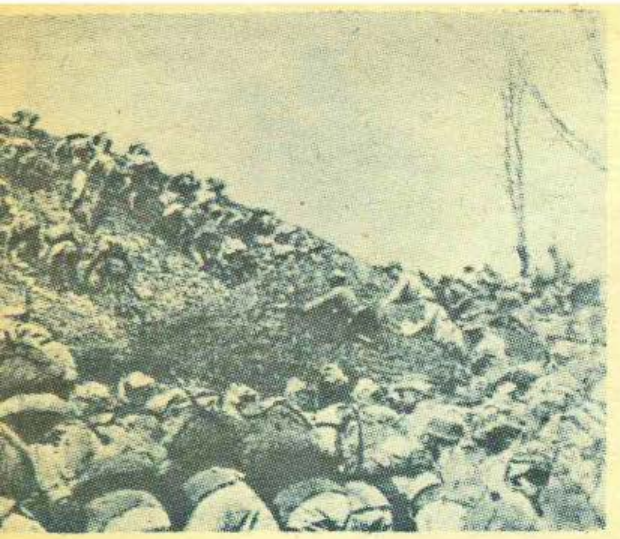

Vînători de munte în plin atac la Oituz

furii cestile cu cafeaua cu lapte, se năpustiră pe uşi şi se împrăştiară în toate părţile. Artileria grea bătea asupra Cîmpurilor cu furie. Bombe mari căděau în şosea şi săpau pilnii adînci, înălţînd stîlpi de foc, fum şi pulberi.

Frontul era rupt ; duşmanii, bieţi oameni înfiorăţi, se risipeau fugind la codru...

Comandantul de la Vizantea, care zîmbea în ajun, vorbind de poziţia Mărăştilor, eşi cu capul gol şi-n papuci. Şi femeile îl priveau uimite cum năzuia undeva, spre deal, căutînd o cărare ferită...

Era ora 9. Trupele noastre înaintau neoprite. În curînd năboiră la Cîmpurile. Acolo totul rămăsese în rînduiala obişnuită : depozitele de alimente, de vinuri, de ţigări ; depozitele de îmbrăcăminte şi muniţiuni. Nici fitilurile n-avuseră vreme să le aprindă. În poziţii, tunuri nestricate. Pe drumuri arme, căşti, chesoane. Răniţi şi morţi risipiţi în pulbere : tablou crîncen şi convulsionat.

„Fugeau urlînd, îmbulzindu-se şi dîndu-se peste cap..." ne spune alt sătean.

Unul dintre primii noştri răniţi, maiorul Berăşteanu, adus la doctorul francez Championiè-

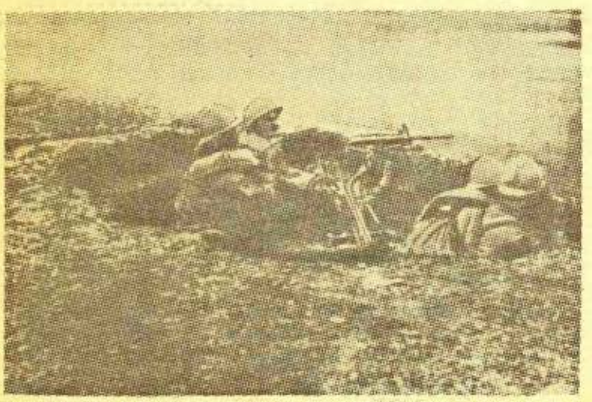

Mitralieră în poziţie de tragere pe frontul Mărăştilor

re, era palid şi slab, dar tot putea murmura zîmbind cîteva vorbe.

„Ce spune ? ce spune ? întrebă medicul.

— Zice că de-acu poate să moară în pace : batalionul lui s-a purtat vrednic".

Doctorul îşi întoarse capul şi-şi şterse lacrimile.

Prizonierii treceau îndărăt. În poziţii o frămîntare de morţi, răniţi, sînge şi fumegări. Artileria tot bătea liniile de retragere.

Morţii noştri erau căzuţi toţi avîntaţi spre inamic, unii în poziţii ciudate. Unul asupra unui Bavarez, strivindu-l parcă, străpungîndu-l cu baioneta, încremenit şi el cu casca sfredelită prin frunte de un glonţ. Altul înmărmurise cu arma în cumpănire ca o stană, cu braţul stîng înainte, cu gura căscată, cu ochii fioroşi, răzimat de un arbore. Şi alţi mulţi căzuseră. Unii dormeau somn mînios de veci ; alţii, răniţi, aşteptau cu buzele palide încleştate pe sanitari, cu ochii îndreptaţi spre cerul limpede şi strălucit. Printre ei trecu un convoi grozav : o mitralieră pe care o purtau doi prizonieri şi-n urmă, pe-o brancardă, dus de-ai lui, un soldat german, cu capul zdrobit. Stătuse în poziţie, călare pe mitralieră, pînă în ultima clipă trăgînd, — şi nu-i scăpă degetul de pe trăgaci decît atunci cînd un grenadier al nostru îl lovi în frunte c-o bombă. Soldaţii îl priveau gravi, în tăcere.

Generalul comandant al diviziei recunoaşte pe-o targă pe-un soldat care gemea încet :

„Ce-ai păţit, măi Stănică ?"

Rănitul ridică fruntea, înfrigurat :

„N-am păţit nimica domnule general. E bine ; am căzut pentru ţară...".

Mai departe, altul îl recunoaşte pe general şi-l cheamă cu mîna :

„Am biruit, domnule general ! i-am biruit !"

Şi faţa îndurerată i se crispează de un zîmbet.

Ofiţerii, negri de fum, îşi adunau elementele unităţilor cu glasuri răguşite. Aveau toţi o privire aprigă şi fioroasă supt căştile lor cenuşii. În toţi era o tărie şi-un avînt sălbatic.

Era o biruinţă cîştigată cu durerea urei şi-a răzbunării.

Am vizitat pas cu pas poziţiile ce păreau inexpugnabile de la Mărăşti pînă la Încărcătoarea. Satul era în parte sus. Cînd se simţiră zdruncinaţi şi măcinaţi, Germanii incendiară marginea ca să oprească înaintarea trupelor noastre. Altă parte a satului era dărîmată de proiectilele artileriei noastre.

Acum era linişte, supt un cer blînd; — şi peste ruine domnea o adîncă tristeţe. Ici-colo femei, cu copii, se întorceau la vetrele pustii. Treceau printre răţelele de sîrmă, peste şanţuri, îşi căutau căminurile unde suferiseră şi fuseseră fericiţi. Ici era cenuşă, dincolo un morman de dărîmături.

Mă opresc. Intru în vorbă cu femeile.

„Ce faceţi ? v-aţi întors la cuib ?

— Ne-am întors, domnule, ce să facem ? Acuma s-a luat negura de pe capu nostru..."

O bătrînă, alte două femei şi cîţiva copii se adună la poarta căzută între ruini. Femeile şi fetele au trăsături frumoase şi delicate şi sînt îmbrăcate în catrinţă neagră, care se îmbină plăcut cu cămăşile albe discret înflorite cu cusături.

„Of, Doamne, zice bătrîna, bine am trăit eu odată în lume, n-am de ce mă plînge ; şi-acuma uite la ce jale şi prăpăd am ajuns... Dar cînd

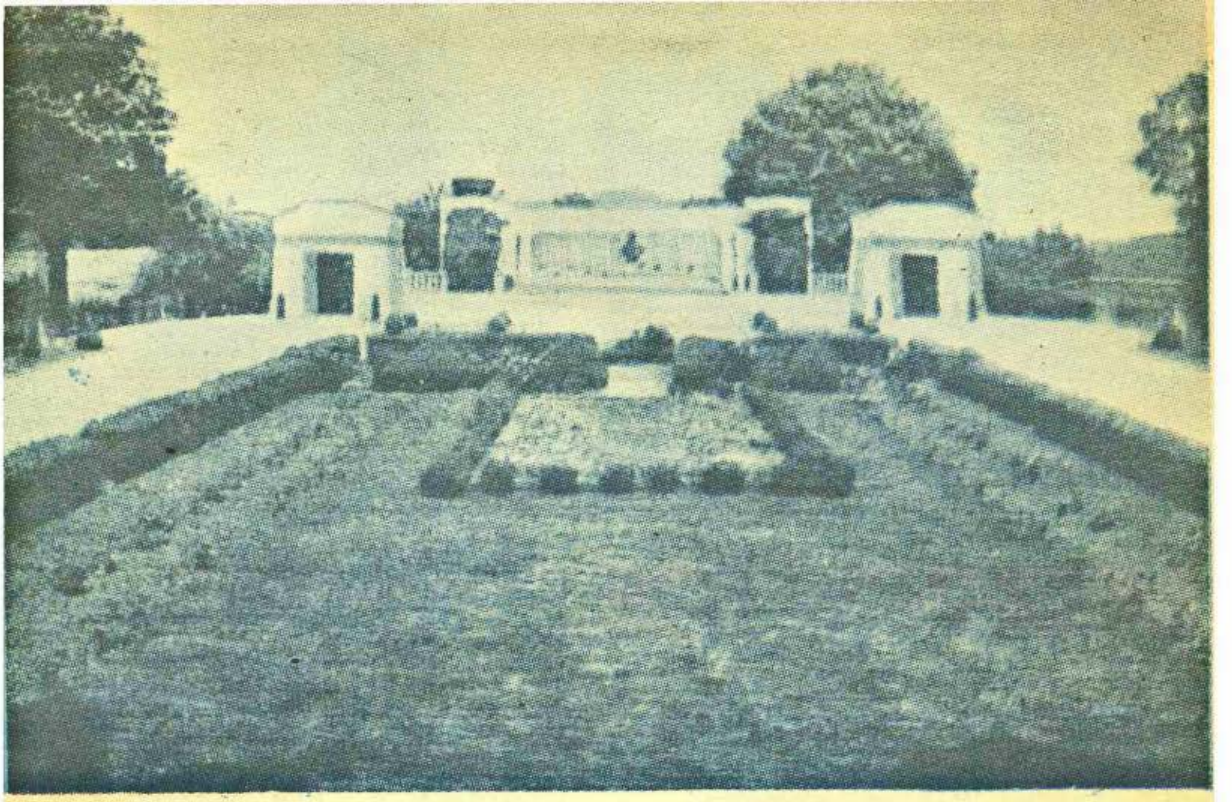

Mausoleul eroilor români de la Mărăşti

am văzut pe generalul nostru (generalul V.) intrînd iar la noi, ni s-a luminat sufletul. Ne-am făcut cruce, ne-am închinat ş-am plîns. I-a alungat pe păgîni ! Doamne, du-i, Doamne, la locul lor !".

Fetele şi femeile erau în Vizantea răzăşească la lucrul şoselelor... Şi cînd au văzut că fug Nemţii, au umplut pădurile. „Ei au fugit şi noi am ieşit iar la lumină..."

O faţă sprîncenată, cu ochii căprii şi sînii îndrăzneţi, se apropie zîmbind :

„Să vedeţi, dumneavoastră, nouă ne părea bine cînd vedeam că arde satul nostru. Las-să ardă ! De-acu' arde şi cuibul răilor ! Bine că s-au dus, că ne-am chinuit destul. Astă iarnă purtau femeile din loc în loc, pe ger, cu pruncii la sîn...

— V-au luat tot ?

— Tot ne-au luat. Şi cel din urmă fir de porumb. Şi pe urmă ni-l vindeau tot nouă cu 40 de bani kilogramul. Apoi au scociorît pivniţele şi ogrăzile pe unde ne îngropaserăm lucrurile mai de preţ şi zestrile... Nu ştiu cum au făcut. Tot au găsit şi tot au luat. Acuma am rămas săraci ; dar cel puţin ne-a luminat cel de sus sufletele.

Ne-au chinuit destul, adaugă apoi fata. Am robit la ei ca-n timpurile cele de demult. Ne scoteau la rînd, şi pe fetele mai voinice şi pe cele mai crude, şi ne puneau să lucrăm din greu la şosele. Cu ce inimă lucram noi ? Cum puteam noi face drumuri la străin, ca să apere şi să dărîme ţara noastră ? Loveam cu cazmaua şi ne înghiţeam lacrimile. Cînd li se părea lor ceva, ne închideau, ne chinuiau şi ne băteau peste obraji... Ne băteau şi cu biciul, domnule...

— Ce să faci ? zice cu tristeţe bătrîna. Aşa a fost pedeapsa noastră. Neam străin. Cel puţin un lucru tot l-au avut. C-au fost cinstiţi cu partea femeiască..."

Le privesc drept. Bătrîna îşi întoarce faţa spre căminul ars. Două din copile îşi pleacă ochii, pe care-i bănuiesc plini de umbră şi de lacrimi...

„Da, aşa este..." par a şopti buzele lor.

Această ultimă şi tragică pudoare îmi strînge dureros inima.

Umblu încă o zi pe urmele Nemţilor, prin minunatele şi poeticele locuri de la Vizantea. Aici văd pe domnul general M., a cărui divizie a făcut spărtura la Mărăşti. Drumuri aspre de munte suie culmile pînă în fund la Dealul Sării. După ce spărtura în frontul inamic a fost lărgită, o parte din trupele noastre au mînat către Sud coloanele zdrobite ale duşmanilor. În lungul drumului au rămas ş-acum chesoane care nu se mai pot întrebuinţa.

Regimentele noastre i-au ţinut pe Nemţi deaproape, hărţuindu-i necontenit. Din vale în vale, de pe ţanc pe ţanc urmărindu-i, i-au dus pînă departe pe piscuri, unde au găsit rezistenţa unor regimente nouă, de curînd aduse de von Mackensen din Macedonia. Aici urmează lupte aspre, — în Dealul Sării. Oştenii noştri se caţără ca nişte capre pe piatra sură şi se bat fără hodină zi şi noapte.

„Aici, spune generalul, sînt locuri mai tari şi mai sălbatice decît în oricare parte a ţării. E Vrancea necunoscută şi aspră din vechile zile. Auzi cum urlă tunul şi sună toate văile... Nu-i soldat al nostru care să nu tresară cînd i-aude glasul, şi să nu strîngă patul puştii... Aici luptele se dau pas cu pas în întunericul sihlelor, în locaşul sălbăticiunilor".

Ş-aude în adevăr mugetul tunurilor zvîcnind în adîncuri...

Ş-aici vedem pradă de tunuri, materiale şi muniţii. Apoi ne îndreptăm spre alt colţ al Vrancei : spre Soveja.

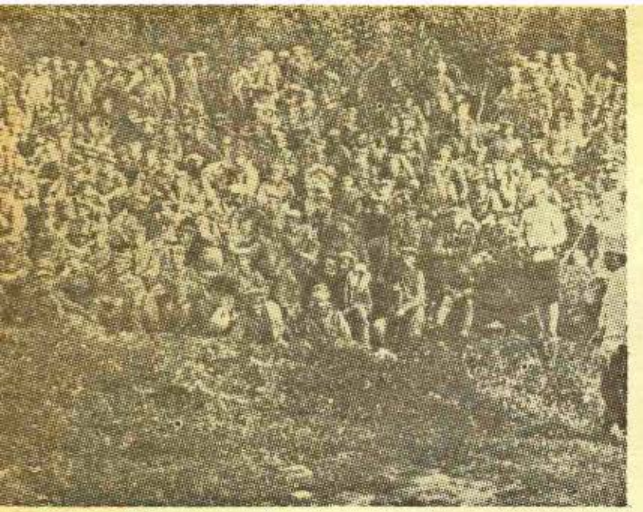

Militari germani făcuți prizonieri pe frontul de la Mărăști, 1917

Acolo e sărbătoare. Ofițerii au avut la prînz în mijlocul lor pe principele Carol. E însuflețire și bucurie. Tineretul satului s-a adunat într-o livadă întinsă și ascultă muzica.

Tînărul prinț a vorbit cu ochii înflăcărați de nădejde și mîndrie ofițerilor Diviziei generalului S., care a dus pe inamic pînă către granită. Toți sînt mișcați și simt că în toate sufletele stăpînește o emoție adîncă.

„După dezastre și zile negre, armata noastră s-a refăcut și a ieșit la lumina anului 1917 mai tare și mai dîrză decît oricînd. Lovitura pe care a dat-o inamicului a fost așa de grea încît el multă vreme își va aduce aminte de dînsa, iar pe noi ne poate cu drept cuvînt umplea de mîndrie".

Cu ochii umezi ofițerii priveau la Prințul lor și lungi urale salutară sfîrșitul caldului său cuvînt : Tot înainte !

Apoi muzica începe o horă, soldații, fetele cele frumoase ale Sovejei, ofițeri, odrasla regală, toți se prind de mînă, și deodată acolo unde acum cinci zile era tristețe și doliu, se revărsă ca o adiere de sărbătoare...

Un bătrîn privește cu ochii umezi hora și zice încet :

„Noi abia astăzi sărbătorim Paștele !"

Apoi mergem mai departe, spre granită. Ș-aici, pe minunata șosea șerpuită care duce spre Lepșa, prin locuri romantice, au mai rămas urme din fuga grăbită a Nemților. Căștile lor mari și grele stau împrăștiate și răsturnate ca niște ceaunașe prin toate șanțurile.

Ajunși la liniile de sus, asistăm o oră și jumătate la un duel de artilerie între bateriile noastre și cele inamice. Văile sună strident și formidabil de detunături și proiectilele trec ca-n fișiiri aspre de mătase.

Inamicul răspunde. Bombele lui bat culmea șoselei. Vin c-un șuet de spaimă parcă, cad și se sparg cu vuet, înălțînd nouri negri și cenușii. Zburăturile trec ici colo, ca niște albine rătăcite.

Un glas chiamă o brancardă. Un rănit vine curînd întins supt manta, cu buzele și cu ochii arzători. A fost lovit în coapsă de o sehijă de obuz.

În vale, pe Lepșița, liniile noastre înaintate au fost atacate de cîteva companii germane. Postul de comandă e înștiințat. Artileria își întețește focul. Bateriile trăsnesc adînc și asurzitor de pe culmi.

La telefon, colonelul ascultă raportul din vale: „Alo ! Ce este, locotenent Hancea ? Te-atacă două companii ?... Ține-te bine, băiete ; să nu dai un pas înapoi...".

În vale sună împușcături de armă, răpăituri de mitralieră. E o acțiune fierbinte.

Locotenentul Hancea răspunde. Mai cere provizie de granate. Îndreaptă focul artileriei. Se pare că e într-o poziție critică, atacat din două părți.

Colonelul zîmbește la aparat, emoționat și mișcat dintr-odată.

„Așa, Hancea, bine... — Zice că piere acolo cu toți ai lui, și nu dă un pas înapoi !"

Artileria noastră tună. Bombele inamice se sparg pe rînd, în apropiere.

Împrospătători de muniții trec cu sacii cu granate către vale, umblă nepăsători și obișnuiți printre explozii.

Într-o oră și jumătate postul înaintat al locotenentului Hancea a respins trei atacuri inamice. I-a prăbușit pe Nemți în vale. Le-a aruncat cu granate în cap, i-a amestecat cu pămîntul...

Apoi artileria încetează și ecourile codrilor și văilor se alină.

La întoarcere, întîlnesc mulți prizonieri. Numai Germani.

Un tînăr trist, cu fața firavă, vorbește trudit. Arată că e din Dettmold. De trei ani a umblat pe toate fronturile Europei. Aici în Vrancea, cum spun și ofițerii lor, s-a întîmplat cu ei un lucru înspăimîntător.

S-au bătut în alte părți necontenit. De multe ori au fost biruitori. Au fost și înfrînți. Dar în pozițiile tari de la Mărăști au primit dela miniosii noștri soldați o lovitură așa de crîncenă încît nu și-au venit în fire nici astăzi...

Văd acum deplin că prin această bătălie, armonioasă în planul ei și-n execuția nesovăitoare și exactă, indiferent de ce poate fi mîni, armata noastră și-a cîștigat un titlu nediscutabil de glorie.

Bătălia de la Mărăști va trece în istoria noastră ca o operă serioasă și solidă de artă militară. Toată dezvoltarea ei a fost prevăzută și s-a executat potrivit planului inițial. Cel din urmă soldat a știut unde merge și și-a făcut datoria. Artileria a dovedit o preciziune înspăimîntătoare. Ofițerii Germani prinși au mărturisit aceasta, cu mirare și laudă.

Dacă în grozava furtună care bîntuie popoarele mai pot stărui ambiții ; dacă bietele suflete umbrite de moarte mai pot urmări răzbunări ; dacă între ruini și sînge ochiul omului mai poate luci, — atunci asta nu s-a putut întîmpla decît la Mărăști după umilinți, zdrobiri și lacrimi, țăranul soldat s-a năpustit, la 11 iulie, ca-ntr-o nebunie a jertfei s-a ridicat în Vrancea hecatomba răzbunării lui.

Pace morților necunoscuți, trecuți în veșnicia împăcării !

(DIN VOLUMUL „FRUNZE-N FURTUNĂ")

MĂRĂȘEȘTI

de Corneliu Vadim Tudor

Tun greu în acțiune pe frontul de la Mărășești

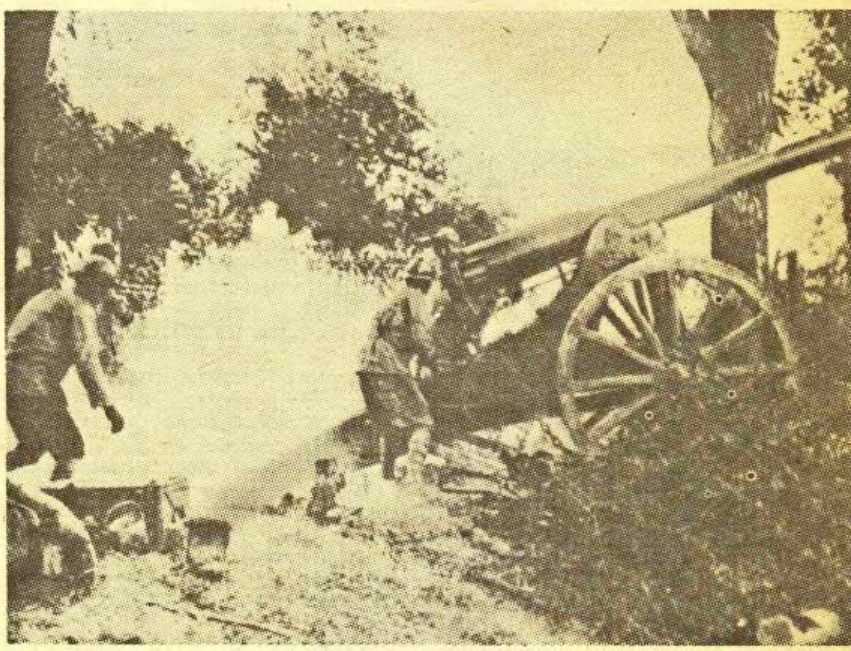

-au împlinit în luna august a acestui an nu mai puțin de 7 decenii de la istorica bătălie a Mărășeștilor. Este o aniversare sau o comemorare ? Și una și alta, dacă ne gîndim atît la importanța evenimentului cît și la „morții noștri, scumpii noștri morți" (cum spunea V. Pârvan), care de atîția și atîția ani îngroșă locurile acelea de la Poarta cea mare a Moldovei, topindu-se în frunzele și zăpezile anotimpurilor. „Victoria de la Mărășești — scria președintele Nicolae Ceaușescu — a reprezentat o contribuție importantă la înfrîngerea militarismului german, un moment hotărîtor în lupta pentru eliberarea patriei noastre, pentru înfăptuirea idealului de unitate națională". **Pentru noi, românii, aceea a fost cheia războiului și tot ceea ce a urmat, prin urmare minunea supremă de la 1 Decembrie 1918 și ratificarea ei de către Conferința de Pace, își află acolo izvorul. Fără Mărășești, istoria națională ar fi mai săracă, așa cum ar fi fără Rovine, Podul Înalt, Călugăreni, Plevna. La ora la care o mare parte a teritoriului patriei — — inclusiv București — se afla sub ocupația germano-austro-ungaro-bulgaro-turcă (imposibile alianțe !) zidul de neînfrînt al Mărășeștilor s-a înălțat ca o veritabilă salvare națională. Voi prezenta în continuare cîteva pagini din cronica vremii, care toate converg către piatra de hotar a „cîmpiei de sînge", desprinse dintr-o carte pe care o elaborez de cîțiva ani în amintirea primului război mondial. Sînt scene de viață și de moarte, menite să recompună o epocă de răscruce din istoria neamului.**

EFEMERIDE ȘI NU TOCMAI...

ă mai răsfoim presa vremii, ca și unele volume de memorialistică, pentru a vedea ce se mai întîmpla în cursul neutralității, mai cu seamă în acel frămîntat an 1916. Din „Telegraful Român" se desprind cîteva efemeride, cu sau fără legătură cu frontul, dar suficient de grăitoare pentru a contura o atmosferă. Un înduioșător schimb de amabilități se petrece în tabăra Puterilor Centrale, așa cum aflăm din numărul apărut în 12/24 ianuarie 1916 :

„Pe cînd împăratul Wilhelm al Germaniei preda în persoană regelui Ferdinand al Bulgariei bastonul de mareșal al armatei germane, de la Viena mergea spre Sofia decretul prin care maestatea sa, împăratul și regele nostru Francisc Iosif I, numea pe regele Ferdinand mareșal al armatei austro-ungare".

În numărul din 24 mai/5 iunie se poate citi cît de vertiginos creștea numărul savanților pe timp de război :

„Universitatea din Budapesta a declarat cu prea înaltă încuviințare pe regele bulgar Ferdinand doctor în filosofie, pe arhiducele Iosif, generalul Mackensen și Enver Pașa doctori în științe, iar pe contele Stefan Tisza doctor în științe juridice".

Pe de altă parte, din Paris se vestea, în iunie 1916, că „societatea zoologică franceză a hotărît cu vot unanim excluderea din șirul membrilor săi a regelui bulgar Ferdi-

nand". **Cît de compatibile erau calităţile sale de filosof cu acelea de zoolog rămîne să aprecieze posteritatea.**

Printr-o ciudată voinţă a destinului, în acel an aveau să moară numeroase figuri de primă mărime, de moarte naturală, nu în război. Iată-l pe fostul ministru de război austro-ungar, generalul de infanterie baron Francisc Schönaich, **care a decedat la Viena, în mod subit, în etate de 72 de ani. El se afla la masă la un amic, de faţă fiind şi compatriotul nostru** P .P. Carp. **La 23 februarie/6 martie** „Telegraful Român" **anunţă (aşa cum aveau să o facă toate ziarele vremii) moartea, tot la 72 de ani, a reginei văduve a României,** Elisabeta. **Ni se mai relatează, în numărul din 22 martie/3 aprilie, despre o altă trecere în nefiinţă :**

„Din Petrograd se vesteşte că unul dintre fiii marelui scriitor Tolstoi, contele Andrei Tolstoi, a răposat acolo. Un alt fiu al său, care este ofiţer în armata rusească, a ajuns în captivitate şi se află într-o tabără de prizonieri austriacă, de unde încercase să scape cu fuga, dar a fost prins şi adus îndărăt".

La 28 aprilie/10 mai se anunţă moartea la Iaşi a lui N. Gane, **academician şi ministru, unul dintre primii membri ai „Junimii". Decesele se succed cu repeziciune. La 12/24 mai se scrie despre moartea, la etatea patriarhală de 98 de ani, a unuia dintre cei mai înfocaţi duşmani ai românilor din Ardeal,** Artur Görgei, **comandantul suprem al trupelor maghiare de la 1848 ; i-a supravieţuit, aşadar, lui** Avram Iancu **nu mai puţin de 42 de ani.**

În ziua de 9/21 iunie se publică necrologul contelui Moltke, **general-colonel al armatei germane, care se afla la o şedinţă de comemorare a mareşalului** Goltz, **mort cu cîteva luni înainte, în Turcia. Un deces care i-a îndurerat foarte mult pe românii de pe ambele versante ale Carpaţilor a fost acela al pictorului** Ştefan Luchian, **despre care acelaşi ziar scria la 5/17 iulie :**

„Regretatului măestru i se datorase mai multe celebre acvareluri şi alte frumoase tablouri". **La 14/26 iulie apare un alt anunţ :** „Din Berlin vine ştirea despre moartea cunoscutei scriitoare Mite Kremnitz, care împreună cu Carmen Sylva sub pseudonimul «Duo und Idem» a publicat mai multe valoroase volume. A trăit 64 de ani". **Să mai adăugăm că Mite era cumnata lui** Titu Maiorescu **şi că a fost prima traducătoare în limba germană a poeziilor lui** Eminescu, **pe care l-a şi inspirat într-o perioadă. La 29 octombrie/10 noiembrie se vesteşte moartea pe front a unuia dintre fiii lui** P. P. Carp. **Ne imaginăm ce sentimente a trăit bătrînul politician văzînd cum fiul său, căpitan de roşiori în armata română, şi-a jertfit viaţa pentru o cauză pe care el o osîndise : în perspectivă istorică, anonimul fiu a făcut mai mult pentru soarta României decît celebrul său tată. La 12/24 noiembrie moare împăratul** Franz Iosif, **al cărui serviciu divin s-a făcut la catedrala Sf. Ştefan din Viena, defunctul fiind apoi înmormîntat la biserica capucinilor. În ziua de 31 decembrie 1916/12 ianuarie 1917 se confirmă**

„omorirea călugărului Rasputin despre care se ştia că străduieşte pe lîngă Ţar în interesul păcii (...) Omoritorii sînt cunoscuţi, însă nimeni nu cutează să-i numească în faţa Ţarului Nicolae".

În mijlocul acestor convulsii, care în marea lor majoritate arătau că se stinge o epocă şi începe una nouă, se produce şi o moarte neînsemnată, dar plină de semnificaţii :

„Vineri 28 februarie 1916 a repausat în Feldioara moşneagul Ilea Ivan, în etate, cum ni se scrie, de 118 ani şi 8 luni".

După socotelile mele, ţăranul român, mort la o vîrstă neobişnuită, trebuie să se fi născut în anul 1797, în timpul campaniei napoleoniene din

Vînători de munte în acţiune

Tun de 53 mm pe frontul de la Mărăşeşti

Italia, existenţa lui întinzîndu-se pe teritoriul a trei secole : XVIII, XIX (în întregime) şi XX. Din acelaşi ziar mai aflăm că

„guvernul suedez a decis să amîne pentru 1 iunie 1917 distribuirea premiilor Nobel".

Şi totuşi, după cîteva luni, în noiembrie 1916, au fost acordate două premii Nobel pentru literatură, pe anii 1915 şi 1916 : francezului Romain Rolland şi suedezului Werner Heidenstam, ceea ce atestă o discretă opţiune din partea Suediei (care erau neutrală) faţă de Franţa şi de cauza Antantei. Pentru a vă face o idee despre vălmăşagul de naţii angrenate în război, voi reproduce doar înşiruirea soldaţilor încartiruiţi în 1916 la Salonic, în tabăra Triplei Înţelegeri : ruşi, francezi, algerieni, senegalezi, sîrbi, anamiţi, englezi, siklas, portughezi, canadieni, australieni şi neozeelandezi. Presa din diferite ţări anunţa la începutul lunii mai a aceluiaşi an că scriitorul Maxim Gorki „îmbolnăvindu-se va pleca iarăşi din patria sa friguroasă şi se va stabili pe insula Capri de lîngă Neapole".

Oricum, pentru că tot a venit vorba, celebrul romancier şi dramaturg merita Premiul Nobel într-o măsură mai mare decît neînsemnatul suedez pe care l-am pomenit anterior. Aşa cum meritau, de altfel, şi Tolstoi, Esenin, Turgheniev şi alţi clasici ruşi, dar asta e o altă poveste...

Tot la începutul lunii mai, de Armindeni, în Austro-Ungaria, Germania şi Olanda se introduce ora de vară, „schimbîndu-se ceasul cu o oră înainte" — prin urmare, măsura nu e o invenţie a epocii noastre, după cum poate mulţi dintre noi credeau.

PE-AICI NU SE TRECE !

Şi a venit luna august a anului 1917, a venit, aşadar, cea mai cumplită încleştare din istoria milenară a armatei române ! Arogant şi trufaş, mareşalul Mackensen dăduse întîlnire colaboratorilor săi „peste două săptămîni, la Iaşi", dar vorbele astea au fost cele mai ridicole cuvinte pe care le-a auzit vreodată Gara de Nord. Vestitul „spărgător de fronturi" n-a apucat să vadă Iaşul niciodată, nici ca soldat, nici ca turist, deşi avea să trăiască pînă după cel de al II-lea război mondial, cu puţin sub 100 de ani. Întîi s-au consumat luptele de la Mărăşti, în iulie, în cursul cărora Armata a II-a condusă de generalul Al. Averescu a efectuat o străpungere adîncă de 20 km şi largă de 30 km, făcînd un mare număr de prizonieri şi capturînd o importantă cantitate de material de război. Din păcate, succesul strălucit al operaţiunilor — desfăşurate după un plan tactic ce se constituie într-o bijuterie militară — n-a putut fi exploatat de către trupele române. Motivul ? Exact în acele zile, ca un făcut, trupele ţariste s-au retras din Galiţia şi Bucovina, ceea ce ne-a silit la o modificare substanţială a tacticii operaţionale, determinîndu-l pe viitorul mareşal Averescu să ordone nu numai oprirea înaintării, ci şi replierea. Ca urmare a acestei situaţii nou create, germanii au avut răgazul să pregătească o ofensivă de proporţii, înaintînd cu cîte o Armată întreagă de-a lungul celor două riuri importante din zonă, Siretul şi Trotuşul. Nu vom intra în amănunte strategice şi logistice, ci vom rezuma situaţia la momentele centrale : Armata germană care înainta pe Siret a fost zdrobită la Mărăşeşti iar cea care înainta pe Trotuş a avut aceeaşi soartă la Oituz, în acelaşi timp. Uriaşul cleşte în care nemţii încercau să prindă Armata a II-a română şi Armata a IV-a rusă a fost trecut prin foc şi sabie. Deviza „Pe-aici nu se trece !", lansată de generalul Eremia Grigorescu, a fost transpusă

Mitralieră adaptată pentru trageri antiaeriene

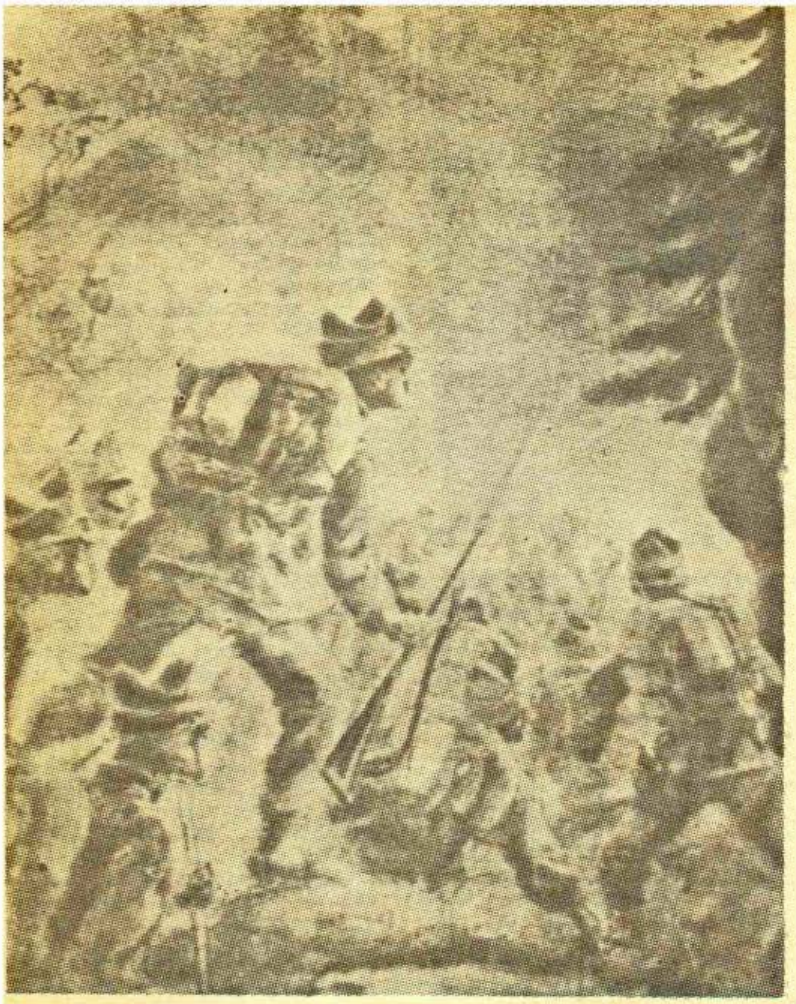

„La atac" — tablou de D. Stoica

în viață cu o vitejie legendară.

Țăranului român nu trebuia să-i dea nimeni ordine speciale, să-i explice care sînt bavarezi, care tirolezi, care unguri din pustă — el are patria în sînge, ca pe o moștenire imemorială, și să-l ferească Dumnezeu pe acela care îi calcă sîngele în picioare. Cu un iureș de vitejie antică, cu patul și țeava puștii, cu baioneta sau cu palmele goale, „fantomele albe" de la Mărășești (după cum îi numea un cronicar al epocii, pentru că bieții flăcăi se spălau la rîu) au umilit toată tehnica sofisticată a dușmanilor, năvălind într-o luptă corp la corp în care au dovedit lumii întregi că virtuțile „latinilor de la Dunăre" au rămas intacte timp de două mii de ani. În pornirea lor furibundă, un rol de seamă l-au avut — trebuie să o recunoaștem — și cele 2,6 milioane hectare de pămînt făgăduite țăranilor cu cîteva luni în urmă, la impulsul regelui Ferdindnd și al lui Ionel I. C. Brătianu, făgăduială votată de Parlament. Așa că fiii satelor nu se băteau numai pentru onoarea oștirii și apărarea țării, ci și pentru propria lor mică moșie de pămînt, care reprezenta pentru ei patria în miniatură. În ziua de marți, 8 august 1917, poetul Octavian Goga așternea pe hîrtie un articol zguduitor, sub titlul profetic și imperativ „Ne învață Mărășeștii". Reproduc cîteva fragmente din acest poem în proză care, alături de „Memorialele" lui Vasile Pârvan mi se pare cea mai vibrantă stampă a epopeii vrâncene :

„Două săptămîni s-au împlinit de cînd nemții încearcă zadarnic să spargă frontul românesc. Bătălia de la Mărășești, prin durată, prin proporțiile și intensitatea ei, rămîne una din cele mai formidabile și mai sîngeroase vărsări de sînge ale marelui război. Ca și la Verdun, armata Kaizerului a făcut și aici toate sforțările ca să-și smulgă biruința. Aceeași încordare de voință a nervilor germani, același dispreț de oameni măcelăriți de dragul unui triumf efemer, aceleași valuri de asalt ale bavarezilor care mușcă în țărînă, aceleași tunuri grele, comunicate mîncinoase, amenințări de gazetă și alte mijloace cunoscute ale arsenalului de la Berlin (...) Orice s-ar întîmpla, obrazul românesc rămîne curat în fața Europei. Soldatul care s-a bătut la Mărășești a arătat lumii de ce e capabil acest neam de la Dunăre. S-a dovedit că valoarea morală a țăranilor de aici din Orient e cel puțin egală cu conștiința națională, care împinge la asalt masele germane. Legenda superiorității sufletești a culturii de la Berlin s-a evaporat în fața sătenilor de la Tîrgoviște, care au pornit la atac în cămăși și cu capetele goale, creînd în jurul lor o atmosferă de vitejie clasică, smulsă parcă din cele

Garnitură militară inamică distrusă de trupele române pe frontul de la Oituz

mai strălucite pagini ale antichității greco-romane". **Ecourile internaționale ale marii izbînzi de la Mărășești pot alcătui un tom masiv. Dintre toate, reproduc doar o însemnare entuziastă din ziarul britanic „Times", publicată la 17 august 1917 :**

„Românii s-au bătut cu un eroism mai presus de orice laudă. Soldații germani au fost atît de violent atacați, încît aruncau armele pentru a fugi mai iute, ca să nu fie făcuți prizonieri. Această înfrîngere este lovitura cea mai importantă pe care au primit-o germanii în răsăritul Europei". **În semn de profundă cinstire față de calitățile sale de comandant, generalul** Eremia Grigorescu **a primit — printre multe alte distincții și elogii românești și internaționale — chiar o sabie de onoare din îndepărtata Japonie. Mort, din păcate, la numai doi ani după suprema clipă a vieții sale, la 21 iulie 1919, generalul a fost înmormîntat ulterior, cu onoruri militare și naționale pe măsură, în Mausoleul ridicat chiar pe locul luptelor. Nu departe de sarcofagul său, la cîțiva pași, se află cripta unde se odihnesc micuțele oase ale fetiței-erou** Măriuca Zaharia. **Iar în fața întregului ansamblu — care nu întîmplător seamănă izbitor cu Tropaeum Traiani de la Adamclisi — își află somnul de veci cel dintîi dintre vitejii neamului, pe lespedea albă de deasupra fiind gravate cuvintele :**

„Aici doarme fericit ostașul necunoscut. Pe oasele lui se odihnește pămîntul României".

În tranșee, la Mărășești

„VERDUNUL A FOST O GLUMĂ PE LÎNGĂ MĂRĂȘEȘTII"...

aceste cuvinte au fost rostite în Magazinul Universal din București de către un soldat german (francez de origine, din Lorena). Dar, iată cum sună integral mărturia sa, făcută în fața mai multor curioși, care, văzîndu-l invalid, l-au rugat să povestească ce s-a întîmplat :

„Am fost la Verdun și am luat parte la groaznica bătălie de acolo, dar Verdunul a fost o glumă pe lîngă Mărășești. La un moment dat ne-am pomenit copleșiți de o artilerie atît de puternică și atît de numeroasă, care trăgea cu atîta precizie, încît ofițerii germani au crezut la început că avem în față artileria franceză". **Ofițerii germani se plîng pe la tot felul de serate că românii se luptă ca niște sălbatici :** „Cînd cad răniți și nu se mai

Al. Vlahuță, în vizită pe front ● Nicolae Iorga, în uniformă militară, în campania din 1916—1918

pot sluji de arme rup cu unghiile ori cu dinţii !". **Era răbufnirea de orgoliu a unui popor furat de drepturile sale cele mai sfinte, era disperarea unei ţări sfîrtecate de duşmani şi părăsite de aliaţi, care nu mai avea de ales. Incontestabil, istorica bătălie de la Mărăşeşti a fost piatra de temelie a victoriei noastre finale în primul război mondial. Despre ea s-au scris zeci de mii de pagini, atît în ţară cît şi în străinătate, toate aspectele şi fazele sale fiind cunoscute pînă în cele mai mici amănunte. Dar ea nu a fost, firește, singura izbucnire a mîndriei naţionale şi dacă ar fi să ne gîndim numai la numeroasele grupuri de rezistenţă oragnizate de români în teritoriul ocupat, ar fi suficient pentru a ne face o idee despre adevărul că poporul nostru nu s-a împăcat nici măcar o clipă cu situaţia impusă, forţînd destinul istoric să capete alt curs. Cele mai cunoscute grupuri de partizani au fost organizate de** Victor Popescu, **în zona Olteniei, şi** Vasile Chilian, **în zona Buzău-Vrancea. Acesta din urmă, ajutat de o amplă reţea de ţărani, tîrgoveţi, învăţători şi muncitori forestieri, a izbutit să faciliteze trecerea Putnei dinspre teritoriul ocupat către refugiul din Moldova a cîtorva mii de români, dintre care 2 000 erau ofiţeri şi soldaţi. Totodată, cu o abilitate ieşită din comun, a obţinut informaţii secrete de la Comandamentul german care îşi mutase sediul chiar în locuinţa sa din satul Tichiriş, unde se arişau în permanenţă hărţi operaţionale privind situaţia frontului. Mesajele erau trimise unităţilor române, de cele mai multe ori, ascunse în sticle lansate pe apa Putnei la vale. În cursul unei noi tentative de a trece militari români peste riu, aproape întreaga reţea, în frunte cu** Vasile Chilian, **a fost prinsă. În urma unui simulacru de proces, desfăşurat în faţa Curţii Marţiale a Diviziei bavareze 216 infanterie, prizonierii au fost condamnaţi la moarte.**

Nu este lipsit de interes să amintesc că bubuitul tunurilor de la Mărăşeşti răzbătea pînă în sala improvizatului tribunal. Procurorul militar german s-a ridicat furios şi a strigat conştient de proporţiile dezastrului de acolo : „Auziţi ? Vedeţi ce-aţi făcut ? Numai voi sînteţi de vină !" **Drept răspuns,** Chilian **a strigat :** „Adă-i, Doamne ! Întăreşte-i, Doamne ! Dă-le puteri să învingă trufia nemţească !" **Un alt procuror german perora :** „Voi vă plîngeţi pentru că veţi muri 10 sau 11, dar noi, care din pricina voastră am pierdut sute de mii de oameni ?"

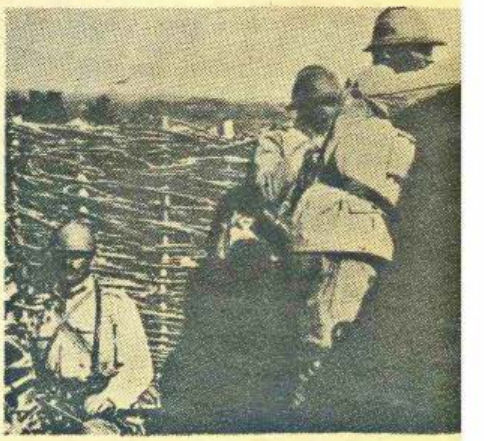

Soldaţi în tranşee pe Valea Oituzului (sus) ● **Mitralieră în acţiune** (dedesubt)

O clipă de răgaz în tranşee (sus) ● **Decorarea unor viteji** (mijloc) ● **Sub ploaia de gloanţe** (deasupra)

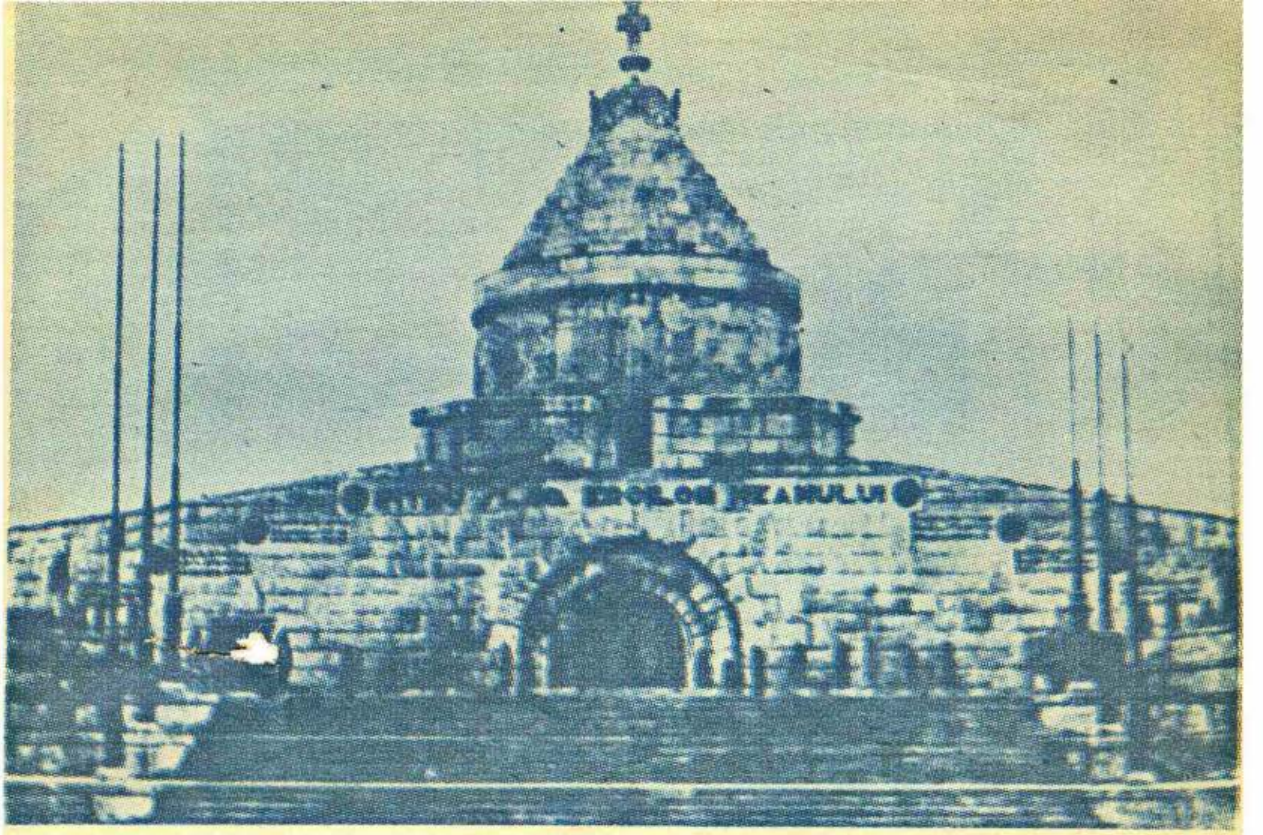

Monumentul eroilor de la Mărășești

La începutul lunii septembrie 1917, prizonierilor li s-a săvîrșit „sfînta taină a mărturisirii și a sfintei cuminecături", de către preotul Vasilescu din Focșani, li s-a dat cite un crîmpei de lumînare pentru a-și face singuri priveghiul... antum, după care, în zori, au fost împușcați. Înainte de execuție, eroul Chilian i-a șoptit preotului : „Părinte, fii aproape și nu uita să spui ce vezi, că mor pentru țara mea !" Scene similare s-au petrecut cu nemiluita în teritoriul ocupat. Orbiți de furie datorită eșecurilor de pe front, germanii se răzbunau pe populația civilă, împînzind țara de cruci. În beciurile Ministerului Lucrărilor Publice din București un ofițer le lovea cu cravașa pe femeile încarcerate. Pe peroanele Gării de Nord sute de femei cîrpeau saci, sub izbiturile paturilor de arme. Copiii de școală care și-au arborat o mică panglică tricoloră la șapcă erau arestați și bătuți fără milă. Soldații români răniți erau scoși din spitale, cu brutalitate, pentru a se crea confort soldaților germani. La Cercul Militar sute de prizonieri scoteau mîinile vlăguite printre zăbrelele ferestrelor, pentru a cerși o bucată de pîine. Și în această dezolantă priveliște, a răsunat deodată, în ianuarie 1918, un clopot. Era clopotul Mitropoliei, care anunța, după atîtea și atîtea vești triste, și o înălțare sufletească : cel de-al cincilea centenar de la moartea lui Mircea cel Bătrîn, care avea să fie numit ulterior, pe bună dreptate, cel Mare. Iată cum evocă acel moment unic Virgiliu N. Drăghiceanu („707 zile subt cultura pumnului german", **Cartea Românească, București, 1920**) :

„E o manifestare națională demnă, tocmai cînd ne aflam într-o adevărată paralisare : e o afirmare curagioasă a netăgăduitelor noastre drepturi istorice asupra Dobrogei, Basarabiei și laturii de dincolo a munților, tocmai cînd ele încep să fie obiectul de discuții al tratativelor pentru sfărîmarea noastră etnică. Prin cuvintele lapidare ale d-lui profesor Dimitrie Onciul se evocă înaintea noastră figura marelui Mircea, epopeea epocei lui. Un fior de trezire națională pătrunde întreaga asistență, mișcată pînă la lacrimi".

La ora aceea, în casele românești ale Transilvaniei și Bucovinei, Olteniei și Basarabiei, Dobrogei, Munteniei și Banatului femeile țeseau pînza Tricoloră pentru Ziua cea Mare. Ea avea să vină, la 1 Decembrie, iar pe cîmpia ușor fulguită a Albei Iulii s-au culeș roadele de jertfă ale Mărășeștilor. Pentru că sîngele vărsat din pieptul tînăr al miilor de ostași a cîntărit foarte greu în împlinirea dreptăților românești milenare. Acum, la 70 de ani de la furtuna de patimi a cîmpiei moldave, âpele Siretului mai leagănă încă, în fumegarea zorilor sau în bătaia soarelui dătător de viață, legendele de lacrimi și sînge ale tinereții frînte, purtîndu-le pînă la Dunăre și Marea cea Mare. Ne învață Mărășeștii — cum ar fi spus poetul pătimirii noastre — că patria e una și indivizibilă și că nimic nu e mai dulce și mai nobil decît să trăiești și să mori pentru ea !

Antologia «Luceafărul»

IOAN ALEXANDRU

Cîntec

La marginea drumului trăieşte izvorul
Îndrăgostit de stele.
Noaptea îl poţi auzi
Din prund
Suspinînd după ele.

Ziua — ţintuit în pămînt,
Numai oglinzi şi răcoare,
Izvorul se dăruie tuturor
Cu-nfrigurare.

Îl iau în pumni,
Ori în genunchi mă plec
Cu inima-nsetată
Izvorul — coloană-n adînc
Ridicată.

Acum a-ngheţat.
Peste ape
Un flux de lumini plîngînd l-a ţesut.
Dedesubt — izvorul ce face ?
Şi cum a fost la-nceput ?

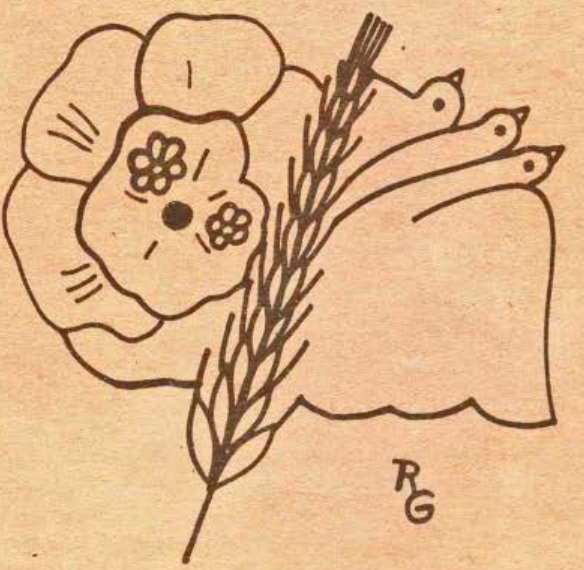

Desen de Raluca Grigorcea

CEZAR BALTAG

Lui Mihai Eminescu

Sui de atîta vreme
pe această funie fierbinte,
care trece
printre palmele mele
însîngerate.

Urcă, îmi spui, prinde-te cît poți
de liana pe care o țin
continuă să vii chiar dacă ți se va șopti :
nu mai există pămîntul

cațără-te chiar dacă
se întunecă
Totul

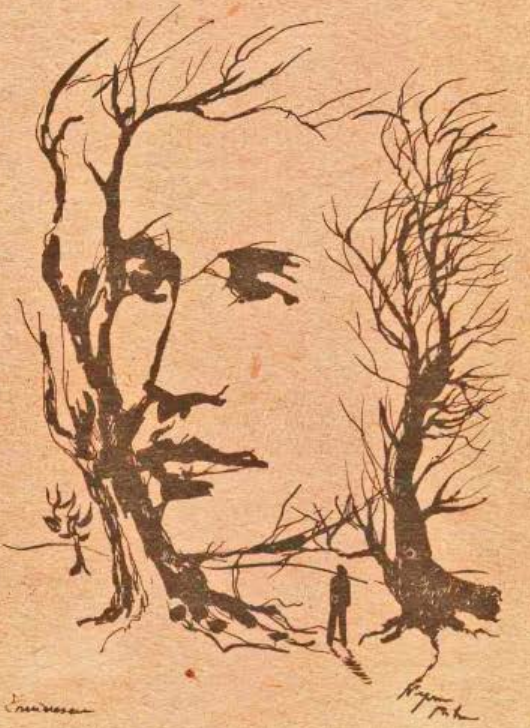

Desen de Mihaela Negru

Antologia «Luceafărul»

GHEORGHE PITUȚ

Tioncul

Mă strigă o pasăre —
Tioncul
din noaptea grădinii.
Dintr-o scorbură
scoate un sunet egal,
fără să-l schimbe
nici la naşterea pruncilor,
nici la moartea
unui bătrîn care l-a ascultat
viaţa întreagă,
nici la pierderea unei fecioare
acolo sub cîntecul lui,
niciodată.
Spune ceva ca şi cum
dacă ar fi să vezi
ai vedea numai nisip
la fel de înalt
şi răvăşit pe toată lumea
sau apă, cea mai întinsă apă,
ori albastru, numai albastru.
Dă drumul fluierăturii
atît de egal
încît dacă i-ai întinde cîntecul
pe o rază de soare
a fi un kilometru zi
şi un kilometru noapte
şi cu tristeţea fără egal
de-a spune acelaşi lucru
nesfîrşit
lîngă viaţa noastră
din noaptea grădinii.
Tioncul.

Desen de Teodor Bogoi

RĂZBOIUL STELELOR

IMAGINAȚIE ȘI REALITATE

● **Într-un discurs televizat la 23 martie 1983, președintele Statelor Unite făcea public programul „Strategic Defence Initiative" (Inițiativa de Apărare Strategică), supranumită de ziariști „Războiul stelelor". S.D.I. preconiza, în esență, „realizarea unei tehnologii care să permită interceptarea și distrugerea rachetelor balistice intercontinentale (I.C.B.M.) înainte ca acestea să poată atinge teritoriul S.U.A.".**

● **La scurt timp după discursul din 23 martie 1983, este difuzată Directiva N.S.D.D. — 85 (National Security Decision Directive — 85) stipulînd „desfășurarea unor cercetări pe termen lung și stimularea progresului tehnologic în domeniul S.D.I.".**

● **O nouă Directivă (N.S.D.D. 6 — 83) ordona Departamentului Apărării Naționale elaborarea unor rapoarte privind implicațiile strategice și politice ale S.D.I. și programul pe termen lung al cercetărilor și dezvoltării tehnologice. Cele două rapoarte, finalizate pînă la 1 octombrie 1983, au fost catalogate ca documente secrete. Totuși, unele considerații și date cuprinse în rapoarte au fost dezvăluite în reviste de specialitate americane. Așa, de exemplu, costul programului S.D.I. (după unele surse ajuns la 1,5 miliarde în 1985) va însuma la sfîrșitul experiențelor pregătitoare (aproximativ în anul 1989) 27 miliarde dolari, ca să crească în anul 2000 la 95 miliarde dolari !**

● **O a treia Directivă (N.S.D.D. 119), din ianuarie 1984, autoriza lansarea programului de cercetare și dezvoltare tehnologică în laboratoare. Pentagonul publică prima sa relatare comprehensivă despre sistemul apărării spațiale în aprilie 1984 sub titlul : „The Strategic Defence Initiative : Defence Technologies Study".**

● **Directorul Organizației pentru Inițiativa de Apărare Strategică (S.D.I.O.), generalul Abrahamson, enunța într-o depoziție făcută în fața subcomitetului pentru apărare al Camerei Reprezentanților, următorul „calendar" S.D.I. ; 1. faza de cercetare — pînă la începuturile anilor '90 ; 2. faza dezvoltării sistemelor — începînd cu anii '90 ; 3. faza de tranziție (dezvoltarea segmențială a sistemelor defensive) ; 4. faza finală (perioada amplasării unor sisteme de apărare de „înaltă eficiență").**

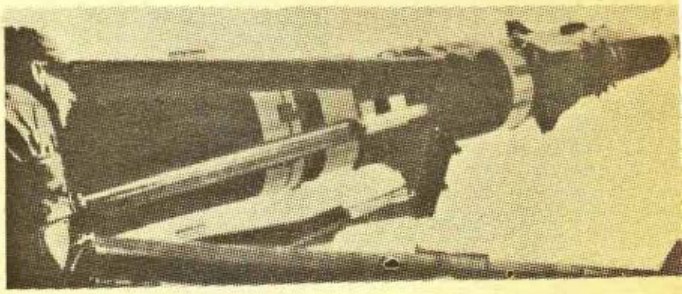

Rachetă nucleară americană pe o rampă de lansare în R.F.G.

Amenințarea sinistrei „ciuperci atomice" plutește deasupra omenirii. Supraviețuirea după un război nuclear este pusă sub semnul îndoielii de oamenii de știință

O FLOARE DE ARGINT ÎN COSMOS

Prima stație de observare și luptă a sistemului național de apărare spațială — „Space/Defence/Force — 1" (S.D.F. — 1) părea nemișcată. Orbita staționară fusese calculată cu cea mai mare precizie. Din punctul și de la altitudinea la care era amplasată acoperea în întregime zonele ascunzînd silozurile cu arme nucleare ale inamicului. Super-computerele primeau continuu date de la sateliții de observație. Întreg teritoriul adversarului era „ascultat", scrutat, clipă de clipă.

Grefate pe „catargul" principal al stației, diferitele module străluceau în lumina soarelui. Păreau niște imense petale ale unei „flori de argint a spațiului", irizîndu-și frumusețea pe fundalul întunecat al cerului. Prima petală — modulul de comandă — cu pupitrele, ecranele și nenumăratele butoane, protejate de un blindaj de 15 centimetri grosime. Cea de a doua — modulul de serviciu — asigurînd presurizarea, climatizarea și alimentarea cu energie a întregii stații. A treia petală — modulul rezidențial — cu cei trei ofițeri superiori. A patra petală — modulul de stocaj și andocare — care permitea aprovizionarea stației cu navetele spațiale. A cincea petală — bateriile solare — un mozaic de cristale incendiate de lumina puternică.

În jurul stației S.D.F. — 1 gravitau armele spațiale: laserele cu raze „X", cele mai eficace, al căror fascicol era propagat de mini-explozii nucleare declanșate în reactoarele proprii ; laserele chimice cu rezervoarele lor alungite, semănînd cu niște imense „stilouri" ; tunurile electromagnetice și cele cu particule accelerate, cu o cadență a loviturilor stupefiantă. Suspendată deasupra întregului complex, uriașa oglindă spațială, avînd menirea să reflecte fascicolul de raze al laserului terestru de mare putere către oglinzile de luptă de pe orbită. Amplasate la altitudini mai joase, acestea din urmă își ațînteau focarele către teritoriul adversarului.

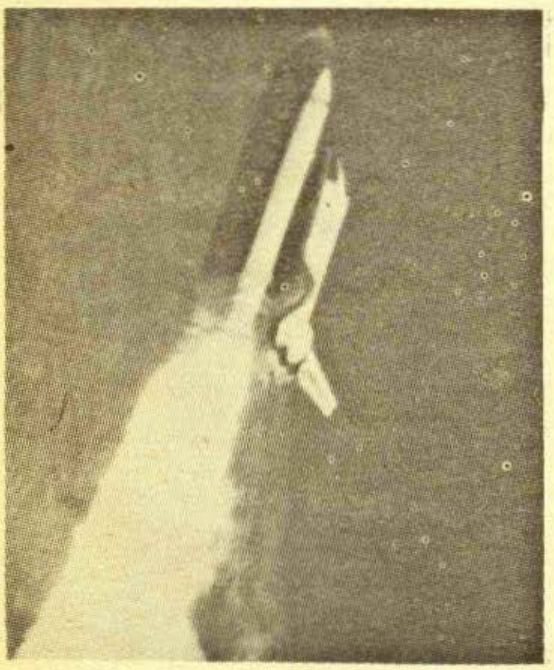

Naveta spațială americană Challenger în plin zbor, cîteva secunde înainte de catastrofă

CÎND TE SIMȚI CA UN DUMNEZEU AL SPAȚIULUI

Ofițerul de serviciu, colonelul J. W. (cum îi spuneau prietenii), urmărea atent ecranele stației. Același afișaj liniștitor : „White zone" (zonă albă). Întregul sistem pe care era stăpîn funcționa ireproșabil dîndu-i o senzație de putere colosală. Pe durata orelor de serviciu se simțea un fel de „Dumnezeu al spațiului", căruia nu-i puteau scăpa nici cele mai mici mișcări, nici cea mai insignifiantă acțiune a „furnicilor" invizibile de jos ! Pînă și pîlpîirea unui foc de vreascuri putea fi detectată instantaneu de sensorii ultrasensibili. Supercomputerul avea nevoie doar de cîteva fracțiuni de secundă ca să calculeze puterea oricărei surse calorice. În cazul lansării unei rachete ar fi știut, chiar înainte de a se fi deschis trapele adăpostului subteran, forța propulsoare a motoarelor, greutatea și capacitatea de transport, ba și tipul rachetei.

Dar, cu adevărat uluitoare, chiar și pentru un ofițer de elită ca el, erau capacitățile de ripostă de care dispunea. Împotriva unor rachete atacatoare putea dezlănțui un uragan de foc. Armele stației erau produsul celor mai ascuțite minți și al tehnicilor de vîrf. Zeci de ani de cercetări și multe miliarde de dolari se cheltuiseră pentru imaginarea și fabricarea lor. Se făcuseră mii de experimente. Fuseseră născocite aliaje noi. Se descoperiseră noi legi ale fizicii. Parametrii de precizie și viteză obținuți ar fi părut, în urmă cu ani, de-a dreptul incredibili !

După terminarea pregătirii teoretice, începuseră experimentele în „condiții de luptă" și uluirea nu-l părăsise zile în șir. Una este să-ți închipui ori să demonstrezi teoretic o precizie de „glonte contra glonte" și cu totul altceva să apeși pe butonul de comandă. Tunurile electromagnetice și cele cu particule accelerate și tragere ultrarapidă pulverizau în fața ochilor tăi zeci, sute de ținte desprinse în jerbă din rachetele purtătoare. Uneori efectul era de sută la sută ! Cel mai adesea, procentajul țintelor distruse era de peste nouăzeci la sută. Un procentaj foarte mare, dacă te gîndeai la multitudinea țintelor și la viteza lor de zbor.

Profesorii-instructori, mai mult savanți decît militari, omniscienți și omnipotenți, îl încredințau că pentru o stație de luptă, o rată de distrugere de peste nouăzeci la sută însemna, practic, anihilarea atacului inamic. Întregul sistem de apărare spațială cuprindea trei, patru asemenea stații corespunzînd fazelor de zbor ale unei rachete : Boost Phase (faza ascensională) ; Post-boost Phase (faza post-ascensională) ; Mid course Phase (faza medie de zbor) și Reentry Phase (faza de reintrare în atmosferă). Dintre toate, prima era cea mai vulnerabilă și stația lui J. W. era destinată tocmai distrugerii rachetelor atacatoare în faza lor ascensională. Din punctul de vedere al apărării, eficacitatea acestei stații trebuia să fie cea mai mare, de sută la sută, dacă se putea.

Pentru asta fusese dotată cu armele cele mai eficace și mai numeroase.

La începutul pregătirii ofițerilor pentru sistemul național de apărare spațială, fusese pomenită și posibilitatea ca un foarte redus procent de focoase nucleare să penetreze sistemul și să lovească țintele terestre. Această infimă „șansă" pentru inamic dăduse și rațiunea costisitorului „Survival Program", acelui „Program de supraviețuire" la un atac nuclear. Zeci de stații de comunicații la mari distanțe, capabile să penetreze atmosfera scoasă din țițini de furtunile și radiațiile de tot felul, de particulele de praf și cenușă radioactivă împînzeau teritoriul. Depozitele de medicamente, alimente și alte „elemente de supraviețuire", a căror eficacitate nimeni n-o putuse demonstra, erou stocate în buncăre blindate. Cu cît instruirea înainta, întreaga atenție le fusese dirijată către eficacitatea sistemelor pe care aveau să le comande în condiții de luptă. De vulnerabilitatea lor nu se mai vorbea.

„— Sistemele ce vă vor fi încredințate au fost proiectate să funcționeze perfect. Pentru asta n-a fost precupețit nimic, nici fonduri, nici inteligență, nici timp. Ați fost selecționați dintre cei mai capabili ofițeri de care dispune națiunea. Țineți minte ! În „Marele Joc" în care sînteți antrenați nu există decît cîștigători ! Nu uitați asta ! «Jocul» nostru trebuie cîștigat TOTAL. Nu dați inamicului nici o șansă ! Este singura voastră șansă ! A voastră și a noastră a tuturor !"

Scurtul discurs rostit de Directorul programului de instruire la sfîrșitul stagiului i se păruse măgulitor și îngrijorător, totodată. Și-l amintise acum, iar unda aceea veche de îngrijorare îl atinse, alungînd pentru o clipă senzația de putere nelimitată.

NEAȘTEPTATĂ, „ROATA DESTINULUI"

Sirenele alarmei avansate scoaseră deodată acele mugete inconfundabile, menite să-ți propulseze spiritul pe cea mai de sus treaptă a încordării. Neașteptată, „Roata Destinului" începuse să se învîrtească dement. Super-computerele stației „Space Defence Force-1" (S.D.F.-1) anunțau deja pe ecrane cu litere roșii, pilpîitoare : „All the Systems Ready for Battle" („Toate sistemele gata de luptă"). Instruirea intensivă își dovedea pe deplin eficacitatea : ofițerul de elită J. W. apăsă corect butonul de activare a armelor ce-i stăteau la dispoziție. Datele sateliților de observare și ale sensorilor stației fuseseră prelucrate în cîteva secunde. Super-computerul central transmisese programele de dirijare selectivă a tuturor armelor către rachetele atacatoare. Știa foarte bine că un atac inamic va fi însoțit de numeroase „elemente de derută" mascînd rachetele dotate cu focoase nucleare. Ceea ce vedea, însă, pe ecranele stației întrecea cele mai negre presupuneri. Sute de ținte erau anunțate de sateliții de observare. Super-computerul stației de luptă abia apuca să le repartizeze armelor din dotare că alte sute erau semnalate. O clipă s-a temut de o perturbare a sistemelor de observare — o imposibilitate, în fapt. Fiecare avea rezerve

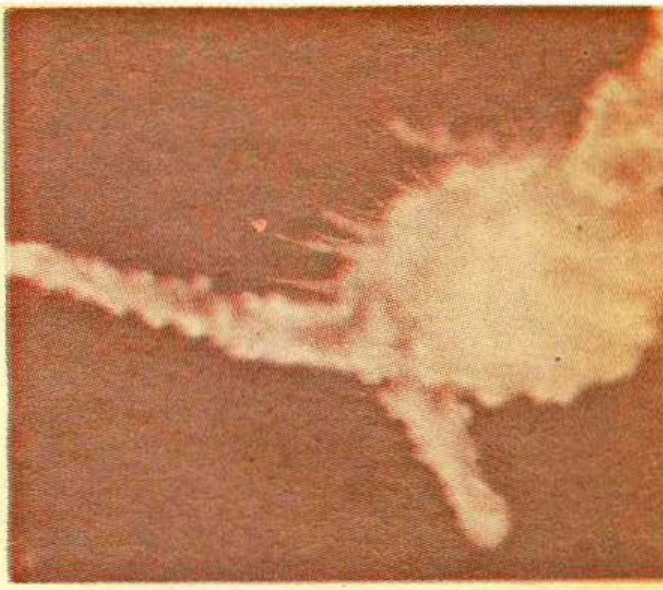

O imagine terifiantă : Explozia navetei spațiale americane Challenger pe cerul Floridei avînd șapte astronauți la bord (februarie 1986)

●

De ce ? se întreabă copleșit de groază fiul unui cosmonaut. O întrebare care va rămîne multă vreme fără răspuns. O întrebare la care nimeni n-ar mai putea răspunde după un război nuclear

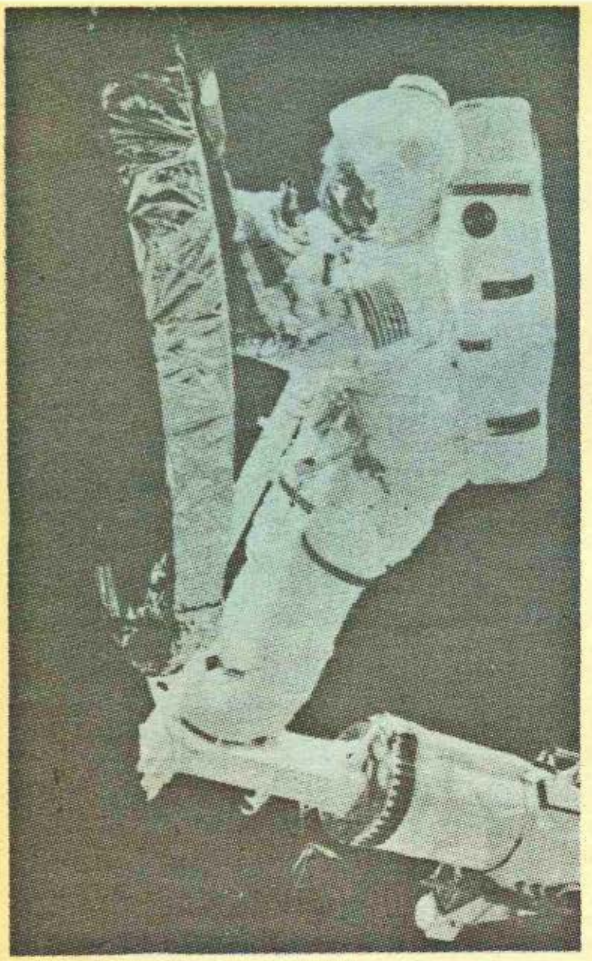

Astronauți americani de pe naveta spațială Discovery reparînd un satelit militar în spațiul extraatmosferic

triple pentru toate componentele. Ofițerul superior J. W. făcuse tot ce depindea de el. Reacționase cu promptitudinea unui computer. Verificase funcționarea normală a tuturor sistemelor stației ce-i fusese dată în grijă. Acum nu-i rămăsese decît să urmărească „Marele Joc" care se desfășura în spațiul extraatmosferic. Organele sale vizuale — sateliții de observare și sensorii stației — transmiteau clipă de clipă evoluția situației. Un film tulburător, înspăimîntător, se derula pe ecranele cenușiu-verzui ale tabloului de comandă și control. J. W., din elita ofițerilor sistemului național de apărare, privea atent și cutremurat. „În cîteva minute totul avea să se termine", gîndea. Dar ce va însemna acel „totul" ? ! Fusese antrenat să perceapă și să analizeze cît mai multe elemente de informație în cît mai scurt timp. În cele cîteva sute de secunde ochii și mintea îi fuseseră solicitați la maximum. La nici unul dintre exercițiile de luptă nu asistase la un foc de o asemenea intensitate ! Laserele chimice și cele cu raze „X" funcționau la randamentul lor maxim topind învelișul rachetelor și făcîndu-le să explodeze mai multe în același timp. Pe ecrane, steluțele luminoase ce reprezentau exploziile țintelor se uneau formînd adevărate fulgere luminoase. Tirul susținut, avînd o cadență infernală al tunurilor electromagnetice și celor cu particule accelerate, făcea ravagii în puzderia de „vectori" ai inamicului. Chiar de la început, bazîndu-se mai mult pe intuiție, J. W. comandase super-computerului depistarea riguroasă a țintelor reale între elementele de derută. O hotărîre dintre cele mai inspirate, fiindcă puternicele sale baterii de lasere și tunuri cu tragere ultrarapidă abia puteau neutraliza avalanșa incredibilă de ținte atacatoare.

Nu încăpea nici o îndoială. Inamicul atacase cu toate rachetele balistice pe care le avea asigurîndu-le o maximă protecție printr-un nor de elemente de derută. „Exact așa aș fi acționat și eu", gîndi J. W. „Doar astfel își menține unele șanse de a penetra sistemul de apărare spațială". Varianta aleasă de adversar dovedea o bună cunoaștere a potențelor sistemului din care „Space Defence Force — 1" făcea parte integrantă.

Privi ecranul care măsura emisia de radiații din zonă și mulțumi celor care proiectaseră blindajul stației. În lipsa aerului, șocul exploziilor nu afecta nava, dar radiațiile puternice ar fi distrus orice grăunte de viață pe o foarte întinsă arie. Își întoarse privirile către ecranul care semnala țintele rămase neatinse. Zburau deja în afara razei de acțiune a puternicei „Space Defence Force — 1". „Incredibil ! Pur și simplu incredibil !" își spunea. „Prea multe ținte scăpate !" Nu-i venea să creadă că penetraseră ca o grindină zona ce-i fusese încredințată, socotită invulnerabilă...

JOCUL DE DOMINO

J. W. încerca să-şi alunge din minte imaginea aceea care îl tot agresiona — jocul de domino — cu plăcuţele lui căzînd una după alta, după ce prima fusese apăsată şi cedase. Ştia bine, următoarea staţie „Space Defence Force — 2" nu mai avea posibilitatea să distingă ţintele reale de elementele de derută. În spaţiul cosmic toate corpurile se mişcau cu aceeaşi viteză, cea iniţială. Capetele cu focoase nucleare cîntărind sute de kilograme şi falsele lor copii, goale şi uşoare, se îndreptau cu aceeaşi iuţeală către staţia de apărare „Space Defence Force —2". Tot ce-i rămînea de făcut veselului Tomy (parcă el era de serviciu) era să încerce să le distrugă pe **toate** ! Îi dorea tot norocul din lume (dacă de noroc mai poate fi vorba), dar nu se putea înşela pe sine. „Space Defence Force — 2" dispunea de mai puţine lasere, tunuri electromagnetice şi cu particule accelerate. Îi lăsa o groaznică „zestre" veselului Tomy. Insinuate printre puzderia de elemente de derută, acele rachete „jucării", capetele purtînd pînă la zece încărcături nucleare — cele mai perfecţionate unelte ale distrugerii din cîte fuseseră imaginate de oameni pentru propria lor moarte. Şi nu doar moarte, ci stingerea speciei însăşi. Poate chiar a vieţii pe Pămînt.

Metodele inamicului de contracarare a miraculoasei raze laser şi de securizare a rachetelor proprii îşi arătaseră eficacitatea. La fel elementele de derută, a căror mulţime nu putuse fi anihilată nici măcar de cadenţa drăcească a tirului tunurilor cu tragere ultrarapidă care-l încîntase atît la antrenamente. Cilindrii protectori, culisînd în lungul corpului rachetelor atacatoare, la „ordinul" computerelor de bord, preluaseră cu succes temperatura razelor laser ferindu-le de perforare. Alte rachete ale inamicului anihilaseră razele laserelor sale cu microlaserele de la bord plasate în capul propriilor structuri.

Cu mintea biciuită de şocul realităţii, ofiţerul de elită J. W. îşi amintea cu luciditate uimitoare succintul curs privind metodele de protejare a rachetelor ţinut cîndva, la începutul stagiului de pregătire. Nimeni nu mai făcuse apoi vreo referire la el. Întreaga atenţie fusese concentrată asupra „performanţelor" ieşite din comun ale staţiilor de apărare spaţială şi metodelor de dirijare a lor. Numai că, iată, încrederea aceea nelimitată în puterea şi eficienţa staţiei pe care o comanda, ce-l făcea uneori să se simtă asemeni unui Dumnezeu al spaţiului, păleа brusc golindu-l de orice forţă.

SPECTATOR AL DEZASTRULUI

J. W. îşi concentră atenţia asupra canalelor de legătură cu „Space Defence Force — 2". Putea să urmărească în amănunt tot ce se petrecea la mii de kilometri distanţă, fără să poată interveni cu nimic. Privea cu un fel de exaltare nervoasă ravagiile pe care veselul Tomy, cu jumătate din numărul armelor staţiei sale, îl făcea în mulţimea ţintelor atacatoare. Îl felicită în gînd din toată inima. Dar şi pentru „Space Defence Force — 2" precizia ieşită din comun a laserelor şi tunurilor electromagnetice cu tragere ultrarapidă se dovedi, totuşi, insuficientă. Fără îndoială, protejaţi de elementele de derută, mai mulţi „vectori" cu ucigătoare încărcături nucleare îşi continuau zborul ameninţător.

„Doamne" îşi spunea J. W., n-a mai rămas decît „Space Defence Force — 3", avioanele de patrulare, rachetele de interceptare ultrarapide şi laserele amplasate la sol ! Reprezentau, desigur, forţe redutabile, dar apărau cel mai dificil sector, „ultima baricadă", cum se spune. După reintrarea în atmosferă, exploziile încărcăturilor nucleare aveau să afecteze şi pe apărători. Cu cît orbitele de reintrare în atmosferă erau mai joase, ţintele aveau să fie lovite mai tîrziu. Proporţional, efectele distructive puteau creşte în intensitate pînă la cuantumul lor integral !

Echipajul misiunii „51—C" de pe Discovery a cărui lansare şi activitate în spaţiu a fost ţinută în cel mai strict secret

●

Construcţie experimentală în spaţiul extraatmosferic

ATACUL

Le-au întrerupt din reflecții avertizoarele propriilor unități de atac. Fusese dezlănțuită contralovitura nucleară ! După amploarea ei, părea că întreg arsenalul propriu de rachete intercontinentale fusese aruncat în luptă. Faimoasa teorie a „jocului în oglindă" devenea realitate, îi trecu prin minte. Dar nu mai era timp de considerații proprii. Toată atenția ofițerului de elită J. W. se concentră asupra mijloacelor de ghidare și corecție a rachetelor pornite în cursa lor de „revanșă". Hărțile detaliate ale obiectivelor inamice erau de mult în memoria calculatoarelor. Cu ajutorul lor, zborul unei rachete putea fi dirijat, cu o precizie de cinci metri, la o distanță de mii de kilometri. Nici un siloz inamic de rachete, nici un obiectiv de importanță strategică nu avea cum să supraviețuiască unei lovituri directe cu o încărcătură nucleară echivalentă cu tone de trinitrotoluen (T.N.T.). J. W. apăsă cu decizie butonul de intrare în funcțiune a tuturor dispozitivelor de preluare și dirijare a rachetelor proprii (dublînd, în fapt, dirijarea lor automată). Ordinul de atac cu toate forțele intercontinentale însemna că în spațiul aerian național pătrunseseră suficiente capete cu focoase nucleare pentru a provoca „distrugeri majore". Un fior de gheață îi trecu pe șira spinării imaginîndu-și realitatea ascunsă sub acel termen eufemistic : „distrugeri majore". El însemna, de fapt, milioane de victime (și cine ar fi putut spune cîte ? !), centre urbane rase de pe suprafața pămîntului, căi de comunicație pulverizate. Natura însăși și tot ce era viu pe zone geografice întinse transformate în deșert. J. W. nu avea nici o rudă apropiată la care să se gîndească (oare acest lucru contase în selectarea sa ca ofițer de comandă ?), dar imaginea efectelor unei lovituri nucleare „compusă" de computer îi veni în minte și i se strînse inima.

„Oricum, dacă distrugerile noastre sînt «majore», gîndi, ale inamicului vor fi, fără nici o îndoială, «totale»". Cele peste 40 de mii de ținte „prioritare" — centre de comandă, baze militare, centre guvernamentale, centre economice și industriale, zone cu resurse naturale strategice — erau demult repartizate bateriilor de rachete intercontinentale, amplasate la sol sau pe submarinele nucleare. Fiecare detaliu de zbor era inclus în memoria calculatoarelor de bord și super-calculatoarelor de dirijare a zborului. Nu lipseau nici ultimele date meteorologice ori schimbările survenite în axele magnetice ce intersectau traseul pînă la ținte. Hărțile pentru fiecare obiectiv — de la cea cartată din spațiul cosmic, pînă la cele la scara 1/100, cuprinzînd cele mai mici detalii ale zonei atacate — erau cartelate în computerul de ghidaj al fiecărei rachete și în super-computerele stațiilor orbitale. O cît de mică deviere era corectată imediat. Rachetele nu puteau da greș. Eroarea admisă (doar cinci metri !) era complet nesemnificativă pentru forța uriașă a încărcăturilor nucleare. Existau, desigur, rachetele de interceptare ale inamicului, dar amplasările acestora se aflau sub supravegherea continuă a sensorilor stației sale și vor fi lovite imediat după lansare.

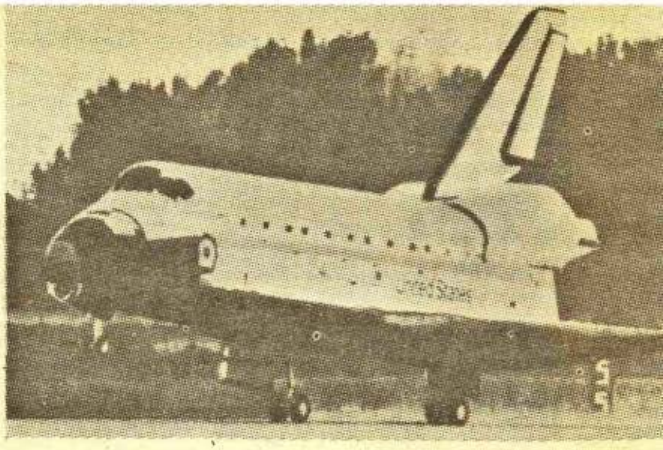

Naveta spațială americană Discovery în momentul lansării de pe rampa de la Centrul Spațial Kennedy. Navetele spațiale sînt folosite și în scopuri militare pentru amplasarea sateliților militari și repararea acestora, pentru construcția viitoarelor stații spațiale de luptă

BLESTEMATELE BILE DE OȚEL

De neașteptate, „Space Defence Force — 3", ultima din sistemul de apărare spațială, începu un tir continuu cu toate armele. „Contra cui ? ! Și de ce în sensul invers unui atac inamic ?" Deruta ofițerului superior J. W. nu dură decît o fracțiune de secundă. „Fără îndoială erau întîmpinate acele „stupide" mijloace de lovire a stațiilor orbitale. Începuse, deci, „bombardamentul cu pietre" (cum glumeau la orele de instruire), de fapt mingi de oțel, nu mai mari decît o minge obișnuită de fotbal, lansate pe orbitele stațiilor, dar în sensul invers mișcării de rotație a Pămîntului, ceea ce le transforma în proiectile spațiale „sui generis", la fel de eficace ca orice proiectil adevărat.

Existau, desigur, remedii pentru o astfel de formă de „luptă". La antrenamente se amuzau trăgînd în asemenea ținte cu tunurile electromagnetice și cele cu particule accelerate simțindu-se ca pe un poligon de tir la proba „talere aruncate din șanț". Dar, oricît de ultrarapide, tunurile aveau totuși o limită de lovituri pe unitatea de timp. Ori, acum, aparatele semnalau o grindină de o densitate uriașă asemeni unei „ploi de micro-meteoriți" ce potopea orbita stațiilor de apărare spațială. Nu trebuia **să fii mare** matematician ca să înțelegi că ieftinătatea procedeului (doar cu o singură rachetă purtătoare puteau fi „azvîrliți" în spațiul cosmic sute de astfel de bulgări de oțel !) era invers proporțională cu risipa făcută de adversar. Ceea ce fusese un amuzament la antrenamente devenea acum o problemă de supraviețuire. Învelișul stației, 15 centimetri de blindaj, putea fi străpuns cu ușurință de mingiile de oțel a căror viteză de impact cumula viteza proprie cu cea a stației zburîndu-i în întîmpinare. Elementar de simplu și teribil de eficace ! Strategia adversarului se dovedea

bine aleasă şi, mai cu seamă, necesitase fonduri infinit mai mici decît costisitorul sistem de apărare spaţială.

Brusc, tirul dirijat de „Space Defence Force — 3" încetă. „Fără îndoială, staţia de comandă fusese lovită, deteriorată grav ori, poate, chiar distrusă. Oricare dintre ipostaze înseamnă sfîrşitul ofiţerilor de la bord", mai apucă să reflecteze. Apoi îşi concentră întreaga atenţie asupra pupitrului de comandă. Dacă şi „Space Defence Force — 2" avea să împărtăşească aceeaşi soartă ca sora ei, lui J.W. nu-i rămîneau decît cîteva secunde să-şi activeze elementele de luptă. Manevră cu dexteritate mai multe butoane şi întreg armamentul staţiei fu direcţionat spre noul front de atac. Sateliţii de observare ai staţiei „Space Defence Force — 1" şi începuseră să transmită primele date. Ofiţerul de elită J. W. îşi fixă privirile pe ecranul ce avea să-i semnaleze pătrunderea primelor bile blestemate în zona de acţiune a staţiei sale. Nu-i mai rămăsese timp să urmărească lupta îndîrjită pe care o dădea Tomy cel vesel cu a lui „Space Defence Force — 2". Tomy era dintre cei mai buni ofiţeri ai sistemului de apărare spaţială şi lupta pentru supravieţuirea staţiei şi a lui însuşi. Va face tot ce-i stă în putere să diminueze la maximum avalanşa ucigătoare. În această luptă grotească, el, J. W. fusese cel mai avantajat. „Space Defence Force — 1" era ultima staţie ce urma să intre în norul bilelor de oţel, „subţiat" sensibil de cele două staţii anterioare. În plus, dispunea de cele mai multe arme şi era hotărît să le folosească pe toate şi cît mai bine cu putinţă.

SOLITAR ÎN SPAŢIU

A fost o crîncenă înfruntare a tehnicii celei mai sofisticate şi hazardului. Blestematele bile de oţel pătrunse în zona de acţiune a staţiei „Space Defence Force — 1" fuseseră încă numeroase, dar resursele de foc ale lui J. W. îşi demonstraseră cu brio capacităţile: un singur element al staţiei lovit, o singură petală a acelei flori argintii a spaţiului smulsă de pe lujer. Numai că, modulul lovit, smuls de pe catargul principal al staţiei „Space Defence Force — 1", era modulul rezidenţial cu cei trei camarazi ai săi. Cît durase lupta, minutele acelea lungi cît un veac, priviseră, de bună seamă, pe ecranele-monitoare ale modulului, desfăşurarea fiecărui moment, poate invidiindu-l pe J. W. pentru norocul de a fi fost de serviciu la comandă. Regulamentul staţiei interzicea cu desăvîrşire pătrunderea ofiţerilor care nu erau de cart în modulul de comandă. Orice perturbare, fie şi numai de o clipă, a celui aflat la pupitrul de dirijare a sistemului putea fi fatală. Antrenamentul intensiv le formase ofiţerilor reflexe rapide şi o capacitate de concentrare şi decizie ieşite din comun, iar acţiunile lor aveau promptitudinea unor automate inteligente. În acest proces — observare, decizie, acţiune — nu era admisă nici o întîrziere. Nu rămînea timp pentru discuţii sau consultări cu altă persoană. Independenţa şi responsabilitatea ofiţerului superior de serviciu pe staţie erau totale. Şi, iată, destinul făcuse ca şi singurătatea lui să devină „totală". J. W. devenise un „solitar în spaţiul extraatmosferic". Staţiile „Space Defence Force — 2" şi „Space Defence Force — 3" nu dădeau nici un semn de viaţă. Chiar dacă scăpaseră de o distrugere totală, nu erau dotate cu capacităţi proprii de reparaţii şi realimentare. Aceasta era sarcina departamentelor terestre ale sistemului de apărare spaţială.

Cît timp pulverizase avalanşa bilelor de oţel, rachetele intercontinentale proprii îşi urmaseră zborul către ţintele inamice. J. W. nu fusese îngrijorat de soarta lor. Elementele de dirijare automată funcţionaseră normal. Comandă

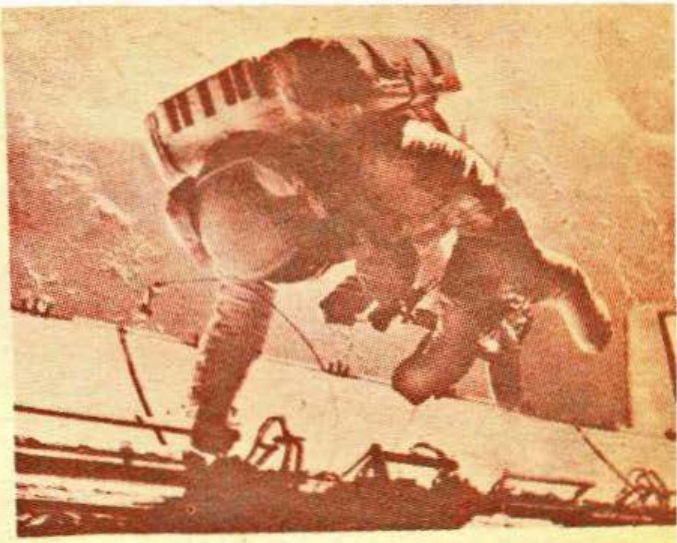

Astronaut lucrînd în spaţiul cosmic. O activitate care ar trebui să rămînă exclusiv paşnică

●

„S.U.A. în spaţiu. Cît de sus şi cît de departe ?" Titlul coperţii revistei „Time" ar putea fi completat „cît în scopuri paşnice şi cît în scopuri militare ?"

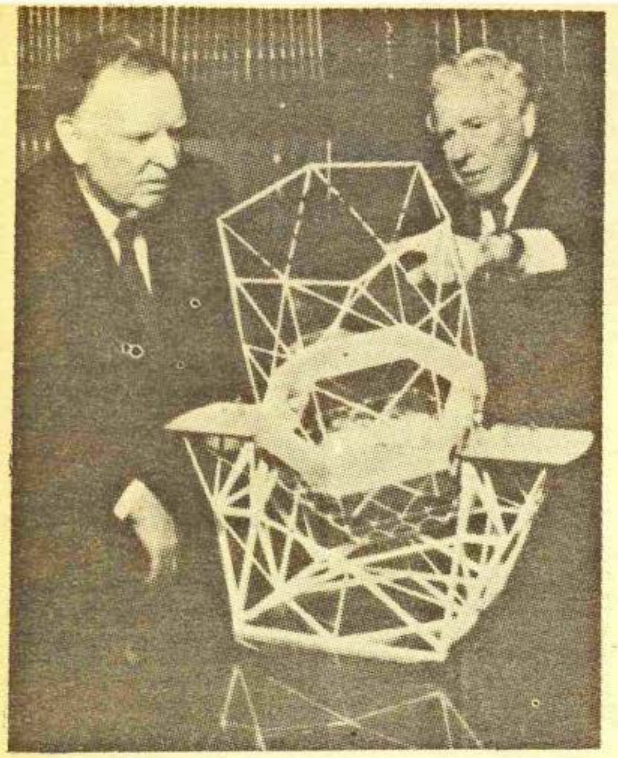

Modelul unei gigantice oglinzi parabolice formată din 36 piese hexagonale sincronizate cu ajutorul unui computer ● Lanțul de observatoare astronomice de pe muntele vulcanic MAUNA KEA din Hawai

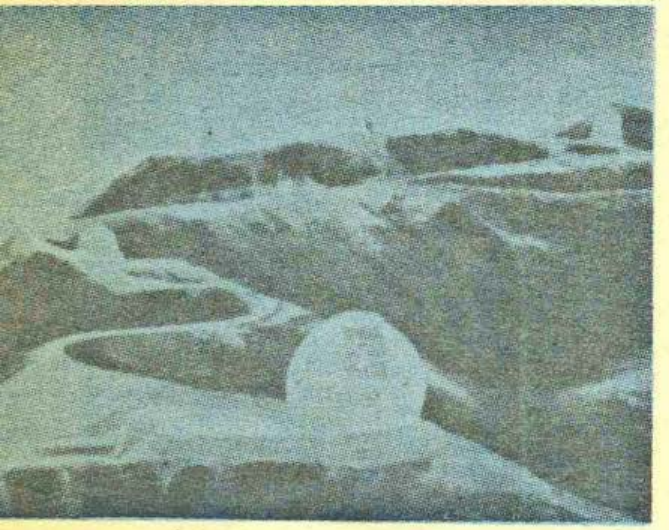

întoarcerea armelor către zonele ce urmau să fie lovite și de unde puteau fi lansate rachetele ultrarapide de interceptare ale inamicului. Ele erau acum principalul său obiectiv. Trebuia să fie foarte zgîrcit cu forța ce-i mai rămăsese. Tirul susținut de pînă acum epuizase în cea mai mare parte rezervoarele laserelor chimice. Laserele cu raze „X" mai dispuneau de cîte o singură încărcătură pentru o mini-explozie nucleară. În ce privește puternicul laser de pe sol, pe acela nu-l mai putuse activa după primele explozii ale rachetelor inamice în spațiul atmosferic propriu.

Dacă nu-și dezvoltase un sistem de apărare spațială, inamicul avea, în schimb, o deosebit de puternică forță de interceptare cu rachete sol-aer și rachete lansate de pe avioanele supersonice de patrulare. Primul val al atacului a fost întîmpinat cu o adevărată perdea de rachete de interceptare, cîteva pentru fiecare rachetă intercontinentală. Super-computerul stației concentră tirul armelor din „Space Defence Force — 1". (devenită, acum, **element activ** al ofensivei) asupra rachetelor sol-aer, ale căror amplasamente fuseseră reperate imediat ce li se aprinseseră motoarele. Din păcate, sistemului de avertizare, rămas intact, nu-i mai corespundea o putere de foc pe măsură. Și, totuși, mai multe explozii erau semnalate deasupra obiectivelor. Apoi, urmau al doilea și al treilea val al atacului...

NICI UN CÎȘTIGĂTOR !

„Marele joc", cum le plăcea celor de la Centrul de instruire să spună, se sfîrșise în mai puțin de o oră ! Colosalele deflagrații ale încărcăturilor nucleare deasupra ambelor teritorii întunecaseră atmosfera cu cenușă nucleară, praf și tot felul de particule. Uragane de o forță necunoscută învîrtejeau masele de aer infestat dintr-o regiune spre alta, pînă la mari altitudini. Erau primele manifestări ale iernii nucleare. Nici un sistem de comunicații nu mai putea penetra această sinistră „cortină" trasă deasupra planetei. „Aș vrea să văd și eu 'eficiența' mult slăvitelor elemente de supraviețuire", gîndi înecat de amărăciunea groazei J. W. Abia acum realiza că pentru sistemul național de apărare spațială nu se prevăzuse nici un „Survival Program" și motivul era foarte evident. Dacă viața va mai continua pe Pămînt, vor trece mii de ani pînă să mai poată fi lansate navete spațiale. Modulul de andocare devenise cel mai inutil element al stației „Space Defence Force — 1". Dacă ar fi putut rîde, ofițerul de elită J. W. ar fi izbucnit într-un imens hohot de rîs, într-un hohot de rîs cosmic ! Ar fi rîs de neclintita încredere a instructorilor săi în invicibilitatea sistemului de apărare spațială, „scutul indestructibil al națiunii". Ar fi rîs cu icnete, dar tot ar fi rîs de propria-i ingenuitate, de mîndria lui de ofițer de elită al celei mai eficace și invulnerabile arme — stațiile orbitale...

J. W. se trezi din coșmar, lac de sudoare.

După cîteva zile, ofițerul superior J.W., strălucitul absolvent al cursurilor de instruire pentru sistemul național de apărare spațială, nu ieșise din spațiosul său apartament. Scăpat de rigoarea programelor de antrenament intensiv, medita. Mintea sa de excepție, eliberată de chinga instrucțiunilor, regulamentelor, ordinelor, testelor de tot felul, își intrase în propria ei matcă. Ofițerul de elită J. W. redobîndea imensa plăcere de a gîndi cu capul propriu. Tot ce acumulase în istovitoarele luni de an-

trenament și instruire, toate cunoștințele acumulate cu efort, se cereau ordonate după judecata proprie. Avea nevoie de un scenariu propriu al viitoarei sale misiuni. Pentru instructori nu contase decît rapiditatea judecăților lui, promptitudinea reacțiilor, acea intuiție fără greș dată de o cunoaștere deplină a celor studiate. Nimeni nu se întrebase dacă tînărul și strălucitul ofițer J. W. are imaginație.

J. W. refăcuse de nenumărate ori scenariul misiunii sale. O făcuse cu deplină luciditate și acea cinste ce-i atrăsese admirația tuturor camarazilor. Nu se putea înșela și nu voia să fie înșelați nici alții. Floarea de argint a spațiului, „Space Defence Force — 1" pe care urma să o comande era sortită, ca și surorile ei, „S.D.F. — 2" și „S.D.F. — 3", Neantului. Și, fiindcă era om de acțiune, înțelese să acționeze. Deveni un fervent adversar al amplasării sistemului de apărare spațială. Fu audiat în forumul superior al țării. Își susținu cu argumente pertinente demonstrația. Ciștigă mai mulți deputați de partea sa. Avu de întîmpinat oprobriul foștilor instructori și a numeroși colegi „indignați" de o asemenea atitudine. Un reporter insistent de la Compania națională de televiziune îl intervievă în direct, punîndu-i la sfîrșit întrebarea cheie : „Vă veți îndeplini misiunea pentru care ați fost selectat și antrenat ?". „Da", răspunsese, „dar sper să nu se adopte niciodată programul de lansare a sistemului național de apărare spațială. Ar fi o eroare ireparabilă !"

●

Ziarul „Washington Times" dezvăluia faptul că Pentagonul insistă pentru „o desfășurare accelerată" a Inițiativei de Apărare Strategică începînd parțial din 1993—1994. Alt ziar american „New York Times", comentînd o reuniune la Casa Albă a Grupului de planificare pentru securitatea națională, preciza că Pentagonul propune ca primele desfășurări ale „războiului stelelor" să nu implice folosirea armelor laser și a altor tehnologii sofisticate. Sînt propuse trei linii de apărare prevăzute să distrugă peste 90 la sută din rachetele nucleare ce ar ataca S.U.A. Prima linie ar fi formată din arme cu energie cinetică amplasate pe orbită de către un satelit, destinată distrugerii rachetelor atacatoare în faza ascensională. A doua linie, bazată pe un sistem de rachete amplasate pe sol, ar distruge ogivele care au pătruns în spațiul extraatmosferic. În sfîrșit, a treia linie, dotată cu rachete Heidi, ar fi destinată distrugerii rachetelor „inamice" supraviețuitoare reintrate în atmosfera terestră și îndreptîndu-se spre ținte. Această „aplicare parțială și accelerată" a programului S.D.I. ar costa circa 30 de miliarde de dolari.

●

Presiunile Pentagonului pentru „o aplicare accelerată" a programului S.D.I. întîmpină rezistențe chiar și în Departamentul de Stat al S.U.A., cum precizează comentatorii de presă. Cereri insistente de a se renunța la „războiul stelelor" — un sistem ce nu va putea fi niciodată verificat în practică și provocator — vin din partea unor oameni de știință și reprezentanți ai opiniei publice americane. Extinderea înarmărilor în spațiul cosmic întîmpină o vie reacție de împotrivire din partea oamenilor politici lucizi și opiniei publice internaționale.

Radiat de la antrenamente, ofițerul superior J. W. din cadrele sistemului de apărare spațială cade pradă îndoielii. „Va fi, oare, comis ireparabilul ?"

Leon Talpă

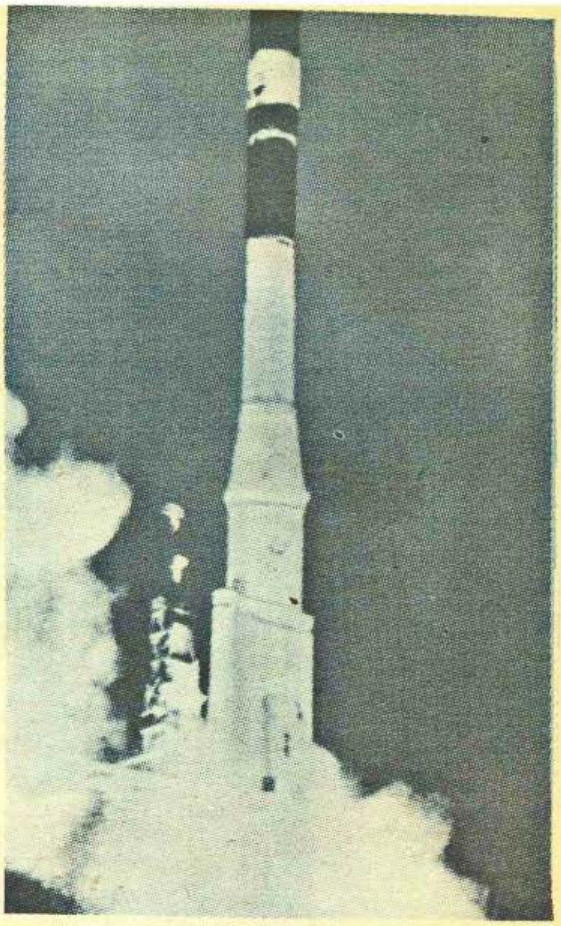

Racheta spațială vest-europeană Ariane V 11 în momentul lansării de la Centrul Spațial din Guiana capabilă să atingă o orbită de 22 300 mile.

●

Ultimul model de avion „Harrier" II cu decolare verticală din dotarea forțelor aeriene americane. El are structura din fibre de carbon ceea ce îi permite să ia o încărcătură dublă și să-și dubleze aria de zbor față de modelele similare cu structură din duraluminiu.

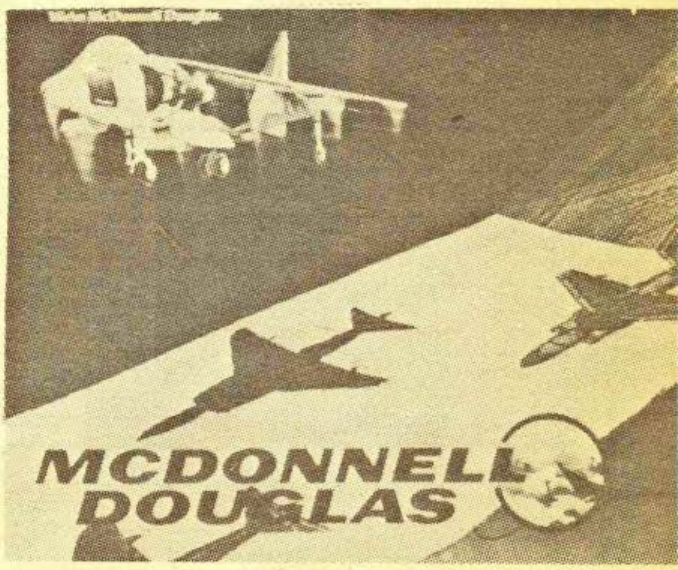

Antologia «Luceafărul»

FĂNUȘ NEAGU

În stepă

Șeful plutonului de execuție mergea în rînd cu condamnatul, aproape atingîndu-se cu umerii, un sergent-major, ducînd sub braț un sac de iută, împăturit, mergea în față, iar patru plutonieri, cu carabinele pe șold, veneau din spate, tîrîndu-și picioarele prin iarba curată și moțăind de somn încă din primele ore ale dimineții.

Senin uscat și tăcere. Pe dealurile din fundul zării, cotropite de cimbru, suiau spre cer pelerini de abur.

— Parcă dumneata mi-ai dăruit în primăvara asta o tabacheră de lemn plină cu buburuze...

— Eu, domnule locotenent, recunoscu condamnatul.

— Oh, îmi pare rău, dac-aș fi știut, m-aranjam să schimb c-un coleg. Ți-am înapoiat tabacherea ?

— Nu !

— Puteai să-ți aduci aminte și să mi-o ceri. În ultimele două săptămini ai lucrat la săpatul grădinii — toți condamnații la moarte au dreptul ăsta — băteai frumos la ușă și mi-o cereai.

— Nu-mi mai trebuie. După judecată, pînă la pronunțarea sentinței, mi s-a luat dreptul de-a primi țigări.

— Da, legile sînt aspre. Dar nu scrie nicăieri că celui condamnat la moarte i se iau bocancii.

— Nu mi i-au luat. M-am descălțat singur și i-am dat unui profesor bătrîn. Suflet bun, în fiecare seară de iarnă ne spunea cîte-o poveste.

— Ne apropiem. Sergent-major, schimbă vocea locotenentul, nu-ți permit s-aprinzi țigara.

— Vă mulțumesc, spuse condamnatul. Fumul țigării m-ar fi-necat cu aduceri aminte. Să știți c-aveți un șoim frumos. În tinerețe și eu am vînat mult cu șoimul. Dar vă trebuie o mănușă bună, engleză, cu plăcuță de aramă și inel. Mănușa, cum s-ar zice, e cringul șoimului. Aia pe care-am văzut-o la dumneavoastră nu mi-a plăcut. Pe urmă, trebuie să hrăniți șoimul, din cînd în cînd, cu albine negre și să-i dați să scoată ochii unei bufnițe. Asta-l ține în formă.

— Şoimul cu care m-ai văzut dumneata mi-a murit.

— Îmi pare sincer rău, să ştiţi.

— Mai am încă doi, nu-i cine ştie ce mare pierdere.

— În cazul ăsta pot să vă fac o rugăminte ?

— Fără îndoială.

— Am cerut, dar nu ştiu de ce nu mi-au permis, să mă spovedesc şi să mă împărtăşesc. Vă rog să ordonaţi ăstora patru să mă împuşte : unu-n cap, altu-n burtă şi ăilalţi doi în umeri. Iar dumneavoastră să-mi daţi lovitura de graţie în coşul pieptului.

— Semnul crucii ? Bine ! Altceva ?

— Altceva, nimic...

— Dacă vrei să-mi spui de unde eşti...

— Nu-mi aduc aminte.

— Pare neverosimil.

— N-am în urmă decît un butuc de glicină, un snop de nuiele roşii peste un morman de lemne cojite şi o suveică de argint lunecînd prin dreptul unui geam.

— Păi, asta-i casa unde locuieşte comandantul închisorii, cu nevastă-sa.

— Doamna are un suflet foarte bun. De cîte ori s-a întîmplat o execuţie, luna asta, dînsa a trimis un coş cu cireşe, numai cercei, copiilor de la orfelinatul din Constanţa.

— Directorul n-are suflet bun ?

— Şi dînsul are suflet bun. În martie, cînd l-au înmormîntat pe Stalin, s-a dat ordin ca toată lumea de pe faţa pămîntului să se oprească din lucru şi să salute. Noi, zece inşi — iată, cu mine se duce şi-al zecelea — nu ne-am oprit. După patru ani de muncă forţată, am vrut să lucrăm cinci minute de bună voie şi domnul director a închis ochii. Cei mici ne-au pîrît.

— Înseamnă că plutonierii şi sergenţii majori n-au suflet bun.

— Nu. Şi ei au suflet bun. În noaptea de Înviere am căzut la lucru într-o groapă de cretă, cu trei sute cincizeci de popi şi, fix la ora 12, cînd în biserici se aprinde lumină din lumină toţi ăia trei sute cincizeci de popi s-au pornit să cînte Christos a înviat, iar plutonierii nu le-au rupt oasele. Hei, făcu el, mirat, am ajuns la groapă. Ce adîncă e ! De cînd mi s-a adus la cunoştinţă sentinţa nu mă gîndesc decît la ce mi se va întîmpla în prima noapte în pămînt. Greu o să-mi fie.

— Trebuie să te legăm la ochi.

— Nu primesc.

Locotenentul îşi retrase oamenii la zece metri, le spuse care unde trebuie să ochească şi se întoarse spre condamnat, vorbind încet :

— Dacă mai ai vreo dorinţă ?

— Nici una.

— Atunci am eu una. Spune-mi, dumneata ce crezi, Dumnezeu sau dracul, care dintre ei are suflet rău ?

— Asta, domnule locotenent, cu siguranţă c-am s-o aflu dincolo.

— Foc ! urlă locotenentul şi carabinele trosniră.

Omul de pe marginea gropii se îndoi spre stînga, apoi zvicni înapoi, cu spinarea curbată, parcă ar fi încercat să se înscrie ca un obstacol rotund şi confuz în dogoarea ce începuse să dospească în stepă, genunchii i se frînseră şi căzu adunat deasupra pîntecului. Toţi cei patru plutonieri trăseseră în burtă.

— De ce, mă, fraţilor ? întrebă locotenentul.

— Ne-am gîndit, răspunse unul, ca măcar în ultimia clipă să simtă şi el ceva cald în stomac.

— Îngropaţi-l.

Sergentul major vîrî mortul în sacul de iută şi-l tîrî în groapă. Ceilalţi săriră cu lopeţile.

În timpul ăsta, locotenentul se trîntise într-un petic de iarbă deasă, netocită de paşi sau de umbletul vîntului şi culegea buburuze pe care le vîra în tabacheră. Una-i urcă din podul palmei, pe strunga dintre degetul mare şi arătător şi văzînd-o că stă să-şi desfoaie micile-i aripi, locotenentul vru să-şi cerceteze soarta.

Gărgăriţă-riţă,
Unde-o zbura.
Acolo m-oi însura...

Umbra sergentului-major i se lipi de genunchi. Ăla fuma o ţigară puturoasă şi-şi scutura bocancii de pămîntul prins pe tocuri, dar mai mult tropăia ca să atragă atenţia.

— Raportează, îngădui locotenentul.

— Avem nişte bere rece.

— Sergent major, răspunse locotenentul, stăpînindu-şi tremurul mîinii, ca să nu sperie buburuza, ştiinţa susţine că omul, cantitativ, e alcătuit trei sferturi din apă. S-ar putea zice, prin urmare, că o fată frumoasă e făcută trei sferturi din rouă. Exact ceea ce mi-ar trebui mie în arşiţa asta a Dobrogei : o fată cu suflet bun, de aur, şi cîntărind patruzeci de kilograme de rouă. În lipsă o bună şi o bere rece. Ad-o.

14 decembrie 1981.

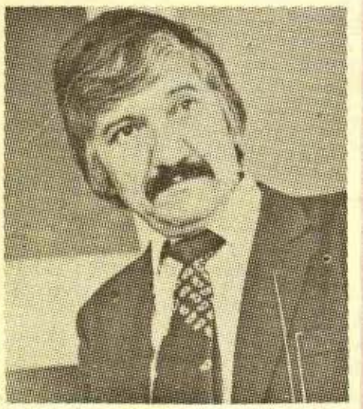

MIRCEA MICU

Aud un clopot

Aud un clopot în Ardeal, departe,
cum liniștea în două o desparte.

Bate prelung și dangătul îi sună
ca și cum cineva ar bate-n lună.

Eu îl ascult cîntînd ca pe-o uimire
din milenara lui neadormire.

Prin aerul de zvon electrizat
pare că-i un suspin îndepărtat.

E ca suspinul dușilor țărani
care-l tot trag de două mii de ani !

Nu pot să dorm și-ascult tăcut și pal
cum bate lung un clopot în Ardeal...

(Din „Cu inima în palmă")

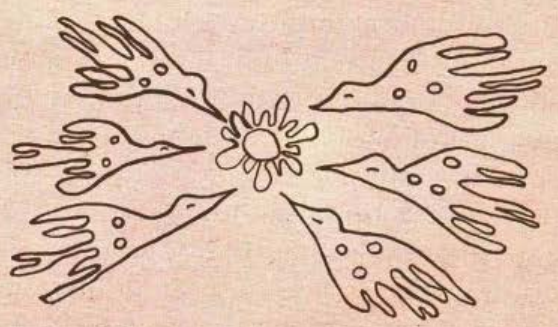

Desen de Nicolae Gadonschi

PRIMA ATESTARE SCRISĂ A LIMBII ROMÂNE

Inedit

Constantin Daniel

CUVINTE ROMÂNEȘTI DIN SECOLUL AL X-LEA ÎN INSCRIPȚIILE DE LA BASARABI, JUD. CONSTANȚA

În comuna Basarabi din județul Constanța (fost Murfatlar) s-au descoperit încă din anul 1957 un complex de vestigii arheologice datînd din secolul X—XI e.n. și pe zidurile unor biserici s-au putut observa un număr considerabil de inscripții.

Dintre acestea unele erau redactate în paleoslavă și alfabet chirilic și puține în scriere glagolitică ; altele în greacă, dar cea mai mare parte erau scrise într-o scriere enigmatică care n-a putut fi descifrată pînă în prezent.

Acestor inscripții le-au consacrat articole științifice : I. Barnea, **Les monuments rupestres de Basarabi en Dobrodja,** în „Cahiers archéologiques, XIII (1962) p. 187—208 ; **Idem, Reprezentarea labirintului pe monumentele rupestre de la Basarabi,** în „Studii și cercetări de istorie veche", I. anul XIV (1963). p. 191; Idem, **Monumentele rupestre de la Murfatlar** în „Din istoria Dobrogei" III (1971) p. 180—233 ; Damian Bogdan, **Grafitele de la Basarabi** în „Analele Universității C. I. Parhon", seria Științe Sociale și Istorie, anul IX (1961) pag. 31—69 ; P. Diaconu și P. Năsturel, **Quelques observations sur le complexe archéologique de Murfatlar (Basarabi)** în „Dacia" XIII (1969) p. 443—456 ; M. Comșa, **K voprosy istolkovonia graffits iz Basarabi,** în „Dacia" VIII (1964) p. 363—374.

Mai recent au scris studii despre aceste inscripții academicianul bulgar V. Beșevliev, **Beobachtungen über die protobulgarischen Runenschriften bei Basarabi (Murfatlar)** în „Vestnik na narodnaia Muzeii — Varna" tom XIII (1977) p. 49 sq. Studiul său nu dă descifrarea nici unui singur cuvînt însă prezintă o analiză a grafemelor din inscripțiile de la Basarabi. Mai recent însă profesorul Edward Tryjarsky de la Varșovia consacră un substanțial articol inscripțiilor de la Basarabi, intitulat: **Alfabetul necunoscut** (în limba polonă) în „Problemy" nr. 3, 1980, p. 1—18. Nici prof. Edward Tryjarsky nu reușește să descifreze nici-un singur cuvînt, astfel că nu poate spune în ce limbă sînt inscripțiile de la Basarabi. În schimb propune citirea unor nume proprii de sfinți și dă un alfabet al scrierii acesteia enigmatice pe care nu ni-l însușim.

Dat fiind că nu se poate citi nici măcar un cuvînt în scrierea de la Basarabi, pe care savantul polonez o numește „scriere necunoscută", trebuie să considerăm că nu s-a reușit pînă acum să se citească nimic din aceste inscripții, pentru că numele proprii pot fi citite în mai multe feluri, mai ales cînd lipsesc vocalele.

1

Am considerat că scrierea enigmatică de la Basarabi, apărută în spațiul de cultură bizantin, trebuie să aibă relații cu lumea bizantină îndeosebi. Și de fapt sînt în această scriere numeroase grafeme grecești, dar nu numai din alfabetul grec antic, ci și din scrierea uncială, capitală și din scrierea tachigrafică, apar ligaturi și abreviații grecești numeroase.

Pe de altă parte, am fost convinși că în inscripții din mănăstiri și biserici trebuie să se găsească, în primul rînd, numele lui Isus Hristos.

Și, într-adevăr, cercetînd cu atenție textul acestor inscripții în scrierea enigmatică de la Basarabi, am găsit întîi inscripția de mai jos, care este înregistrată cu numărul E_3 (227) de arhitectul V. Bilciurescu, fost conducător al șantierului arheologic de la Basarabi. (FIG. 1).

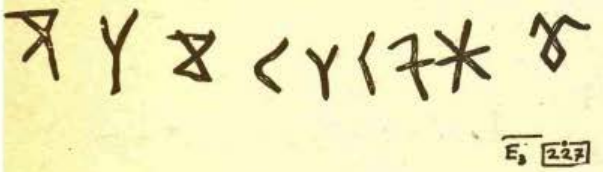

FIG. 1

Or, numerotînd grafemele de la stînga la dreapta, grafemele 4, 5 și 6 sînt scrise **C Y C**. Dar consoana **Sigma** majusculă în greacă se scrie și **C** (cf. Ch. Cucuel, **Elements de paléographie grecque,** Paris, 1891, planche II, coloanele 2, 3, 4, 5, 6, 8 și 9) iar Y se citește **ou** și **u** (**Ibidem,** coloanele 1, 2 și 3). Deci grafemele **C Y C** se vor citit **S U S.** Față de aceste grafeme era plauzibil să considerăm că este vorba de o parte a numelui lui Isus, și grafema a 3-a de la stînga la dreapta se citește I deci Isus. Dar după numele **Isus** urmează deobicei **Hristos.** Știm că în scrierea de la Basarabi sînt și grafeme ce reprezintă silabe, și grafema a 9-a de la stînga spre dreapta este citită și de prof. E. Tryjarsky **OS.**

In ceea ce privește grafema a 8-a de la stînga spre dreapta, adică o stea cu șase colțuri, care dacă este o ideogramă ea ar trebui să se citească **ST** pentru că în latină **stea** este **stella,** iar în greacă **„stea"** este **aster.** Dacă această stea o citim prin silaba **ST,** grafema a 7-a de la stînga spre dreapta trebuie citită **HR** și **CR** ca să avem numele de **CRISTOS** care urmează obligatoriu după **Iisus.**

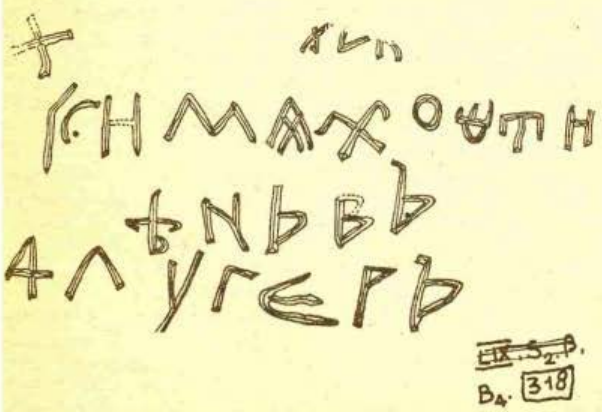

FIG. 2

Prima grafemă a acestei inscripții este figurată de un semn ce ne este necunoscut. Dar V. Bilciurescu, căruia îi datorăm înregistrarea atentă a tuturor inscripțiilor de la Basarabi, a găsit o inscripție în paleoslavă și a descifrat ultimul rînd care este

LUGER'

precedat de grafema care stă la începutul inscripției noastre, întrucît cuvîntul înseamnă **C A L U g A R** nu rămîne îndoiala că trebuie să-l citim **K (K L U g E R'),** (cf. copia inscripției pe care noi o citim în întregime SIMIANOS OT IANEV' KLUgER') (FIG. 2).

grafema a 2-a de la stînga la dreapta se citește U ca și grafema a 5-a din Isus.

Prin urmare inscripția E_3 (227) se va citi

Cu Isus Hristos

Reamintim că în paleoslavă ca și în limba rusă una din cele mai frecvente formule de salutare era **s Bogom** „cu Dumnezeu". Aici la Basarabi formula de salut pare a fi fost **Cu Isus Hristos,** ceea ce este desigur o variantă ortodoxă a salutului, „cu Dumnezeu".

2

Pe temeiul grafemelor pe care le cunoaștem și al căror corespondent fonetic îl avem, putem merge mai departe și să extindem descifrarea noastră.

În prealabil însă vrem să elucidăm **sensul** grafemei, reprezentînd o săgeată îndreptată în sus ; aceasta revine des și este desenată mult mai mare decît celelalte caractere.

Prof. E. Tryjarsky emite ipoteza că trebuie asociat cu termenul grec **theos** „Dumnezeu" dar nu se oprește asupra ei. De fapt și acad. V. Beșevliev menționează aceste trei grafeme în articolul său (cf. planșa a V-a) dar nu le dă sensul. Întrucît în cele două articole săgeata în sus este însoțită de vocala **e** și de silaba **-os** credem că ipoteza profesorului E. Tryjarsky este foarte plauzibilă căci cele trei grafeme se citesc **Theos** „Dumnezeu". Dar cînd este singură săgeata fără să fie însoțită de vocala **e** și de silaba **-os,** această săgeată mare îndreptată în sus spre cer este o **ideogramă** care se va citi tot **theos** „Dumnezeu".

Astfel în inscripția **C (153)** în care avem această săgeată îndreptată în sus, trebuie citită în prima grafemă de la stînga la dreapta : **Dumnezeu**

Urmează **Sigma majuscul** pe care l-am întîlnit în numele lui **Isus,** după el a treia grafemă este citită **u** în scrierea grecească uncială și în cea de tipar din secolul 17 și 18 (cf. de ex. KYRIAKODROMION TOMOS A., tipărit la Moscova în 1796 passim) dar această vocală **u** de tipar reproduce scrierea uncială greacă unde **u** se face foarte similar literei **u** din inscripția noastră. A patra grafemă o cunoaștem din numele lui Isus, căci reprezintă vocala **i,** în fine vocala **e** este a cincea grafemă pe care o cunoaștem. Putem citi deci inscripția :

Dumnezeu suie

(adică : **înalță**) și aceasta reprezintă o sentență scrisă de un călugăr de la Basarabi, un îndemn către monahii din aceeași obște. (FIG. 3).

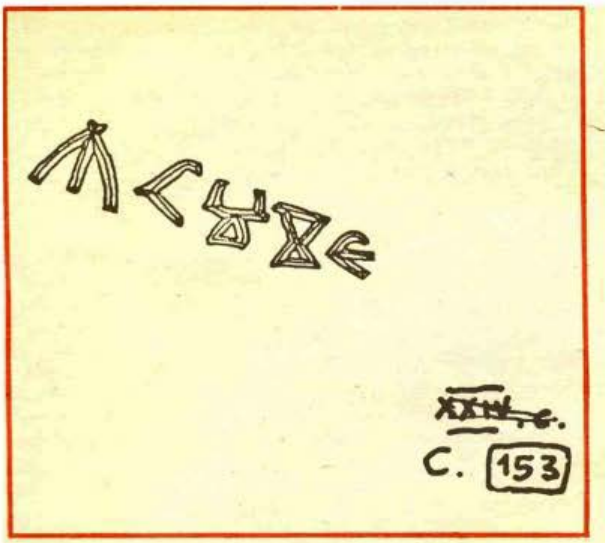

FIG. 3

3

În inscripția B_4 (502), ultimul rînd al coloanei din dreapta (singurul rînd care se poate citi, restul inscripției fiind indescifrabil) se citește

AU STO

fiindcă steaua cu șase colțuri, am văzut din numele lui Hristos, are valoarea fonetică **ST.** Desigur **Austo** este o pronunție greșită pentru **August,** dar din informațiile ce ni le-a pus la dispoziție marele turcolog român Mihail Guboglu, popoarele turcice scriu și pronunță **Austo** pentru **August.** Or, în Dobrogea în secolul al X-lea erau popoare turcice, cum se va arăta mai jos, printr-o inscripție turcică. Într-adevăr la acea epocă erau în Dobrogea **uzii** și **oguzii,** strămoșii găgăuților, și poate și **Pecenegii.**

Urmează **LNI** care trebuie citită **Luni** în românește, fiindcă în paleoslavă luni se spune ca în rusă **ponedelnic.** si o dată care trebuie să o citim 8. Luni este scris în alfabet paleoslav. Putem determina cu aproximație anul în care 8 August cădea într-o luni. si din datele ce ni le-a pus la dispoziție prietenul nostru, fizicianul Eugen Toma, ar corespunde cu anii 998, 992, 987, 981, 970 din secolul al X-lea, la sfîrșitul lui. Alăturat dăm inscripția B_4 (502) (FIG. 4).

Desigur, călugării români de la Basarabi au putut prelua pronuntia AUSTO de la popoare turcice.

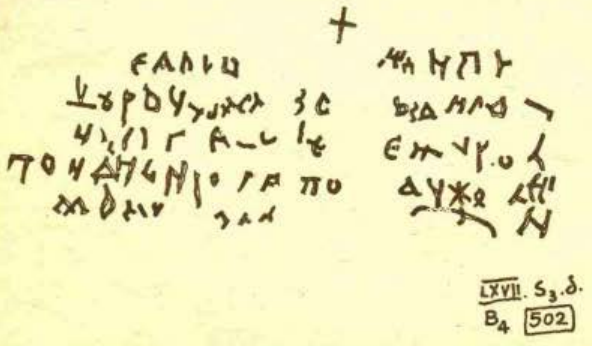

FIG. 4

4

Din inscripțiile de la Basarabi reiese că alături de călugări români si greci se aflau călugări bulgari care vorbeau bulgara slavizată si desigur scriau în paleoslavă.

Astfel, pe o inscripție B_3 (576) găsim un amestec de scriere chirilică în alfabetul enigmatic de la Basarabi. asa cum am aflat că este si în inscripția anterioară. unde steaua în sase colturi ce se citeste ST era alături de scrierea chirilică.

În această nouă inscripție B_3 (576) prima grafemă este aceea întîlnită în numele lui **Christos** (a 7-a grafemă de la stînga la dreapta în inscripția **Cu Isus Christos).** Asadar această grafemă trebuie citită **CR** si întregul cuvînt scris în continuare în alfabet chirilic se citește **CREST** „cruce".

Verificăm astfel cu această citire că citirea numelui lui Christos este exactă (FIG. 5).

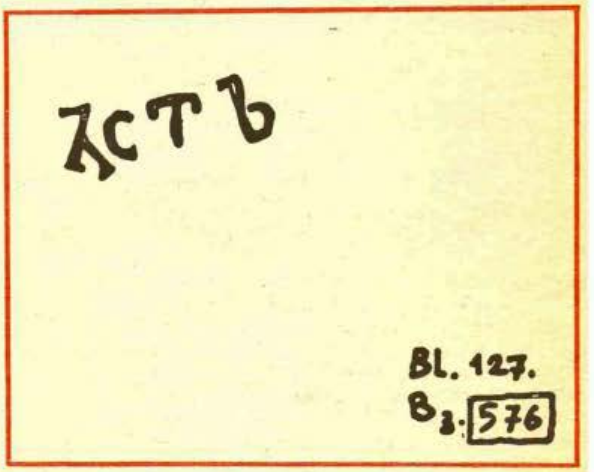

FIG. 5

5

Multe alte inscripții au amestecate grafeme chirilice cu cele ale scrierii enigmatice de la Basarabi. De exemplu inscripția din B_4 (68) alăturată. (FIG 6). Primele trei grafeme de la stînga la dreapta se citesc ușor fiind în alfabet chirilic.

GER

a patra grafemă de la stînga la dreapta. am întîlnit-o în numele lui Isus. si se va citi I deci toată inscripția este

GERI

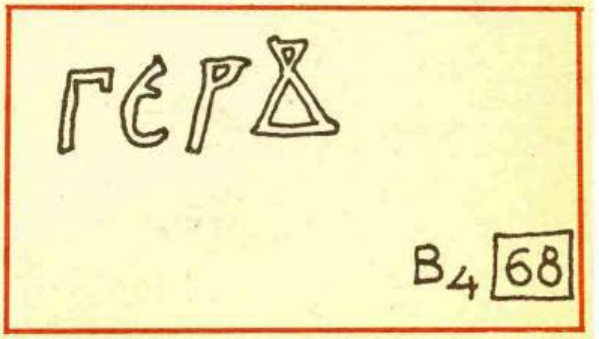

FIG. 6

Dacă acest termen este scris într-o limbă turcică are sensul de „înapoi", dacă este scris într-o limbă ugro-finică are înțelesul de „vino". Înclinăm mai curînd să credem că e vorba de o limbă turcică și are sensul de „înapoi", în ioncțiune făcută călugărilor din mînăstirea de la Basarabi, sau unor năvălitori turci care ar fi venit să prade mînăstirea.

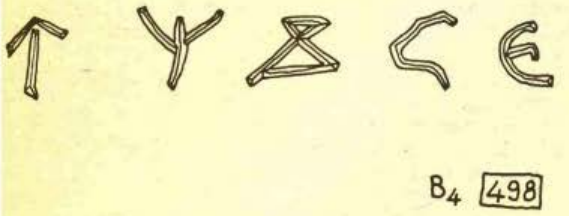

FIG. 7

Sînt apoi numeroase inscripții grecești în această scriere enigmatică. De pildă B_4 (498) (FIG. 7). Aici Dumnezeu este scris cu **ideograma** (se numește ideogramă un semn folosit în unele limbi și care reprezintă un cuvînt întreg) săgeții cu vîrful în sus, deci se citește **Theos** căci inscripția este în limba greacă (mai exact se citește **Theon** la acuzativ singular, căci urmează un verb la imperativ al cărui complement direct este). Grafema ce urmează este caracterul alfabetului grecesc, ce se citește **psi**. Pe baza aceluiași principiu arătat anterior, dat fiind că sunetul psi este rar și în greacă, și pe temeiul și altor inscripții, credem că această grafemă se citește **p**. Grafema a treia de la stînga la dreapta este vocala **i** pe care o cunoaștem din numele lui Isus.

Grafema a patra de la stînga la dreapta reprezintă în scrierea greacă uncială silaba **st**. și este foarte des utilizată chiar în tipar cu acest ductus (cf. KYRIAKODROMION susmenționat, **passim**), urmează a cincea grafemă vocala **e**.

Deci inscripția greacă este :

Theon piste „crede lui D'zeu".

Pe altă inscripție B_3 (71) citim : **Theos akove.** Dumnezeule ascultă : în care Dumnezeu este scris prin săgeata îndreptată în sus, urmată de ceea ce se numește **complementul fonetic** silaba **os** pe care o cunoaștem și din numele lui Hristos. Vocala **a** (din **akove**) lipsește sau e notată printr-o linie orizontală, ca în scrierea tachigrafică greacă (cf. Ch. Cucuel. **Op. cit.**, planșa II, coloana 14), unde reprezintă vocala **a**, urmează grafema **k** pe care o cunoaștem din indemnul „cu Isus Hristos", grafema a 4-a de la stînga la dreapta este **u** sau **ou** corect, și o cunoaștem din scrierea uncială greacă (vide supra), a cincea grafemă este vocala **e**

deci : **Theos akove** „Dumnezeu ascultă".

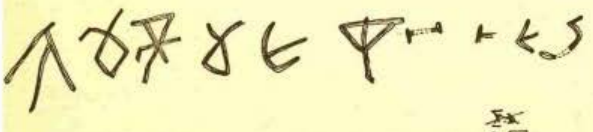

FIG. 8

Fără îndoială corect ar fi fost de scris : **Thee akove : Thee** este la vocativ singular, dar nu vom reproșa această greșeală gramaticală călugărilor de la Basarabi, fiindcă în epoca tardivă s-a folosit nominativul în locul vocativului în greaca bizantină.

Restul inscripției este indescifrabil (FIG. 8).

Dar inscripțiile grecești în scrierea aceasta enigmatică sînt cu mult mai numeroase, și pe unele din ele nu le descifrăm întrucît nu cunoaștem decît o mică parte din cele 120 grafeme folosite în scrierea de la Basarabi. Totuși am putut citi inscripțiile pe icoanele a doi sfinți pe care le redăm alăturat.

În inscripția B_4 (34) este un orant cu mîinile ridicate în sus avînd în jurul capului său o aureolă și deasupra citim în scriere enigmatică.

Acest nume revine des la Basarabi căci îl găsim în inscripțiile B_4 (369) de trei ori, dar și în inscripția B_4 (35). Credem că acest nume trebuie citit de la stînga la dreapta **PIUS** căci la Basarabi, așa cum afirmă și acad. Beșevliev, se putea scrie și așa. (FIG. 9).

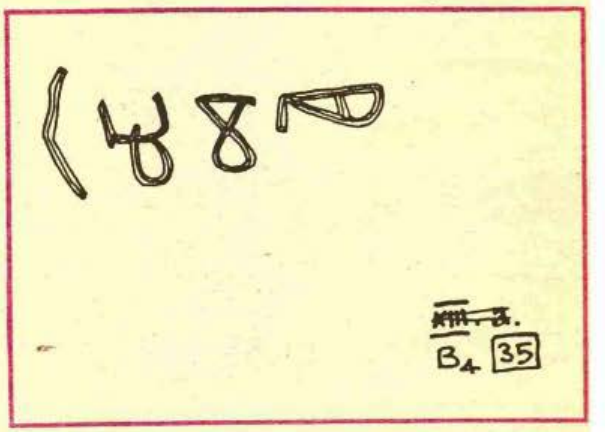

FIG. 9

Într-adevăr prima grafemă de la dreapta la stînga este consoana **p** în scriere greacă uncială (cf. Ch. Cucuel. **Op. cit.**, planșa II, coloana 7, 8, 9, 10, 11 și 12), urmează grafema ce se citește I pe care o cunoaștem din numele lui Isus, a treia grafemă de la dreapta la stînga este **u** (cf. Ch. Cucuel, **Op. cit.**, planșa II, coloana 4, 6, 7, 8, 9, 10 și 11), ultima grafemă este **sigma majuscul** pe care o cunoaștem din numele lui Isus, deci **PIUS** nume de sfînt și la catolici și la ortodocși.

Un alt chip de sfînt are o inscripție mai complicată pe care o citim : **o agios Dioscur** (B_4 617).

În stînga chipului acestui sfînt care poartă un steag (și este deci un sfînt militar) se citește vocala **o** care este articolul la nominativ singular, urmează un **a** (alpha) cu **o** (omicron) și consoana **s** (sigma) făcută ca un **C** majuscul. Deci citim : **o agios** („sfîntul").

FIG. 10

În dreapta, prima grafemă mare care seamănă cu un F majuscul se citește D (conform unor date luate din alte inscripții), urmează un **o** (omicron) cu un apendice în jos ce formează un **C** majuscul deci se citește **s** (sigma). În registrul imediat inferior în stînga o grafemă pe care am citit-o **c** (în inscripția „cu Isus Hristos") după care vine o grafemă pe care am arătat-o că este **u** (cf. Ch. Cucuel, Ibidem), ultima grafemă este **r** în alfabetul grec. Deci citim acest nume **Dioscur** în care **i** este omis, știut fiind că se omit des vocalele în aceste inscripții. (cf. chipul și inscripția de pe acest chip).

Observăm că numele sfîntului de pe acest chip este **DIOSCUR** dar dacă cel ce l-a făcut era grec ar fi scris numele lui corect în greacă **DIOSCUROS** cu terminație — OS (cf. A. Bailly, **Dictionnaire grec-français**, Paris 1935, p. 518). Deci cel ce a scris legenda pe chipul sfîntului era ori român, ori bulgar, dar nu grec. (FIG. 10).

9

Sînt însă inscripții în care putem descifra pe temeiul grafemelor a căror valoare fonetică am putut-o fixa, lexeme românești, cuprinse în textul unor inscripții mai lungi, pe care nu le-am putut descifra necunoscînd toate valorile fonetice ale celor 120 grafeme de la Basarabi.

De exemplu, așa sînt grafittele de la B_4 (144) în primul rînd al inscripției se citește cuvîntul românesc **silui**. Tot așa în B_4 (81) se citește după o grafemă al cărei sens nu l-am putut afla... **cresc** (FIG. 11 și FIG. 12).

10

Era de așteptat ca la mînăstirea de la Basarabi să fie și români, întrucît spațiul ponto-carpato-danubian a fost totdeauna locuit de români. Pe de altă parte după cîtva timp avea să se nască la sud de Dunăre un stat românesc care constituia imperiul româno-bulgar al Asăneștilor. Astfel că înainte de a căuta nume și termeni turcici, trebuiau căutate în aceste inscripții cuvinte românești și ele au fost aflate acum, chiar dacă sînt puține la număr, datorită faptului că nu cunoaștem decît o mică parte din grafemele inscripțiilor de la Basarabi.

Desigur folosirea unui calculator electronic ar putea să ne dezvăluie mult mai numeroase lexeme românești.

Dar acești termeni românești din secolul al X-lea e.n. sînt o dovadă peremptorie a continuității poporului românesc în spațiul carpato-ponto-danubian, iar pe de altă parte atestă vechimea românilor în Dobrogea.

Inscripțiile de la Basarabi sînt în limba paleoslavă, greacă și română, cu caracterele scrierii enigmatice din acest complex arheologic. Cuvintele nu sînt despărțite prin semne speciale, ci este o **scriptio continua** ca și în textele grecești contemporane. Se scriu termenii inscripțiilor fără a se ține seama de ortografia

FIG. 11

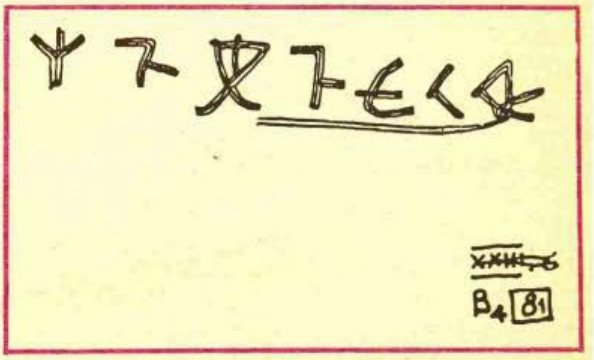

FIG. 12

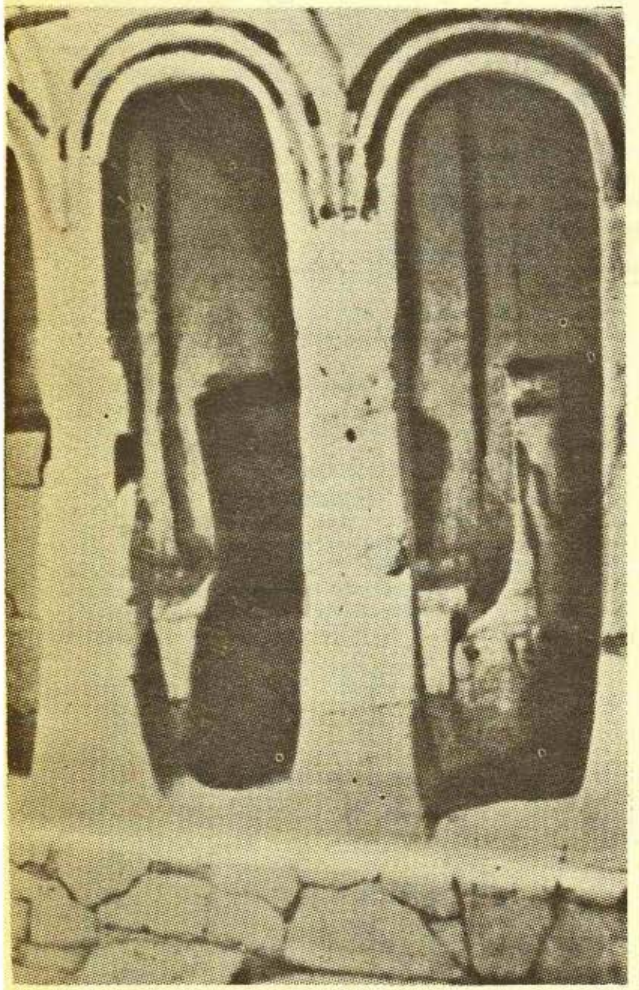

greacă, ci cuvintele se scriu fonetic. În ceea ce privește grafia paleoslavă, profesorul G. Mihăilă, **Contribuțiuni la istoria culturii și literaturii române vechi**, Buc. 1976, p. 88—92, arătase că se percepe că autorul inscripției B (429) folosește o formă populară românească

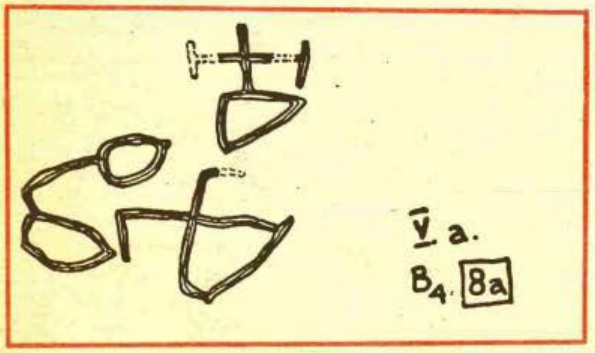

FIG. 13

scriind **Agousta** pentru August în limba paleoslavă. Aceeași afirmație o face și Damian Bogdan, că scriitorul inscripției B_1 (34) nu era slav, deci era român sau grec, astfel că existau indicii, și înainte de decelarea unor cuvinte românești în aceste inscripții, că monahii de la Basarabi puteau fi români.

Observăm că monahii de la Basarabi făceau cu scrierea lor și rebusuri. De exemplu : inscripția alăturată, care trebuie să fie citită în paleoslavă, în scriere enigmatică de la Basarabi și în scriere paleoslavă glagolitică.

Crucea din dreapta CREST „cruce", în paleoslavă, apoi la stînga, în josul grafemei de la Basarabi **OS** deci CRESTOS = Hristos...

Deasupra este o glagolită care se citește consoana **D**, dar se știe că în paleoslavă literele au nume : **az, buchi, vede, glagoli**, după care urmează consoana **d** care se numește **dobro**. Însă tot **dobro** este un substantiv care înseamnă „binele" (cf. I.D. Negrescu, **Limba slavă veche**, Buc. 1961, p. 318).

Astfel de rebusuri ca și complemente fonetice se întîlnesc des la Basarabi.

Redăm inscripția B_4 (8 a) despre care am discutat, care are deci sensul : Hristos este binele. (FIG. 13).

Se știe că în greacă există un joc de cuvinte între numele lui Hristos și adjectivul care se pronunță tot **hristos** : „bun". De aici poate acel **dobro** „binele" din inscripția de mai sus.

11

În ceea ce privește datarea acestor texte, și deci și a lexemelor românești, vom arăta că profesorul Damian Bogdan (Op. cit. p. 31—32) citește în inscripția K_1 (4) dată de pe o inscripție paleo-slavă anul 6500 (= 992 e.n.), iar o altă inscripție în limba greacă este citită de prof. I. Barnea luna Martie, indictionul 10, anul 6490 (= 982 e.n.). Inscripția B_4 (26).

Un autor bulgar Kazimir Popconstantinov **(Za nadpisite c datev ot skalinia manastir pri Murfatlar**, Sofia, 1984, citește în inscripția B_4 (26) anul 6400 (≙ 892 e.n.). Totuși este discutabil dacă la anul 892 exista alfabetul chirilic în care sînt multe din aceste inscripții.

Deci credem că nu greșim dacă afirmăm că grafittele de la Basarabi datează din secolul al X-lea e.n. și nu al IX-lea cum crede savantul bulgar. Mențiunea termenilor români este cea mai veche atestare scrisă a limbii române, anterioară cu aproape șase secole scrisorii boierului Neacșu din Cîmpulung care datează din 1521.

12

Trebuie să aducem mulțumirile noastre călduroase Arhitectului V. Bilciurescu, care a fost conducătorul șantierului de la Basarabi și a descifrat mai multe inscripții în paleoslavă și care are pregătită o importantă monografie despre vestigiile de la Basarabi. Arhitectului C. Bilciurescu și ostenelilor sale datorăm putința de a fi avut la dispoziție toate inscripțiile de la Basarabi și așteptăm cu multă nerăbdare apariția monografiei sale care va dezvălui cititorilor toate aspectele legate de vestigiile de la Basarabi.

Ianuarie 1987

nicolae velea

Povestirile-i fără seamăn

Rar o generație mai denigrată de moarte. Acum, s-a stins Nicolae Velea. În zăpezi.

Ca scriitor, el a făcut lucrurile să cînte și iluziile adolescenței tangibile. Nimeni dintre noi n-avem ochiul mai pătrunzător asupra timpului cînd părăsim copilăria, devenim bărbați și admonestăm obișnuitul.

Ursită să jefuiască tilhărește vinul și să plătească tragic toate daunele, generația mea îl așează între stîlpii de marmură de la capul podului de mărgean.

Nicolae Velea avea vocația zăpezilor, de a fi inteligent și scînteietor ca și ele, și poate de aceea s-a și prăbușit în viltoarea lor, într-o noapte cînd zăpezile nu erau pline de viața lunii, ci erau numai lacome să alăture încă un nume demn în coloana Nicolae Labiș, Nichita Stănescu, Grigore Hagiu, Sorin Titel.

Aș vrea să cred că zăpezile ni l-au răpit visîndu-se trecînd saci de grîu peste Topologul copilăriei lui aduși din cîmpia adîncă a Brăilei, pentru părinții rămași întunecați între merii de la Argeș.

Nicolae Velea n-a fost de partea învingătorilor în viață.

Era surîsul unui zeu înfrînt, de prea mult timp viitor adunat în povestirile-i fără seamăn.

Azi, neuitarea îl zidește în legendă.

De cîte ori vor fi să nă ajungă zăpezile sub un brad din margine de București, inima mea, care l-a iubit mereu, va plînge.

Fănuș Neagu

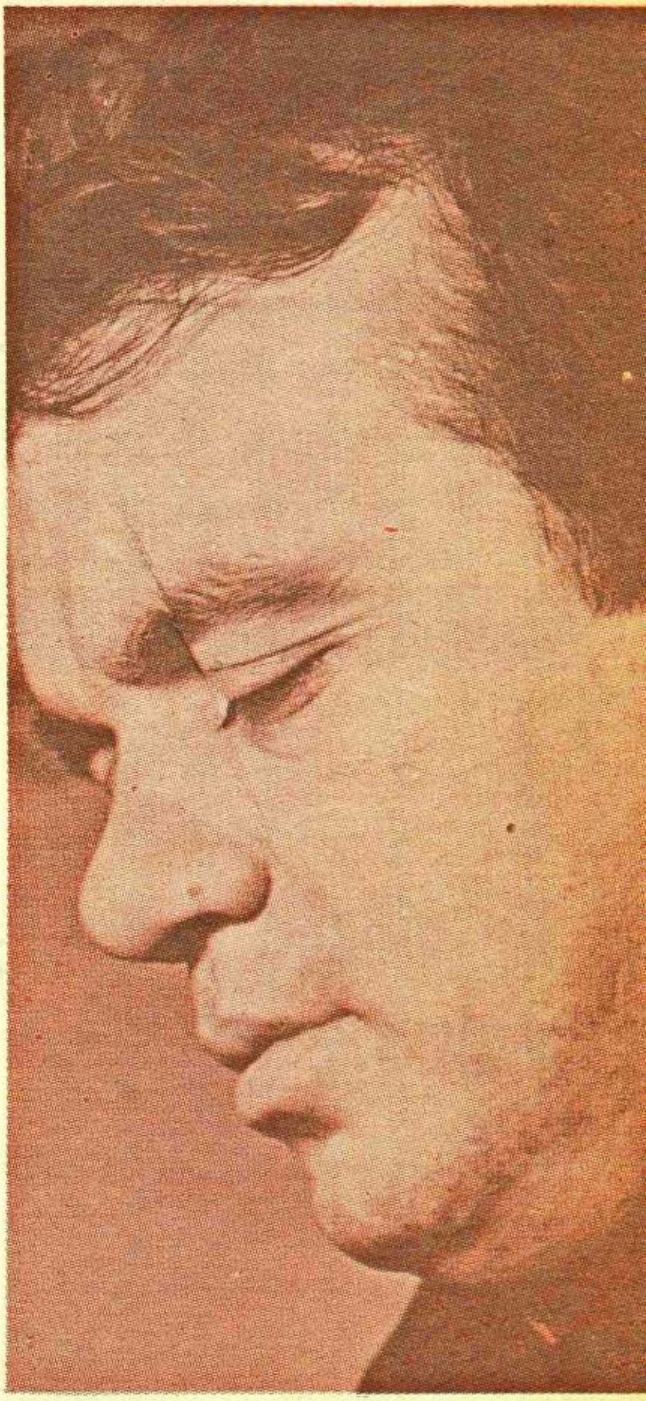

Fănuș Neagu, oaspete al familiei Velea

Un singur cuvînt

Cum bine se știe, lui Nicolae Velea nu-i plăceau discursurile de nici un fel. Avea prea mult umor ca să-i placă. De aceea nici eu nu am să scriu, aici, în aceste clipe, un discurs funebru. Mi-e teamă, pînă și după moarte, de ironia lui subțire, de tîlcul vorbelor pe care le-ar fi strecurat așa, într-o doară, de viclenia lui țărănească și moale cu care m-ar fi țintuit definitiv în ridicol.

Voi mărturisi numai cîteva amintiri adevărate despre dînsul, amintiri strînse în cei cîțiva ani ai trecerii lui pe pămînt. V-aș minți dacă acum, aici, în fața imaginii sale neînsufletite, v-aș mărturisi că moartea lui a fost neașteptată. Datorită încăpățînării cu care se dezalcătuia, așteptam cu inima strînsă să se întîmple. El însuși îi bîjbîia împrejurimile, dorind-o. Și totuși, așteptată sau neașteptată, dorită sau nedorită, moartea lui Nicolae Velea este la fel de dureroasă. Ncînchipuit de dureroasă. Numai un om vesel prin firea lui poate provoca o asemenea durere, iar această glumă este cea mai tristă glumă din cîte putea face. Juca șah : nebunul regelui a ieșit din joc, a părăsit tabla de șah pe cîmpul alb, de zăpadă, încercînd pentru ultima oară să ne facă să rîdem. Dar noi nu mai rîdem de mult, am uitat. Și, iată, acum plîngem această casă părăsită de stăpîn, ocolită de mulți în ultimii săi ani de viață.

Nu voi vorbi mult despre scriitor. Voi spune doar că este unul dintre cei mai mari pe care i-a dat literatura postbelică. Un scriitor care a marcat o epocă în timpul ei și nu după aceea. Obsedantul deceniu apare în povestirile lui Velea atunci cînd alții, care mulți ani mai tîrziu vor scrie despre el, îi proslăveau slăbiciunile. În acest sens Nicolae Velea este dintre cei dintîi. A scris el mult sau prea puțin ? Cine poate avea atîta îndrăzneală, încît să măsoare literatura cu metrul și cu kilogramul ? Cine poate anticipa soarta unei singure cărți în posteritatea autorului său ? Cine îi poate reproșa azi, de exemplu, lui Cehov, că nu a scris nici măcar un roman și lui Tolstoi că nu a scris schițe ? Destinul operei literare seamănă destul de puțin cu destinul celui care a creat-o. Or, a-ți constitui o operă literară e mai greu decît a scrie cărți. Nicolae Velea are operă literară și doar omul, ciudat și dificil, și-a eclipsat o vreme scriitorul. Se afla mai mult ce a mai făcut și ce a mai zis, decît ce a scris, cum a mai scris. Era un personaj fantastic la care lucra cu migală de ani de zile. Pentru că trebuie să vă fac o mărturisire. Datorită straniei întîmplări de a trăi mai mult decît alții în preajma lui am putut „citi“ cîteva pagini nescrise din ultimul său roman din ultimii ani ai vieții sale. Un roman oral, în care personajul principal era autorul însuși. Un roman care nu va apărea niciodată. Un roman genial pe care l-a citit în întregime numai autorul său, atît de nemilos cu noi ceilalți. Nu este deci adevărat că de cîțiva ani Nicolae Velea n-a mai scris nimic. Cine l-a iubit și în acești ultimi ani poate să jure alături de mine că el a scris un roman, „romanul vieții sale“, pe care l-a distrus odată cu el însuși. Nu este prima oară cînd, cuprins de o emoție de neînțeles în fața propriei creații, artistul n-o mai îndură și o distruge. Nu este prima oară și nici ultima oară. Am văzut și am citit ultima pagină a acestei cărți unice. Întins într-un cerc de zăpadă, aidoma unui cer sau unui ceas solar, Nicolae Velea scrisese cu propriul său trup un singur cuvînt : Sfîrșit !

Iulian Neacșu

Desen de Luminița Tudor

Prin poarta iernii

A trecut prin poarta iernii volatilizîndu-se în somnul zăpezilor eterne, furişîndu-se ca un ren ostenit, unul din cele mai autentice talente ale generaţiei de mijloc — Nicolae Velea.

Pe vremea cînd l-am cunoscut (acum două decenii) numele lui era aureolat de legende iar cărţile sale se constituiau într-o operă.

Avea înfăţişarea unui ţăran îmbrăcat de sărbătoare şi chipul lui bizar ascundea în melancolia bine deghizată a cutelor timpului o tristeţe adîncă şi, uneori, o tăcere şugubeaţă.

O glorie rapidă, pe măsura înzestrării sale de excepţie, l-a obligat, poate, să fundeze în acea stranie stare de expectativă şi răsfăţ acceptat care te poate şi cobori în egală măsură.

Avea viciul stilistului împătimit de frumuseţea limbii române, pe care o ştia cum puţini au darul s-o ştie şi fiecare silabă scrijelată parcimonios părea îndelung şlefuită şi rotunjită.

Scăpărătoare ca un oţel de Toledo, inteligenţa lui nativă sublima cuvintele singularizîndu-le, lăsînd în jurul lor un gol sugestiv pe care prietenii îl completau mental cu artificii inutile.

Am fost în satul său din Argeş şi pe drum, călătorind în aceeaşi maşină, mi-a citit un bilet trimis de mama lui în care-i recomanda să se poarte frumos acasă.

Mi l-a citit cu un ton amuzat şi trist şi pe parcursul celor două zile ale şederii noastre (eram mai mulţi confraţi) Nicu Velea s-a comportat ca o odraslă de lord ameninţat cu dezmoştenirea.

Mai tîrziu, stînd la aceeaşi masă (evident că nu de cofetărie), Fănuş Neagu, care-l iubea gălăgios dar tandru, după ce a constatat că alcătuim împreună cea mai dizarmonică tripletă a fizionomiilor din Balcani, a întins degetul spre acela ce nu-l va mai putea arăta vreodată spunîndu-mi : „uită-te la el şi citeşte-l, fiindcă e cel mai mare prozator din generaţia noastră".

Am stat multe ceasuri, multe zile şi multe nopţi (mai ales nopţi) cu Nicolae Velea şi declar cu mîhnire, cu uimire şi cu umilinţă neputinţa de-a-l fi putut desfereca vreodată din armura însingurării sale. Era sucit şi complicat precum eroii cărţilor sale şi-n desnădejdea posomorită a ultimilor ani din scurta lui viaţă se închisese în sine ca un arici speriat de zgomotele siciitoare.

Mima naivităţi absurde şi exersa un umor de tip special ; rămînea de multe ori posac şi absent în discuţia generală ridicîndu-se brusc şi dispărînd fără să ştim spre ce direcţie.

Ca un ren gonind pe luciul ademenitor al zăpezilor polare...

Mă obişnuisem cu retragerile lui intempestive, nu înţelegeam întotdeauna motivul acestei prelingeri spre altundeva, dar îi presimţeam desprinderea după strălucirea melancolic ironică a ochilor şi mişcarea interogativă a mîinilor în vreme ce dialoga cu sine însuşi.

Cărţile sale, povestirile lui, de-o neasemuită frumuseţe şi originalitate vor rămîne să înfrunte vitregia zăpezilor de peste veac.

Obosit ca un maratonist al generaţiei pusă să gonească spre un finiş literar imprevizibil, dornic să ajungă în acel perimetru rîvnit al întîlnirii cu sine, ironic şi posomorît, Nicolae Velea şi-a îmbrăcat armura singurătăţii de puţini înţeleasă şi-a plecat, fără să anunţe pe nimeni, spre vămile amăgitoare şi ucigaşe ale Iernii Eterne.

Poate că în ultima clipă a respirării sale în cerul de oţel, a rostit ironic, pentru sine, neauzit de nimeni, acel adagio resemnat dar înţelept pe care l-a scris cîndva Joubert : „Adio, mi-e frig, mă duc să mă încălzesc, nu-mi mai amintesc de nimic, sînt obosit !".

Mircea Micu

Nicolae Velea

INEDIT

CIVILIZAȚIA GRIPEI

Printre meniriſe, indatoririle și sarcinile celui care merge pe jos, una este și aceea de a scoate la plimbare o maladie cu virus încă necunoscut, nedeclarat nici celor în halate albe (medicilor cum ar deveni) dar nici mirenilor neștiutori.

Este lesne de ghicit și bănuit că va fi vorba și scrisa despre gripă.

De aici și zicerea „a purta gripa pe picioare".

De ce, l-a ales taman pe el, pe pietonul amenințat și așa de ploi, viscole, mijloace de transport în comun sau personale (inclusiv bicicleta care, șovăit, nu respectă nici pașnicul trotuar) nu se știe. Și dacă te gindești mai mult și profund te apucă ameţelile și dureri de cap și timple și mai ascuțite și mai răvășitoare. Deci nu e recomandabil. Altminteri poți pica în starea — e drept de altă natură — a unui personaj al marelui scriitor din comuna Haimanale: „Fruntea mea îmi arde / Timplele îmi bat / Șufăr peste poate / Parcă sint turbat".

După acest mic, dar poate necesar ocol, să mă întorc (strănutind) la subiect.

Starea gripală este, senzorial sau nu, o stare socială, aproape, cred, umilitor publică.

Zilele trecute ducindu-mă la policlinica „Al. Sahia" și așteptind prelung și cuviincios să fiu primit de gingașul, delicatul, mărunțelul, destoinicul și devotatul doctor Dima Vasia, citeam un articol, din gazeta de perete (altminteri bine, frumos și sugestiv alcătuită), un pasaj care m-a cam mihnit — indignat nu pot să spun, deoarece, aflindu-mă într-un local public, nu eram un oarecare client, ci doar pacient.

Scria —, cred că scrie încă acolo, drastica propoziţiune: „suspecții trebuie izolați imediat". Care suspecți nu se specifică, dar se poate lesne deduce din context. Norocul meu a fost că, aflindu-mă la rind lingă o bătrînică viguroasă și vorbăreață, nu m-am simțit deloc nici „suspect", nici „izolat", deși îi ascultam văicărelile cu indiferență străvezie proprie altminteri egoismului oricărui bolnav.

Postura siciitor și năucitor personală, precum și stînjenirea (eufemistic vorbind) publică m-a trimis la literatura de specialitate. N-am aflat mari lucruri noi și îndemne de povață tămăduitoare. În schimb am găsit

intr-o carte un pasaj care, nefiind chiar de specialitate, bate totuşi pildă. El sună (citez trunchiat, dar exact cam aşa : ...„guturaiul, tusea, molimele rele, bacilii melancolici şi chiar microbii pe jumătate mistici ai negrei neurastenii se ascundeau în dosul perdelei" (gripei, se înţelege).

Pe geamurile tramvaielor, autobuzelor şi pe pereţii unor instituţii prestigioase şi intimidante se pot citi afişe dreptunghiulare sau pătrate scrise cu literă apăsată, răspicată şi groasă, care avertizează clar : „Nu răspîndiţi virusul gripei", afişe însoţite de desene sugestive, ori caricaturi care-l vizează nemilos pe mai înainte pomenitul „suspect", făcîndu-l să-şi plece jenat capul înfierbîntat, ori să le ocolească vinovat şi în deşert cu ochii care ard şi ustură.

„Nu răspîndiţi virusul gripei"... Cum să răspîndeşti ceea ce nu s-a descoperit şi nu ştie încă nimeni ? Şi culmea este că se cam poate — totul încadrîndu-se poate în practicile şi paradoxele vieţii şi pieţii moderne —; afişul-avertisment punîndu-l astfel pe purtătorul pe picioare al contagioasei boli în postura de traficant ilicit, „suspect" nu numai o dată (cum arăta drastic-profilactic amintita gazetă medicală), ci de mai multe ori suspect şi din mai multe unghiuri, şi făcîndu-l condamnabil, pasibil la pedepse aspre, severe, bine de ţinut minte.

Totuşi trebuie spus că starea gripală duce, poate străniu, adesea la cele mai alese, civilizate, exemplare, demne, dacă nu chiar la distinse atitudini, gesturi şi comportări în general.

Cine trebuie să aibă la el cel puţin două batiste : una pentru caz de tuse ori strănut, iar alta mai curată pentru a-şi şterge nobilul os al gîndirii — fruntea — nu pentru că acolo ar fi năduşit vreo idee creatoare, ci pentru că e năpădit de transpiraţie gripală ?

Cine nu este obligat să întindă slugarnic lat-zîmbăreţ şi cinovniceşte-subaltern mîna şefului direct sau, şi mai rău, celui indirect şi cam abstract ?

Cine spune, uneori cam lăudăros etalîndu-şi garderoba personală, că schimbă două sau trei pijamale (ude) pe noapte ?

Cine nu trebuie să scuipe pe jos sau dacă i se întîmplă pacostea sau trăznaia trebuie să şteargă nezmintit şi imediat locul pătat şi inflamat cu galoşul, bocancul ori pantoful ? Altminteri e urmărit de priviri pizmaşe şi piezişe ?

Cine decît el, pietonul, cel căruia i-a fost datul să poarte gripa pe picioare. Nu, orice s-ar spune şi pe unde am apuca-o gripa aduce şi asigură un ridicat, aproape incalculabil spor de civilizaţie şi de comportare aleasă şi demnă.

Pas discret

Cu fiecare mare părăsire se subţiază pămîntul. Planeta devine străvezie şi îi vedem toate morţile într-un chenar nesfîrşit.

După ce dăruise totul, Nicolae Velea părea încă un ghem nedesfăcut. Personajul lui dinafară nu-l interesa. Era lăuntric, ca o fîntînă adormită pe propriile ei tezaure. Pe fraza lui scurtă au călărit mulţi prozatori nedibaci, eşuaţi. El risipea greu, dar risipea mult. Avea densitatea metalului grav şi pur. Îl regăsesc la răspîntii de frază, mişcînd „vorba-n colţuri şi rotundă", şi fixînd de fiecare dată statutul moral al dreptăţii în termenii lui cei mai curaţi şi exacţi.

Nicolae Velea era, de fapt, un sfătos, celebrîndu-şi cumînţenia cu gesturi paradoxale, prelinse-n legendă. Cărţile-i sînt o transcripţie a biografiei debordante. La Nicolae Velea neobişnuitul senalţă adeseori pînă la ferestrele fantasticului. El propune o realitate nouă, pregătită mărturisirii emblematice. Păşise miraculos prin „Poarta", carte definitivă, prin cîteva nuvele esenţiale, şi un roman neiertător de uitat. „În război un pogon cu flori", şi s-a retras apoi cu un discret pas fraged de adolescent.

Gheorghe Istrate

UN FLUTURE CARE FUGE DE LAMPĂ

Rareori în literatura română o operă atît de restrînsă a polarizat mai multă ipocrizie. Înainte de a fi ceea ce rămîne şi astăzi, pragul unui nou orizont al prozei române, *Poarta*, volumul său de debut, a fost un veritabil pericol. Manipulanţii unor reţete verificate, înregistrate demult la oficiile de invenţii ale epocii, au intrat automat în panică, împreună cu oamenii lor de casă, şi au început să-l izoleze întocmai cum izolează stupul un corp străin. Întîi, ameninţîndu-l cu zumzetul şi legîndu-l apoi fedeleş în ceara celebrităţii premature. Cu alte cuvinte, pentru Nicolae Velea, gloria nu a fost decît o carantină întreţinută abil.

Totuşi, gheaţa a fost spartă. De fapt, reţetarul întreg al timpului era dat peste cap, cu o nonşalanţă care friza de-a dreptul inconştienţa şi busculada trebuia într-un fel sau altul curmată, cu orice preţ. Că nu s-a izbutit e o altă poveste, dar Nicolae Velea a fost unul dintre heralzii care le-au adus dogmaticilor literaturii române o veste dintre cele mai proaste. Fatal, a fost răsplătit cu ingratitudine, asemenea solului din vechime. Cînd cumpănim bine lucrurile, destinul lui se ridică la înălţimea tragediilor antice.

Mult mai tîrziu am înţeles cît îi datorăm şi am înţeles că un întreg şi puternic establishment era împuşcat iremediabil în aripă. Dar nu ne-am mai putut ridica niciodată deasupra unei ingratitudini care nici măcar nu fusese a noastră. Din generaţiile noi, unii i-au cerut să-şi depăşească vocaţia, cu un tupeu întru totul nepotrivit, ca şi cum i-ar fi cerut unui scamator să scoată şi elefanţi dintr-o pălărie în care abia încape un iepure. Alţii au încercat să-i fure cu hărnicie din har, fără s-o recunoască, socotind că ar fi vorba de o simplă dexteritate, care se învaţă ca mersul pe bicicletă. Apoi s-au considerat din aceeaşi familie spirituală, fără să priceapă vreodată că *Poarta*, volumul acela minuscul, n-avea menirea să pulieze progenituri ci să deschidă un drum. *Poarta* era chiar o poartă spre o zi care va să vie.

Acum, dacă ceea ce s-a întîmplat s-a întîmplat, numai luciditatea ne mai poate aduce la limanul adevărului crud : Nicolae Velea a fost prozatorul unei mari şi singulare misiuni, dusă pînă la capăt cu inflexibilitatea unui adevărat kamikadze. Cînd ţelul a fost atins, preţul plătit nici nu mai are vreo importanţă. Doar ceea ce s-a salvat din ciclon mai are însemnătate şi îndrăznesc să afirm, în deplină cunoştinţă de cauză şi cu credinţa că nu-i mai pot vulnera modestia, că prietenul nostru comun, Nicolae Velea, după teribila lui aventură, ca om, s-a salvat intact. Aplauzele nu l-au descumpănit, nu l-a pervertit adulaţia, iar veneraţia perfidă nu l-a alienat şi nu l-a dezlipit de pămînt. A rămas un om ca toţi oamenii, poate mai plin de lehamite decît alţii, însă, la urma urmelor, ce altceva este liniştea interioară, seninătatea spre care năzuim în secret, fără s-o şi atingem?

Dincolo de regrete, poate fi socotit destinul lui Nicolae Velea o lecţie ? Nu, pentru că este irepetabil. Şi o lecţie, în meseria noastră ingrată, e un soi de povară. Pe şoseaua Ilie Pintilie, la *Feldioara*, singurul loc de pe pămînt unde scrisul era şi este privit ca o îndeletnicire cu oarecare rost, alături de Nicolae Velea, am învăţat doar atît, că vîlva nu e o bucurie. În schimb, abia prin trecerea lui în nefiinţă, Nicolae Velea ne-a oferit tuturor o pildă fundamentală din toate punctele de vedere : n-a căzut în noroi, a căzut în zăpadă...

Mihai Pelin

Le-am cunoscut pe şoseaua Ilie Pintilie, la nr. 38, unde primea uneori şi corespondenţe şi unde nu era adulat. Asta îi făcea bine. Mai puţin zgomotoasă ca-n zilele noastre, asistenţa îl considera scriitor întocmai cum ar fi fost lucrător la calea ferată, contabil, vatman sau strungar, ceea ce se cheamă oameni cu rostul lor, onorabili. Că era cam ciudat nu avea importanţă, lumea e plină de fel de feluri de caractere, însă rostul prima. Un premiu literar era socotit acolo un soi de primă ocazională, ceva despre care nevasta nu trebuia să ştie şi care se bea îndeobşte între prieteni. Nici faptul că poposea acolo mai ales dimineaţa, nu a dat niciodată cuiva de gîndit. Fără să ştie prea bine despre ce era vorba, cei din jur acceptau că scriitorul munceşte în mod obişnuit noaptea şi cu timpul lui liber face ce vrea.

Cred că lipsa de veneraţie îndeosebi îl ţintuia între oamenii aceia blajini şi îngăduitori cu aproapele, ceasuri în şir. Pentru el, ambianţa aceea era asemeni unui balsam şi îl ajuta să devină ceea ce nu există pe lume : un fluture care fuge de lampă. Era sătul pînă-n gît de o adulaţie neghioabă şi se zbătea cu o disperare măsurată şi rece să nu se rateze ca om. Şi a izbutit. Nu prea înţelegeam atunci cum stă cazul, habar nu aveam că un mare talent e echivalent cu o mare nenorocire, abia pipăiam conturul tăios al acestei dileme şi cînd am pătruns-o nu a fost prea tîrziu, a fost inutil. Ca atunci cînd constaţi că o presimţire se împlineşte.

Nicolae Velea și Marius Robescu după o ședință a cenaclului „Luceafărul"

ÎN TREACĂT

„Eu nu mă mai duc azi acasă" — dar pe Nicolae perfida, aparenta inocentă a împărăției morții albe l-a prins tocmai pe drum, doborîndu-l și făcînd din acel azi din lugubrul bacovian vers, sfîșietorul, fatidicul strigăt al ireparabilului : niciodată ! pentru totdeauna ! El nu a mai putut ajunge acasă, dacă nu cumva casa noastră s-ar cuveni să se afle — o, fericită, diamantină putere a iluziei ! — în cer (și nu există în mai toate mitologiile popoarelor un astfel de vis ?) și că cea de aici, de pe pămînt, e numai tranzitorie, și e folosită „în treacăt", ca să reiau titlul unei excepționale povestiri a celui evocat cu multă întristare aici, doar ca un loc de pregătire pentru cealaltă, definitivă și inexpugnabilă, ca în adolescenta, eminesciana Speranță : „Cum mîngîie dulce, alină ușor / Speranța pe toți muritorii ! / Tristețe, durere și lacrimi, amor / Azilul își află în sînu-i de dor / Și pier, cum de boare pier norii / ... / Așa virtuoșii murind nu desper, / Speranța-a lor frunte-nsenină. / Speranța cea dulce de plată în ceri / Îi face de uită de-a morții dureri, / Pleoapele-n pace le-nchină". Nicolae Valea a fost — și, prin cît s-a exprimat, va rămîne în literatura noastră — un talent ieșit din comun, un virtuoz a cărui proză, plină de înțelepciune, melancolie și umor, i-a adus simpatia și admirația nu numai a publicului, dar și a criticilor celor mai competenți contemporani. Hîtru, era și un om bun, n-ar fi făcut rău la nimeni, dar această virtute, care nu o dată poate să apară — și chiar să devină ! — o slăbiciune, un păcat în ochii altora, însușită și de propria conștiință ca atare, mai ales în ultimii ani, cînd trecea printr-o banală criză artistică, de sterilitate a scrisului pe care, desigur, o regretam cu toții, dar care, pe cei lucizi, nu ne făcea să-i uităm meritele, pe el l-a făcut să sufere mult. (Pentru asta nu o dată l-am dojenit, fiindcă țineam la el, dîndu-i și exemplul lui Rilke cu cei zece ani ai lui de secetă, după care a înflorit și mai strălucitor). Și această nefericire a sa, peste care un altul ar fi trecut fără nici o traumă și n-ar fi făcut nici o dramă (ar fi scris orice și oricum, nu-i așa ?) s-a amplificat și datorită unei acute conștiințe estetice pe care o avea, element nu o dată inhibitoriu pentru cel fără sentimentul speranței și, prin compensație, al zădărniciei lucrurilor care trebuie să-și împlinească destinul. Nicolae Velea ne-a părăsit pe neașteptate și înainte de vreme, dar destinul său s-a împlinit. Ne-a lăsat o operă nu vastă pe cît și-ar fi dorit-o și pe care ar fi avut harul s-o ducă pînă la capăt — dar care, prin calitatea ei, omenească și estetică, va rămîne. Sit tibi terra levis. Nicolae !

Dan Laurențiu

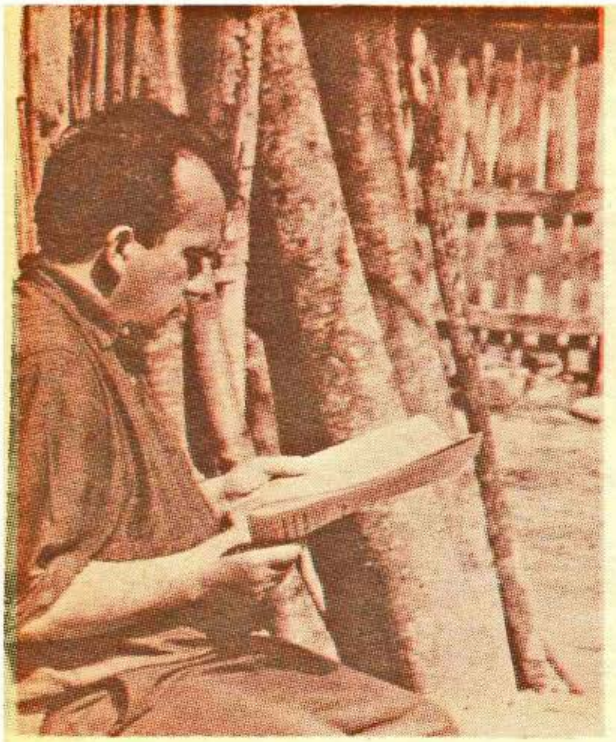

Desculț în Atena

Sa dus și Nicolae Velea într-o seară de iarnă ciinoasă, cu vînt hiperborean. Pe un cer învălmășit, fără astre, furate și ele de pe bolta fumurie de duhuri aduse în legiuni trufașe și scandaloase în dinamica lor absurdă. Totul în viață i-a fost „în răspăr", cum zicea el. Va fi căzut definitiv o stea, cum spune poetul ? Sau cumva steaua lui va pluti acum printre galaxii, pusă pe pozne, și în audiență la demiurg îi va spune imperturbabil : „Șefule, ai făcut universul niței sucit ! Mai ia de ici, mai adaugă dincolo, nu vezi că ăștia nu au de niciunele ? Dă-o dracului, oameni sîntem !" Și odihnă tot n-o să aibă, că și în rai are să fie un nesupus, și pentru că acolo schema este înțepenită în veci, n-are să i se găsească un locșor.

Am să pun cîteva întrebări tuturor care l-au cunoscut sau își închipuie că l-au cunoscut.

1. A fost Velea vreodată ridicol ? (pentru că Velea nu a practicat pedagogia — educarea concetățenilor — prin apel la forme degradate de humor, cu mutilarea propriei demnități).

Niciodată ! Și într-asta s-a dovedit neabătut țăran român, adică esență a conceptului de român, care nu se dă în spectacol.

2. A angajat cineva o discuție cu Velea, în contradictoriu, să zicem, și să o fi cîștigat ?

Socrate își executa adversarul (de fapt Platon !). Velea, în final, cerea să i se umple paharul cu vin, scutindu-l pe interlocutor de asemenea jenă. Ceea ce mulți din noi n-o să știm niciodată este că Velea aștepta anxios ca omul să se conforme concluziilor discuției. Și, cum interlocutorul nu se conforma, că nu vroia să priceapă, Velea revenea iar și iar refăcînd regula eleganței, discreției, liberului arbitru etc., etc. Și ce recolta ?

3. Se socotește cineva mai bun ca Velea ? Prin „bun" înțeleg înalta virtute de a nu dori și de a nu gîndi chiar răul cuiva. Dacă da, să salte piatra și să lapideze.

Eu n-am avut norocul să întîlnesc decît vreo cîțiva la fel de buni. Toți s-au prăpădit, au mai rămas unul sau doi. Atît. Poate n-am avut noroc de mai mulți. Aceștia cîțiva, însă, îngemănează și întruchipează marea cultură occidentală cu mana pămîntului românesc. Și de morți și de vii e cuvenit să zici de bine. Velea a practicat din adolescență, de cînd a venit din satul lui, Tîgveni — Argeș, sistemul lui, care a constat din abținerea de la orice formă de agresiune asupra celorlalți : ne laedere, „nu jigni".

De unde provine ? Din adîncul existenței sociale și morale a neamului românesc ; să trăiască și să se bucure de viață toți și să nu se întristeze nimeni. În acest sens, e în afara ideologiilor că, între altele, „dezordinea" comportamentului său echivalează cu Socrate care umbla desculț într-o Atenă bogată. Multe coordonate au concurat în multe direcții pentru confuzia aparentă a sensului vieții acestui om : copil de învățători, n-a răbdat de foame, ca mulți dintre noi de pe acea vreme. Dotat de natură cu o inteligență uluitoare, n-a avut să plătească polițe pentru umilințe din copilărie. A absolvit Facultatea de filologie din București, bucurindu-se de simpatia profesorilor și asistenților (printre ei și subsemnatul) ; succesul la o vîrstă la care alții își mestecă furioși așteptările frustrate — iar Velea a trecut victorios peste gloata aspiranților la și la și la și la... Noi, care l-am cunoscut și iubit, ne ducem pe rînd în Insulele fericiților unde o să-l găsim la taclale cu ăi mari și de fiecare dată are să ne întrebe îngrijorat (cine i-a dat lui mandat de îngrijorare ?) : Ce mai e pe-acolo, nea Florică ?

Florea Fugariu

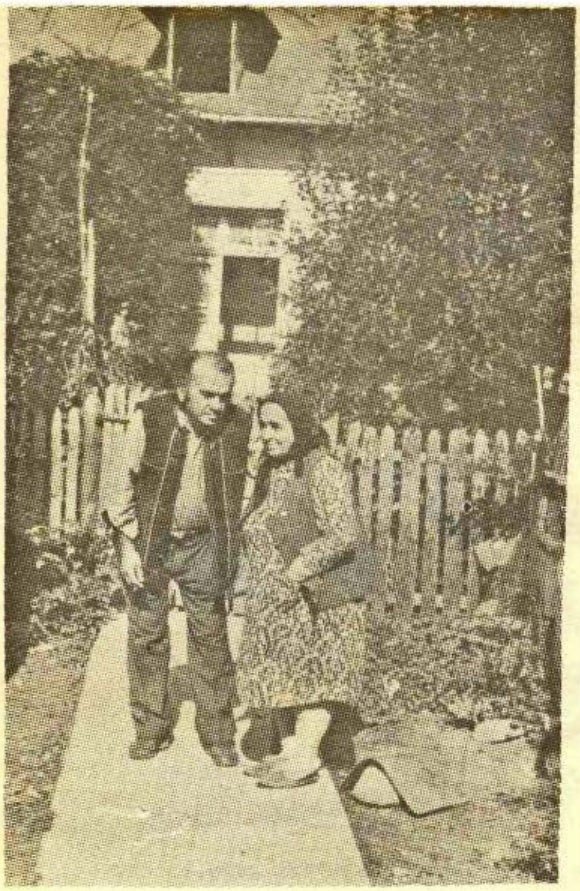

Nicolae Velea împreună cu mama sa în curtea casei părinteşti

Colţul vorbei

Uzurparea unor simboluri şi comodităţi lexicale mi se pare admirabil zidită în paginile constrinse sub titlul sever **Călător printre înţelepciuni.** Aici, Velea vine să completeze paremiologia benignă iscată deunăzi în placheta **Vorbă-n colţuri şi rotundă** (dificil de savurat, din păcate, înlăuntrul limbilor europene care ademenesc arbele prin distincţii şi premii răsunătoare). De astă dată, Călătorul închipuie un soi de roman ager camuflat după numeroase voaluri şi perdele, fin ţesute şi întreţesute. Pirvu, Stănică, Paremie, Panţurescu şi respectivele consoarte se proptesc în randevuuri, gesticulează, discută, pun ograda la cale şi-şi fac pozne, care de care iţindu-se mai isteţ, mai 'oţ, mai trăznit, mai ne-bun. Velea chiar precizează pe alocuri că ar fi cazul unei anumite perioade istorice, vremuind cam între 1939—1954. Dar, prin asta, să nu se deducă lejer că ar exista o schemă epică bine conturată, prefigurată tezist, sau un motiv central sau un epicentru împrejurul căruia să pivoteze romanul. Mai curînd, Călătorul apelează la tehnica înaintării pe o spirală imaginară, urcuş coincident cu protejarea unei suite de schiţe, relativ independent. Lianţii sînt livraţi de păstrarea unor aceloraşi personaje, cît şi — mai cu seamă — prin climatul humoristic continuu. Prozatorul, renumit prin excepţionalul talent de mînuitor al schiţei, nu-şi desminte vocaţia, dimpotrivă, afirm că alunecarea majestuoshazoasă printre înţelepciuni prilejuieşte o netă îmbogăţire a vocaţiei prin alchimii rafinate şi perle ale genului epic ultra-scurt. Curajul de-a rămîne un prozator de unice respiraţii este încununat, în cazul prezent, printr-un succes de lapidaritate, de sugestie moral-filosofică superioară, de artizanat artistic vizînd perfecţiunea.

Paremiile, atît de dragi Călătorului, şi nu doar lui, sînt structurate pe două paliere distincte. Unul e acela al proverbelor, al „zicerilor" fidel păstrate şi fidel incluse în context. Al doilea palier e format de acele proverbe răsturnate, inversate cu bună ştiinţă ; e aici un nivel de sintagmare numai aparent paremiologică, scos din strategia semnificării şi simbolizării strict personale, originale, subiectiv-artistice. „Fiecare paj îşi are umbra lui", spune cineva. Însă Călătorul strică, pe aceeaşi pagină, consumarea orală firească a zicerilor populare : „vă săpaţi gropi şi nu căderi singuri în ele" sau „se încurcase cu oul şi n-a ajuns să fure boul" sau „călătorul le arată drumul". Alături de asemenea coruperi voite, Velea introduce şi acel coeficient, personal pe cît de năstruşnic, de fantazare în cîmpul metaforei paremiologice, fapt care sporeşte informaţia estetică şi, implicit, valoarea cărţii : „un ger de-ţi bărbierea obrajii" ori „lopătind cu lingura în strachină" şi „las' că-l fac eu să mănînce ochi de icoană !". Sigur, profitabil de urmărit ar fi şi cum se realizează humorul permanent, care cînd irumpe pişicher, cînd se insinuează vulpeşte, cînd e conţinut numai subtextual. Modalităţile nu sînt neapărat noi, pe alocuri desprind „mîna" şi „ticurile" unui Creangă şi, de ce nu, ale unor Rabelais şi Swift. Modernitatea şi originalitatea lui Velea provin din aplicarea unor tehnici clasice la o materie ingenuu-profană, neexploatată pînă acum. Există humor ţişnit din translaţia singular-plural : „cu care picior calci în strachină sau în străchini" şi „las' că tu ai carte şi cărţi". Există humor tras prin consecuţie condiţional-absurdă : „pentru că iada şi capra săriseră casa şi masa, domnul Paremie sărise cartea". Humorul erupe şi prin extricarea pronominării şi adjectivării tradiţionale : „unul cu alergătura şi altul cu paguba", sau „ocnă mică de sare dulce". Totuşi, procedeele nu se opresc aici, cititorul, crispat sau binedispus, e zgîlţîit să descopere destule altele, spre propria-i satisfacţie. (Iar acum, acum ce ? Acum i se rotunjesc alte vorbe-n colţuri : „...a văzut că pămîntul de sub podişca unde dormise era umed — n-apucase să-l ia soarele". Şi acum, acum ce ?... „avea acum o vorbă moale şi parcă îngheţată, cum n-avusese niciodată". Într-adevăr.)

Mircea Constantinescu

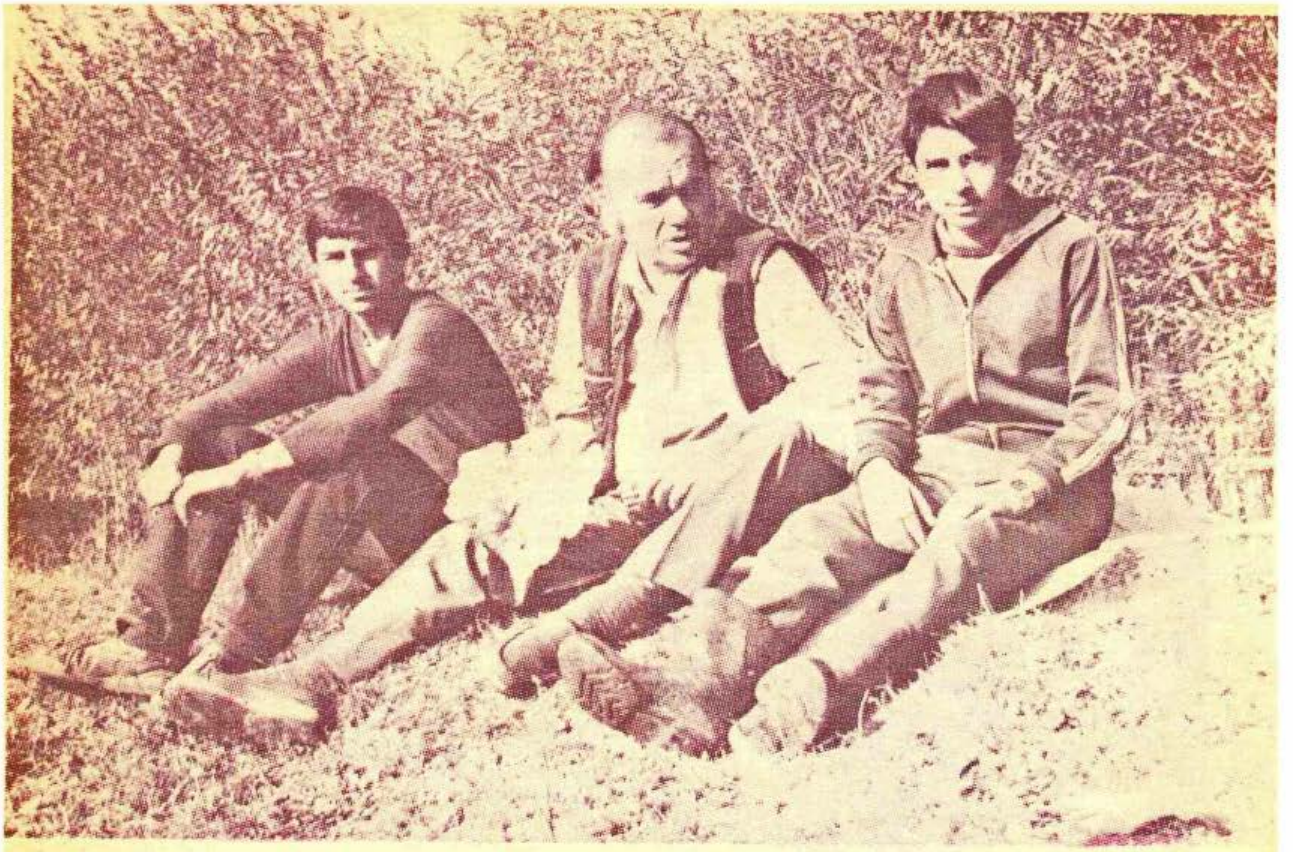

Nicolae Velea împreună cu doi dintre nepoții săi, la Tigveni, satul său natal, în 1982

„NEVELE"

Argeșan fiind de pămînt — sub aripa dealului Urluienilor, m-a lăsat mama cu tălpile pe țărînă acum treizeci și unu de ani — îmi amintesc că la noi este obiceiul de cînd lumea să li se sorocească tuturor copiilor, la naștere, ca acolo unde văd lumina zilei, acolo să se însoare și acolo să închidă ochii, cînd o veni vremea. Și nu mă îndoiesc în sinea mea că așa stă bine să se întîmple oricărui om. Nu multora le este dată însă această mîngîiere de pe urmă. Dar, parcă, bunul Nicolae Velea merita să prindă cu privirea, în zorii curați ai ultimei sale dimineți, plaiurile Argeșului lui, ale Argeșului nostru de dor.

Și-mi mai amintesc de ziua în care, cu cîteva ierni în urmă, l-am cunoscut în redacția revistei Luceafărul, în acel birou mare, pe ușa căruia sta aninată inscripția (de spaimă, pentru debutantul care eram) : Proză și publicistică — discuții cu colaboratorii numai marți și joi, orele 12—14.

Venisem într-o miercuri acolo și mă gîndeam pe drum c-am să fiu iarăși timid, mai timid decît m-ar fi visat vreodată tata că pot să fiu, el, tata, care nu-și pierdea firea în fața nimănui. În tot biroul acela, la o masă neagră, doar Nicolae Velea (cine nu-i cunoștea fruntea aceea uriașă ?!). Am bîlbîit și eu ceva, un „să trăiți !", și-am scotocit în servietă după o proză, două. „Una !" am auzit și i-am așezat încetișor dinainte cîteva pagini dactilografiate. El sta cu mîinile pe genunchi — citește bătrînește, credeam eu — și citea rar, foarte rar, cuvînt după cuvînt. „Știi ce te rog, zicea, întoarce niței fila", și-am întors apoi, pe rînd, toate filele, pînă la sfîrșit, nici nu mă mai întrebam de ce, așteptam. „Ai mină, mi-a spus cînd a terminat. O să duc proza la redactorul-șef", și-a scos dintr-un sertar un pix, da să scrie ceva în colțul primei file, lîngă titlu. Atunci i-am văzut mîinile ! Erau vinete, cu unghiile căzute. „De la munte... M-am jucat cu zăpadă !" a zîmbit. Asta m-a dus cu gîndul, deodată, înapoi, la tata: el se întorsese așa din război, cu mîinile degerate ! Și, tot așa, a început și el, cu mîinile alea, să mă crească, atunci cînd am venit pe lume !

...Povestirea aceea, este drept, n-a apărut niciodată, dar multă vreme n-am putut să desprind imaginea tatălui meu de cea a lui Nicolae Velea. Așa cum nu se poate despărți numele acestui mare scriitor de Argeșul natal ; și nici de proza lui, de uimitoarele lui nuvele — nevele, cum le zic eu, care au devenit, îmi place să cred, un gen literar distinct.

Același debutant ce-ar mai putea spune din nou astăzi — cînd fruntea marelui vrăjitor al vorbelor în colțuri și rotunde nu mai poate lumina pagina ?

Aurel Maria Baros

Întrerupere ?

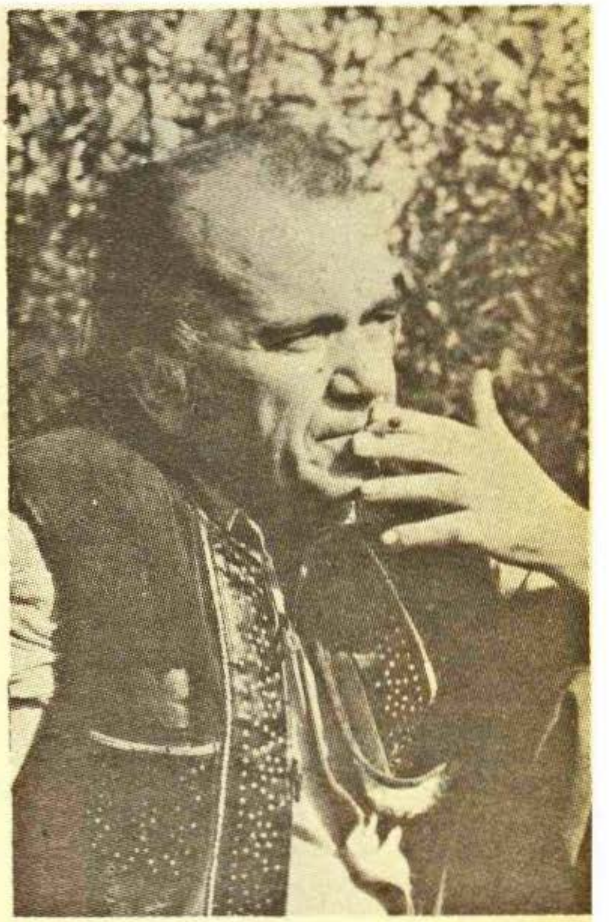

Se recomanda simplu, cunoscuților sau necunoscuților (și cîți necunoscuți l-au cunoscut !) cu un fel de autoironie inefabilă „Licã Velea, prozator". După care urma, înainte de a apuca să spui ceva, un „Ce ?" răstit și cuprinzător, însemnînd deopotrivă și cine ești și, mai cu seamă, dacă ești cumva de altă părere sau dacă te opui celor „declarate". Urmînd acest mic ritual — poate ironie structurală, poate o reacție de apărare, păstrată din vremea debutului, cînd personajele sale sucite se încăpățînau să nu intre în tiparele „realismului" impus de critica timpului — ne-am cunoscut în redacția „Luceafărului", după ce scrisesem o recenzie la volumul „Călător printre înțelepciuni". Nu mai știu exact cine m-a prezentat — probabil Mihai Ungheanu — dar sigur este că, după acel „Ce ?" amintit mai înainte și după ce mi-am repetat și eu numele, a urmat constatarea : „A, deci dumneata ești un comentator al meu". Evoc acum aceste vorbe, încercînd să înțeleg dacă Nicolae Velea era interesat de opinia criticii literare. Știu eu ? Cert este că citea — poate doar uneori — ceea ce se scria despre proza sa. Anul trecut, cînd prozatorul împlinise 50 de ani, scrisesem cîteva pagini despre „Poarta", una dintre capodoperele sale, și, în finalul articolului, cutezasem cîteva vorbe mari despre autorul povestirii. Cînd ne-am revăzut, m-a întîmpinat cu cuvintele : „Comentatorule, ai glumit, nu-i așa ?" Nu glumisem. Și cu atît mai puțin glumesc acum, cînd nu mai este vorba de o aniversare, ci de o tristă despărțire : „Pentru a scrie o povestire cum este «Poarta» trebuie să ai geniu". Nu geniul romantic, ca în definițiile lui Schopenhauer, ci acea capacitate de a pătrunde, fără dibuiri, esența unei psihologii și a o exprima nu analitic, ci comportamental și — cum să spun — verbal. A sesiza, în cuvinte puține, granița imponderabilă între copilărie și adolescență înseamnă a fi un mare maestru, posesor al unui laser al observației care despică sensuri clare, acolo unde alții nu văd decît ambiguitate : „— Ce e, Sandule, cu tine, plîngi ? Băiatul nu răspunse nimic și se aruncă hohotind în brațele ei. — Sandule, mamă, ce e cu tine ? El nu putea să răspundă nimic. Plîngea, cuibărindu-se mic în brațele ei, căutînd parcă ocrotire de ceva neînțeles și îngrozitor care-l înspăimîntase. Abia după un timp putu bîigui : — Poarta, mamă... Și plîngea și mai tare, știa că nu de asta plînge, ci de altceva și mai dureros pe care nimeni nu-l poate înțelege nici chiar el însuși, și nimeni nu-i poate spune de ce plînge el. După ce se domoli, stătu un timp uimit, cu ochii mari privind în gol, apoi se smulse îndîrjit și parcă rușinat din brațele mamei și-i spuse surprinzător de liniștit, cu o voce care parcă era a lui taică-său : — Hai să mă ajuți să dregem poarta aia, mamă". Ce simplu ! Dar ce complicat !

Răsfoiesc „Întîlnire tîrzie", ultimul său volum apărut în timpul vieții : „În treacăt", „Treceri", „Ochelari cu împrumut", „Paznic la armonii", „Odihnă", „Întrerupere", „Drumul", „Cu telefonul", „La un dublu decimal", „La groapa de fumat"... Personaje memorabile, situații memorabile, observație excepțională, limbaj inimitabil, concizie stilistică remarcabilă. Calități de mare prozator, care se regăsesc în scrisul lui Nicolae Velea în stare pură, nealterate de trecerea timpului. Plecarea prozatorului dintre noi, atît de neașteptată și de tristă, mă face să mă gîndesc la destinul unora dintre personajele sale, marcat de „întreruperi" bruște, de neîmpliniri dureroase. Este destinul literar al lui Nicolae Velea o astfel de întrerupere ? Hotărît, nu ! Zgîrcit la scris, șlefuind cu migală cuvîntul, preferînd să tacă, decît să se autopastișeze sau să spună lucruri fără noimă, nemaiputînd să scrie, Nicolae Velea nu a lăsat o operă de mari dimensiuni. A lăsat însă o operă mare, profund originală, durabilă.

Cînd venea vorba despre proza sa — subiectul nu-i plăcea deloc — Nicolae Velea o numea „păcat al tinereților". O, cîți ar vrea să fie la fel de păcătoși !

Iertare pentru păcatele lui Nicolae Velea !

Valentin F. Mihăescu

Antologia «Luceafărul»

VASILE REBREANU

Nevastă tînără

Ion era hoț de pădure, tîlhar de noapte, lotru ; de straja pădurii nu se temea, o cumpărase cu băutură și bani. Jandarmilor doar le purta de frică, caii, învățați și ei, băteau din copite, strănutau lung pe nări și se zbăteau cînd simteau în preajmă jandarmii, ca și cum s-ar fi apropiat lupul.

Îl prinsese acum dimineața, era o toamnă în care aerul duhnea a țuică.

Chiar el, Ion, se îmbătase.

Caii se zbătură deodată, se învălmășiră, toți trei — nu se știe de ce umbla cu trei cai — rupseră hamurile înnebuniți de spaimă.

Și abia după un timp văzu în fața lui mașina, cu geamurile sparte, cu urme de sînge pe ea, răsturnată. Și lîngă mașină era o femeie, altfel frumoasă.

Crezuse la început că-i preoteasa și abia cînd se apropie observă că e o doamnă necunoscută.

— Ioane, îi spuse, mi-ai stricat mașina.

— Cu ce sînt vinovat, doamnă dragă, caii...

— Puțin mă interesează. Pentru asta o să plătești.

— Dacă trebuie...

— Trebuie.

— Și cît ar costa ?

— Nu-i vorbă de bani.

— Dar ce anume ? Am și bucate, grîu, porumb...

— Nu e vorba de asta.

— Vă dau un porc.

— Nu mă poți cumpăra. Trebuie să-mi plătești cu viața. Și abia atunci el îi văzu aripile de la picioare și, înțelegînd cine era dînsa, fața lui prelungă, tînără, cu tulei abia ieșiți, se albi. Și făcu năuc un pas înapoi. Auzi apoi în spatele lui venind cineva, dar nu se întoarse. Simți că sosise lîngă el nevasta și nu îndrăzni să-și înoarcă fața spre ea și s-o privească.

— Hai, urcă în mașină, îi spuse și o văzu cum întinde aripa de la piciorul stîng — o aripă uriașă, lungă și ascuțită — și mașina, acum pe roate, se apropie de ei și se opri :

— Vă dau casa, caii ! strigă el. Cum să mă luați așa ? Am furat lemne...

— Lasă lemnele, nu e vorba de lemne...

— Mașina v-o plătesc !

— Nici de mașină nu e vorba propriu-zis...

— Atunci, cum ? ! Cum să mă luați ? !... Sînt tînăr. Uitați ! Uitați-vă aici ! Uitați-vă la ea ! E frumoasă! Mi-e nevastă ! E nevasta mea, luată de trei luni ! Cum s-o las ? !... căzu în genunchi, apoi se ridică deodată, iluminat, bucuros. Și rîse. Și așa rîzînd, spuse :

— E muierea mea. Și-i tînără, doamnă dragă. Uite și dumneata aici. Și așa rîzînd, se aplecă și-i ridică încet, tot mai sus, rochia nevestei lui, dezvelindu-i picioarele albe, frumoase, tinere : Cum să las eu frumusețea asta ? întrebă el aplecat încă și rîzînd.

Rîdea acum și doamna cu aripi la picioare. Și rîzînd încă isi strînse aripile și se urcă în mașină.

Rîdeau toți trei acum, cînd se despărțiră. Iar drumul era luminat ca de doi stîlpi albi, căci femeia își ținea ea însăși rochia, luminînd astfel cu picioarele drumul bărbatului ei.

Antologia «Luceafărul»

GRIGORE HAGIU

Azvîrliţi-mă repede, dar azvîrliţi-mă odată

azvîrliţi-mă repede
şi zeii o vor
dar azvîrliţi-mă odată
în lăncile plopilor

azvîrliţi-mă repede
fie căldură fie ger
pe la vreo veche ogradă domnească
în grilajele ascuţite
cu săgeţi de fier

azvîrliţi-mă repede
soarele de o suliţă suie
acum puteţi vedea
puteţi găsi vreo doi trei pari
vreo două trei cuie

azvîrliţi-mă repede
noaptea-i deplină
nu se mai vede om cu om
moarte cu moarte
în mohorala sublimă

azvîrliţi-mă repede
dar azvîrliţi-mă odată
în ce găsiţi mai tăios la-ndemînă
povestea cine zeilor cîtă este
să le-o mai spună

Ceramică de Nicolae Gadonschi

CEZAR IVĂNESCU

Amintirea paradisului

Cînd eram mai tînăr şi la trup curat,
Într-o noapte floarea mea eu te-am visat :
Înfloreai fără păcat într-un pom adevărat
Cînd eram mai tînăr şi la trup curat.

Nu ştiam că eşti femeie — eu bărbat
Lîngă tine cu sfială m-am culcat.
Şi dormind eu am visat, tu visînd ai lăcrimat
Cînd eram mai tînăr şi la trup curat.

E pierdută noaptea-aceea de acum.
Carnea noastră doar mai ştie-al ei parfum.
Poamele ce-n pomi azi stau, gustul cărnii tale-l au
Şi cad toate (mîine) putrede pe drum.

Fă-l să fie, Doamne sfinte, numai om
Pe acel care ne-a ispitit sub pom,
Şi cînd pomul flori va da, fă să-i cadă carnea grea
Cum va cade după cîntec mîna mea.

MISTIFICARE

SAU

ENIGMĂ ISTORICĂ

?

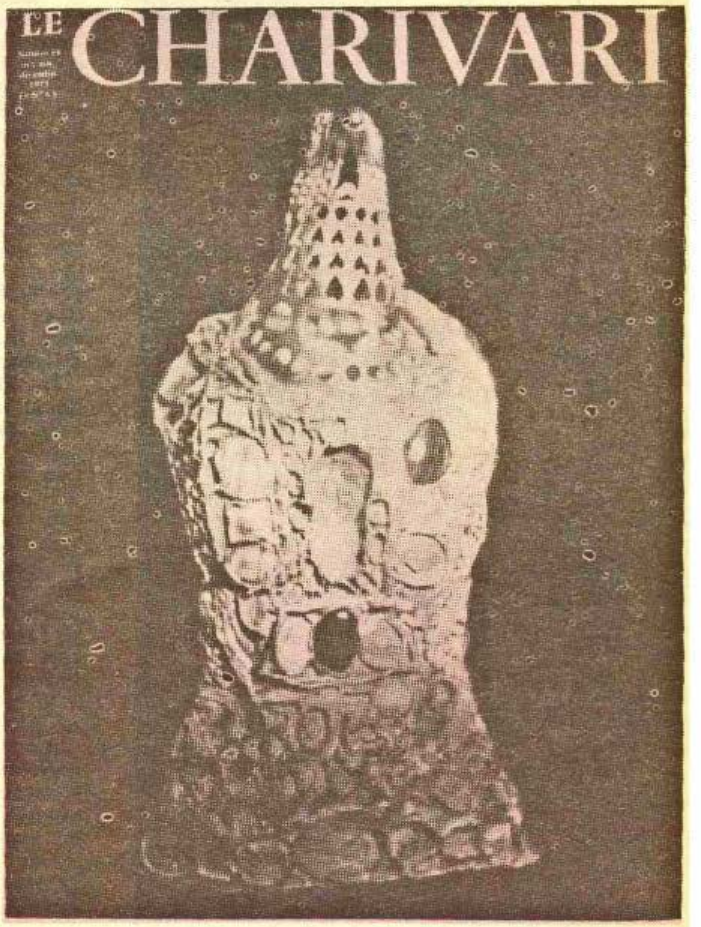

DATORITĂ UNEI ÎNTÎMPLĂRI, NE-A CĂZUT ÎN MÎNĂ UN EXEMPLAR AL REVISTEI FRANCEZE „CHARIVARI" (NUMĂRUL 18 DIN OCT-NOV-DEC. 1973), DEDICAT ÎN EXCLUSIVITATE DESCOPERIRII UNEI COMORI LA RENNES-LE-CHÂTEAU.

EXAMINÎND FOTOGRAFIILE PREZENTATE, ÎNCĂ DE LA ÎNCEPUT AM FOST FRAPAȚI DE ASEMĂNAREA PÎNĂ LA IDENTITATE CU CELEBRUL TEZAUR DE LA PIETROASA. ÎNAINTE DE A NE EXPRIMA PUNCTUL DE VEDERE, VOM FACE O SUCCINTĂ PREZENTARE A FAPTELOR.

Tezaurul de la Rennes-le-Château

Debutul a fost în stilul celui mai autentic polițist: la 10 decembrie 1972 în Franța, cotidianul regional „La Dépêche du Midi", editat la Toulouse, publica următorul text neobișnuit: „Cu ce scop au venit în toamna trecută cei patru indivizi ce au tras la hanul de pe șoseaua Carcassonne-Limoux și care în fiecare zi, dis de dimineață, plecau într-un jeep și nu se întorceau decît noaptea tîrziu, sleiți de oboseală și plini de noroi? «Geologi» se menționa în fișele lor de la hotel. Se spune că releveele pe care le executau, ca și probele din carotele solului erau destinate unei companii petroliere străine".

Localnicii și mai ales personalul hanului remarcaseră că vorbeau o franceză impecabilă, dar cînd străinii rămîneau singuri, aceștia comunicau într-o limbă necunoscută, guturală și aspră. Cineva, care trăise un timp în Orientul Mijlociu și care îi auzise vorbind, a fost de părere că erau israelieni.

Dar faptul a devenit și mai bizar în momentul cînd s-a aflat că nu se solicitase și nu se

Fotografii reproduse în totalitate din revista „Le Charivari" nr 18 — 1973, ale tezaurului descoperit la sfîrșitul secolului trecut la Rennes-le-Château (Aude) de abatele Saunière. Comoara se află — după afirmația lui Jean-Luc Chaumeil care a văzut-o și fotografiat-o — în Elveția. Asemănarea pînă la identitate cu tezaurul de la Pietrpasa este uluitoare și ridică tulburătoare întrebări.

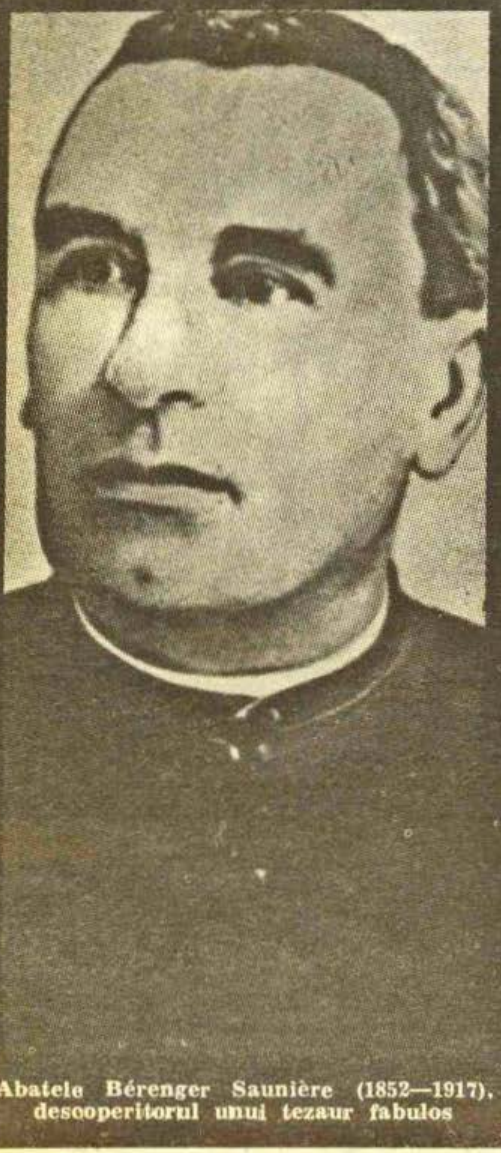

Abatele Bérenger Saunière (1852—1917), descoperitorul unui tezaur fabulos

acordase nici o concesiune petrolieră în regiune vreunei societăți străine. În acest caz, ce făceau ei la Rennes-le-Château ?

Și iată cum, o dată în plus, revenea în actualitate misteriosul sat Rennes-le-Château. Acesta era înconjurat de secole de o legendă stranie : aceea a unor tezaure fabuloase îngropate acolo. Legenda nu era lipsită de fundament, căci la sfîrșitul secolului trecut, un localnic, preotul satului, abatele Bérenger Saunière, scosese la lumină o parte din acest tezaur...

„Dacă, se întreba curiosul reporter al lui „Dépêche du Midi", cei patru prospectori nu erau altceva decît agenți secreți israelieni ? Și ce căutau aceștia deghizați în geologi, veniți din Israel ?"

Să rememorăm. În anul 70 e.n. Titus, în fruntea legiunilor sale, după un asediu îndelungat a cucerit Ierusalimul. Templul lui Solomon a fost ars și tezaurul aflat în acesta, printre care și faimosul candelabru de aur cu șapte brațe, a fost capturat și dus la Roma. Se știe că acest candelabru constituie în ochii evreilor un obiect de cult inestimabil.

La începutul secolului al cincilea, vizigoții lui Alaric au ocupat și jefuit Roma. Tezaurul din Ierusalim a fost luat de acesta. Cînd vizigoții s-au fixat în Spania și Franța meridională, ei și-au adăpostit comorile adunate cu prilejul cuceririlor, în două orașe : Toledo și Rhedae. Printre aceste bogății se numără și candelabrul cu șapte brațe din templul lui Solomon. Comoara personală a regelui a fost, probabil, păstrată la Toulouse, în timp ce vechea comoară, care provenea din prada dobîndită în cursul bătăliilor, a fost ascunsă la Carcassonne.

În 507, Clovis, regle francilor, ocupă Toulouse și își însușește comoara aflată acolo. În ceea ce privește tezaurul de la Carcassonne, acesta nu își datorează salvarea decît intervenției impetuoase a lui Teodoric, regele goților din Italia. În acest fel, vechea comoară este în afara oricărui pericol. Dar lucrurile nu s-au oprit aici ; în secolul al VII-lea, francii se avîntară din nou asupra Languedocului și cu prilejul cuceririi Narbonnei, au reușit să pună mîna doar pe o parte din tezaur : 60 cupe, 15 farfurii și 20 coliere de aur. Vizigoții reușiseră să ascundă cea mai mare parte din vechiul tezaur undeva în apropiere de Toledo. Treptat însă, puterea vizigoților diminuează, gravitînd în jurul localității Razès.

Așa s-a născut ipoteza devenită de acuma legendă, cum că serviciile secrete israeliene ar fi putut trimite în Languedoc mai mulți dintre agenții lor pentru a regăsi candelabrul de aur cu șapte brațe.

Dar lucrurile se pare că nu au rămas aici : printr-o stranie coincidență, un tînăr cercetător, Jean-Luc Chaumeil, parcurgînd zi după zi ruinele și cimitirele din regiunea Corbières, stînd de vorbă cu oamenii și „întrebînd" inscripțiile, a reușit să descopere enigma de la Rennes-le-Château. „Știu — va afirma el, plin de certitudine — unde se află tezaurul descoperit la sfîrșitul secolului trecut de abatele Saunière. L-am văzut, l-am fotografiat".

Oare așa să fie ? Ce se ascunde în spatele acestei afirmații și în ce constă acest tezaur ?

Comoara abatelui Saunière

Rennes-le-Château este un sat modest departe de lume, pierdut într-o regiune puțin populată și săracă, dar bogată în tradiții și vestigii istorice.

Biserica părăsită, aproape în ruină, construită cîndva din bolovani colțuroși, prinși cu mortar, după ce a stat închisă o vreme, a fost luată în primire, la 1 iunie 1885, de abatele François Bérenger Saunière. Preotul era un bărbat voluntar, ce venise în conflict cu superiorii săi. Lipsa de respect manifestată față de aceștia l-a făcut indezirabil și în cele din urmă i-au atras exilul în această modestă și îndepărtată localitate rurală.

La început, tînărul abate, lipsit de familie și prieteni, nu a avut altă distracție decît pescuitul, vînătoarea și studiul. Cînd vremea era urită, în serile de toamnă sau în zilele scurte și reci de iarnă, pentru a-și omorî plictisul, abatele s-a apucat să învețe ebraica și greaca. Singurătății sale de bărbat tînăr i s-a adăugat curînd o prezență nu puțin agreabilă : Marie Denarnaud, o tînără de 18 ani care și-a părăsit atelierul de făcut pălării pentru a-i deveni servantă canonică... Femeia îi va rămîne tovarășă fidelă pînă la sfîrșitul zilelor, împărțind cu el secretele și mai ales păzindu-le cu sfințenie.

Cum spuneam, biserica se afla într-o stare de deteriorare avansată, amenințînd cu prăbușirea și abatele s-a decis s-o repare. Enoriașii, puțini la număr, erau însă tot atît de săraci ca și el. De unde bani ? S-a împrumutat de la municipalitate cu 1 400 franci care, adăugați la cei 600 lăsați de predecesorul său, abatele Pons, i-au permis să antameze lucrările. Era în 1888 cînd au început reparațiile cele mai urgente. Materialele erau scumpe, în special greu de adus și banii se topeau văzînd cu ochii. De unde să procure alții și mai ales să-i ramburseze pe cei împrumutați ? Era o problemă care îl obseda zi și noapte.

În 1891 s-a decis să treacă la renovarea altarului. Era de fapt colțul cel mai frumos din biserică și totodată cel mai vechi. Cei doi stîlpi de susținere datau din epoca vizigotă. Placa de piatră de deasupra era complet tocită și deteriorată și necesita înlocuirea. Transformat în salahor, abatele care era un bărbat voinic, înarmat cu o rangă și ajutat de cei doi zidari, a încercat s-a deplaseze. Surpriză : unul dintre stîlpii de susținere, anume cel din dreapta, era gol și în interiorul lui se aflau trei tuburi de lemn, sigilate cu ceară roșie. Cînd abatele cu mîinile tremurînde de emoție și oboseală le-a desfăcut, a găsit înăuntru patru pergamente acoperite cu o scriere ciudată, total necunoscută teologului.

Negăsind altă soluție și sfătuindu-se cu primarul, s-a gîndit să le vîndă, urmînd ca din banii luați să acopere cheltuielile reparațiilor locașului. După cîteva zile pleacă la Paris avînd în buzunar o scrisoare de recomandare către abatele Bieil, editor renumit în acea vreme de cărți religioase. Găzduit de acesta, face cunoștință în casa sa unui nepot al directorului colegiului Saint Sulpice, abatele Emile Hoffet. Erudit, cunoscător al mai multor limbi vechi și posedînd vaste cunoștințe de teologie, acesta acceptă să studieze manuscrisul.

Timp de opt zile, Saunière, orbit de strălucirea marelui oraș, vizitează bisericile din Paris, marile monumente și Luvrul. Dar mai ales se interesează de sculpturile și arta religioasă a colegiului teologic Saint Sulpice, după care, peste ani, se va inspira la decorarea bisericii din Rennes-le-Château.

Cînd îl reîntîlnește pe abatele Hoffet, acesta refuză cu încăpățînare să-i mai înapoieze pergamentele pe care reușise să le descifreze. Cu mare greutate consimte însă să-i comunice conținutul lor. În aparență, acestea conțineau niște texte anodine : Rugăciunile Maicii Domnului și Evangheliile lui Luca și Ioan. În realitate însă scrierile aveau ascunse în ele o cu totul altă semnificație, lucru pe care nu l-a sesizat Hoffet.

Abatele Saunière intuiește că a dat de capătul firului ce-l va conduce la dezlegarea misterului ce plutește deasupra ruinelor presărate de-a lungul Languedocului. Se întoarce în grabă acasă și fără a sufla un cuvînt despre descoperirea paleografului Hoffet, continuă lucrările de restaurare a bisericii, dar în fond profită pentru a efectua cercetări în baza unui plan pe care și-l făcuse și îl știa numai el și Marie Denarnaud.

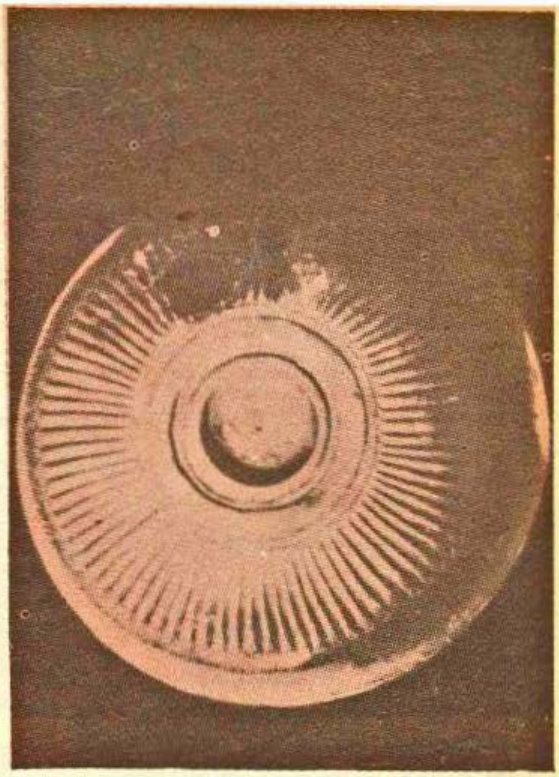

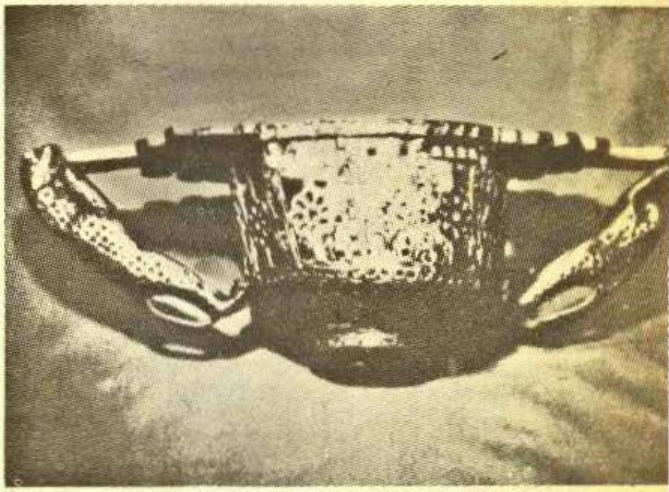

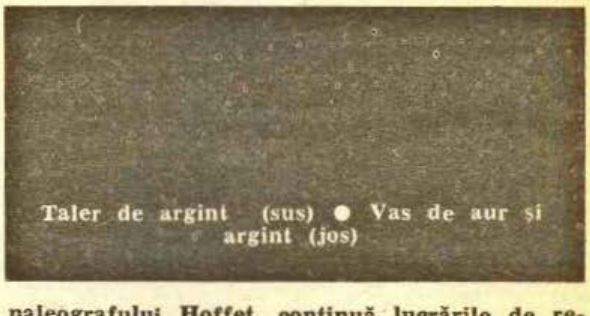

Taler de argint (sus) ● Vas de aur și argint (jos)

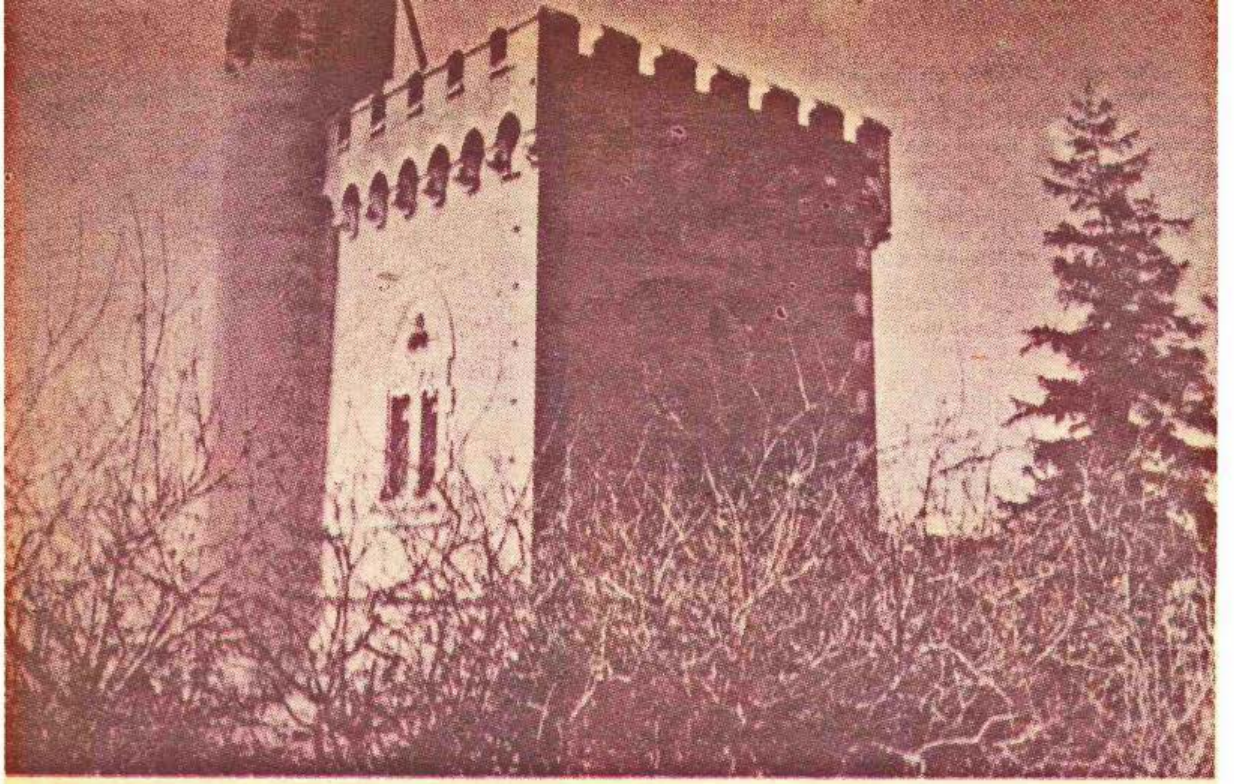

Turnul Magdala construit de abatele Saunière

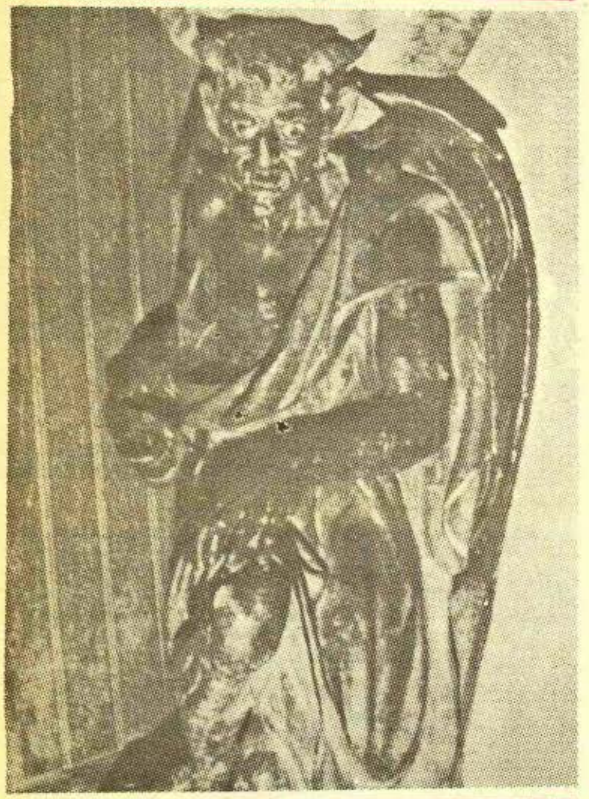

Diavolul sculptat conform indicațiilor lui Saunière și dispus în biserica Sfînta Magdalena. Observați privirea : ochiul sting, atins de strabism, fixează un anume loc de pe podea, acolo unde abatele a făcut săpături

Nu trece mult și sub o dală din fața altarului descoperă un schelet și un cazan plin cu bani de aur. Nu rămîne colțișor din biserică fără să fi fost cercetat. Însoțit de Marie, abatele își extinde aria parcurgînd landa din jurul edificiului.

Dar Saunière nu s-a mulțumit numai să bată haturile pline de bolovani și mărăcinișuri și și-a mutat locul de prospectare în cimitirul satului, noaptea. A început să deplaseze lespezile de pe mormintele vechi, să sape și să iscodească totul.

După cum era și firesc, a izbucnit scandalul : locuitorii satului s-au mîniat pe preotul care nu le lasă morții în pace ! Urmează amenințări și proteste. O reclamație la episcop și chiar la autorități ar fi însemnat mutarea lui Saunière. Acest lucru îl dorea cel mai puțin, acum cînd se afla așa de aproape de țintă... Și abatele schimbă tactica.

Trec cîteva săptămîni ; Saunière începe să întreprindă scurte dar frecvente călătorii în Spania, Germania, Elveția și Belgia. Dispărea brusc pentru mai multe zile, ducînd cu sine o valiză grea... Așa de grea, încît abia o putea transporta, el care era un bărbat solid și puternic.

Peste noapte lucrurile s-au schimbat brusc. Abatele a intrat în legătură cu Banca Petitjean din Paris, unde și-a deschis un cont. La posta din Coniza, o comună situată la cîțiva kilometri de Rennes-le-Château, au început să curgă mandate pe numele Mariei Denarnaud. Factorul poștal îl vizita des, aducîndu-i un braț de scrisori. Acum nu mai avea nevoie să se împrumute pentru a repara biserica, făcînd acest lucru cu propriii săi bani.

În 1897 totul era gata, în cea mai mare parte clădit din nou. Trei ani mai tîrziu, Saunière își construiește o locuință proprie, un adevărat mic castel în stil medieval, înconjurat cu un parc în care puteau fi văzute diverse animale sălbatice. Cumpără multe cărți și aduce un legător de la Paris, amenajîndu-și o bibliotecă demnă de invidiat.

În locuința sa luxoasă, preotul devenit milionar duce o viață fastuoasă. Invitații curg într-un șir nesfîrșit la ospețele sale : artiști ca Debussy, cîntăreți ca Emma Calvé, falși sau adevărați aristocrați precum Jean de Habsburg, vicontesa d'Artois, numeroși savanți, scriitori, politicieni, oameni de lume, toți au ușă deschisă.

Este la mintea oricui că în mai mult decît modestul sătuc Rennes-le-Château lucrurile nu puteau trece neobservate. Opulența bruscă și neobișnuită a abatelui a făcut obiectul multor sesizări. Episcopul Beauséjour se hotărăște în 1908 să-l transfere pe Saunière în altă parohie, dar prelatul se opune. Este acuzat că și-a însușit banii dați de enoriași pentru slujbe. Procesul eclesiastic se judecă la Roma : situația este ridicolă : ca să obțină sumele pe care le cheltuise cu repararea bisericii și toate celelalte i-ar fi trebuit să strîngă bani de la oameni timp de mai bine de trei secole, ca să facă slujbe !

Abatele Saunière nu se descurajează și conflictul cu superiorii săi amenință să ia o turnură gravă, spre rușinea Vaticanului. Dar lucrurile aveau să rămînă aici, căci tracasările lasă urme și lovit de o congestie cerebrală, Bérenger Saunière moare la 22 ianuarie 1917, în vîrstă de 65 ani.

Între 1891 și 1917, după unele aprecieri făcute pe baza unor reconstituiri puțin amănunțite, abatele ar fi cheltuit între un miliard și jumătate și două miliarde și patru sute de milioane de franci vechi. Marie Denarnaud, servanta sa, va mai trăi încă mulți ani, dar nu va sufla un cuvînt în privința originii banilor, rămînînd absolut mută.

Superstiții, enigme și morți misterioase...

tit în timpul vieții, dar mai ales după moartea sa, abatele Saunière a păstrat asupra sa o aureolă de mister. Cu cine întreținea corespondența, cine îi trimitea mandatele poștale și mai ales care era originea averii ? Găsise într-adevăr o comoară, așa cum se zvonea ?

Cînd a simțit că sfîrșitul se apropie, a trimis după prietenul său credincios, abatele Rivière, paroh într-un sat vecin. Ce i-a mărturisit Saunière în spovedania sa nu se știe și nu se va ști niciodată, există doar relatarea lui Gérard de Sède cum că atunci cînd a părăsit camera bolnavului, Rivière era total schimbat și bulversat, cuprins de o mare emoție și aceasta în ciuda firii sale tonice, de bun viveur. De atunci pînă la sfîrșitul zilelor sale a devenit și rămas taciturn și nu a mai fost văzut niciodată rizînd și fiind vesel. Ce secret teribil i-a dezvăluit ?

La două zile după dispariția lui Saunière, preotul care îi luase locul, din dispoziția episcopului Beauséjour, îl urmează pe abate în mormînt !

Acum era făcută dovada existenței unor comori fabuloase și zvonul se răspîndește ca fulgerul, atrăgînd nenumărați căutători, dispuși să nu țină seama de nici un obstacol, oricare i-ar fi fost natura. Șirul nenorocirilor începe, făcînd să sporească faima locurilor. Un radiestezist afirma în 1938 că ar exista aur în grotele aflate în apropiere de Rennes-le-Château. Într-o dimineață, refuzînd concursul însoțitorului său, se avîntă singur într-una din grote în căutarea aurului. Hăul negru îl înghite. Nu va mai reveni niciodată...

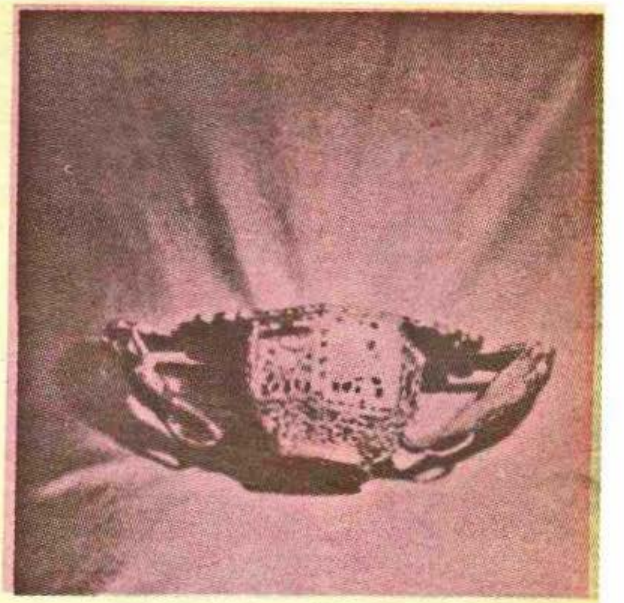

Cupă de aur

În decembrie 1945, un alt căutător venit din Nisa, Henri Benderly, descoperă o nouă grotă. La începutul lunii mai, coboară singur de-a lungul corzii, la al cărei capăt stăteau de strajă cu inima strînsă cei patru însoțitori ai săi. Nu a mai putut fi scos afară, probabil pierind sufocat datorită lipsei de aer.

În aprilie 1956, muzeograful Descadeillas însoțit de doctorul Malacan și alte două persoane, fac săpături în biserica Rennes-le-Château. Chiar în locul unde însuși Saunière răscolise solul în fața altarului, cercetătorii descoperă un craniu avînd în creștet o gaură. Această intervenție rituală se obișnuia în epoca merovingiană. Dar craniul data tocmai de atunci ? Puțin probabil...

În curtea bisericii, la o adîncime de 1,5 m, au fost descoperite trei cadavre în descompunere : aparțineau la trei bărbați în jur de 35 ani, uciși cu armă de foc. De oase se mai desprindeau încă bucăți de carne.

În 1960, un alt căutător a obținut autorizația de a efectua săpături în biserică. În cursul lucrărilor, o bîrnă în căderea sa a lipsit puțin să nu-l omoare. Ea era sprijinită de ușă, astfel încît la deschiderea acesteia să se prăbușească peste nepoftit. Intenția criminală a regizării este evidentă...

Dintre oamenii din regiune susceptibili să dispună de informații privitor la comoara din Rennes, mulți au pierit de moarte violentă. Șirul începe de mult, în 1340, cu Guillaume Servin, reprezentant al regelui, care căuta la rîndul său comoara. Piere asasinat.

În 1897, abatele Antoine Gélis, prieten cu Saunière, este găsit mort, zăcînd într-un lac de sînge. Primise paisprezece lovituri năpraznice. Asupra sa s-au găsit 5 500 franci ; se spune că ar fi avut niște planuri secrete, dar acestea dispăruseră...

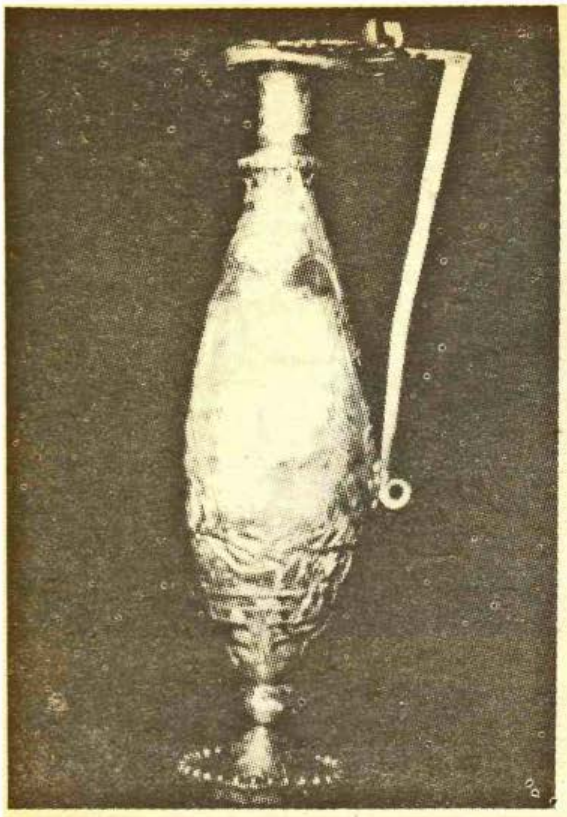

Amforă din argint cizelat

„Tezaurul există : L-am văzut cu ochii mei..."

Cuvintele de mai sus aparţin lui Jean-Luc Chaumeil[1]). Este vorba de o parte din piesele de aur descoperite de Bérenger Saunière şi vîndute de, acesta pentru a-şi procura banii necesari lucrărilor de restaurare a abaţiei de la Rennes-le-Château cît şi a construirii, după cum am văzut, a somptuoasei sale locuinţe.

Dîndu-se drept arheolog, împreună cu un coleg american, autorul a reuşit să intre în legătură cu depozitarii tezaurului descoperit de Saunière. Aceştia l-au condus la o vilă izolată, situată la 80 km de Geneva, la sud de Cau, pe malul lacului Leman, în apropiere de Roche de Noye. Dar să-i dăm cuvîntul lui Jean-Luc Chaumeil : «Ne-am îndreptat către o uşă. Ea se deschidea, descoperind o scară în spirală, ce ducea sub nivelul solului. Am coborît, numărînd în gînd treptele ; aproape optzeci, ceea ce însemna aproximativ 15 metri sub pămînt. Scara se termina cu o încăpere relativ spaţioasă, ce semăna cu un veritabil seif subteran, care de fapt aşa şi era. În pereţi erau practicate numeroase nişe mici, puternic luminate, în care erau expuse aurării de o valoare excepţională. Printre ele, figurau bijuterii, talere şi diverse obiecte descoperite de abatele Saunière la Rennes-le-Château.

M-am oprit mai întîi în faţa unui mic scut din aur, împodobit cu inscripţii policrome. Originea sa vizigotă nu lăsa nici o îndoială : gazda mi-a explicat că o piesă asemănătoare figura în tezaurul gotic dezgropat în 1857 la Pietroasa, un sat din România apropiat de Ploieşti (?). Cuirasa se prelungea cu un coif în formă de cap de vultur. Mai mult ca sigur era vorba de un obiect cu destinaţie ornamentală.

A doua piesă, care mi-a atras atenţia, era o amforă de argint, foarte fin cizelată, prezentînd la bază un desen ce putea fi o floare de crin sau o ramură de măslin.

Am contemplat apoi „catino sacro" sau farfuria celor 17 iniţiaţi. Obiectul, din aur masiv, putea avea aproximativ 90 cm diametru. Şaisprezece personaje se aflau în cerc în jurul unui rege ce ţinea o cupă : poate e cea a misterelor din Eleusis. La picioarele regelui, animale magice şi peşti imaginari se înşiruiau de la stînga spre dreapta, în timp ce personajele mitice se aflau aşezate de la dreapta spre stînga. În cel de al treilea cerc : flori de viţă evocînd via eternă şi ciorchini de struguri. Primul personaj era o femeie, ţinînd lira sacră. Vecina din dreapta, drapată cu o togă romană, părea că îi ascultă acordurile. O altă femeie o binecuvînta cu mîna şi prin acest act îi conferea probabil titlul de „Regină a muzicii".

Alte personaje de pe „catino sacro" erau dispuse în atitudini diverse. Am văzut unul care ţinea o harpă, un altul care contempla femeia cu lira, sprijinindu-se uşor de următorul, un altul care admira vasul ţinut de vecina sa.

Cel de al doisprezecelea părea să fie un războinic prinţ, care, îmbrăcat cu o tunică de zale, îl privea fix pe cel de al paisprezecelea personaj cu alură de demon.

Ne aflam în faţa unui obiect de origine galo-romană, capturat în mod cert de vizigoţi în cursul campaniilor din Galia.

Un ibric de argint părea să provină din aceeaşi sursă. Foarte delicat cizelat, prezenta la partea superioară ca şi la bază gravate fin flori cu cinci ramuri.

O farfurie de argint, în formă de scut, constituia cea de a cincea piesă a colecţiei. De origine galo-romană şi ea, poseda şanţuri pe perete. Spartă în parte, lăsa să se vadă în centru mai multe inele care înconjurau nucleul în formă de soare.

Cea de a şasea nişă conţinea un colier bătut cu rubine în stilul policrom, apreciat de celţi şi germani. Fără îndoială, acest colier aparţinuse vreunei prinţese vizigote.

Cea de a şaptea şi a opta nişă adăposteau două cupe. În cazul lor se impunea comparaţia cu unele piese ce figurează în tezaurul vizigotic de la Pietroasa. Fiecare cupă, mai curînd în formă rotunjită, era prevăzută cu toarte în formă de animale fabuloase, evocînd gheparzii, ţinîndu-şi gîturile îndreptate către interiorul recipienţilor. În centru, flori cu opt ramuri, în stil policrom, aşezate în cerc, întretăiate de alveole de formă pătrată în care, odinioară, se adăpostiseră probabil pietre scumpe.

Astfel se prezenta, cel puţin, tezaurul descoperit de abatele Saunière la Rennes-le-Château, vîndut cu ajutorul a diverşi intermediari, printre care şi banca Petitjean (...). Enigma din Razès era într-o oarecare măsură astfel rezolvată : era cert că vizigoţii încredinţaseră subsolului din Languedoc cîteva dintre propriile lor comori (...)".

Aici se termină relatarea lui Jean-Luc Chaumeil privitoare la tezaurul vizigot, privită sub aspectul care ne interesează.

[1]) publicat în **CHARIVARI** op. cit.

Tezaurul de la Pietroasa

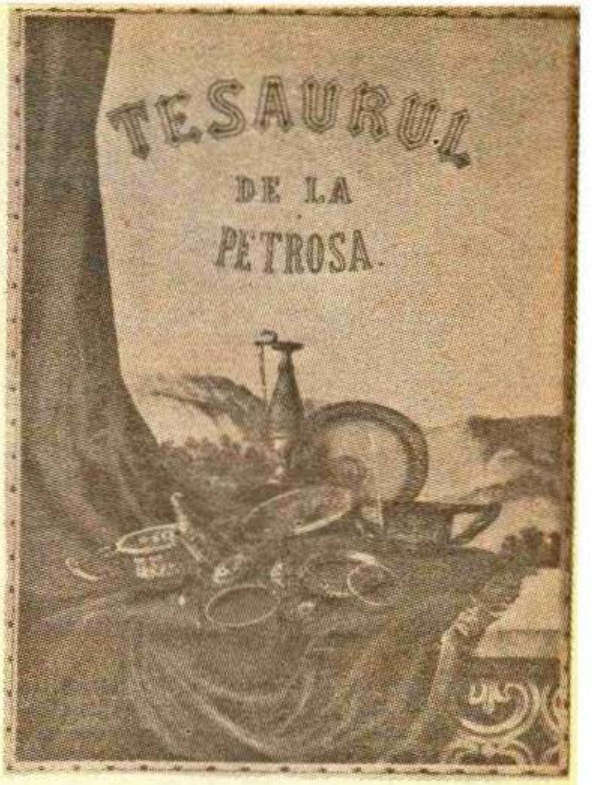

Cunoscut cel mai adesea sub denumirea de „Cloşca cu pui", a fost descoperit de către doi ţărani în 1837, pe cînd lucrau la extragerea pietrei dintr-o carieră de pe coasta numită Via Ardelenilor a muntelui Istriţa, lîngă satul Pietroasele, judeţul Buzău.

Puţine descoperiri arheologice au produs la vremea lor o atît de mare senzaţie ca aceea a tezaurului de la Pietroasa, prin considerabila cantitate de metal preţios pe care o conţine, prin strălucirea decorului său policrom şi prin iscusinţa cu care diversele sale elemente au fost lucrate. În cercurile ştiinţifice, atît din ţara noastră, cît şi din străinătate, diferitele probleme istorice pe care le ridică acest tezaur în legătură cu originea, scopul şi caracterul său etnic, arta sa atît de variată şi inscripţia runică de pe una din piesele sale au stîrnit un viu şi continuu interes.

Din cele 22 de piese descoperite iniţial, au mai putut fi salvate şi recuperate de autorităţi doar 12, în parte mutilate. Împreună, cele 12 piese cîntăresc azi 18,7975 kg aur de peste 20 carate şi după tehnica cu care au fost lucrate, formează două grupe.

În prima grupă, intră piesele turnate în aur masiv : un taler, o cană cu siluetă înaltă, o pateră (farfurie largă) cu decor în relief, un colan de purtat la gît (torques) fără ornamente şi un al doilea colan, tăiat în două de către descoperitori şi pe care este gravată o inscripţie cu semne runice.

A doua grupă conţine obiecte încrustate cu pietre : două vase poligonale cu toarte stilizate zoomorf, un colan şi patru mari fibule în formă de pasăre.

Patera, cu diamettrul de 0,257 m, oferă ca decor principal o friză interioară formată din 16 zei şi o zeiţă în centrul vasului, stînd pe tron. În jurul identificării acestor divinităţi s-au iscat multiple discuţii. Inscripţia de pe fragmentele de brăţară prezintă şi azi serioase dificultăţi în privinţa descifrării, din cauza deteriorării în urma furtului din 1875 şi a neseparării cuvintelor prin puncte. Epigrafiştii sînt cu toţii de acord numai asupra ultimului cuvînt : „hailag", cu înţelesul de „sacru" sau „consacrat".

Analizat din punct de vedere artistic şi meşteşugăresc, tezaurul duce la concluzia că nu are o unitate stilistică, ci a fost produsul mai multor ateliere şi influenţe artistice, care ne duc în lumea clasică greco-romană, în complexul artei greco-sarmate din sudul actualului teritoriu european al U.R.S.S. După unele ipoteze tezaurul este germanic numai prin inscripţie şi prin faptul că în momentul îngropării se afla în posesia unui atare neam (vizigoţii). El nu este îngropat mai tîrziu de anul 400 e.n. După alte ipoteze, analiza elementelor stilistice scoate în mod evident caracterul germanic al tezaurului.

Discuţiile privitoare la originea şi cronologia pieselor tezaurului nu sînt terminate nici azi. În ele, de exemplu, Odobescu vedea piese cu stil decorativ din mai multe epoci, nu prea îndepărtate, sacerdotale, care au constituit probabil tezaurul de odoare al unui templu gotic. O vreme, el a acceptat ipoteza pastorului evanghelic din Bucureşti. Rudolf Neumeister, după care tezaurul fusese ascuns de către regele got Athanaric prin anul 376 e.n. cu ocazia fugii sale peste Dunăre din faţa atacului hunilor[1—5]).

În prezent, tezaurul de la Pietroasa se află expus la Muzeul Republicii.

Ipoteze şi întrebări care îşi aşteaptă răspuns

Examinînd şi comparînd fotografiile publicate de revista „CHARIVARI" cu cele ale tezaurului de la Pietroasa, rezultă în mod evident şi indubitabil că este vorba de unul şi acelaşi tezaur. Aceasta în privinţa fotografiilor. Dacă ne referim însă la text şi anume la descrierea făcută de Jean-Luc Chaumeil, apar unele diferenţe. Astfel, acesta semnalează prezenţa unei amfore de argint, iar patera, deşi identică sub aspectul descrierii şi al fotografiilor, în tezaurul de la Pietroasa are un dia-

[1]) A. I. Odobescu : Le trésor de Pétrossa. Historique, Description. Etude sur l'orfèvrerie antique. Paris-Leipzig. 1889—1900.

[2]) A. I. Odobescu : Istoria arheologiei, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961.

[3]) Ecaterina Dunăreanu Vulpe : Tezaurul de la Pietroasa, Editura Meridiane, Bucureşti, 1967.

[4]) Al. Tzigara Samurcaş, Conv. lit. nr. 7—9, p. 171, 1934.

[5]) Corneliu Ştefan : Aventurile tezaurului Cloşca cu puii de aur, Editura Sport Turism, Bucureşti, 1979.

Farfurie de aur, denumită „catino sacro"

metru de 0,257 μ, în timp ce Chaumeil apreciază pe cea din Elveţia ca avînd aproximativ 0,90 m ! În continuare se mai vorbeşte de un ibric de argint şi o farfurie tot de argint, în rest piesele descrise corespunzînd tezaurului de la Pietroasa.

În această situaţie, ne întrebăm dacă articolul aparţinînd lui Jean-Luc Chaumeil, referitor la tezaurul pe care pretinde că l-a văzut în Elveţia, este sau nu o pură ficţiune, sau într-adevăr redă realitatea ?

Dacă este vorba de pură ficţiune, ce a urmărit autorul şi respectiv revista în cauză ? Oare chiar să fi neglijat ecoul ce s-ar putea stîrni fiind vorba de un tezaur (cel real, de la Pietroasa), aşa de important din toate punctele de vedere ?

Dacă tezaurul văzut în Elveţia este totuşi real, atunci ne întrebăm : Cum se face că nimeni timp de aproape o sută de ani nu a ştiut de existenţa lui ? Care sînt circumstanţele ce i-au determinat, aşa dintr-o dată, pe posesorii lui să-l autorizeze pe domnul Jean-Luc Chaumeil să-l examineze şi să-l fotografieze ? Cu alte cuvinte, să facă publicitate în privinţa tezaurului ? Intenţia de a-l vinde ?

Este posibil ca un tezaur de asemenea proporţii să existe în dublu exemplar ? Dispunea tehnica timpului de asemenea mijloace ? Servea vreunui scop existenţa în două sau mai multe exemplare ? (să nu uităm că nu e vorba de o singură piesă, ci de 12 bucăţi !). Mai cunoaşte arheologia cazuri asemănătoare ? Dacă nu, atunci nu este îndoielnică situaţia de faţă ?

Mergem cu întrebările şi mai departe : din două exemplare identice, logic unul este original şi celălalt o copie. Întrebări : cînd s-a efectuat copia din Elveţia ? şi mai ales în ce împrejurări şi cu ce scop ?

Trebuie să recunoaştem că atît întrebările, cît mai ales răspunsurile la ele, sînt tulburătoare. Tezaurul de la Pietroasa a cunoscut, la scurtă vreme după scoaterea sa la iveală, o existenţă tumultuoasă, chiar plină de aventuri am spune. Dar nu la acestea ne vom referi, ci la faptul că a cauzat multă bătaie de cap şi necazuri însuşi lui Alexandru Odobescu, cel care l-a studiat şi însoţit la Paris. Astfel, Cezar Bolliac într-un serial de articole publicate în „Trompeta Carpaţilor" a lansat zvonul cum că tezaurul ar fi fost vîndut de către Odobescu după închiderea Expoziţiei Universale de la Paris pentru suma de „trei milioane franci (Muzeului South-Kensigton din Londra) cu condiţia ca să predea guvernului nostru o copie lucrată întocmai după modelul original, cu toate semnele de pe dînsele, chiar şi cu urmele de sînge ce s-a însemnat că era încrustat pe pateră şi de aceeaşi greutate de aur".

Bineînţeles, totul a fost produsul imaginaţiei bătăiosului gazetar Cezar Bolliac, dar Odobescu a rămas cu o rană sufletească ce nu se va mai vindeca pînă la sfîrşitul vieţii.

În ipoteza că ar exista o copie în Elveţia, atunci cînd s-a efectuat ea ? Posibilitatea executării unei copii, logic, era exclus să se facă în ţara noastră, ci numai în afara graniţelor, de specialişti în domeniu. Or, să vedem cînd a „călătorit" tezaurul în alte ţări :

În 1867, tezaurul a fost expus la Expoziţia Universală de la Paris. Cu această ocazie, obiectele au fost restaurate artistic de un bijutier (calitatea lucrării este contestată ulterior de Paul Telge).

În 1868 tezaurul a fost dus la Londra şi expus timp de şase luni la Muzeul South-Kensigton, Aici preţioasele obiecte au fost fotografiate, iar unora dintre ele li s-au făcut copii galvanoplastice. Fotografiile publicate la Londra într-un album sînt singurele mărturii de cum arătau obiectele după restaurarea de la Paris.

În 1872, tezaurul a fost prezentat la Expoziţia Universală de la Viena.

Tezaurul a fost furat în 1875 din sala Muzeului Naţional de Antichităţi şi grav deteriorat de răufăcători, mult mai rău decît îl lăsase Verusi în 1838 ; ca urmare, în vara lui 1895 tezaurul a fost transportat la Berlin unde a fost restaurat de Paul Telge. Specialistul german a restaurat fiecare piesă într-o manieră devenită clasică, apreciată în lumea savanţilor ca fiind perfect ştiinţifică. Cu acest prilej a executat şi copii galvanoplastice, dintre care două fură dăruite de Carol muzeelor din Berlin şi Nürnberg.

În 1900 tezaurul va fi fost expus pentru a doua oară la Expoziţia Universală din Paris, la Luvru, alături de Tezaurul din Bosco Reale, fiind asigurat pentru suma de patru milioane de franci.

În sfîrşit, amintim că în 1911, în expoziţia de la Roma nu a fost expus originalul, ci o copie galvanoplastică executată de Paul Telge.

Din cele de mai sus rezultă că, ipotetic, tezaurul a putut fi copiat în 1867 la Paris, în 1868 la Londra, în 1872 la Viena, în 1895 la Berlin, şi 1900 la Paris, cînd a călătorit în afara graniţelor pentru a fi expus sau restaurat. Cert este că în 1868 şi în 1895 s-au efectuat copii galvanoplastice. E, deci, foarte posibil ca autori necunoscuţi să fi intrat printr-un mod oarecare în posesia unei copii. Să ne amintim că abatele Saunière a descoperit comoara de la Rennes-le-Château în perioada 1891—1897. Or, această perioadă este posterioară anilor cînd s-au efectuat copii după tezaurul de la Pietroasa ! Dacă, într-adevăr există un tezaur în Elveţia, el nu poate fi decît o copie a celui de la Pietroasa !

La toate aceste întrebări, poate şi la altele, aşteptăm ca specialiştii şi cei interesaţi să ofere un răspuns. Pînă atunci, tezaurul de la Pietroasa şi-a mai adăugat încă o enigmă la celelalte...

Paul Ştefănescu

«VECHEA EUROPĂ»?

„VECHEA CIVILIZAȚIE EUROPEANĂ", CARE A CUNOSCUT AȘEZĂRILE URBANE, UN MODEL DE SCRIERE ȘI TEMPLE COMPLICAT ORNAMENTATE, A ÎNFLORIT ÎN SUD-ESTUL EUROPEI ÎNAINTEA INFILTRĂRII POPOARELOR INDOEUROPENE, DE-A LUNGUL CELUI DE AL PATRULEA ȘI AL TREILEA MILENIU Î.E.N. MĂRTURIILE ARHEOLOGICE INDICĂ FAPTUL CĂ INVADATORII AU FOST UN POPOR RĂZBOINIC CARE A CONSTRUIT ACROPOLE FORTIFICATE ȘI AU DEVENIT UN SUPERSTRAT AL POPULAȚIEI INDIGENE.

CEA MAI VECHE CIVILIZAȚIE EUROPEANĂ ÎNAINTE DE INFILTRAREA POPOARELOR INDOEUROPENE (7 000 — 3 500 î.e.n.)

de Monja Gimbutas

Studiul de față se va concentra asupra acelor arii din sud-estul Europei — regiunea danubiană, Adriatica, insulele din Marea Egee și sudul Italiei unde o dezvoltare foarte timpurie, care a dus la o viață civilizată, a început în Europa pe la 7000 î.e.n. și a continuat timp de mai mult de trei mii de ani pînă la 3500 î.e.n.

Perioada pe la 3500 î.e.n. formează o **caesura** între Vechea Europă și Europa indo-europeană. Aceasta este perioada cînd viața din așezările rurale mari, ca și din cele urbane, încetează sau este profund modificată. În chiar această perioadă — prima jumătate a celui de al patrulea mileniu î.e.n. — a fost datată prima invazie în cîmpiile danubiene și în nordul Europei a popoarelor kurgan sau proto-indo-europene, dinspre stepa cuprinsă între Volga inferioară și Donul inferior (Gimbutas, 1970). Se poate aprecia că schimbările care au dus la degenerarea așezărilor Vechii civilizații europene indică începuturile prezenței indo-europenilor. Studierea substratului „vechi european" este deci indispensabilă pentru o bună înțelegere a formării și diferențierii celor mai vechi grupări indo-europene din Europa.

TERMINOLOGIE

Curînd după introducerea unei economii producătoare de alimente în timpul mileniului șapte î.e.n., sud-estul Europei s-a consolidat într-un bloc cultural cu rădăcini și o identitate a sa proprie. Acesta a fost un complex cultural cu desăvîrșire îndreptățit a fi considerat o entitate independentă. Nu a fost nicidecum o reflectare provincială a evoluțiilor Orientului Apropiat, ci o civilizație complet echivalentă celor din Mesopotamia și Anatolia din perioada de timp mai sus menționată. Insistența cu care orientaliștii explică schimbările culturale prin termenii de „importuri" și „migrații" trebuie deci considerată nejustificată. Schimbările culturale în discuție nu se pot demonstra ca fiind datorate migrațiilor ci, mai degrabă, schimburilor reciproce de idei prin intensificarea comerțului și comunicațiilor.

Descoperiri recente și remarcabile reclamă o re-evaluare a concepțiilor noastre privind sud-estul Europei. Existența așezărilor urbane,

a unei scrieri, a templelor și a mormintelor dotate cu obiecte de cult și figurine atingînd un număr de aproape treizeci de mii de exemplare sînt dovada că exista o viață religioasă organizată și o structură foarte dezvoltată a ceremonialului.

Pentru a identifica această arie din sud-estul Europei drept o entitate separată în familia Civilizației Lumii Străvechi și de asemenea, de a o distinge de Europa Antică (termen folosit de obicei pentru a desemna Civilizația Clasică Greco-Romană) și de Europa Preistorică, am recomandat folosirea termenului de Vechea Civilizație Europeană (Old European Civilization) propus în 1971 la al optulea Congres Internațional de Științe Preistorice și Protoistorice de la Belgrad (Harta 1).

CRONOLOGIE

Folosirea datărilor cu radiocarbon și transferarea lor la date reale pe baza calibrării la cronologia inelelor copacilor a cauzat o revoluție în înțelegerea noastră privind nașterea și declinul celei mai timpurii civilizații a Europei. Pentru neoliticul și chalcoliticul (eneoliticul) acestei zone avem la dispoziție peste trei sute de datări cu radiocarbon. Acestea furnizează date esențiale pentru o încadrare cronologică a numeroase complexe culturale cunoscute. Cronologia folosită în acest articol nu este în ani determinați prin metoda radiocarbon, ci în date reale aproximative.

ÎNCEPUTURILE, CCA. 7500–6500 Î.E.N.

Cultivarea efectivă a pămîntului în sate evidențiată prin complexul „Grîu-orz oaie-capră-vite-porc" („Wheat-barley sheep-coat-pig complex") apare pe țărmul Greciei, al Italiei, în Creta, în sudul Anatoliei, în Cilicia, Syria, Palestina și în Fertila Semilună (Fertile Crescent [1])) pe la sau chiar mai înainte de 7000 î.e.n.

Nu există nici o dovadă care, bazîndu-se pe datele analizei cu radiocarbon, să demonstreze că acest complex a apărut mai tîrziu în Grecia decît în Fertila Semilună, ori în Syria, Cilicia sau Palestina (datările revizuite privind straturile pre-ceramice de la Knossos în Creta și de la Argissa și Sesklo în Thessalia coboară pe la sau înainte de 7000 î.e.n.).

[1]) **Fertila Semilună (Fertile Crescent) — Zonă fertilă din Orientul Apropiat, care se întinde înspre vest pe lîngă coasta mediteraneană, iar spre est pe lîngă Deșertul sirian din Iraq.**

Nu este clar ce a determinat impulsul inițial pentru dezvoltarea culturală a Vechii Civilizații Europene. Nu există nici o dovadă arheologică că imigranți care cunoșteau cultivarea plantelor și domesticirea animalelor au venit dinspre Orientul Apropiat. Deși este posibil ca oaia, capra și cultivarea orzului la două rînduri să fi pătruns în sudul Europei prin estul Mediteranei, acest lucru însă nu poate fi dovedit în ce privește vitele, porcul și grîul einkorn (cu un bob), care aveau strămoși autohtoni în Europa. De altfel, resursele de obsidian nu s-au limitat numai la Anatolia și Transcaucazia, ci există chiar și în zona central-mediteraneană și în insulele Mării Egee (Dixon, Cann, Renfrew, 1968).

S-ar părea că factorul stimulator a fost navigația maritimă activă, iar accesul la resursele de obsidian a sporit ritmul schimbului cultural în interiorul regiunilor Mării Egee, Adriatice și din zona central mediteraneană.

După impactul inițial, Vechea Europă și-a urmat propriul drum generînd o serie de culturi care, prin asemănarea lor, prin afinitățile mutuale și realizările lor, unifică și disting această civilizație, diferită de cea a Orientului Apropiat, precum și de cea a vecinilor europeni de la nord și vest.

CREȘTEREA ȘI CONSOLIDAREA CULTURII NEOLITICE SUD-EST EUROPENE ȘI RELAȚIILE SALE STRÎNSE CU ANATOLIA, LEVANTUL ȘI MESOPOTAMIA — CCA. 6500–5300 Î.E.N.

În jurul anilor 6700—6500 î.e.n., obiecte ceramice smălțuite din pastă cu consistență tare au început să fie folosite atît în Vechea Europă cît și în Orientul Apropiat. Curînd după aceea a fost introdusă ceramica pictată. În fiecare areal vasele au urmat cerințele locale în ce privește forma și stilurile ornamentale. Evidența cronologică nu vorbește despre o prioritate a Orientului Apropiat, ci sugerează extinderea unei idei mai degrabă decît migrații sau importuri în sud-estul Europei. Nicăieri nu există evidența unui transfer **in toto** al vreunui complex cultural dinspre Orientul Apropiat spre zona Mării Egee.

Sfîrșitul mileniului șapte este caracterizat de o dezvoltare explozivă a artelor și a meșteșugurilor din Peninsula balcanică și centrul Anatoliei. Podul ce lega cele două continente era constituit din insulele din Marea Egee. Schimbul continuu de idei și comerțul dintre Balcani și centrul Anatoliei sînt evidențiate de o varietate de obiecte din piatră și os cum ar fi spatulele de os, copci pentru cingătoare, pandantive mici din nefrit, securi în miniatură și dalte. Alte obiecte îndeaproape înrudite, aparținînd în mod evident activităților de ceremonial sau ritual, includ felurite sigilii purtînd ideograme de același fel, figurine omenești sau de animale, vase teriomorfe și vase cu reliefuri sugestive reprezentînd măști ale unei divinități.

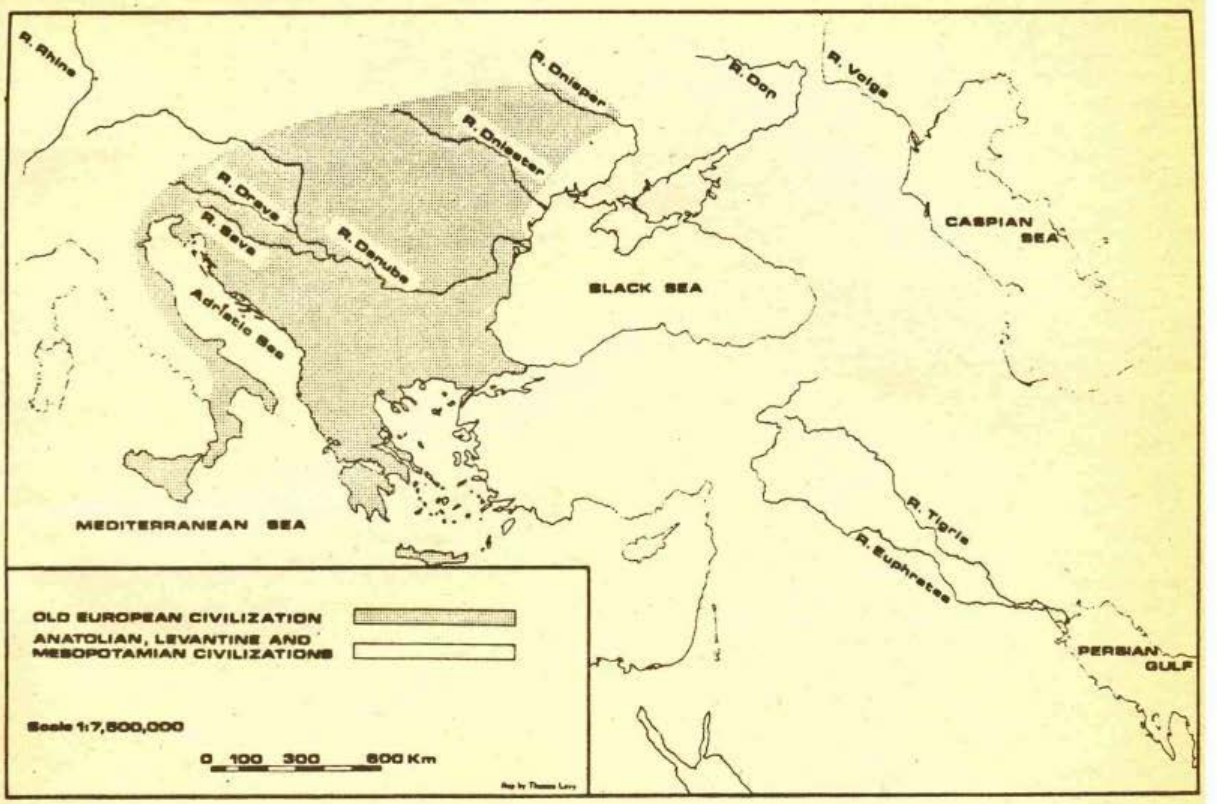

HARTA 1. „Vechea civilizație europeană" ca parte a lumii străvechi în perioada maximei sale extinderi în cursul mileniului al 5-lea i.e.n.

COMPLEXELE CULTURALE ALE PERIOADEI NEOLITICE, CCA. 6500–5300 Î.E.N.

Figurinele de lut găsite în mari cantități în Thessalia, Macedonia, Bulgaria, România, Iugoslavia și sud-estul Ungariei, din perioada dinainte și după 6000 î.e.n., indică afinități apropiate cu cele cunoscute din culturile Hassuna și Samarra din Mesopotamia. De exemplu, figurinele mesopotomiene cu capete fallice sau cu forme în V (chevrons) incizate pe spate, sau cu ochi „boabă de cafea" — fiecare grup stilistic fiind caracteristic unei categorii de **persoane** mitice reprezentate la fel de convențional ca în arta figurativă din Vechea Europă. Această expansiune a imagisticii mitice înrudite pe o distanță de aproximativ 1 300 la 1 500 mile indică o uniformitate accentuată evidențiată și de asemănarea în tradiția arhitecturală din Thessalia și Macedonia, Anatolia și estul regiunii mediteraneene. Aceasta este o tradiție care include casele rectangulare interconectate, citeva avînd contraforți și fundații din piatră, pereți de cărămidă convecși în formă de aluat și plan de megaron.

Pe la mijlocul celui de al șaselea mileniu i.e.n., satele nucleate cu case rectangulare apărate de șanțuri sau de ziduri puteau să fie locuite de pînă la 1 000 de locuitori. Așa este, de exemplu, așezarea de tip Sesklo clasică ce se extinde dincolo de pantele din jurul tellului (movilei) excavate inițial (estimare bazată pe datele furnizate de dr. D. Theochares) de la Passo di Corvo în cîmpia Tavoliere din sud-estul Italiei ; tellul acoperă o arie de 50 000 m² și include mai mult de 100 de componente cunoscute în urma săpăturilor dr. S. Tine. În comparație cu aceste amplasamente locuite ale Vechii Europe, amplasamentele din vestul și nordul Europei, așa cum sînt cele de lîngă lacurile elvețiene, sînt numai simple cătunuri.

Manifestările neoliticului etalează cîteva tradiții : 1) **egeeană — central balcanică** (avînd trei subgrupe — Sesklo, Starčevo (Criș) și Karanovo) ; 2) **adriatică** ; 3) **vest pontică sau Hamangia** ; și 4) **moldovenească** (Harta 2).

1) AREALUL EGEEAN ȘI CENTRAL BALCANIC

Cultura neolitică din arealul egeean și central balcanic este cunoscută sub diferite nume în fiecare din țările Europei moderne în care aceasta a fost răspîndită, distincțiile terminologice reflectînd mai degrabă frontierele politice moderne decît variații culturale semnificative. În Grecia este cunoscută sub denumirea de Proto-Sesklo, unde așezarea Sesklo a fost sursa terminologiei neoliticului, urmată de Sesklo propriu-zis ; în Iugoslavia este cunoscută ca Starčevo, după așezarea eponimă de la est

HARTA 2. „Vechea Europă" în intervalul 6500—5300 î.e.n. Complexe și așezări neolitice : „Impresso" adriatic ; Sesklo — central-balcanic și Starčevo-Criș ; est-balcanic — Karanovo. Cultura Hamangia nu este figurată, deoarece începuturile sale nu sînt încă determinate cu precizie ; desfășurarea acestei culturi a fost de-a lungul Mării Negre în România. (Conform ultimelor estimări, cultura Hamangia (a cărei expresie devenită faimoasă pe plan mondial este Ginditorul și perechea sa) se încadrează celei est-balcanice cuprinsă între cca. 5500—4500 î.e.n.).

de Belgrad ; în sud-estul Ungariei — Körös ; în România — Criș, numele românesc pentru același riu, Criș = Körös. Acest complex a ocupat hidrosistemul Vardar și Morava în Macedonia și în sudul și centrul Iugoslaviei, partea sud-estică a bazinului dunărean mijlociu și s-a extins periferic pînă în Moldova, în estul României. Concomitent, o variantă a aceleiași culturi neolitice cunoscută sub denumirea de Karanovo a apărut și în Bulgaria, în valea Mariței.

2) AREALUL ADRIATIC

Cea mai timpurie cultură neolitică a regiunii circum-adriatice din vestul Iugoslaviei, vestul Greciei și sud-estul Italiei este cunoscută sub numele de complexul „Impresso". Deși nedespărțită la început de zona circum-mediteraneană pînă în mileniul șase î.e.n., aceasta se manifestă ca o tradiție individuală prin crearea complexului Matera de ceramică pictată din sud-estul Italiei și Danilo de-a lungul coastei adriatice din Iugoslavia și Albania.

Relațiile comerciale dintre sudul și centrul Greciei și regiunea circum-adriatică par să fi accelerat schimbarea și dezvoltarea culturilor din Sicilia, Apulia, regiunea Tavoliere din Foggia și alte zone de coastă.

Comerțul cu obsidian de Lipari și vase rituale (așa numiții rhytoni zoomorfici cu mînere circulare) a fost dovedit de distribuția atestărilor arheologice.

3) ZONA PONTICĂ SAU HAMANGIA

Dezvoltarea culturii Hamangia este încă neclară, dar este interesant de observat că o ceramică imprimată cu forme cardiale (cardial impress potery) urmînd o tradiție complet diferită de aceea a complexelor Karanovo și Starčevo din vest a fost produsă la o dată timpurie a dezvoltării sale. Tipul fizic al populației include elemente mediteraneene. Dezvoltata cultură Hamangia este cel mai bine cunoscută pentru stilul său particular în arta figurativă. Peste acest complex s-a suprapus civilizația est-balcanică chalcolitică.

4) ZONA MOLDOVA — UCRAINA DE VEST

Regiunea cu sol negru de la nord-vestul Mării Negre, străbătută de văile fertile ale Prutului, Siretului, Nistrului și cursul inferior al Bugului a oferit condiții prielnice apariției și dezvoltării unui model neolitic de trai. Cultura neolitică Nistru-Bug cu așezări rurale stabile bazate pe o economie de cultivatori a avut o dezvoltare indigenă. Ulterior, în decursul mileniului al șaselea î.e.n. a fost influențată dinspre sud și vest de **complexul central balcanic** (Starčevo-Criș), iar în mileniul al cincilea î.e.n. de **complexele est-balcanice** (Boian) și centrul european (ceramica lineară). Continuitatea culturală neîntreruptă este admirabil creionată de studiile stratigrafice și tipologice și întărită de datările cu radiocarbon. Toate acestea dau mărturia unei secvențe neolitice cu trei faze aceramice și alte cinci ceramice.

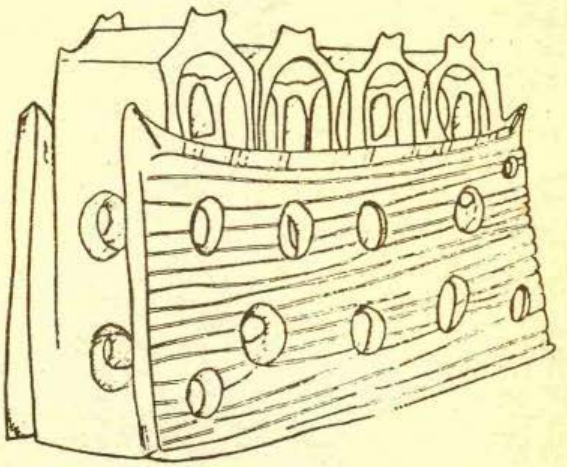

FIG. 1 Model în lut al unui edificiu : patru temple pe un stereobat înalt. Descoperirea de la Căscioarele, o așezare pe o insulă în apropierea Dunării, în sudul României. Civilizația est-balcanică, a doua jumătate a mileniului al 5-lea î.e.n.

COMPLEXELE CULTURALE ALE PERIOADEI CHALCOLITICE, CCA. 5300—3500 Î.E.N.

Pînă pe la 5000 i.e.n. Cultura veche europeană s-a cristalizat în numeroase variante regionale care trădează tradiții bine dezvoltate în arta ceramicii, arhitectură și organizarea spiritual-religioasă, fiind deci justificată utilizarea termenului civilizație. „Vechii europeni" formau aglomerări de populație care adesea erau reprezentate de așezări urbane — o situație care atrăgea în mod inevitabil instituții religioase și de conducere. Aceștia au ajuns să folosească o scriere rudimentară și specializarea în meserii. De asemenea, au descoperit utilizarea metalelor, prelucrînd aurul și cuprul pentru fabricarea ornamentelor, podoabelor și uneltelor. O serie de tradiții ale **Vechii civilizații europene** au continuat în următoarele regiuni : (1) egeeană ; (2) central-balcanică ; (3) adriatică ; (4) de-a lungul cursului mijlociu al Dunării ; (5) Tisa ; (6) est-balcanică ; (7) Moldova-Ucraina de vest.

Prima regiune cuprinde ceea ce este azi Grecia și insulele Mării Egee. A doua regiune include Iugoslavia (cu excepția malului Adriaticii) : civilizațiile Vinča [2]) și Butmir. Al treilea areal este reprezentat de complexul ceramicii pictate de ambele părți ale Adriaticii (Serra d'Alto în sudul Italiei și Hvar în Dalmația). A patra variantă include cultura Lengyel de-a lungul bazinului mijlociu al Dunării ; aceasta indică afinități cu complexul adriatic atît în ceea ce privește stilistica materială cît și tipologia fizic-scheletală a populației și a urmat culturii ceramicii liniare a neoliticului central-european. A cincea zonă cuprinde bazinul Tisei în care complexele Tisa și Bükk ale tradiției Alföld au fost urmate de cultura Tiszapolgár care cunoștea prelucrarea metalelor și fiind asemănătoare culturii Lengyel. A șasea regiune cuprinde cultura Karanovo din Bulgaria (fazele Karanovo III — VI) și complexele Vădastra-Boian-Gumelnița din România, precum și o ramură din Macedonia cunoscută sub denumirea Dikili Tash. În cea de a șaptea zonă — Moldova-Ucraina de vest — cultura locală neolitică a fost urmată de civilizația Cucuteni (numită și Tripolye în literatura sovietică). Varianta Petrești reprezintă o zonă de tranziție între Lengyel și Cucuteni. (Harta 3).

O accentuare semnificativă în timp spre un nivel mai înalt de complexitate și sofisticare este vizibil în fiecare variantă a Vechii Civilizații Europene. Cuprul a început să fie folosit pe la 5500 i.e.n. (stratul tîrziu Starčevo al așezării Obre I a furnizat piese de cupru datate la cca. 5400 i.e.n.), iar aurul înainte de sau pe la 4000 i.e.n. Specializarea în meserii este evidențiată de remarcabile realizări artistice și tehnologice în ce privește producerea ceramicii : rafinat policromă, finisată cu negru, canelată sau pictată cu grafit.

[2]) **Cultura se prelungește pînă în sud-vestul Ardealului, fiind cunoscută sub numele de cultura Turdaș.**

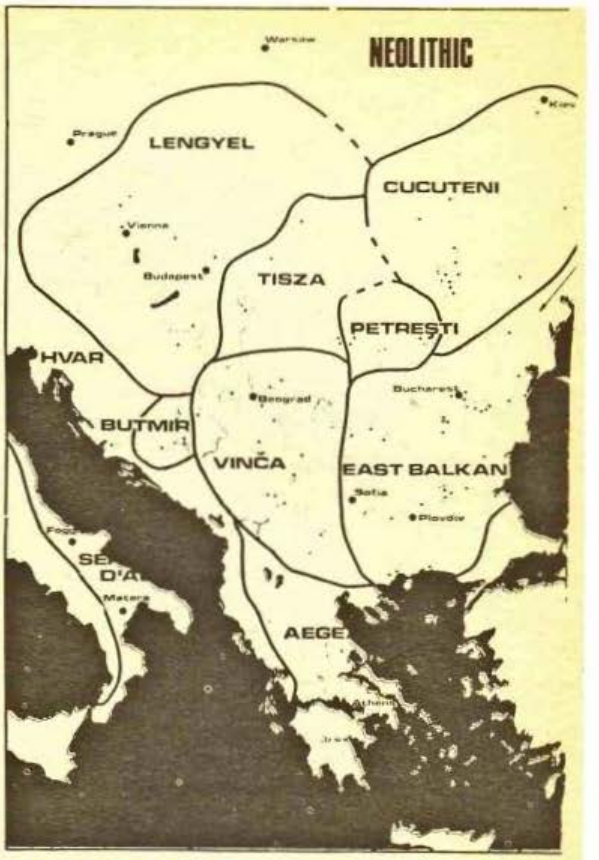

HARTA 3. „Vechea Europă" în intervalul 5300—3500 i.e.n. Variante (civilizații) culturale majore ale epocii chalcolitice (piatră-cupru), cu excepția zonei egeene unde obiectele de cupru nu sînt deocamdată atestate. Notă : Cultura Tisa (Tisza) este urmată de complexele Herpály, Tiszapolgár și Bodrogkeresztúr ce prezintă afinități cu complexul Lengyel. Săgeata indică direcția infiltrațiilor „Kurgan" (indo-europene), începînd cu 4000 i.e.n.

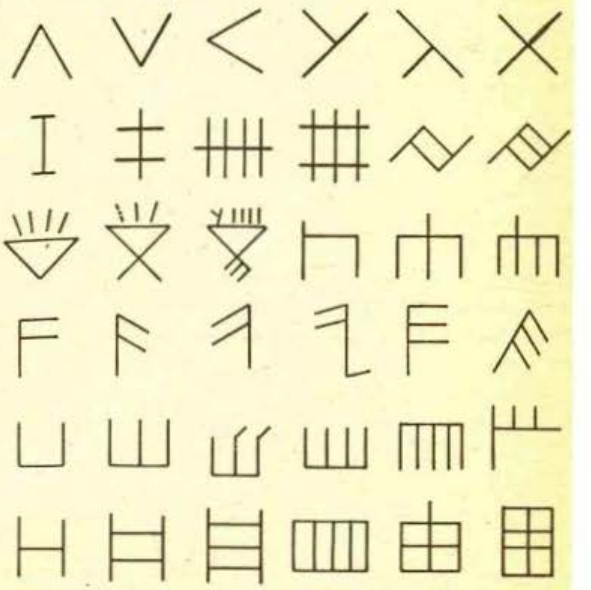

FIG. 2 Cîteva semne liniare ale scrierii „vechi europene" ce apare pe figurine, vase de cult și alte obiecte rituale ale civilizației Vinča-Turdaș.

Creşterea populaţiei este indicată de densitatea aşezărilor ; de exemplu, în arealele est-balcanic şi Cucuteni sînt cunoscute cîteva mii de aşezări şi cimitire. Satele mari au evoluat spre aşezări urbane mai ales în zona central-balcanică a civilizaţiei Vinča-Turdaş.

Mormintele, templele şi inventarul de cult evidenţiază o structură religioasă organizată şi un ceremonial foarte dezvoltat. La Căscioarele, o aşezare insulară pe un lac din apropierea Dunării la sud-est de Bucureşti, arheologii români au adus la lumină un templu datat la cca. 5000 î.e.n. (datare cu radiocarbon calibrată la date reale) caracteristic pentru ceramica fazei tîrzii a culturii Boian, a civilizaţiei est-balcanice. Pereţii templului au fost frumos pictaţi cu desene spiralate în roşu şi verde pe un fond crem. Doi piloni eleganţi, pictaţi cu desene complicate se aflau în mormînt. (Primul raport privind templul a fost publicat în **Dacia** XIV/1970 de Vladimir Dumitrescu). Deasupra acestui mormînt se afla un altul de o vîrstă puţin ulterioară (complexul Gumelniţa) în care s-a descoperit un model în lut al unui templu (Hortensia Dumitrescu: **Dacia** XII/1968). Modelul reprezintă un adevărat complex monumental de patru temple aşezate pe un stereobat (fundament) înalt. (Fig. 1).

Multe alte modele de temple au fost dezgropate în Peninsula Balcanică. Cîteva, aparţinînd civilizaţiilor est-balcanică şi Cucuteni, sînt cu două nivele, avînd capete sculptate sau măşti de zeităţi, ori animale modelate pe frontoane, care par a reprezenta temple dedicate anumitor zei şi zeiţe.

Evidenţa unor detalii de vestimentaţie pe figurinele de lut sugerează un stil bogat în ornamente al veşmintelor masculine şi feminine. În arta lor figurativă, prin picturile şi reliefurile de pe vase rituale şi de pe pereţii aşezărilor, **„Vechii europeni"** au recreat lumea lor mitică, ori au descris invocaţiile către zei. Miturile şi dramele periodice trebuie să fi fost mijlocite de figurine. Marea cantitate de asemenea figurine, ceramica rituală, obiectele de înmormîntare şi alte varietăţi de reprezentări pe obiecte — reprezentări legate de ceremoniile religioase — sînt cele mai elocvente vestigii ale Vechii Civilizaţii Europene, indicînd totodată o complexă conştiinţă spirituală.

Apariţia scrisului nu poate fi deci surprinzătoare în contextul existenţei templelor şi a celorlalte evidenţe enumerate mai sus. Tăbliţele de la Tărtăria descoperite în 1961 (Vlassa, 1963) aparţin unei gropi de sacrificiu dintr-o fază timpurie a civilizaţiei Turdaş (Vinča) şi trebuie datate la sfîrşitul mileniului al şaselea î.e.n. De altfel, cele mai recente datări ale complexului timpuriu Vinča (din aşezarea Anza din Macedonia) sînt 6200±200 (LJ 2411) şi 6250±100 (LJ 2329) B.P. (înainte de prezent [3]). Convertind datele obţinute la date reale aproximative obţinem o datare în jur de 5300—5200 î.e.n.

Sute de vase miniatură ale prioadei timpurii aparţinînd culturii Vinča (Turdaş) din chiar aşezarea Vinča — ca să nu mai amintim fusele, farfuriile şi cupele **ex voto** din zona centrală şi estică a Balcanilor din complexele Vinča timpuriu şi clasic, Boian, Gumelniţa şi Dikili Tash — arată semne liniare cit se poate de diferite de simboluri ori ideograme. Aceste modele argumentează existenţa unei scrieri (Fig. 2, 3). Scrierea „veche europeană" este cu 2000 de ani mai veche decît cea sumeriană şi a fost probabil asociată funcţiilor religioase, servind la înregistrarea unor date ori avînd rol dedicatoriu şi comemorativ.

[3]) **B.P. (before present) — termen utilizat în datările cu radiocarbon necalibrate la date reale (aşa-numita „cronologie absolută" — absolute chronology). Prin convenţie, „prezent" este considerat anul 1950.**

INFILTRAREA POPOARELOR KURGAN PROTO-INDO-EUROPENE

Primul contact dintre civilizaţia Cucuteni şi poporul kurgan pastoral-patriarhal din stepele nord-pontice coboară în timp înainte de 4000 î.e.n. Acest lucru se poate deduce din influenţa avută de civilizaţia Cucuteni (Tripolye) asupra culturii Kurgan. Pe de altă parte, infiltrarea populaţiei kurganelor se poate stabili prin mormintele lor din România (Dobrogea, Moldova şi Transilvania) şi în estul Ungariei în perioada 4000—3500 î.e.n. Aceasta este perioada Kurgan II corespunzînd finalului civilizaţiei Cucuteni „clasice" — faza Cucuteni AB — Tripolye B [4]).

Populaţia kurgan este atestabilă prin mormintele simple în puţuri adînci (shafts). În mod uzual, mormintele acestora erau făcute în ansambluri de lemn sau în **cistae** de piatră marcate prin mici movile de pămînt sau de piatră — **kurgane** (gorgane, tell-uri, movile). Morţii erau aşezaţi pe spate cu picioarele strînse. Inventarul de mormînt cuprindea vîrfuri de silex şi vîrfuri de săgeată, adică lănci, arcuri, ghioage, cuţite de silex şi securi. Figurine reprezentînd capete de cai sculptate din pietre semi-preţioase, precum şi mărgele şi podoabe din colţi de mistreţ sau dinţi de cerb erau, de asemenea, frecvente în morminte. La intrarea în morminte se aflau şi oase de vite, cai, porci şi mistreţi, precum şi vetre — ceea ce evidenţiază ceremonii funebre şi alte ritualuri religioase.

Sacrificiile umane se făceau în timpul acestor ceremonii funerare şi, în anumite cazuri, s-au descoperit gropi rituale de vite şi cai aflate lîngă gropile acestor războinici. Ritualurile de înmormîntare ale „Vechilor europeni" contrastează cu cele ale populaţiei kurgan, aceasta din urmă manifestînd preocuparea pentru zeificarea morţilor, precum şi construirea de lucrări arhitectonice monumentale vizibile în aşezămintele mortuare, inventarele de mormînt, movilele, înelele de piatră sau stelae din piatră, precum şi marea cantitate de arme găsită în aceste morminte.

[4]) **Precizăm că autoarea foloseşte şi aici datări cu C 14 (aşa-numita „cronologie lungă") calibrate la date reale, ceea ce înseamnă o vechime cu circa un mileniu mai mult decît s-a acceptat pînă nu demult. Spre a evita eventualele confuzii, subliniem că în numeroase lucrări apărute la noi „cronologia lungă" (absolută sau calibrată la date reale) este încă rar folosită, rezultînd implicit diferenţe destul de mari în datări.**

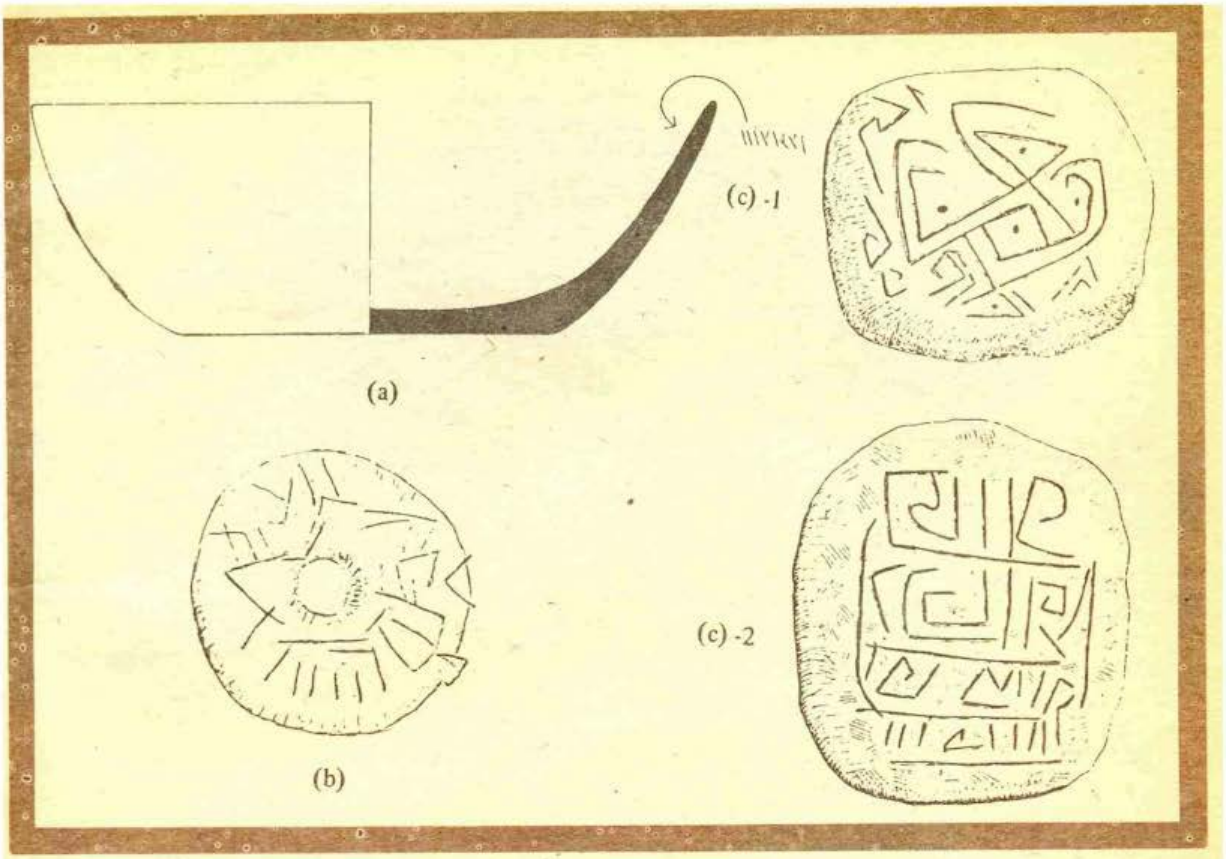

FIG. 3 Exemple de scriere „veche europeană": (a) cupă aparținînd fazei timpurii Vinča cu o inscripție pe peretele interior. Așezarea Vinča (Muzeul Național din Belgrad) ; (b) greutate de tors dintr-o așezare timpurie tip Vinča de la Fafos — Kosovska Mitrovica, sudul Iugoslaviei (Muzeul din Kosovska Mitrovica, săpături efectuate de J. Glišić) ; (c) strachină cu inscripții pe partea exterioară (sus, în jurul figurii) și pe cea interioară, în patru rînduri (jos). După B. Nikolov, 1970, așezarea Gradešnica lîngă Vraca, vestul Bulgariei.

Dezintegrarea Vechii Europe a urmat după 3500 î.e.n. în marea parte a Europei central-estice și în Peninsula balcanică, cu excepția zonelor de munte și de coastă, a insulelor din Marea Egee și Adriatică și a Italiei. Superstratul kurgan (indo-european) este identificabil prin predominanța elementelor războinice, precum și prin diversele tradiții în religie, arte și meserii. O serie de acropole cu fortificații din pietre grele au apărut spre sud pînă la valea riului Marița din Bulgaria și s-au extins chiar pînă în Turcia vestică și centrală (Ezero, Mihalič, Kazanlyk, Okol Glava — în Bulgaria ; Troia I, Thermi — în Lesbos ; Poliochni — în Lemnos ; Ahlatlibel — lîngă Ankara). Așezările urbane ale Vechii Europe cu templele lor, cu altare rafinate, vase rituale, tripozi și sculpturi (figurine) au dispărut.

Un proces de amalgamare culturală a urmat stilului variat și complicat al Vechii Europe. Cultura nou apărută a manifestat tendințe spre uniformitatea culturii materiale. În literatura de specialitate, această entitate balcano-danubiană este reprezentată de cîteva complexe arheologice: Ezero — în Bulgaria și Macedonia, Cernavodă — în Dobrogea, Coțofeni — în Transilvania, Gorodsk — Usatovo — în Ucraina de vest, Proto-Baden sau Boleraz — în Ungaria, nordul Iugoslaviei, Austria inferioară, sudul Germaniei, Cehoslovacia și sudul Poloniei. Acesteia i-a urmat cultura Baden (Gimbutas 1970 : 180). În cîmpia nord-europeană dintre Danemarca și Polonia este evidențiat un proces similar de „kurganizare" (indo-europenizare) prin complexul de amfore globulare, un amestec de elemente kurgan (rituri de înmormîntare tipic kurgan, așezări tabără, mici sate de case rectangulare cu vatră deschisă înăuntru, prezența calului etc.) alături de elemente ale culturii de „ceramică pilnie" (Funnel Beaker) ca substrat.

Perioada dintre 2500—2200 î.e.n. a reprezentat apogeul și ultima fază a expansiunii populației kurgan. Distrugerea masivă a orașelor din zona egeeană, Turcia și estul Mediteranei a marcat sosirea triburilor kurgan — indo-europenii. Pînă în această perioadă istorică, grecii micenieni sînt cunoscuți în Grecia, iar hittiții în Anatolia. Comorile fabuloase din mormintele regale indică victoriile șefilor indo-europeni în războaie, în jafuri și în stăpînirea unor popoare cu alt fond cultural.

Substratul „vechi european" a rămas preponderent acolo unde infiltrarea populației kurgan a fost tîrzie: în zona egeeană și în insule, căci — în Creta și Thera — Vechea Civilizație Europeană a persistat pînă spre mijlocul mileniului al II-lea î.e.n.

Traducere de Rodica și Sorin Paliga

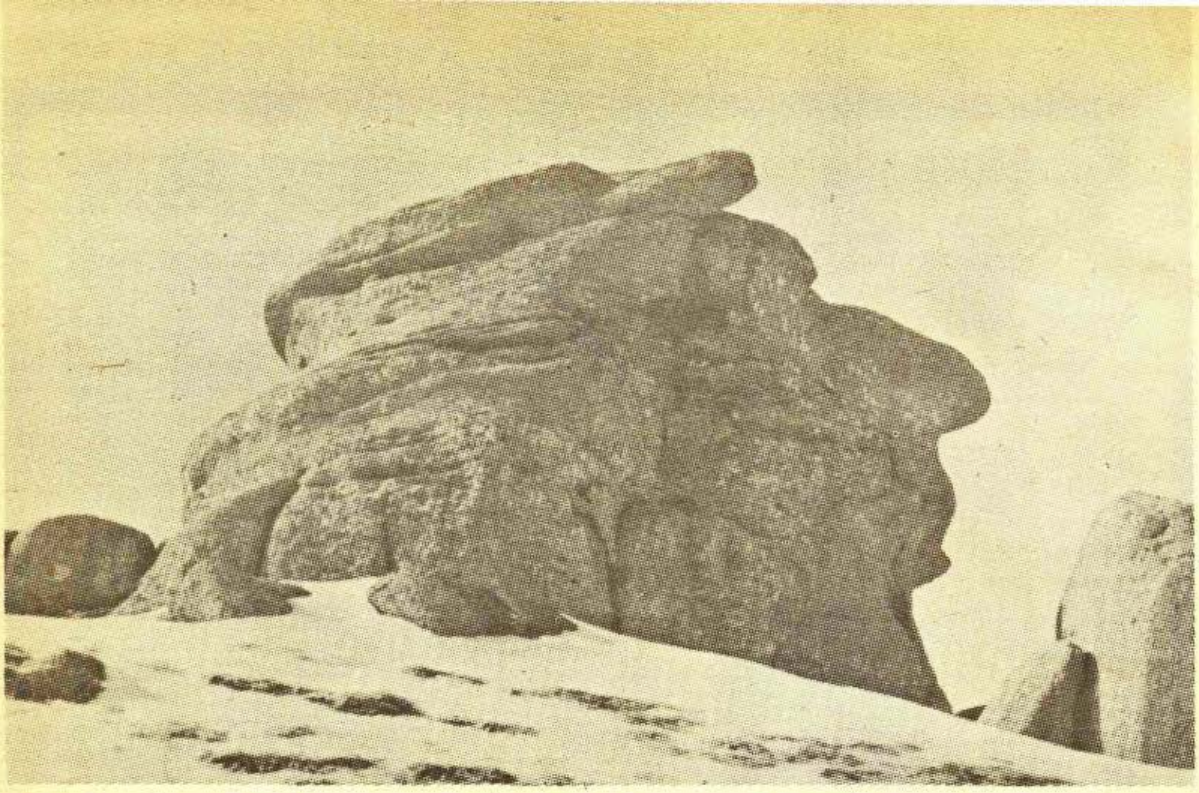

ENIGMATICE

CHIPURI DE PIATRĂ

Zona muntoasă a Carpaților românești abundă în stînci al căror aspect ciudat — antropomorf sau zoomorf — a suscitat peste timp o întreagă serie de controverse. Specialiști sau pasionați, oameni de știință ori numai simpli turiști au emis mai multe ipoteze, care nu au dus însă la rezolvarea acestor controverse, ci dimpotrivă, la adîncirea lor. În timp ce unii afirmă că ciudatele chipuri de piatră nu ar fi decît rodul acțiunii factorilor naturali asupra stîncilor — ploaie, vînt etc. —, alții susțin că, dimpotrivă, sînt relicve ale unor străvechi civilizații care, ajunse la un înalt nivel de dezvoltare materială și spirituală, au socotit să lase urmașilor dovada certă a perindării lor pe aceste meleaguri, fiind conștienți că singură piatra este în stare să perpetueze peste timp mesajul transmis.

Nu ne vom hazarda în a da un verdict vreuneia dintre aceste ipoteze. Vom menționa numai faptul că, după unele surse, în zonele montane sau submontane de pe întreg cuprinsul țării noastre există cîteva zeci de stînci enigmatice care au primit denumirea de „Sfinx" și că, după cît se pare, nu există nicăieri altundeva în lume o zonă care să cuprindă un număr atît de mare de monumente megalitice cum se află în Carpații noștri. Și vom da cuvîntul imaginilor.

1. Nu departe de atît de cunoscutul „Sfinx al Bucegilor" — într-atît de cunoscut, încît nu ne-am mai încumetat a-l prezenta aici — se află o altă stîncă numită „SPÎNUL", ce prezintă un profil antropomorf cu privirea îndreptată spre dreapta.

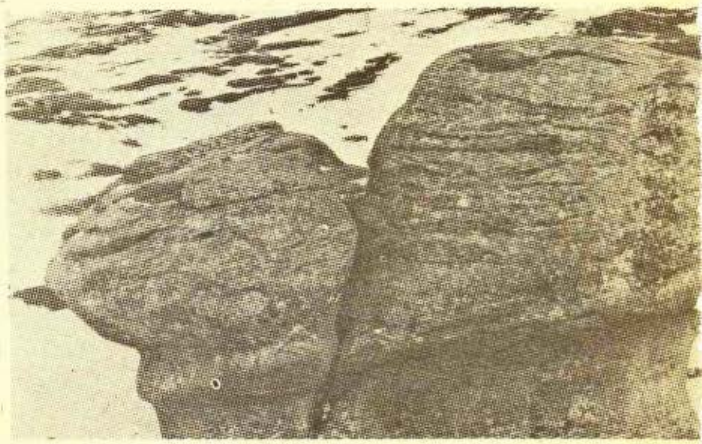

2. În aceeași zonă a Platoului Bucegilor, se află alte două pietre îngemănate, ce au primit denumirea de „SĂRUTUL BABELOR".

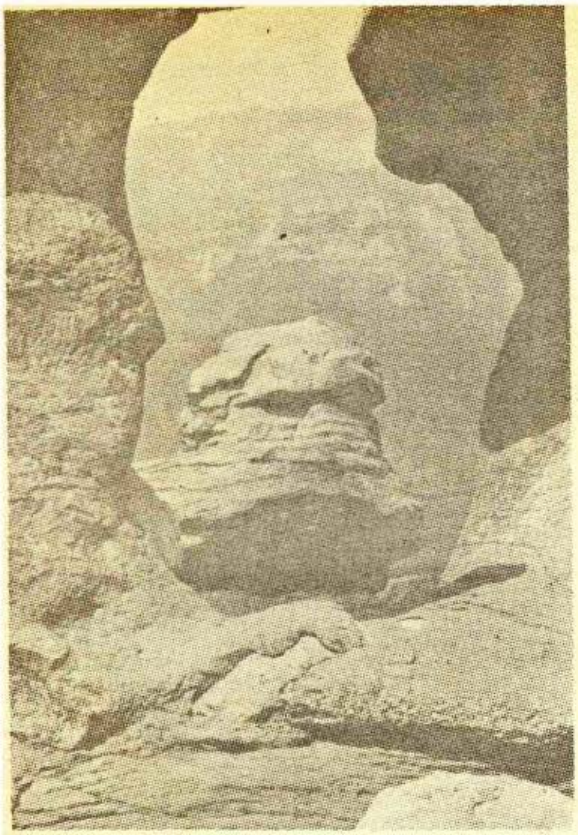

3. Şi tot pe Platou, chiar în faţa Cabanei Babele, „BĂRBOSUL“ îşi îndreaptă privirea spre nemărginitul zărilor căutînd poate a-şi afla enigma propriei sale existenţe.

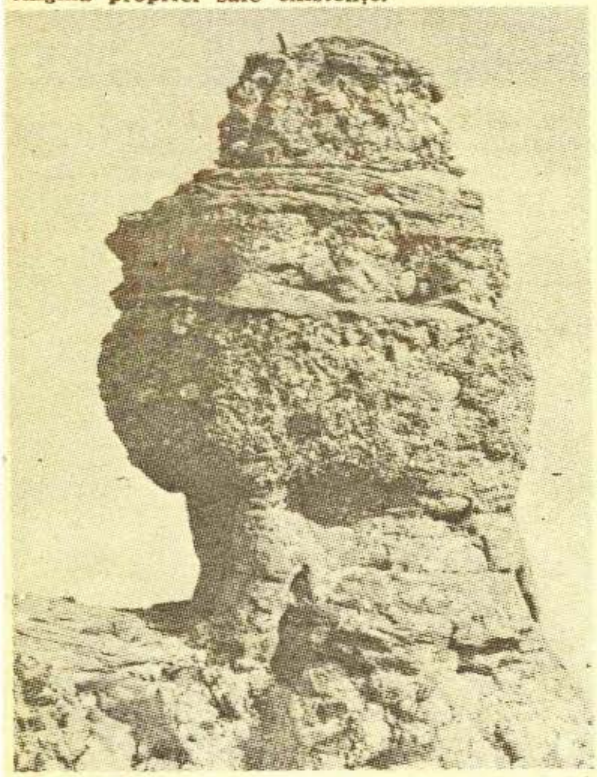

4. În partea sudică a aceluiaşi Platou al Bucegilor, în apropierea Cabanei Piatra Arsă, poate fi admirat atît de cunoscutul „SFINX AL PIETREI ARSE“.

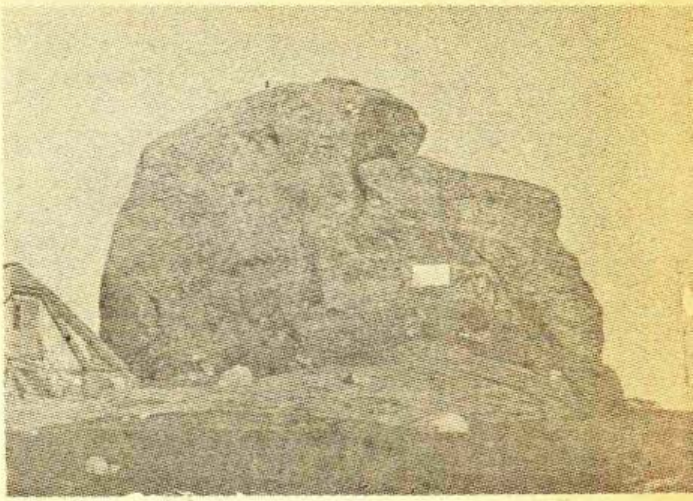

5. Iar în capătul său dinspre nord, una din cele trei stînci de la vîrful Omu, intitulată „COLUMNA CERIULUI“, de care Nicolae Densuşianu aminteşte în a sa „Dacie preistorică“ şi care reprezintă profilul din dreapta al unui chip ce-şi înfige privirea spre depărtările boltei cereşti.

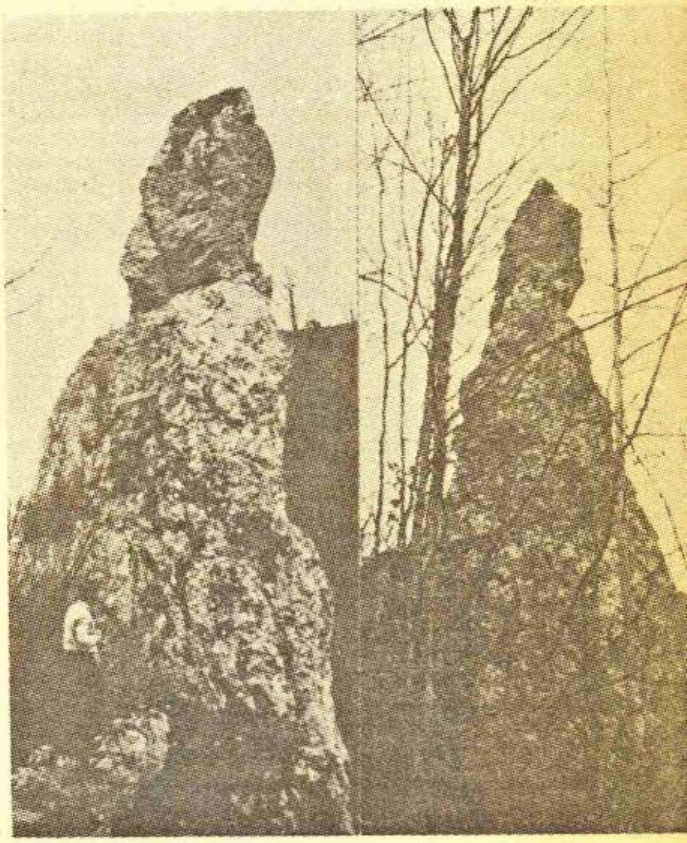

6. Coborînd din Bucegi în atît de pitoreasca Ţară a Branului, pe Valea Sbircioarei, este întîlnit „ŢURŢUDĂUL“, o stîncă singuratică de care se leagă o întreagă serie de străvechi legende din această zonă.

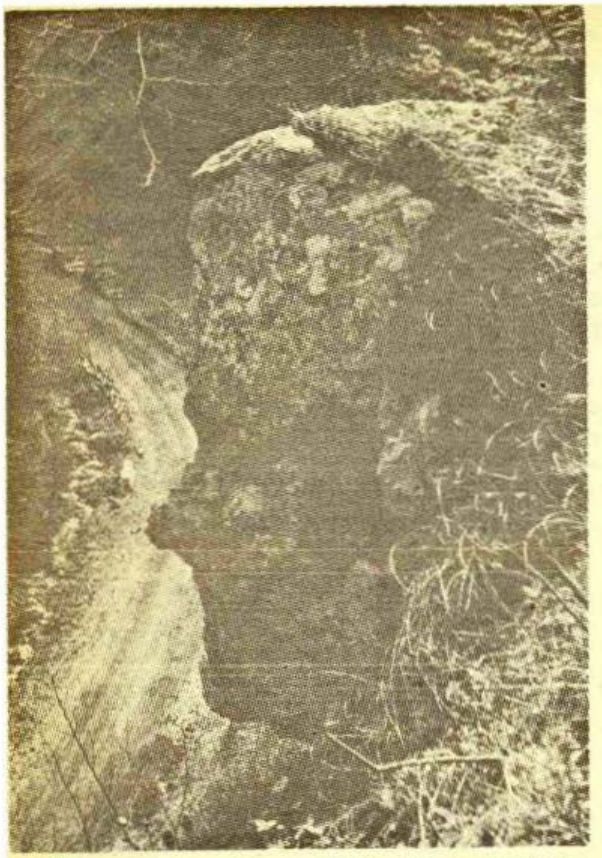

7. In aceeaşi parte a ţării, în apropierea vechiului drum ce lega Braşovul de Poiana Braşov, dincolo de Şchei, poate fi văzut „SFINXUL PIETRELOR LUI SOLOMON", un chip uman aproape perfect, cu un diametru de aproximativ 2 m. În medalion, profilul dreapta al acestui interesant Sfinx.

8. Îndreptîndu-ne spre Masivul Ciucaş, putem admira o altă serie de monumente în piatră, dintre care cel mai cunoscut pare a fi „SFINXUL DIN BRATOCEA", vizibil chiar de pe serpentinele ce urcă dinspre staţiunea Cheia spre Şeaua (sau Trecătoarea) Bratocei.

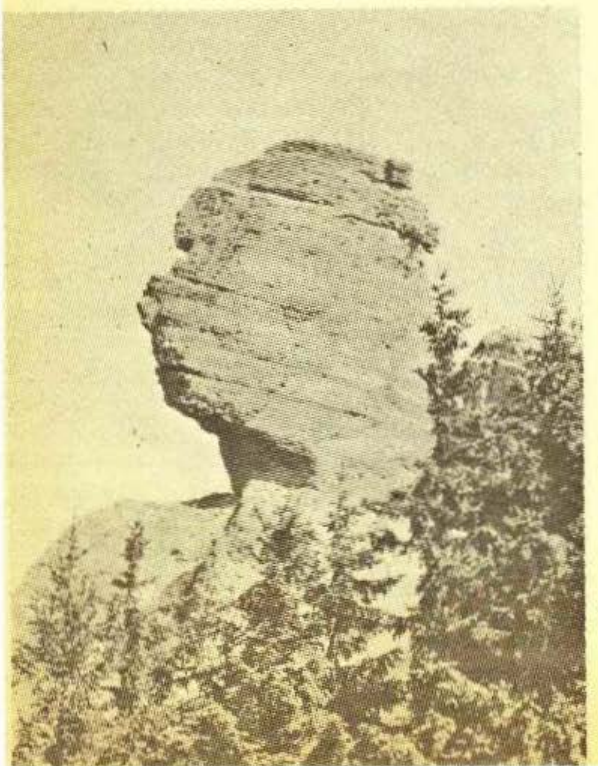

9. O altă imagine mai puţin cunoscută a aceluiaşi „SFINX DIN BRATOCEA", luată dintr-un unghi inedit, la coardă.

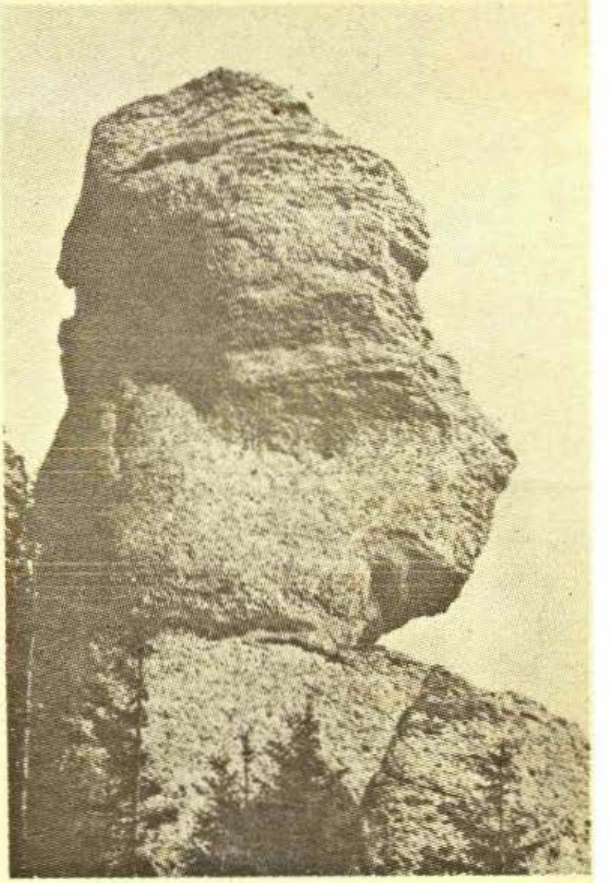

10. „PORUMBELUL", reluat în nenumărate imagini ce au văzut lumina tiparului de-a lungul anilor, nu mai are nevoie de o altă prezentare. El se găseşte în poteca turistică ce urcă din Pasul Bratocei spre culmea cu acelaşi nume.

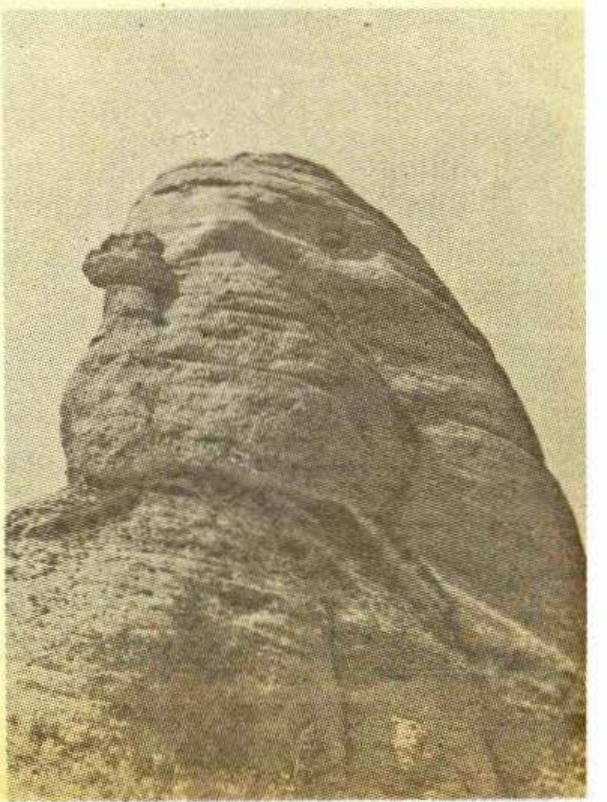

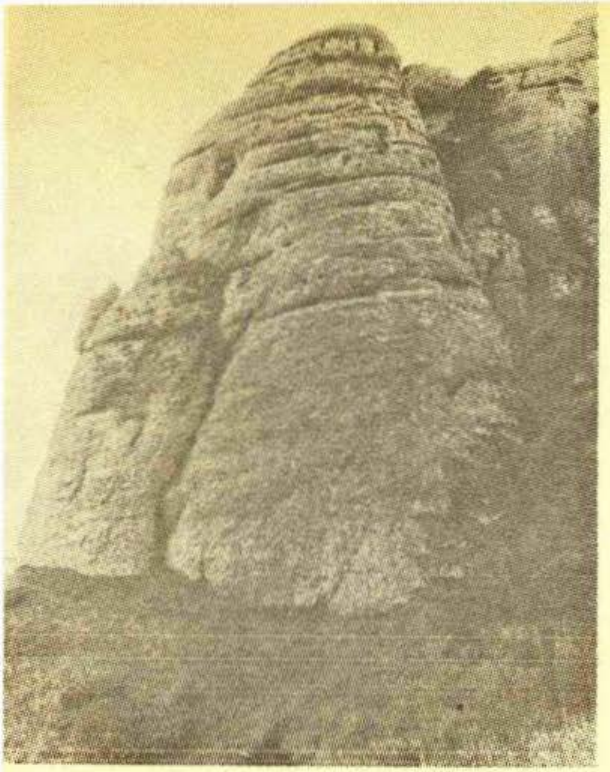

11. Aceeaşi stincă, privită dintr-un alt unghi, ne aduce în obiectiv imaginea „ELEFANTULUI", piesă megalitică de mari dimensiuni.

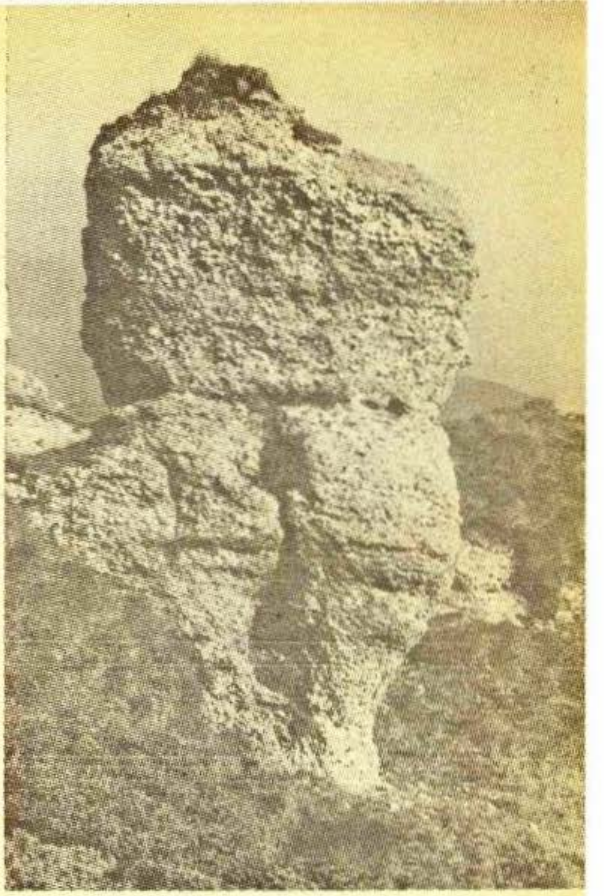

13. Tot pe mt. Bratocea, abătîndu-se spre stînga din poteca turistică ce se îndreaptă spre Şeaua Ţigăilor, putem întîlni o altă piatră singuratică „TRACUL" ce pare a se asemăna unui bătrîn cu plete şi cuşmă.

14. În apropierea locului unde, cu ani în urmă, un tînăr şi-a pierdut viaţa zdrobindu-se de stînci şi unde se află înfiptă o cruce, un alt Sfinx al Ciucasului. „SFINXUL CRUCII".

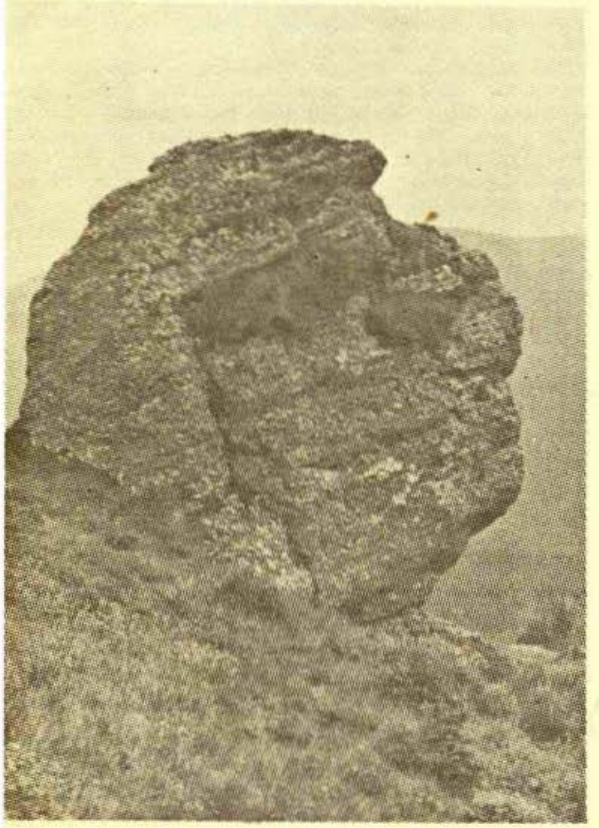

12. Pe una din culmile ce coboară spre sud din mt. Bratocea, poate fi admirat „FAUNUL", o stincă singuratică şi puţin cunoscută.

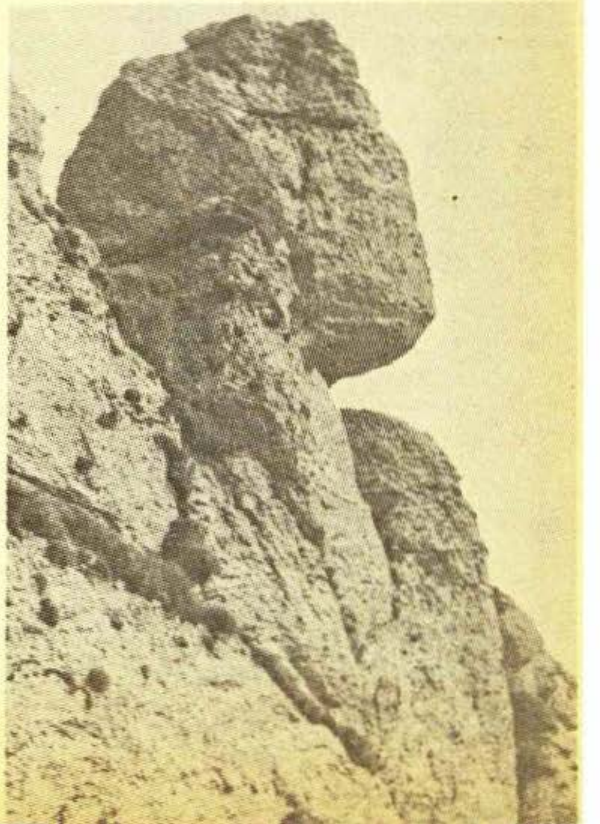

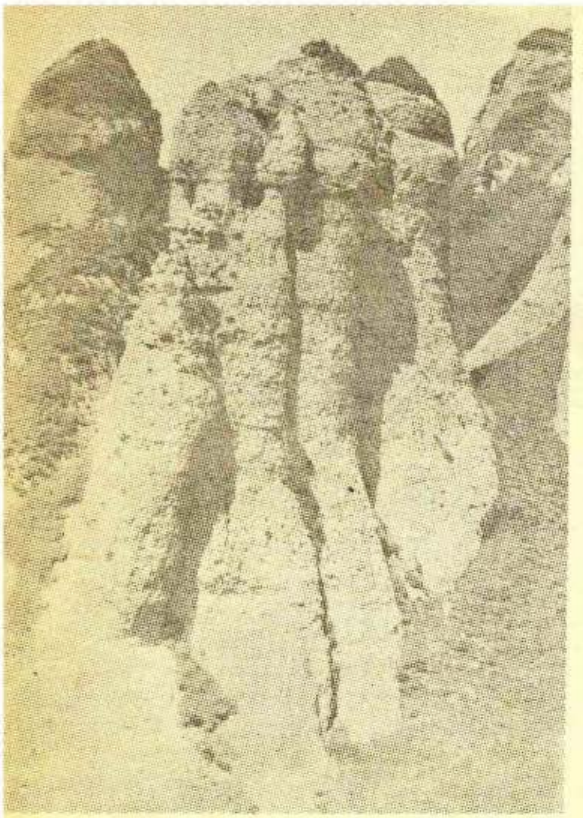

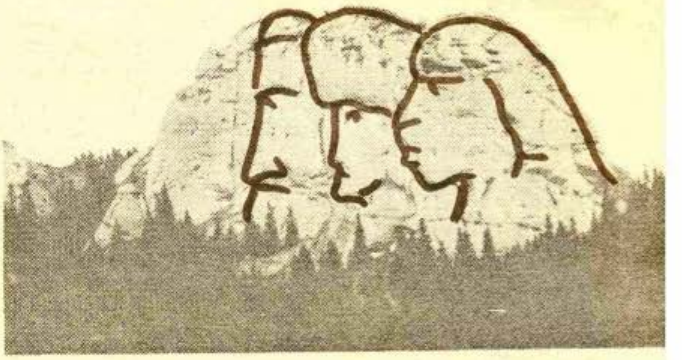

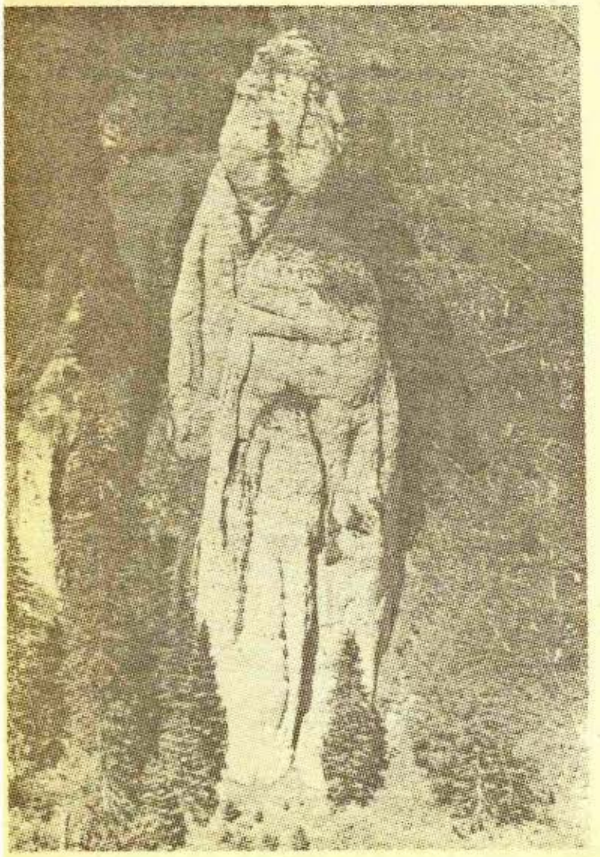

15. În zona Țăgăilor Mari, „SFATUL BABELOR" sau „BABELE LA SFAT", cum i se mai spune — văzut aici dintr-un unghi mai puțin cunoscut — formează un complex de imense steiuri de piatră.

Și se cuvine aici o mențiune, o precizare : adeseori zona este numită „Țigăile Mari" sau „Țigăile Mici", ceea ce este total greșit. Imensele aglomerări stîncoase și-au luat denumirea de „Țigăi" de la asemănarea lor cu oile de rasă țigaie și nicidecum de la ustensila casnică în care se pot prăji de pildă cîteva ouă...

16. În partea nord-estică a Ciucașului, într-o zonă sălbatecă și puțin umblată, „MIRESELE" stau de strajă unei văi pe care numai arareori se încumetă a trece păstorii cu turmele lor.

17. În sfîrșit, „TESTAMENTUL" — care l-a atras cu două decenii în urmă și pe cercetătorul peruan Daniel Ruzo — este un complex de stînci mărețe ce par a reprezenta cîteva chipuri umane. El poate fi admirat de pe muntele Chirușca aflat chiar în spatele Cabanei Ciucaș.

★

Cele cîteva imagini prezentate aici nu sînt, firește, decît o mică parte din sutele sau miile de monumente megalitice din România, ele aflîndu-se într-o zonă geografică relativ restrînsă. Există în țară o serie de exploratori care adaugă pasiunii, seriozitatea cercetării acestor enigme în piatră. Voi aminti aici doar pe cîțiva dintre aceștia : ing. Dan Corneliu Brăneanu și ing. Silviu Dragomir din București, dr. Petre Măldărescu din Rm. Vîlcea și dr. Iuliu Floareș din Piatra Neamț.

Poate că timpul și, evident, studiul amănunțit al acestor enigmatice pietre ne va lămuri pînă la urmă misterul monumentelor megalitice de pe pămîntul țării noastre.

Text și fotografii :
Prof. Călin N. Turcu
Vălenii de Munte

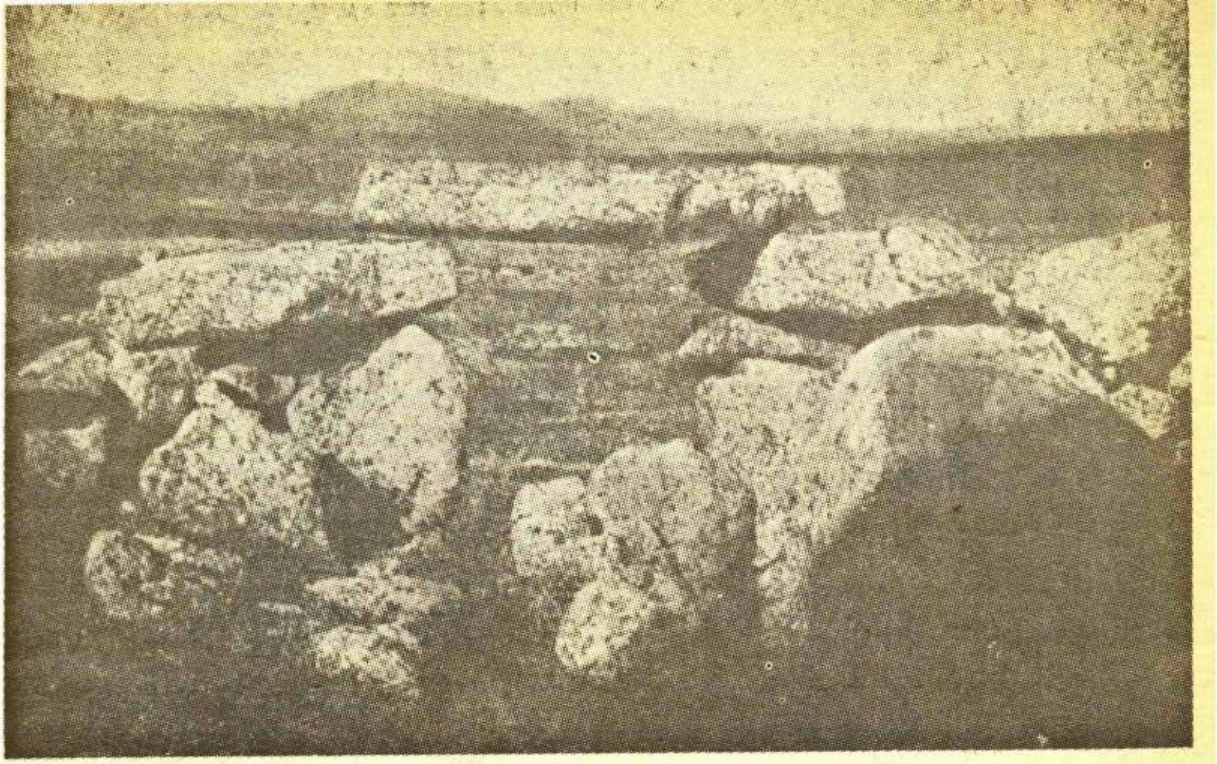

DE LA IVIRIA LA IBERIA

Cronici georgiene povestite de Vahtang Celidze

În mitul argonauților se știe că eroul glorios Iason, în fruntea unui număr de cincizeci de războinici greci, a plecat în Colhida, ca să aducă de acolo lîna de aur. După unele versiuni, această lînă ar fi fost a grecilor și a ajuns întîmplător în Colhida. Berbecul cu lînă de aur ar fi zburat încoace, salvînd urmașii tronului Beoției, pe Friks și Hellu... În Colhida, acest berbec a fost ucis pentru jertfă zeilor, iar lîna de aur a fost pusă în cringul lui Ares și păzită de un balaur. Și iată că acum vine Iason, ca să restituie grecilor lîna de aur, simbol al fericirii și prosperității.

În momentul sosirii lui Iason în Colhida, acest ținut era un stat puternic și bogat. În mit este descrisă amănunțit curtea luxoasă a regelui Colhidei, Aeta. O astfel de curte n-o poate avea decît un rege puternic. Mitul expune în mod realist bogățiile Colhidei. Mai tîrziu, grecii au avut în Colhida cîteva colonii.

Dintre acestea, mai însemnate au fost Fazis, Dioscuria și Pitiunt (astăzi aceste orașe se numesc Poti, Suhumi și Bicivinta). Nu trebuie să ne gîndim că grecii ar fi fost stăpînii acestor orașe. Ele erau puncte comerciale legate nemijlocit de drumul comercial. Aceste orașe erau

Intrarea într-o cetate ciclopică („Gmirt-nakveți") satul Ciolaki din strîmtoarea Kția

●

Ființe fantastice susținînd discul înaripat al Soarelui ; între ele — figura unui bărbat care se roagă

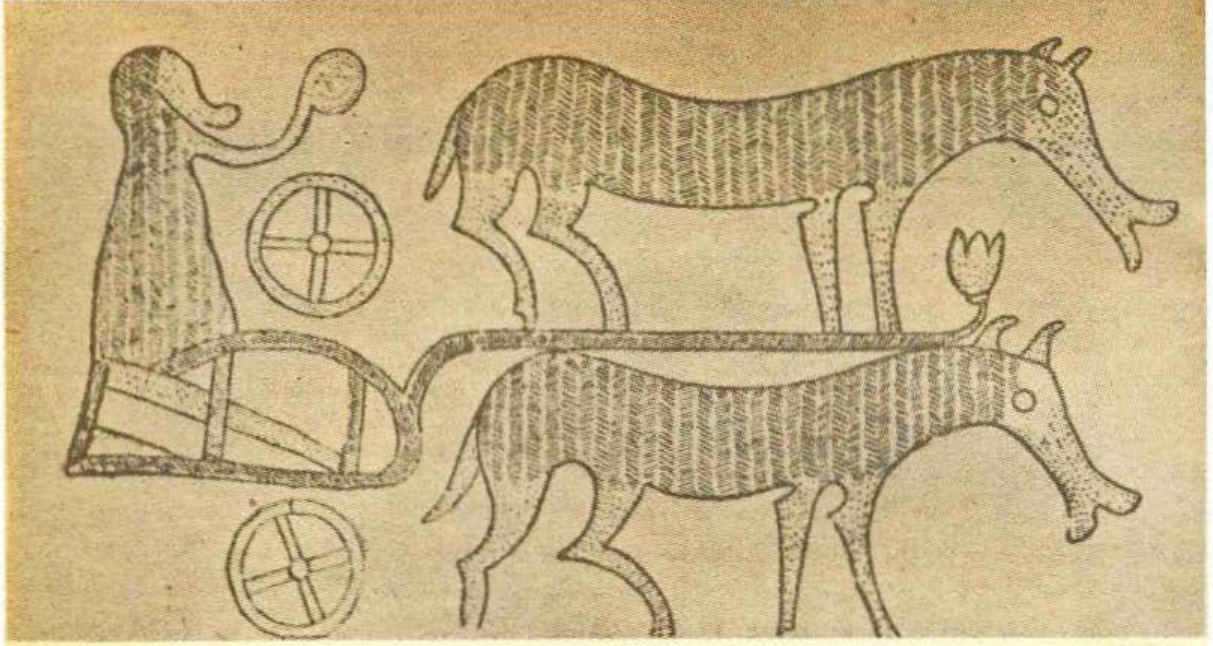

conduse şi administrate de către localnici. Ca să ne imaginăm şi mai bine ritmul şi pulsul vieţii vechii Colhide, este suficient să aducem două detalii. Ştim că o parte importantă a drumului comercial, care străbătea Georgia, trecea prin Şorapani-Poti. Ajunsă la Şorapani, marfa era transportată mai întîi cu bărcile pe rîul Kvirila, apoi pe Rioni, la Fazis (de fapt grecii antici socoteau Kvirila şi Rioni unul şi acelaşi rîu şi le numeau pe amîndouă cu o singură denumire, Fazis). Distanţa dintre Şorapani şi Poti era numai de 150 de kilometri şi iată că, aşa cum spun grecii antici, pe această distanţă erau înşiruite 120 de poduri !

O sută douăzeci de poduri pe un singur rîu ! Acum putem să ne dăm seama ce comerţ înfloritor era pe aceste meleaguri, ce însufleţire, ce viaţă intensă şi zgomotoasă. Ciţi oameni lucrau pe ambarcaţiuni, alţii supravegheau rîul şi podurile. Mai ales că nivelul apei, în funcţie de anotimpuri, se schimba. În perioada topirii zăpezilor se formau rîuşoare, care aduceau din munţi grohotiş sau chiar bucăţi de stîncă, ceea ce punea în pericol numeroasele poduri.

Şi acum să ne închipuim anii secetoşi. Aceştia, uneori, se succedau ; apele secau, navigaţia se întrerupea. Trebuia să existe un drum comercial de rezervă, care să meargă pe uscat, de-a lungul apelor. Şi aceste drumuri erau administrate, pentru întreţinere şi reparare. Şi căile marine şi cele de uscat trebuiau păzite de piraţi, de aceea de-a lungul drumului erau puncte de strajă, pe lîngă care se aflau mici garnizoane.

Comerţ intens se făcea şi cu Grecia, deosebit de interesată în ceea ce priveşte materialele de construcţii. Aceste materiale erau destule în Colhida. Ei transportau mari cantităţi de lemn. Se comercializau articole de fierărie, aramă, ulei de măsline, iar pe de altă parte, podoabe.

Imaginea unui car pe o centură de bronz din Ahtali

●

Cupă din aur roşu împodobită cu pietre preţioase din Trialeti, secolul II î.e.n. (mărime naturală)

Faptul că eroul mitologiei greceşti a fost ţintuit de o stîncă din munţii Caucaz nu poate fi întîmplător. În Georgia, în aceeaşi perioadă, circula o legendă similară. I. Giavahişvili face cunoscută opinia unor cercetători greci, care socotesc mitul prometeic de origine georgiană. Călătorii din Grecia antică declarau că li se arăta în Caucaz locul unde fusese ţintuit Prometeu.

În eposul georgian cîinele lui Amiran, Kurşa, timp de un an linge lanţul cu care stăpînul l-a legat de un stîlp, lanţul încet-încet se slăbeşte şi cît pe-aci să se rupă, dar în joia mare toţi fierarii ţării îşi iau baroasele şi bat în nicovale. Lanţul este întărit din nou şi sorocul eliberării lui Amiran se amînă cu încă un an, dar în joia mare a anului următor iar fac fie-

rarii un lanț nou și iar se amînă eliberarea eroului.

Și ar fi fost vai și-amar de fierari, dacă Amiran ar fi ieșit din lanțuri — spune legenda. Ne surprinde faptul că în legendă se amintește de joia mare. Această zi a intrat în legenda noastră mult mai tîrziu, în timpul creștinării. Dar mai înainte, în timpurile păgîne, joia era socotită ca ziua cerului. Aceasta are importanță, deoarece în legendă se vorbește despre răpirea focului din cer.

Această ipoteză este cu atît mai interesantă, deoarece mulți cercetători leagă apariția prelucrării metalului de cele mai vechi timpuri în Georgia.

Încercăm cu mai multă convingere să argumentăm presupunerea formulată mai sus cu un exemplu din legendă :

„Unde te aflai tu, oacheșule Badri,
Cînd se călea sabia mea ?
Cerul tuna, pămîntul vuia,
Fierăria se cutremura
Fierarii și ucenicii lor
Unul după altul se ascundeau...".

S-ar putea ca mîndria acestui personaj să fie generată de faptul că el avea o sabie forjată, pe cînd ceilalți nu cunoșteau încă acest meșteșug. Totodată sînt amintiți „fierarii", „calfele", de unde se vede clar că meșterii ocupă un loc de frunte în societate și se bucură de stimă.

În legendă este un episod cînd Amiran trebuie să se lupte cu tatăl frumoasei Kamar și cu oastea acestuia. Dar tatăl Kamarei era stăpînul cerului și avea în mînă toată puterea militară și lui Amiran nu-i era ușor să se lupte cu el. Atunci Kamar își trădează tatăl și-i spune lui Amiran taina care l-ar putea ajuta în lupta cu tatăl ei. Cu un astfel de episod ne întîlnim și în mitul argonauților. Acolo, de asemenea, Iason nu ar fi reușit dacă Medeea nu și-ar fi trădat tatăl și nu l-ar fi învățat pe eroul grec ce să facă.

Despre condițiile de viață din acele vremuri imemoriale avem mărturii puține. Despre ultimele două mii de ani, ca să-l parafrazăm pe Ilia Ceavceavadze, poporul georgian „nu a cunoscut o epocă istorică în care să se fi odihnit din luptele împotriva cotropitorilor, măcar o sută de ani, consecutiv. Georgia nici ziua, nici noaptea nu lăsa arma din mînă, dușmanul lovind-o din toate părțile. Întotdeauna Georgia s-a apărat, și-a vărsat sîngele...".

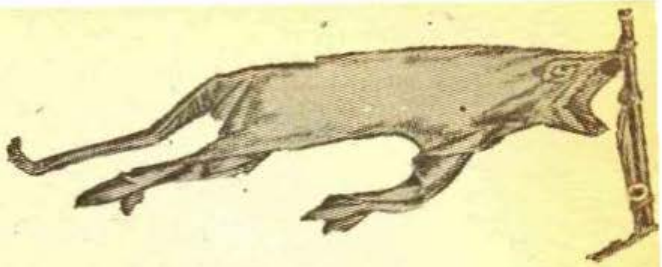

Steag popular din Svanitia „lem" — leu (prin mișcarea călărețului-stegar pînza se umflă)

Ce-i atrăgea oare asupra Georgiei pe cuceritorii ei mai depărtați sau mai apropiați ?

Unul dintre prietenii de peste hotare al Georgiei scria [1]) : „Minunatul și generosul pămînt georgian, locuit de oameni frumoși și sănătoși, a trezit pofta tuturor cetelor năvălitoare, cum ar fi : mongolii, turcii, persanii. Hoardele jefuitoare, obsedate de ideea de a obține totul fără muncă, bogății de tot felul, roade muncite de alții, hoinăreau prin Georgia profanînd tot ce întîlneau în cale, furînd recoltele, răpind fecioare pentru haremurile lor și tineri pentru a-și mări detașamentele lor slăbite. Ei furau țara cu o furie nesățioasă, uitînd de orice rușine".

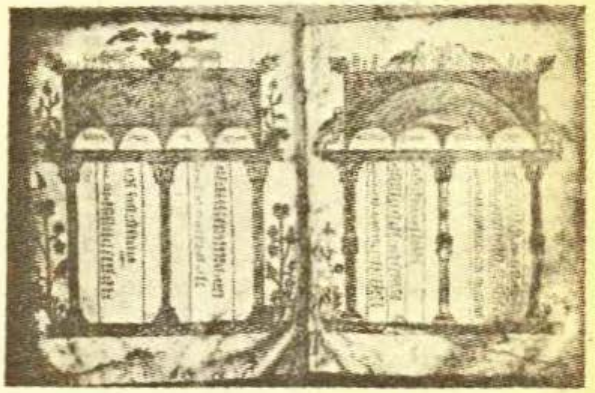

Model decorativ al manuscriselor gruzine. ● Reprezentarea unei vînători pe o centură din bronz din Samtavro (la scară redusă)

Georgia a slujit în chip original ca o punte între acele imperii ale lumii antice, care în anumite secole dădeau tonul istoriei, datorită puterii lor economice, politice şi militare.

Pentru aceste ţări ea era un drum comercial avantajos şi un însemnat punct strategic. Dacă vreo mare putere statală reuşea să supună parţial Georgia sau numai s-o atragă pentru mai multă vreme în sfera ei de influenţă, acea putere putea cu uşurinţă să stabilească relaţii cu alte state puternice, să-şi orienteze politica, să-şi lărgească sfera de influenţă. Cînd vorbim despre căile comerciale nu trebuie să uităm că drumul pe mare către India, pentru ţările apusene, a fost descoperit mult mai tîrziu. Dar pînă atunci neguţătorii bogaţi din India transportau în apus mărfuri, pe uscat. Pe fluviul Amu-Daria intrau în Marea Caspică, apoi prin riul Mtevari intrau în Georgia, pe la Tashiskari pînă la Sorapani mergeau în caravană, apoi în corăbii mici plutind pe Rioni, soseau la Poti şi abia de acolo, pe mare, se îndreptau spre ţările apusene.

Curţile domnitoare din Grecia şi Roma, iar mai tîrziu şi din alte state europene, aşteptau cu nerăbdare apariţia fiecărei noi caravane, care le aducea mărfuri scumpe din Orient, obiecte de lux. Doamnele de la curte, de asemenea, aşteptau cu aceeaşi nerăbdare mătăsuri din cele mai fine, brocarturi şi atlasuri, covoare ţesute cu un gust fără egal, parfumuri, bucate alese, mirodenii.

Într-un cuvînt, marile puteri îşi îndreptau în permanenţă privirile spre Georgia, încercînd fără încetare să robească această ţară. Noi am considerat însă dragostea de libertate drept una din trăsăturile de caracter esenţiale ale poporului georgian. Vom vedea mai departe cum acest popor, deloc numeros, a ştiut întotdeauna să opună rezistenţă hoardelor invadatoare şi să nu se lase pradă unor lupte inegale.

Deşi duşmanii nu au reuşit să distrugă spiritualitatea poporului — pagubele materiale, jertfele de sînge, distrugerea economiei şi mai ales distrugerea minunatelor monumente de cultură au adus prejudicii serioase.

Să privim harta lumii. Să căutăm neamuri înrudite cu georgienii.

Este greu. De la prima vedere se pare că acest mic popor este unic.

Ilia Ceavceavadze scria că fiecare naţie îşi trăieşte destinul său, istoria sa. Decăderea şi moartea unei naţiuni începe atunci cînd aceasta îşi uită istoria.

De aceea ne şi interesează problema originii noastre. La elucidarea acestor chestiuni cercetătorii lucrează din vremuri mai îndepărtate. Cercetările au devenit mai intense din momentul creării Academiei naţionale de ştiinţe. Problema propriei origini este studiată de istorici, arheologi, etnografi, antropologi, lingvişti. Pentru ce lingvişti ? Deoarece limba este o cronică vie.

Aducem numai un singur exemplu.

Există cuvîntul georgian „tavdakira", care indică situaţia unei persoane care stă cu capul lipit de pămînt şi cu picioarele în sus. Este un cuvînt obişnuit, care însă capătă un interes deosebit cînd este analizat : el este compus din „tavi" care înseamnă cap şi „kira", care exprimă o acţiune : a rezultat deci „poziţia kira" ! Dar pe savanţi i-a interesat altceva : „kira" înseamnă în limba veche, din Urartu, pămînt. Ispita este mare ! Să legi sensul cuvîntului georgian pămînt „tavdakira" cu cel din Urartu, „kira" ; sensul este a te sprijini cu capul de pămînt. Astfel se poate vorbi despre înrudirea de limbă.

Iată deci că un exemplu atît de mic poate arunca lumină asupra unor probleme încă nerezolvate, dar de mare importanţă. G. Malikişvili emite ipoteza că s-ar putea ca o parte din locuitorii din Urartu, odată cu trecerea timpului, să se fi asimilat cu populaţia georgiană. Statul Urartu a pierit, dar o parte din populaţie a rămas, s-a amestecat cu georgienii, s-a asimilat limbii şi culturii acestora. Pe parcursul acestei asimilări, ei au adus culturii georgiene elemente din propria lor limbă şi cultură.

„Iberia" — citim o cronică scrisă departe de Georgia, undeva în Pirinei. Această cronică ne-a atras atenţia deoarece, în hărţile vechi ale secolelor anterioare, Georgia se numea Iveria. Cine ar putea să explice dacă această coincidenţă este întîmplătoare ? Izvoare vechi au păstrat legenda cum, cîndva, un monah georgian a plecat din Iveria caucaziană, în căutarea confraţilor, care, aşa cum socotea el, locuiau undeva foarte departe, în Iveria cea mare.

În anii '20 ai secolului nostru, cunoscutul savant N. I. Marr a efectuat o călătorie în această Iberie îndepărtată şi a scris cartea „Georgia din Pirinei". „Nu am crezut ca în zilele noastre să se petreacă minuni — aşa începe această carte — dar s-a petrecut o minune. Cu un tren de seară am părăsit Parisul, îndreptîndu-ne spre sudul Franţei, în Pirinei, şi ajungînd dimineaţa, după localitatea Moleona, satul Tardeţ, ne-am aflat în faţa unui miracol, parcă ne aflam în Caucaz, în Guria [2])".

Savantul a fost mirat de asemănările pe care le-a descoperit între basci şi georgieni — asemănări ale înfăţişării, limbii, moravurilor şi obiceiurilor.

[1]) *Este vorba de o carte despre Georgia a scriitorului român Victor Kernbach.*

[2]) *Guria — regiune în partea de vest a Georgiei.*

Traducere de
Zaira Calciu-Samharadze

Sfinxul de bronz din Khald. Muzeul Ermitaj

Acum 1000 de ani

Ce știm?

Ce știm despre lumea arabă de acum o mie de ani? Destul de puțin. Și azi, după atîtea secole de circulație a valorilor la scară planetară, europeanul abia dacă a auzit de Al-Gahiz, Hariri, Averroes și Avicenna, deși s-a entuziasmat constant de cartea celor 1001 de nopți pe care o socoate eronat însă un «monument al culturii arabe culte, cînd ea de fapt este o operă colec-

STRĂMOȘI CULTURALI UITAȚI?

Miniatură arabă, sec. XIII

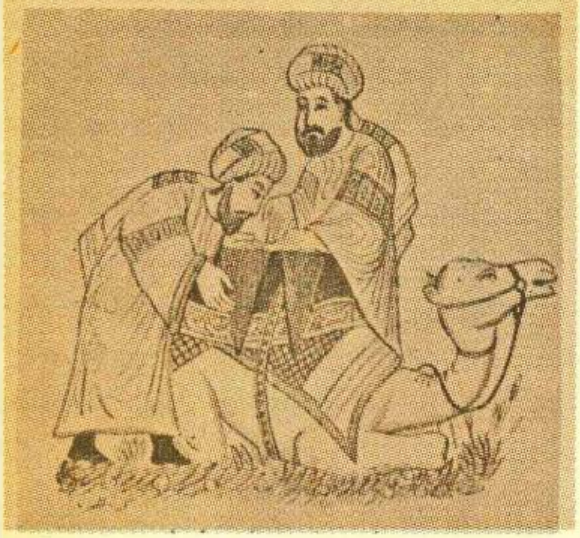

tivă, folclorică, disprețuită de erudiția și savanteria arabă. Europeanul a mai auzit de Mahomed, de Coran și Islam, pe care a fost învățat de creștinism să le disprețuiască, precum și de cruciadele care au încercat zadarnic să scoată Sfîntul Mormînt din mîna necredincioșilor. Ceea ce este, s-o recunoaștem, destul de puțin.

Cavalerii deșertului

În secolul V, în care ne despărțim de cultura latină, obosită, intrată într-o criză mortală din care va răsări noua cultură creștină, medievală, deșerturile Arabiei erau traversate de triburile rătăcitoare ale beduinilor, triburi războinice ce-și făceau o datorie din spălarea onoarei prin războaiele cele mai sîngeroase. Măcelărindu-se între ele, în uriașul deșert al Arabiei, în gigantica peninsulă de nisip mărginită de Golful Persic, Eufrat, Oceanul Indian, Marea Roșie, Siria și Palestina, triburile beduinilor aveau grijă să nu-și întoarcă fața spre afară deoarece își erau suficiente lor însele. Lumile din jur nu le interesau decît în măsura în care le puteau oferi o pradă mai bună. Cavalerilor deșertului nu le plăcea decît să lupte, să atace, să vîneze, să săvîrșească fapte de ispravă în faimoasele „razii", să se înfrunte în turniruri sau să țină sfat de povești și istorii, sfat prezidat de regele și prinții tribului. Temuți ca tîlhari ai pustiei și vămuitori ai caravanelor au fost, la rîndul lor, lăsați în pace. Ce imperiu ar fi fost interesat să cucerească un deșert populat de triburi certărețe, trăind în corturi, mereu în căutarea hranei, și a căror sărăcie, față de opulența mai ales a Persiei, devenise proverbială ? Există la mijloc o enigmă ce-și are probabil sursa într-o anume sfidare orgolioasă a lumii de către spiritul arab, dar și în configurația unei mentalități ce și-a afirmat de la bun început valorile ei specifice. Pentru că, după cum vom vedea, valorile Arabiei, scara ei de valori sînt de o puternică originalitate și de o autonomie irepetabilă. Aceste valori au dospit în sufletul liber al beduinilor, în inima lor fortificată de virtuți austere și curaj, răbdare, cumpătare, după cum îi caracteriza Gibbon, în dragostea lor de independență ce i-a îndemnat dintotdeauna să se comande pe ei înșiși, din teama de dezonoare care i-a ferit de spaimele copilărești ale durerii, pericolelor și morții. Drumul lor spre o civilizație internațională a fost rapid și surprinzător...

Înalți demnitari la curtea unui rege maur. (Pictură. Alhambra. Sec. XIV)

Miniatură dintr-o istorie universală arabă din sec. XIV

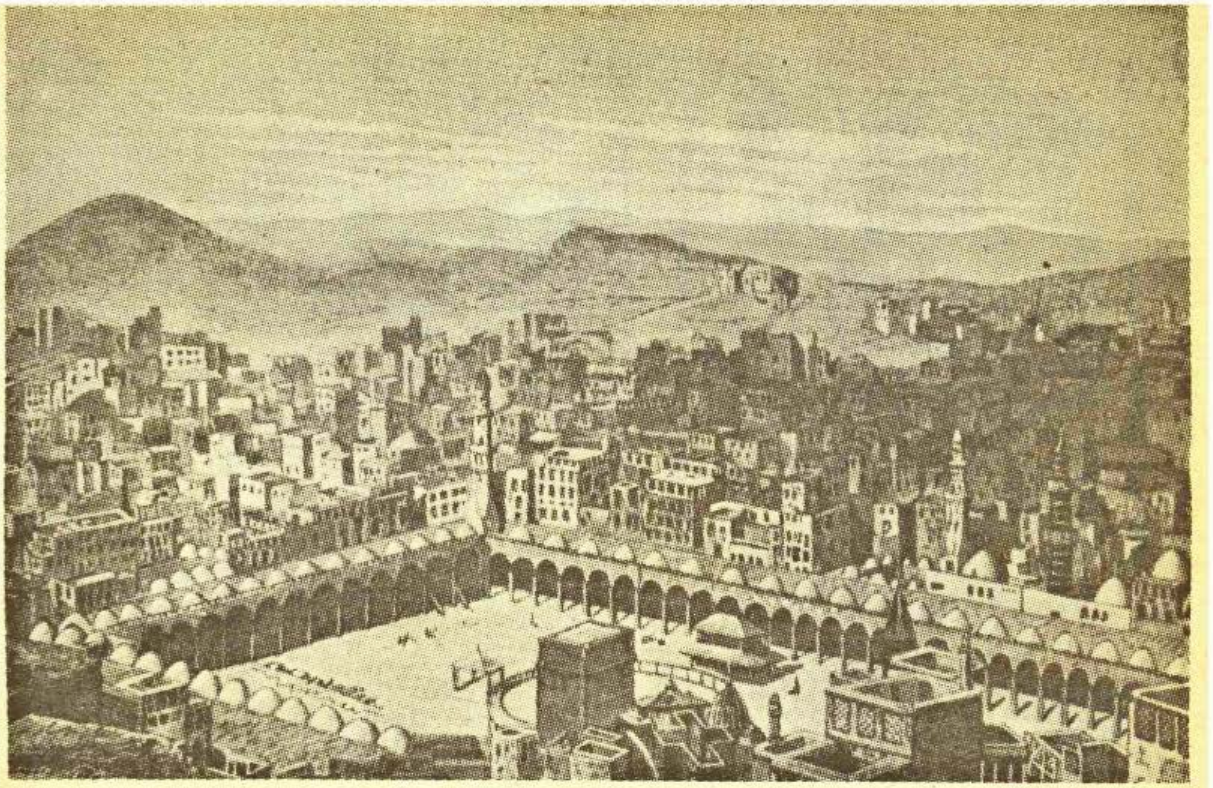

Mecca. Curtea interioară a Marii Moschee
În centru : Templul Cabba

Disperarea „imperialismului intelectual“

Desigur, cultura arabă ar rămîne o pură stranietate dacă nu am şti de cine şi din ce s-a plămădit, o splendidă partitură pe care nimeni n-ar şti să o cînte, dar toţi s-ar deda la cele mai hazardate speculaţii urmărind dispunerea notelor pe portativ. Într-un fel, Montesquieu aducîndu-l pe Zadig la Paris ne-a dat o idee despre ce ar fi fost dacă Montesquieu s-ar fi dus la Bagdad şi s-ar fi mărginit la contemplarea suprafeţelor şi a pojghiţei relaţiilor. Consecinţa ar fi fost aceeaşi lume absurdă, pe dos. Într-un sens, Europa intelectuală, cu toată verva ei arhivistică şi arheologică, nu a procedat altminteri : mod de a complexa culturile ne-europene care, din servilism, s-au grăbit să o copieze. „Monoteismul cunoaşterii“ europene, care ignora tot ceea ce era în afara sa, calificîndu-l a-logic **sau** pre-logic **s-a dovedit însă o frînă şi un element uniformizator.** „Occidentul, cîndva stăpînitorul planetei, a fost constrîns să renunţe la imperiile coloniale dar îşi menţine cu disperare imperialismul intelectual, epavă sau relicvă pios conservată a vechii suzeranităţi“ — **— scria pe bună dreptate Georges Gusdorf. Civilizaţia modernă nu înseamnă decît un mozaic de culturi în care fiecare vine cu zestrea ei şi unde cultura europeană constituie doar o alternativă căreia nimic nu-i poate da dreptul să se substituie celorlalte culturi planetare.**

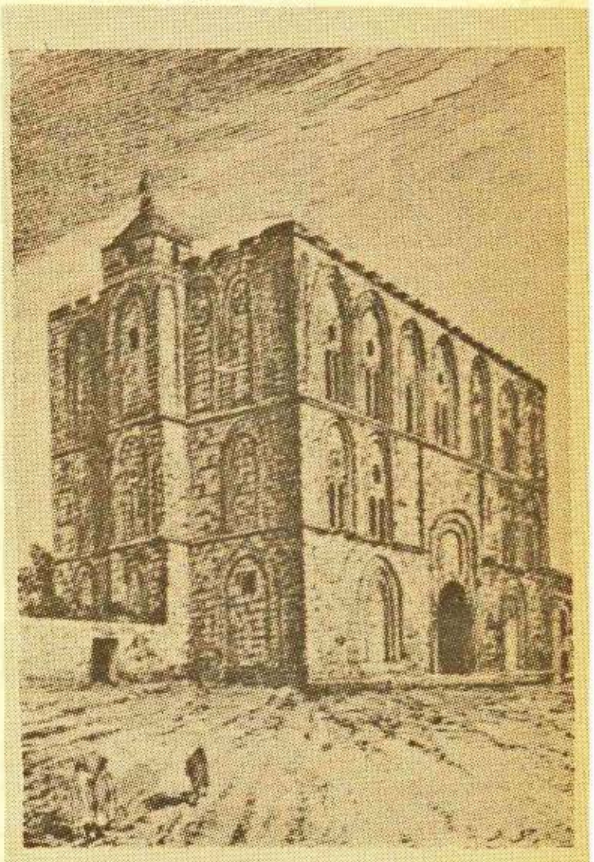

Faţada principală a castelului Ziza (în apropiere de Palermo). Edificiul, care a servit ca fortăreaţă şi palat, a fost construit în sec. XI

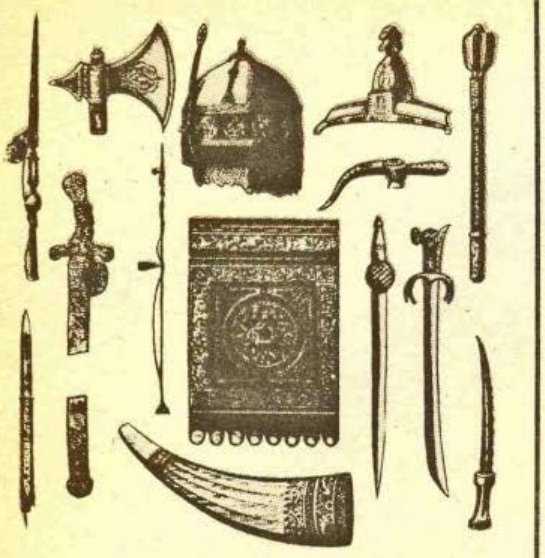

Arme arabe

Piese de mobilier și ceramică

Amintirea supremației arabe

Rezerva crescută încet dar sigur în sufletul europeanului pentru lumea veche arabă are mai multe rădăcini istorice. Prima și cea mai adîncă este disensiunea religioasă, aceea dintre creștinism și islamism. A doua provine din spaima grozavă a Europei creștine care a trebuit să dea în inima ei, în centrul Franței, lîngă Poitiers bătălia hotăritoare cu Islamul în expansiune : să ne reamintim că Charles-Martel îi înfringe pe arabi în 732 într-o bătălie în care, scrie Charles Mills în „Histoire du Mahométisme" (Paris, 1825) se băteau de fapt națiunile Asiei, Africii și Europei și unde după șapte zile de încleștare forța germanilor hotărăște că Europa nu va vorbi araba și nu va crede în Mahomed. În 759 Pepin-cel-scurt îi alungă din Languedoc și Provence, zădărnicind planurile imperiului arab de a cuceri Europa. Dar arabii stăpîneau deja Siria, Palestina, Ierusalimul, Persia, Egiptul, Irakul, Africa de Nord — importante posesiuni ale imperiului roman unde trăia „o mare de creștinătate" pentru că numai în secolul V al Sfîntului Augustin, în nordul Africii, numit de arabi Maghreb, existau înainte de venirea musulmanilor 316 episcopii ! —, Armenia, Mesopotamia pînă la Marea Caspică, o obligaseră pe Irina, împărăteasa Bizanțului, să le plătească tribut, ajunseseră sub zidurile Romei salvate de papa Leon IV prin sudul Siciliei pe care o păstrează și transformarea Mediteranei într-o mare arabă. Expansiunea începută sub Mahomed (care moare în 632), dar dezlănțuit în 634 sub primul calif al Medinei va îngloba în 750 Asia Centrală iar în secolul X India. Ideea mare a acestei expansiuni fulgerătoare este răspîndirea „credinței adevărate", distrugerea „păginilor", întinderea pe toată fața pămîntului a cuvîntului lui Mahomed și a revelației coranice pentru că expansiunea este o lege fundamentală a Coranului. Imperiul creat rivalizează în cele din urmă cu cel al lui Alexandru cel Mare și imperiul roman. Cultura arabă devine cea mai importantă a lumii cunoscute între secolele VIII—XII, araba fiind limba internațională a culturii și științei, așa cum este, la sfîrșitul secolului nostru, engleza.

Hegemonia universității arabe

Sevul mediu european, timorat de prestigiul arab, și-a trimis, neavînd încotro, învățăceii în universitățile arabe din Spania pentru a se adăpa la cultura cea mai înaintată a timpului. În ciuda aspirației spre comorile intelectuale ale răsăritului exista totuși spaima că valorile și cultura creștine vor fi afectate în mod distrugător. Cu toate acestea, scrie Abdus Salam (laureat Nobel pentru fizică, 1971) într-un faimos eseu despre știință, la jumătatea secolului al XI-lea și jumătatea secolului al XII-lea un număr de oameni din Italia, Franța, Scandinavia și Anglia au înfruntat dezaprobarea bisericii din dorința de a face accesibile lumii apusene „învățătura răsăriteană și comorile intelectuale internaționale ale umanității, culese din Grecia, India și China de către arabi și apoi îmbunătățite". Scoțianul Michael, ajuns la Toledo, învață araba și îl traduce pe Aristotel în latină, nu din originalul grec pe care nu-l cunoștea, ci din versiunea arabă a lui Aristotel așa cum era predat pe atunci în Spania. Cu o sută de ani înainte, englezul Adelard din Bath făcuse un lucru similar traducîndu-l pe Euclid în latină folosind un text arab adnotat. La Toledo și Cordoba, unde se preda în epocă cea mai elaborată sinteză a erudiției arabe, grecești, latine, ebraice, veneau studenți din toate părțile lumii ca să învețe. Iritarea Europei s-a produs poate definitiv în clipa în care cultura arabă, „păgină", i-a restituit pe marii gînditori greci și latini aruncați la index de biserica

Moscheea din Cordoba, construită în sec. VIII

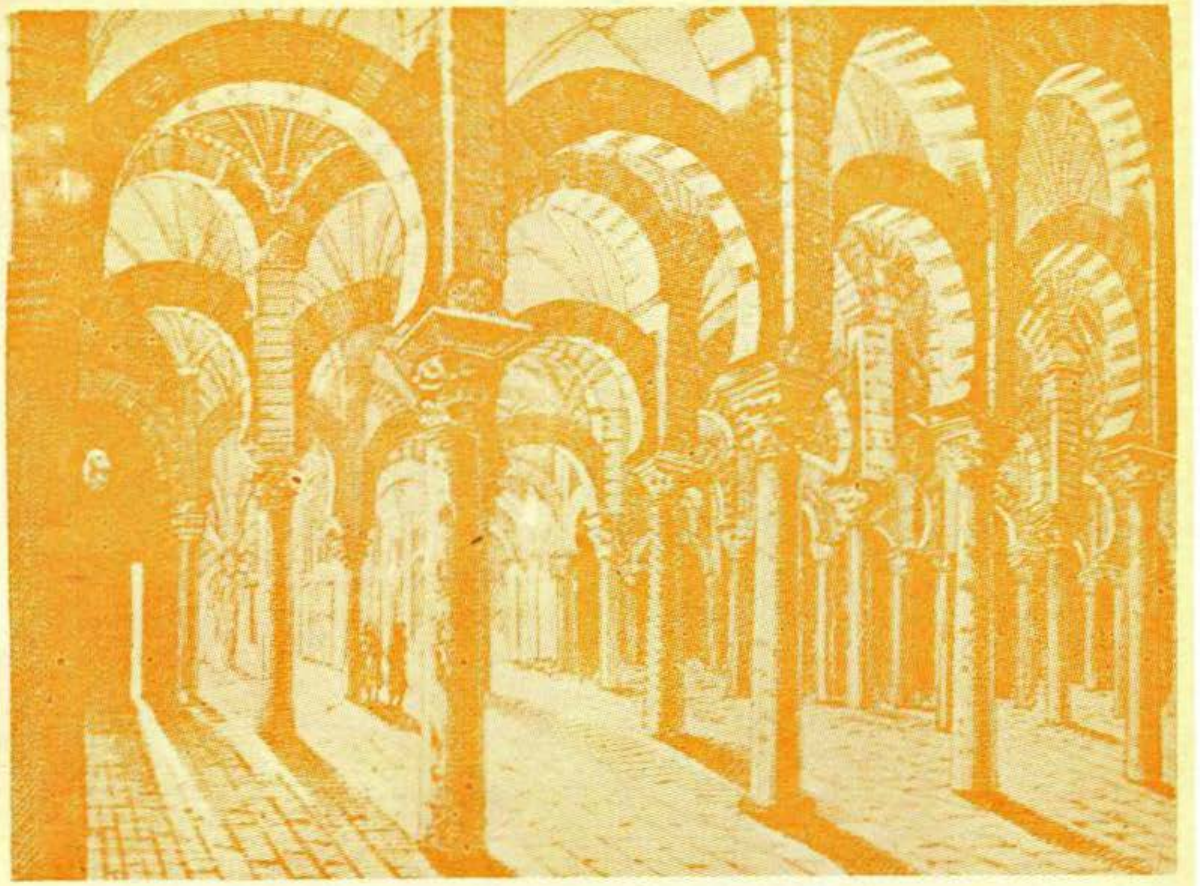

creştină, textele lor fiind după secolele III şi IV arse sau interzise. (Să nu uităm că Italia secolului al XIV-lea cunoştea infinit mai puţin despre cultura greco-latină decît arabii secolului al VIII-lea!). Iar mindra Europă, prinzînd puteri şi recucerind privilegiul pierdut vreme de cîteva secole, de-a fi ea centrul civilizaţiei planetare, va proceda cu civilizaţia arabă aşa cum a învăţat-o cîndva Grecia gînditoare să facă cu toţi aceia de la care s-a hrănit şi care ar fi putut cumva să o umbrească prin prestigiu: să şteargă cu o abilitate mutilantă urmele şi să astupe cu grijă izvoarele. Dar cum nici o crimă, oricît de perfectă, nu poate rămîne nedescoperită, Occidentul se vede constrins azi să-şi enumere printre cei care l-au pregătit, printre strămoşii săi legitimi şi Orientul musulman.

Funcţiile memoriei şi ale poeziei

Este cazul, desigur, să ne întrebăm ce a putut provoca naşterea unei asemenea culturi puternice şi profunde ca aceea arabă. Două sînt probabil cauzele : dragostea şi inclinaţia nativă spre arta cuvîntului şi ştiinţă, favorizate de realităţile lingvistice, logice şi psihologice, şi Islamul care înseamnă „credinţa adevărată", relevată şi impusă de geniul legislator şi profetic al lui Mahomed.

Cavalerii deşertului, de o cruzime greu de redat prin cuvinte, aveau în chip cu totul special o înclinaţie deosebită şi o dragoste vecină cu veneraţia pentru ceva deosebit de gingaş pe care ne-am obişnuit să îl vedem crescînd în mediile rasate de civilizaţie sau în decorul de lux al palatelor imperiale : poezia şi speculaţia

Miniatură arabă, sec. XIII

Bijuterii arabe

de idei. Pe acel „ceva" pe care noi îl numim poezie ei îl descoperiseră singuri fără să știe că mai exista, îl cizelaseră în drumurlie lungi prin deșert, în legănarea cămilei care le-a oferit așadar și ritmul, și îl declamaseră înainte sau după raziile singeroase pentru a-și preamări lupta, tribul sau iubita. Alteori participau la întrecerile de poezie la care veneau să asiste, în zilele sacre, toată suflarea deșertului. Claustrați în spatele dunelor incendiate de soare, în acel peisaj monoton al zilei, incomparabil mai bogat noaptea prin grija cerului înstelat, ei au învelit în vraja cuvintelor împletite savant puținele obiecte ale lumii în care li se dăduse să trăiască. Bagajele puține trebuiau să le înlesnească rătăcirea continuă prin marele deșert. Fiind în căutarea mijloacelor de existență, urmărind sau urmăriți de triburile rivale, ei știau că o cămilă valorează pentru viața unei familii beduine cît tot aurul din lume. Și deoarece nu aveau cum să-și adune bunuri materiale, să-și făurească ziduri de apărare și pentru că nu aurul le îngreuna burdufurile de călătorie ci apa atît de prețioasă și de necesară vieții, cavalerii inflexibili și irascibili, în stare să lupte zeci de ani pentru răzbunarea cele mai mărunte jigniri, și-au concentrat întreaga bogăție de care dispuneau în minte, o minte de o uimitoare subtilitate și capacitate de memorizare. Firesc, disprețuiau scrisul ; iar zestrea incomparabilă le-a fost limbajul, finețea argumentelor cu spuma lor zeiască : zicerea frumoasă și filozofia. Rafinarea impresiilor într-un limbaj mustind de nuanțe și aluzii modulate într-o infinită policromie, decantînd ideea în prețioase și îndelungate meditații lirice, lenta sublimare a vieții în concentratul ultim, esența poeziei — iată idealul unui beduin. Cavalerul adevărat nu-și putea întregi faima decît dacă era și poet. În timp ce lumile din jur și-au nemurit geniul prin ziduri, piramide, sisteme de gîndire și temple ce umilesc chiar și ideea de frumos, arabii și-au înălțat un edificiu lingvistic fără seamăn, o limbă logodită cu poezia, suplă, aproape intraductibilă, capabilă să exprime cele mai abstracte speculații.

Califii iubitori de știință și litere

Coranul a fost primul monument literar scris al lumii arabe în care s-au exprimat, printr-o coincidență ce va avea urmări importante, noua religie revelată, ca și coordonatele literare ale acestui spațiu spiritual. Araba devine odată cu imperiul islamic o limbă sacră, iar Coranul un model literar considerat desăvîrșit, pe care marii scriitori ai acestei lumi se vor vedea ne-

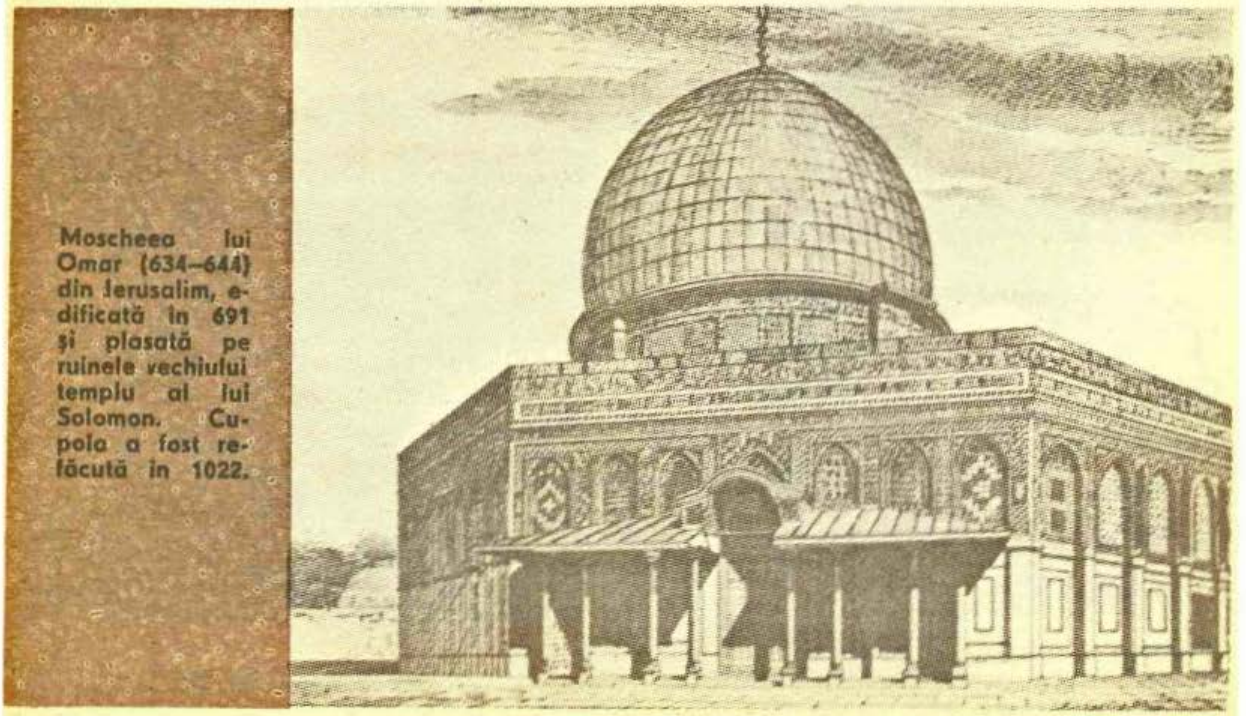

Moscheea lui Omar (634–644) din Ierusalim, edificată în 691 și plasată pe ruinele vechiului templu al lui Solomon. Cupola a fost refăcută în 1022.

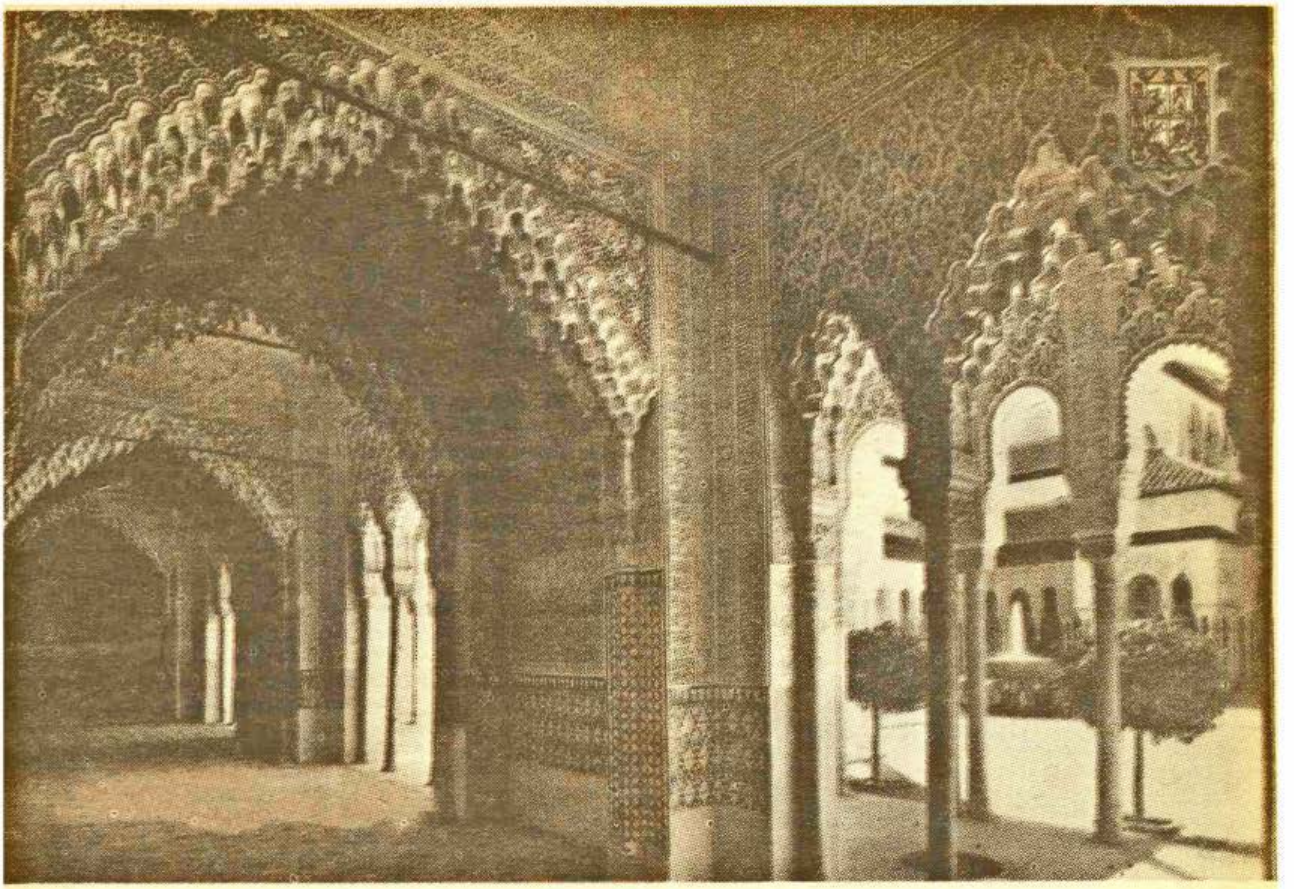

Alcazar. Sala justiției și curtea leilor

voiți fie să-l urmeze, fie să-l conteste, plătind nu de puține ori cu capul pentru asta. Epoca de dinainte de Islam, numită gahiliyya, cunoaște personalități lirice celebre care au îmbinat poezia cu cercetarea filologică, gramaticală, lexicografică. Ei se numeau Imru Al-Qays, Tarafa, Zuhayr, Antara, Madjun, Djamil, autorii celebrelor qaside și mu'allaqate. Epocile culturale guvernate de dinastia Omeiazilor și Abbasizilor, acoperind perioada secolelor VII—XII, se remarcă printr-o strălucire spirituală fără egal. Ca o importantă trăsătură a acestei lumi, este pasiunea califilor, a celor puternici, pentru știință și poezie, care va provoca importante acte de protectorat și mecenat științific și literar. Cu vreo douăsprezece secole în urmă, Mansur, al doilea calif abbasid, serbează fondarea noii sale capitale, Bagdad, printr-o întrunire științifică internațională care a constituit punctul de plecare pentru renașterea sistematică a științei asociate cu civilizația islamică (Abdus Salam). Califul dorea să obțină noi tabele astronomice precum și o determinare mai exactă a circumferinței pămîntului. Cu acea ocazie, astronomul hindus Kankah susține o comunicare consacrată numerelor hinduse necunoscute pînă atunci în afara Indiei și care sînt cunoscute azi ca cifre arabe deoarece au fost preluate și răspîndite de arabi permițînd totodată dezvoltarea aritmeticii și algebrei. Oamenii de știință, scriitorii erau fără excepție de formație enciclopedistă, științifică și literară ; fiind atrași de mecenați în jocul politic, ei au participat la certurile teologice și războaiele civile, remarcîndu-se constant ca persoane publice. Scriitorii, gînditorii arabi sînt eroi, cavaleri, funcționari, comercianți, prinți de sînge, viziri, educatori regali. Ei mor otrăviți, tăiați în bucăți, arși bucată cu bucată de mîna vreunui vizir fanatic, spînzurați, măcelăriți pe cîmpul de luptă și, în cel mai fericit caz, exilați. Ființe puternic sociale, politicieni chiar, ei nu pot fi altfel deoarece religia în lumea lor e inseparabilă de politică și literatură. Să nu uităm că Avicenna a fost vizir în Persia, după aceea închis și persecutat reușește să obțină iar favoruri princiare ; Averroes, născut la Cordoba, a fost cadiu, doctor al curții almohade și moare persecutat la Marrakech; Ibn Haldun, despre care Toynbee spunea că a conceput și formulat o filozofie a istoriei, cea mai mare operă de acest fel creată vreodată, a fost diplomat, șambelan și se pare că și spion ! Exemplele pot continua...

O semințe de Galilei, Kepleri și Newtoni...

Dacă dogmatismul religios n-ar fi înflorit cu atîta putere în civilizația arabă sub forma unor torturante școli numite madrassa, dacă elita arabă ar fi despărțit energic filozofia de religie și știința de religie, laicizîndu-le — lucruri care s-ar fi întîmplat cu siguranță dacă n-ar fi năvălit asupra acestei lumi mongolii (în 1258 - învazia mongolilor înseamnă sfîrșitul hegemoniei arabe, iar semnul acestui dezastru este arderea uriașei biblioteci a califilor) — atunci civilizația tehnologică modernă, susțin azi filozofii științei, ar fi apărut mai devreme cu cel puțin șase secole. Dar alinierea gîndirii musulmane prin madrassa a fost posibilă, să reținem, numai grație acțiunii unor intelectuali ca Ash'ari (935) și Ghazali (mort 1111) ! Fără ei, afirma Sachau „arabii ar fi fost o națiune de Galilei, Kepleri și Newtoni".

Sala regilor mauri de la Alcazar

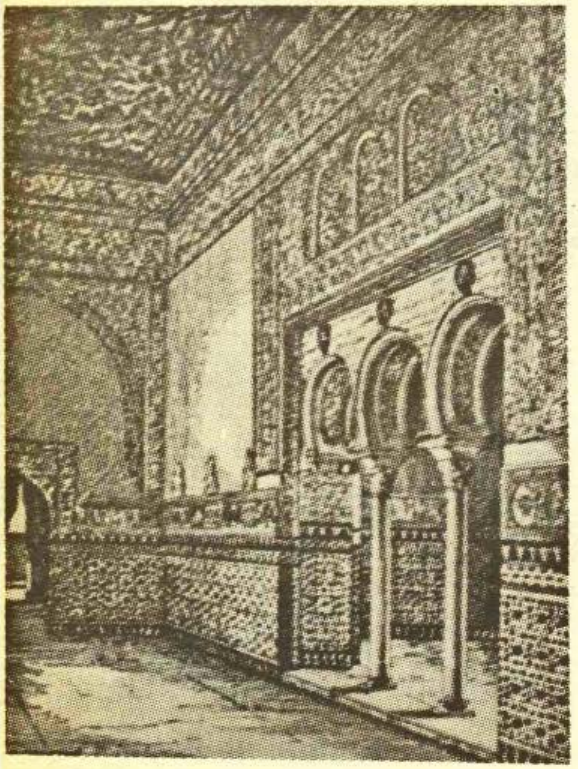

Mulată pe coordonatele ei specifice, limba arabă a reușit să devină una din cele mai puternice limbi ale gîndirii. Poeții și oratorii ei, scrie J.M. Abd-El-Jalil în a sa „Histoire de la littérature arabe", au exprimat exigențele ideilor în ciuda confuziilor pronominale, a unui vocabular vag, prea bogat, împovărător, a unor defecte de suplețe în coordonare. Prezentarea ideii, așa cum au făcut-o gînditorii arabi, a satisfăcut mai puțin rațiunea discursivă specifică europenilor, exprimată prin analize gradate ; ea a preferat formulele înțelepte, sugestiile, sentințele, formulele gnomice, dilema în locul silogismului, trecerea directă de la principiu la consecință. Această limbă a determinat firesc specificul literaturii arabe orientîndu-i opțiunile și croindu-i tiparele. Stilul culturii arabe a favorizat poezia, literatura speculativă, eseul, epistola, monografia, proza rimată și ritmată, exegeza științifică, enciclopedismul. Poeți geniali, prozatori uriași, filologi străluciți, scriitori mistici, gramaticieni iluștri, administratori și profesori, au fost fala acestei lumi ce și-a trăit o viață intelectuală tumultuoasă și contradictorie în centrele de cultură ale imperiului. Critici subtili, teologi exersați în opere anticreștine, filozofi care îi împăcau într-un mod amețitor pe Platon și Aristotel, diplomați care merg în tabăra adversarilor fermecîndu-i cu finețea lor intelectuală, călători ce își scriu jurnalele de călătorie, orgolioși, disprețuindu-i într-atît pe „infideli" încît nici măcar nu vor să recunoască mitologia și poezia grecilor, intelectualii arabi au descoperit sau au fundamentat trigonometria, analiza matematică, ecuațiile algebrice simple și compuse, astronomia, au inventat al-chemia, au pus la punct principiile distilării, au mărit farmacopeea vegetală și au elaborat o rafinată teorie a medicinei.

Despre Mahomed Kharizmi se spune că a fost cel mai mare savant al timpului său (moare în 850) pe care l-a primit și împăratul Bizanțului. În 921, ne informează Gaston Wiet, califul Muqtadir îl trimite pe Ibn Fadlan ca ambasador la prințul bulgarilor de pe Volga. Ibrahim Ibn Ya'qub va fi ambasadorul califului de Cordoba spre 965 în Germania, la curtea lui Otto cel Mare ; comerciantul Suleiman scrie o carte despre China și India ; Mahomed ibn Musa Kharizmi, pe care l-am amintit mai înainte, este socotit inventatorul algebrei ; cuvîntul algoritm desemna în sistemul lui matematica. Despre Hunain Ibn Ishaq din Hira se spune că este socotit fondatorul oftalmologiei arabe. Thabit ibn Qurra (mort în 901) a fost cel mai mare geometru al lumii arabe. Să nu uităm că în secolul VIII ia naștere industria hîrtiei (hîrtia vine în Arabia printr-un prizonier chinez), ceea ce înlesnește conservarea sistematică a tradiției, instaurarea civilizației manuscriselor. În secolul IX trăiește și creează Al-Gahiz, cea mai puternică personalitate intelectuală, unul dintre cei mai mari prozatori ai literaturii arabe. Tot acum scriu criticul și eseistul Ibn Qutaiba, enciclopedistul Qudama ibn Djagar (mort la 958) pentru care nu există nici o diferență între proză și poezie. Marii filozofi, cum ar fi Kindi (mort în 873), a cărui doctrină vrea să pună de acord cu dogmele islamice pe Aristotel și Platon, marii istorici cum ar fi Mahomed Kalbi și fiul lui, Hisham (mort în 819), autori a sute de monografii despre antichitatea arabă și Islam, Tabari (mort în 923), cel care a rămas în istorie prin faptul că timp de 40 de ani a scris în fiecare zi cîte 40 de pagini despre viața profeților și a prinților, Suli (mort în 946), considerat cel mai mare memorialist arab, Masudi (mort în 956), istoric și filozof remarcabil — sînt cîțiva doar din floarea acestei culturi remarcabile... Dar am putea oare să-i uităm și pe marii Tauhidi, Hamadani, Hariri, Biruni, Avicenna sau Ma'arri ? Ori pe Averroes, cel ce încearcă să concilieze sentimentul religios cu rațiunea ?

Știm că, influențată la început de arta creștină din Orient, de arta iraniană și elenismul adus pînă în India de Alexandru Macheadon, arta musulmană și-a cristalizat influențele, retopindu-le în ceea ce va constitui propriul ei profil ; mai știm că Islamul expansionist își implantează arta în regiunile cu cele mai vechi civilizații ale planetei. În acest fel el contribuie la o resintetizare a fostelor sinteze prin — scrie Georges Marçais în L'Art de l'Islam (1946) — mărirea contactului dintre lumea mediteraneeană și cea asiatică. Proces turbionar în care totul se reia ciclic de la capăt. „Așa cum arta, ieșită din Egipt — spunea cu o mare frumusețe Al. Gayet în L'Art Arabe (Paris, 1893) — pentru a exprima credința întregii lumi vechi, a trecut din Egipt în Asiria, din Asiria în Fenicia, din Fenicia în Grecia, din Grecia la Roma și de la Roma în Bizanț, tot așa ea revine din Bizanț în Egipt, în epoca coptă (a dinastiei fatimide arabe, n.n.) pentru a muri în leagănul ei și a renaște acolo într-o formă nouă."

Europa e debitoare acestor culturi.

Mirela Roznoveanu

Cavaleri (gravură, sec. X)

Vechi mode orientale LA SFÎRȘITUL EVULUI MEDIU

de G.I. BRĂTIANU

Influența modei orientale asupra costumului european este foarte veche. Se pare că galii împrumutaseră din Frigia și Persia, în timpul migrațiilor lor prin Asia Mică, pantalonii și paltoanele, care constituiau părțile esențiale și caracteristice ale portului lor. Se știe cît s-au răspîndit aceste mode galice prin întreg imperiul, după cucerirea romană, ele au sfîrșit prin a înlocui, cu pantalonii strîmți și cu cămașa largă (la caracalla) — care a dat numele său unui împărat —, toga tradițională, rezervată, de acum înainte, doar solemnităților și ceremoniilor, precum jacheta din zi-

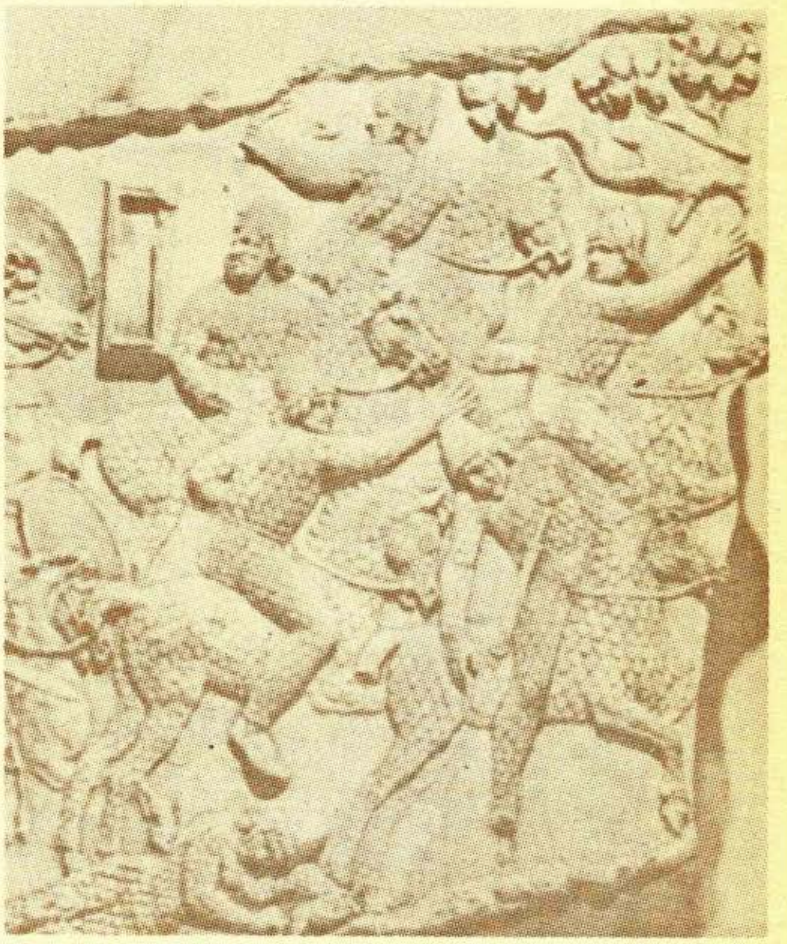

Sarmați acoperiți cu carcase metalice (Columna lui Traian)

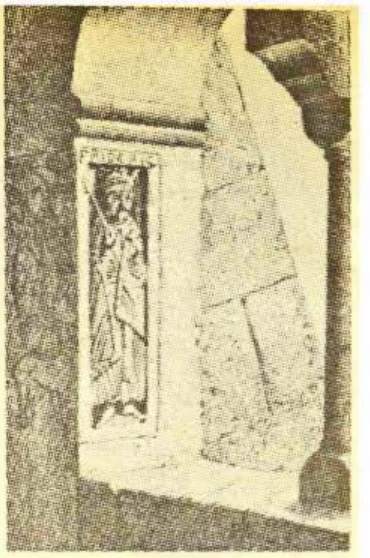

Împărat bizantin într-o miniatură din evangheliarul donat de Henri al II-lea catedralei din Bamberg (stînga) ● Statuia lui Conrad al II-lea (1138—1152) — catedrala din Bamberg — sec. XII (mijloc) ● Basorelief reprezentînd pe Frederic Barbarosa (1152—1190) sculptat în unghiul unei ferestre — mănăstirea Saint-Zenon, Richenhall — sec. XII (dreapta)

lele noastre. Dar dacă vrem să ne întoarcem la origini, aceste modalităţi vestimentare ale epocii imperiale vin din Orient.

Această influenţă orientală, atît de accentuată în Imperiul de Jos, în toate domeniile civilizaţiei şi ale artei, este încă foarte puternică la începutul Evului Mediu. Ea se menţine în costumul militar : sarmaţii acoperiţi de carcase metalice de pe Columna lui Traian şi cavalerii înarmaţi din cap pînă-n picioare, de pe frescele tombale din Crimeea, sînt consideraţi, pe bună dreptate, precursorii cavalerilor epocii feudale ; cavaleria grea a sasanizilor, imitaţi de **clibanarii şi catafractarii** ultimelor secole ale Romei, anunţă deja cavaleria blindată în fier a turniriurilor occidentale. În minele de la Dura s-a găsit nu de mult un grafit care reprezintă un cavaler parth sau persan, îmbrăcat într-o armură, împungînd cu lancea un cal, îngreuiat de valtrapuri, ca şi seniorii din Crécy şi Azincourt. Acest desen face pereche cu un relief sasanid — de dată mai tîrzie — din Taq i Bostan, care îl reprezintă, se pare, pe Kushro al II-lea, ultimul mare rege persan de la începutul sec. al VII-lea, pe cal şi în armură de război.

Cavalerul cu coif, a cărui cămaşă de zale îi acoperă corpul, cu lancea lungă, „en arret" pe cal greu, de luptă,

Războinic (sec. XI)

îmbrăcat şi el într-o cuirasă de solzi, care îi acoperă capul şi pieptul, pare, pe deasupra timpului, o figură obişnuită a unui poem epic din Evul Mediu (chanson de geste) sau a unui roman cavaleresc[1]).

Se tinde tot mai mult să se recunoască în echipamentul războinicilor parţi şi sarmaţi, din secolul al II-lea înaintea erei noastre, aceste două elemente venite din Asia îndepărtată : cavalerul nomad şi armura sa, care vor impune tacticii armatelor un nou regulament militar, iar societăţii, dominaţia ecvestră a seniorului feudal. De aceea s-a putut spune că Evul Mediu îşi are sămînţa în această avangardă a invaziilor şi că el se opune, de-acum, culturii clasice a lumii mediteraneene, pe care el este destinat să o învingă. Fără să ţinem a împinge atît de departe concluziile noastre, trebuie să constatăm o trăsătură demnă de a fi remarcată în orice clipă.

Să examinăm o altă sculptură, mai veche, de la sfîrşitul secolului al IV-lea, de la Taq i Bostan, reprezentîndu-i pe cei doi regi sasanizi, Shahpuhr al II-lea şi al III-lea : **„ţinuta acestor două personaje, ne spune un specialist, aminteşte de aceea a „purtătorilor de spadă" şi a altor figuri repre-**

[1]) În conformitate cu A. Christensen, „Iran sous les Sassanides", Paris, 1936, pag. 455—456.

zentate în picturile grotelor din Turkestanul chinez şi, în acelaşi timp, aminteşte de portrete ale cruciaţilor, ale cavalerilor şi ale episcopilor Europei Evului Mediu (cfm. A. Christensen, op. cit. p. 252). Fără îndoială, datorită asemănării lor cu reliefurile sasanide, sculpturile din Imperiul de Jos, şi în special, cele din regiunea dunăreană fac să ne gîndim, în acelaşi timp, la producţiile artistice ale Asiei greceşti şi la cele ale Evului Mediu. Prin costumul personajelor sale şi prin greutatea hieratică a reprezentării lor, Orientul este o prefigurare a lumii medievale ; el îşi va pune amprenta asupra Occidentului.

Armurile şi echipamentele orientale de la sfîrşitul epocii antice apar, după un interval de cîteva secole, în Europa occidentală. Acest fenomen atît de curios, al unei mode care reapare, traversînd cîteva sute de ani, în regiuni foarte îndepărtate de punctul său de plecare, nu a scăpat atenţiei contemporanilor. Se cunoaşte voga costumelor orientale la curtea Bizanţului : dacă o haină galică a dat numele său unui împărat roman, **tzitzakion**-ul cheamă amintirea unei împărătese khazare. Dar bizantinii ştiau că au împrumutat caftanele lor scurte de călărie, acele **scaramangia,** de la perşii din epoca sasanidă şi că aceştia, la rîndul lor, copiau moda şi costumele din vremea lui Cyrus. Ei aveau impresia, prin urmare, adoptînd, ca şi romanii, costumul soldaţilor barbari, că ei nu inventează o modă nouă, ci că reproduc un costum care provenea din vremea regilor achmenizi.

La sfîrşitul Evului Mediu, influenţa modei orientale devine mai sensibilă în Occident, cînd comerţul porturilor Levantului cu statele mongole a deschis negustorilor italieni şi catalani marile drumuri ale

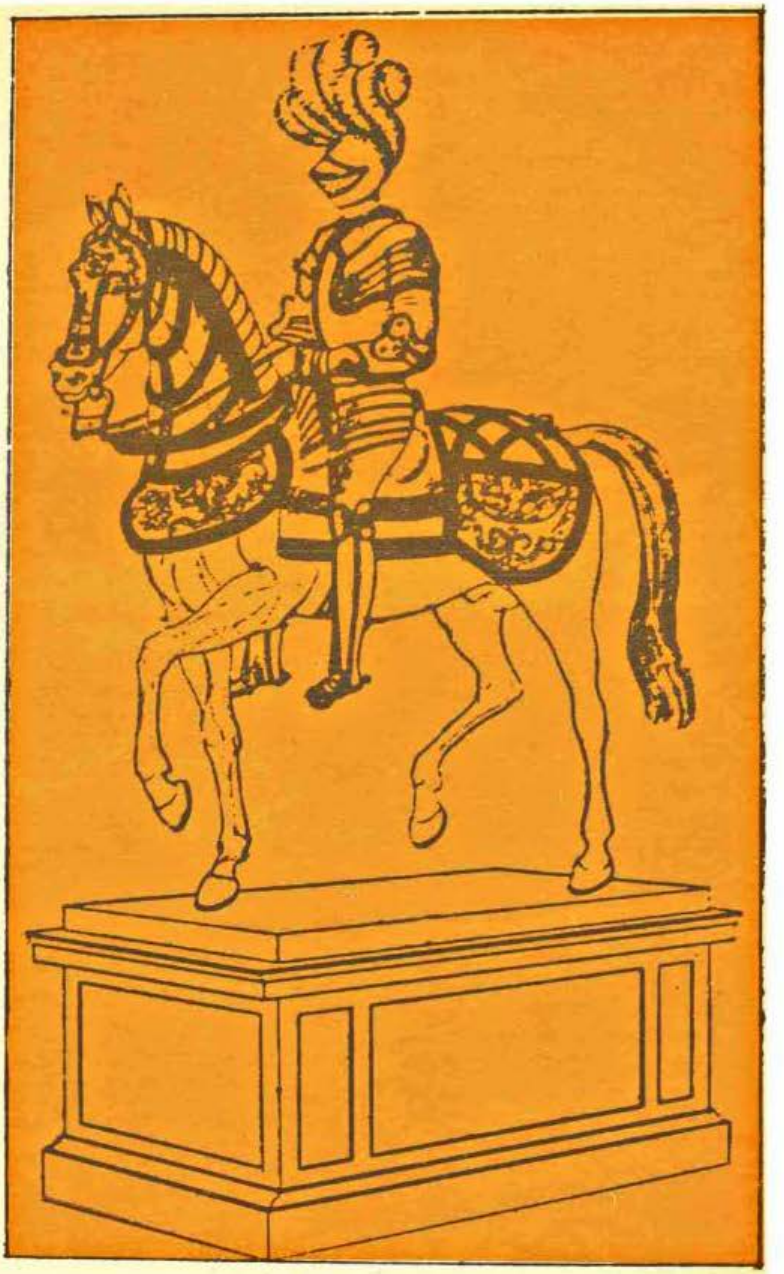

Armura unui cavaler din vremea lui Francisc I

Asiei Centrale şi ale Extremului Orient. Ar fi zadarnic să insistăm, după atîtea cercetări, asupra caftanelor regilor magi ai lui Benozzo Gozzoli şi asupra acelor **scaranics,** ale personajelor lui Mantegna şi Vecello ; este de prisos să amintim căciulile înalte „à la mode de Tartarie" şi pălăriile secolului al XIII-lea, gătite cu un nasture, ca ale mandarinilor chinezi, care le-au păstrat pînă în timpurile moderne. Aş vrea doar să menţionez două mode care caracterizează declinul epocii medievale şi care marchează, pînă în cele mai mici detalii ale costumului şi podoabelor, apropierea timpurilor moderne, a obiceiurilor şi a unei mentalităţi noi.

Personaje din timpul domniei lui Carol al VI-lea al Franței — sec. XIV (stînga). ● Ludovic al XI-lea — sec. XV (mijloc) ● Ludovic al XII-lea (dreapta)

Către 1340, costumul civil al Europei occidentale se modifică brusc, spre stupefacția cronicarilor și spre scandalizarea oamenilor Bisericii. Roba lungă, largă, a cruciadelor, venită ea însăși din Orient care era, încă sub domnia Sfîntului Ludovic, veșmîntul ambelor sexe, face loc, tot mai frecvent, vestei scurte și strîmte a bărbaților, pantalonilor ficși, încheiați în vîrfurile ascuțite ale pantofilor. Centura, plasată sub talie, susține tașca (punga) și pumnalul, amintind, astfel, în viața civilă, caracterul războinic al societății feudale. În Franța această modă nouă pătrunde prin Catalonia, fără îndoială odată cu moda barbișonului și a mustății „à l'espagnole", a Trecento-ului. Dar Catalonia a primit-o, la rîndul său, din Orientul cu care negustorii și navigatorii săi întrețin, de la o vreme, raporturi tot mai strînse.

Nu e greu a regăsi, în Orient, modelul acestui costum, care va deveni de uz general în Europa secolului al XIV-lea și al XV-lea. Dar aici trebuie să ne întoarcem într-o epocă mult mai veche. Pantalonii ficși și înguști apar, încă, la bulgarii primului imperiu, așa cum miniaturile bizantine îi reprezintă. Ei constituie un detaliu caracteristic al acestui costum turanian, care vine să completeze caftanul, strîns pe talie cu o centură, căzînd pînă la genunchi. Țesăturile sasanide și stofele egiptene, din care acești pantaloni și-au luat linia, reprezintă, de asemenea, cavaleri îmbrăcați în caftanul care nu e tot atît de fix ca vesta occidentală, dar îl regăsim, aproape la fel (doar centura e plasată mai sus) pe o placă de aur, gravată, descoperită în Siberia, datînd, fără îndoială, din epoca sarmată ; putem vedea un domn mort, întins la picioarele cailor săi, înconjurat de tovarășii și de servitorii săi mîhniți. Lăsînd la o parte detaliul centurii, costumul defunctului este cu totul caracteristic : apar deja pantalonii colanți și vesta strîmtă, care vor deveni moda Europei occidentale, la sfîrșitul Evului Mediu. Această modă a pantalonului, adeseori completată prin jambieră, este specific orientală și iraniană, cum o dovedesc sculpturile descoperite în Palmyr. Aceste veșminte strîmte, pe corp, caracterizează, de asemenea, și costumul național unguresc, care îl va inspira, mai tîrziu, pe acela al husarilor tuturor cavaleriilor europene. Dar dacă vrem să ne întoarcem la origini, ajungem, pe drumul invaziilor, în Rusia de sud și în Asia centrală ; negreșit, această modă originală a cucerit Italia și Catalonia pe calea comerțului din Levant, pentru a se răspîndi, de aici, în Franța, Anglia și Germania.

Ludovic al XII, soția sa Ana de Bretania și fiica lor Claude, după un manuscris executat la Rouen

Cam în aceeași epocă, coafura „à cornes" (cu coarne) a

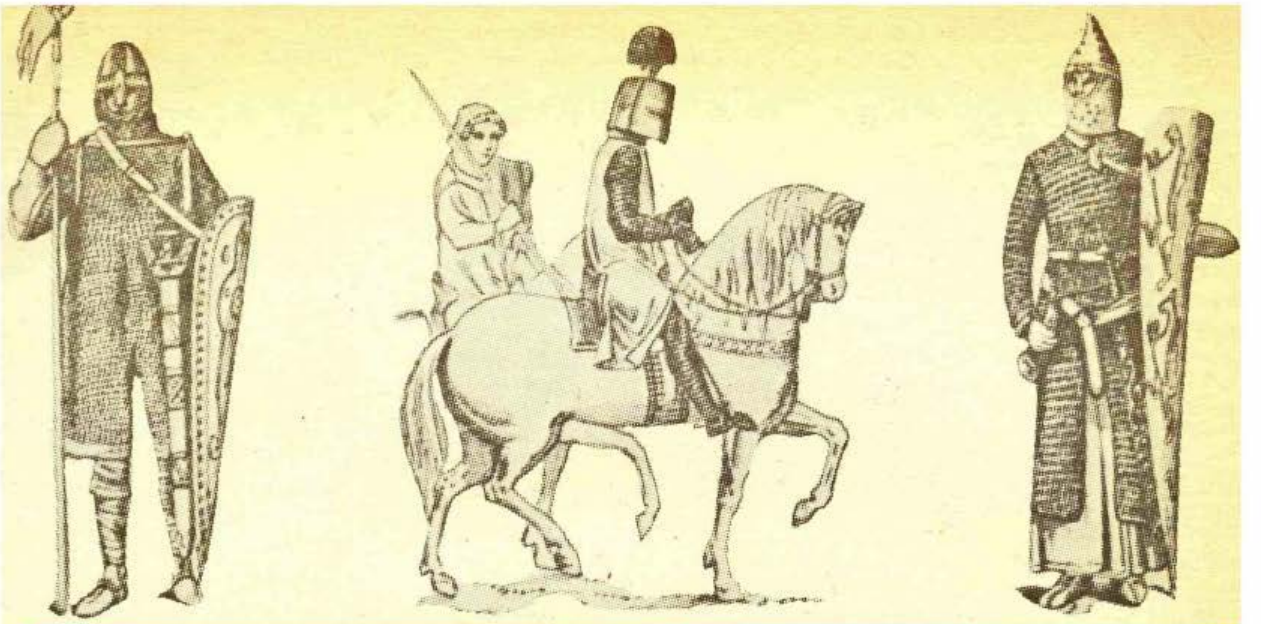

Cavaler francez (sfîrşitul sec. al XI-lea — după o tapiserie de Bayeux, stînga) ● Cavaler şi scutierul său — sfîrşitul sec. al XII-lea — după un manuscris aflat la Biblioteca naţională din Paris (mijloc) ● Cavaler — sec. al XII-lea — după un email aparţinînd Muzeului artileriei din Paris (dreapta) ● Costume din Franţa secolului al XIV-lea, epocă în care luxul devenise o adevărată plagă socială care a ruinat atît Curtea cît şi nobilimea (jos)

doamnelor îşi face apariţia. Această nouă modă a scandalizat contemporanii ca toate celelalte noutăţi, un pic mai îndrăzneţe. Un episcop sever protestează împotriva acestor noi podoabe vestimentare în termeni foarte duri : „femeile care sînt astfel încornorate şi ramificate, strigă prelatul indignat, atrag melcii încornoraţi şi licornii (caii cu corn în frunte) şi tot ele pun coarne bărbaţilor care se îmbracă după moda scurtă, arătîndu-şi spatele..."[2]). De fapt, este vorba de bonetele cu două loburi laterale, care vor creşte tot mai mult, pînă vor ajunge la dimensiunile considerabile ale marelui **hennin** (pălăria conică) cu voaluri. Marea vogă a acestei coafuri noi şi îndrăzneţe a început după 1360. Camille Enlart, care a descris veşmîntul cu coarne drept o consolă din balconul cu trapă al unui castel din Cipru, i-a presupus o origine orientală şi îl explică prin călătoria, în Franţa, a regelui Petru al Ciprului. Supoziţia este foarte plauzibilă, dar originile acestei coafuri sînt mult mai îndepărtate. Nu este lipsit de interes să comparăm miniaturile care

[2]) **C. Enlart, „Manual d'archéologie française", vol. III (Costumul), p. 205**

Cavaler german sec. al XII-lea

Cavaler englez din sec. al XIII-lea, după o piatră funerară de la biserica din Surrey

Cavaler german din sec. al XIII-lea

reproduc această coafură caracteristică doamnelor din vremea războiului de o sută de ani, cu cîteva statuete funerare chinezești, din pămînt ars, de la Muzeul Cernuschi, datate din secolul al VII-lea pînă în cel de-al X-lea. Pe aceste statuete grațioase, ale epocii Tang, vom regăsi nu numai coafuri cu coarne (cele două loburi ale pălăriei fiind mult ridicate deasupra tîmplelor), ci și rochia decoltată și mulată pe corp, cu mineci lungi, strîmte, care se aseamănă cu ținuta nobilelor doamne din timpul lui Carol al V-lea, în Franța. Cît sînt de evidente apropierile o confirmă și fotografiile pe care conservatorul muzeului, dl. M. R. Grousset, a acceptat să mi le pună la dispoziție.

Mai există, de asemenea, moda mînecilor lungi, despicate, atîrnînd pînă la pămînt, care apar pe o statuetă chinezească, cinci secole bune înaintea răspîndirii sale în Europa, în mijlocul grupului medieval al coafurilor feminine, roba unui dansator, fără îndoială sirian, ne duce cu gîndul la sfîrșitul timpurilor antice. Poate că această întîlnire anacronică dintre trecut și viitor a avut cu adevărat loc în Extremul Orient. Rochia doamnelor din China este, poate, o prefigurare a hainei cu răscroială mare, care se purta în Cipru, pe la 1340. Chiar dacă această modă nu vine de la curtea fastuoasă a lui Lusignan sau nici măcar nu a fost inventată, modelele sale erau mult mai îndepărtate și trebuie căutate în Extremul Orient.

Aceste comparații nu luminează decît istoria costumului. De fapt, moda schimbătoare a veșmîntului nu face decît să urmeze curentele celorlalte schimbări, iar apariția în Europa secolului al XIV-lea a acestor pălării venite din Orient nu face decît să sublinieze mai mult, dacă mai este nevoie, importanța comerțului european cu Asia Centrală și China, după cuceririle mongole. Aceste mode sînt contemporane cu tratatul lui Pegolotti și ele completează, întrucîtva, informațiile de manual ale negustorului florentin. Am relevat influențele orientale foarte puternice în pictura toscană, în perioada de apogeu a strălucirii sale artistice[3]) ; este firesc, prin urmare, să regăsim aceste influențe în evoluția costumului, chiar în momentul în care revoluțiile Extremului Orient și războaiele turce vor închide marelui comerț drumurile tradiționale ale Asiei și vor deturna negustorii și navigatorii Occidentului pe alte căi. Vesta masculină și pălăria doamnelor din secolul al XIV-lea completează un ciclu de influențe ale căror origini se întorc în ultimele secole ale antichității ; aceste veșminte sînt, poate, ultimele pe care Asia le va transmite Europei ; epoca modernă va vedea, dimpotrivă, cum costumul european servește drept model altor continente.

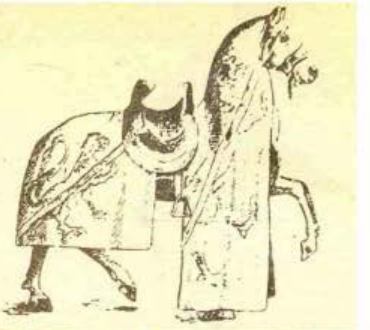

Un cal și harnașamentul său așa cum apăreau într-un manuscris din sec. al XIII-lea

Pe aceste concluzii ar putea să se sprijine o anticipare destul de curioasă asupra „chinezăriilor" secolului al XVIII-lea, a căror influență ar trebui să se exercite asupra devenirii artelor decorative. Nu trebuie, deci, să neglijăm această mărturie, a cărei importanță este evidentă pentru istoria marilor curente de schimburi și civilizații, dintre Orient și Occident, în Evul Mediu.

(Din „Etudes byzantines d'histoire économique et sociale, Paris, 1938)

Traducere de N. Gherghel

[3])**Cf. G. Soulier, „Les influences orientales dans la peinture toscane", Paris, 1924**

NICHITA STĂNESCU

Antologia «Luceafărul»

Săgetarea cerbului stretin și harponarea peștelui vidros

Se dedică lui Paul Tutungiu

Așa cum față de mișcarea stîncilor
mișcarea arborilor pare iute ca raza
Așa cum față de mișcarea petalelor
florii
mișcarea omului pare iute ca raza,
iute ca raza față de mișcările omului
e alergarea cerbului stretin.

Haideți, zic, să vînăm cerbul stretin
schimbînd timpul și răsucindu-ne
secundele
Haideți, vă zic, fără milă să-l vînăm
pe cerbul stretin, scurtîndu-ne lunile
și micșorindu-ne cît punctul de nisip,
anul
Pe iutele să-l omorîm de cerb stretin !

Din oasele lui să ne facem stîlpi de casă
din pielea lui să ne facem acoperișe
iar carnea lui s-o mîncăm înlăuntru
la nuntă.

Așa cum față de mișcarea omului
mișcarea ierburilor pare înceată,
Așa cum față de mișcarea brazilor
mișcarea pietrelor pare înceată
mai încet decît starea pe loc a pietrii
e rîul Vidros în care înoată peștele
Vidros.

Haideți, vă zic, să pescuim peștele
Vidros
îndreptîndu-ne timpul și învingînd
secunda
ca apa vărsată pe lespede
iar ziua s-o lungim peste noapte

Pe Vidros, vă zic, să-l harponăm fără
milă,
să omorîm Vidrosul din rîul Vidros !

Din oasele Vidrosului să ne facem stîlpi
de casă
și din solzii lui, șindrilă,
iar carnea lui s-o mîncăm înlăuntru

la nuntă, vă zic.

(Din „Epica magna")

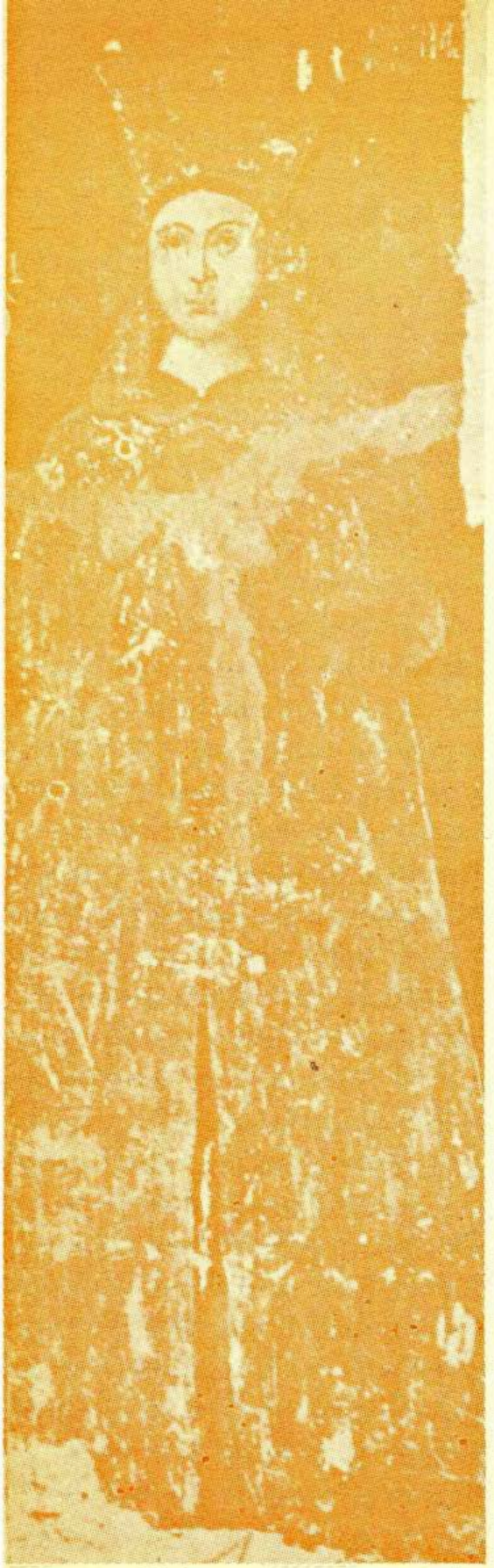

Doamna Chiajna — după fresca de la Snagov

Toată lumea știe că G. I. Ionescu-Gion a scris Istoria Bucureștilor, dar Istoria Bucureștilor rămîne doar lucrarea cea mai cunoscută a lui Gion, nu și cea mai modernă. Ziarist foarte apreciat la vremea lui, ilustrat pe diverse teme culturale, G. I. Ionescu-Gion a fost atras de istorie pe care a cultivat-o mai ales la Revista nouă a lui Hasdeu de la a cărui apariție în 1887 se împlinesc 100 de ani. Revista nouă care încerca să impună o nouă orientare culturală și literară în golul lăsat de extincția celor două mari reviste ale timpului, Convorbiri literare și Contemporanul, îl avea de inspirator și director de conștiințe pe B. P. Hasdeu și, ca pe literat de prim ordin, pe Delavrancea. Aici în Revista nouă și-a tipărit Gion o parte din cele mai interesante studii istorice. Preocupat de sursele occidentale despre România, Gion este printre primii istorici români care înțelege și descrie modul în care țările românești și românii intră în marele joc politic european. Din acest punct de vedere, cu toate stîngăciile ei, cartea despre Ludovic XIV și Constantin Brîncoveanu, Studiu asupra politicei franceze în Europa răsăriteană : 1534–1688–1715 (apărută în 1884) reprezintă un remarcabil și lucid pionierat al unei direcții istoriografice moderne pe care o vom regăsi în perioada interbelică ilustrată superior de Victor Papacostea. Gion privește faptele din punctul de perspectivă care-l ajută să îmbrățișeze tot continentul politic evitînd privirea periferială. Dacă nu s-ar fi întîlnit cu suficiența ironică și agresivă a contemporanilor, de felul celei a episcopului Melchisedec (care-l întreba de unde tot scoate atîtea relații între Brâncoveanu și Ludovic al XIV-lea, la care Gion răspunde prompt că din arhivele franceze), dacă deci nu ar fi fost supus procesului de eroziune la care spiritele rutiniere ale unei epoci supun orice personalitate și idee nouă, G. I. Ionescu-Gion ne-ar fi făcut surprize științifice și mai mari. Susceptibilitatea mărunților săi contemporani l-a determinat ca vastele sale proiecte privind o suită de 6 studii mari asupra raporturilor occidentului cu răsăritul Europei, reliefînd aspecte inedite pentru români, să rămînă în stadiu incipient. Cercetările lui Gion în arhivele occidentale scot în evidență interesul politic nedezmințit al Franței pentru imperiul turc și în mod deosebit pentru țările române. Cine crede că țările românești au fost absente din marele joc al politicii europene nu are decît să-l citească pe G. I. Ionescu-Gion pentru a fi contrazis cu argumente indubitabile. Reproducem o mostră revelatoare din acest capitol al preocupărilor gazetarului Gion, cu atît mai mult cu cît ele au apărut în Revista nouă a lui B. P. Hasdeu de la a cărei apariție se împlinesc în 1987 o sută de ani.

O FRANȚĂ la Dunăre?

G. I. IONESCU
GION

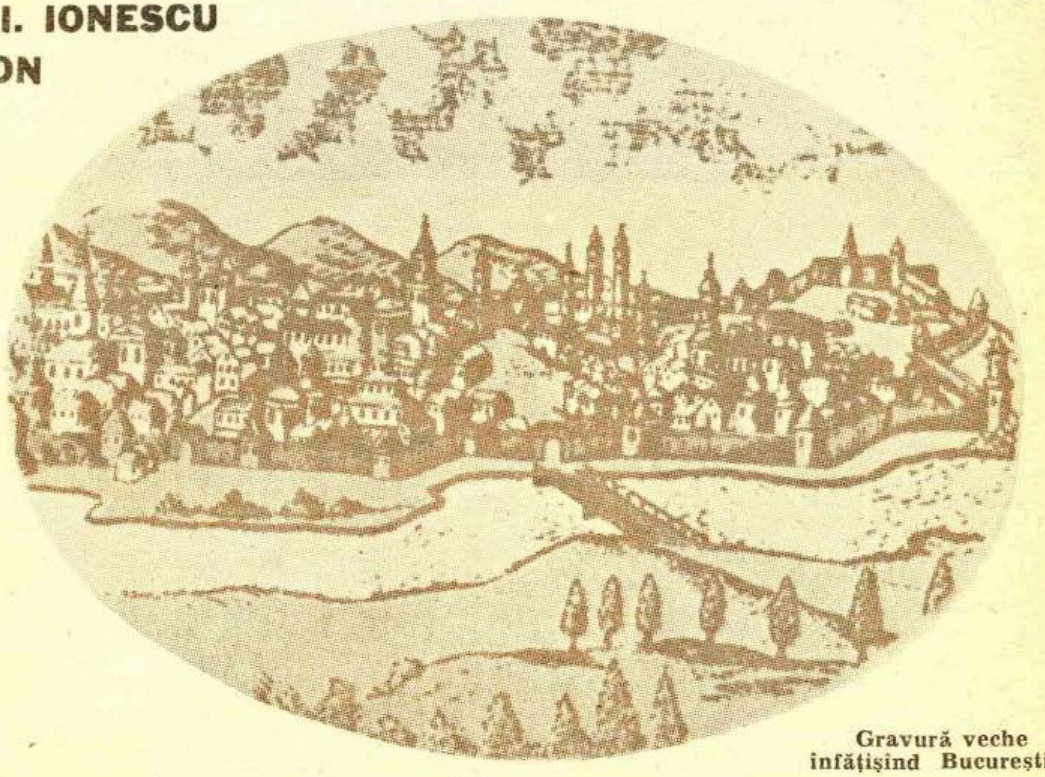

Gravură veche
înfățișînd Bucureștiul

O încercare de „francizare" a țărilor românești

În volumul II, partea I, din Documente privitoare la Istoria Românilor, culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, la pagina 577, citim, sub numărul 564, un raport adresat de Internunțiul imperial din Constantinopole, Albert de Wyss, împăratului Maximilian II.

Raportul este datat din 11 august 1567 și e scris în limba latină.

Traduc dintr-însul partea privitoare la încercarea de colonizare în Țara Românească, ce-mi propun a lămuri pe cît e posibil într-această scurtă notiță.

„Am auzit din izvor temeinic, zice Albert de Wyss, că ambasadorul Franței urzește la această (Sublimă) Poartă lucruri noi și pînă azi neauzite.

Anul trecut (1566) ceruse în căsătorie pe o româncă, sora lui Petru-vodă, domnul Țării Românești. Acum însă țintește chiar la stăpînirea Țării Românești și voiește ca, după ce va fi gonit de pe tron pe Petru-vodă, să devină el principe printr-ajutorul Sultanului. Făgăduiește Padișahului și Marelui-Vizir munți de aur ; oferă ienicerilor un dar anual cu mult mai mare decît acela ce obișnuiește a le da Petru-Vodă.

Pe lîngă acestea, afirmă că el poate să

facă din Țara Românească o colonie franceză și-ntr-însa să aducă vreo cîteva mii de oameni dintr-acei schismatici care, azi, sînt numiți hughenoți și care, pentru că în religia lor foarte se apropie de credința și legea mahomedană, vor deveni prea credincioșii supuși ai Sultanului și gata a-l ajuta în toate luptele lui cu Maiestatea Voastră imperială, dacă necesitatea va cere.

Ambasadorul acesta năzuiește a convinge pe Marele Vizir că numiții hughenoți se aseamănă în mare parte cu turcii, pentru că în templele lor nu au nici statuie, nici icoane, ci se închină numai la unul Dumnezeu.

Și a mai spus Marelui Vizir că toată Belgia a-mbrățișat această religie, că regele Franței va face ca Belgia să nu mai fie cu de-a sila readusă de regele Spaniei la vechia-i credință și la vechia-i supunere sub coroana spaniolă.

Ambasadorul a mai comunicat Vizirului că este acum vorba de o căsătorie a reginei Angliei cu arhiducele Carol, lucru care nu va fi spre binele nici al francezilor, nici al turcilor, deoarece Anglia este vecină cu Franța și e puternică, și e bogată și multe nave de

război ar putea trimite regele Spaniei în contra turcilor, dar (a mai adăugat) că regele Franței nimic nu va lăsa neîncercat, pentru ca să-mpiedice această căsătorie și va trimite pe mare o flotă care să oprească pe serenisimul arhiduce de a trece din Belgia în Anglia...“

Cine e «orator gallicus»?

Aceasta-i documentul copiat de mult merituosul cercetător Hurmuzake în Arhivele imperiale de la Viena.

Mă voi sili a arăta că-ntr-adevăr din izvor temeinic auzise toate aceste ale sale afirmații Albert de Wyss, Internunțiul imperial din Constantinopole, următorul lui Busbecq la această ambasadă, postul cel mai primejdios în decursul secolului XVI-lea pentru toți diplomații Casei de Austria, de vreme ce atît Soliman Magnificul cît și următorul său, Selim, fură pe atît de dușmani Casei domnitoare de la Praga, pe cît de buni prieteni erau cu Casa de Valois, domnitoare în Franța, adică cu Francisc I, cu Henric II, și în urmă cu Regina-Mamă, faimoasa Florentină, Caterina de Medici, cîrmuitoarea politicii externe a celor trei regi următori, toți fiii săi, Francisc II, Carol IX și Henric III.

Și mai întîi, cum se numea ambasadorul Franței, acel **Orator Gallicus** de care ne vorbește Albert de Wyss și care voia să ia de soție pe fata Doamnei Chiajna, — a noastră Caterina de Medici —, să colonizeze Țara Românească cu hughenoți din Franța și, mai tîrziu, după cum vom vedea, să aducă pe tronul Transilvaniei pe Marguerita de Valois, sora lui Carol IX, regele Franței ?

Numele acestui diplomat care năzuia a răscoli atît de adînc Orientul creștin era d. de Grantrye de Grandchamp. Documentele italiene și latine din colecțiunea Hurmuzake îl transcriu cu ortografia greșită și numai astfel : Monsieur du Grand-Ry, Hammer îl numește — de ce ? nu știu — d. de Grand Campanes.

D. de Grandchamp cunoştea Orientul

Jude Grantrye de Grandchamp era în secolul al XVI-lea unul din diplomaţii francezi care cunoşteau mai bine Orientul. Într-o scrisoare a lui — şi sînt rare scrisorile d-lui de Grandchamp — către d. de Foix, diplomatul nostru ne spune că de douăzeci de ani trăieşte în mijlocul turcilor. Această afirmaţie ni-e lămurită de o carte publicată la 1586 la Anvers, în Belgia, de Nicolas de Nicolay, unul din secretarii dlui d'Aramon, ambasadorul lui Henric II la Constantinopole în 1550.

Nicolas de Nicolay, în cartea **Discours et histoire véritable des navigations, pérégrinations et voyages faicts en la Turquie, par Nicolas de Nicolay, valet de chambre et géographe ordinaire du Roy de France,** ne spune că, printre tinerii care însoţeau pe d. d'Aramon în capitala preaputernicului Soliman, era şi d. de Grantrye de Grandchamp.

Se vede că la ambasada din Constantinopole a rămas d. de Grandchamp multă vreme, dar nu fără a mai ocupa, poate în mod extraordinar, şi alte posturi într-alte ţări.

Căci, într-adevăr, în Charrière : **Negociations de la France dans le Levant** (tom. II. pag. 812, not 1) ni se afirmă, după documentele Bibliotecii naţionale din Paris şi după acelea ale Arhivei Ministerului Afacerilor Străine tot de acolo, că d. de Grantrye de Grandchamp, înainte de 1566, cînd veni ca ambasador în Turcia, reprezentase pe Carol al IX-lea în Spania, unde fusese înlocuit de comitele de Fourquevaux.

Totuşi, d. de Grandchamp, în scrisoarea citată de la 9 februarie 1570, zice în limba franceză a secolului XVI : **je suis esté nourry parmi eulx** (les Turcs) **ving ans.**

Franţa se mută la Răsărit

Ricum ar fi, d. de Grandchamp plecă din Franţa în primăvara anului 1566 şi se-ndreptă prin Germania şi Austria spre Constantinopole. Coborînd însă, trebui să se oprească la Szighet, faimoasa cetate apărată de comitele Nicolae Zriny care ţinea în loc întreaga armată a lui Soliman Magnificul şi a vizirului său, viteazul Mohamed-Socoly.

Niciodată ca-n ţimpurile acestea nu fuseseră atîţia francezi în Orient, prin Transilvania, prin ţările române şi la Constantinopole.

D. de Grandchamp rămase înaintea Sighetului cu d-nii de la Fin, La Nocle şi o mulţime de alţi seniori, ori nobilul catolic, baronul de Vantexat împreună cu nobilii hughenoţi de Ville-Couin, de Téligny, de Longua, de Génissac şi alţii plecară la Constantinopole.

Petru Şchiopul (după o frescă)

Brantome, în **Memoriile** lui (tom. IV, pag. 167), se miră de atîta nobilime plecată în Turcia. Azi, mulţumită documentelor minunatei noastre colecţii Hurmuzaki, cunoaştem cauza exodului acestuia, cu atît mai ciudat şi mai semnificativ cu cît şi atunci, ca şi pînă mai deunăzi, francezul nu a avut fire lesnecălătoare — **l'humeur voyageuse.**

Charrière ne spune că instrucţiunile date d-lui de Grandchamp s-au pierdut şi multe, de asemenea, din scrisorile lui sînt rătăcite. De aceea, în **Négociations de la France dans le Levant,** Charrière nu vede ţinta de căpetenie a ambasadei lui Grandchamp. Charrière nu putea cunoaşte pe Hurmuzaki în 1853 cînd a publicat monumentala lui lucrare, şi deci nu putea pricepe nici încercarea lui Grandchamp de a se sui pe tronul Ţării Româneşti, nici căsătoria Margueritei de Valois cu Sigismund Zapolya şi tot atîtea pregătiri pentru ca mai tîrziu să reuşească candidatura la tronul Poloniei a lui Henric d'Anjou, al treilea fiu al Caterinei de Medici.

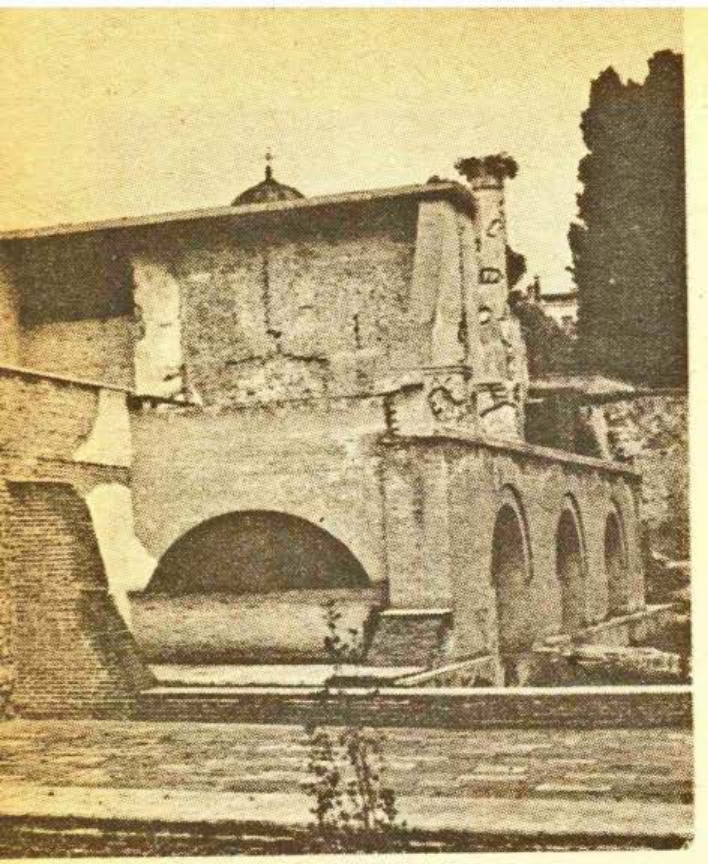

Ruinele palatului de la Curtea Veche

Nepotul urmează vederile unchiului

Noi avem azi scrisorile Internunțiului Albert de Wyss și ale consilierilor de ambasadă, Adam de Franchi și Eduard de Provisionali ; dintr-însele, deși nu putem urmări pas cu pas toate chestiunile tratate și toate combinațiile propuse Sublimei Porți, vizirilor și sultanilor de d. de Grandchamp, vedem totuși în linii mari fizionomia acestei ambasade, una din cele mai interesante pentru istoria Țărilor Române și pentru politica răsăriteană a Franței în secolul al XVI-lea.

Am spus că Regina-Mamă, Caterina de Medici, conducea politica externă a Franței. Dacă înăuntrul regatului, regina regentă asculta cînd de sfaturile înțelepte ale cancelarului Michel de l'Hopital, cînd de Guisi, de conetabilul de Montmorency și de mareșalul de St. André, în afară, cu spiritul italian, subțire și plin de expediente, Caterina cîrmuia singură, singură urzea acele încîlcite ițe ale diplomației sale.

Omul cu care se sfătuia totdeauna era secretarul de stat Claude d l'Aubespine, baron de Châteauneuf.

Mulțumită unei amicale indicații a d-lui Emile Picot, profesor de limbă română la școala limbilor orientale vorbite din Paris, am găsit în **Le Grand Dictionnaire historique** al lui Moreri (ediția de la Bale, 1736) că d. de Grandchamp era nepotul secretarului de stat de l'Aubespine, de vreme ce sora acestuia, Madelena de l'Aubespine luase în căsătorie pe Albert de Grantrye, senior de Grandchamp.

Prin urmare, nepotul era trimis în Orient să aducă la-ndeplinire vederile unchiului.

Aceste vederi, planuri și combinații, probleme și chestiuni ale diplomației franceze de atunci erau foarte curioase.

Deportarea hughenoților

Războaiele de religii bîntuiau în Franța cu o grozăvie de felul căreia nu mai întîlnim în Franța decît în războiul de o sută de ani și-n sfîșierile interne, în Vandeea, în timpul Revoluției franceze.

Caterina, conetabilul de Montmorency, secretarul de stat de l'Aubespine erau convinși că niciodată nu vor ajunge să aibă pace cu protestanții. Nobilimea catolică și nobilimea protestantă se urau de moarte. Fanatismul ajunsese la culme. Luptele, omorurile, incendiile încetau pentru a reîncepe cu mai multă

furie. Henric II şi Francisc II muriseră în mijlocul însîngerat al acestor lupte. Cu toate edictele, ordonanţele şi consfătuirile de la Orleans, Pontoise, Poissy, Amboise şi Moulins, Carol IX nu putea face nimic.

Se gîndiră să gonească pe hughenoţi din Franţa. Hughenoţii însă erau sute de mii, şi oamenii de stat nu voiau să se piardă aceste forţe vii ale regatului. Şi ele să ducă într-alte părţi puterea şi influenţa Franţei. Se gîndiră să-i colonizeze lîngă prietenii cei sinceri ai Franţei, lîngă turci, la Dunăre, **dans les provinces du Danube,** adică în Transilvania, în Ţara Românească şi-n Moldova. Alţii propuneau colonizarea Ciprului pe care turcii aveau să-l ia de la veneţieni şi, desigur, l-ar fi dăruit regelui Franţei. Alţii, în fine, susţineau colonizarea cu hughenoţi a Algeriei.

Ideea de a goni pe hughenoţi din Franţa nu era numai a catolicilor. Pentru ca să poată să adore pe Dumnezeu fără teamă, pentru ca să cînte în cor psalmii traduşi în franţuzeşte de Clement Marot — ş-apoi în Ungaria traduşi în ungureşte şi în urmă în româneşte în secolul al XVII-lea, cînd Racotzi voia a calvinisa pe Românii de dincolo — hughenoţii ei înşişi voiau să plece din Franţa, dar nu departe de patria mumă.

Amiralul de Coligny, din familia de Châtillon, deci nepot al conetabilului de Montmorency, dar cap al hughenoţilor, propunea regelui Carol IX colonizarea Belgiei cu hughenoţi francezi, nobili şi burghezi, şi se oferea să bată acolo trupele spaniole ale lui Filip II, comandate de cruntul duce de Alba.

Mircea Ciobanul şi Doamna Chiajna — fragment din tabloul votiv de la Biserica Curtea Veche

Şi Coligny, şi alţi protestanţi propuseră la 1562 colonizarea Americii de Nord, viitoarele State-Unite, tot cu hughenoţi. Se făcuse chiar un început de colonizare în Florida. Spaniolii însă prinsesră pe toţi colonii, îi spînzuraseră şi puseseră lîngă spînzurătoare o mare pancartă cu cuvintele : **Spînzuraţi nu ca francezi, ci ca eretici** — cruzime care revoltă în Franţa toată lumea atît de adînc, încît un gentilom catolic din Gasconia, seniorul de Gourgues, îşi vîndu toată starea, armă trei corăbii de război, merse în Florida, cuprinse forturile spaniolilor şi pe cei prinşi în luptă îi spînzură scriind deasupra capului lor : **Spînzuraţi nu ca spanioli, ci ca asasini.**

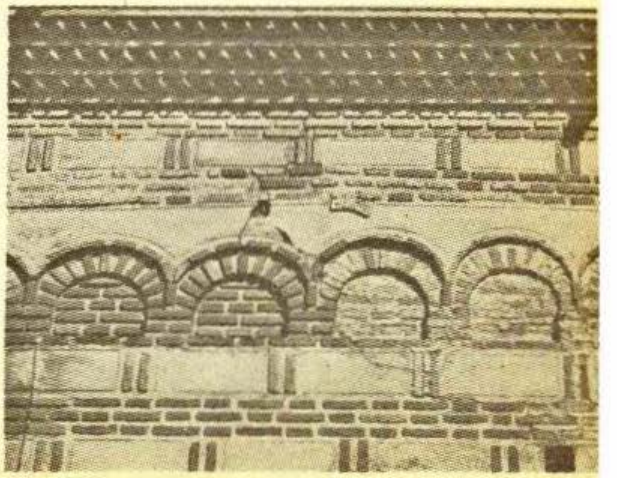

Ambasada lui Grandchamp

La 1565, Caterina de Medici şi fiul său, Carol IX, avuseseră diferite conferinţe cu ducele de Alba, mîna dreaptă a lui Filip II. Gonirea protestanţilor din Franţa pare a fi fost hotărîtă de atunci.

În primăvara lui 1566, d. de Grandchamp pleca în Turcia, purtător al unor instrucţiuni pe care le ghicim din scrisorile diplomaţilor Casei de Austria, citaţi mai sus.

Ajuns în lagărul lui Soliman la Szighet, d. de Grandchamp se bucură foarte şi pe faţă de tot de succesele ce turcii cîştigaseră în Ungaria, unde tînărul Sigismund, fiul lui Ion Zapolia, era regele protejat de Soliman. Această bucurie şi turcofilia d-lui de Grandchamp încurca la Viena negocierile ambasadorului francez, comitele Scipion de Fiesque, însărcinat de Caterina a cere pentru Carol IX mîna fiicei împăratului Maximilian al II-lea.

După ce vizită şi cîştigă cu totul pe Sigismund Zapolia şi pe mama lui Regina Elisabeta în Transilvania, d. de Grandchamp trecu în Ţara Românească probabil la Tîrgovişte, ne spune o scrisoare italiană a lui Eduard de Provisionali din 11 martie 1567. **L'estate passata,** adică vara trecută, zice Provisionali, ambasadorul Franţei, îndată după sosirea lui, intră în negocieri cu Petru Vodă ca acesta să-i dea de soţie pe una din surorile lui.

Şi-n timpul cînd d. de Grandchamp se opreşte în Transilvania, **e dopo subito entro a trattare colo Valacco,** seniorii francezi, pe care i-am citat după Brantome, ajunseseră la Constantinopole.

Unul dintr-înşii, hughenot, d. de Ville-Couin, nu Ville-coni, cum zice Provisionali, era fiul natural al regelui Francisc I. După instrucţiunile d-lui de Grandchamp, aceştia se puseră în relaţii cu grecii din Constantinopole, şi mai cu seamă cu Mihail Cantacuzino, faimosul Şeitan-Oglu, ca împreună să pregătească terenul.

D. de Grandchamp visează coroana Ţării Româneşti

În Ţara-Românească, domnea de la 1559 Petru III Şchiopul, fiul lui Mircea Ciobanul şi al preavestitei Doamne Chiajna, — cea mai deşteaptă şi cea mai impunătoare doamnă din vremurile trecute, adevărată fiică a lui Petru Rareş, românul cel mai învăţat al secolului al XVI-lea.

Duşmănia Drăculeştilor cu Basarabeştii, duşmănia diferitelor ramuri din chiar familia Drăculeştilor, luptele, detronările şi omorurile care se urmau într-una de la Neagoe Basarab şi Mihnea cel Rău, făceau ca şi Ţara Românească să fie într-aceeaşi poziţiune nenorocită ca şi Transilvania, unde moartea lui Zapolia, luptele lui Ferdinand şi-apoi ale lui Maximilian, minoritatea lui Sigismund, ţinţoşia magnaţilor şi atot puterea turcilor deschisese cîmp liber tuturor competiţiilor.

Boierii basarabeşti erau răspîndiţi ca potîrnichile prin Ungaria şi prin Boemia la curtea lui Maximilian. Un Nicolae Basarab — **Barbuli quondam Transalpinae Principis filius legitimus et naturalis,** fiul lui Barbu Preda Basarab, fratele lui Neagoe — rătăcea cînd pe la Roma, cînd prin Spania, cînd prin Bavaria, stăruind pe la ducele Albert, pe la Papa Piu V, pe la toţi cardinalii, să hotărască pe împăratul Maximilian II a-l ajuta să-şi recapete tronul Ţării-Româneşti.

Şi Nicolae Basarab, şi toţi boierii pribegiţi doreau cu foc şi pară să reintre în ţară pentru a se folosi de acele inexplicabile, dar nesfîrşite bogăţii pe care Drăculeştii le strîngeau stînd pe tron. Petru şi Doamna vor cheltui acum, pentru a lupta la Constantinopole în contra d-lui de Grandchamp şi a lui Mihail Cantacuzino, întîi 4 000 000 de aspri, adică 80 000 de galbeni şi apoi 6 500 000 de aspri, adică 130 000 de galbeni, din tezaurul ascuns al lui Mircea Ciobanul — după afirmaţiile bailului veneţian Soranzo şi ale Internunţiului Albert de Wyss, citaţi în Hammer.

De aceea, lupte deznădăjduite. Ca şi-n Franţa, în Ţara Românească, acum n-aducea anul ce-aducea ceasul.

Nimic nu era deci cu neputinţă în Ţările Române în vremurile acelea. D. de Grandchamp pricepuse minunat de bine adevărul acesta, şi de aceea începe realizarea planului ce i se poruncise de la Paris prin a cere în căsătorie pe sora lui Petru Vodă.

Doamna Chiajna contra pretendentului francez

ducea cu dînsul daruri foarte frumoase de nuntă. Doamna Chiajna primeşte pentru fiică-sa darurile cele frumoase, nu doar pentru că îi luaseră privirile — sculele, pietrele preţioase şi mai cu seamă smaragdele şi rubinele ei fiind pînă la Constantinopole mai renumite decît smaragdele Jeannei d'Albret, regina hughenotă a Navarei, care se lupta acum în contra Caterinei în Franţa. Nu, doamna Chiajna primi darurile, pentru ca să cîştige timp, să poată adică ghici şi pricepe încotro şi la ce ţintea francezul Grandchamp cu aceste daruri şi această căsătorie.

Veşti sosite din Constantinopole şi din Transilvania o luminară îndată. Ea citi ca-ntr-o carte deschisă gîndurile d-lui de Grandchamp şi n-avu decît să se uite la şubredul şi gîrbovul său fiu, la Petru-Vodă Şchiopul, pentru a vedea că francezul, cu cît mai iute va lua de soţie pe sora Domnului, cu atît mai lesne va da pe Petru jos de pe tron şi-i va lua locul.

De aceea, cu hotărîrea şi energia ce se văd în toate actele acestei femei extraordinare, cu toate darurile primite şi bunele cuvinte rostite, Doamna Chiajna rupe deodată orice legătură şi refuză pe Grandchamp, sub cuvînt — ea care, ca şi Mircea Ciobanul, soţul ei. nu avea nici o religie —sub cuvînt că ambasadorul este de lege catolică şi că nu-şi dă fata după un schismatic.

Adam de Franchi, într-o scrisoare trimisă împăratului Maximilian prin Nicolae Lomelino, şi chiar internunţiul Albert de Wyss într-un raport adresat tot împăratului la Viena, ne anunţă lucrul acesta la-nceputul lui 1567, ba chiar dă şi nota comică a refuzului, nota care nu e spre cinstea ambasadorului francez. D. de Grandchamp a intentat proces înaintea Marelui Vizir în contra Doamnei Chiajna ca să-şi ia darurile îndărăt.

Dealtminteri, Doamna Chiajna, îndată după ce refuzase pe d. de Grandchamp, se grăbise a anunţa la Constantinopole pe toţi cei ce voiau să ştie că ambasadorul Franţei a cerut mîna fiicei sale numai şi numai ca să înlocuiască pe fiul ei, Petru-Vodă, la domnia Ţării Româneşti. De aceea, miniştrii creştini aflaseră îndată faptul şi, cu răutăcioasă plăcere, l-anunţaseră curţilor lor.

Atîta tot însă. Ceilalţi miniştri nimic nu putură face mai mult. Nimeni, afară de Franţa, nu putea face ceva pe atunci la Constantinopole. Internunţiul imperial se vedea la fiece minut oprit în negocierile-i pentru pace de piedicile ce-i punea ambasadorul Franţei. Se plînsese la Viena şi comitele Scipion de Fiesque scrie reginei mame la Paris că-mpăratul Maximilian II se va plînge

Ştefan, fiul lui Petru Şchiopul, după tabloul păstrat în castelul Ambras (Tirol) — sec. al XVI-lea

Regelui Carol al IX-lea de intrigile ambasadorului Grandchamp din Constantinopole în contra trimisului său, Albert de Wyss.

Ungurii susțin proiectele antiromânești ale Franței

Cum s-a terminat procesul pentru darurile de nuntă între Grandchamp și Doamna Chiajna, documentele nu ne spun. Ceea ce știm din documentul din 11 august 1567 este că Grandchamp lasă la o parte căsătoria și propune Marelui Vizir suirea sa pe tronul Țării Românești și colonizarea acestei țări cu hughenoți aduși din Franța — **res novas et nunquam antea auditas,** esclamă Albert de Wyss.

D. de Ville-Couin pregătise dinainte terenul în înțelegere cu grecii — **hominibus perversis, avaris et Turcica indole praeditis,** pe care-i cumpărase.

D. de Grandchamp s-a făcut de vorbă lumii, zice Albert de Wyss, — **factus est fabula vulgi.**

Nu tocmai de vorbă și de rîs se făcuse Francezul !

În convorbirile ce avusese cu Sigismund Zapolya, il Transilvano, cum îl numesc documentele diplomaților vienezi, Grandchamp cîștigase pe deplin pe acest tînăr Veniamin al sultanilor.

Cu ajutorul lui, d. de Grandchamp va detrona pe Petru-Vodă. **A petitione del detto Transilvano,** după cererea numitului Transilvan, ne spune la 8 ianuarie 1568 Adam Franchi, Poarta se hotărăște a trimite un ceauș să aducă pe Petru-Vodă la Constantinopole ; iar, la 1568, în iunie, același Franchi, aflînd mai multe, scrie că Sigismund al Transilvaniei și cu Cantacuzino din Constantinopole au cerut destituirea lui Petru-Vodă Șchiopul și că Poarta le-a acordat-o. Petru a fost adus la Constantinopole, unde, după o bună primire, a fost arestat și un alt Ceauș a plecat în Țara Românească să ridice și să aducă la Constantinopole pe mama, pe frații și tezaurul lui Petru.

Sigismund Zapolya înota atît de bine și supus în apele ambasadorului francez pentru că acesta îi promisese a-i da în căsătorie pe Marguerita de Valois, sora lui Carol IX — iarăși un capitol din planul politicii franceze răsăritene. Această idee turcii o îmbrățișară cu atîta căldură, încît în vara lui 1569, din ordinul Sultanului, plecă la Paris, în Franța, Mehmet Pașa ca să convingă pe Regele Carol IX a da pe soră-sa după Sigismund. Și făgăduia Sultanul că, dacă lucrul se va face, el se lega a ajuta pe Sigismund și pe Marguerita să cuprindă Polonia și le va da el însuși Țările Române, Țara Românească și Moldova, pentru ca, cu toate la un loc, să formeze un regat mare și capabil a rezista loviturilor și încălcărilor Casei de Austria.

Eșecul proiectelor suprastatale privitoare la țările românești

De colonizarea însă a Țării Românești cu miile de hughenoți cuprinși în scrisoarea lui Albert de Wyss, documentele nu mai vorbesc. Lucrul se explică foarte lesne prin imprejurările din Franța. Într-adevăr, după pacea și edictul de la Amboise din martie 1563, fusese patru ani de liniște în Franța. În timpul acestor patru ani se agitase în consiliile Regelui chestiunea colonizării cu hughenoți.

Atît sfetnicii regelui cît și ducele de Alba în conferințele de la Bayonne (iunie 1565) sfătuiseră pe Regina-Regentă să trimită colonii de hughenoți.

D. de Grandchamp pleacă — probabil în martie 1566 — cu instrucțiuni în felul acesta; începe tratarea chestiunii la Poartă, dar, cînd să urmărească lucrul pentru a-l sfîrși, izbucnește la 1567 al doilea război de religie în Franța. Pacea de la Longjumeau nu ține decît vreo cîteva luni și-ncepe al treilea război de religie. Bătăliile de la Jarnac și Montcontour, moartea ducelui de Condé, capul hughenoților, pacea falsă de la St. Germain la 1570 și-n fine, la 1572, înfiorătorul măcel din noaptea Sfîntului Bartolomeu — toate aceste evenimente înmormîntară pentru totdeauna planurile de colonizare cu hughenoți.

Hughenoții nu vor ieși din Franța decît după 113 ani, adică la 1685, cînd Ludovic XIV avea să comită cea mai mare greșeală a îndelungei sale domnii, revocarea edictului de la Nantes — opera genială a moșului său, marele Henric IV.

Hughenoții vor fi primiți atunci cu brațele deschise de Marele Elector de Brandenburg, și vor popula un întreg cartier al Berlinului ; vor fi primiți în Anglia, unde vor duce industria și artele franceze.

În Țările Române nu veniră. Încercarea de colonizare nu avu urmări. Am semnalat-o numai pentru a arăta însemnătatea Țărilor Române în mintea diplomaților din vremurile acelea și pentru a învedera cîte legături are istoria trecutului nostru cu evenimentele europene de atunci, și cîte probleme nedezlegate prin datele pînă acum cunoscute, se dezleagă ușor prin destăinuirile noilor documente. Ele, mai bune decît Cronicele, ne oglindesc trecutul, în întîmplările căruia găsim multe și mari învățăminte pentru deplina pricepere a prezentului și pentru posibila asigurare a viitorului.

MANUC BEY ȘI HANUL SĂU

Înainte de-a vorbi despre Manuc-bey și Hanul construit de el în zona centrală a orașului București — poate că ar fi bine să arătăm și izvoarele scrise ale acestei istorii. Vom vedea că, într-adevăr, acestea există de aproape două secole. Astfel, mărturii despre el se poate afla încă în primii ani ai secolului al XIX-lea — mai întîi în corespondența diplomatică ce privea războiul dunărean dintre anii 1806—1812, apoi în memoriile contelui Langeron — ambele aflate în cadrul colecției de documente Hurmuzaki. Contele Lagarde povestește și el despre Manuc-bey în cartea „Voyage de Moscou à Vienne", Paris, 1812. De asemenea despre Manuc și Hanul său se vorbește și în cunoscuta carte „Le Kéroutza" a lui Stanislas Bellarger, pe alocuri pigmentată cu destule legende, despre care se va vorbi la timpul său. Cartea a apărut la Paris în 1846. În 1885, Congregația călugărilor mechitariști din Viena publică în armenește o descriere a vieții lui Manuc-bey. Nu vom cita în continuare decît acele lucrări ce prezintă temeiuri serioase pentru elucidarea vieții și activității lui Manuc-bey, cu referiri și la Hanul construit de el. Între acestea, „Istoria Bucurescilor" de Ionescu-Gion, apărută în anul 1899, apoi „Bucarest en 1906" a profesorului și publicistului francez Fréderic Damé, care a trăit și profesat în țara noastră. Prof. N. Iorga în „Istoria Bucureștilor", referindu-se la Manuc și Hanul său, îl citează și pe istoricul Gh. Bezviconi, care a adus o mare contribuție în completarea biografiei prințului Manuc cu

„Manuc Mirzaean se impunea nu numai prin bogăția sa, dar și prin înfățișare, minte, suflet rar întîlnit. Înalt, frumos, cu o frunte mare, ochi negri scînteietori, era energic, ager, fin, amabil, dar și îndrăznet. Avea darul vorbirii și al prevederii". (G. Bezviconi).

date inedite, ca de altfel și pe orientalistul Dj. H. Siruni. Alți cercetători și publiciști — G. Potra, C. Giurescu, Panait I. Panait, Ștefan Ionescu, arh. C. Joja, care a condus lucrările de refacere a Hanului și mulți alții — aduc contribuții valoroase, privindu-l pe Manuc și Hanul pe care l-a fondat în inima Bucureștilor.

Unii dintre cei care au scris despre prințul Manuc au fost adesea prea generoși cu epitetele, numindu-l „Colosul Orientului Apropiat", dar și „figură minoră", „zaraf", „spion" ș.a. Poate mai puțin s-a vorbit de titlurile sale oficiale: Dragoman (înalt funcționar al Porții Otomane, însărcinat mai mult cu funcții de politică externă, uneori are înțelesul și de tălmaci) al Înaltei Porți Otomane, Domn al Moldovei, Consilier Împărătesc efectiv al Rusiei (care echivalează cu gradul de general). Trei imperii îl solicitau în diferite scopuri : turcii spre a-i tăia capul și a se răzbuna astfel pe el pentru pacea de la București din 1812 ; Austria pentru a avea sprijinul lui în acțiunile ei diplomatice și militare. Rusia spre a primi din partea lui toate informațiile în legătură cu activitatea militară și politică din imperiul turcesc. Iată-l deci pe Manuc în atenția unor mari puteri europene. Este posibil ca și Franța să fi dorit să-l aibă de partea ei, dar activitatea diplomatică a Franței, acțiunile ei militare și mai ales intenția ei de a sprijini Poarta Otomană, dușmana popoarelor din această regiune geografică — nu se bucurau de simpatia lui Manuc. În 1813, după fuga lui Manuc din Principate, el a scris la Petersburg o scrisoare prințului Ioachim Lazarian, în care se exprimă despre Napoleon în termeni nu tocmai laudativi : „distrugătorul de lume", „blestematul de Napoleon", arătînd în continuare că Napoleon l-a dușmănit pe el — Manuc — din cauza contribuției la încheierea păcii de la București... Acum, de ce să n-o spunem ? Avea și de ce. Această pace l-a dus pe Napoleon la pierzanie și, în final, la sejurul forțat de pe insula Sf. Elena.

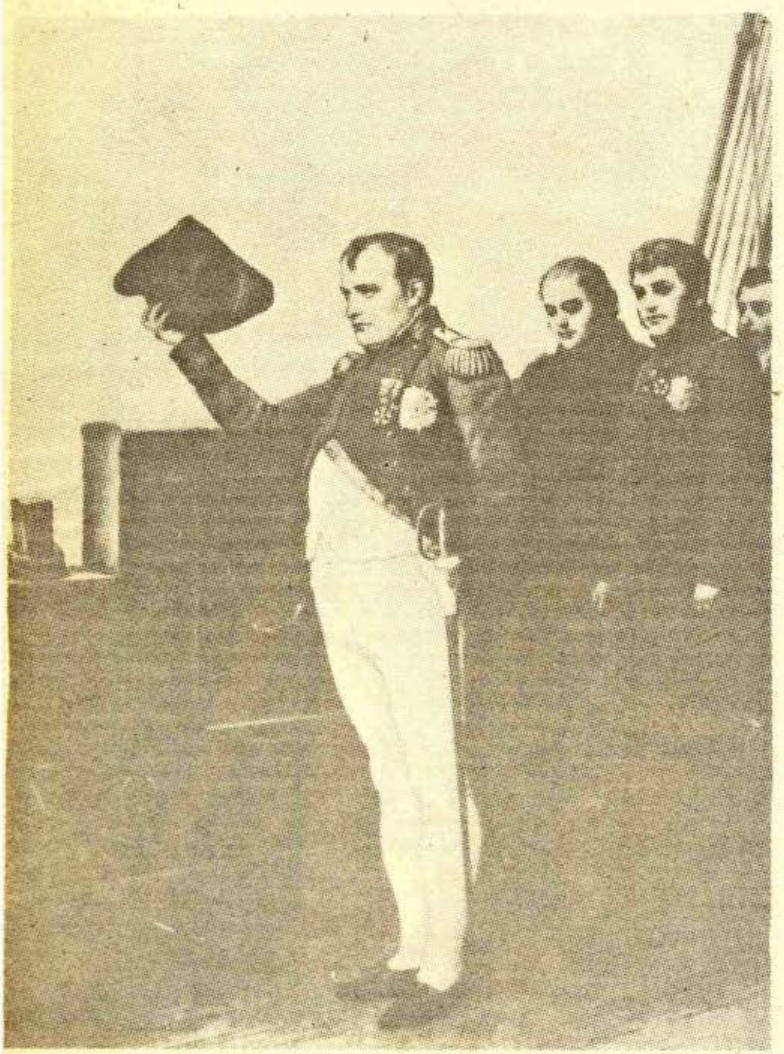

„Napoleon spunea că inima omului de stat trebuie să fie în cap, motiv pentru care în politica lui față de Principate nu găsim nici o umbră de sentimentalism, totul fiind numai calcul, răceală și voință". (Gh. Eminescu). Și, adăugăm noi, tipica ignoranță politică față de răsărit a Occidentului.

Se înțelege de la sine că în astfel de raporturi între Manuc și Napoleon — afirmația lui Stanislas Bellanger în „Le Kéroutza" (mai de-a dreptul „Căruța", cum își intitulează S.B. călătoria prin Țările Române), cum că Manuc a avut la Paris pe strada Verneuil un palat ca în basme și că speriase Parisul cu luxul și bogăția lui — nu poate avea temei real. Cum era posibil ca Manuc să fie în bune relații cu oficialitățile curții napoleoniene, între care și cu ducele d'Otranto, faimosul Fouché, ministru al Polițiilor și să trăiască acolo, protejat de ele, cînd acest „Manoucci", cum îl numea Talleyrand, era ostil politicii napoleoniene ? Deci, legenda e frumoasă, dar neconfirmată.

Poate că am mers prea departe și nu ne-am întrebat : Cine era în fond Manuc ? Biografia lui începe, ca orice biografie, odată cu nașterea sa la Rusciuc (azi — Russe — R. P. Bulgaria), în anul 1769. Tatăl său, Martiros Mirzaean, era originar din localitatea Karpi, localitate care există și azi la nord-est de Erevan din R.S.S. Armeană. Martiros a venit în Europa să-și afle o soartă mai bună, practicînd negustoria. Primii ani Manuc i-a petrecut la Rusciuc, apoi tatăl său l-a trimis la o rudă din Iași să învețe limbi străine. În Moldova rămîne 5 ani, apoi se

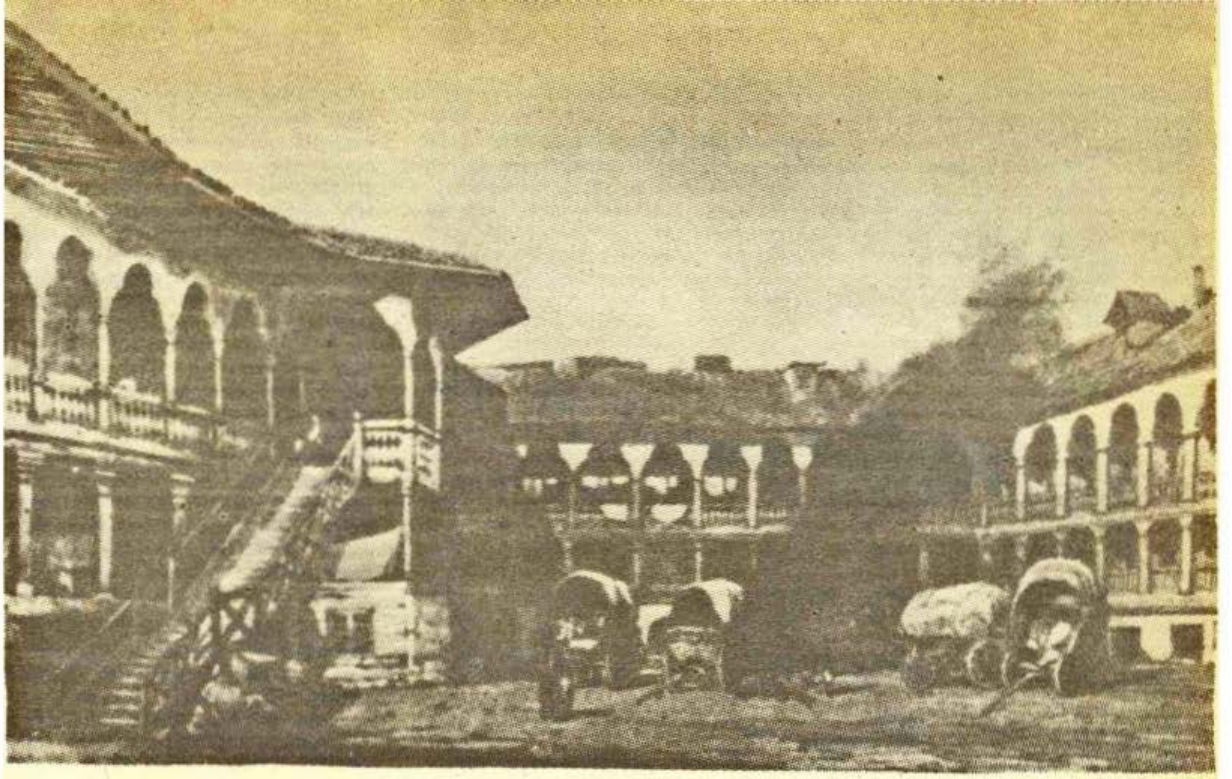

„Hanul acestui aventurier bogat a fost în Bucureşti unul din hanurile cele mai vizitate între 1808 şi 1860. Curtea Hanului era de pomină pentru zgomotul, murdăria şi mulţimea trăsurilor care se aflau într-însa". (G. Ionescu-Gion).

reîntoarce la Russe, unde se căsătoreşte cu fiica lui Avet, care însă n-a trăit prea mult şi Manuc se recăsătoreşte cu Mariam. Moartea tatălui său îl obligă să preia afacerile acestuia şi să le continue.

În condiţiile destul de complicate din acele vremi, Manuc s-a descurcat strălucit. Succesul său se datoreşte împletirii meşteşugite a afacerilor negustoreşti cu cele politice. Mai întîi cu aianul (un demnitar turc) Tersenec — Oglu al Rusciucului, apoi, după ce acesta a fost ucis, cu Mustafa Paşa Bairactar, devenind omul lui de încredere. De fapt, încrederea lui Bairactar în Manuc era nelimitată. Manuc avea grijă să-i sporească averea, ca şi pe a sa proprie. În acest timp, Mustafa Bairactar urcă repede treptele ierarhiei politice şi administrative, ajungînd la înalta funcţie de mare vizir (prim-ministru) al imperiului otoman, pe lîngă Sultanul Selim al III-a. Dar nici Manuc nu stă pe loc. Marele său prieten, Bairactar, îl ajută să urce şi el scara mărirlor. În anul 1808, Sultanul Selim al III-lea îi adresează o scrisoare, din care reţinem următoarele : „Dragomanul Manuc cu credinţă îndeplineşte sarcinile slujbei. Încuviinţez sîrguinţa arătată şi-i mulţumesc pentru justificarea părerii mele frumoase ce-am căpătat despre el. Ca răsplată pentru devotamentul lui îi hărăzesc titlul de Prinţ al Moldovei şi doresc ca de acum înainte el să adîncească străduinţa în serviciul meu".

Toate bune, numai că rînduielile reformiste ale Sultanului Selim nu prea se potriveau cu interesele ienicerilor, care s-au răsculat. La Constantinopol a urmat o noapte sîngeroasă. Sultanul Selim a fost omorît, ca şi Bairactarul. Manuc, care se afla şi el la Constantinopol în acea noapte tragică, ar fi primit următorul îndemn din partea unui căpitan al vizirului Bairactar, probabil prin cineva : „Transmite beiului (adică lui Manuc) ca el să se grăbească să fugă şi să-şi salveze capul, ienicerii sînt pe cale de-al prinde. Amar are să fie, dacă va cădea în mîna lor. Va fi sfîrşit !" Legenda spune că în acea noapte de pomină ar fi plecat din Constantinopol un vas spre Ţările Române „încărcat cu peşte", dar în realitate în lăzi se afla imensa avere a Bairactarului — în aur şi pietre scumpe — pe care ar fi luat-o Manuc.

Se poate pune întrebarea, dacă în acele împrejurări de mare primejdie, Manuc se gîndea mai mult la avere, decît la capul său ? Totuşi, cum au dovedit-o faptele, Manuc era neîntrecut în a prevedea, de a întui primejdia. Nu stătea însă cu mîinile încrucişate. Faptul că el se afla în acele clipe grele la Constantinopol poate să ateste atît grija pentru prietenul lui, dar, mai mult, grija ce-o purta enormei sale averi. Manuc cunoştea puterea şi importanţa banului. A ajutat cu bani visteria Ţării Româneşti — mai întîi cu 100 000 lei, apoi cu 60 000 — fără a pretinde dobîndă, într-un moment cînd această vistierie era goală. Manuc şi-a făcut, prin asta, prieteni, care-l declarau „un adevărat patriot". De fapt, el avea şi o funcţie oficială pe lîngă Curtea domnească din Bucureşti — aceea de paharnic. Cu bani, Manuc a cumpărat un mare număr de moşii : Dragomireştii de Sus şi de Jos, Tîncăbeştii, Pupăza, Pasărea, Boiasca, Trămudeasca, Giuleşti, Popeşti, Mudurgan, Hagi-Gheorghe, Cuhneşti ş.a. Cu bani a obţinut concesiunea ocnelor de sare. Or, sarea era aducătoare de mari venituri. Ionescu-Gion ne spune că munţi întregi, care aparţinuseră sute de ani puternicei familii a Dudeştilor — au trecut în proprietatea lui Manuc şi a unui alt mare negustor — Băltăreţu (şi acesta a fost proprietarul unui han, ca şi Manuc). Referindu-ne la sare,

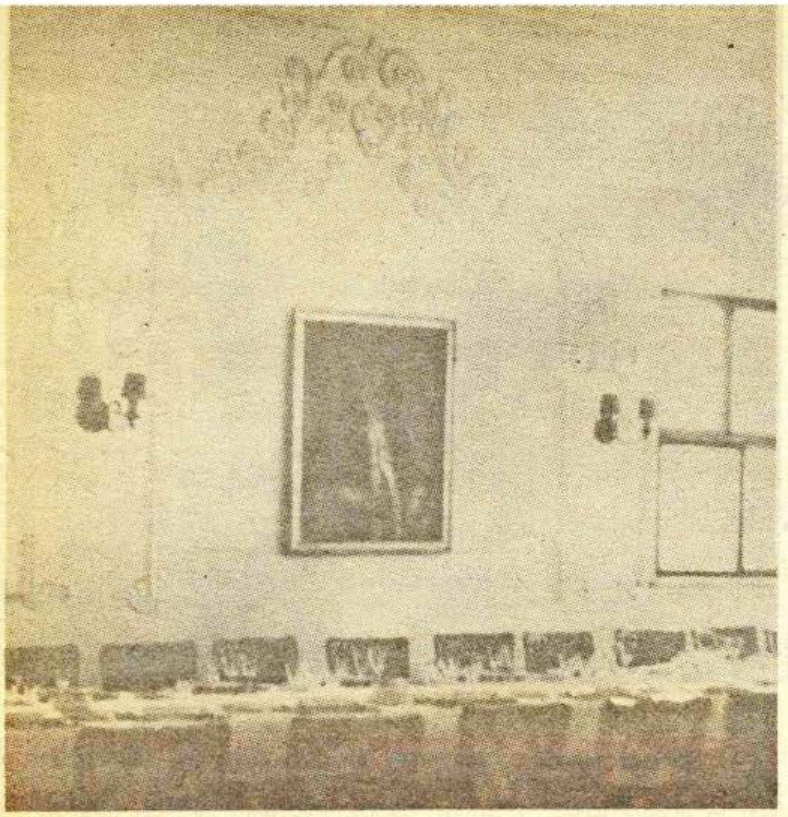

Cu toate acestea, calculul, răceala și voința nu l-au ajutat pe Napoleon să aibă în buzunarul său — așa cum o vroia — nici cheia Principatelor, nici alte chei ale politicii mondiale, toate acestea fiind pierdute și în această Sală din Hanul lui Manuc, unde s-a încheiat pacea de la 1812. O atestă într-un fel și tabloul cu chipul lui Manuc de aici.

aflăm din cartea „Sarea" de Ana Pîrscoveanu-Apostolide, că încă în Regulamentul Organic se spunea că „este un ram deosebit al veniturilor Statului". Tot în acest volum aflăm că sub aspect calitativ, sarea scoasă din ocnele Principatelor era deosebit de prețuită peste hotare, fiind mai scump cotată ca, de pildă, sarea austriacă sau cea germană. Veniturile pe care le aducea sarea Statului ajungeau pînă la 7 325 130 lei anual (în 1829).

Iată, deci, taina marei averi a lui Manuc. Astfel, buzunarul lui avea destule resurse — la timpul său — pentru ca să-și poată permite a împrumuta guverne, a face daruri și a oferi însuși Țarului Rusiei — Alexandru I —, finanțarea unui vast proiect de întemeiere a unui oraș, Alexandropol, în Basarabia, urmînd să populeze o întreagă regiune, să construiască localități și să facă mari planuri de exploatare economică. Totul pe banii săi. Important și grăitor rămîne faptul că proiectul său a început să prindă viață înainte de-a primi aprobările respective. Iată un motiv pentru care epitetul de „zaraf" (care semnifică o persoană ce se ocupă cu schimbul banilor) nu i se potrivește cîtuși de puțin, cum nu i se potrivește acela de „figură minoră" sau de „prinț al armenilor". Este adevărat că-și iubea neamul din care provenea și-i cunostea suferințele. Dar el intenționa să ofere adăpost tuturor naționalităților asuprite în imperiul otoman, pînă și turcilor — în regiunea pe care plănuia s-o colonizeze.

Scopul principal al lui Manuc era să contribuie la eliminarea jugului turcesc otoman, care a adus multe suferințe popoarelor subjugate. A optat așadar pentru „partida rusească", cum s-a optat mult în epocă.

De aici hotărîrea de a părăsi Rusciucul și a trece în Țara Românească, care putea oferi mai multă siguranță lui și familiei sale. Astfel se putea apropia mai mult de ruși. Știa foarte bine cîte capete căzuseră sub iataganul otoman, așa că trebuia să-l pună pe al lui la un adăpost ceva mai sigur. Pacea de la București a legat mîinile turcilor într-un moment cînd armatele lui Napoleon mărșăluiau spre răsărit. Rusia n-ar fi putut rezista sub presiunea a două fronturi — francez și turcesc. Astfel rușii și-au putut retrage forțele militare din Principate, de pe frontul dunărean și din sudul țării lor, pentru a putea face față invaziei napoleoniene.

Fără îndoială, turcii au dat dovadă de „miopie diplomatică" și au pierdut o șansă unică. Coalizate, Franța și Turcia puteau da o lovitură mortală „Colosului de la Răsărit". Cine era vinovat de un astfel de eșec? Este posibil că Manuc să fi influentat o decizie mai fermă pentru încheierea păcii, împrumutînd cu bani pe plenipotențiarii Imperiului Otoman — sub garanție rusească. Posibil — spunem noi — avînd în vedere lăcomia turcească în fața banilor. Dar cărțile diplomatice s-au jucat la un nivel mai înalt, unde Manuc, cu toți banii lui, nu avea acces. Este vorba de întîlnirile la nivel înalt între Napoleon și Alexandru la Tilsit (7 iulie 1807) și Erfurt (22 septembrie 1808), precum și de contactele diplomatice obișnuite ruso-franceze. Cum s-a spus, Manuc n-a fost la Tilsit, nici la Erfurt. Dar ultima partidă a jocului diplomatic s-a jucat la București, unde Manuc a fost prezent. Ei bine, la toate aceste contacte — Țările Române erau obiect de tîrguială. Se oferea, de pildă (la Tilsit) — Principatele în schimbul Sileziei de sub stăpînirea Rusiei. Se mai promitea împărțirea imperiului turcesc otoman între Rusia, Franța și Austria. Toate aceste tîrguieli l-au demascat pe Napoleon în fața Porții Otomane, care își pierduse încrederea în împăratul francez și în promisiunile lui. În acest climat, creat de Napoleon însuși, s-a încheiat pacea de la București la 16 mai 1812. Astfel a fost pierdută șansa de a se crea o Europă după dorințele lui Napoleon, care, putem spune, a fost învins încă la Tilsit, deci cu mult înainte de retragerea sa

dezastruoasă de pe cîmpurile ruseşti, din 1812.

Am vorbit de pacea de la Bucureşti, şi consecinţele ei. Poate ar fi bine s-o privim şi sub alt aspect. Astfel, în timp ce se desfăşurau tratativele de la Bucureşti, la Hanul lui Manuc, marea majoritate a populaţiei oraşului şi a ţării aştepta o decizie în sensul retragerii trupelor de ocupaţie şi revenirea la o viaţă normală. Dar nu pentru toată lumea viaţa era grea şi apăsătoare. N. Iorga în „Istoria Bucureştilor" povesteşte despre petrecerile şi balurile care polarizau în mod deosebit populaţia feminină a capitalei, conducînd-o spre „occidentalizare". De fapt, raporturile cu ofiţerimea rusă erau dintre cele mai strînse şi de acolo au rezultat şi legături de familie, precum a fost căsătoria generalului Miloradovici cu o Filipească, a generalului Bagration cu o Văcărească. Mareşalul Kutuzov — spune în continuare N. Iorga — avea patimă pentru o frumoasă jupîneasă, pe care o considera „stăpînă pe bătrîneţile lui". Peste cîteva luni numai, Kutuzov avea să conducă armata rusă şi să-l înfrîngă pe Napoleon pe cîmpul de luptă.

Dar la întrebarea finală : cine l-a învins pe Napoleon ? se poate răspunde : mai mulţi factori, între care şi „factorul" Manuc. Pacea de la Bucureşti a avut şi consecinţe am putea spune deosebit de tragice pentru unele persoane din Ţara Românească. Cineva trebuia să plătească pentru cele întîmplate. Şi au plătit-o scump fraţii Moruzi, dragomani ai Porţii otomane, amîndoi decapitaţi — unul la Şumla, celălalt la Constantinopol, pentru că „au trădat interesele împărăţiei turceşti, contribuind la încheierea unei păci umilitoare".

Hici Manuc nu era departe de un deznodămînt fatal... Numai că Manuc a fost mai iscusit şi a reuşit să scape din plasa în care era gata-gata să cadă... Cum ? Prin cea mai bună metodă descoperită vreodată : fuga.

Am vorbit despre Manuc. Ar fi cazul să spunem cîte ceva şi despre familia lui. Pentru că şi aici se ascund nişte taine. După fuga lui Manuc de la Bucureşti (unde domnea

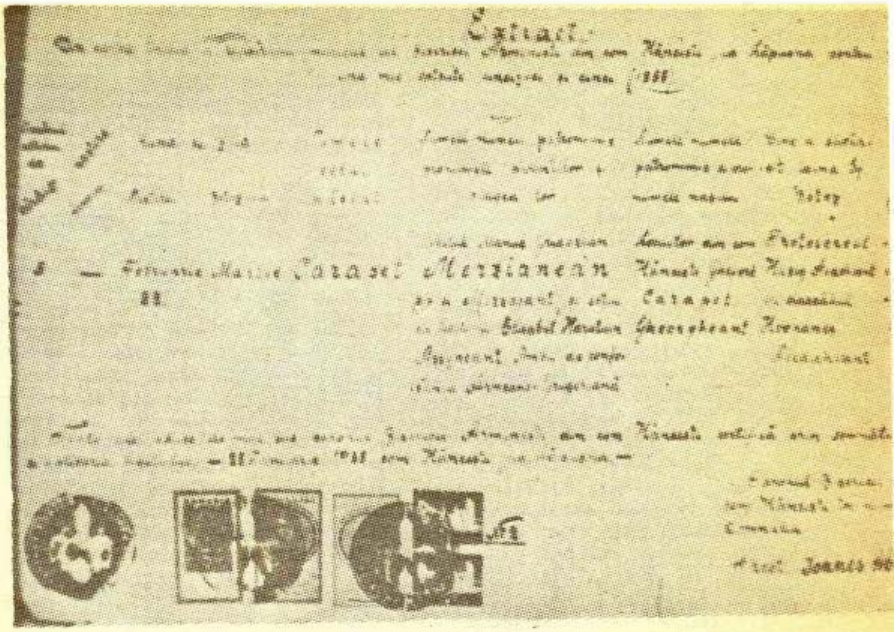

Copia fotografică a unui act de naştere eliberat la Hinceşti pentru un descendent din Ioan Mirza, născut în anul 1855, care, aşa cum se atestă, poartă numele de familie al „Nobilului Manuc Merzianean zis şi Merzianeant". Prin el se continuă neamul lui Manuc.

Vodă Caragea şi bîntuia ciuma), el se refugiază mai întîi la Sibiu (a fost apoi şi la Viena), apoi la Hinceşti (Basarabia — azi Kotovsk, R.S.S. Moldovenească). Cu sprijinul ruşilor, la 27 mai 1816, familia lui Manuc, compusă din Mariam, soţie, Ioan — Murad, Grigore — Feirat, fii, Ecaterina, Pembe, Mariam, Gaiane, fiice, la care se adaugă cumnatul său, Asvadur Avedian şi Babic Iacubici, toţi însoţit de 11 slujitori, l-a urmat pe Manuc, care aştepta la Hinceşti. După moartea sa în anul 1817, survenită în urma unui efort fizic prea mare, în încercarea de-a stăpîni un cal nărăvaş, — la conducerea familiei a venit Ioan-Murad, fiul cel mai mare, care a continuat afacerile tatălui său. El a avut 3 fete şi un fiu, Grigore, ultimul vlăstar masculin al familiei, care s-a sinucis la Odessa din cauza unei boli incurabile, în anul 1902. Cu acesta se stinge neamul celor coboriţi direct din Manuc Mirzaean (sau Mirzaneanţ). Şi, totuşi în ţara noastră mai trăiesc descendenţi ai familiei sub numele de Merzianu (Braşov) şi Paris (Craiova) Cum ? Întîmplarea nu e lipsită de interes.

Manuc avea un frate mai mare, pe nume Ioan Mirza (cum îşi spunea el). Acesta, ducîndu-se la Constantinopol la un prieten de-al său, l-a găsit într-o mare frămîntare. Şi nu numai pe el, ci întreaga lui familie. Ce se întîmplase? O fiică a prietenului lui, ajunsă la vremea pubertăţii destul de timpuriu — avea doar 12 ani — a fost cerută pentru haremul Sultanului. Se părea că nu există nici o cale de scăpare. Şi totuşi s-a găsit una. Ioan Mîrza i-a propus prietenului să i-o dea de nevastă, spunînd turcilor că i-a fost promisă încă din leagăn. Mîrza era cam copt pentru o atît de tînără mireasă. Avea vreo 40 de ani şi mai bine. Şi nu prea convenea părintelui. Dar în situaţia în care se afla bietul tată — ce putea să facă ? I-a dat-o, prin căsătorie, lui Mîrza, care a avut cu ea trei copii : un băiat (Garabet-Gherasim) şi două fete (Tase — Ghiul) şi una nemenţionată în documente. Mîrza a murit curînd după naşterea copiilor, pe care i-a înfiat Manuc. Prin descendenţii acestora se continuă neamul lui Manuc pînă astăzi.

Şi Hanul lui Manuc ascunde unele taine. Să luăm, de pil-

dă, 1) data construirii Hanului 2) cum l-a cumpărat Manuc, 3) ce alte clădiri mai cuprinde construcția și altele. Dar înainte de-a vorbi despre ele — să spunem cîteva cuvinte de cele ce se întîmplau în aceste locuri cu mult înainte de Manuc. În decursul timpului, terenul pe care se află astăzi Hanul era mult mai aproape de cursul Dîmboviței. Prin depozitare de gunoaie și de alte resturi și-a mărit suprafața. Dar asta, să zicem, interesează mai puțin. Important e faptul că locul are amintiri istorice, pe care le evocă atît de sugestiv același Ionescu-Gion, în monumentala sa „Istoria Bucureșcilor", despre care am mai vorbit. Pe aici, pe fundalul acestor locuri — întocmai unui film de lung metraj — se perindă parcă Mircea cel Mare, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, care atunci cînd părăsește Bucureștii, după campania împotriva lui Radu cel Frumos îa cu el familia Voevodului, între care și pe Maria Voichița, viitoarea Doamnă. Tot aici, evocă Ionescu-Gion, pe undeva ar fi avut loc acel faimos ospăț dat de vijelioasa Doamnă Chiajna, în timpul căruia s-a rostogolit pe masă capul însîngerat al unui boier Dumitrașcu... Și tot de prin aceste locuri plecau la Constantinopol carele încărcate cu pungi de aur pentru nesățioasa curte a Sultanului și a celor din jur. Pe vremea domnitorului Brîncoveanu, povestește Ionescu-Gion, trimiterea carelor cu tributul cerut de turci avea un caracter sărbătoresc. (Ciudată sărbătoare...). Se aduna lumea și privea la bogăția care pleca. Brîncoveanu însuși grăbea plecarea căruțelor încărcate cu aur, aur care în 1714 nu i-a mai fost de nici un folos. Dimpotrivă, imensele lui bogății, credințele, jocul politic aveau să-l piardă, împreună cu 3 feciori și un ginere. Ei tot pe aici au plecat, fără să se mai întoarcă. N-a scăpat de soarta împărtășită de Brîncoveanu nici cel ce i-a urmat la domnie — Ștefan Cantacuzino, nici tatăl său — Stolnicul — și nici unchiul lui, Spătarul Cantacuzino, a cărui statuie o întîlnim atît de des, trecînd prin dreptul Spitalului Colțea, iar aceea a Brîncoveanului — nu prea departe, în Piața Sf. Gheorghe. Multă vreme s-a crezut că fastuoasele încăperi construite de Ștefan Cantacuzino pentru mult iubita lui Doamnă Păuna și coconii săi erau cuprinse în construcția Hanului. Mai tîrziu, cercetătorii de la Muzeul de istorie al orașului București le-au identificat în construcția rămasă pînă astăzi, cunoscută acum sub denumirea „Stirex" aflată în același perimetru.

Și totuși, cînd s-a construit Hanul ? Deși data propusă pînă acum ar fi 1808, se pare că lucrurile nu stau tocmai așa. Argumentele care au pledat pentru această dată au la bază următoarele fapte : 1) parcelarea terenului Curții Domnești s-a făcut în jurul datei de 25 ianuarie 1798 ; 2) lista cu tabelul embaticarilor (respectiv a acelora care au intrat în posesia terenului) apare datată în anul 1809, făcută însă pe baza unor condici mai vechi — din anul 1806 ; 3) Manuc însă nu l-a cumpărat direct, ci de la văduva unui anume Anton Hio. Suma plătită a fost destul de mică : 8 lei. Și n-a cumpărat un teren liber, ci „cu două prăvălii împreunate". Pînă aici toate bune, socoteala ar fi simplă : 1) Manuc a cumpărat terenul în jurul anilor 1806—1807, apoi 2) a construit Hanul, terminîndu-l în anul 1808. Dar demonstrația aceasta a fost minată de cîteva descoperiri recente datorate cercetătorului N. Stoicescu, care, studiind condica unui anume Sin Dobre din Mahalaua Batistei — află că la 23 august 1804, în timpul unui mare incendiu au ars 2 poduri pe gîrlă (respectiv Dîmbovița) : unul — la Poarta de Sus (a Curții Domnești) și al doilea — al lui Manuc. Și în afară de acestea două — încă un pod ce trecea peste gîrlă la casele ispravnicului de ungureni (transilvăneni, adică), în dreapta Hanului lui Manuc, spune cronica. Iată deci că la 1804 — Hanul lui Manuc exista. Poate într-o altă formă, mai simplă. Dar exista.

S-a spus că Manuc a cumpărat un teren cu construcții pe el. Le-o fi folosit văduva de la care a cumpărat Manuc terenul pe cele existente aici mai demult sau le-a construit ea și Manuc le-a dărîmat — nu prea știm. Știm însă cert un lucru, că Manuc a înglobat construcții mai vechi în Hanul său. Să vedem care sînt acestea ? Vom porni de la temelie. E vorba de pivnițele lungi de 43 m — orientate est-vest, unde funcționează actuala cramă — local foarte frecventat de bucureșteni și nu numai de ei. La aceste pivnițe se referea în 1793 Domnitorul Alexandru Moruzi, vorbind de „odaia de jos" unde erau închiși zapciii (dregători domnești însărcinați, între altele, și cu stringerea dărilor) „domniei mele" (probabil că băgaseră prea adînc mîinile în buzunare străine...). Și tot aici se afla și tribunalul „criminalicesc". În dreptul intrării actuale în Han se afla „Casa slujitorilor", probabila construcție pentru un corp de gardă, iar în colțul de est al clădirii, acolo unde se află o placă indicatoare — „Casa Domnească" — între străzile Căldărari și 30 Decembrie, am putea spune „trup din trupul Curții Domnești".

De la construirea Hanului au trecut mai bine de 180 de ani. De la Manuc încoace și-a schimbat de foarte multe ori stăpînii, trecînd prin funcționalități multiple : han, hotel, sală de teatru, grădină de vară, loc de întruniri publice ș.a. Nu și-a pierdut însă originalitatea și importanța. Astfel, potrivit aprecierilor directorului Muzeului de istorie al orașului București, Panait I. Panait, după restaurarea din 1970, Hanul lui Manuc constituie unul din elementele reprezentative ale Bucureștilor, iar arh. C. Joja, care a condus lucrările de restaurare — afirmă : „Hanul lui Manuc reprezintă el singur un martor al întregii arhitecturi civile în dezvoltare, de-a lungul a două veacuri și jumătate".

Eugen Panighianț

Antologia «Luceafărul»

MIRCEA IVĂNESCU

Cîntec de adormit elefantul

Cu grijă întîi, să-i aşezi umbra
în nişa peretelui — fii
atentă la aburii străvezii
ai gîndului singuratec, la sumbra

încreţire a pielei pahidermatice
după umeri — să ştii
că din colţii lui, noiţe hieratice
urcă pentru degetele tale portocalii.

Orişicîtuşi de puţin te-ai mişca,
să ştii, contează enorm,
chiar şi cei mai calmi elefanţi
îşi tremură trompa cînd dorm.

Jocul apelor lîngă tine
ale somnului, aşteptînd
destrămarea celor mai fine
cearcăne ale celui din urmă gînd

pînă adoarme, şi se întoarce
imaginea clipind obosit,
şi ceasul se rotunjeşte şi toarce
cîte-un minut clipocit.

Orişicîtuşi de puţin te-ai foi
contează enorm
elefanţii aud
şi cînd dorm.

Cînd netezeşti cuvertura
mai ales, fii cu grijă
dacă-i tresare urechea, de-a dura
se va rostogoli — şi furişe —

pe carourile ei, cu cuprins
diferit, ascultarea lui străvezie,
ascunzişurile muntelui stins
el le ştie.

Orişicîtuşi de puţin contează enorm
elefanţii cînd dorm.

Antologia «Luceafărul»

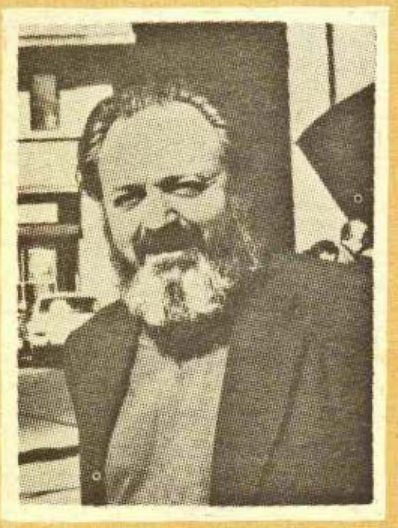

TUDOR GEORGE

Ciulinii Bărăganului

Îmi place vîntul slobod ce-n bărăgan purcede,
Cînd părul mi-l frămîntă, din zbor, ca iarba verde !...

Şi-aud cum, pe deasupra, fantasta lui aripă,
Cu liote de vrăbii şi stol de grauri, ţipă...

De-a trecerii lui zarvă, se dezmorţesc ciulinii,
Stîrnindu-se-n deavalmă şi bulucind spre linii...

Sar desperaţi, dau buzna cu imnuri şi urale,
Clamînd locomotiva într-armurată-n zale...

Dar ea nici nu opreşte ! E doar vr-un tren de marfă,
Care-mproşcîndu-şi fumul, le face din eşarfă !...

Un şuierat sinistru, ţivlind ciulina gloată,
Aprinde-o ghilotină din fiecare roată !...

Se spulber, despicate, cu aripile frînte,
Îndoliate-n zgură, ostreţele mărunte...

Dar gîturile-ntinse şi braţele ciuline
Cu vehemente-ndemnuri, înnăvălesc pe şine...

Dau buzna spre cantonul ce ţine loc de gară,
Pe linia ferată s-agaţă, ca pe-o scară,

Vin îndelungi cohorte, pe trepte-n vast disper,
Sub zarea bărăgană, suindu-se la cer...

AVRAM IANCU ȘI ÎMPĂRATUL

MIRCEA MICU

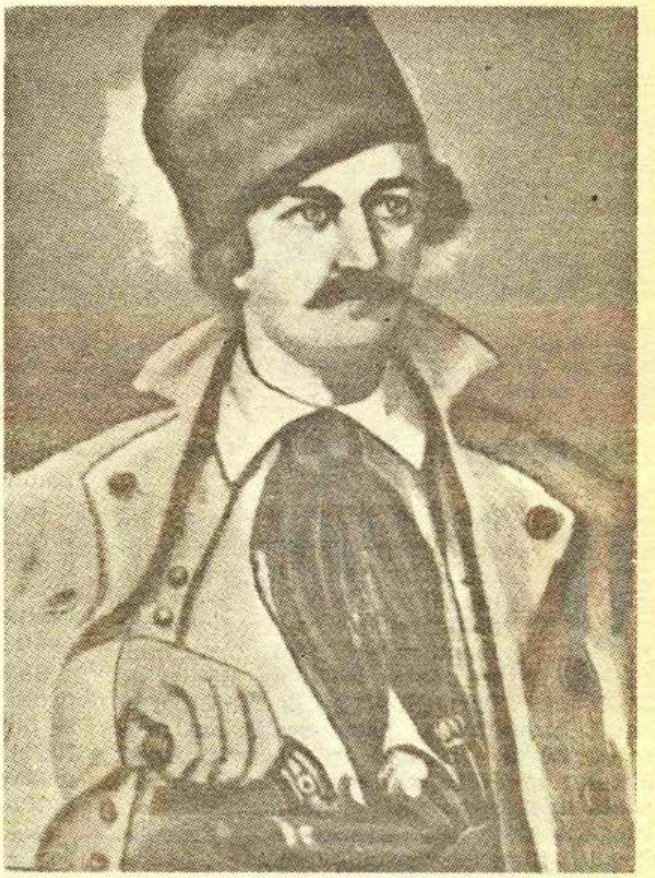

Motto : **„Vei auzi că nu m-am înfățișat înaintea** imperatoriului, **dar nu mult te vei mira, deoarece vei socoti că vreau să dau faptelor mele o curgere cît se va putea mai naturală"**

Aceste rînduri desprinse dintr-o scrisoare adresată de Avram Iancu lui Simion Bărnuțiu, scrisoare expediată din Cîmpeni la data de 15 august 1852, **explică** enigmatic comportamentul atît de mult controversat manifestat de Craiul Munților în timpul vizitei imperiale în Apuseni.

Mulți comentatori, amici și inamici de-ai eroului, au calificat **bizarul** său comportament în chipuri diferite.

În general, relatările ulterioare conțin un anume aer de mister, amănuntele legate de desfășurarea vizitei împărătești sînt diferite, atitudinea lui Iancu este explicată în mod diferit.

Să derulăm însă scurtul film al evenimentelor întîmplate potrivit documentelor vremii și amintirii contemporanilor.

Prefecţii revoluţiei din 1848—1849 : Avram Iancu, Ioan Buteanu, Petre Dobra, Simion Balint şi Nicolae Solomon (în chenar) ; Vasile Turcu, Const. Roman, Alexandru Bătrîneanu şi Vasile Moldovan (în cele patru colţuri). Desen de Barbu Iscovescu

ANTECEDENTE SEMNIFICATIVE

Ultima încercare disperată, am putea zice, de a obţine drepturile poporului din munţi în lungul şi obositorul **proces al pădurilor,** o va face Avram Iancu în anul 1851, iarna, cînd va poposi la Viena alături de Bărnuţiu, Laurian şi Cipariu. Delegaţia prezenta de asemenea şi un program cultural privind organizarea învăţămîntului în limba maternă precum şi înfiinţarea unei Universităţi româneşti.

Delegaţia nu este primită multă vreme. Împăratul cunoştea desigur memoriul trimis de Avram Iancu Ţarului. În memoriu se cereau satisfacerea aceloraşi dorinţi pe care acum moţii le prezentau în variantă îmbunătăţită. El fusese remis suveranului rus în speranţa unei medieri favorabile.

De asemenea în arhivele imperiale se păstrau documente (scrisoarea lui Kossuth către generalul Bem) din care răzbătea clar promisiunea de **neutralitate** făcută de Iancu, promisiune socotită de austrieci neloială.

Curtea imperială habsburgică, prin spionii ei, avea cunoştinţă şi despre atitudinea făţiş antimonarhică exprimată de Iancu în atîtea rînduri în chiar capitala Imperiului.

În aceeaşi măsură, Împăratul era bine informat în ce priveşte larga popularitate a eroului din Munţi. Orice concesie esenţială, orice compromis cît de favorizant l-ar fi înălţat pe acesta şi mai mult în inimile şi ochii poporului.

Se lucrează perfid. În urma refuzului de-a primi decoraţia acordată de Împărat, Iancu se prezintă încă o dată de bună voie la poliţie şi face următoarea declaraţie stupefiantă pentru autorităţi : „Să se decoreze mai întîi naţiunea cu împlinirea promisiunilor".

S-a găsit în sfîrşit un pretext convenabil. În urma acestei atitudini, se pune în vedere delegaţiei române să părăsească Viena în termen de opt zile. Ce va fi simţit Avram Iancu în acele clipe ? Nădejdile sale, orgoliul propriu şi al naţiunii al cărei reprezentant se socotea, erau profund jignite. Mai putea el crede în loialitatea suveranului care se arătase binevoitor ? Se luase această măsură jignitoare şi abuzivă fără de ştirea lui ? Desigur că nu ! Mitul Împăratului tînăr şi generos se spulberase.

Acestea se întîmplau în februarie 1851...

VIZITA IMPERIALĂ ŞI IMPLICAŢIILE EI

În cursul unei audienţe acordată lui Avram Iancu şi protopopului Balint de guvernatorul Transilvaniei, prinţul Schwarzenberg, în cursul căreia urma să se discute îmbunătăţirea vieţii locuitorilor din munţi, acesta le comunică îmbucurătoarea veste despre o apropiată vizită a Împăratului în Transilvania. Acest act însemna, desigur, un cîştig pentru naţiunea română. Posibilitatea reală ca tînărul suveran **să decoreze** în sfîrşit ţara cu drepturi. O luare la cunoştinţă la faţa locului despre viaţa poporului din munţi. Posibilitatea de a dovedi, prin comportamentul populaţiei, **popularitatea** şi **dragostea** de care se bucură înalta faţă împerială în **Ţara moţilor.** Toate acestea şi multe altele le va fi gîndit Avram Iancu în clipa în care, după anunţarea itinerarului vizitei, va propune un lucru incredibil : **schimbarea marşrutei împărăteşti !**

UN ITINERAR SCHIMBAT ÎN FOLOSUL MOŢILOR

Prinţul guvernator anunţă itinerarul stabilit care cuprinde cîteva localităţi importante din Transilvania cum ar fi : Brad, Alba-Iulia, Sibiu, Cluj. Iancu doreşte cu ardoare să arate tînărului suveran zona în care s-au purtat luptele cu ungurii şi cere insistent să fie vizitat şi frumosul ţinut al Cîmpenilor precum şi localităţile înconjurătoare.

Acolo pulsează inima lui, cu bărbaţii acelor locuri s-a luptat cu arma în mînă, clopotele bisericilor din acele sate au fost topite spre a fi transformate în tunuri. Va accepta tînărul suveran schimbarea rutei ?

Dacă da, atunci el va organiza o primire triumfală şi caldă în speranţa că va obţine dorinţele îndelung visate şi în special dreptul asupra pădurilor. Prinţul guvernator se arată sceptic dar va acţiona favorabil în acest sens. Între această audienţă şi vizita propriu-zisă nu se va scurge multă vreme.

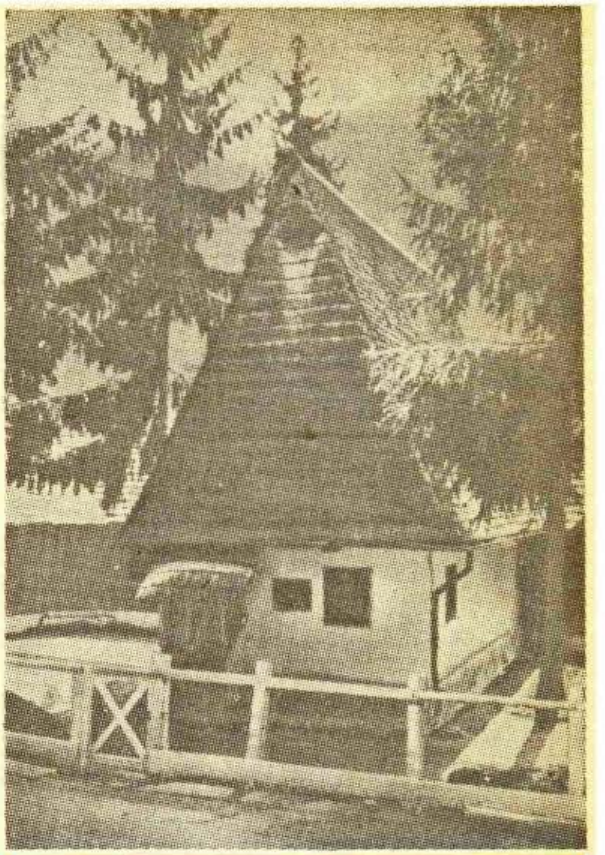

Casa părintească a lui Avram Iancu, azi muzeu memorial

PREGĂTIRI MINUŢIOASE

Sub imboldul unei nestrămutate convingeri că Împăratul va vizita şi teritoriul Cîmpenilor precum şi împrejurimile, Avram Iancu începe organizarea primirii cu tot fastul şi protocolul ce impuneau un asemenea eveniment. Va ordona ridicarea unui **pavilion din lemn,** un fel de sufragerie, ce urmează a fi destinată Împăratului şi suitei în popasul lor de la Cîmpeni. Cheltuielile le suportă singur. Se construieşte o poartă de intrare, un **fel de arc**

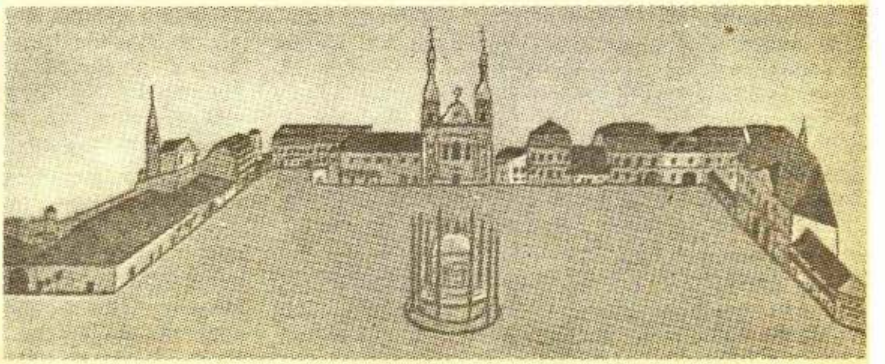

Oraşul Tîrgu-Mureş în vremea cînd Avram Iancu era cancelist

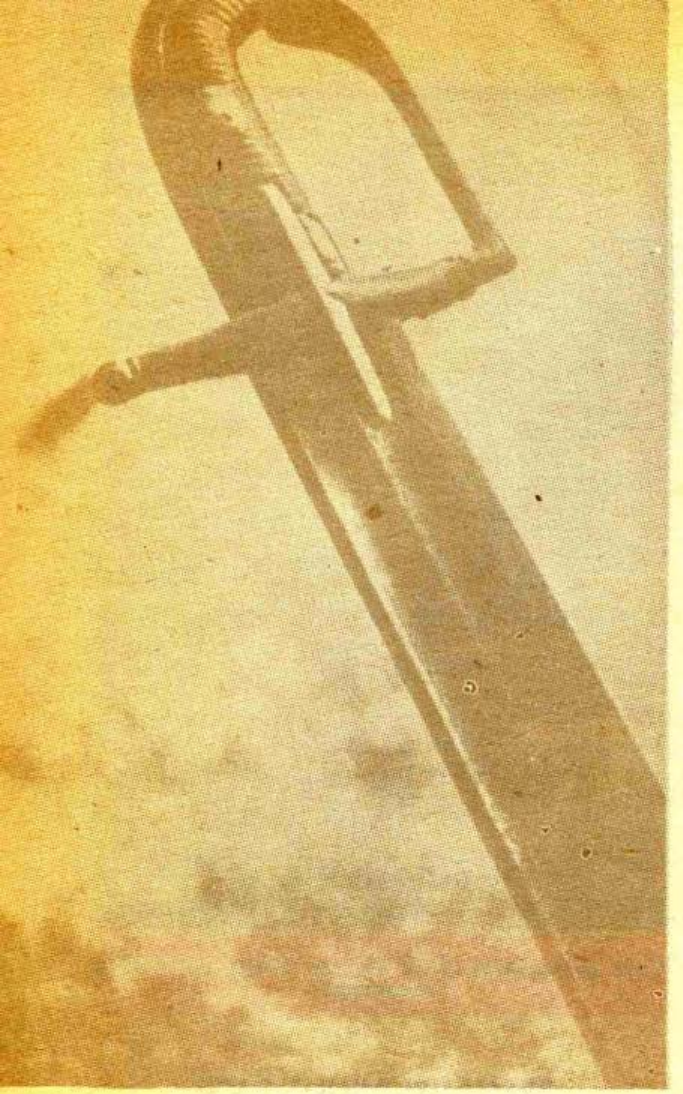

Sabia lui Avram Iancu

de triumf la marginea pitorescului orăşel. Se ocupă de repararea drumurilor, a podurilor şi podeţelor, şi dispune pregătirea celor mai buni cai de schimb.

La 19 iulie 1852 este anunţat oficial că Împăratul a acceptat modificarea itinerarului şi va trece de la Brad prin Baia de Criş, Hălmagi şi apoi la Cîmpeni.

Iată ce scrie Avram Iancu preotului Grigore Mihali cu o zi înainte de confirmarea oficială a schimbării itinerarului :

„Frate Mihali ?

De planul cel vechi nu m-am lăsat ca cele trei surori, fetiţele domniei tale să facă deputaţiunea românilor munteni, şi aceste surori să primească pe imperatoriu la Murăş. Mîine vom face plan cine să meargă dintre noi cu domniţele. Aşadar, aceasta-i pentru pregătire. Toate merg cu iuţeală. Vale, Iancu" Datată : Cîmpeni, 18 iulie 1852, sara la 8 ore.

Un prim fapt se cere observat în compunerea scrisorii. Cu o zi înainte de planificata primire a Împăratului, Avram Iancu nu se **hotărîse** încă să-l întîmpine la hotarul teritoriului pe care insistase să fie vizitat.

A doua zi, într-o altă scrisoare adresată aceluiaşi destinatar se precizează „Pe seară astăzi şi tu negreşit să vie domniţele tale la Abrud şi de aici să pornească cu părintele Balint la Murăş unde să primească pe împărat cu cuvintele pe care le va spune Balint."

Aşadar, hotărîrea ca primirea oficială să cadă în sarcina protopopului **Balint,** fost tribun, fruntaş al luptelor din munţi, prieten bun şi devotat lui Iancu. De acum încolo el îl va însoţi neîncetat pe înaltul suveran încercînd să-l determine pe Avram Iancu să se prezintă în faţa acestuia.

VIZITA ÎN MUNŢI, DESCRIEREA EI

Avram Iancu se asigură personal de mersul pregătirilor şi inspectează toate punctele de oprire a convoiului imperial. Trece şi pe acasă şi explică părinţilor felul în care urmau să se comporte în faţa strălucitului oaspete. Toţi îl întreabă cînd şi unde urmează a-l întîmpina el pe Francisc Iosif dar nu pot primi un răspuns lămuritor. Iancu e evaziv şi nehotărît. Invocă diferite motive şi aleargă tot timpul în faţa convoiului pentru a se asigura de pregătirile făcute.

Tribunul Balint relatează într-o scrisoare o parte din mersul şi desfăşurarea ceremoniilor.

„După cum aţi cetit în gazete, eu am primit a 2-a zi după intrare pe Majestate la locul numit Dealul Mare, între Brad şi Băiţa, cu trei fete de român îmbrăcate în costum national muntenesc, Cecilia, Maria şi Nina Mihali, cu cuvîntarea pe care o aţi cetit, în limba germană.

Aceasta era la ora 9 dimineaţa. De aici am urmat pe Majestatea Sa la Brad, Baia de Criş, iară la 12 ore în Hălmagiu ; de la 1 oră plecă de aici şi la 3 fu în Găina."

De notat că Avram Iancu promisese să-l întîmpine pe Muntele Găina şi în acest sens pregătise un alai de 100 de călăreţi îmbrăcaţi în straie moţeşti, dar nu apăru la locul popasului ţinîndu-se, totuşi, prin preajmă.

Balint continuă descrierea : „Acolo (pe Muntele Găina, n.n.) fu prînz la care luai şi eu şi Axente parte. Majestatea Sa veni pe un cal al meu care îi plăcu prea mult, iară Excelenţa Sa Grüne pe altul, tot al meu, spunîndu-mi că nu e cal să-l fi purtat mai bine şi mai uşor."

Şi acum, o precizare demnă de tot interesul care dovedeşte dorinţa lui Avram Iancu de-a se face o primire ireproşabilă în Apuseni sau, poate, chiar dorinţa iute reprimată de a se înfăţişa Împăratului. „Avram Iancu fusese în Găina, dară cu două ore înainte de sosirea Majestăţii ; s-a dus de acolo la Cîmpeni. Sara am sosit la 8 ore în Cîmpeni prin

mai multe arcuri triumfale de doniţi (cofe, bote) şi doage de vase. Lucrul merse pînă aici bine. Eu şi Axente fuserăm invitaţi la cina împărătească. **Avram Iancu nu se arătă...“.**

Un alt martor ocular, tribunul Mihai Andreica, relatează la fel această parte a călătoriei insistînd asupra popasului de la Cîmpeni. „Eu şi Axente am fost invitaţi la cina împărătească. Avram nu s-a arătat. Sara am avut o întîlnire cu toţii laolată. Mai erau doi preoţi din dioceza Oradiei. Mihali şi alţii i-au zis Iancului să intre dimineaţa la Maiestate ; dar nu s-a învoit. L-am întrebat ce vroieşte ; da-vom aici suplica pentru Academie sau vine cu noi la Sibiu, — a zis, **că el va da singur cu poporul lui“.**

În ziua, de fapt în seara în care Împăratul era condus spre locul unde avea să înnopteze în Cîmpeni, Iancu se afla în oraş : „Sara am ajuns la Cîmpeni, unde Iancul, cînd conduceam pe împăratul la cuartir, **pe altă stradă în vesminte de vară, se spaţirea (preumbla) singur printre oameni privitori.“**

La insistenţele prietenilor şi ale familiei de-a se prezenta în faţa Împăratului Iancu rămîne de neclintit. Nu explică nimic, doar precizează că „nu are nevoie de sfaturi“.

Promite iarăşi că-l va întîmpina undeva, poate la Cluj, dar în acest caz el **se spală pe mîini** de cauza pădurilor..

Guvernatorul Transilvaniei intrigat de absenţa lui Avram Iancu întreabă ce se întîmplă şi i se răspunde că ar fi bolnav.

Acelaşi tribun este mult mai clar în privinţa promisiunii făcute de Craiul Munţilor de-a se arăta în faţa Împăratului. „Din acestea toate se vede că Iancu a mijlocit schimbarea marşrutei, a ostenit şi cheltuit cu pregătirile, a voit ca împăratul să fie cît se poate de bine primit, acestea le-am văzut şi ştiut cu toţii. Dar, că unde şi cum se va înfăţişa la împăratul, aceea nici eu, nici alţii n-au auzit-o de la el. Prin urmare Iancu, necum noaptea, dar nici zioa n-a voit a se înfăţişa, — **din ce cauză ? cum singur numai a ştiut-o.“**

ALTE VARIANTE

George Barițiu, eminentul istoric şi om de cultură, invocă zvonurile care circulau sugerînd că Simion Bărnuţiu l-ar fi sfătuit pe Iancu să nu se prezinte în faţa suveranului, apoi şi altele legate de „o influenţă amoroasă a unei domnişoare de naţionalitate maghiară“.

Alţii susţin că, totuşi, Avram Iancu s-ar fi prezentat seara pe la orele 10, la Cîmpeni în timpul ospăţului, cerînd să fie primit în audienţă. Se zice că ar fi fost refuzat sub pretextul că „Majestatea Sa se odihneşte“ şi este invitat să se prezinte dimineaţă.

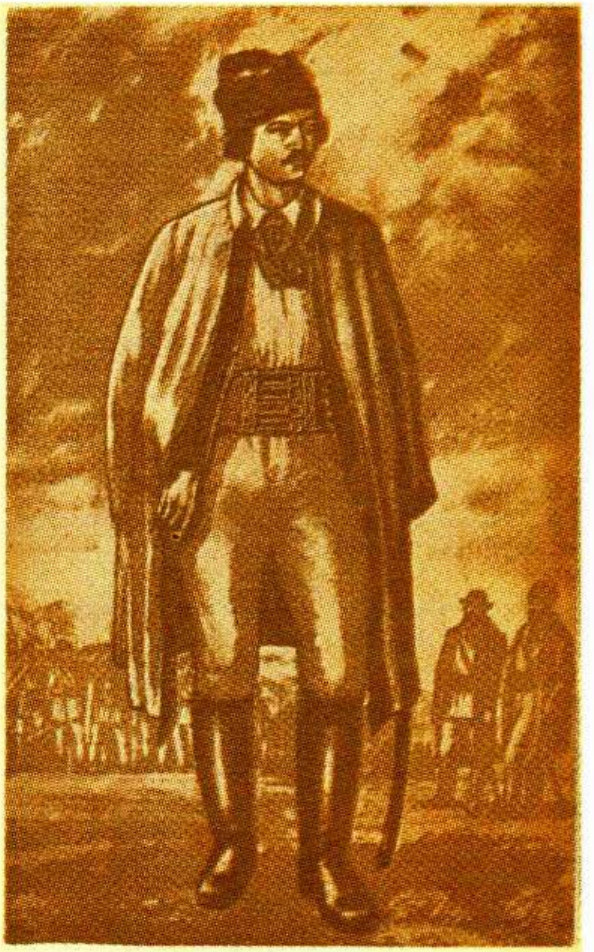

Prefecţii Avram Iancu, Simion Balint şi Ioan Buteanu şi lăncierii legiunilor montane

Interesantă ni se pare iniţiativa lui Avram Iancu de-al întîmpina pe Împărat cu o ceată de 100 de călăreţi la hotarele Clujului.

Simion Balint avea să remarce destul de confuz un element notabil în legătură cu neprezentarea lui Iancu la Cluj. „Cînd am sosit eu din Săbiu, aud că Avram au plecat cu 100 de călăreţi la Cluş. M-am bucurat tare şi m-am dus şi eu. Acolo muntenii întîmpinară pe Majestate la Someşfalău. La Someşfalău stau magnaţii, cu banderiu din Cluş şi Turda. Aceştia zic să meargă muntenii înainte, dar nu vroiră zicînd : „Împăratul îi al nostru“. Nici că putură cineva mişca. Era un rîs, că magnaţii mai pica şi prin şanţuri cu caii lor bolînzi. Aşa veniră pînă la Cluş, dar Avram nicăieri. Mergem cu toţii, îl rugăm în numele lui Dumnezeu să vie să mergem la Majestate. Îl cheamă Suluţ, îl provoacă poporul cu care venise, dară nu voieşte, nici spune cuiva scopul său.“

Şi acum atenţie la o frază foarte puţin lămuritoare : „Aici **îi luară calul,** fiind din cei

din revoluție, pe care era călare Clement. Am zis să meargă la căpitan sau la baronul Haite sau la gubernator să spuie, că îndat va demînda la poliție să i-l dea. Dară dînsul mînă pe Clemente și Andreica să meargă să spuie la Împărat. În fine, nu merse nici unul nici altul, ci lăsară calul acolo cu selemanturi cu tot și se întoarseră acasă."

Așadar, **cineva,** o autoritate, evident, din moment ce se invocă sprijinul poliției și guvernatorului, **sechestrează calul** lui Avram Iancu. Se crede că această manevră perfidă l-ar fi îndîrjit pe Craiul Munților în hotărîrea sa de-a nu da față cu Împăratul.

Cîțiva dintre detractorii lui Avram Iancu motivează comportamentul său invocînd „tulburări ale minții". Este o calomnie nevrednică de luat în discuție. Cum putea un om „cu mintea tulburată" să pregătească cu atîta minuție întreg itinerarul, să fie prezent mereu în preajma convoiului imperial, chiar și pe Muntele Găina ?

CUM EXPLICĂ CONTEMPORANII, MARTORII OCULARI, ISTORICII ?

Refuzul constant manifestat de Avram Iancu în încercarea prietenilor de-al convinge să se prezinte în fața Împăratului a fost interpretat în mai multe feluri. Actul, mai bine zis gestul său, a trezit uimire, consternare și nenumărate reproșuri. Dar prietenii adevărați, devotații lui tribuni se arată rezervați și îmbracă atitudinea sa într-o aură de mister. O taină care-i aparține.

Iosif Șterca Șuluțiu : „Împăratul primește propunerea ; urcă munții, prînzește la Găina, trece prin Vidra, pe dinaintea casei lui Iancu, în acea noapte doarme la Cîmpeni, dar Iancu **nu se înfățișează** în fața Împăratului — Lumea întreagă întreabă și se va întreba în veci : Ce-a fost causa ? — dar răspuns nu va primi, pentru că Iancu l-a dus cu sine în mormînt."

George Barițiu : „Cu toate acestea, adevărată cauză imediată pentru care A. Iancu nu a voit să se prezinte în fața împăratului în iulie 1852, este și rămîne un secret pe care

Pipa și fluierul lui Avram Iancu (Casa memorială)

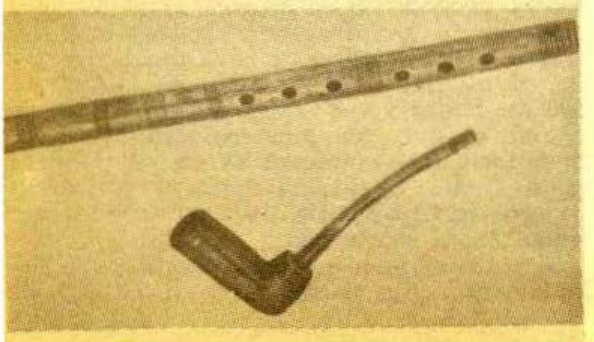

dînsul l-a dus cu sine-și în mormînt, dacă nu cumva îl va fi încredințat vreodată la vreunul din intimii săi".

Simion Balint : „Acolo (la Sibiu) fusei întrebat de oameni mari care e cauza de Avram n-au vroit a se prezenta la Majestate. Eu zisei că nu pot să știu alta decît că au fost cam bolnav, la care îmi răspunde : da' că au fost în aceeași zi în Găina. Am mai zis că poate **ca să arate că poporul necondus de dînsul,** încă cu cîtă bucurie cuprinde pe imperatorul său."

Silviu Dragomir : „Absența demonstrativă de la solemnitățile primirii are, probabil, această semnificație : protest categoric împotriva indiferenței dovedite de împărat în cazul moților."

ÎN LOC DE CONCLUZII

Să recapitulăm în ordine cîteva amănunte semnificative care preced și completează vizita împăratului Francisc Iosif în Transilvania și explică atitudinea lui Iancu :

— Avram Iancu primește decorațiile Rusiei imperiale și trimite un memoriu Țarului în speranța că acesta va media și va interveni la curtea vieneză.

— Împăratul șterge cu mîna lui ordinul „Coroanei de fier" acordat inițial lui Iancu și adaugă cu creionul o altă decorație mai puțin importantă.

— Iancu refuză în repetate rînduri primirea decorației.

— Precizarea făcută la poliția din Viena în legătură cu „decorarea națiunii cu drepturi."

— Hotărîrea de-a fi expulzat din Viena în termen de 8 zile.

— Tergiversarea acordării drepturilor cerute românilor din munţi în chiar preajma vizitei imperiale în Transilvania.

— Temerile lui Avram Iancu, exprimate unor prieteni, în legătură cu un eventual eşesc la memoriul ce avea să-l prezinte în faţa Împăratului pe teritoriul Transilvaniei.

— Atitudinea puţin binevoitoare, de „excursionist" pe care o manifesta Francisc Iosif în tot timpul vizitei, atitudine pe care Avram Iancu o va studia şi înregistra din imediata apropiere.

— O replică mîndră şi demnă a Craiului Munţilor care vrea să dovedească moţilor săi credincioşi că nu se umileşte în faţa nimănui.

— Neputinţa de a-şi reprima vechiul resentiment legat de comportarea înaltei feţe imperiale faţă de el şi de românii din munţi.

Toate acestea la un loc explică sau nu atitudinea lui Avram Iancu din timpul vizitei efectuată de Francisc Iosif în ţinutul Cîmpenilor, atitudine care a stîrnit multe comentarii dar care, la urma urmelor, poate fi justificată printr-o splendidă remarcă datorată lui Silviu Dragomir : „Împăratul n-a înţeles refuzul său de a primi medalia de aur înainte de a satisface revendicările juste ale poporului român, iar acum e în stare să treacă în fuga calului peste cîmpurile de luptă unde şi-au împrăştiat moţii oasele, fără a-i învrednici să-i mîngîie cu o vorbă în necazurile lor".

Şi o ultimă precizare făcută de Alexandru Şterca Şuluţiu care relatează răspunsul lui Iancu legat de refuzul de-a se prezenta Împăratului la Cluj : „...Deşi nici în Cluj încă n-au putut prin nici un fel de dojene pleca să se arate înaintea împăratului, zicînd şi opunînd acea cauză : **în cuibul revoluţiunei (în Cluj) nu i se cade lui a se reprezenta în faţa împăratului**".

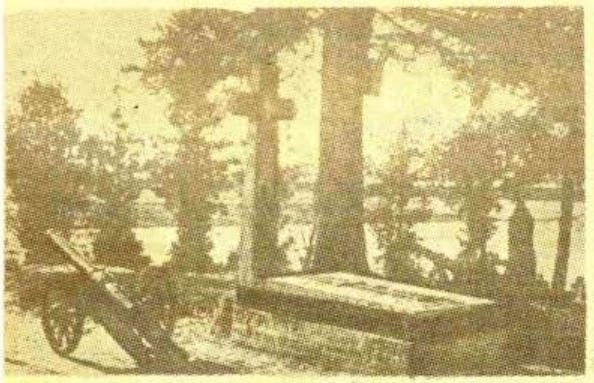

Mormîntul lui Avram Iancu

Copie

Ultima mea Voinţă

Unicul dor al vieţii mele fiind ca se-mi văd Naţiunea mea fericită, pentru care, după puteri am şi lucrat până acuma, durere fără mult succes, ba tocma acuma cu întristare văd că o speranţele mele şi jertfe aduse să prefac în nimic.

Nu scriu câte zile mai pot avè, un fel de presimţire îmi pare că mi-ar spune, că, viitorul este nesigur; voiesc dară şi, hotărît dispun, ca după moartea mea toată averea mea mişcătoare şi nemişcătoare să treacă în folosul naţiunei pentru ajutor la înfiinţarea unei academii de drepturi, tare credînd, că luptătorii cu arma legii vor putè scoate drepturile naţiunei mele.

Cîmpeni, 20 Dec. v. 850.

Avram Iancu m. pr.
adv. şi Em. Crefeţ

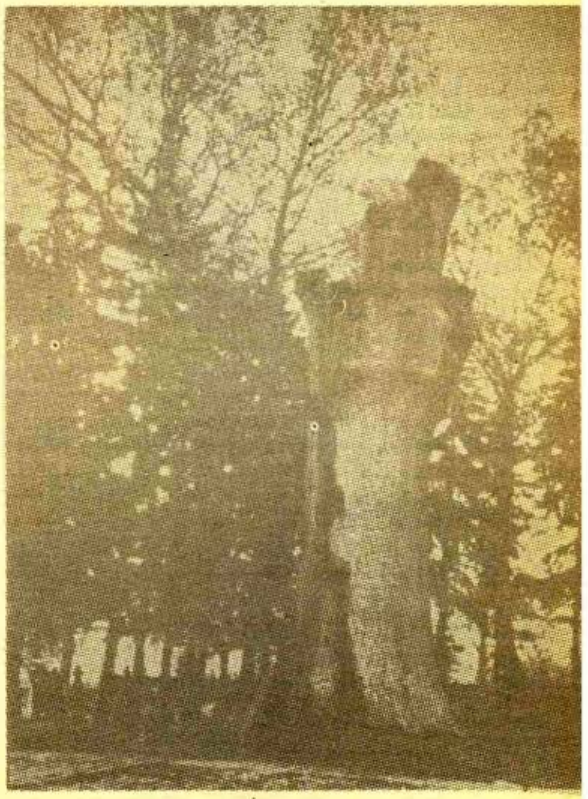

Gorunul lui Horea de la Ţebea lîngă care este înmormîntat Avram Iancu

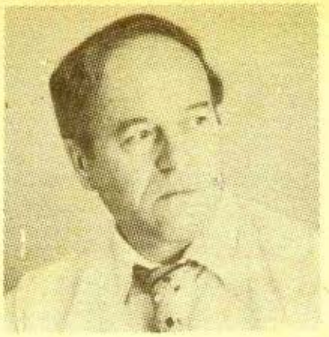

Poeme de A. I. Zăinescu

Invocaţie

Cred că este şi un pic indecent,
Este şi-o amintire
Dar — în aiuritoarea lumina aceasta
Care miroase şi-a ochii maicii mele, poate,
Şi-a cămăşi albe, de duminică,
A trup şi voce de adolescent —

Aş vrea ca dintr-odată doar tu să te arăţi,
Numai tu şi în plini cireşii sînilor tăi
înfloriţi.
Tu energică, aspră, tiranică,
Să mi te înlănţui de suflet,
Iubire.

Aşteptare

Ştiu că-mi voi astupa ochii, oho ! —
Le voi da cu sare ca să mă conving
Că nu sînt pustnic ;
Îmi voi încrucişa
Mîinile ca să nu cred
Că fur, jefuiesc pe cineva
Iar dinspre suflet, din trup,
Nu ucid nici o credinţă

Ci mă rătăcesc numai, umblu
Ca printr-o oarbă şi rece cascadă ;
Ca printr-un lan de floarea soarelui, alb,
Ca să acoperi cu munţi
Şi polen de zăpadă.

La clopotele Albei Iulii

La clopotele Albei Iulii,
Unde şi stelele-s mai vii,
Nu-mi spune ochilor că nu li-i
Dor de-amintiri sau n-au ce şti.

Nu-i spune inimii că-n vamă
De nopţi şi ziuă, ne-ncetat,
N-au supt pe rînd cuvînt de mamă
Şi-n chip de om nu s-au schimbat

Mai bine-o rază-aprinzi, modulii
Acestui cîntec viu ce-l culci,
La clopotele Albei Iulii
Unde şi stelele-s mai dulci.

Fruct orbitor

Fruct orbitor în miezul unui alt fruct,
Cer rotitor în raza unui alt cer
Şi niciodată, parcă, nicăieri
Ca în acest măr ce arde ne-ntrerupt

Se-ating prin el şi aripi şi pămînturi, iată,
Vijie-n el şi nori, se sparg şi crini,
Voi şti cînd va cădea, vom mai vorbi puţin,
Dar pîn-atunci lumina i-o voi ţine toată.

Sfredelitoare nopţi şi brume încă-l cer,
Sfredelitor sub luna ca un apeduct,
Fruct orbitor în miezul unui alt fruct,
Cer rotitor în raza unui alt cer.

Cît mai e timp

Cît mai e timp pe-această inimă, pe-această
Risipă-atît de tulbure şi vastă,
Parcă ne trec corăbii, nişte mări ce sînt
Şi vorbitoare părţi de gînd şi de cuvînt.

Ca-ngenunchiaţi iubirii sau zidiţi pe scări,
Coagulate umbre-s munţii-n depărtări,
Otava verde-n care-un stol de fluturi pui,
Numai un vis şi-auzi sudoarea pe statui.

Liniştea aceasta şi aceasta,-n schimb,
Raza de foc ce-o ţii şi arzi — cît mai e timp.
Cît mai e timp şi timpul e-o săgeată-n larg
Sau scutul greu sau rana dintr-un arc...

Cad frunzele

Ca nişte oglinzi privite de aproape,
Pocnind de ochii-adînci ce le-au pătruns,
Sparte-n bucăţi, svîrlite între ape,
Cad frunzele-ntrebări fără răspuns.

Cad frunzele, degeaba le ieşim în cale
Şi-mbrăţişăm degeaba nori, degeaba cer,
Ca nişte condamnări la vis, duminicale,
Nu cruţă nici nădejdi şi nici tăceri.

Cad frunzele ca nişte tribunale
Sub judecata-n veci a clipei care-o ceri.

Pădurea

Un cerb rănit — şi cu el toată
Pădurea care se simţea din rădăcini tăiată.
Se clătina pădurea, gîlgîia din loc
În loc un sînge negru şi de foc,
Un sînge aspru, uleios şi greu,
Cum măduva prin ceaţă-a unui curcubeu,
Şi l-a luat aşa, l-a învelit
Ca pe-un copac de-al său mai răvăşit ;
Oftează-n somn şi-i stă la căpătîi
Precum o mamă-n spaima laptelui dintîi,
Parcă l-ar da pe ape, l-ar vărsa pe cer,
Numai să-i ungă trup şi să-i redea puteri
Sărută-n aer de atunci, şi-n ierbi
Pădurea numai ochi şi lacrimă de cerbi,
Iar cînd se-nfoaie vînt, cînd se despică văi,
Ea singură-i un rug şi-o punte-a alor săi.

Imaginea terifiantă a războiului. „Platoon" — candidatul preferat al Oscarurilor — este o lecție de eficacitate cinematografică prin modul în care reconstituie adevărul implacabil

COȘMARUL RĂZBOIULUI din VIETNAM

În fața cinematografelor din New York, cozile de așteptare pentru un bilet sînt lungi și tăcute. Alcătuite din bărbați și femei, în jur de 40 de ani. Cîțiva tineri. Cînd la Cinematograful Loewf, str. 34, filmul începe, spectatorii se abandonează în scaune, scufundîndu-se într-o liniște apăsătoare. Ceea ce se vede pe ecran este greu de suportat pentru că arată chipul real al războiului murdar și rușinos. Execuțiile, rafalele de mitralieră trase în piciorul unui vietnamez pentru a-l face să danseze, brațe, picioare rupte de șuierul exploziilor, atîrnă pretutindeni, copile vietnameze maltratate de soldații americani, jungla care pare că înghite oameni, melcii fără casă, care se lipesc de pielea soldaților cînd trec în tranșee, L.s.d-ul, heroina care circulă în toate taberele, rasismul împotriva negrilor, împotriva portoricanilor, împotriva celor slabi. Ura cea mai pură. Frica cea mai pură. Dorința de a ucide pentru a ucide, pentru că acești oameni nu știu de ce se află acolo. Necruțați, spectatorii se adîncesc în scaune, pînă cînd lupta finală îi prăbușește definitiv. Buchete de cadavre sînt proiectate pe cer, corpuri însingerate zvîcnesc peste tot.

Platoon este filmul cel mai crud cu putință asupra ororilor petrecute în timpul războiului din Vietnam. Este filmul care reînvie, astăzi, cu brutalitate, în memoria Americii, amintirea aspră a celor mai dureroase mărturii istorice. Uimită, America retrăiește, prin acest film, cel mai mare coșmar al istoriei sale (la 12 ani după căderea Saigonului).

Vechi voluntar, angajat din îndemnuri romantice, la 21 de ani, în infanterie, pentru a pleca în războiul din Vietnam, Oliver Stone a reușit să reconstituie, datorită îngrozitoarelor amintiri ale faptelor trăite de el timp de 15 luni (1967—1968), adevărul implacabil asupra terenurilor de luptă, relatînd, cu un realism necruțător, itinerarul său de soldat, pe traseul istoric ce a răsturnat încrederea și credința unei întregi generații.

Războiul din Vietnam a mai inspirat și alte producții americane. **Călătorie la capătul infernului, Apocalypse now** au fost opere baroce ale violenței care își propuneau să estompeze coșmarul orezăriilor, al bombelor cu napalm, al drogurilor. **Rambo** te făcea să speri imposibila revanșă (în favoarea americanilor). Cu **Plutonul,** Stone prezintă pentru prima oară, fără artificii și fără menajamente, dimensiunile reale ale suferinței și disperării. Critica americană consideră filmul „un document scris cu sînge, care după 20 de ani, refuză să se zvînte".

Plutonul, candidat preferat al Oscarurilor din 1987, este o lecție de eficacitate cinematografică. Realizat cu un buget de numai 6 milioane dolari (cînd un film mediu se realizează, la nivel american, cu 16 milioane dolari), **Platoon** a provocat un șoc mai violent decît toate superproducțiile create pe același subiect. După 22 de ani, el amintește de filmul francezului Pierre Schoendorfer „317e section" **(Divizia a 317-a),** care evoca, pe atunci, cu același realism, calvarul soldaților, în vremea în care Vietnamul se mai numea Indochina.

Vechi student al Universității **Yale** (avîndu-l ca maestru pe Martin Scorsese), profesor la Saigon, Oliver Stone a devenit curînd celebru, scriind scenarii pentru filmul **Midnight express** (pentru care a primit un Oscar în 1976), pentru **Scarface,** în regia lui Brian de Palma, pentru **Anul dragonului,** în regia lui Michael Cimino. Devenind realizator, el trece de la succesul filmelor de pură ficțiune, **Conan, the barbarian** și **The Hand,** la evocarea dură a amintirilor obsedante ale realității trăite de el însuși. Rezultatul a fost un mare triumf : premiat la 8 dintre secțiunile de bază ale consacrării hollywoodiene, **Platoon** și **Oliver Stone** sînt deținătorii a opt **Golden Globe Awards :** Oscar pentru cel mai bun film, Oscar pentru cea mai bună coloană sonoră, Oscar pentru cel mai bun regizor, Oscar pentru cel mai bun montaj lui Claire Simpson ș.a.m.d.

Timp de cîțiva ani subiectul lui Stone a făcut turul tuturor studiourilor, fiind respins de sute de ori. Negăsindu-l absolut deloc comercial, producătorii ridicau din umeri. După atîția ani

Echipa realizatorilor filmului și regizorul Oliver Stone

de așteptare, filmul a fost realizat în numai 10 săptămîni, supunînd echipa și actorii unor condiții epuizante de adevărat stagiu **commando**. Ieșit la 19 decembrie 1986, difuzat doar în cîteva săli, **Plutonul** a reușit marea performanță de a bate toate recordurile (cele mai mari succese ale anului se considerau **Mission** — Oscar 1987 pentru imagine și **Aliens II** (Alienații) — Oscar pentru efecte vizuale și Oscar pentru efecte sonore, ajungînd în fruntea rețetelor comerciale și aducînd, pînă în prezent (și datorită renumelui adus de cele 8 premii Oscar), un beneficiu de peste 30 milioane de dolari.

„Este un succes incredibil, dar un succes de azi, pentru că oamenii sînt, în sfîrșit, pregătiți să privească Vietnamul în față. Acum zece ani ei nu l-ar fi putut privi", susține Tom Cherak, președintele difuzării de la **20-th Century Fox.** „Același lucru s-ar fi întîmplat dacă s-ar fi făcut un film despre Gandhi la 7—8 ani imediat după moartea lui".

Statistica editorială confirmă aceleași concluzii : din 1983 cărțile despre Vietnam se vînd bine, pînă la această dată nu le-ar fi publicat nimeni din certitudinea eșecului. După părerea lui Robert Smith, vicepreședintele Companiei de tipărituri **Time-Life,** ceea ce a schimbat situația a fost ridicarea la Washington, în 1982, a unui monument închinat celor 58 000 de morți din Vietnam. Un impunător zid negru de granit le-a redat veteranilor demnitatea și poporului american, memoria. „Acest **memorial** a pus capăt celor 10 ani de tăcere rușinoasă, în timpul cărora nimeni nu vroia să vorbească despre război, nici să admită că noi l-am fi provocat. Apoi, a devenit un subiect pe care-l putea aborda", a explicat Robert Smith.

Și, conform regulii americane, subiectul despre care se vorbește cel mai mult devine mașină de fabricat dolari. Au fost, mai întîi, cărțile. Berkeley Publishing Group a vîndut 3 milioane de opere asupra Vietnamului, care au deschis drumul accesibilității pentru **Platoon. Platoon** a fost exact ceea ce mai lipsea : un film fără concesii, un film trăit, aproape de realitate. „Filmul merge în toată America. În cel mai mic sat, ca și în cele mai mari orașe și așa ceva se întîmplă rar. Merge pentru milionari, ca și pentru fermierii din Ohio. E ca un bulgăre de zăpadă care se tot rostogolește", constată președintele Fox-ului.

Prin forța evocării, filmul a provocat în sălile de cinema cele mai ciudate reacții : „Am fost acolo și sînt mîndru" sau „Și eu am fost, dar îmi vine să vomit cînd văd ce-i pe ecran. Dezgustător !" Polemica **pro** sau **contra** imaginii războiului, așa cum o revelează Stone, a devenit publică prin chiar personalitatea protagoniștilor : **Chuck Norris** și **Jane Fonda.** Jane a plîns văzînd filmul : „M-am alăturat grupului de veterani din holul cinematografului, ne-am așezat în sală și am plîns împreună. Filme reacționare ca **Rambo** deformează adevărul, în timp ce **Platoon** îndrăznește să-l înfrunte". „Fals, rostește rosind, Chuck Norris. Dacă aș fi fost un veteran al Vietnamului, care și-a riscat viața acolo și aș fi văzut scenele din **Platoon** și trupele de commando torturînd sate întregi, violînd copile, aș fi fost furios. Am pierdut un frate în acest război și-mi amintesc scrisorile lui. Erau pline de camaraderie, de dragoste. El nu s-ar fi comportat niciodată ca în **Platoon.** Găsesc acest film deprimant, negativ. Sînt destule lucruri oribile pe lume, pe

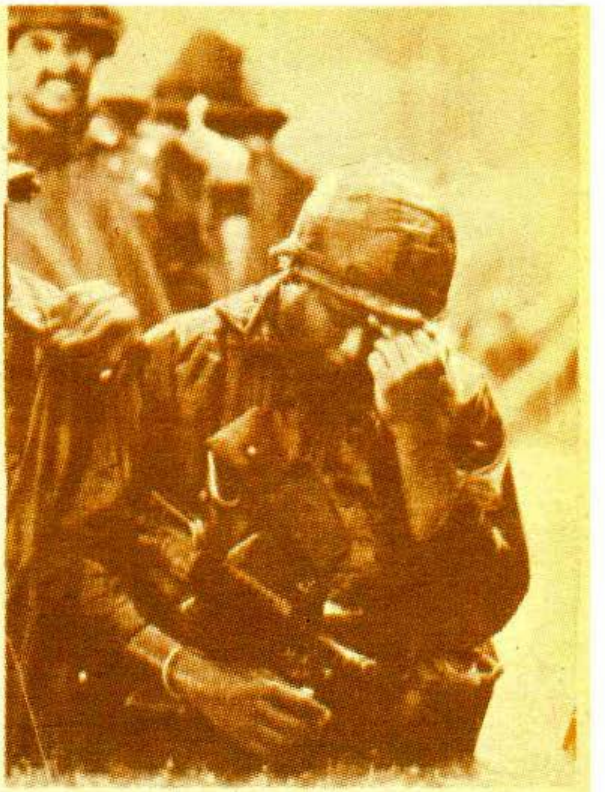

Timp de zece săptămîni, cît au durat filmările pentru „Plutonul" de Oliver Stone, actorul William Dafoa a fost supus unui regim de autentic „commando"

Charlie Sheen, Tom Berenger și William Dafoa într-o secvență din film

John Wayne, modelul și mobilul romantic al înrolării lui Oliver Stone

Astăzi, după 20 de ani, înconjurat de soție și de fiul său, Stone își retrăiește amintirile

care nu ar trebui să le abordeze cinematograful".

Un ziarist al ultra-conservatorului „Times-Insight" descrie **Platoon** ca fiind filmul „cel mai respingător care s-a putut realiza vreodată în S.U.A.".

Aceste poziții opuse reflectă exact reacțiile contradictorii pe care le suscită filmul. În fața atrocităților descrise, se află cei care strîmbă din nas, făcînd cel mai mare scandal și cei care recunosc că, din nefericire, acesta e chipul războiului.

Senatorul democrat al statului Colorado, Gary Hart, i-a încurajat pe toți adolescenții să vadă filmul, pentru a afla ce este, cu adevărat, războiul.

Pe str. 75, 166 West, se află sediul Organizației veteranilor din Vietnam, care rezistă datorită portoricanului Angel Almedina și negrului Downey. Au acum vîrsta de 40 de ani și au plecat în Vietnam la 19 ani, ca și eroul filmului. Amîndoi iubesc nespus filmul **Platoon**. „E un film mare, afirmă Angel. Este primul film adevărat asupra acestui război. **Rambo** e o joacă de copii. Puteți vedea diferența după reacțiile publicului. La **Rambo**, oamenii protestează, strigînd și bătînd din picioare. **Platoon** îi imobilizează, îi pietrifică de groază, pînă-ntr-atît este de adevărat. **Apocalypse now** m-a făcut să ies după 5 minute. Tot acest simbolism romantic... Războiul nu e romantic. E real și murdar." „Acum 15 ani, cînd m-am întors din război, continuă Downey, nu eram bine văzut pentru că pierdusem și America nu pierde niciodată. Fie orice-ar fi, numai să nu pierzi ! Astăzi, America vede altfel lucrurile." Cei doi au dreptate : America este pregătită să i se vorbească despre Vietnam. Mai multe filme cu același subiect vor ieși în lunile viitoare, printre care un Coppola și un Kubrick.

„Am trăit personal tot ce vedeți pe ecran, răspunde Stone în interviuri. Toate aceste evenimente au avut loc cu adevărat. Dar nimeni nu vorbea de ele. Toate au fost înmormîntate. Uitate. Ele făceau parte din istoria Americii și erau ascunse. Pentru mine a devenit un imperativ istoric să le readuc la lumină". Hrănit de filmele lui John Wayne, Stone s-a înrolat în război cu o viziune romantică. Sperînd că va veni de acolo mult mai bun. Presimțise că Vietnamul avea să fie „războiul generației lui" și Oliver nu a vrut să piardă ocazia. Venise dintr-o familie bună, făcuse studii universitare de film și se simțea vinovat față de straturile sociale mai puțin favorizate. Plecînd la vîrsta teribilismului, a vrut, înainte de orice, să demonstreze părinților că-și poate făuri singur un loc sub soare. Pe vremea cînd Stone pleca pe front, fără să știe ce este patriotismul, Jane Fonda milita pentru pace. „Fusesem educat în spiritul **războiului rece**. Eram convins că trebuie să vînez comuniștii din Vietnam. Eram impregnat de filmele lui Johne Wayne și credeam, într-adevăr, la vremea aceea, că noi eram cei buni, iar ei, cei răi." Întors din război derutat, debusolat, a trecut brutal de partea cealaltă a barierei, devenind total de **stînga**. James Wood cu care Stone a realizat „Salvador", îl descrie ca pe „un artist cu o viziune consolidată pe politică".

Senatorul Gary Hart, care candidează la **prezidențiale**, a recomandat tuturor tinerilor și mamelor din întreaga Americă, să cunoască filmul, pentru a înțelege efectul dezrădăcinării pe care-l produce războiul. „Un film, deci, conchide Stone, pe care cei de **dreapta**, nu-l vor iubi".

Platoon — un film care i-a revelat Americii un moment de istorie, de care nu vroia sau se prefăcea că nu vrea să știe sau să vorbească.

Gh. Nicol

Mirajul HOLLYWOODULUI

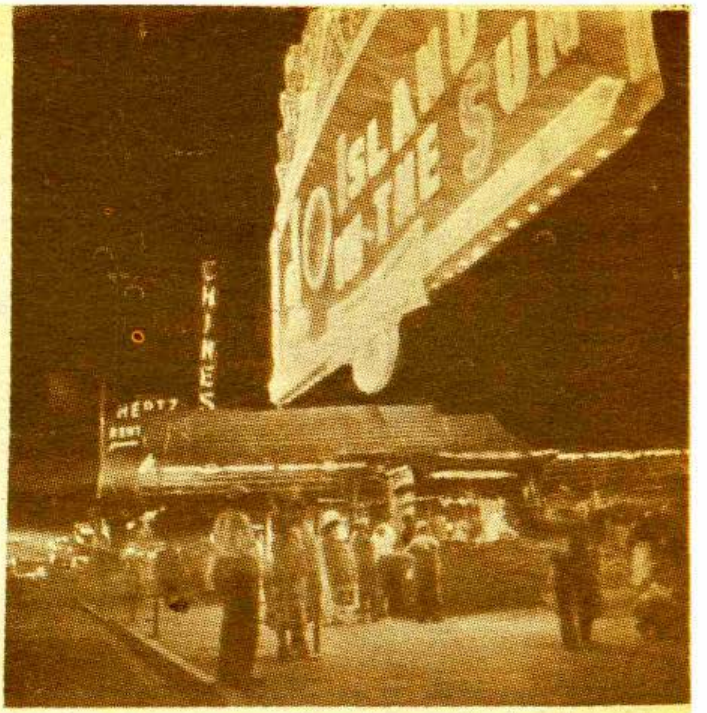

Chinese Theatre — unde au loc premierele celor mai mari filme

Pentru că Hollywoodul există și se menține prin dorința de iluzie a oamenilor, Hollywood este o închipuire, un miraj. El s-a născut și trăiește din adularea vedetelor filmului. Dincolo de acest Hollywood al reveriei, Hollywoodul este un oraș cît se poate de adevărat, pentru că aici trăiesc oameni adevărați, pentru că aici poți face baie într-o piscină, aici poți risca să fii luat pe sus, pe aripa oricărei mașini (din cauza vitezei nebune cu care se circulă), tot aici poți respira aerul radioactiv al Hollywoodului (încă din 1957, ziariștii lumii se alarmau datorită faptului că, în fiecare zi, cenușa radioactivă a unei alte explozii atomice din Nevada acoperă splendoarea straturilor de flori). Pe Sunset Boulevard poți urmări mersul celei mai mari dive de cinema sau îi poți adulmeca parfumul otrăvitor.

În această continuă palpitație, Hollywoodul există.

Irwin Shaw asemuiește Hollywoodul unei bombe atomice. Explozia se produce undeva, pe coasta Pacificului, dar norul radioactiv circulă, inexorabil, în jurul globului.

Europenii își imaginează Hollywoodul ca fiind o mare regiune unde sînt comprimate studiourile cinematografice, casele vedetelor, alături de fabuloasele lor povești de dragoste care sfîrșesc, inevitabil, în divorțuri sau sinucideri, de mare senzație. Studiouri, vile, și scandaluri se înalță, în cea mai mare parte, afară din Hollywood, pentru că el nu este un oraș independent ci doar una din cele 19 suburbii ale Los Angeles-ului — cea mai extinsă metropolă din lume (străbătîndu-l, în lungime, cu mașina, parcurgi 80 de km). Dacă drumul e liber, din centrul Los Angeles-ului se ajunge la Hollywood în 20 de minute (cu mașina). Dimineața șoseaua e un hiperbolic covor rulant de automobile, circulînd cu 100 de km/oră.

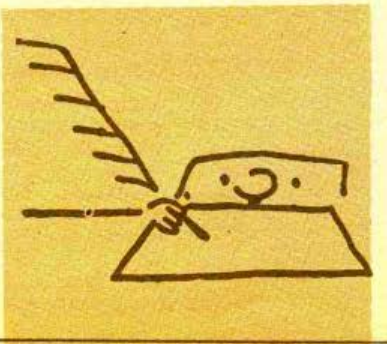

Aldous Huxley — care a trăit aici 25 de ani — susține că acesta este argumentul cel mai convingător asupra fenomenului ce caracterizează Hollywoodul, a cărui bogăție se verifică, de la prima vedere, prin marele număr de automobile. Dacă la Los Angeles sînt 7 milioane de locuitori, atunci sînt în circulație, cel puțin 9 milioane de automobile. În familiile normale, fiecare adult dispune de o mașină. În familiile cineaștilor, e posibil să găsești 2 pînă la 3 mașini pentru fiecare. Vedetele își schimbă limuzinele după culoarea rochiei.

Ceea ce a fost „pămîntul făgăduinței" pentru goana căutătorilor de aur a devenit, curînd, pămîntul promisiunilor pentru visătorii peliculei.

Charles Ford în a sa „Istorie a Hollywoodului" constata în 1968, cu tristețe că Hollywood nu mai este la Hollywood. Micul oraș californian, simbol al puterii de fascinație a celei de-a șaptea arte, a de-

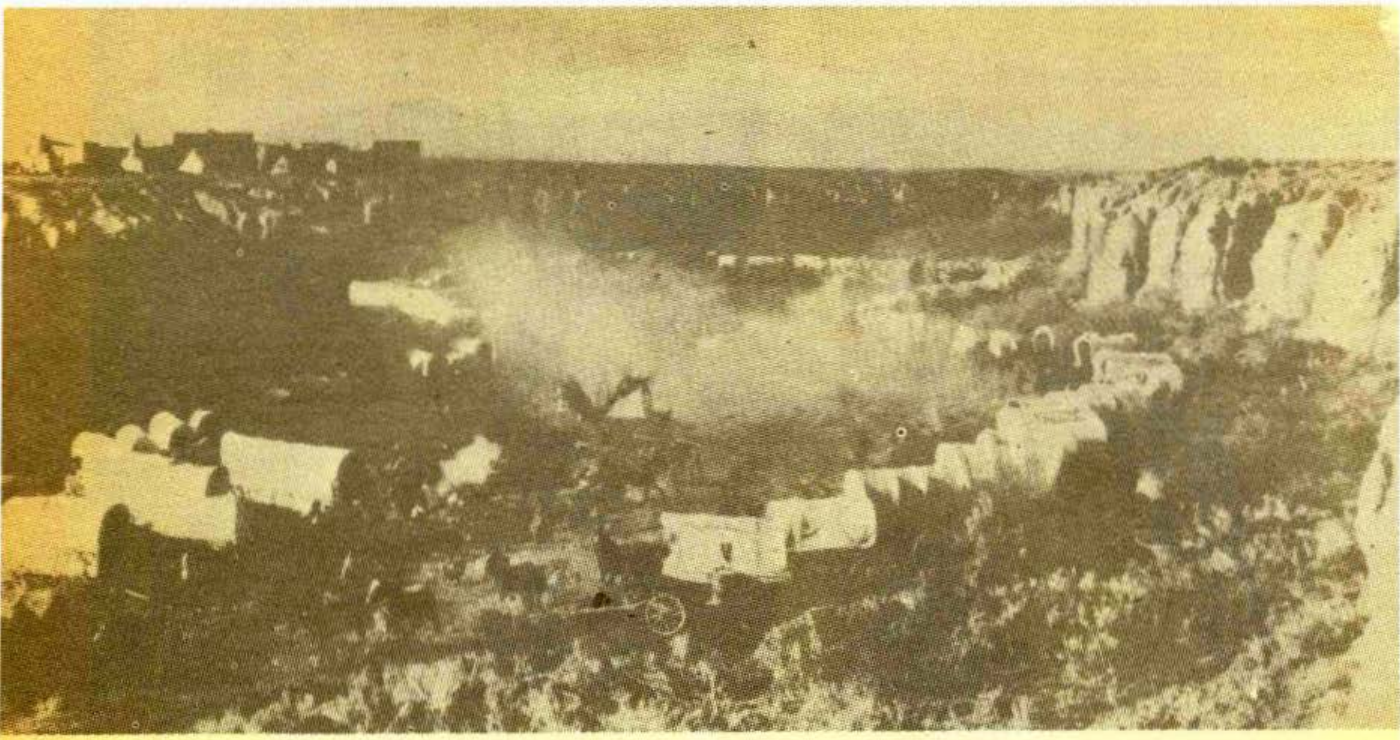

venit metropola televiziunii. Şi, totuşi, Hollwoodul domină lumea spectacolului, atrage şi străluceşte, şi azi, prin intermediul micului ecran, aşa cum a strălucit cîndva, prin mijlocirea ecranului.

Timp de 8 decenii uzinele sale de vise au răspîndit în lume peliculele vrăjite, care au adunat în sălile de cinema şi în faţa televizoarelor milioane de spectatori, pentru a-şi lua porţia săptămînală de drog, pe calea senzaţiilor luminoase.

În iarna anului 1908, colonelul William N. Selig, producător de filme în Chicago, a realizat în studioul său un film inspirat de Contele de Monte Cristo. Vremea nefavorabilă împiedică turnarea exterioarelor pe malul Lacului Michigan. Selig luă hotărîrea îndrăzneaţă de a trimite echipa dincolo de Munţii Stîncoşi, pentru a-şi continua filmările sub cerul blînd al Californiei. Thomas Parsons, operatorul-realizator, apare astăzi ca un pionier al cinematografului californian, fiind primul cineast care a învîrtit manivela aparatului său pentru a turna un film de ficţiune.

Micul orăşel de altădată s-a dezvoltat odată cu cinematograful şi istoria lui se leagă la fel de bine de Los Angeles, ca şi de celelalte oraşele învecinate, care servesc drept reşedinţe stăpînilor industriei de moving-pictures : Burbank, Culver City, Universal City, Glendale, Brentwood, Santa Monica, Beverly Hills, Westwood. În ciuda tuturor transformărilor, Hollywoodul continuă să rămînă un simbol. Un simbol care se hrăneşte cu aceleaşi dorinţe nemărginite de glorie, cu aceleaşi orgolii, cu aceleaşi drame ale eşecurilor, cu aceeaşi furie automobilistică. Californienii din sud sînt cei mai mari automobilişti din lume, dar la Hollywood acest obicei întrece măsura. Aici mănînci în maşină (drive-in restaurants), te uiţi la cinema din maşină (drive-in theatres), asişti la slujbe din maşină (drive-in churches). Oricum, aici nimeni nu merge pe jos. Distanţele sînt atît de mari, încît nimeni nu ar putea, fără maşină, nici munci, nici întreţine relaţii de prietenie. Turistul neavizat, care îndrăzneşte să facă o plimbare mai îndepărtată de un centru locuit, e imediat atenţionat de un localnic prevăzător, indicîndu-i-se, cu suspiciune, primul taxi sau prima staţie de autobuz.

Marele Fenomen

Marele Fenomen s-a constituit aici, la Hollywood. Aici, William Fox şi-a îngăduit luxul, în 1921, de a realiza The Queen of Sheba (Regina din Saba), opera de căpătîi a regizorului său preferat — John Gordon Edwards ; aici Emmett C. Flynn a realizat Monte Cristo, lansîndu-l, ca june prim, pe John Gilbert. Rex Ingram a realizat filmul de mare succes The Four Horsemen of Apocalypse (Cei patru cavaleri ai apocalipsului), care l-a lansat definitiv pe Rudolph Valentino (ca june prim „latin"). Acelaşi Rex Ingram îl făcu celebru pe Ramon Novarro (alt june prim latin), prin Scaramouche. Erich von Stroheim reuşi să ducă, la bun sfîrşit, interminabila realizare a lui Greed (Rapacitate). Filme de prestigiu ca Big Parade (Parada cea mare) de King Vidor, The Merry Widow (Văduva veselă) de Erich von Stroheim, Ben Hur de Fred Niblo (cu Ramon Novarro) au permis firmei Metro-Goldwyn-Mayer (sub semnul leului înfuriat) să cîştige, pentru multă vreme, ascendentul asupra concurenţilor. Aducînd ultimul omagiu lui Louis M. Mayer, de care a depins ascensiunea societăţii după 1944, Bosley Crowther defineşte, în cîteva linii, atmosfera în care trăise acest suveran al producţiei de filme : „În anii aceia, Hollywoodul era, într-adevăr, Marele Fenomen,

„Caravana" — una din epopeele vestului american

capitala de curînd stabilită a unei țări de vis, care uimea lumea întreagă. Regi și politicieni, regine și curtezane intrau prin porțile cu coloane ale societății de la Culver City. Era un Versailles al cinematografului, pe care orice nabab în vizită, în celebrul oraș de pe coasta de vest, se simțea dator să-l vadă în timpul turneului său" (Hollywood Rajah, New York, 1961).

Și la Warner s-au turnat opere ambițioase. Marriage Circle (Două căsnicii) de Ernst Lubitsch, Beau Brummel (Frumosul Brummel) de Harry Beaumont, The Gold Diggers (Căutătoarele de aur) de Sidney Franklin. În 1926, Sam Warner va lansa primul film vorbit (și cîntat), The Jazz Singer (Cîntărețul de jazz).

Tot ce a fost mai bun în creația cinematografică americană s-a datorat activității severe a pionierilor săi, care au devenit magnații industriei filmului.

După 25 de ani de la începuturile sale nesigure, cinematograful devenise cea de-a doua industrie națională a S.U.A.

Mariajul paradoxal dintre mit și realitate, dintre iluzie și rațiune, dintre fragilitatea visului și imperativele stricte de ordin economic, a făcut din Hollywood orașul-miraj despre care Joseph Kessel scria cu exaltare : „Catolicii au Vaticanul. Musulmanii au Mecca. Femeile, Parisul. Dar pentru toți bărbații și pentru toate femeile tuturor națiunilor, de toate credințele, de pe toate latitudinile s-a născut, de un sfert de veac, un oraș fascinant și mai universal decît toate sanctuarele. El se numește Hollywood" (Hollywood, ville-mirage, Gallimard, Paris, 1937).

Aici au creat Griffith, Frank Borzage, Cecil B. de Mille, aducînd încasări de sute de milioane de dolari.

Aici, în această lume închisă a Hollywoodului, mai mult decît oriunde, producția oricărui film e rezultatul muncii unei echipe. Rareori i se acordă atenție unei singure persoane. Fiecare colaborator trebuie să execute la locul său, cu strictețe, problemele ce cad în competența sa. Dacă în Europa stăpînul lucrărilor filmului este realizatorul (regizorul), la Hollywood acesta este „producer"-ul (care deține responsabilitatea artistică asupra întregului film). La întoarcerea sa în Franța, în 1946, Julien Duvivier avea să conchidă : „A realiza un film în America înseamnă, foarte exact, a-l «pune în scenă». Regizorul de teatru, care primește o piesă, al cărei text este încredințat unor actori dinainte angajați, nu are altă sarcină decît să creeze atmosfera operei dramatice care i-a fost încredințată. Sarcina realizatorului de film în S.U.A. este destul de asemănătoare, cu singura deosebire că standardizarea este acolo mai accentuată. Actualmente există în S.U.A. circa 350 de regizori de film, cei mai mulți angajați cu contract anual de casele de producție. Printre ei, foarte puțini sînt aceia care au un cuvînt de spus în alegerea colaboratorilor tehnici sau artistici pe care îi vor utiliza în cadrul unui film. Chiar și în cazul unor oameni care au făcut dovada talentului lor și se bucură de o solidă reputație — un Victor Fleming sau un Jack Conway, care sînt plătiți cu 3 000, 4 000 sau 5 000 pe săptămînă — munca de realizare se reduce la «punerea în scenă» a filmului, adică la o activitate tehnică de execuție. Ei pot să fie excelenți tehnicieni — și adeseori dovedesc acest lucru — fără a fi cîtuși de puțin creatori. Printre acești 350 de realizatori, nu există nici 20 care să-și poată alege subiectul sau felul de a-l realiza. Numai oameni ca William Wyler sau John Ford își impun, mai mult sau mai puțin, propriile lor concepții" (Mărturisiri lui Pierre Leprohon, Présences contemporaines, Cinéma, Paris, 1957).

Se toarnă un film western pe unul din platourile studiourilor Columbia. În planul doi, printre alți actori consacrați se află și Gleen Ford

În această riguroasă ierarhie a Hollywoodului, în care producer-ul rămîne personajul cel mai important, Griffith, Thomas Ince, Mark Sennett, Charlie Chaplin, Douglas Fairbanks — actori și regizori — au tins să ajungă și au devenit producători.

Instituția starului, așa cum a fost practicată la Hollywood, timp de 50 de ani, poate apare, astăzi, perimată. Concurența în excentricitate a rivalelor marelui mut, Pola Negri și Gloria Swanson, a alimentat ani de-a rîndul cronica de scandal a marilor cotidiene. A urmat apoi o întrecere mai puțin scandaloasă între Greta Garbo și Marlene Dietrich. Excentricitățile publicitare ale cuplului Elizabeth Taylor-Richard Burton, în timpul realizării Cleopatrei (și multă vreme după aceea) au adus prejudicii carierei comerciale a filmului. Publicul deja obosise.

Avînd tot ce le trebuie (din punct de vedere material și uman), trăind într-un clopot închis, în rutina națională, riscînd să se împotmolească în facilitățile producției de serie, americanii au încercat să renunțe la tradiție, atrăgînd de partea lor pe alegii europeni. Unii au reu-

şit, alţii au eşuat. Unii s-au adaptat, fără a-şi pierde personalitatea, alţii au mimat adaptarea, pînă au fost înghiţiţi. Cazul Mauritz Stiller a impresionat pe toţi cineaştii Europei. Victimă a eşecurilor, Stiller a părăsit Hollywoodul în timpul filmărilor cu Emil Janings, pentru a se reîntoarce în Suedia, unde, în cîteva săptămîni, stins fizic şi sufleteşte, muri (1928). Victor Turjansky (din echipa de ruşi) nu reuşi nici el să se adapteze climatului californian, renunţînd la regia filmului Tempest (Furtuna), din cauza caracterului greu de suportat al lui John Barrimore. Ernst Lubitsch reuşi prin Evantaiul Dnei Windermere, prin care îşi impuse acel „Lubitsch Touch" (stil). Murnau reuşi să realizeze prin Sunrise (Aurora) doar un pandant american al filmului împlinit de el acasă (Ultimul dintre oameni).

Împrospătîndu-şi unghiurile prin viziunea celor asimilaţi (Jean Negulescu) şi a fost, mai întîi, angajatul Hollywoodului, în calitate de consultant tehnic, cu scopul stabilirii unghiurilor celor mai favorabile de filmare), simplificînd, datorită lor, subiectele şi mijloacele de realizare (cîştigînd, prin economicitate, în stilizare), filmul american şi-a însuşit contribuţia marilor împrumuturi europene.

Cu timpul, Hollywoodul a ajuns să se bazeze nu doar pe mitul vedetei, ci şi pe o intrigă bună, motiv pentru care au fost atraşi scriitori din întreaga lume.

Cînd Hollywoodul îşi sărbătorea, în 1958, 50 de ani de existenţă, transformarea sa era terminată şi capitala filmului lumii se adaptase noutăţilor timpului. În S.U.A. confruntarea micului şi marelui ecran se terminase cu un meci nul, cei doi adversari rămînînd la egalitate. Într-un raport al revistei Cahiers du cinéma sînt consemnate cîteva opinii : Stanley Kramer afirmă că a avut loc un transfer de responsabilităţi din mîna finanţatorilor în mîna creatorilor. Samuel Fuller şi Fred Zinnemann se bucură de succesul artiştilor independenţi. Robert Parrish şi King Vidor susţin că principala schimbare de structură a Hollywoodului constă în scăderea producţiei pe bandă (a marilor studiouri), în favoarea creatorilor independenţi. „Se filmează tot mai multe filme individuale", afirmă Alfred Hitchcock. George Cukor spunea : „Da. Hollywoodul s-a schimbat. Nu mai

e atît de triumfător, dar nu e vorba deloc de o prăbuşire" (trecînd prin Little Women, David Copperfield, Sylvia Scarlett, cu Katherine Hepburn, Romeo şi Julieta, Camille — romanul Margueritei Gauthier, The Philadelphia Story cu Katherine Hepburn, James Stewart, Cary Grant, Othello, My Fair Lady, Cukor a ajuns ca, la 82 de ani (în 1981) să fi realizat, în acelaşi stil clasic, al star-system-ului, Rich and Famous, cu Candice Bergen şi Jacqueline Bisset). În acelaşi context, Michael Curtiz a reuşit să realizeze Îngerii cu feţe murdare (1938), Robin Hood şi, mai cu seamă, mult disputatul Casablanca, cu Ingrid Bergman, Humphrey Bogart, C. Rains.

Cimitirul unde se ascultă Cole Porter

Pămîntul sacru al Forest-lawn-ului, cimitirul unde sînt îngropaţi Jean Harlow, John Barrymore şi mulţi alţii

În automobil, prima impresie care te şoca, mulţi ani în urmă, erau scheletele sondelor de petrol şi abundenţa spaţiilor verzi. Pînă în anii '60 orice studio cinematografic putea să exploateze o sondă de petrol. Doar studiourile din centru (Columbia şi Paramount) nu-l puteau pompa, dar cele periferice aveau acest privilegiu şi 20-th Century Fox cîştiga din exploatarea unei sonde o cifră de afaceri anuală egală cu bugetul unui film important.

Întregul Hollywood se sprijinea pe petrol — sufletul şi sîngele cinematografului american. Pe firele lui subterane s-a născut şi a crescut cea mai puternică industrie din lume şi numai parfumul penetrant al magnoliilor mai poate acoperi mirosul petrolului hollywoodian. Seara, cînd vîntul adie, amestecul îmbătător al florilor şi ierbii cu miros de petrol te ameţeşte. Pentru a uita mirosul greu al lichidului negru care, pe vremuri, le scălda picioarele, locuitorii Holywoodului au plantat, înnebuniţi, copaci şi flori. Excluzînd marile artere ale centrului, Hollywoodul e o explozie de copaci bătrîni, de alei verzi, de grădini înflorite, care înconjoară vilele, bungalowurile roz, albe, violete, ca nişte parcuri paradisiace. Totul aici e construit în modul în care californienii îşi imaginează că ar trebui să arate paradisul terestru : un loc magic, unde oamenii ar putea fi fericiţi, hrănindu-se cu film, cu flori şi, de bună seamă, cu automobilism. Dar, cum la Hollywood, nu trece o zi fără un accident mortal sau fără un incendiu, apar imediat pancarde colorate care îi invită pe trecători să-şi cumpere un mormînt la Forest Lawn, cimitirul hollywoodian, unde orice amintire a morţii e interzisă, unde crucile sînt desfiinţate pentru aerul lor deprimant, unde mormintele nu se văd, fiind la nivelul ierbii, ascunse printre trunchiuri de liliac. În locurile care se numesc Oaza de pace, Pinii care suspină, Dulcea amintire, difuzoare minuscule, nevăzute, răspîndesc discret muzica din Moulin Rouge sau şansonetele lui Cole Porter. Aici, unde sînt îngropaţi Jean Harlow şi Carole Lombard, John Barrimore şi Lupe Velez, aici vin să se plîmbe îndrăgostiţii. În „Hollywood Cemetery", cel mai vechi cimitir al localităţii, Mary Pickford, mai înţeleaptă, şi-a cumpărat un colţişor de rai, izolat, pentru a nu fi nimeni în vecinătatea imedia-

tă a somnului ei. Toate reclamele te invită să-ți iei, din vreme, un loc lîngă Bing Crosby sau să-ți plătești, anticipat, funeraliile (7000 dolari). Cînd cioclii din Forest Lawn află că în Hollywood a venit un nou oaspete, se grăbesc să-i dea de urmă și e greu să-i convingă că nu a ajuns la Hollywood pentru a muri în ziua următoare.

Lumea spectacolului viu

Că cinematograful există aici, ca o obsesie, îți dai seama în timpul serii, cînd sarabanda reclamelor luminoase spintecă cerul, anunțînd ultimele filme. Chioșcuri deschise în toiul nopții răspîndesc reviste dedicate exclusiv actorilor și vînzătorii oferă ultima ediție a cotidienelor deschise la pagina biografiei celei mai șocante. Pe marile bulevarde abia seara începe acel du-te-vino demențial al trecătorilor pentru a prinde o actriță, care intră la Ciro's sau la Mocambo (renumite cluburi de noapte). Aceeași febră stăruie pînă tîrziu, ca și febra mulțimii neliniștite care pîndește, ore în șir, pe ploaie, la Londra, în fața Palatului Buckingham, pentru a afla ultimul buletin de știri asupra sănătății reginei și membrilor familiei regale.

În restaurantul chinezesc, care se află în centrul orașului, oamenii cheltuiesc cifre fabuloase pentru a mînca un cotlet à la Jane Russell sau à la Marlon Brando, cu speranța că vor respira în vecinătatea unor staruri de cinema. Și toți, mai devreme, sau mai tîrziu, ajung să cunoască drama acelor bogătași care au sărăcit mergînd, seară de seară, să mănînce la Romanoff's, să bea bere la Beachcomber, să danseze la Interlude, cu gîndul tăinuit că vor zări o vedetă.

Pradă inocenței, noii-veniți parcurg Hollywood Boulevard, unde sînt cele mai vechi săli de cinema din America, deschise non-stop, zi și noapte, unde, cu un dolar și jumătate sau doi (cu dreptul de a fuma), se poate viziona un film de două ori. Aici sînt Panthages Theatre și Para-

Ironicul Humphrey Bogart și Jean Negulescu

HOLLYWOOD

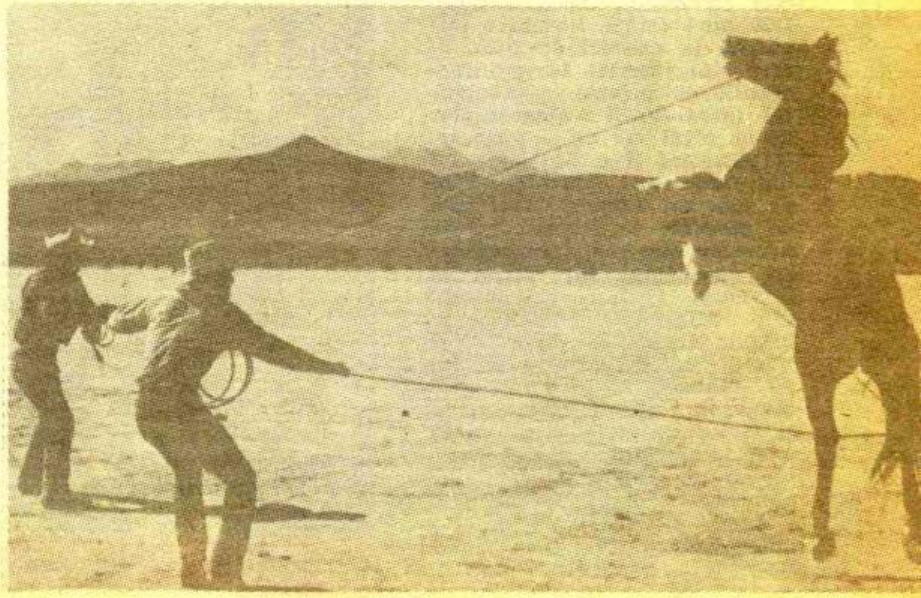

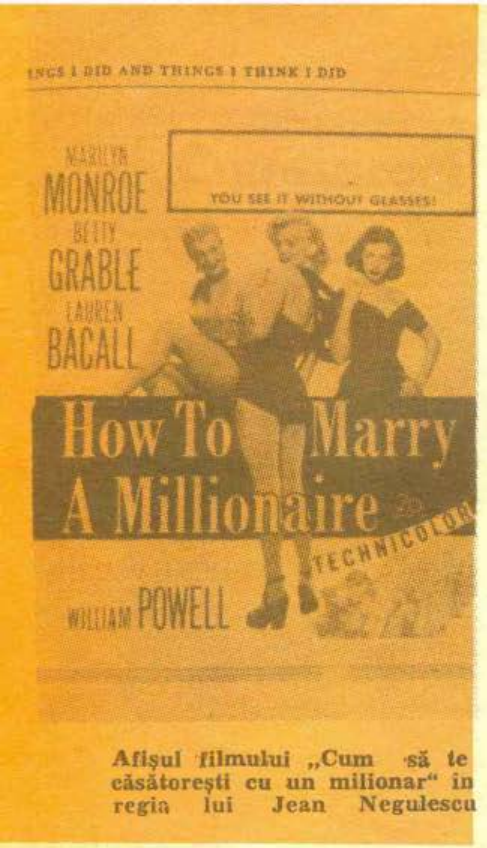

Afișul filmului „Cum să te căsătorești cu un milionar" în regia lui Jean Negulescu

mount Theatre, precum și cea mai ridicolă construcție din California (o parodie a pagodei chinezești), unde se fac cele mai importante premiere, cu toalete și limuzine fastuoase, cu cordoane interminabile de polițiști.

O plimbare la Chinese Theatre devine un obicei sacru. Pe pavajul său sînt imprimate amprentele celor mai importante dive sau actori, luate cu ocazia unor memorabile ceremonii, începînd din 1920 pînă astăzi. Strada e împărțită în careuri de 1 m, în care sînt înscrise toate informațiile cu privire la momentul înregistrării amprentelor de la mîini sau de la picioare. O pătrățică îi e dedicată lui Sid Grauman, părintele sălii de cinema. Lumea vine aici cu pioșenie și privește aceste urme cu mai mult respect decît mormîntul lui Dante la Ravenna. Curioșii vin tocmai din Minnesota pentru a se uita la urmele lui Tyrone Power și Shirley Temple, ale lui Al. Johnson și ale Gloriei Swanson, ale lui Alan Ladd și Bette Davis. Betty Grable a lăsat aici amprenta piciorului drept, Jimmy Durante — amprenta nasului, Joe Brown, a gurii, Monty Wooley și-a imortalizat barba, iar John Barrimore, profilul.

Tinere frumoase, cu picioare frumoase, se plimbă în susul și-n josul bulevardului, vînzînd opuscule cu tainele divelor, sperînd că, într-o zi, vor putea și ele să tragă foloase de pe urma cinematografului. Toate opusculele produc amare deziluzii. Adevăratele informații asupra divelor sînt ținute sub cheie, aidoma celor mai mari secrete. Trecătorii nu pot zări nici măcar fațadele bungalowurilor marilor staruri, pentru că sînt îngropate total în iederă. E mai ușor să fii primit de Papă decît să intri în casa unei celebrități, în afară de cazul cînd ești înarmat cu recomandări puternice.

Dive, regizori, producători nu locuiesc la Hollywood, ci la Beverly Hills, care, sentimental vorbind, e totuna cu Hollywood, dar, care, din punct de vedere geografic și administrativ, este un oraș în sine, rupt de municipiul Los Angeles. Beverly Hills se află la 20 de minute de Hollywood, fiind unul dintre cartierele rezidențiale cele mai frumoase din lume. Cea mai mare abundență de vegetație. Cel puțin un copac pe cap de locuitor. Palmieri, salcîmi, eucalipți, magnolii își răspîndesc aromele pînă la Sunset Boulevard și Santa Monica Bd. Un ordin al președintelui impune plantarea a trei arbori pentru fiecare arbore pierdut. Pădurile din apropiere oxigenează cele mai elegante hoteluri posibile. Beverly Hills, preferat de oamenii de cinema și Beverly Hilton, preferat de miliardari. Ultimul — ca și Waldorf Astoria din New York — este unul dintre cele mai scumpe hoteluri din America și prin funcționalitate, îndeplinește rolul unui oraș de sine stătător. (2 000 de camene, 10 piscine, 8 cluburi de noapte, 10 restaurante, 4 cluburi private, un magazin universal, în care poți cumpăra orice, de la șireturi pînă la un briliant de 40 de carate). La Beverly Hills sînt magazinele cele mai luxoase și restaurantele cele mai scumpe.

Casele actorilor sînt construite în cele mai diferite stiluri : colonial, englezesc, maur, hawaian, înconjurate de piscine și grădini înmiresmate, stropite continuu de ploi artificiale. Construite pe înălțimi, pentru a primi la orice oră din zi lumina soarelui piscinele au și ele cele mai excentrice forme. O parte dintre frumoasele case aparțin cineaștilor, celelalte aparțin miliardarilor texani (regelui petrolului, al igienei). Și-au uitat propriile umilințe de la începuturi, ridicîndu-se în noua high life. Adevărata strălucire a Beverly Hills-ului o dau locuințele lui Gregory Peck, Loretta Young, Joan Crawford, Fred Astaire, Vincente Minelli, Bing Crosby. În afara acestora există trei case vechi intrate în mitologia hollywoodiană : a lui Rudolf Valentino, a Mary-ei Pickford și a Gretei Garbo. Înălțată pe colina Benedict Canyon, casa lui Valentino este o vilă uriașă, pe 3 planuri, în stil spaniol. După dispariția lui a locuit aici restauratorul casei, Gerald Buys, care nu reușì să vadă nici un film al bărbatului celui mai iubit din America și

Jean Negulescu asaltat...

care află cu greu că acesta **murl de apendicită. Casa lui Mary Pickford** se află pe Summit Ridge şi e un fel de castel italian pe care actriţa l-a ridicat în 1919, în timpul iubirii sale conjugale cu Douglas Fairbanks. Castelul e înconjurat de salcîmi, de pini şi de un zid înalt de 3 m — pe o porţiune de un kilometru pătrat —, care împiedică pătrunderea oricărei priviri indiscrete. În interiorul acestui zid, în mijlocul unei mari grădini de margarete trăia o doamnă blondă, tunsă scurt, împreună cu 3 ciini, 6 nepoţi, o fiică adoptivă şi un soţ pe nume Buddy Rogers (după moartea lui Douglas Fairbanks). În urmă cu cîteva decenii i se spunea Logodnica lumii. În 1957 i se spunea Cea mai bogată, Prima Lady a industriei cinematografice sau, pur şi simplu, Madame. Oricine ar fi încercat să o întîlnească, ar fi fost întîmpinat de rezistenţa Doamnei timide ca o fetiţă, detestînd străinii ca şi tot ce ţinea de domeniul prezentului (viziona doar filmele marelui mut). Dacă un telefon influent te-ar fi ajutat să te introducă la ea, în inaccesibilitatea castelului, aveai sentimentul că strîngi mîna unui monument viu al Hollywoodului. Aşa se prezenta Mary Pickford — bătrînica simpatică, îmbrăcată în roz, cu o memorie nemaipomenită, vorbind străinilor doar în franceză, închipuindu-şi că toţi cei care vin de dincolo de Atlantic nu pot comunica decît în limba învăţată de ea la Paris, în timpul călătoriei de nuntă cu neuitatul Douglas.

Unul din minunatele portrete semnate de Jean Negulescu este dedicat năzuroasei Marilyn

Unica interdicţie în oraşul în care orice este permis

Casa Gretei Garbo e puţin mai departe, la nr. 904 North Bedford Drive, exact în faţa Hotelului Beverly Hills. Ridicată pe o colină, aşezată pe două niveluri, casa e înconjurată de magnolii antice. Divina a locuit aici 14 ani şi aici a trăit iubirea ei pentru John Gilbert şi, apoi, pentru Stokowski : singurele fiinţe

Jean Negulescu împreună cu Marilyn Monroe

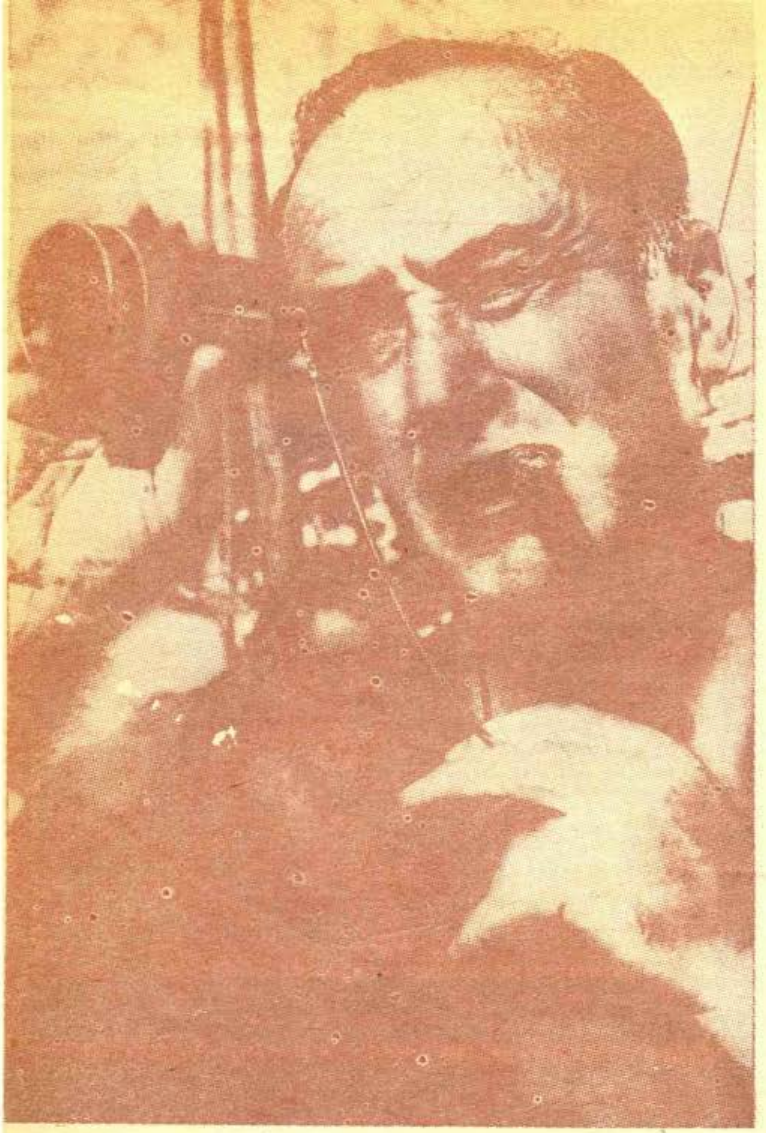

care au avut acces. Rămasă singură, Greta nu a permis nimănui să pună piciorul aici, și, pentru a-și apăra mai bine dramatica rezervație, ea tăie firele telefonului. Se întristă și mai profund cînd află că grădinarul său, în schimbul unui dolar, deschidea ferestrele casei alăturate, de unde oricine o putea vedea făcînd baie în piscină, goală, la lumina lunii. Pentru a intra și ieși, Greta folosea o intrare de serviciu, ascunsă de iederă. Pentru odihnă, uzita doar un dormitor de la nivelul superior. Camerele de la parter erau nefolosite, cu pereți sumbri, cu ferestrele semideschise, pe unde sufla vîntul, ca într-un castel bîntuit de stafii, cărînd în interior tone de frunze uscate. Cînd Greta a vîndut casa, pentru a se muta la New York, stratul de frunze era atît de gros, încît se putea dormi pe el ca pe o saltea, fiind nevoie de cîteva camioane, pentru a le transporta.

Miracolul românesc: Jean Negulesco cucerește Hollywoodul

Un locul cel mai disputat, invidiat și de neatins s-a mutat regizorul de origine română, Jean Negulesco, care preluînd miraculoasa casă, a sugerat modificări radicale. Fiind, înainte de toate, un rafinat al Belle-artelor din Paris, Jean Negulesco a dispus vopsirea pereților în culori deschise, a înmobilat camerele cu mobilă fină și tablouri de valoare, a dotat fiecare cameră cu propriul aparat telefonic și a avut grijă ca prin majordomul negru al casei, grădina să fie imaculată. În camera care văzuse lacrimile Gretei dormea Dusty, soția regizorului (care a fost o vreme model, apoi, actriță). În camera în care suspina John Gilbert dormea Jean Negulesco, care a avut grijă să-i sistematizeze întreaga garderobă (3 000 de cravate, 800 de costume, 4 000 de cămăși, 900 perechi de pantofi, 84 perechi de mănuși). Un aer de distincție caracterizează casa din Bedford Drive. Nu doar pentru că aici se reunea colonia intelectuală a Hollywoodului (unde, altădată nu păsise nimeni) ci și pentru că Negulesco a adunat cea mai bogată colecție de pictură franceză contemporană care există în Statele Unite ale Americii. Român prin naștere și gîndire, hollywoodian prin aventuri, marele cineast ține la tablourile lui la fel de mult ca și la Premiile Academiei de Arte (Academy Awards), pe care le-a primit pentru faimosul Johnny Bellinda și pentru Titanic. Tablourile sale semnate de Bernard Buffet și Dufy valorează milioane de dolari și casa sa intra în circuitul turistic al orașului (organizat, o dată pe an, de municipalitatea Los Angeles-ului), pentru iubitorii de artă. Pentru un dolar și jumătate, municipalitatea oferea, în același spațiu geografic, și vizitarea altor colecții: capodopere ale flamanzilor, care au aparținut românului Edward G. Robinson, impresioniștii lui George Cukor sau Van-Gogh-urile magnatului William Goetz.

În locul mirificelor contraste, unde oricînd era posibil să te întîlnești cu Burt Lancaster, cu Robert Taylor sau cu Doris Day, unde puteai fi vecinul de masă al lui Frank Sinatra, de unde Jack Lemmon trimitea o telegramă fostei soții, care s-a căsătorit cu Clift Robertson, complimentînd-o pentru inteligenta alegere, sub cerul hărăzit, sub care fiica soției legale a președintelui studiourilor M.G.M. s-a întors acasă, plîngînd, după prima zi de școală, pe motiv că ea are doar doi părinți, în timp ce toți ceilalți copii au patru (la Hollywood mulți copii ajung, prin divorțurile succesive ale părinților, să aibă și opt părinți), în locul acesta s-a format cu încăpățînare talentatul, reputatul regizor american, de origine română, Jean Negulesco. Mai întîi pictor, format la Paris, în preajma lui Brâncuși, a

lui Modigliani sau Utrillo, apoi dansator, Negulesco intră în lumea filmului la îndemnul lui Elie Faure, care l-a sfătuit să se ocupe de arta cea mai modernă a secolului. Înfruntînd jignirile profunde ale lui von Sternberg, ironiile lui John Huston sau ale lui Humphrey Bogart, Negulesco a învățat să aștepte pentru a se putea impune. Trecînd prin realizarea a peste 50 de scurt metraje, si-a putut permite, într-o zi, să poată avea acces la filmul de ficțiune, realizînd peste 40 de filme de lung metraj în numai 30 de ani, lucrînd cu cele mai mari actrițe : de la Claudette Colbert la Barbara Stanwyck, de la Laureen Bacal la Marilyn Monroe, de la Ida Lupino la Joan Crawford, de la Greer Garson la Bette Davis sau Sophia Loren. Jean Negulesco a fost și a rămas unul dintre cei mai celebri regizori ai lumii, renumiți în utilizarea si consacrarea actrițelor (women's director) și unele dintre ele îi datorează cea mai bună interpretare : „Lui Geraldine Fitzgerald, care se considera intelectuala ecranului, i-am descoperit latura sexy în Trei străini. Pentru că Joan Crawford găsea că are fruntea prea înaltă, i-am umbrit-o în Humoresque, dar am luminat restul chipului ca pe o sculptură, am făcut să-i palpite buzele groase și i-am cerut să facă pe mioapa pentru a tulbura, pentru că bărbaților nu le plac femeile perfecte. Jane Wyman (prima soție a lui Ronald Reagan) e violată în Johnny Bellinda pentru că e surdo-mută. Pentru Femeia cu țigări i-am cerut Idei Lupino să simuleze că ar cînta, angajînd o profesionistă să o dubleze, dar auzindu-i vocea, pe care, între timp, am înregistrat-o, i-am păstrat-o. În Titanic, Barbara Stanwyck era mai mult decît frumoasă, era apetisantă. Ca să nu mai vorbim de catifeaua vocii ei... Prin „Cum să te căsătoresti cu un milionar", am realizat că Laureen Bacall nu-și cunoștea adevărata valoare. Despre Marilyn am aflat că pentru ea cea mai frumoasă muzică din lume era compusă din suierăturile de admirație ale bărbaților la trecerea ei..." Dacă Marilyn își începu colaborarea cu Jean Negulesco ca o tigroaică, cerîndu-i motivația interioară a personajului său, ea sfîrși filmările cu el epuizată, lăsîndu-se condusă în cele din urmă, ca o blîndă pisicuță. Marea Bette Davis — care era întruchi-

Alături de Sophia Loren în timpul unor filmări

Dansul, pictura și cinematograful reunite într-o singură imagine: regretatul Fred Astaire și Jean Negulescu (după ce au colaborat la „Daddy Long Legs")

Jean Negulescu și Sophia Loren la un vernisaj ● Marilyn Monroe, Laureen Bacall și Betty Grable alături de declarațiile lor de dragoste închinate, toate, lui Jean Negulescu

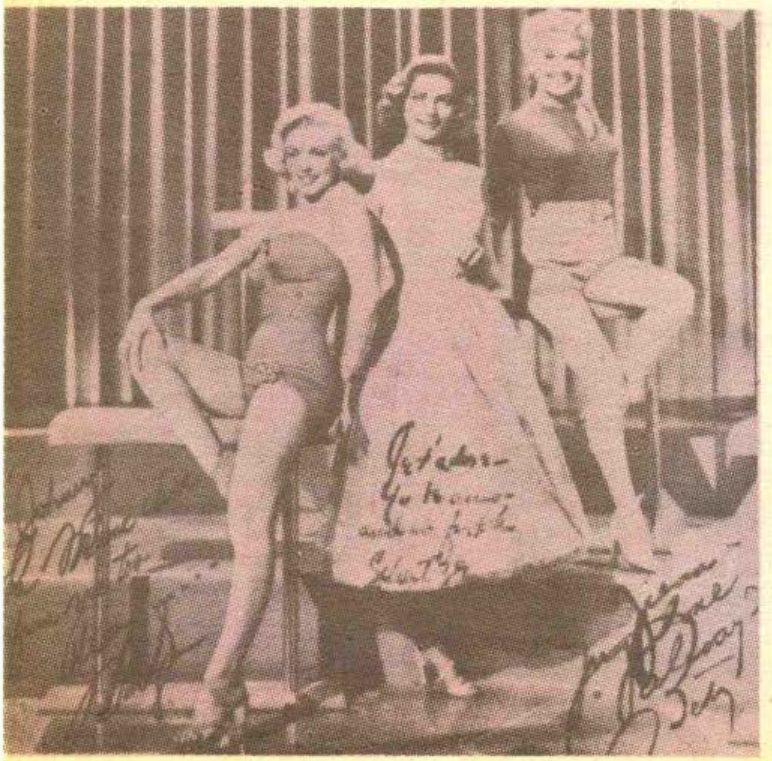

parea simplității — nu se supăra că i se dădeau indicații de interpretare. Greer Garson nu se speria că prin rolurile ei la Negulesco i se cam clătina soclul imaginii ei de mare doamnă.

Pictor al femeilor, cineast al femeilor, Jean Negulesco își menține ideea sa asupra păstrării nesfîrșitei tinereți : „Am abordat totul cu pasiunea unui violon d'Ingres, pasiune infinit mai puternică și mai durabilă decît servitutile unei meserii definitive". Pictorul care în anii '30 a ținut seama de sfaturile unuia dintre cei mai mari critici de artă (Elie Faure) pentru a pătrunde în tainele filmului, asistentul tehnic care, deși prieten cu Charlie Chaplin, nu cunoștea nimic din ițele artei care-l înaripase, a ajuns să cucerească lumea filmului.

Dialogul cultural franco-american a trecut în anul 1986 — prin intermediul Festivalului Filmului American — prin Deauville. Franța, în persoana ministrului culturii, François Léotard, a omagiat cinematograful american, în persoana românului Jean Negulesco. Cu prilejul decorării sale cu Crucea Legiunii de Onoare, Negulesco a făcut următoarea mărturisire plină de umor : „Sînt născut în 1900, în România și voi sărbători abia peste doi ani cea de-a 22-a aniversare... pentru că data nașterii este 29 februarie..." Cea de-a doua mărturisire, cu prilejul primirii însemnelor de Comandor al Literelor și Artelor, a fost neașteptată, cunoscîndu-se calitatea filmelor lui : „Je suis un spécialiste des violons d'Ingres". Adevărata vedetă a festivalului de la Deauville a fost Negulesco, din realizările căruia s-au prezentat 9 filme. Pintre ele : primul său film, Masca lui Dimitrios (1944), de care regizorul este cel mai mulțumit : „Eram stăpînit de farmecul și luxul necunoașterii și fiecare hotărîre de-a mea antrena o adevărată aventură. Ca și cum m-aș fi jucat de-a dumnezeu, pentru că viețile oamenilor erau ca ale unor pioni pe tabla mea de șah. Mai tîrziu, cu următoarele filme, mi-am măsurat responsabilitățile, dar, pînă la

urmă, am încercat, totuși, să fac haz, aflînd tot mai multe despre cinema". Reluarea filmului Humoresque — nu numai la Deauville, ci și la Paris, unde nu a mai fost programat din 1947 — a produs cineaștilor o adevărată revelație. Superba melodramă (beneficiind de competența înaltă a angajaților Casei Warner, printre care operatorul Ernest Haller, muzica wagnerianului Franz Waxman) este un remake al unui film mut de Frank Borzage, pe care istoricii de film l-au tot lăudat, ceea ce a și explicat lipsa de entuziasm a cinefililor ortodocși, vis-à-vis de filmul Humoresque de Negulesco. Revenindu-și din rezistența vechilor prejudecăți, critica de specialitate de azi consemnează despre Humoresque nu numai că e o minune a virtuozităților tehnice, dar că este o sinteză de exaltare a romantismului hollywoodian, o poveste a pasiunii controversate, prin care Joan Crawford — femeie de lume, pradă alcoolismului — se îndrăgostește de un frumos violonist ingrat și nerecunoscător, pe care îl propulsează către glorie, regăsindu-se singură și părăsită, de îndată ce acest geniu nepăsător îi frînge și-i răpește propriile aripi. Violonistul, ale cărui mîini par făcute, mai curînd, pentru a îmbrăca mănuși de box, decît pentru a atinge un Stradivarius (ceea ce îi conferă un surplus de seducție, de farmec) se numește John Garfield și este un actor care, în ciuda multelor calități, a fost prea repede dat uitării. Moartea sa prematură (1952) ar fi trebuit să facă din el un obiect de cult à la James Dean. Humoresque redă dramele închisorii poate cu prea mult romantism și povestile răufăcătorilor cu prea multă tandrețe, dar rămîne un film de referință în filmografia lui Negulesco și a cinematografului american.

Dialogul franco-american a sfîrșit cu un duet umoristic: ministrul francez se lăsa întrerupt, la fiecare cinci minute, de intervențiile vivace și inteligente ale românului Negulesco. Secretul acestei sănătăți, al acestei extraordinare stări de spirit, îl rezumă Negulesco în cîteva cuvinte : „Tot ceea ce am făcut în viață am făcut, mai întîi, din plăcere". Și declarațiile cineastului cu statură de cow-

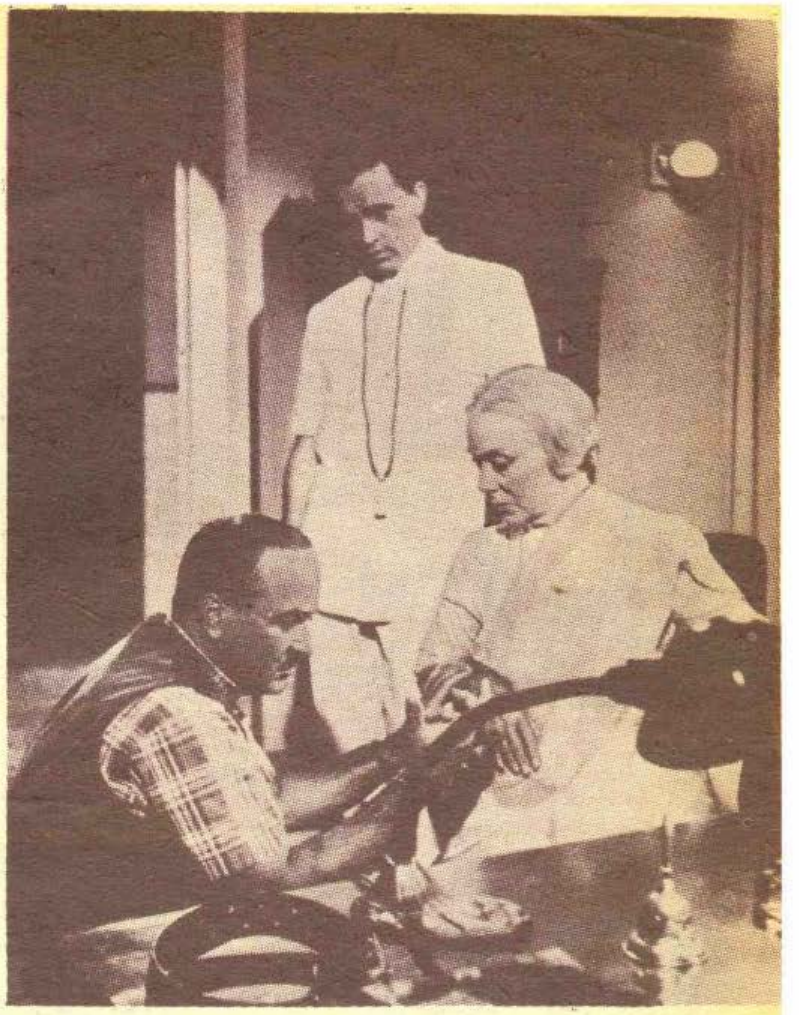

In timpul filmărilor pentru „Rains of Ranchipur", pe vremea cînd Richard Burton era foarte tînăr

In cadrul celui de-al XII-lea Festival al Filmului American de la Deauville (sept. 1986) Jean Negulescu a fost încununat cu ordinul de Cavaler al Artelor și Literelor

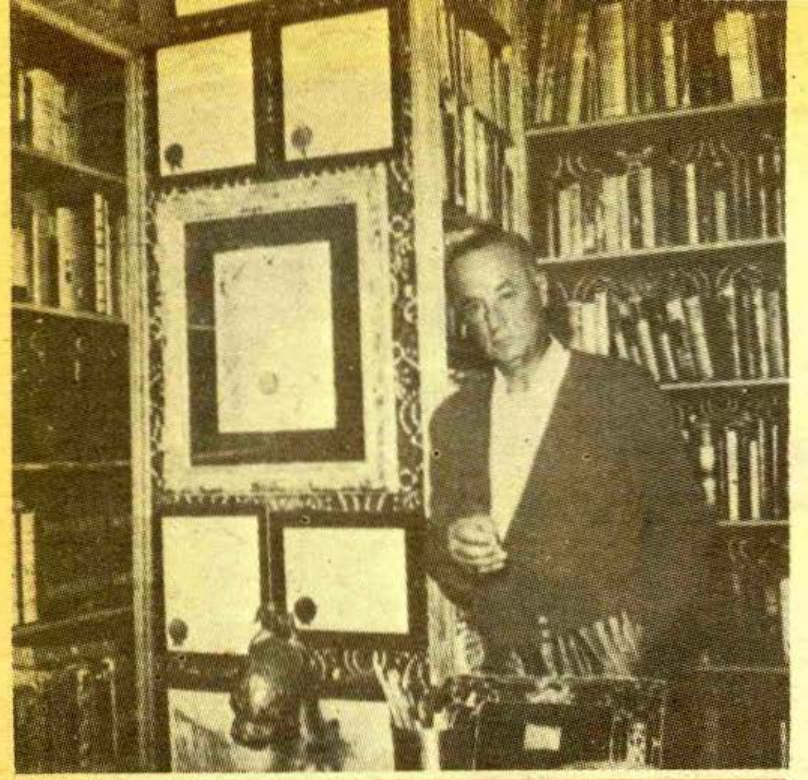

Biroul lui Jean Negulescu, unde sînt expuse diplomele premiilor „Oscar" ● Regizorul împreună cu soția în living-room. Pe vremea cînd aici locuia divina Garbo, salonul era gol, acoperit doar cu frunze uscate

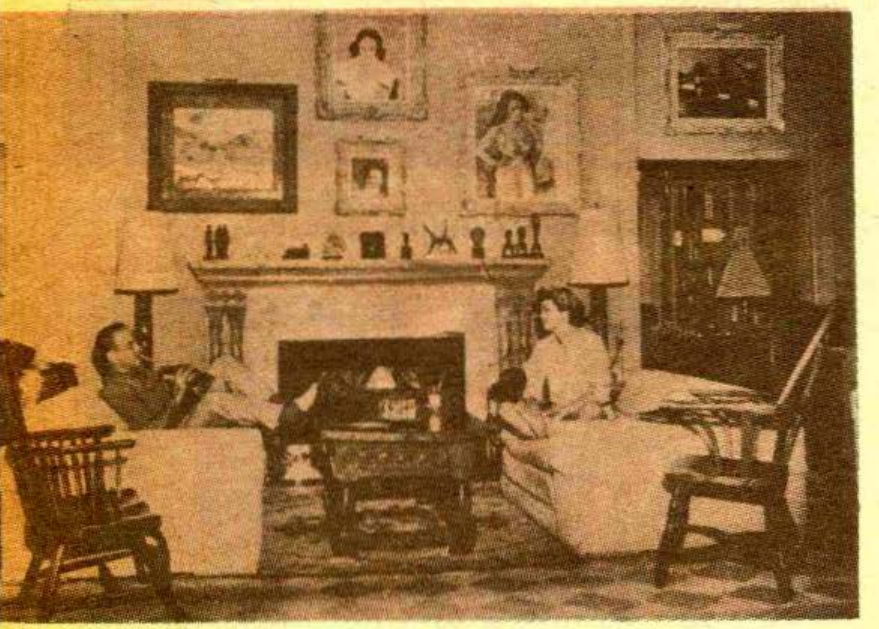

boy și cu „smile" de vedetă, nu sînt de paradă. De la Brâncuși a învățat să nu treacă prin lume cu ochii legați. De la Poiret a aflat cît de multe minuni poate oferi imaginația necenzurată a copiilor, el reproducîndu-le desenele. De la Jarry, care locuia într-o cămăruță atît de mică încît nu putea sta în picioare, a aflat că geniul se poate forma oriunde dacă există. „Erau stele pe cer, dar noi le-am avut cu adevărat pe pămînt, stelele noastre. Cum am avut șansa de-a le observa de-a lungul timpului, voi continua cartea mea de amintiri".

Neagreind filmul american de azi — considerînd că publicul și-a pierdut orice exigență — Negulesco preferă să-și scrie cu luciditate robustele amintiri (vesele și triste, dar demne), decît să accepte să realizeze filme de factura lui Rocky III sau a Aeroportului II. Odată cu primul volum apărut în 1984, „Lucruri pe care le-am făcut și lucruri pe care cred că le-am făcut" (care se va tipări în franceză, la Paris, în '87), regizorul filmelor Jéssica (1962) și Hello — Goodbye (1970), neglijat puțin de o cinefilie cam crudă, și-a recîștigat popularitatea, nu doar la Hollywood, în S.U.A., ci în întreaga lume.

Despre Cum să te căsătorești cu un milionar cu Marilyn Monroe, Laureen Bacall și Betty Grable, despre Daddy Long Legs, cu Leslie Caron și Fred Astaire, despre Johnny Belinda cu Jane Wyman (Oscar de interpretare feminină, în 1948, plus alte douăsprezece premii Oscar la toate secțiunile festivalului), despre Titanic cu Barbara Stanwyck s-a vorbit nu numai la Deauville, la Paris sau la Hollywood, s-a vorbit și se va mai vorbi la București și pe întinsul întregii Românii, iubitoare a frumosului, a filmului, a creatorilor săi de frumos, indiferent pe ce meleaguri ajung să-și afirme măsura talentului lor.

În ciuda faptului că Jean Negulesco trăiește jumătate din an în America și jumătate sub soarele cald al Spaniei, el trăiește, prin noi toți, iubitorii de cinema, și aici, sub soarele României...

Și chiar dacă nu i-a reușit să învingă prejudecățile marilor capete de afiș ale producției filmului american pentru a face, așa cum și-a dorit, Șoimul maltez (pe care l-a preluat John Huston) și Aventurile lui Don Juan (trecut din cauza refuzului lui Errol Flynn, în regia lui Vincent Sherman), Jean Negulesco a învins prin tenacitate, umor, înaltă spiritualitate, caracter, multă așteptare, talent și prin forța longevității atîtor opere — rezultat al propriei longevități interioare, rezultat al propriei credințe în durabilitatea muncii făcute cu pasiune.

Succesul de la Hollywood, încearcă Negulesco să ne demonstreze, nu înseamnă numai „piscine elegante, baie căptușită cu blană, Cadillac roz, decapotabil : cred că înseamnă, mai curînd, urmărirea unei înalte bucurii culturale".

Nicoleta Gherghel

LEGENDA LUI BRUCE LEE

«Micul dragon» a ieşit sau a fost scos din scenă?

Ce au în comun Ryan O'Neal, Elvis Presley, Raymond St. Jacques, Steve Mc. Queen, James Can, Fred Williamson, Angela Mao, Larry Hagman, Buddy Rich, Tim Considine, Dennis Hopper, Peter Fonda, Herb Albert, Peggy Lipton, John Saxon, Dick Martin, Robert Goulet, Mike Connors, Sterling Siliphant, Ron „Tarzan" Ely, James Coburn, Bruce Lee şi Grace Slick?

Toţi practică artere marţiale orientale: „kung-fu", „aikido", „judo" sau „karate", dintre cele peste 40 de stiluri practicate în America şi dintre cele cîteva sute practicate în Asia, îndreptîndu-şi credinţa, nu spre temple ci spre acele „dojos" unde sute de mii de americani, în costume albe lăbărţate, tipă şi gem la exerciţiile de „kate", „kumite", exerciţii ce alcătuiesc disciplina vieţii lor. Unii exersează zilnic în timp ce alţii însuşindu-şi elementele de bază le practică numai cînd au timp.

De ce? Ce le-a atras pe aceste celebrităţi ca şi pe mulţi alţi tineri către „dojosurile" care au răsărit în oraşe în ultimii ani? S-ar părea, o pasiune comună. Dar cum se explică succesul extraordinar al filmelor cu arte marţiale? E doar o pasiune trecătoare, sau o invazie orientală ne scară largă la nivelul genului?

Răspunsul la asemenea întrebări, sau la altele, neformulate încă, se află în spatele uneia dintre cele mai mari

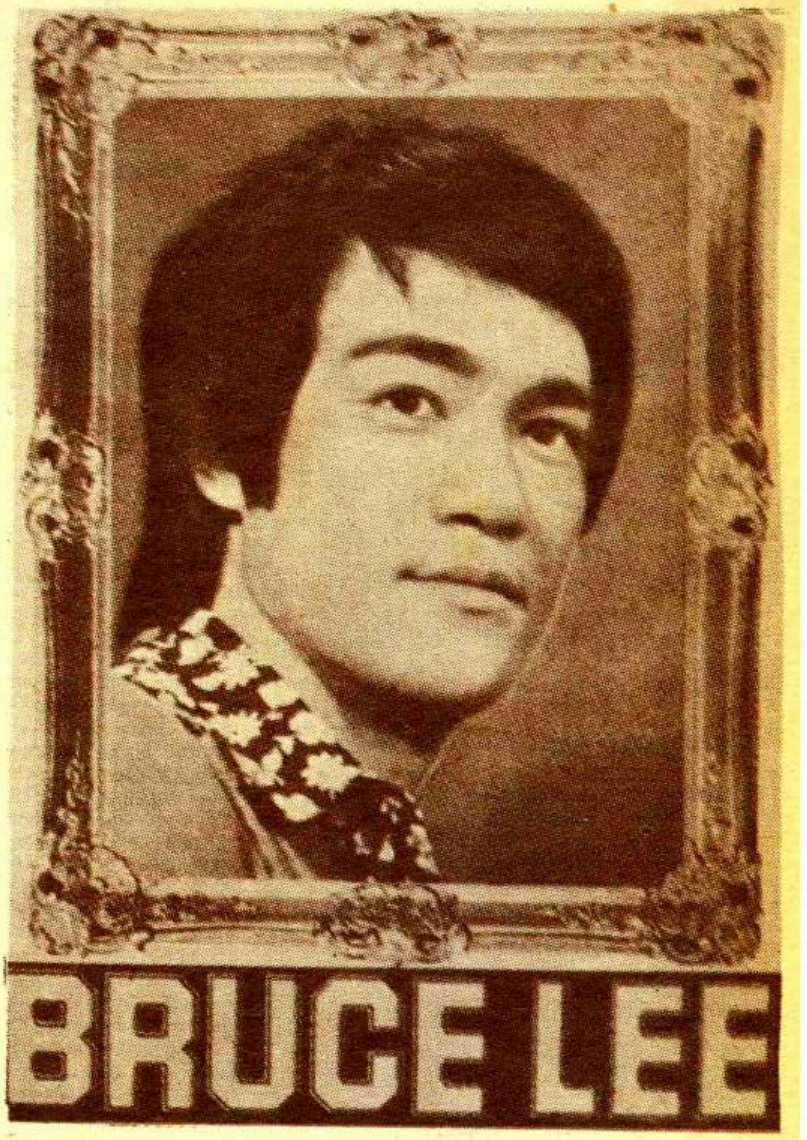

vedete ale artelor marţiale orientale care şi-a lăsat amprenta în istoria genului: Bruce Lee.

Filmele lui, exemplificări complete ale genului, au marcat apogeul valului unor asemenea producţii, aşa cum poate, moartea lui, enigmatică, va domoli, cu timpul, acest torent.

Bruce Lee a fost primul chi-

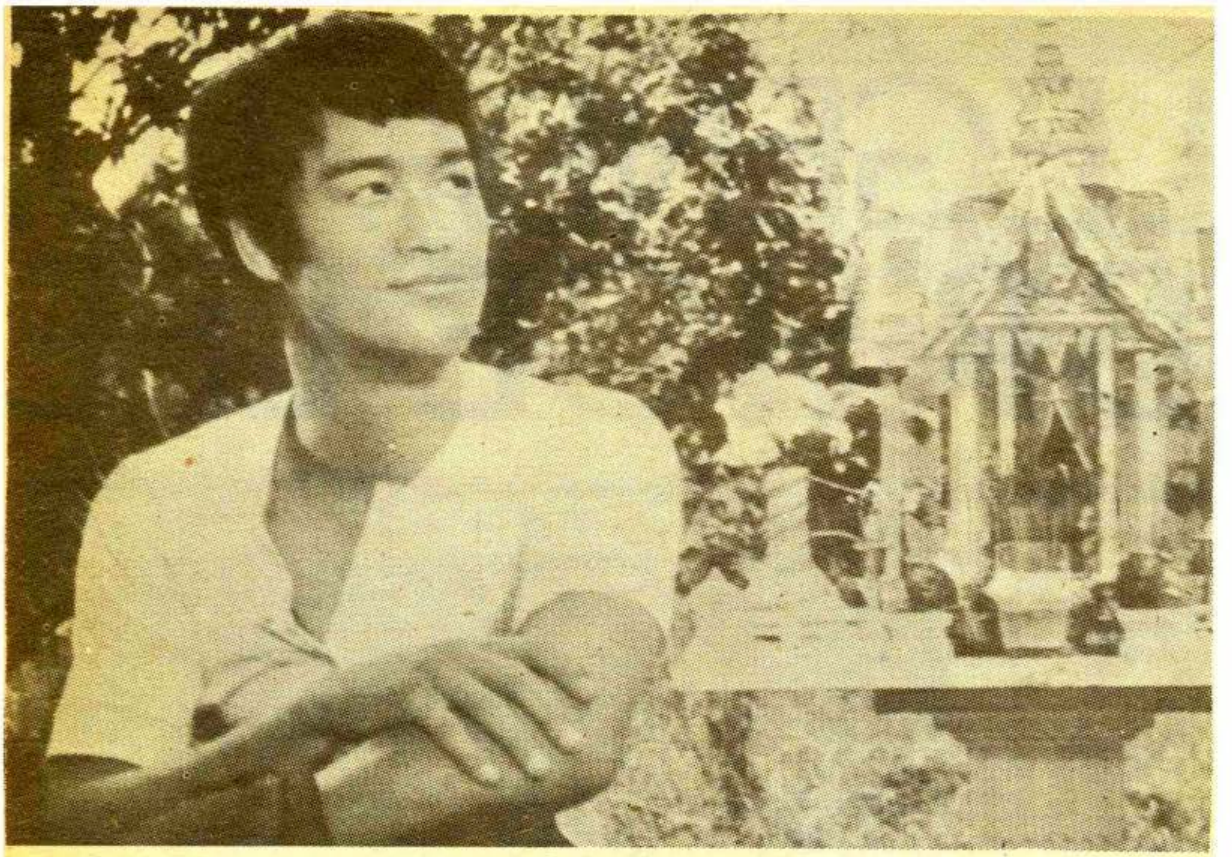

nez-american care a atins statutul de supervedetă internațională, iar datorită lui, industria de filme din Hong Kong, pe care a revoluționat-o, a fost propulsată în întreaga lume. Și tot Bruce Lee a fost acela care a netezit drumul către marele ecran a numeroși prozeliți sau simpli imitatori.

Începutul legendei

Născut la 27 noiembrie 1940 în cartierul chinezesc din San Francisco, era al doilea băiat și al patrulea copil al lui Grace Li și al lui Lee Choi Chuen, actor pe scena Operei Cantoneze, aflată la acea dată în turneu la New York.

I s-a pus numele Lee Yuen Xam, care înseamnă „protectorul" lui San Francisco, dar ca să aibă o rezonanță americană i s-a spus Bruce Lee. Mai tîrziu, pentru că se născuse în „Anul Dragonului" admiratorii lui care aveau să-l vadă în cele 20 de filme în care a jucat de la vîrsta de 6 ani și pînă la 18 ani, l-au numit Li Siu Loong, adică „Micul Dragon". Cînd Bruce avea trei luni, familia lui s-a întors la Hong Kong. Aici și-a petrecut copilăria și adolescența.

Fratele său mai mare, Peter, își amintea despre Bruce că era un copil tare neastîmpărat ; sărea și se agita tot timpul, vorbea mult, îi plăcea să se joace cu băieții, iar dacă ar fi stat o vreme liniștit cei din familie ar fi fost îngrijorați de starea sănătății lui. Adesea micul Lee dispărea brusc în camera sa unde citea pe nerăsuflate sau se adîncea în meditații. Era un bătăuș și nu suporta jignirile altora ; pentru a-și apăra onoarea nu lăsa nici o insultă nepedepsită.

„Copil fiind — declara el unui reporter — căutam mereu să mă bat. Într-o zi m-am întrebat ce s-ar fi întîmplat dacă, în cursul uneia din lupte, nu i-aș fi avut pe prietenii mei alături și atunci m-am hotărît să învăț să mă apăr singur și să încep să practic Kung fu".

La 13 ani Bruce s-a înscris la școala de arte marțiale „Wing Cheun" unde a studiat timp de doi ani cu un profesor renumit din Hong Kong. Un șiretlic pe care îl folosea pentru a se afla cît mai mult timp singur cu profesorul era să stea la intrarea în școală, de unde îi trimitea pe toți colegii acasă spunînd : „Azi nu avem ore", pentru ca mai apoi, inocent, să apară în clasă singur, așa cum își dorise.

De fapt primele noțiuni de „Kung fu" și le-a însușit de la tatăl său, despre care Bruce spunea cu mîndrie că a fost primul său profesor. În Hong Kong e ceva obișnuit ca bărbații să meargă în parcuri și să exerseze Tai Chi Chuen, o înșiruire de mișcări lente, făcute într-o anumită ordine, care odată stăpînite constituie o minunată terapie a minții și a trupului, în același timp o elementară suită de exerciții de autoapărare.

La școala generală și la liceu, unde se preda în limba engleză, Bruce nu a fost un elev prea strălucit pentru că nu avea răbdare să stea prea mult timp liniștit ; atenția nu se îndrepta către matematică sau fizică, ci mai degrabă către istorie și filozofie. Era un foarte bun dansator și în 1958,

la 18 ani, a cîștigat un mare concurs de „cha-cha", la Hong Kong. Dar era și un foarte bun boxeur și a cîștigat odată titlul de campion la un campionat de box interșcolar. Dar marea sa pasiune rămînea tot „kung fu", sau boxul chinezesc. Odată inițiat, Bruce a devenit aproape fanatic. Chiar și cînd stătea la masă, indiferent dacă mînca sau vorbea, lovea într-una scaunul cu palma într-un exercițiu de întărire.

Profesorul de „kung fu"

La vîrsta de 18 ani, odată cu majoratul, ivindu-se problema păstrării cetățeniei americane — să nu uităm că era născut acolo — s-a hotărît să plece. În toamna anului 1958 s-a îmbarcat, cu un bilet de clasa a III-a și cu 100 de dolari în buzunar, cu destinația San Francisca. Un prieten din copilărie spunea că Bruce a plecat la timp, pentru că, fiind un bătăuș notoriu, cei din bandele rivale nu-l agreau deloc și se zvonise chiar că ar fi vrut să-l omoare.

Probabil că San Francisco l-a decepționat pe tînărul de 18 ani, care în Hong Kong devenise un actor cunoscut (cu puțin timp înaintea plecării sale avusese loc premiera primului său film în care deținea un rol principal). În America nu era decît un chinez oarecare. Îl supăra modul în care erau văzuți chinezii acolo și și-a luat repede gîndul de a mai juca vreodată în filme.

„Cînd m-m întors în America — își amintește Lee — mi-am spus : Iată-mă, sînt un chinez fără prejudecăți, gîndind realist : de cîte ori în filmele de la Hollywood a fost solicitat un chinez să joace ? Așa că : la naiba cu filmul !"

Bruce știa că existau puține roluri de film pentru orientali și apoi acestea, conform clișeului producției, 26 vizau pe japonezi. Mai știa, sau a aflat destul de repede, că americanii aveau niște prejudecăți teribile față de chinezi, pe care de fapt nu-i înțelegeau dar nici nu-și dădeau interesul s-o facă ; întrebat despre comunitatea chineză, americanul ar fi răspuns că aceștia erau o minoritate de oameni scunzi, harnici, care nu făceau mult zgomot și cărora le plăcea să stea între ei, în cartiere, evident, chinezești.

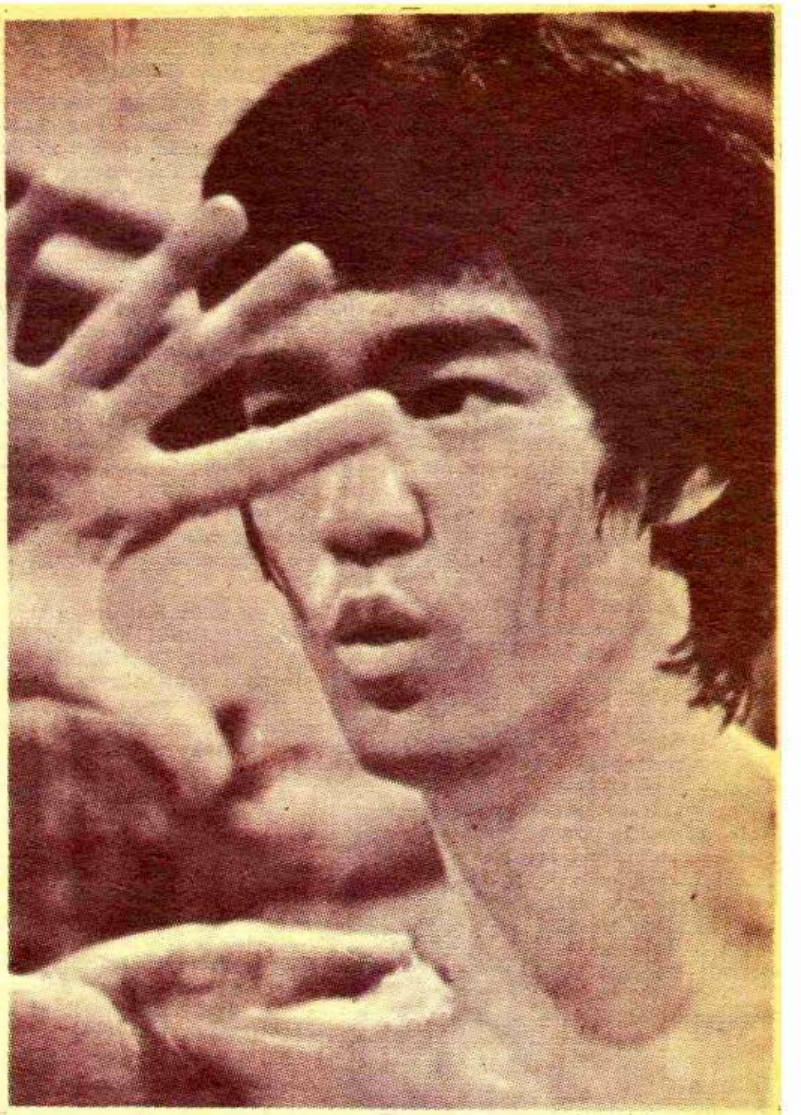

Ceea ce a găsit Bruce odată ajuns în San Francisco i s-a părut a fi o stratificare care, fie că-i plasa pe compatrioții săi abia pe prima treaptă a totemului social, fie că-i ignora.

Problemele imediate cărora Bruce trebuia să le facă față erau condițiile de trai. Ca să-și cîștige existența a început să dea lecții de dans. După cîteva luni s-a mutat la Seattle, unde a lucrat ca ospătar la un restaurant chinezesc. În tot acest timp nu a încetat să se antreneze.

La 19 ani a deschis o școală de kung fu — „Jun Fan Gung Fu" — altfel spus, „Școala lui Bruce Lee". S-a înscris apoi la Universitatea din Washington, ale cărei cursuri le-a urmat timp de trei ani, dar pe care nu a absolvit-o.

Aici a cunoscut-o pe viitoarea lui soție, Linda Emery, o fată sensibilă și inteligentă. Același frate mărturisea că lui Bruce nu-i erau deloc indiferente fetele. Îi plăcea mai ales tipul extravagant, dar pînă la urmă s-a căsătorit cu o fată liniștită, tăcută, care știa să-l asculte și care îi lăsa multă libertate de acțiune și inițiativă. Bruce intuia în Linda viitoarele virtuți materne, iubind-o pentru sinceritatea și devotamentul ei. Într-adevăr, Linda a înflorit alături de Lee ; rămăsese orfană de tată la 4 ani și aprecia stilul autoritar al soțului ei. Avea o frumusețe interioară pentru care Bruce o iubea și dorea s-o aibă mereu lîngă el, iar ea nu-l părăsea niciodată. Cînd Bruce își ieșea din fire ea era acolo, gata să-l ajute să-și regăsească liniștea. Dimpotrivă, cînd devenea tăcut, știa că trebuie să-l lase singur, retrăgîndu-se cu discreție.

De la început vedetă

Cei doi soți s-au mutat la Oakland unde Bruce, împreună cu James Lee, un prieten pe care și-l făcuse la San Francisco, și el artist de „kung fu" (care a murit subit cu un an înaintea lui Bruce), a deschis o altă școală. Pentru a face publicitate școlii, Bruce făcea demonstrații la anumite competiții sportive. În 1964, a fost invitat la una dintre cele mai importante competiții de la Long Beach, California, de un renumit profesor de karate chinezești — Ed Parker. Originar din Honolulu, acesta a predat cursuri de karate la câteva departamente polițienești după care a dat lecții particulare unor mari vedete de la Hollywood printre care Frank Sinatra, Warren Beatty, Robert Wagner, Darren McGavin, MacDonald Carey, Rick Jason, Nick Adams și Blake Edwards. S-ar putea spune că demonstrațiile făcute de Bruce aici i-au schimbat complet viața, căci, remarcat de o renumită coafeză a Hollywood-ului, Jay Sebring (ucisă împreună Sharon Tate) a fost recomandat de aceasta producătorului William Dozier. Văzînd cîteva secvențe filmate cu Bruce în acțiune, acesta i-a propus un rol în serialul TV de 30 episoade The Green Hornet / Viespea cea verde. Lui Bruce îi plăcea să povestească cu ironie cum a fost el angajat să joace în film : „Eram singurul chinez din California care putea pronunța Britt Reid".

Lee nu dorea ca arta sa, „kung fu", să fie pusă într-o lumină proastă în acest serial. Refuza scene lungi de luptă atunci cînd lui îi erau suficiente numai cîteva lovituri. În schimb îi cerea operatorului să le filmeze cu încetinitorul.

După rolul din The Green Hornet, Bruce nu a mai dat lecții de kung fu decît unor vedete de la Hollywood : Lee Marvin, James Coburn, Steve McQueen, James Garner, Sterling Siliphant (scenarist producător la The Poseidon Adventure / Aventura lui Poseidon), și Kareen Abdul Jabbar, vedeta basketball-ului care mai tîrziu i s-a alăturat pe generic ul unei din producțiile specifice genului, într-o scenă memorabilă poate și prin disproporția protagoniștilor.

A urmat o perioadă de frustrări pentru Bruce. Era gata să atingă culmile gloriei și cu toate astea nu i se oferea nici un rol mai serios. Prin intermediul elevilor săi a mai apărut și în alte seriale : „Blondie", „Ironsides", „Longstreet", în acesta din urmă fiindu-i dedicat un episod întreg. Și-ar fi dorit foarte mult să joace în serialul TV „Kung fu" dar a fost refuzat. În schimb, în 1968 și-a făcut debutul (apariție scurtă) în primul său film de ficțiune intitulat Marlowe, inspirat după un roman de Raymond Chandler în care vedeta era James Garner. La alte filme a figurat pe generic : consultant tehnic.

Timp de cinci ani de la terminarea serialului The Green Hornet și pînă la filmele lui senzaționale realizate la Hong Kong, Bruce a continuat să se antreneze, să învețe și să viseze. Spunea cu multă convingere tuturor celor apropiați că într-o bună zi va deveni cel mai mare actor din lume.

Locuia pe vremea aceea la Los Angeles împreună cu Linda și cei doi copii : un băiețel, Brandon (n 1965), despre care spunea cu mîndrie că probabil este singurul chinez blond cu ochi albaștri, și o fetiță, Shannon (n. 1971).

În 1969 James Coburn, Sterling Siliphant și Bruce Lee s-au hotărît să facă un film împreună. Condiția impusă de „Warner Bros" era ca acest film să fie făcut în India. Deloc încîntați, dar acceptînd ideea, au plecat toți trei într-acolo. Au început neînțelegerile chiar din momentul în care au ajuns la hotel, unde „vedetei" James Coburn i se acorda toată atenția în timp ce Bruce era ignorat. Dar tot el se încuraja declarînd cu încăpățînare : „Eu sînt vedeta. Într-o zi voi fi cel mai mare actor din lume, mai mare decît Coburn sau Steve McQueen". Filmul acesta (The Silent Flute) nu avea să fie făcut niciodată.

În 1970 Bruce s-a întors în Hong Kong unde a fost primit cu multă căldură, căci el era eroul orașului, care se dusese la Hollywood și făcuse treabă bună.

Super-eroul cerut de public

Din anul următor a început pentru el adevărata ascensiune. În Thailanda a făcut un film, „Fists of Fury" / Fists of Glory — Pumnii Furiei / Pumnii gloriei, care a avut un succes răsunător în întreaga lume, de la Beirut la Roma, de la Sydney la Buenos Aires, și bineînțeles în Hong Kong, depășind cu ușurință încasările ultimului film de mare succes The Sound of music / Sunetul muzicii.

Subiectul filmului este simplu, dar se pare că aici Bruce a dat măsura unui mare talent, făcînd unul dintre cele mai bune roluri din cariera sa, putînd rivaliza cu Clint Eastwood sau Steve McQueen.

„Fists of Fury a fost un film important pentru mine pentru că am jucat în rolul principal. Simteam că pot face o treabă mult mai bună decît în The Green Hornet. Nu mă așteptam să spargă casa, așa cum s-a întîmplat, deși speram să scoată ceva bani. Am realizat impactul și puterea filmului abia cînd am asistat la premieră" — spunea Bruce.

A urmat al doilea film : The Chinese Connection / Filiera chinezească, care a avut un succes și mai mare decît filmul precedent. Numai la Hong Kong încasările au atins o cifră greu previzibilă : un milion de dolari.

Întrebat odată de reporteri dacă este un super-erou al filmului, Bruce a răspuns : „Nu intenționez să promovez super-eroul, dar publicul îmi cere așa ceva. Nu joc întotdeauna aceeași partitură. Rolurile sînt diferite, dar cînd mă lupt, eu sînt același".

De remarcat în acest film este faptul că atunci cînd se luptă, mișcările lui Bruce sînt însoțite de niște țipete, cunoscute sub numele de „kiai". În kung fu acest „kiai" are trei scopuri : înspăimîntă adversarul, tensionează organismul în așa fel încît luptătorul poate primi o lovitură neașteptată fără să-l afecteze prea mult și ajută să „apuce" adversarul reușind să-și folosească întreaga energie, atît internă cît și externă. Cu alte cuvinte este un fel de a degaja o cantitate foarte mare

de energie. Bruce nu a folosit aceste țipete „ca de pisică sau de păsăre" decît pe ecran, altfel la antrenamente, el fiind foarte tăcut, sau cel mult rostind cîteva cuvinte. La fel și cu acele foarte periculoase dar spectaculoase „nunchaku". Bruce le folosea numai în filme, în realitate declarîndu-se împotriva oricărui fel de armă, căci, spunea el, „corpul omenesc este arma absolută".

„Drumul dragonului" film de autor

La cel de-al treilea film, Lee dorea să scrie el însuși scenariul, să regizeze și tot el să joace în rolul principal.

„Știa că nu are experiență de regizor, spunea Linda, dar simțea că poate face față mai mult din instinct, și asta mai bine decît alți regizori de acolo".

Și astfel a apărut The Way of the Dragon / Drumul Dragonului, care se deosebește de toate celelalte producții din Hong Kong prin faptul că a fost filmat în Europa, la Roma.

Din punct de vedere al scenariului și al regiei, care nu depășesc condiția amatorismului, filmul nu excelează, frizînd genul unor comedii ușoare italiene. Îl salvează însă scenele de luptă, și mai ales cea în care Lee se află față în față cu o altă binecunoscută vedetă a artelor marțiale : Chuck Norris.

Lee joacă rolul unui tînăr, Tang Lung (dragonul chinezesc), sosit la Roma tocmai din Hong Kong pentru a-și ajuta o compatrioată, proprietara unui restaurant, să scape de o bandă rivală care încearcă să o alunge. La început Tang Lung face impresia unui papă-lapte, dar intră în admirația fetei și a ospătarilor din restaurant cînd se bate de unul singur cu toți bandiții. Boss-ul acestora aduce un expert în karate din Los Angeles, pe care Tang Lung îl ucide în urma unei lupte spectaculoase.

După întoarcerea din Italia, Bruce bănuia că filmul va avea succes în Orient, dar nu și în Statele Unite, ori lui tocmai un film bun făcut în America îi mai lipsea ca să se declare mulțumit.

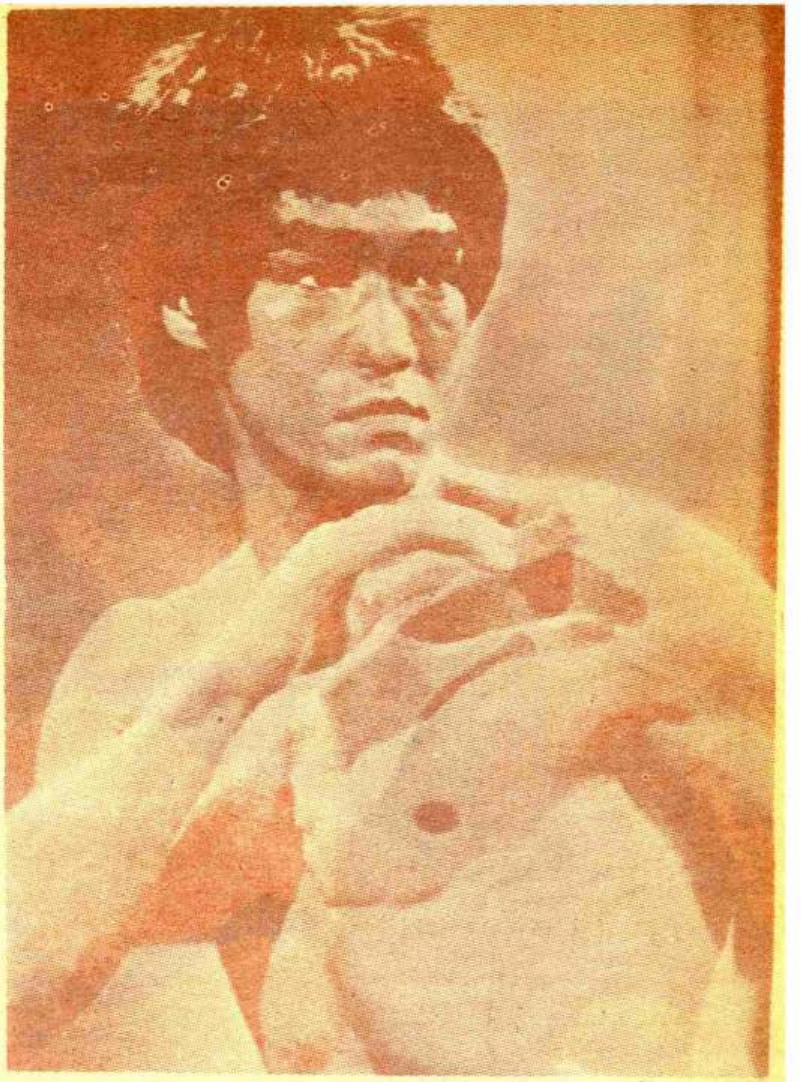

Visul i s-a împlinit, dar în parte. În 1973 a făcut în America Enter the Dragon / Întoarcerea Dragonului, care a entuziasmat publicul, dar Lee nu a mai apucat să-și savureze victoria. A murit cu puțin timp înainte de premieră. Avea 32 de ani.

Unii spun că „Enter the Dragon este monumentul acestui luptător. Nu este deloc genul de film care să aspire la Oscar, dar atîta timp cît vor exista filme dedicate artelor marțiale și campionilor lor, Enter the Dragon, datorită lui Bruce Lee, va fi considerat etalonul genului.

Corpul omenesc — arma absolută?

A murit la 30 iulie 1973, la Hong Kong, în apartamentul actriței Betty Ting Pei. Tocmai discutau scenariul unui film pe care urmau să-l realizeze împreună. Lee a acuzat o migrenă, i s-a administrat imediat un calmant, Equagesic și s-a retras în-

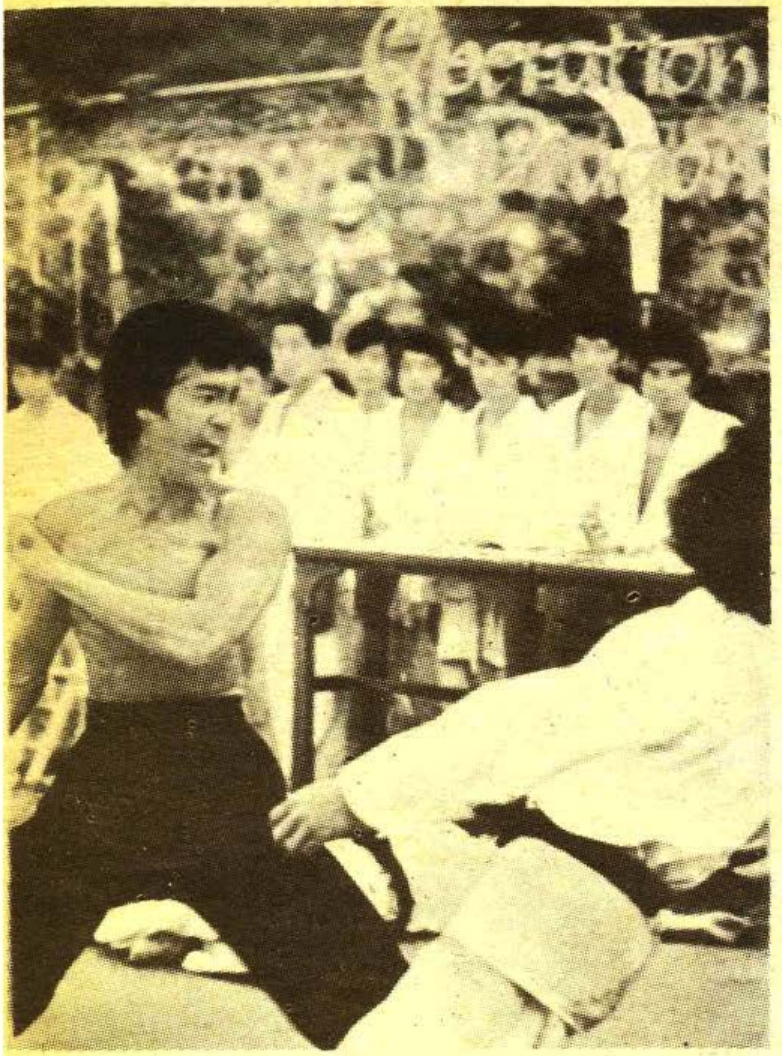

tr-o încăpere alăturată ca să se odihnească. Aici a fost găsit puțin mai tîrziu în stare de inconștiență. Transportat de urgență la spital, a murit la orele 11,30 p.m. Diagnosticul : congestie cerebrală.

A avut două funeralii. Prima, la Hong Kong, unde soția și cei doi copii, îmbrăcați în costume albe (culoarea tradițională de doliu în China), prietenii, cunoștințele și peste 20 000 de admiratori i-au adus un ultim omagiu. Serviciul funerar din Seattle, Washington, unde a fost și înmormîntat, a fost mult mai liniștit. De data aceasta, Linda era îmbrăcată în negru. Așa cum și-ar fi dorit Bruce, fundalul sonor nu a fost cel tradițional, ci alcătuit din cîntecele lui preferate: „My Way" al lui Frank Sinatra, „The Impossible Dream" al lui Tom Jones, „Look Around" de Sergio Mendez și „When I Die" de Blood, Sweat and Tears.

În filmul The Chinese Connection, Lee, aflat la înmormîntarea profesorului lui de arte marțiale, îl întreba pe un coleg :

„Poți să-mi spui de ce a murit ?"

„De pneumonie".

Și tu crezi asta ?"

Ciudată coincidență. Și-apoi cine ar fi putut crede că Bruce Lee, un om atît de sănătos, de bine făcut, de o vitalitate și o energie uluitoare s-a stins de la sine ca o lumînare în adierea vîntului. Poate din acest motiv este ușor de înțeles că s-au lansat o mulțime de ipoteze și au început speculațiile pe marginea morții lui.

Rezultatul primelor teste ale autopsiei, făcute nu mai devreme de 36 de ore de la moartea sa, a stîrnit senzație. S-au găsit urme de „cannabis" (drog obținut în laborator prin sinteza extraselor din cînepa indiană), dar era în cantitate atît de mică, încît s-a respins cu hotărîre ipoteza că acesta i-ar fi cauzat moartea. Linda a declarat că Bruce folosea Cannabis-ul numai ocazional. El se îngrijea așa de mult de sănătatea lui, încît considera că ar fi fost o prostie să se apuce de droguri, fie ele chiar și ușoare.

Dr. Lam de la Laboratorul guvernamental de medicină legală din Hong Kong a declarat că testele făcute arătau că Bruce folosise droguri cchivalînd cu o tabletă de Equagesic, care conține aspirină, meprobamat și ethohattaphin. Un alt doctor din Hong Kong a subliniat că decesul lui Lee nu se putea datora otrăvirii cu cannabis, ci poate mai degrabă hipersensibilității lui la unul din elementele Equagesic-ului explicînd că hipersensibilitatea este o reacție adversă a organismului la o substanță străină. Lee ar fi putut fi hipersensibil la unul dintre aceste elemente, dar nu se știe la care. Și ca să se elimine cu desăvîrșire ipoteza morții datorate cannabis-ului, s-a arătat că această plantă a fost folosită timp de sute de ani sub diferite forme dar că niciodată nu s-au înregistrat decese din cauza ei, cu atît mai mult în urma consumului unei cantități ca cea presupus folosită de Lee.

Maeștrii artelor marțiale consideră că ei nu practică „uciderea", ci mai degrabă învață „cum" să ucidă — și de aceea artele marțiale sînt adevărate „arte". Violența e respinsă cu desăvîrșire.

Cu toate acestea, într-o artă veche de mii de ani, cu nenumărate secte, dintre care unele studiază chiar arta uciderii, unii practicanți pot ajunge la crimă dacă ei consideră că o fac pentru o cauză dreaptă.

Într-adevăr, există în îndelungata istorie a kung-fu-ului, karatelor sau a altor forme de luptă, moduri secrete de a ucide, care au intrat în mitologie. Dar în cărțile în care aceste mituri sînt amintite, un ultim paragraf adaugă că această artă nu mai este practică decît cu excepția cîtorva oameni în vîrstă... cu excepția...

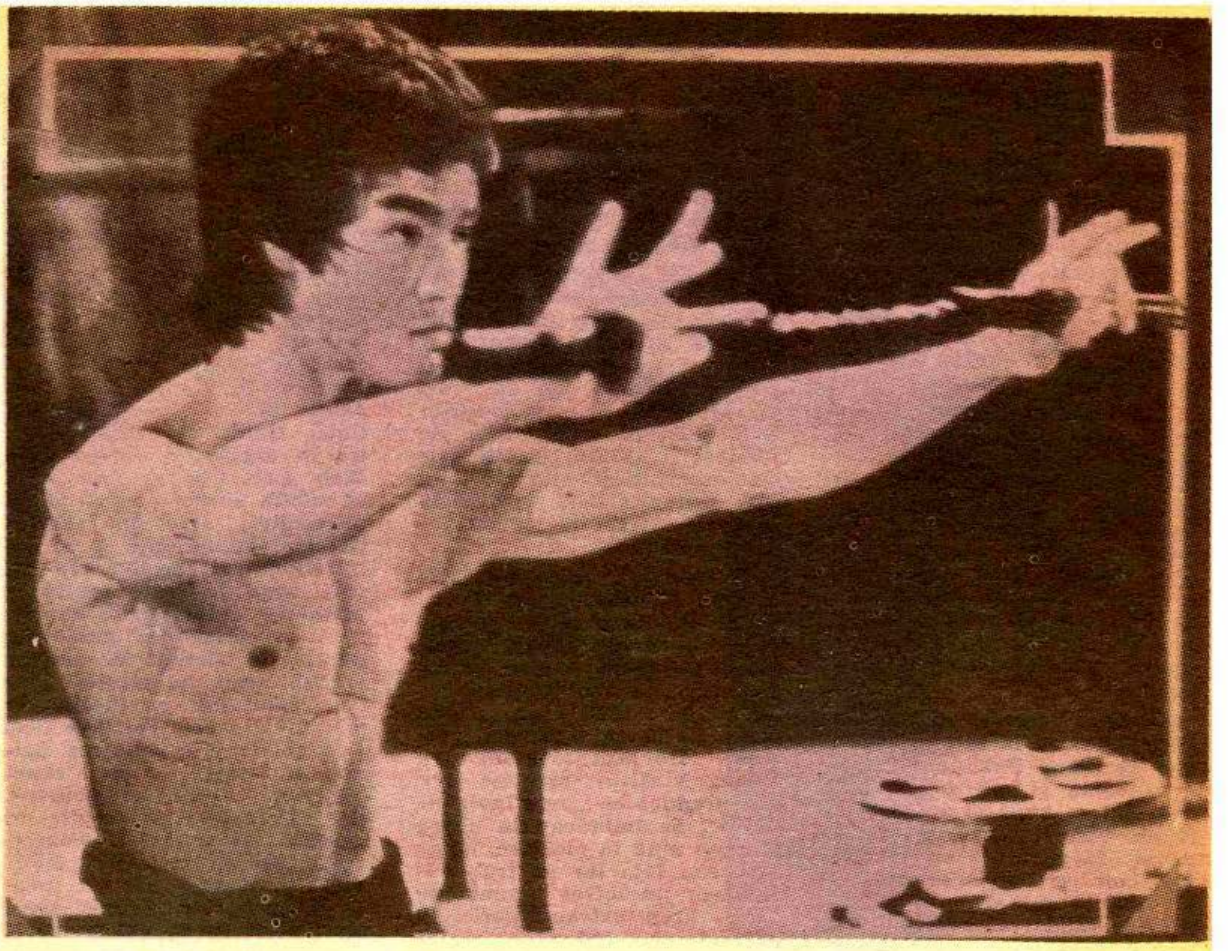

Alte ipoteze

Totuşi, cum a murit Bruce Lee? Avea 32 de ani şi cu puţin timp înainte de moarte un doctor îi spusese că are organismul unui tînăr de 20 de ani şi că era perfect sănătos.

Spre deosebire de „karate" sau „judo", „kung fu" este o formă de luptă mult mai puţin cunoscută în lume. Practicanţii ei au încercat să-i păstreze secretele, răzbunarea lor fiind crudă faţă de cei ce le-ar fi dezvăluit, dovedindu-se nedemni de secta lor. În cadrul demonstraţiilor de arte marţiale, în Vechiul Orient era inclusă şi o disciplină care se numea „Shinkin Shobu", o luptă pe viaţă şi pe moarte între campionii unor grupuri rivale. Erau nişte dueluri în toată regula şi adesea unul sau chiar amîndoi luptătorii părăseau definitiv lupta şi viaţa. Deşi autorităţile engleze au interzis aceste lupte în Hong Kong, ele continuă să aibă loc în părţi izolate ale ţinutului. Stilul „jui-kumite" din karate, aşa cum e cunoscut azi, nu era practicat în artele marţiale chineze şti. Intrecerile la acest stil nu erau evenimente sportive ci adevărate lupte crîncene — poate cele mai crîncene care au avut vreodată loc la asemenea demonstraţii. Cei care nu reuşeau să se impună erau alungaţi din cluburile de karate pentru o perioadă nu mai mare de doi ani, iar dacă un practicant era nepoliticos cu un maestru japonez, i se rădea părul de pe cap şi sprîncenele, era azvîrlit gol în stradă şi toţi membrii dojosului aruncau cu pietre în el.

Bruce Lee a fost unul dintre primii care au făcut cunoscute multe din secretele „kung-fu"-ului şi acest lucru nu a fost văzut cu ochi buni de către maeştrii acestei arte. El făcuse publicitate stilului său personal „Jeet Kune Do, care era o îmbinare a tot ce se acumulase mai bun în „kung fu" cu mai multe stiluri de box american.

Bruce a avut iniţiativa şi chiar voinţa de a scrie timp de cîteva luni o teză despre artele marţiale. A abandonat-o însă, dîndu-şi seama că mesajul lui ar fi fost greşit înţeles. Bruce motiva spunînd : „Mulţi oameni care ar veni la antrenament ar spune: „Hei, omule, unde e Adevărul ? Dezvăluie-l", şi atunci profesorul i-ar răspunde : „Am să-ţi arăt stilul japonez de a-l găsi". „În Jeet Kune Do... naţionalităţile nu înseamnă nimic. Vreau să spun că mai degrabă sînt mai multe feluri de abordare. Trebuie să-l abordăm ca pe o expresie a personalităţii noastre. Dacă o faci în stilul japonez, atunci exprimi un stil japonez, nu te exprimi pe tine însuţi". Tocmai această atitudine a iritat pe mulţi maeştri ai artelor marţiale, care toată viaţa nu înţelesese-

Ucigașul invizibil?

Revenind la ipostazele lansate pe marginea morții lui Bruce Lee — mai există una conform căreia Bruce ar fi putut fi otrăvit cu o otravă nedepistată la autopsie, pe care numai unii orientali știu să o prepare.

Nici maeștrii japonezi ai artelor marțiale nu au fost excluși de pe lista suspecților — în ipoteza unei crime. Se adăuga rivalității tradiționale japonezi-chinezi sfidarea lui Lee, prima vedetă orientală în Occident. Or, el nu era japonez, ci chinez.

În Japonia există încă din trecutul medieval secta de asasini cunoscută sub numele de Ninja. Acești adepți practicau arta uciderii prin orice mijloace, dar cu o asemenea măiestrie, încît nu lăsau urmă, de parcă ar fi fost invizibili. De fapt arta lor se numea Ninjtsu, care pe larg s-ar traduce cu „arta invizibilității". Se îmbrăcau în negru din cap pînă în picioare, își acopereau fața iar pe trup ascundeau un întreg arsenal de arme. Erau extraordinari în escaladarea zidurilor celor mai inaccesibile, în arta de a se face nevăzuți și de a ucide. Maeștrii ai deghizării, urmăreau să rămînă anonimi. Pentru că operau noaptea, zidurile lor de antrenament erau complet negre și din loc în loc străbăteau prin ele cuie și piroane de diferite lungimi. Erau maeștri neîntrecuți în mînuirea sabiei, erau excelenți arcași, călăreți, luptători cu bîtele sau de jiu-jitsu și foarte buni țintași la aruncarea unor mici săgeți otrăvite sau a unor monede, acestea din urmă fiind arma lor preferată. Cine și-ar fi putut închipui că e posibil să scoți ochiul unui om și să-l ucizi de la distanță aruncînd asupra lui o monedă ? Nici o armă nu putea fi găsită împrejurul victimei, ci numai un ban zăcînd pe jos. În secolul al 17-lea practica lor a fost interzisă după patru sute de ani în care instituiseră teroarea, și de atunci sînt practic în ilegalitate.

Dar cei mai de temut — ale căror performanțe sînt fantastice și aproape de necrezut, sînt acei malaezieni care cunosc și practică „arta palmei care vibrează". Este o tehnică uluitoare — o lovitură de ucidere cu întîrziere, bazată pe o practică kung fu foarte veche în care se folosește palma mîinii.

Kah Wah Lee este un malaezian care și-a dedicat întreaga viață acestei practici. El susține că poate merge pe stradă, atinge o victimă cu palma și aceasta va muri după doi ani sau după cît timp dorește el. „Cu o concentrare supremă" practicantul își va converti întreaga energie internă (Chi) în vîrbații rezonante și le va transmite prin palmă în toate cavitățile victimei. Odată ce vibrațiile intră în organism, explica Kah Wah Lee, acestea afectează circulația sîngelui și structura plămînilor, care sînt partea cea mai vulnerabilă a corpului (ciudat, Bruce Lee avea cîteva vene de sînge sparte în plămîni). Treptat, în funcție de data aleasă de practicant pentru ca victima să moară, efectul nociv va crește pînă ce organismul va înceta să mai funcționeze. Tot Kah Wah Lee spunea că aplicarea palmei vibratoare poate cauza victimei o iritare momentană, dar că de cele mai multe ori aceasta poate trece neobservată. „Odată aplicate aceste vibrații, efectul nu mai poate fi oprit, iar victima poate muri peste un an, doi sau zece, după cum și-a impus practicantul. Astfel, un om poate cădea mort pe trotuar în timp ce ucigașul își soarbe ceaiul împreună cu prietenii.

Mai sînt apoi călugării „Shaolin", adevărați campioni ai răbdării, curajului și puterii, a căror legendă este poate tot atît de veche ca și artele marțiale. Aceasta spune că Templul avea trei porți — una în spate, una laterală și una în față. Oricine dorea să devină călugăr intra pe poarta din spate și dacă unii dintre aceștia doreau să plece, foloseau aceeași poartă. Acei călugări care erau acolo numai pentru rugăciuni — nu și pentru lupte, foloseau poarta laterală. Poarta din față era foarte rar folosită.

Odată intrat în mănăstire, începeau ani grei de antrenament fizic și spiritual (mai ales fizic) aproape fanatic. Trebuiau trecute trei încercări pentru a putea avea prilejul de a ieși pe poarta principală. Primul test din cunoștințe teoretice, al doilea din lupta

cu instructorul sau cu colegii. Al treilea, cel mai greu, îi cerea să treacă printr-un tunel al groazei — în care să facă dovada abilităţii instinctelor şi a curajului său.

Fără să fie prevenit, era condus prin chiliile mînăstirii spre un labirint aflat la mare adîncime. Odată intrat acolo, uşile se închideau în urma lui, nelăsîndu-i cale de întoarcere. Candidatul ştia că există o singură ieşire şi că soarta lui era fie să o găsească, fie să moară. Labirintul era rece şi umed : pereţii uzi, păreau vîscoşi la atingere. Şobolani, păianjeni, reptile se năpusteau asupra acestuia. Era întuneric şi existau puţuri care instinctiv trebuiau evitate, căci un singur pas greşit ar fi fost fatal. Săgeţi de diferite mărimi ţîşneau din locuri nebănuite. Cădeau pietre şi cuţite tăioase care de asemenea trebuiau evitate sau prinse. Acolo unde exista o dîră de lumină dansau parcă fantome în jurul scheletelor nefericiţilor candidaţi precedenţi. Dacă această „călătorie" se termina cu bine, ultima încercare era să mişti din loc o urnă de 500 pounzi, înroşită în foc — care bloca drumul spre ieşire. Pentru a putea urni acest colos fierbinte trebuiau folosite braţele, pe care se întipăreau două simboluri — unul al dragonului, şi unul al tigrului. Aceste simboluri constituiau de altfel şi „diploma" de absolvent al Templului Shaolin. Şi oriunde erau prezentate, acestea impuneau respect şi onoare. Călugării „Shaolin" au înspăimîntat autorităţile şi au ajuns chiar să fie atacaţi de armata guvernului. Dar în loc să se lupte, aceştia s-au răspîndit prin toată China de sud pentru a putea transmite mai departe învăţăturile lor.

Cine ştie ? Dacă descendenţii acestor călugări ar fi fost nemulţumiţi de Bruce Lee pentru unul din motivele mai sus enunţate, ar fi avut toată puterea să-i curme zilele.

În fiecare formă de artă, estetică sau practică, o parte din tehnica artistului rămîne secretă — mai ales în cazul kung-fu-ului chinezesc. Chiar şi în zilele noastre kung-fu-ul clasic este ţinut oarecum în secret, în cluburile în care se practică această artă. În ultimii ani, în Statele Unite unele din aceste secrete au început să fie tot mai mult dezvăluite. În timp ce la început erau acceptaţi numai cei de origine chineză, acum mai

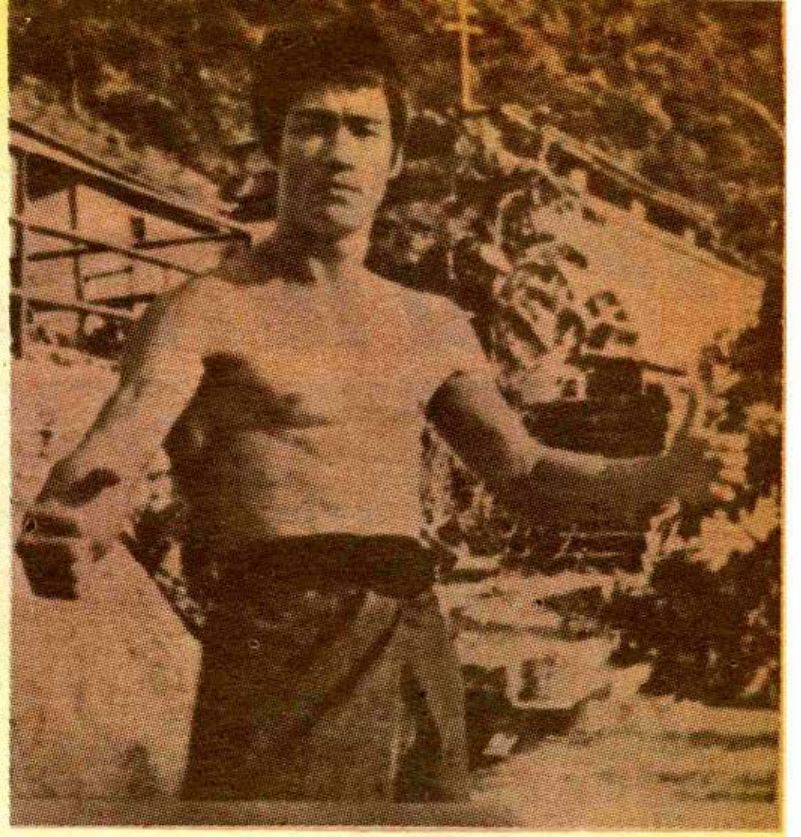

toate rasele au început să studieze această artă. Totuşi, multe tehnici incluse în Kung-fu sînt excluse de la antrenamente, ele fiind dezvăluite numai anumitor chinezi, şi numai în anumite locuri. Deşi Kung-fu pare să devină o artă universală, alături de celelalte stiluri de autoapărare, cum sînt karatele, probabil că această formă de luptă nu va fi practicată niciodată aşa cum se făcea în Templele Shaolin.

Sînt multe feluri secrete prin care Bruce Lee ar fi putut fi ucis. Ar fi fost nevoie numai de un singur duşman talentat dornic s-o facă, iar el avea mulţi...

Ar mai exista o teorie despre moartea lui Bruce Lee, şi anume, a acelora care spun că el i-a făcut pe Zei geloşi, iar aceştia i-au luat înapoi „strălucirea". Căci Bruce se purta ca şi cum întreaga energie a universului i-ar fi aparţinut.

Un doctor din Hong Kong care a studiat cazul lui a concluzionat că Lee avea un defect din naştere — o celulă care-i stătea în creier ca o bandă cu ceas şi că acea unică celulă a explodat la 20 august 1973. O imperfecţiune înnăscută care l-a dus pe culmile gloriei dar şi spre moarte.

Cele două funeralii

Familia, prietenii, cei cărora le erau cunoscute doar exhibiţiile sale pe pînză vor refuza multă vreme să creadă că a murit. Dar cei care au fost confruntaţi cu vederea trupului său neînsufleţit expus la morgă, cei care au răspuns întrebărilor procurorului, participanţi la cele două funeralii sau cei care au făcut obiectul cercetărilor Asigurărilor Sociale şi al articolelor neiertătoare de presă, toţi aceştia şi poate încă mulţi alţii ştiu că el nu mai este în viaţă ca să se apere împotriva contrafacerii imaginii sale, împotriva vorbelor mici ca şi a celor mari.

Nimeni nu va putea şti vreodată dacă moartea i s-a tras de la un calmant aparent nevinovat sau de la unul din numeroşii adversari pe care concepţia sa originală asupra artelor marţiale îi adusese în rîndurile maeştrilor din Orient. Supoziţiile sînt multe — încă în vigoare — dar adevărul este unul singur — Bruce Lee a ieşit din scenă.

Traducere şi adaptare de Georgeta Dinulescu

MARȘUL SPRE VEST ȘI INTRAREA ÎN

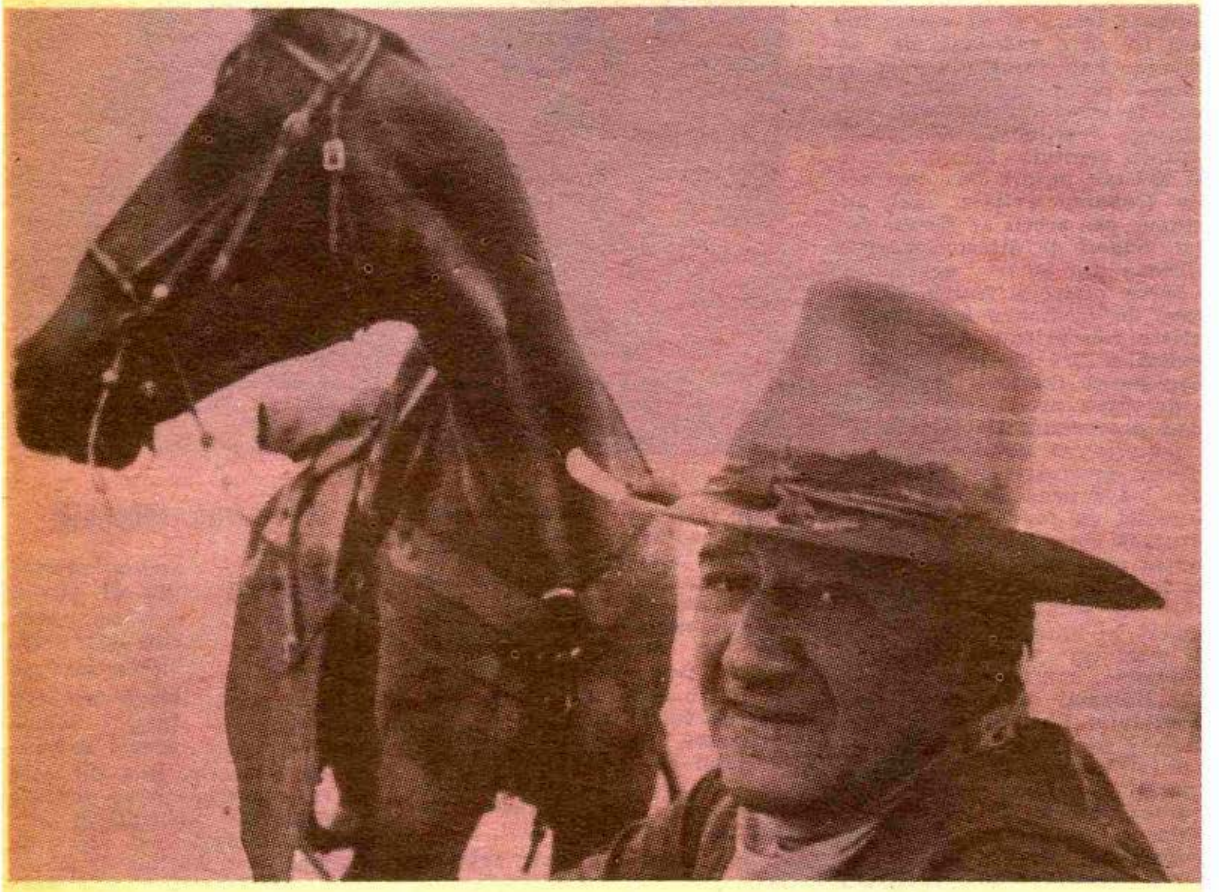

Uriașul vestului sălbatic a urcat pe șa în primul său western, în 1930. Ingrozitoarea boală l-a aruncat din șa abia în 1976, cu trei ani înaintea morții sale. Timpul i-a imprimat pe chip întreaga legendă a vestului american

Golosul de 1 m 90 cm a intrat în viață împodobit cu un nume feminin : Marion Robert Morrison, descendent al primilor pionieri ai vestului sălbatic, avea să se numească, mult mai tirziu, John Wayne. Născut la Iowa, la începutul secolului celei de-a șaptea arte, marșul spre vest l-a condus la Hollywood, unde legenda istoriei va intra în industria legendei. Încă de la trei ani, micul Marion face călărie și galopează nebunește în ranchul familiei, din marginea deșertului Mojave. În 1916, părinții se instalează în Glendale, un cartier destul de îndepărtat al Los Angelesului, în care se turnau, în decor natural, toate western-urile lui Warner Fox. Aici, la primele lecții de box cu unul dintre pompierii voluntari ai unei cazărmi din apropiere, care, frapat de lățimea umerilor lui de uriaș, îl va înscrie printre membrii clubului sportiv din Pasadena. Abil și voinic, Marion se va impune, în curînd, ca unul dintre cei mai mari bătăuși ai cartierului, motiv pentru care va fi poreclit de prieteni „Duke", Ducele. O poreclă măgulitoare, pe care o va păstra pînă în 1925, cînd intră la Universitatea din California de sud. Și aici e solicitat de antrenorul echipei de fotbal a Universității. Astfel că, în trei ani, teen-ager-ul devine un idol al Los Angeles-ului, fiind remarcat de Tom Mix, actorul adorat al Casei Fox, care cîștiga, pe atunci, nemaipomenita sumă de 17 500 dolari pe săptămînă. Datorită

LEGENDĂ

lui, John intră în universul filmului ca recuziter. În 1927, la 20 de ani, va turna primul său film : The drop kick (Golgheterul), avînd rolul unui tînăr sportiv ce joacă în echipa colegiului. În 1929 urmează Words and Music (Cuvinte și muzică) și Salute (Salutul), întruchipînd același personaj al sportivului complet, cu cap frumos, cu fizic de atlet. Primul film, în care deține un rol de vedetă, îl va turna în 1930, fiind un vînător îndrăgostit în Calea uriașilor. După 6 ani, va fi un pădurar bătăuș, care va ajunge să boxeze pentru a cîștiga bani mai mulți (Conflictul).

Plăcîndu-i femeile de tip spaniol, era atît de consecvent și de cunoscut pentru gustul său, încît, intrînd în barurile de noapte, orchestrele începeau să cînte Granada. De trei ori a fost căsătorit cu brunete suple, firave, cu ochii de foc. Prima soție, Josefine Saenz, fiica consulului dominican la Los Angeles, îi va face patru copii : „Ei s-au născut exact în ordinea în care i-am dorit : băiat, fată, băiat, fată". Divorțează de Josefine pentru a se căsători cu o tînără actriță mexicană, Esperanza Bauer, poreclită Chata (Cîrna). Rămîn împreună timp de 7 ani, ducînd o viață agitată. Pentru a putea divorța, soția recurge la probe medicale, acuzînd crize de dezechilibru mintal, pe baza a 22 de certificate. Soțul o contrazice în plen, susținîndu-i, de fapt, pledoaria, argumentînd că a avut 31 de scene de isterie. La un an după divorț, Chata moare, în urma unui atac de cord. În 1954, al treilea mariaj al marelui Duce este celebrat doar timp de 90 de secunde, în Hawai, într-o grădină tropicală, la asfințit. A treia soție este o actriță peruviană, Pilar Palette. Îi așteaptă 20 de ani de conviețuire, ani întrerupți de furtuni dese, astfel că, încă din 1958, Pilar începe să vorbească, deja, de divorț : „În 4 ani de căsătorie, el și-a petrecut 2 ani și jumătate în filmări. Cînd se întoarce de la un rînd de filmări, se ocupă de cele care urmează". Totuși, cînd John va fi prima dată operat la un plămîn, Pilar va fi lîngă el. Doi ani mai tîrziu, vor avea o fiiică, al treilea lor copil. Cînd s-au separat în 1973, ei nu se

„Drumul gigantului", primul film cu Wayne ca vedetă, în 1930

Înconjurat de copiii din prima căsătorie (rîndul doi), John Wayne pare fericit în compania celei de-a treia soții (cu perle) și a copiilor lor

mai înțelegeau de mult. Alături de el, pînă la sfîrșitul vieții, va rămîne Pat Stacy, secretara lui, mai tînără decît el cu 34 de ani.

Prima și a treia soție i-au adus pe lume 7 copii, iar aceștia, la rîndul lor, l-au făcut bunic de 21 de ori. Îi plăcea atît de mult rolul de tată de sărbătoare, încît în 1969 și-a cumpărat un Pontiac-vagon pentru a putea călători cu toți copiii, alături, în faimosul său Stetson. Josic, prima soție, a păstrat copiii și asprul cow-boy avea să sufere în lipsa lor : „În dimineața zilei de Crăciun, povestește el mai tîrziu, așteptam în fața casei, să se trezească, pentru a-mi da voie să intru". Doar de sărbători, pentru urări, în fiecare an, clanul Wayne se aduna în jurul tatălui, în casa sa din New Port Beach : 11 camere, sală de proiecție, piscină, sală de jocuri. Patrick, al doilea fiu, a vrut să urmeze calea tatălui ; reticent, John l-a ajutat să debuteze, alături de el, în Prizoniera deșertului, în 1956. „Îmi las copiii să facă ce vor. Au fost bine educați. Aici se oprește rolul meu. Mi-e indiferent dacă se fac ingineri, actori sau șansonetiști." Ethan, al treilea fiu, se va lăsa și el fascinat de viața de actor. Michael, cel mai mare, va deveni producător. „Fetele n-au ținut să facă vreo carieră", avea să remarce Marele John cu satisfacție. Pe cînd, bolnav, trăia alături de Pat Stacy (care nu putea avea copii), i-a cerut permisiunea să adopte unul. Din păcate, starea sănătății lui era prea gravă, ca să se mai poată gîndi la așa ceva. Avea pe atunci 71 de ani.

Super-star-ul vestului sălbatic a urcat în șa, în primul său western, în 1930. Boala necruțătoare nu l-a aruncat din șa decît în 1976, cu trei ani înaintea sfîrșitului definitiv. O jumătate de secol, timpul i-a brăzdat chipul, i-a înscris în adîncimea ridurilor întreaga legendă a vestului american. John Wayne a fost actorul monumental, statuia vie, de granit a Americii. În 50 de ani și în 250 de filme, el a fost, în același timp, eroul bun și brutal, cavalerul aspru, stîngaci în dragoste și neîntrecut în luptă, eroul masiv și pozitiv al occidentului. Mare profesionist, mare băutor, mare scufundător în toate lașitățile vieții și ale ficțiunii, John Wayne a luptat împotriva cancerului, de-a lungul ultimilor 15 ani de existență, cu curajul îndîrjit al personajelor sale.

Filmele lui sînt atît de numeroase, încît nu ar mai fi nevoie de comentarii, prin ele s-ar putea parodia el însuși. În 1969, în True grit (100 de dolari pentru șerif) el va împinge eleganța comică la absurd : el va rămîne invulnerabil, în timp ce dușmanul său va putea fi rănit cu ușurință. Îi zdrobea cu o asemenea maiestate pe co-partenerii săi, încît ajunsese să se spună că în toate cavalcadele de cow-boys, el se luptă, de fiecare dată, cu același indieni. În 1963, în timpul filmărilor pentru Marele Mc Lintock, alături de partenera preferată, Maureen O'Hara, John îi spune, murmurînd : „Hei, Maureen, e rîndul tău". Maureen ezită. John o irită sigur de sine : „Continuă... dacă mai poți..." Cînd i se reproșează comportarea neprotocolară, el ripostează ironic, plin de umor : „Presupun că și oamenii peșterilor aveau un dram de admirație pentru dinozaurii care nu se sfiau să-i înghită".

Trenul va șuiera de trei ori, cel mai bun film al său, va fi considerat de el ca mediocru, numai pentru că spectatorii îl văd pe Gary Cooper călcîndu-i în picioare steaua lui de șerif.

Umorul nu-l părăsește nici în cele mai dramatice mo-

mente. În 1964, după o serioasă alertare din cauza bolii care începuse să-l macine, John mai are puterea să comenteze : „Știți, acum, aparatele radioscopice sînt mai necruțătoare decît camerele de luat vederi. Ele ne străpung pieptul, executînd travellinguri înainte-înapoi, luînd primplanuri ale plămînilor, imagini din profil. O adevărată afacere-spectacol".

La 57 de ani, Ducele a călărit mii de kilometri în deșertul și în praful vestului american, a epuizat mii de cai, a ucis zeci de bandiți, a băut tone de whisky și de tequila, a fumat mai mult de 50 de țigări pe zi. Și, pentru prima oară, va înfrunta un adversar mai puternic decît el care nu va reuși să-l abată decît 15 ani mai tîrziu. Big John în luptă cu Big C, cum spunea el. Marele John în luptă cu Marele Cancer. În timpul unui examen de rutină, i se descoperă la plămînul drept o tumoare cît pumnul. La puțin timp după operație, el ține o conferință de presă în California de sud. Două luni mai tîrziu, e pe picioare. Boala a făcut să-i apară pe chipul ars de soare, cutat de viață și buhăit de alcool, o mască de durere, care îi va adăuga personajului său o nouă dimensiune, un lirism suplimentar. Ușor speriat, Marele John încetează să mai fumeze, mestecînd tutun, dar nu poate renunța la whisky și la film. Pînă la asfințitul vieții, va mai turna 20 de filme. În 1976, joacă rolul unui celebru trăgător, un bătrîn scorțos, atins de cancer în Ultimul dintre giganți de Don Siegel. Va fi ultimul său rol. În 1978 va fi operat pe cord deschis, înlocuindu-i-se o parte din aortă cu o valvă de porc. Încă o dată se restabilește cu o repeziciune uimitoare și, profitînd de convalescență, își alege piatra tombală, pe care, fără dată, înscrie trei cuvinte în spaniolă : „Feo, fuerte y formal" (Urît, puternic și punctual).

La 1 mai 1979 e, din nou, operat la intestin. Cancerul se anunță generalizat. La 11 iunie, Big C cîștigă ultima încercare.

Colosul care a știut să-și demonstreze forța supraomenească, gigantul care a știut să se comporte ca un om de lume, s-a înșelat asupra lui însuși cînd își atribuia calificativul de urît. Pentru că, acela care a fost Ultimul dintre Giganți, Ultimul dintre Cow-boys, acela care a întruchipat, mai bine decît orice alt star din Hollywood, prototipul eroului american (scris cu majuscule pe fondul drapelului înstelat, care flutură în spatele lui, în sunetul imnului), acela, a cărui statuie gigantică de bronz, reprezentîndu-l călare pe calul său, cu legendara carabină la picior, tronează în plin Los Angeles, acela, deci, nu poate avea nimic urît sau respingător.

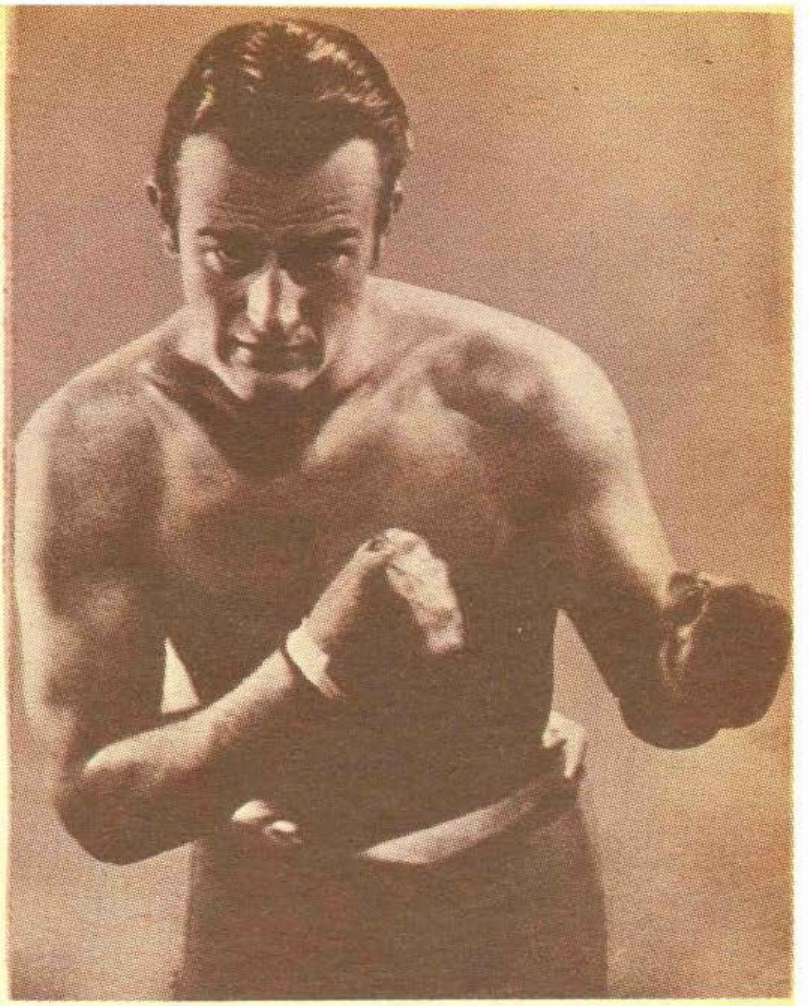

John Wayne în filmul „Conflict", turnat în anul 1936

Mărturiile epocii susțin contrariul părerii lui. Louise Brooks povestește că, în 1938, a întîlnit, pentru prima oară, un bărbat cu un surîs fermecător, care i-a apărut nu ca un „actor oarecare, ci ca eroul tuturor mitologiilor, transformat, ca prin miracol, într-o ființă în carne și oase". Și tot ea adaugă : „John era, într-adevăr, ceea ce Henri James a definit ca operă de artă : o ființă umană de toată frumusețea". El ar fi rîs, Marele John, așa cum a rîs cînd i s-a acordat titlul princiar de Duce, în urma unei bătăi zdravene. Ar fi rîs cu rîsul lui sănătos, din rărunchi, zguduindu-și întreg corpul (1,90 m, 100 kg), dacă ar fi aflat că este o „operă de artă", cînd el nu se putea reprezenta niciodată decît ca fiind teribil de urît. Acesta nu era singurul paradox al vieții și carierei lui. În timp ce în ochii celorlalți personifica frumusețea, maiestatea, forța sigură, curajul cel mai credibil, în propriii ochi nu se vedea decît ca pe un bătrîn rutinat al ecranului, căruia nu i s-a acordat nimic cu prea multă ușurință, amintindu-și, adeseori, de anii de amărăciune și de respingere, și, mai puțin, de anii de glorie.

Contradicție demnă de eroii lui John Ford, care a contribuit să-i născocească, să-i creeze.

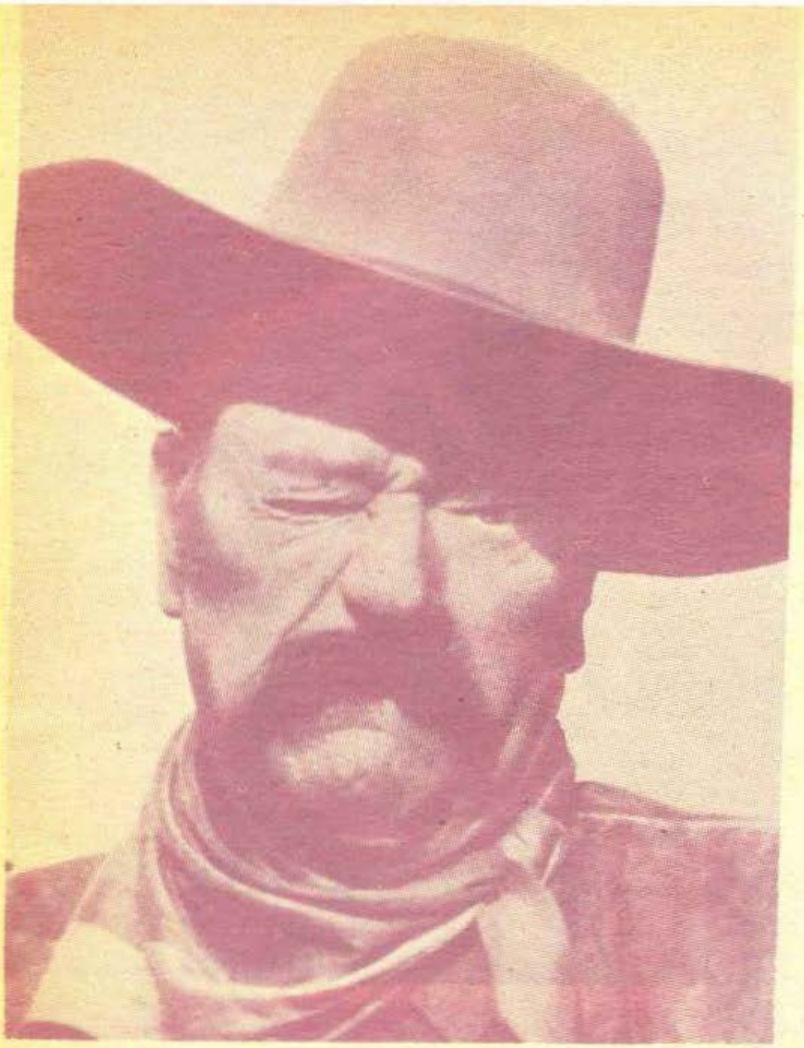

„100 de dolari pentru un șerif", în timpul turnării căruia John Wayne încearcă să se deghizeze.

John Wayne a întrunit toate calitățile eroilor filmelor vestului : farmecul și măreția, încăpățînarea, îndărătnicia, asprimea, un temperament impulsiv, de băutor insuportabil, bătăuș și certăreț. John Wayne era american, ca generalul Mc Arthur, ca generalul Patton, ca Buffalo Bill sau Lyndon Johnson : oameni care au depășit condiția umană, devenind cavaleri legendari ai vestului.

Născut în 1907, în sătucul numit poetic „Winterset" (Apusul iernii), John Wayne nu va părăsi vestul, decît pentru scurte incursiuni la New York, concentrîndu-și cariera la Hollywood, neacceptînd să toarne decît filme 100% americane, disprețuindu-i pe europeni și avangarda, ignorînd școlile, módele, valurile și pe marii predicatori. De la părinții săi — originari din mari familii de pionieri irlandezi și scoțieni — a primit moștenirea rivalităților tragice dintre albi și indieni, dintre fermieri și cei-din-afara legii, dintre șerifi și hoții de cai. Unchii și bunicii săi au trăit Războiul de Secesiune — experiență majoră a națiunii americane și întreaga copilărie a micului Marion a fost legănată de acest fel de povești, de acest fel de amintiri, de aceste învățăminte pe care le putea trage numai de aici și pe care tatăl i le-a rezumat, într-o zi, astfel : „În primul rînd, să-ți ții întotdeauna cuvîntul, apoi, să nu umilești și să nu rănești, de voie, pe nimeni, nu căuta să te certi cu nimeni, dar, dacă trebuie să te bați, să fii sigur că vei cîștiga". Frumoase precepte, pe care tatăl lui John a știut să le respecte și să le aplice în viața cumpătată din Iowa, întîmpinînd rezistența unui singur obstacol : neînțelegerea cu soția, cu care bătrînul nu se împăca și de care micului Marion îi era frică. De aici, viitorul John va moșteni această totală invaliditate : el știe să încalece calul cu sau fără șa, știe să tragă asupra șerpilor veninoși sau asupra iepurilor, să vorbească animalelor celor mai fioroase și vechilor luptători din Războiul Civil, care străbăteau frecvent drumul lui, de la fermă la școală, dar rămîne cu o frică imensă în fața femeilor, neștiind, toată viața, cum să abordeze universul feminin. Purtînd în memorie neîncetatele certuri dintre părinți și atmosfera de ostilitate din casă, John va putea să joace atît de sugestiv războiul permanent dintre sexe în Bărbatul liniștit sau în oricare dintre filmele în care, invariabil, este pus în inferioritate, de îndată ce apare Femeia-personaj imprevizibil, pe care Americanul nu știe să o stăpînească.

Ajuns în vîrful piramidei, în loc să se sprijine pe glorie, își aduce aminte de tristele începuturi, la vremea cînd idolul studiourilor Fox, Tom Mix, cu pălăria lui texană, de un alb imaculat, cu privirea irezistibilă, cu vorbirea laconică, l-a făcut, într-o zi, să viseze : „Vei fi actor, fiule !" Dar Tom nu-și mai aminti de el și, în numele lui, nu reuși mai mult decît să transporte mobilier dintr-un decor în altul. Lecția lui Tom Mix îl va învăța să se ferească de îngîmfarea unor astfel de oameni ai filmului, în mijlocul cărora se va forma, înainte de toate, ca recuziter. Un altul cu care avea să se înfrunte, a fost și regizorul, deja celebru, John Ford. Cunoscîndu-l ca pe un bun fotbalist, Ford îl vede într-o zi pe strada prăfuită a decorului unui wester și-i aruncă o provocare disprețuitoare Ducelui. „Ia poziția de atac", îi strigă Ford, adică, un genunchi la pămînt, mîinile pe sol. Ford încearcă să clatine colosul din fața lui, care se ține destul de bine. Regizorul irlandez se destinde, se întoarce cu spatele și, în momentul în care Ducele se aștepta mai puțin, îl

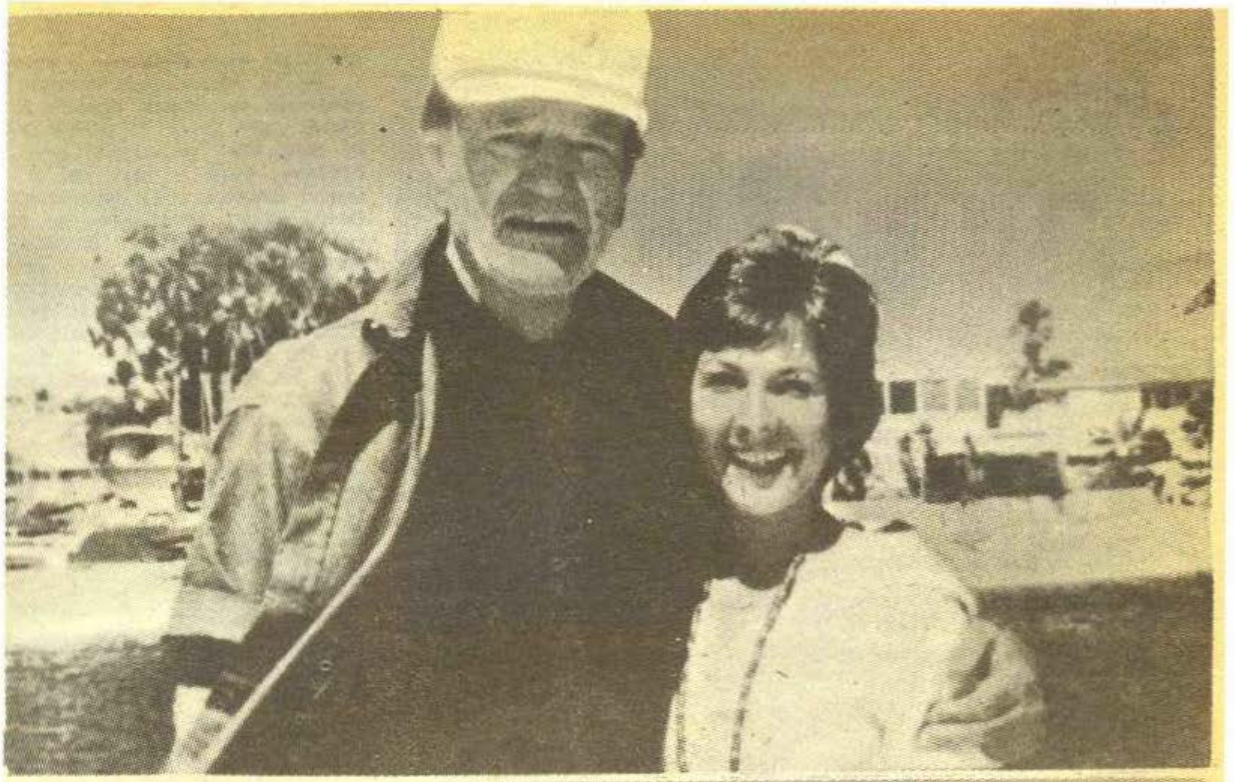

După ce o părăseşte pe Pilar (a treia soţie), Wayne va rămîne pînă la sfîrşitul vieţii alături de Pat Stacy, secretara lui

●

„O biblie şi o puşcă", în care John a apărut alături de Katharine Hepburn. Pentru a se amuza, într-o scurtă pauză de filmare, el face ca John Ethen, unul dintre fiii săi, să devină copia fidelă a tatălui

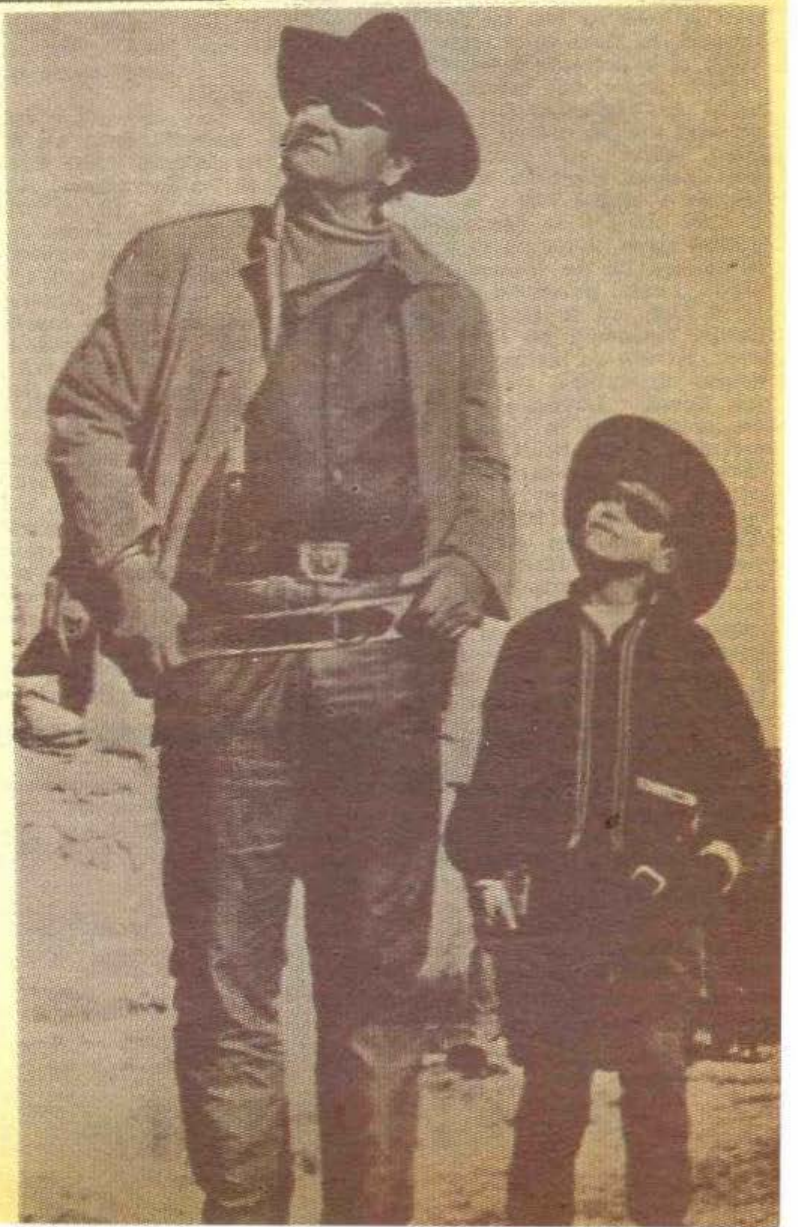

loveşte cu piciorul peste braţ, dezechilibrîndu-l, făcîndu-l să cadă cu nasul în praf. Toată lumea de pe platou a rîs de el. Ducele s-a ridicat şi a propus să continue. În jurul lor s-a făcut linişte. Ford, tot mai şiret, s-a retras vreo zece metri în spate : „I-am evitat pe toţi sau i-am lichidat, mai puţin pe tine. Acum, opreşte-mă. Dacă poţi..." Marele joc american, mînă în mînă, este testul celui mai puternic, al celui mai rapid, dar şi al celui mai arţăgos. Figuranţii, maşiniştii, toată lumea s-a aşezat în cerc pentru a urmări cum acest mare zeflemitor, de care se temea oricine, va umili încă o dată şi-l va batjocori pe acest mare nătăfleţ

În timpul unei gale în California, alături de Ronald și Nancy Reagan

de recuziter, puternic ca un bivol, dar timid și incapabil. Numai că lucrurile au luat altă turnură. Ford nu poate para loviturile Ducelui, cade, se ridică, iar cade, iar se ridică și ceea ce era un joc la început, ia alura unei lupte pe viață și pe moarte între două orgolii, între doi mari nesuferiți de anglo-saxoni, care nu mai vor să cedeze — unul fiind șeful de necontestat, acel deus ex machina care putea da o slujbă cuiva, pentru o viață dacă i se făcea doar puțină curte. John nu se gîndi la cariera lui de cinema și la orgoliul celui pe care-l înfrunta și nici nu se gîndi să renunțe, lovindu-l pe Ford în plex. Acesta se întinse pe jos, urlînd de durere, cu răsuflarea tăiată. Lovitura a făcut un zgomot sec în liniștea de mormînt a decorului. Ford se redresă, își scutură capul, pentru a-și reveni și înaintă spre Duce. Cei doi bărbați s-au măsurat din cap pînă-n picioare. Obosit, fără să recunoască, dar simțindu-se învins, scrîșni printre dinți: „Mi-e foame. Să spargem gheața". În acest fel se născu o mare prietenie, care a durat 50 de ani. John Ford avea să-l urmărească pe Duce de la distanță, supraveghindu-i lenta și laborioasa ascensiune în universul filmului, dar protejîndu-l, întotdeauna, pe acest diavol de uriaș care a putut să-l înfrunte și să-i plătească lovitură pentru lovitură, fără ca, vreodată, pe chipul său de cow-boy frumos și brutal, să vadă altceva decît sentimentele la care Ford ținea foarte mult: dispreț, mînie, prietenie, umorul. În ziua în care Ducele deveni actorul John Wayne, John Ford avu curajul să-i încredințeze primul mare rol.

Ducele a devenit John Wayne datorită unui alt anglo-saxon intempestiv: Raoul Walsh. El i-a încredințat rolul unui cercetaș în Calea uriașilor. Tot el a fost acela care i-a găsit acest nume simplu, care a devenit celebru. Wayne avea în el rezonanța Americii căutătorilor de aur, a marilor aventurieri. Dacă Walsh l-a ales pe Wayne se datorează și cotiturii pe care o trăia cinematograful, în trecerea de la mut la sonor. El a descoperit că vocea lui John corespunde, de minune, fizicului marelui voinic, vesel și curajos, cu privirea limpede și cu bărbia pătrată. Primele înregistrări au restituit o voce puțin monotonă, lentă în rostire, care traducea o siguranță de sine, un comportament hotărît și calm, o garanție, sigură în folosul ocrotirii femeilor și copiilor pe care diligența îi poartă de la Missouri la Oregon, o prezență de temut pentru indienii care le-ar fi putut ieși în cale. Un fenomen extraordinar, care a luat tot mai multă amploare și importanță de-a lungul deceniilor, pe firul zecilor și sutelor de filme western pe care Wayne le-a turnat pînă la încoronarea sa ca star: acest bărbat avea chiar timbrul westernului. Vocea lui era ca o muzică a vîntului de cîmpie, a trupelor care traversează Kansas-ul, a saloon-urilor la sfîrșitul petrecerii, cînd pianul geme și cînd ușile batante scîrțîie, în muzica lascivă, nostalgică, tandră și violentă a acestui gen, pe care tînărul venit din Iowa avea să-l interpreteze și să-l perfecționeze pînă într-atît, încît a devenit idealul, modelul, etalonul western-ului. Era logic ca Wayne să devină monumentul de măreție și forță al filmelor pe care le cunoaștem. Dacă el se familiarizează, mai bine de un sfert de secol, cu cascadele, cu trucajele, cu dialogurile, pe care le transformă, puțin cîte puțin, pentru ca ele să corespundă personajului său, John Wayne nu poate atinge, în afara platoului, o cît de mică armonie. Viața lui sentimentală e alcătuită din neînțelegeri, din căsătorii care încep bine și se sfîrșesc rău. Cu fiecare dintre soții s-a împăcat bine atîta vreme cît a lipsit de acasă. Turnînd 16 westernuri pe an, în exterioare, trăind o viață dură, în corturi și barăci, încheind fiecare noapte cu o beție strașnică, în compania figuranților indieni, mexicani, a dresorilor de jaguari, a acrobaților de circ, plecînd în primul oraș, pentru a face turul barurilor deocheate, avînd, uneori, cîte o aventură cu partenera sau cu partenerele de film, echilibrul conjugal primește lovitură după lovitură. Rafinamentul și pretențiile femeilor car vor să trăiască, în snobism și pudoare exagerată, l-au enervat. Lui Wayne nu i-a plăcut decît prietenia lui John Ford și a lui Ward Bond, pe care-l vom regăsi aproape în toate filmele sale. Împreună, acești trei bărbați erau zgomotoși, grosolani, distrugînd scaunele, spărgînd ferestrele în circiumile în care erau admiși, disprețuind compania femeilor și a intelectualilor, înecînd în alcool incapacitatea lor de a admite problemele pe care le ridicau responsabilitățile lor de soți sau părinți. John Wayne era cel mai dezlănțuit dintre ei. Capacitatea

În filmul „Alamo", alături de Richard Widmark

lui de a bea a stupefiat pe toată lumea. Timp de 40 de ani a băut, cel puțin, un litru de whisky pe zi, reușind să se trezească, în fiecare dimineață, venind la filmare (la 6 sau la 5), sobru ca un călugăr, cu vocea răgușită, cu ochii pe jumătate închiși, fără ca pe chipul lui de statuie, pe care soarele, machiajul, nopțile albe și excesele l-au zbircit — să se vadă vreo urmă a băuturii din ajun. Dacă se adaugă acestui regim, cota zilnică de 50 de țigări, nu mai poate fi nimeni surprins să afle că, într-o bună zi, boala cea mai rea din lume va ataca acest munte de om. Mult înainte de a începe lupta împotriva cancerului, la sfîrșitul anilor '30, John Wayne va ajunge la glorie datorită rolului din Diligența lui John Ford. El interpretează băiatul rău cu inimă bună, acel Ringo Kid, care însoțește călătorii diligenței și care ia bani de la bogați pentru a-i împărți săracilor. Va evolua către roluri de justițiari, de șerifi, de morocănoși și maniaci în exercițiul pasiunii lor, stîngaci cu doamnele, generoși cu cei slabi. În perioada anilor 40/50 va crea numeroase personaje militare, fiind între primul divorț și a doua căsătorie, întreținînd, între timp, și o lungă legătură cu Marlene Dietrich, singura femeie care avea darul să-l facă blînd ca un mieluțel și duios.

În jurul vîrstei de 40 de ani va aborda roluri emoționante, veridice, precum cel din Rîul roșu de Hawks, cel din Prizoniera deșertului de Ford, acumulînd, film după film, succes după succes, milioane de dolari peste alte milioane — pe care-i va cheltui și împărți prietenilor paraziți și băutorilor de profesie, care i-au stat prin preajmă.

Dacă viața sa profesională e un model în felul ei, îmbunătățindu-se, ca și vinurile, odată cu anii, viața sa particulară a fost o catastrofă. Dar John reușește să uite această

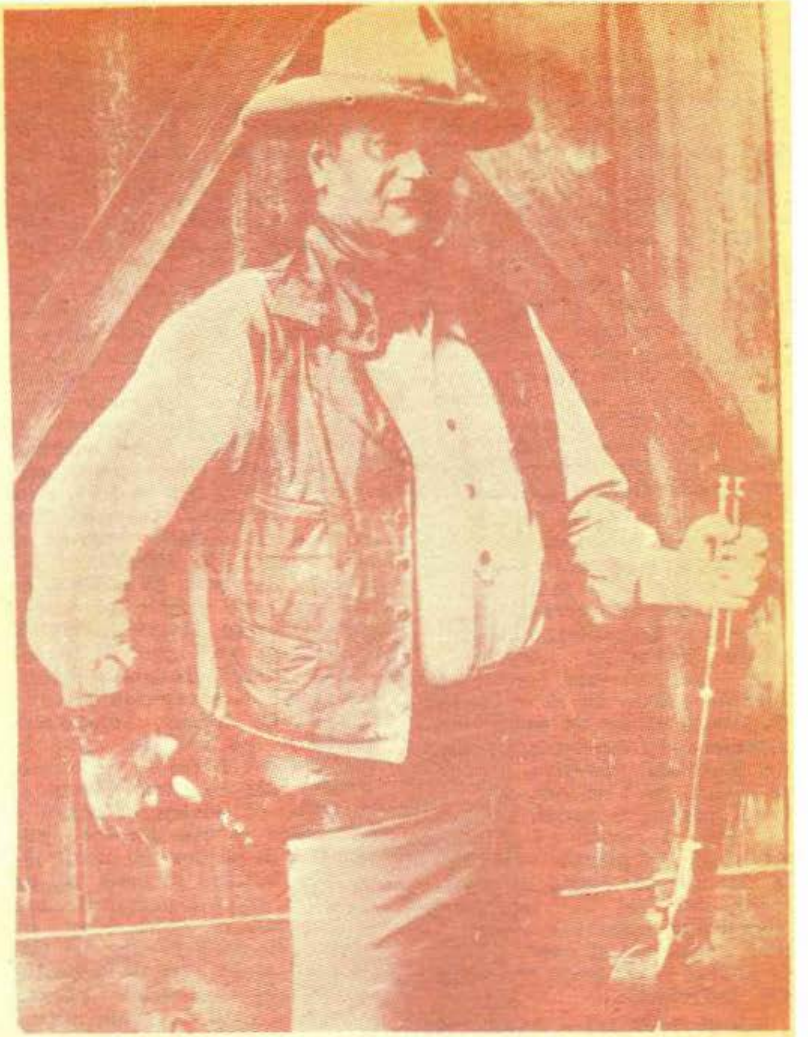

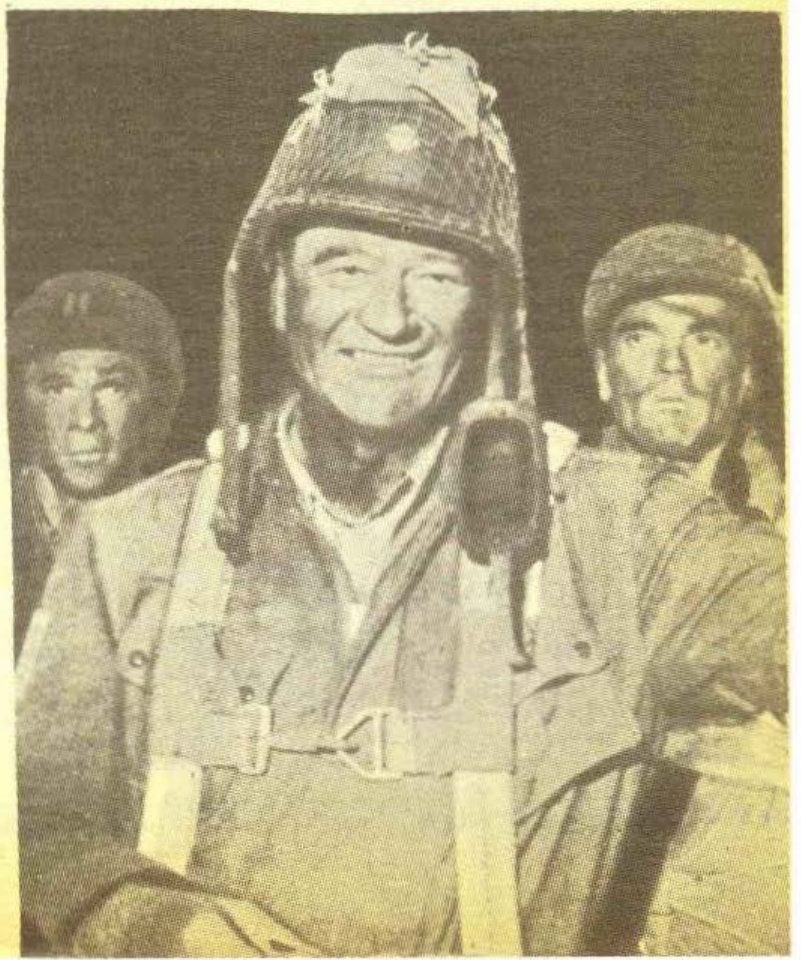

„Cow-boy-ii", turnat în 1972, este singurul film în care uriașul vestului a murit înainte de sfîrșitul poveștii...

„Ziua cea mai lungă", turnat în 1962

rană permanentă pentru că marile roluri care-i vor jalona filmografia din 47 pînă în 60/70, îi vor aduce o satisfacție parțială, dar, totuși, o satisfacție, pentru faptul de a fi devenit și a fi rămas actorul cel mai popular, cel mai iubit.

Critica marilor orașe ale coastei de est a așteptat ca francezii, în primul rînd și apoi, europenii ceilalți, să se pronunțe asupra talentului imens al acestui actor, asupra firescului său extraordinar, asupra caricaturii lui exagerate, pentru ca, într-o bună zi, desigur, prea tîrziu, să admită, în sfîrșit, că John Wayne este cel mai mare dintre staruri.

Între timp, însă, critica i-a distrus filmul Alamo în care el și-a investit toate economiile, o avere de 50 milioane dolari. Filmul era totuși destul de liric și de pasionant. O parte din critică și liberalii pe care-i numără țara i-au întors spatele pentru că el e violent și pentru că nu va evita să se angajeze, în extremis, turnînd un film care glorifica prezența S.U.A. în Vietnam. Această luptă pentru o cauză politică, pe care a crezut-o justă, a dus-o, pînă la ultima răsuflare, în paralel cu lupta sa împotriva Marelui C, împotriva cancerului care l-a atacat de mai multe ori și care a lovit, în primul rînd, toate celebritățile americane.

Istoria bolii lui e destul de stranie, originea acestui cancer fiind pusă nu numai pe seama băuturii și a fumatului ci și pe seama unei epidemii misterioase care a distrus vîrfurile unei întregi echipe de filmare care a turnat, alături de el, un film destul de slab, Cuceritorul. Un fiasco comercial, în care el interpreta, fără convingere, un Gingis-Han, turnat în exterioarele din Nevada, nu departe de o zonă a experiențelor nucleare. Într-o perioadă de cinci ani de după filmare, 15 interpreți și tehnicieni ai acestui film au murit de cancer. Niciodată nu s-a putut stabili o altă legătură între aceste morți. În 1959, un an mai tîrziu decît toți ceilalți, Wayne cunoscu primul atac asupra plămînului drept. Tumoarea se refăcu și suportă o nouă operație, în același loc. Familia l-a crezut pierdut. Ai lui nu-l cunoscuseră destul de bine : după 5—6 zile a ieșit din spital, fiind capabil să dea o conferință de presă, spunînd direct oamenilor că a avut un cancer pe care l-a învins și pe care-l va învinge în continuare numai datorită dorinței lui de viață. Timp de 20 de ani Wayne va fi mai puternic decît monstrul bolii, trezindu-se tot dimineața, devreme, bînd în continuare, dînd un exemplu tuturor tinerilor care, de la Rio Bravo, la 100 de dolari pentru un șerif, vor admira rezistența lui, tenacitatea, modestia, curajul, acel curaj a cărui vie reprezentare a fost pe ecran și pe care, de-aici înainte, el îl va demonstra în viața de toate zilele. Toată America a știut că Marele John e bolnav și toată America a văzut că el rezistă și supraviețuiește. Acest admirabil sfîrșit de cursă își va afla încununarea abia în 1970, cînd i s-a decernat Oscarul. Mai mult decît ceilalți confrați ai lui, Wayne l-a așteptat o jumătate de secol. El a filmat cu cei mai mari dintre cei mari ! Ford, Hawks, Hataway, Walsh, Preminger și a purtat, în lumea întreagă, imaginea inconfundabilă a personajului său : mersul de uriaș, înfățișarea statuară cu pălăria albă acoperindu-i fruntea, cu buzele strînse într-un rictus ironic, al blazării, cu pielea bronzată a pomeților și maxilarelor puternice, de bătăuș, cu ochii tăioși, ca o lamă de brici de un albastru glacial, cu mîinile sale enorme, ca două labe de uriaș, cu care pocnea pe toți ticăloșii și în care Winchesterul 73 sau Colt-urile păreau mici, atît erau de grele mîinile lui de boxeur, de zidar, de hingher. La înfățișarea lui exterioară, se adaugă felul în care legăna cuvintele, dominînd o scenă, părînd că nu joacă niciodată, deși el juca la fel ca oricare altul.

John Wayne este, pe scurt, un monstru sacru al cinematografului, unul dintre cei „de neatins, în jurul cărora nu mai încap îndoielile". Și totuși, pentru că el era acolo prezent permanent, a putut fi uitat, fără să fie recompensat multă vreme. A așteptat 50 de ani și 237 de filme pentru a avea Oscar-ul pe care l-a dorit, și care i s-a decernat pentru rolul savuros al unui bătrîn șerif, chior și mărginit, alcoolic și sentimental, brutal, dar cu inimă de aur, care acceptă să însoțească o tînără, pentru a-i aresta pe asasinii tatălui ei. Performanță uimitoare, în care Wayne nu-și ascunde vîrsta, burta mare, respirația grea și ridurile sale adînci ; dimpotrivă, se servește de ele ca un actor cu multă experiență, mîndru și stăpîn pe arta sa. El atinge sublimul, trecînd prin grotesc, și caricaturalul, trecînd prin emoție. În seara ceremoniei, în smokingul ce părea strîmt și prost croit pentru dimensiunile lui de uriaș, Marele John nu-și putea stăpîni o lacrimă. Ceea ce părea în ochii lumii ca o viață reușită și o carieră exemplară, nu era în forul interior al lui John Wayne decît o lungă și dureroasă traversare, înfiripată în cîmpiile Iowei, pentru a ieși la lumină, atît de tîrziu, pe scena Hollywoodului. Dincolo de tot și de toate necazurile și durerile, el avea Oscarul și mulțimea îl aplauda fără încetare. Emoționat, ridica statuia deasupra capului ca pe o jucărie ; statuia aceea strălucitoare și mult rîvnită, părea că se pierde în imensitatea pumnului său. Dintr-o dată, America descoperea că de 50 de ani Wayne ocupa peisajul social și cultural al țării, că din anii 30 pînă azi, impozanta figură a acestui personaj, mai simplu decît pare, a supraviețuit tuturor modelor, tuturor valurilor, tuturor fluxurilor și refluxurilor cinematografului, ale politicii, ale tabu-urilor. Dintr-o dată America descoperea umorul său care l-a ajutat să treacă, multă vreme, peste răul cel mai rău din lume, amenințarea permanentă a morții atîrnîndu-i deasupra capului timp de 20 de ani.

Dar era prea tîrziu. Cîțiva ani mai încolo și cîteva filme în plus pînă cînd atacurile repetate ale bolii vor pune stăpînire pe el. Agonia lui va fi lungă, de 100 de ori mai lungă decît aceea care l-a trecut pe Bogart peste apa Styxului, doar pentru că John Wayne era făcut dintr-un alt aluat. El posedă o asemenea robustețe, încît renaște, cu fiecare operație, mai puternic. Operat la inimă. Operat la vezica biliară. Operat la stomac, devine de nerecunoscut.

La 11 iunie 1979, în ciuda unei „rezistențe remarcabile, a unui moral fantastic", Ducele cunoaște sfîrșitul calvarului său. Ultimul dintre Giganți, Ultimul dintre Cow-boys s-a stins, dar numele lui, chipul lui e nimbat, mai mult ca niciodată, de aura legendei. Wayne continuă să existe printre noi, prin filmele din sufletul nostru.

Traducere și adaptare de Olimpia Nicola

RĂZBOIUL DIN CRETA NU VA AVEA LOC

Un dosar extraordinar de Jacques Antoine și Pierre Bellemare

Doi bărbati cu idei opuse, o femeie la mijloc, iată, totul, în Creta : de ajuns ca insula să se scalde în sînge și foc. Căci în Creta nimic nu este ca în alte părți !

În „Petit Larousse" această insulă legendară este descrisă destul de sec. Dar, deși sobru, articolul evocă decorul istoric al acestei tragicomedii în stil antic :

„Denumită în vechime Candia, insulă grecească din Mediterana ; 482 mii locuitori (cretani).

Geografie : o insulă prelungă, formată din lanțuri calcaroase alternînd cu cîmpii unde se dezvoltă cultura grîului, a vitei de vie, a citricelor și a măslinului.

Istorie : încă din mileniul al IV-lea, Creta devine un mare focar de civilizație. Cnossos a cunoscut cea mai mare prosperitate în mileniul al II-lea. După secolul al XV-lea î.e.n. a început declinul. Cucerită de romani (67 î.e.n.), de musulmani (826 e.n.), recucerită de Bizant (secolul IX), insula devine o bază venețiană (secolul XIII) înainte de a cădea în mîinile turcilor (secolul XVII). Autonomă în 1898, Creta a fost alipită Greciei în 1913".

„Petit Larousse" ar putea să adauge că insula este atît de frumoasă încît de la Homer încoace poeții n-au încetat niciodată să o cînte, că bărbații au sîngele atît de

fierbinte încît „vendetta" este un element al vieții cotidiene. Ar trebui de asemenea să adăugăm pentru a explica amploarea pe care a putut-o lua această afacere în anii '50, că în Creta viața este atît de simplă încît nu au existat niciodată mai mult de două partide politice : cei care sînt pentru și cei care sînt contra. Fără să poți descoperi, ca în alte părți, pe cei care sînt pe jumătate pentru și pe cei care sînt pe jumătate contra. Pe de altă parte, datorită situației sale strategice, în 1940 nemții nu au ezitat să ia insula cu asalt, organizînd prima mare operație aeropurtată din istoria militară. Populația îi privea cu atîta ostilitate încît în marea ei majoritate aderase la rezistență. De fapt, aici se găsește adevărata origine a acestei istorii. Căci, odată cu pacea, bandele înarmate au aderat la mișcarea „populistă". În timp ce alți cetățeni, care nu trecuseră la partizani s-au grupat pentru a forma partidul „liberal".

În partidul „populist", la loc de frunte, îl aflăm pe numitul Costa. Presa îl descrie ca pe un bărbat înalt și brun, purtînd o cămașă albă imaculată, un pantalon de călărie și cizme. „Sub aceste vesminte mîndre (se spune tot în presă), ghicești niște mușchi de otel, un corp suplu cu reflexe rapide..." Este regele munților, amestec de seducător și de bandit cu inima largă și unul dintre cei trei eroi ai acestei povești de necrezut.

În partidul „liberal" să-l salutăm pe al doilea erou, bătrînul deputat Petrakoghiorgis. Îl vom numi Petra. Este un cetățean respectabil din Heraklion despre care nu vom ști niciodată dacă mustața și barbișonul pe care îl împinge înainte cu autoritate sînt simbolul încăpățînării sau orgoliului său.

Al treilea personaj, femeia, este Tasoula, fiica lui Petra. Sentimentele sale evoluează după împrejurări, așa cum se va vedea.

Este frumoasă Tasoula ? Desigur, din moment ce toată lumea o dorește. Dar fotografiile ei apărute în ziarele grecești sînt prea proaste ca să-ți poți face o idee. În orice caz, o brună solidă, cu părul bogat, cu solduri mari și cu un surîs strălucitor.

Nimic nu s-ar fi întîmplat fără pasiunea lui Costa pentru Tasoula. Se cunoșteau din totdeauna. Cunoscuseră împreună jocurile copilăriei, plimbările, măslinii, culesul viei, pescuitul, slujba de duminică, dansurile în căldura serii, pînă cînd corolele albe ale parașutiștilor naziști au constelat într-o dimineață cerul cretan, pînă atunci neschimbat.

Idila copilărească s-a întrerupt. Dar Costa a putut dovedi că este cineva. Hărțuindu-l pe nazistul blindat care îi viola munții, el a devenit șeful rezistenței și a cucerit gloria.

În acest timp, Petra, tatăl Tasoulei, a rămas printre cei călduți : cei care, fără a colabora cu nemții, au suportat ocupația și nu au aderat la rezistență. Tot timpul războiului Tasoula a rămas deci lîngă tatăl ei, trăind la Heraklion, departe de faptele de vitejie din munți ale prietenului din copilărie.

În 1945, după ce defilase în triumf pe străzile Heraklionului în fruntea partizanilor, Costa, plin de praf, glorios, magnific a regăsit-o pe Tasoula. Și brusc s-a îndrăgostit. Avem de la el, reprodusă mai tîrziu într-un ziar local, această pură declarație de dragoste.

„O iubesc pe Tasoula la nebunie de cinci ani. Din 1945, de cînd am luat-o pentru prima dată de mînă. Timp de cinci ani am urmărit-o zi și noapte oriunde se ducea. Uneori, chinuit de nesomn, mă ridicam în mijlocul întunericului și mă duceam sub ferestrele ei, în speranța de a o vedea o clipă măcar..."

Într-o altă limbă nu pare mare lucru. Dar în greceste, textul original sună cu mult mai nobil !

Dar vai ! Cum ar putea șeful cretan al partidului liberal să-i acorde mîna fiicei șefului cretan al partidului populist ? Desigur că aceste două partide sînt un fenomen natural, profund respectabil și necesar, căci este nevoie de ploaie la fel cum este nevoie de soare. Dar, din nefericire, în atributiile fiecăruia intră și faptul de a nu se putea tolera între ele... Liberalii consideră că populiștii sînt niște exaltați, iar aceștia din urmă îi consideră pe liberali niște moliii agresivi, cea mai urîtă specie de moliі... Costa populistul este deci trimis la plimbare de tatăl liberal.

Pînă aici totul este limpede. Mai puțin limpezi, la drept vorbind, sînt sentimentele Tasoulei. Fapt este că în Creta există o soluție pentru acest gen de situație.

Un avocat va spune mai tîrziu :

„În Creta ne conformăm încă anticei tradiții a spartanilor, în virtutea căreia bărbații virili își fură logodnica".

Costa adună cinci prieteni credincioși, care luptaseră cu el în munți. Se aruncă în două mașini care le serviseră deunăzi în operațiile lor de comando.

Tasoula este surprinsă pe cînd ieșea dintr-un cinematograf, împinsă într-o mașină și,

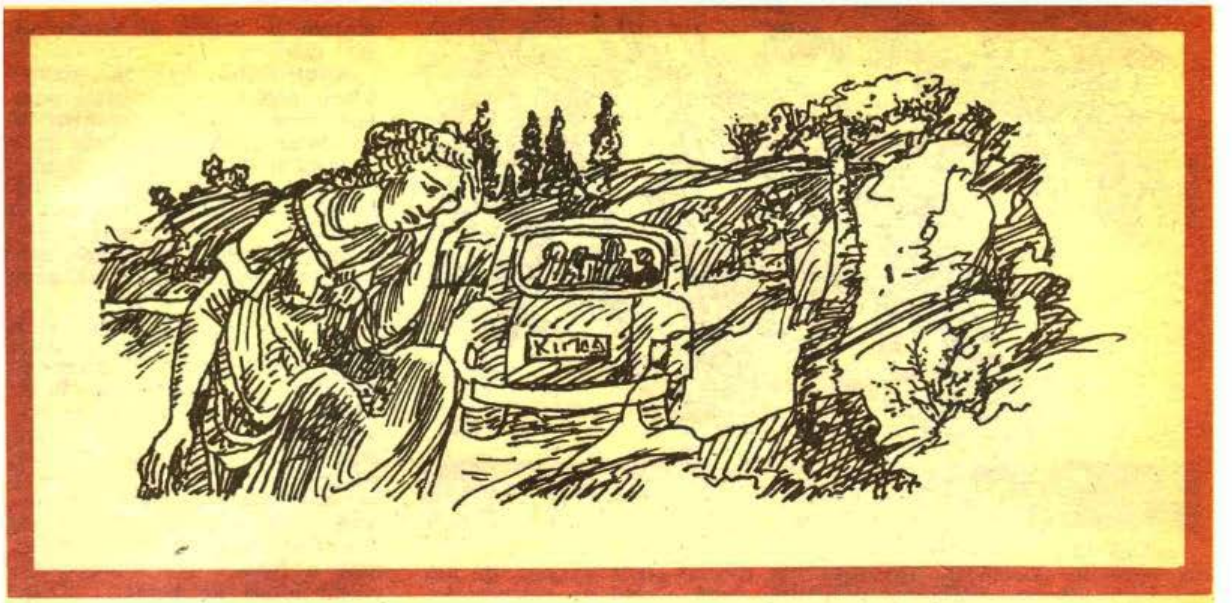

după o cursă înspăimîntătoare pe străzile Heraklionului, se îndreaptă „cu 100 pe oră" către munți. Tasoula este bine zgîlțîită, căci în Creta, în 1951, mașinile sînt dinainte de război și drumurile la fel.

La început, frumoasa se zbate din toate puterile. Apoi, cînd îl recunoaște pe Costa, se supune. Costa îi jură că nu se va atinge de ea înaintea celebrării căsătoriei de către un preot : că doar este o răpire oficială !

Scopul călătoriei este vechea mînăstire de pe muntele Ida, pierdută într-un deșert muntos, arsă de soare, unde supraviețuiesc călugări arhaici. Ei nu le fac nici o greutate pentru a celebra această căsătorie pripită. Au văzut ei multe în viața lor...

La rîndul său, imediat ce află de răpire, bătrînul Petra, tatăl, deputat liberal, cu bărbuța sa autoritară și respectabilă nu ezită nici o clipă. Nu numai că alertează poliția, dar pune în mișcare o mică armată personală compusă din rude apropiate, prieteni și dintre liberalii săi cei mai hotărîți. Se organizează vînătoarea răpitorului.

Bineînțeles Costa își cheamă și el partizanii pentru a se apăra de incursiunile clanului liberal, pe care-l susțin jandarmii. În această afacere, jandarmii au ceva în comun cu Tasoula : nu se știe ce gîndesc. Dar o răpire este o răpire și legea este lege pentru jandarmi. Ei îi susțin pe liberali pentru că răpita este fiica unui liberal.

În curînd, fiecare dintre cele două partide primește noi simpatizanți. Se formează două mici armate, gata să deschidă ostilitățile la primul semnal. Timp de mai multe săptămîni situația este atît de încordată încît guvernul grec proclamă legea marțială. În Creta ! Armata închide drumurile, percheziționează pe trecători, se declară starea de asediu ! Parcă s-ar fi întors războiul...

Jandarmii au înconjurat muntele Ida. Din mașinile lor garate la marginea drumurilor, la umbra arbuștilor pirpirii, ei comunică prin radio cu Ministerul de Interne și cu armata. Dar ce să faci împotriva mînăstirii, impresionantă, masivă și solitară, de unde parvine din timp în timp sunetul unui clopot din vechime. Este un loc sacru, pe care nici un jandarm nu ar îndrăzni să-l profaneze. Situația riscă să se eternizeze.

Dar brusc, într-o dimineață foarte devreme, se deschide o ușită. În fața zidului, în înălțimea muntelui, se zăresc două siluete minuscule. Sînt recunoscuți cu ajutorul binoclului. Costa și Tasoula au hotărît să se predea.

Ca să fie salvați de manifestațiile locale, Ministerul de Interne, înainte de a le lua orice interogatoriu, închiriază un avion și îi expediază la Atena pe continent. Este în același timp o măsură de prudență și de imprudență, căci focul care cuprinsese spiritele, pînă atunci limitat la Creta, se întinde în întreaga Grecie. Romanul de dragoste devine o afacere de stat, cu mari urmări politice ! Cele două partide istorice ale țării nu așteptau decît ocazia să se înfrunte ! Tensiunea devine națională și periculoasă. Într-o asemenea măsură încît președintele Consiliului, șefii celor două partide și arhiepiscopul însuși intervin pentru a împăca clanurile. Eforturile lor sînt însă zadarnice.

În tot acest tumult, cineva se gîndește totuși să-i ceară părerea Tasoulei. „Răpita" declară :

„M-am căsătorit în mod liber cu Costa, îl iubesc și vreau să rămîn lîngă el".

Iată o declarație care ar trebui să calmeze lucrurile. Dar este prea tîrziu ! Nimeni nu este atent la ceea ce spune principala interesată. Sau, mai degrabă, se fac interpretări. Anumiți liberali declară :

„Micuța idioată se sacrifică ca să calmeze spiritele".

Alții pretind ca Homer :

„Ea ne trădează, căci cele mai bune dintre femei cad pradă dragostei".

Oricum ar fi, chiar dacă fata consimțise, chiar dacă tradiția exista, chiar dacă se căsătoriseră, pentru liberali Costa nu avea dreptul să răpească. Și ei îl aruncă în modul cel mai liberal pe Costa în închisoare.

Procesul se deschide în martie 1951. Tragi-comedia devine declamatorie. În jurul Palatului întîlnești bărbați cu figuri hotărîte, prieteni ai lui Costa. Cu pumnalul și cu pistolul la centură ei pronunță amenințări fioroase în cazul în care șeful lor va fi condamnat !

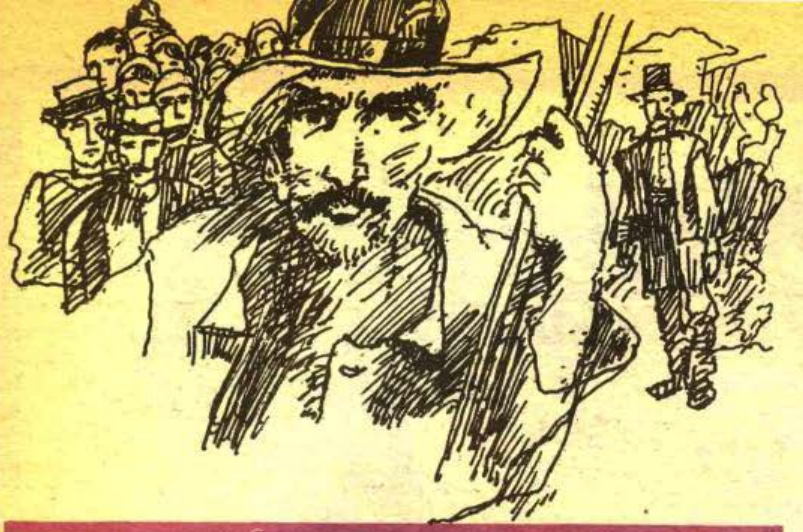

Ilustrații de Teodor Bogoi

Cît despre Costa, lanturile pe care le poartă la picioare nu i-au alterat orgoliul. În cursul dezbaterilor se uită la președinte cu o privire întunecată. Frumoasa Tasoula (deși este **corpus delicti**) nu s-a prezentat la audiență. Somațiile tribunalului nu au hotărît-o să nu se sustragă curiozității publicului. Ea așteaptă, la socrii ei liberali, verdictul care o va lipsi de soțul ei populist sau care i-l va reda.

Apariția tatălui Tasoulei la bara martorilor stîrnește o furtună.

„Fiica mea, afirmă el cu o voce stinsă, a fost sedusă a doua oară de propriul frate al lui Costa, un deputat din parlament, în timp ce răpitorul era în pușcărie!"

Efectul este imediat. Toată sala indignată se ridică în picioare vociferînd. Președintele lovește cu ciocănelul, dar nu se aude nici un sunet.

„Răzbunare! Răzbunare! Minciună!" urlă populiștii.

„Rușine! Rușine!" rag liberalii.

Acuzatul însuși se preface că vrea să-și rupă lanturile, ca și cînd ar dori să sară de gîtul socrului. Mama lui Costa lesină și trebuie să fie scoasă din sală. Trebuie să treacă mult timp și trebuie expulzate cîteva persoane din sală pentru a se restabili un calm relativ. Tatăl Tasoulei își temperează acuzația și recunoaște că s-a lăsat purtat de retorică.

„N-am vrut să spun, precizează el, că fiica mea a devenit amanta cumnatului său, ci numai că acesta, în timp ce Costa era în închisoare, a corupt-o ducînd-o prea des prin cabarete și prin alte locuri de distracție nocturne ca să și-o facă aliată... Trebuie de asemenea ca tribunalul să știe motivul pentru care m-am opus acestei căsătorii: în timpul celor treizeci de ani de viață, Costa nu s-a descălțat niciodată și n-a dormit niciodată în patul lui! Iată bărbatul impus bietei mele copile!"

După aceste cuvinte jignitoare, tumultul populist va dura aproape o jumătate de oră... Momentul culminant al dezbaterilor va fi evident pledoaria. Avocatul, alăturîndu-l pe Costa eroilor Greciei antice, regretă mediocritatea obiceiurilor și moravurilor moderne: amanți mărunți, legi mărunte, crime mărunte, orgolii mărunte. A! dacă toți grecii ar fi cum e Costa, dacă ar putea iubi cum iubește Costa!

În acest moment, președintele nu se poate împiedica să facă un comentariu prudent:

„Treburile țării sînt și așa destul de complicate. Ce-ar fi dacă toți grecii ar fi asemenea lui Costa..."

De altfel, Ministerul public presimțind că vor fi invocate valorile antice a răspuns dinainte:

„Grecii antichității cu care ni se impune urechile aveau spațiu! Fiecare familie, în insula ei, putea să-și permită să aibă sentimente măreți, dar ele nu mai încap în apartamentele moderne! De fapt, inculpatul întruchipează tendințele cele mai sălbatice ale omului primitiv și concepțiile sale nu se împacă cu principiile civilizației!"

Pe culoare, în așteptarea verdictului, s-ar auzi zburînd o muscă, dacă ar fi posibil să o distingi de celelalte: căci sîntem la Atena și începe să fie cald.

Autoritățile sînt la strîmtoare căci, în virtutea unei legi care reprimă organizarea bandelor înarmate, Costa riscă nici mai mult nici mai puțin pedeapsa cu moartea. Să sperăm că juraților n-o să se pronunțe pentru hotărîrea extremă care riscă să declanșeze, de data asta cu adevărat, războiul civil!

Din fericire, acuzația nu a reușit să dovedească că acuzatul era înarmat în momentul răpirii. La drept vorbind, nici n-a prea încercat să dovedească ca să evite ce era mai rău. Anumiți liberali speră chiar că răpitorul va fi achitat, temîndu-se de răzmeriță. Dar asta ar fi prea de tot. Trebuie doar arătat că legea e lege. În consecință, după lungi deliberări, Costa este condamnat la doi ani închisoare și la o amendă. Verdictul este întîmpinat cu huiduieli, dar importante forțe polițienești împiedică cele două clanuri să se ia la bătaie.

Dar dacă înțelepciunea verdictului a evitat răzmerița la Atena, în Creta lupta între cele două familii rivale continuă. În insulă, fiecare își pregătește armele. Prietenii condamnatului sînt hotărîți să-l elibereze cu forța înainte de terminarea pedepsei. Cei ai tatălui Tasoulei au anunțat că vor răzbuna în sînge onoarea familiei lor. În aceste condiții, nimeni nu îndrăznește să afirme că un nou război al Troiei nu va avea loc.

Cît despre Costa, el se mîngîie la gîndul că frumoasa Tasoula îl așteaptă cu credință în vecinătatea închisorii și că pînă la urmă vor face o mulțime de mici cretani.

Apoi brusc, trei lovituri de teatru!

Prima: Petra, tatăl provizoriu învins, om de cincizeci de ani, încăpățînat, crede că poate demonstra că prietenii lui Costa erau înarmați. Deci, dorește să deschidă un al doilea proces.

A doua lovitură de teatru: Tasoula părăsește Atena cu avionul. Confirmînd imensa fericire a căsătoriei sale, ea vine să pledeze împotriva propriului ei tată!

A treia lovitură de teatru: este însoțită de Costa care a fost eliberat pentru bună purtare!

În Creta, cuplul este obiectul unei imense manifestări de simpatie, dar pus sub supravegherea poliției, care se teme de un atentat.

Atunci Petra renunță să redeschidă procesul. Dragostea biruitoare se bucură prea mult de favoarea populară și steaua sa de tată nobil păleste. Aparent, ar trebui să ne oprim aici. De altfel, cei doi turturei se întorc pe continent și pasiunile se sting. Dar asta ar însemna să nu cunoști femeile...

Peste un an, Tasoula debarcă din nou în Creta. Fa cere **protecția poliției, căci și-a părăsit soțul !**

Întoarcerea fiicei risipitoare este fotografiată în presa locală și descrisă, în următorii termeni traduși din cretană :

„În biroul căpităniei portului, bătrînul liberal, cu vocea întretăiată de emoție, mîngîie părul fiicei sale care se tîrăște la picioarele sale. Plîngînd, îl imploră s-o ierte. În camera vecină, mama leșină în brațele surorii sale...“ (Notă : **trebuie să înțelegeți că sora nu se numește Marioara sau Ioana.** Ea se numește Electra, ceea ce **creează obligații). Și Tasoula** declară ziariștilor, uluiți, că ea nu acționează împinsă de nici o constrîngere, ci că pur și simplu nu se mai înțelege cu Costa. :

„Vreu să dorm zi și noapte pentru a încerca să uit coșmarul pe care l-am trăit ! Nici pomeneală să mă întorc la Costa pe care nu l-am iubit niciodată ! M-am dus după el numai ca să evit represaliile sîngeroase dintre cele două familii și așteptam un moment propice ca să-l părăsesc.. Am venit să trăiesc lîngă cei pe care îi iubesc cu adevărat. Am plecat pe ascuns de acasă, lăsîndu-mi verigheta pe pat“.

eci, în timp ce bătrînul triumfător își aduce fiica acasă, jandarmeria scîrbită se pregătește pentru o nouă stare de asediu.

„Bătrînul Petra trebuie să fie atent la viața lui, spune toată lumea. În Creta nu te joci cu lucrurile astea ! O să fie vărsare de sînge !“

Jandarmii îl observă pe Costa cu neîncredere. Pentru moment nu se manifestă. Ori este zdrobit căci și-a pierdut și dragostea și onoarea, ori își ascunde jocul.

„Sper că Tasoula se va căi de ce-a făcut. Am iubit-o pe Tasoula cum adori un idol, dar ea a ucis în mine dragostea. Dacă o întîlnesc, mi se va părea că am în fața mea o străină“.

Jandarmii cretani, însă, nu se încred în această renunțare Opinia publică și mai puțin. Ar fi prea decepționant. Un erou grec nu obosește. Dacă în plus mai este și cretan și amenințat, ca Minotaurul, să poarte în curînd coarne, ori devine sălbatic, ori decepționează. Petra o știe foarte bine și încearcă să prevină riposta cum poate.

Lumea freamătă la Heraklion cînd el anunță că are intenția să-i ceară lui Costa un miliard de drahme drept despăgubiri ! În oraș sînt mai mulți jandarmi decît civili și trecătorii merg pe lîngă ziduri. Ici și colo, la periferie, trec mașini care claxonează, pline ochi cu puști de vînătoare.

Și la drept vorbind, periferia Heraklionului nu este prea departe de centru. Autoritățile își petrec timpul ducîndu-se și venind de la casa lui Costa la casa lui Petra... Pînă la urmă, se ajunge pare-se la un armistițiu tacit între părți : dacă Costa nu mișcă, Petra nu îi va mai cere miliardul de drahme. Sîntem în 1952.

La 15 februarie, domnul Petrakoghiorgis, deputat liberal cretan, obține o viză pentru Statele Unite pentru el însuși și fiica sa, Tasoula. Ei iau avionul spre Detroit, unde au rude.

Cît despre Costa, el recade în anonimat. Ziarele grecești, după ce făcuseră din el un erou, nu vor mai spune nimic în următorii ani.

Așa se sfîrșește această istorie autentică : în coadă de pește.

Dar, veți spune, asta e tot ? Toate puștile acelea, armata, starea de asediu, asediul mînăstirii și nici un singur mort ? Nici o picătură de sînge vărsată în acest al doilea război al Troiei ?

Ei bine, tocmai aceasta ni se pare a constitui — în mod excepțional — un dosar extraordinar.

În românește de
Mihaela Gulea

Poeme de
Nicolae Dan Fruntelată

Tot timpul, cineva

Tot timpul, cineva întreabă
hei, omule, unde-s corăbiile tale
ce mai negustorești, ce mai pierzi, ce mai lupți
acolo, în mările australe ?
Ce mai iubești, ce cuvinte-ți mai vin
taifunuri lovindu-ți auzul, privirea
ce copil, ce tînăr, ce singur bărbat
îți răspunde-n oglinzi, îți bîntuie firea ?
Hei, omule, naufragii nu mai visa
pe mari însule îmbătate de soare
înțelege odată că din norduri de rup
iceberguri prelungi, călătoare
du-ți corăbiile în golfuri de somn
lasă tăcerea să are pe ape
întoarce-te-n taina din care-ai fugit
e seară aproape, e iarnă aproape
Tot timpul care-a rămas, cineva
cu glasul meu, verbe de aur răscoală
dar ele plutesc, ele încă plutesc, ele încă plutesc
într-o disperată, fantastică boală

Colind

— primarului de la Pomârla —

Fratele meu de peste deal
trăiește sărbătorile mele
respiră dimineața în care mă trezesc
își spală ochii în aceleași stele
o, am văzut un sat ieșit la secerat
cînd grîul era verde, orb și crud
cînta un cîntec fără cuvinte, mut
doar eu îl știu, doar eu îl mai aud
și-un deal de moarte între noi creștea
ca între doi planeți în timp pierduți
fratele meu, cum te-o mai fi chemînd
și de rămas ce ți-a rămas să uiți
eu pot atîta, să te chem prin grîu
prin iarbă și prin aerul rărit
e Anul Nou, beau vin cum ți-aș cînta
colinda de cu zori și de-asfințit
cum ți-aș visa un vis îndepărtat
vînătorind prin veacuri și vecii
după vinatul care-a fost rănit
de ochii noștri gemeni, încă vii

Seară de teatru

— prietenilor mei actori —

Hei, începe spectacolul, e iarăși vară
ard trandafiri pe parchet, miroase-a grîu
a soare electric și-a copilărie
dezbrăcați-vă, ne vom arunca într-un rîu
vom recita, vom iubi și vom crede
în seara eternă, în clipa ce piere
din cușca memoriei, Will va șopti
că în rest e tăcere, tăcere
ce dans, trupul tău obosit va trăi
ce îndelungată plutire
oglinzile visului iar vom minți
respirînd amintire
dar e frig, e prea frig și cuvîntul străin
între vorbele dulci se răscoală
ar fi fost prea frumos, prea firesc de nebun
hei, începe spectacolul, iarna trage în noi
și nu-i nimeni în sală

Cum se face un avion

Mai intîi
se visează marile aeroporturi ale lumii
orașe de sticlă păzite de fluviile betonului
căldură, lumină, fotolii, mărfuri scumpe,
miros de trabucuri și de continente exotice
afaceriști, emigranți, femei singure, delegați,
difuzoare repetînd geografia lumii. Stop.
Se ia apoi o foaie albă de hîrtie
în bucătăria rece unde aerul trecutelor sărbători
pîlpîie încă
se îndoaie pe lung, cu eleganță, cu mișcări ferme
se desenează pe ea ferestre — nu uitați,
clasa I-a de lux și clasa turist
pe urmă abia, dintr-o altă foaie
se croiesc aripile, se montează, se dă un nume
se deschide fereastra, afară ninge potop
pasărea taie fulgii, se îneacă în viscol
dispare, o pîndesc difuzoarele
și o anunță din vis în vis
Copilăria mea a venit iarna
iar am fugit desculți din paradis

La Apele Vii

Liniște, prieteni, doarme vinul
somn împărătesc și-ncremenit
el — fereastra de privit în suflet
el — poemul încă nerostit
sîngele acestui trup tomnatic
soarele trecutei disperări
noi, păzindu-i somnul în plutire
păsări ocrotind pierdute mări
nici o vorbă nu se poate naște
nici o rugă nu se va ruga
e aproape moarte sub pămîntul
unde arde roșia lui stea
Va mai fi-va oare dimineață
peste albe, palide cîmpii ?
Liniște, prieteni, doarme vinul
într-o cramă la Apele Vii.

Bocet

Și mîna lui dreaptă, plecată în călătorie
prin iarna celor niciodată rostite
descoperea orașe pierdute în somn
iubiri neatinse, trădări și ispite
rămîneau urme, cîte-un vînt ca un bici
mușca din ele, lacom, cu uitare
și iar se întorcea, el, blestemat
să care munți de sunet în spinare
unde-i, maică, primăvara
lasă-mi-o, maică, să vie
obosită-i dreapta lui
de cît n-a putut să scrie
dorm cuvintele în ea
ca semințele-n pămînt
cine i le-o secera
cîte i s-or pierde-n vînt
Și cerul iernii înflorea de frig
și călătoarea nu putea să-ndure
iar undeva, în munți, creștea într-un brad
tristă și oarbă palida secure.

Indrușaim

Să ne întîlnim, iubito,
numai dacă ne găsim
între două vorbe vechi
floare de indrușaim
tu, atîta Orient
cît încape într-o vară
eu, mai Nord și mai sărac
frunză de salcîm, amară
să te mint c-am fost plecat
peste Indii, mai departe
tu să știi, dar să te faci
că mă crezi trăind o carte
doamne, ce ochi tînăr foarte
și ce singe de nebun
caravană de iluzii
kazalkîm, karakorum
să mă părăsești, iubito
după ce ne regăsim
între două vorbe vechi
floare de indrușaim

Răsăritul cuvintelor

De astăzi știu
una din cele șapte minciuni
ale antichității care înlăcrimează
memoria noastră obosită, modernă
este, știu sigur de astăzi,
salvarea bibliotecii din Alexandria
Prea multe cuvinte trăiesc
prea multe adevăruri cutreieră
somnul sensibil al plantelor vii
prea mulți se îmbată cu versuri geniale
murind de frumusețe, scandînd
ceea ce li se pare abia descoperit
cînd totul există de-atunci, dinainte
o, ce minciună superbă, ce fericire
să știi că spiritul a fost salvat
că manuscrisele nu pot să ardă
fiind pulberea stelelor, de neatins, în mișcare
născînd mereu ca o natură secretă
în afara timpului prin moarte trădat
iată dovada — răsăritul cuvintelor
după legile vechi, neschimbate vreodat'
arderea unei biblioteci — cea mai glorioasă minciună
de care Poetul poate fi făcut vinovat
El — cititorul cărților pierdute
născîndu-se din fiecare verb uitat
bolnav de viață ca de-o-nsingurare
visînd mereu la ce nu-i de visat

Petru Vintilă

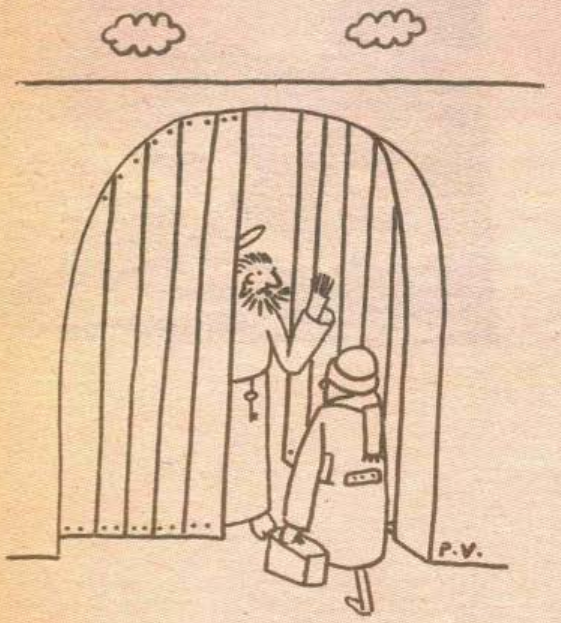

Sfîntul Petru : Un bob zăbavă ! Numele, prenumele și profesia.
Eugen Barbu : Nu le pot divulga. Sînt incognito.

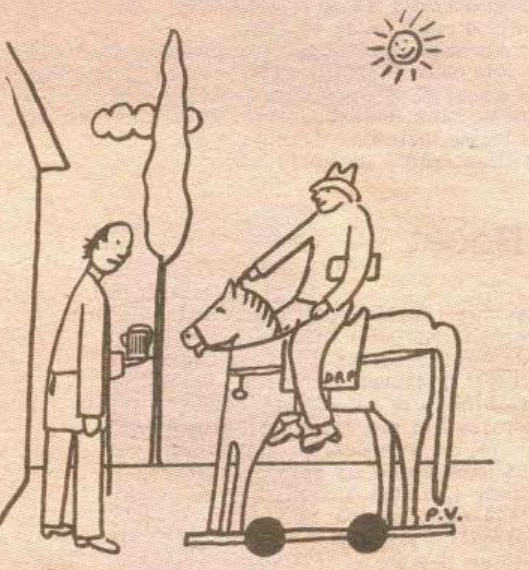

Ospătarul : — Ce doriți, cavalere ?
D.R. Popescu : — O bere pentru calul meu !

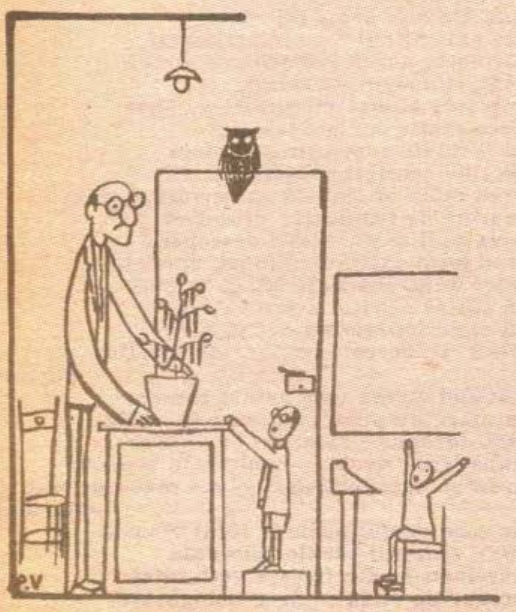

— Unde se cultivă soia ?
— În Paris...er și în Francfurt...er

Sfîntul Petru : Fănuș, trebuie să-ți mărturisești păcatele !
Fănuș Neagu : Am fost un nebun al marilor orașe...
Sfîntul Petru : Frumos ! Dar să știi că aici nu-i „Mărul de aur".

CÎT DE BIZANTINĂ ESTE CIVILIZAȚIA

Frescă de ...a Arb...

ROMÂNEASCĂ?

de Nicolae Șerban Tanașoca

Aerul bizantin al civilizației medievale românești este un fapt de domeniul evidenței. Nu e nevoie de prea multă erudiție pentru a sesiza în arhitectura și pictura vechilor noastre biserici, în stilul de gîndire și expresie al vechii noastre literaturi laice și bisericești deopotrivă, în aspectele ceremoniale, adînc semnificative pentru o anume mentalitate colectivă, ale vieții politice și religioase, în costum ca și în conduită și chiar în organizarea societății românești medievale acel ceva bizantin care trădează o adîncă și intimă aderare a românilor la bizantinism și care ne apropie de celelalte popoare din marea familie spirituală a creștinătății răsăritene — greci, sîrbi, bulgari, ruși. Sîntem singurii romanici care au adoptat modul de a concepe și practica creștinismul al bizantinilor atît de hotărît și de tenace în menținerea acestei opțiuni de-a lungul veacurilor încît nici măcar trecerea la uniație a însemnatului număr de ardeleni din secolul al XVIII-lea, cu tot ce a adus ea ca înflăcărare latinizantă, nu a putut să înlăture ritul bizantin devenit un element fundamental al tradiției, definitoriu pentru conținutul sufletului nostru național. Este neîndoielnic deci că acel factor de unitate din viața istorică a popoarelor Sud-Estului european care a fost Bizanțul a acționat profund și durabil și asupra noastră contribuind la fixarea locului nostru în istoria universală.

Refuzînd, nu totdeauna cu succes deplin, tentațiile judecăților impresioniste, cercetători români și străini, a căror listă nu ni se pare necesar să o dăm aici, au încercat să definească pe căi științifice, întemeiați pe dovezi sigure și urmînd o metodă riguroasă de interpretare, în ce măsură este și pe ce căi a devenit bizantinismul o notă caracteristică a civilizației românești. Folosind comparatismul, modalitate de investigare ale cărei tehnici s-au afinat atît de mult în vremea din urmă, unii dintre ei s-au străduit să afle și cît de originală a fost receptarea și prelucrarea sugestiilor bizantine în această civilizație. Cum și cît de bizantină e civilizația românească, cum și cît de românească e varianta de bizantinism elaborată de poporul român în epoca medievală — iată întrebările la care e necesar să răspundem, pe urmele acestor cercetători, dacă dorim să surprindem într-adevăr individualitatea profilului spiritual al românilor în ansamblul popoarelor lumii.

Raţiunile strategice imperiale şi părăsirea românilor

Această constatare preliminară se impune : cu excepţia Dobrogei, a gurilor Dunării şi, la îndepărtate răstimpuri, a unei zone mai mult sau mai puţin largi de la nordul Dunării, Imperiul bizantin nu a stăpînit niciodată în chip direct teritoriul României şi pe locuitorii săi. Oricît de intense ar fi fost — şi pe zi ce trece descoperirile arheologice şi cercetările de izvoare scrise arată tot mai mult că au fost intense — legăturile lumii româneşti cu Bizanţul, ele nu au avut ca temei nici prezenţa unor autorităţi bizantine la nordul fluviului, nici măcar intenţia Imperiului de a-şi îngloba teritoriul de viaţă al poporului român. Aşa cum a arătat strălucit N. Iorga, de la Aurelian şi pînă la ultimul dintre Paleologi, ba chiar, după acesta, la sultanii otomani, obiectivul strategic al Imperiului de miazănoapte a fost şi a rămas consolidarea limesului dunărean faţă de asalturile venite din partea stepei eurasiatice. Abandonarea Daciei a fost, tocmai în virtutea acestei raţiuni strategice, definitivă şi părăsirea românilor „în calea răutăţilor", locul nostru în istoria universală, era cu atît mai tragică cu cît răspundea unui interes vital al „lumii civilizate" a vremii. Acelaşi interes însă dicta Bizanţului, ca şi romanilor, politica de satelizare, de federare a formaţiunilor politice alcătuite de năvălitori în nordul Dunării pentru pacificarea fruntariei şi tempera astfel condiţia vechilor locuitori. Atunci cînd a fost şi aşa cum a fost, politica Bizanţului de încadrare a ţărilor române în sfera sa de influenţă — în secolele XIV-XV — a urmat aceeaşi raţiune de stat. Dacă au ajutat, facilitînd-o ca împrejurări uşurătoare, romanitatea şi mai ales creştinismul românilor nu au determinat, cum au crezut iluzionîndu-se unii cercetători, amăgiţi de retorica ideologică a vremii, politica de apropiere a Imperiului bizantin faţă de românii supuşi sau numai ameninţaţi de năvălitorii stepei.

Dicţionar bizantin : vlah = barbar

Am spune chiar, vorbind despre romanitate ; dimpotrivă. În chip surprinzător, bizantinii nu găsesc în originea romană a românilor, pe care o cunosc şi, prin Ioan Kinnamos, sînt cei dintîi care să o ateste, un temei de solidaritate cu strămoşii noştri, deşi ei înşişi se socotesc şi se numesc romei, adică romani. Înverşunarea cu care bizantinii se obstinează să vadă în români o etnie barbară, străină de Imperiu şi numai tolerată nu-şi are egal decît în literatura maghiară despre românii din Transilvania. În pofida faptului că românii se numesc ei înşişi români, în toate dialectele şi graiurile lor, fie nord-dunărene, fie balcanice — drom, rumâni, arom. arumâni şi rumâni, istr. rumeri — bizantinii îi desemnează prin etnonimul de împrumut slav vlahi. La nivelul literaturii culte numeroase sînt mărturiile despre atitudinea de ostilitate a bizantinilor faţă de aspiraţia românilor la conservarea şi afirmarea identităţii lor romanice. Un Kekaumenos, de pildă, tipul „bizantinului de mijloc" din secolul al XI-lea (P. Lemerle), om de cultură mediocră şi tocmai din această pricină reprezentativ pentru mentalitatea comună, vede în vlahi urmaşi ai dacilor şi besilor care s-au răzvrătit şi altă dată împotriva romanilor, referindu-se expres la războaiele dacice ale lui Traian şi la victoriile sale asupra lui Decebal. În concepţia lui Kekaumenos, moştenirea Romei revine integral romeilor, bizantinilor şi niciodată vlahilor, românilor. La fel de semnificativă este atitudinea faţă de români a lui Nichita Choniates, în secolul al XIII-lea : în vreme ce Inocenţiu al III-lea face din constiinţa romanităţii vlahilor lui Ioniţă-Caloian un argument în favoarea unirii lor bisericeşti cu Roma şi a reintegrării lor în ordinea politică mondială legitimată de papalitate, istoricul bizantin păstrează o tăcere desăvîrşită asupra legăturilor dintre scaunul pontifical şi Tărnovo, privindu-i pe vlahi numai ca pe iniţiatorii coaliţiei barbare româno-bulgaro-cumane îndreptate împotriva Bizanţului. În secolul al XV-lea, un alt scriitor bizantin, Ioan Canabutzes, catalogîndu-i pe români între barbari, ne oferă şi argumentul ideologic al acestei clasificări : „noţiunea de barbar se defineşte nu prin credinţă, ci prin neam, limbă, orînduire politică şi cultură" ; formulată în asemenea termeni, condiţia barbară nu poate fi depăşită decît, evident, prin bizantinizare integrală.

Reciproca aversiune vlaho-bizantină

A doua noastră constatare va fi deci aceea că bizantinii au exclus pe români din rîndul moştenitorilor legitimi ai Romei, contestîndu-le libertatea politică şi culturală la care aspirau în virtutea romanităţii lor şi asimilîndu-i cu barbarii. Nici această atitudine nu este altceva decît expresia unei raţiuni de stat, ultima consecinţă a unei evoluţii care-şi are principiul determinant în însăşi esenţa sistemului politic bizantin, în ideea bizantină care-i respinge, prin natură, pe români. Bizanţul a devenit ceea ce a fost, un stat monarhic, teocratic, de tip oriental, numai după ce s-a desprins de Roma, de tradiţia politică şi culturală pe care aceasta o reprezenta şi a adoptat elenismul. Din trecutul său roman, Imperiul transferat pe Bosfor, în lumea greacă, a păstrat numai numele, principiu de unitate şi legitimare a aspiraţiei sale la organizarea politică a

lumii sub egida sa, fiind în realitate un imperiu elenistic de limbă greacă și religie creștină. Romanitatea daco-ilirianā, ultimul bastion al vechii Rome latine în Orient, a împiedicat pînă în secolul al VII-lea această evoluție. Numai după anihilarea ei, prin barbarii avari, slavi și bulgari, afirmarea Constantinopolului ca unic centru de autoritate politică, prin împărat și bisericească, prin patriarhul ecumenic, devine deplină. În atitudinea Bizanțului față de români, urmașii acestei romanități orientale, ostile elenizării și legate de creștinătatea latină occidentală, găsim ecoul acestei vechi antinomii.

Că așa stau lucrurile o dovedește și atitudinea românilor față de Bizanț. În toate dialectele și graiurile românilor, atît în cele de la nord de Dunăre, cît și în cele balcanice, bizantinii nu sînt numiți niciodată altfel decît greci, iar statul bizantin este în toate timpurile pentru români împărăția grecească. Acest mod de a particulariza în fond Imperiul bizantin cuprinde o implicită contestare a aspirației bizantine la universalitate ; el reprezintă o moștenire a românilor din vremea Imperiului încă latin și s-a transmis, prin ei, slavilor și bulgarilor. Definirea Imperiului bizantin ca imperiu grecesc este un loc comun în gîndirea politică a Occidentului romano-catolic ; în romanitatea lor, pe care o opun grecității bizantine, românii puteau găsi deci temeiuri de apropiere cu Apusul. Din punctul de vedere al Constantinopolului, rezerva ostilă față de vlahi apare așadar deplin justificată.

Efectele respingerii constantinopolitane : apariția unei noi națiuni

Unii istorici bisericești au căutat, din prejudecată confesională, să demonstreze că, deși de limbă latină, românii au fost dacă nu din capul locului, de foarte devreme sub jurisdicția legitimă a Constantinopolului grecesc. Nu credem că așa stau lucrurile. Puținele mărturii pe care le avem despre creștinismul latin din Illyricum pledează pentru teza opusă, pentru romanitatea acestui creștinism. Nu numai cele mai vechi obiecte creștine descoperite pe teritoriul Daciei traiane vădesc orientarea populației către Italia, Panonia, Illyricum, dar și personalitățile ecclesiastico cunoscute, un Nicetas din Remesiana, un Dionisius Exiguus se arată strîns legați, cum era și firesc, de creștinătatea occidentală. Acești străromâni, cum încerca să-i numească un învățat prelat contemporan, au fost desigur ortodocși, dar nu pentru că țineau de biserica constantinopolitană, atît de supusă rătăcirilor, ci tocmai pentru că păzeau dreapta credință apărată, împotriva Constantinopolului de către papalitate. Intrarea românilor sub jurisdicția bisericească a capitalei bizantine s-a făcut mai tîrziu, prin slavo-bulgarii creștinați pe cale politică de Imperiu și subordonați lui.

Cristalizarea românilor ca popor romanic nou, etnogeneza românească nu datorează așadar Bizanțului un principiu formativ, ci numai unul negativ, de respingere. Românii au devenit români, pentru că Imperiul bizantin a dorit să vadă în ei vlahi barbari și nu cetățeni ai săi de limbă latină. Așa stînd lucrurile, rolul Bizanțului în etnogeneza noastră este profund diferit de cel pe care el l-a jucat în formarea altor popoare, ca de pildă în formarea poporului bulgar, căruia i-a oferit un model de organizare politică menit să favorizeze deopotrivă fuziunea între creștinism a slavilor de sud-est și a bulgarilor turanici. Impunînd numele etnic de vlahi tuturor românilor, Bizanțul a recunoscut formarea unei noi națiuni, i-a dat conceptul, am spune, în conștiința europeană a vremii.

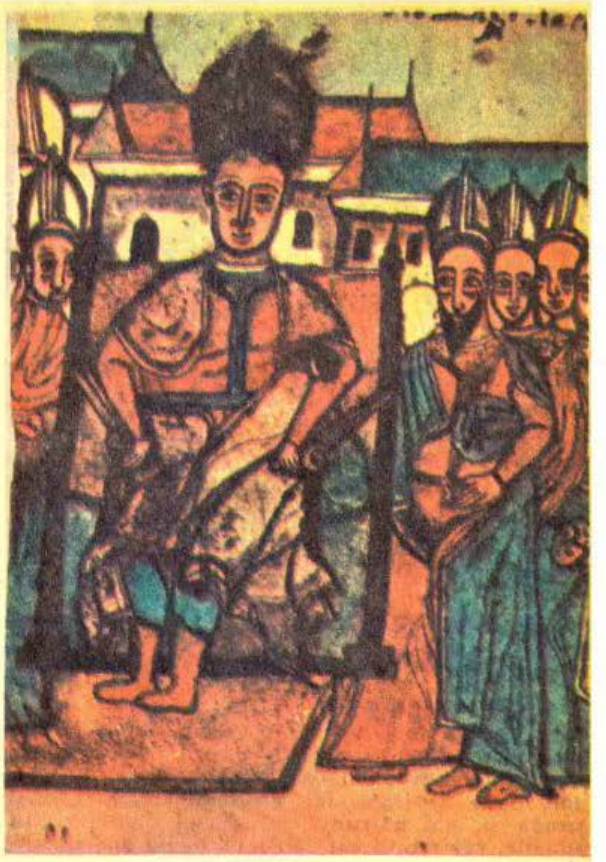

Fetișizarea ideii bizantine

Aspectul cel mai impresionant și mai profund al influenței bizantine asupra românilor îl constituie desigur modelarea în formele ritului bizantin a vieții religioase românești, încadrarea românilor în biserica creștină a Răsăritului. Istoricii noștri bisericești fac din atașamentul românilor față de „ortodoxia" bizantină o realitate străveche și, desigur, o virtute națională. În perioada interbelică un întreg curent nu numai literar, dar și politic, a făcut din ortodoxia și bizantinismul nostru un ideal mijloc de vindecare a tuturor relelor de care, după părerea inițiaților lui, ar fi suferit lumea românească modernă. Ortodoxia bizantină a fost adeseori elogiată pentru rolul pe care l-a avut în conservarea ființei noastre naționale și, în opoziție cu romano-catolicismul, pentru caracterul ei tolerant, pentru apropierea ei mai mare de creștinismul autentic al primelor veacuri din istoria bisericii, de acela al apostolilor și ucenicilor lor.

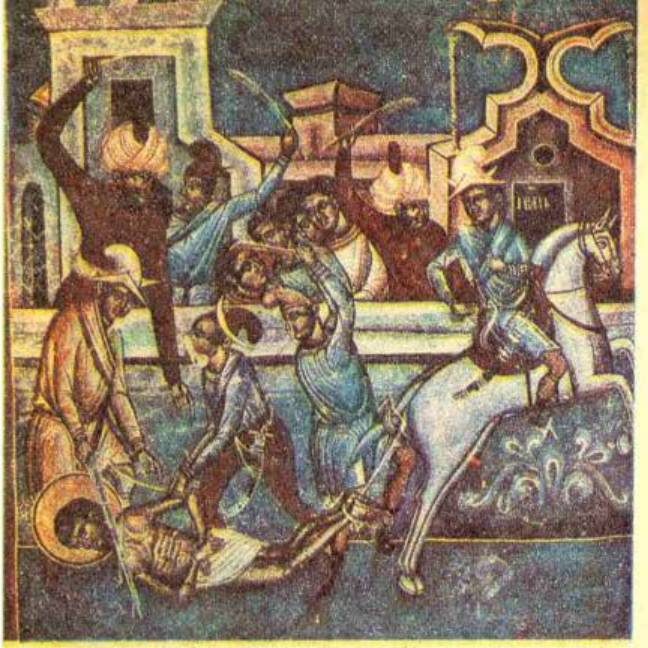

Detaliu din fresca de la Voroneț

S-a atribuit ortodoxiei bizantine chiar forța de a fi modelat în sensul unui anumit democratism și patriarhalism, atenuîndu-i asprimile, regimul feudal din Europa sud-orientală, în evul de mijloc, de a fi imprimat un anumit spirit, mai uman și mai pătruns de sensul solidarității umane, regimului capitalist în zorile epocii moderne.

Ortodoxia nu se confundă cu bizantinismul

Luînd în considerare cu toată seriozitatea asemenea judecăți formulate de învățați dintre cei mai respectabili, fără să contestăm parțiala lor îndreptățire de multe ori, trebuie totuși să facem serioase rezerve pe marginea lor. În primul rînd e necesar să precizăm că ortodoxia nu se confundă cu bizantinismul. Ortodoxia, adică dreapta credință, este o noțiune ce privește aspectul teologic, al conținutului de idei despre Dumnezeu pe care-l găsim într-o doctrină religioasă profesată de cineva în raport cu divinul întemeietor al acelei religii. Este deci ortodoxă biserica ce propovăduiește creștinismul conformîndu-se întru totul învățăturii lui Hristos. În acest sens trebuie să recunoaștem că în perioada protobizantină purtătorii de cuvînt cei mai autentici ai ortodoxiei nu au fost episcopii constantinopolitani, ci pontifii romani. Roma a combătut cu mult mai multă vigoare decît Constantinopolul, decît Orientul în genere, patria lor de origine, ereziile în epoca zisă a disputelor hristologice și, mai tîrziu, în perioada iconoclastă. Bizanțul a fost nemăsurat mai mult eterodox, biserica bizantină, supusă mai lesne decît cea romană capriciilor imperiale. Bizantinismul, în materie eclesiastică, privește mai cu seamă ritul și un aspect politic-administrativ al vieții bisericești : încadrarea credincioșilor într-o provincie ecleziastică, așezarea lor sub jurisdicția unei mitropolii bizantine, în speță sub jurisdicția Constantinopolului care se afirmă, treptat, ca primul scaun și ultima instanță în asemenea chestiuni administrative și juridice în lumea greco-orientală, în Imperiul de răsărit.

Toleranța valahă și intoleranța constantinopolitană

Dacă ortodoxia presupune toleranța, bizantinismul este deopotrivă, așa cum îl cunoaștem din istorie, cel puțin la fel de intolerant, de politic, pe cît a fost ca instrument al statului în Occident, catolicismul. Este adevărat că nota cea mai caracteristică a bisericii bizantine o constituie adaptarea ei mai suplă la cadrele de viață administrativă și politică ale statului, cu un cuvînt mai limpede subordonarea ei față de stat, față de Imperiu. În același timp, biserica bizantină s-a afirmat, în opoziție față de cea romano-catolică, ca o biserică a particularismului național. Născută din aspirația lumii grecești la autonomie față de Roma, ea a afirmat cu vigoare mai întîi independența și egalitatea episcopatului constantinopolitan dar mai tîrziu supremația acestuia peste întreaga lume creștină răsăriteană. Biserica bizantină oferă așadar statelor și popoarelor din Răsărit modelul unei biserici autocefale, naționale, dar nu trebuie să credem că ea a fost înțelegătoare față de aspirațiile la autocefalie ale acestor noi biserici naționale create după modelul ei. Dimpotrivă, biserica bizantină a încercat cu vigoare și adesea cu succes, recurgînd nu o dată și la mijloacele de coerciție ale Imperiului, să impună limba și cultura creștină greacă bisericilor aflate în subordinea ei ; ea a rezistat cu tărie tuturor încercărilor de emancipare a vieții bisericești naționale a acestor popoare. Dacă a ajutat la menținerea naționalității românilor, biserica a făcut-o nu pentru că era bizantină și dacă a fost toleranță în viața noastră religioasă aceasta nu se datorește desigur bizantinismului bisericii românești, ci altor împrejurări.

O umanitate disputată între „arieni" și „niceeni"

Astfel stînd lucrurile este cazul să ne întrebăm cît de veche este ortodoxia noastră și ralierea la biserica bizantină ? În puținătatea datelor de care dispunem despre viața religioasă a romanității orientale pînă în secolul al XIV-lea, este greu să ne pronunțăm cu hotărîre cu care o fac istoricii noștri bisericești asupra ortodoxiei maselor populare românești. De altfel, masa populară nu e preocupată de probleme de subtilă teologie și pînă la urmă curentele de idei dominante sînt cele care trebuie luate în considerare. Pînă cînd dispare sub loviturile barbarilor ce rup limes-ul dunărean, la începutul secolului al VII-lea, biserica din Illyricum, de care ține întreaga romanitate balcanică, strămoșii românilor balcanici și de care atîrna foarte probabil și romanitatea dacică despre a cărei viață religioasă nu știm aproape nimic, este zguduită de ereziile ariene și semi-ariene. Arian a fost și creștinismul goților încreștinați de Ul-

fila de pe teritoriul Daciei, dar nu știm mai nimic despre raporturile acestora cu localnicii daco-romani. Illyricum a fost așadar teatrul de înfruntare al luptelor între arieni, sprijiniți de Constantinopol de cele mai multe ori, de împărații Răsăritului, și niceenii susținuți statornic de papalitate.

Prioritatea Romei în Illyricum

Ne privește statutul juridic-administrativ al romanității orientale, el este nu mai puțin o problemă istorică în care istoricii bisericești se pronunță cu prea multă siguranță după opinia noastră. Până în secolul al al VI-lea, când intră în dependență canonică de Constantinopol, Illyricul este disputat între acesta din urmă și Roma. Este indiscutabilă apartenența inițială a Illyricului de sfera de jurisdicție a papei și nici istoricii bisericești contemporani nu o contestă. Ei susțin însă că dorința de putere a pontifilor romani a promovat tulburări în această zonă, căci, după ce Illyricul trece sub autoritatea împăraților răsăriteni, papalitatea nu încetează a-și afirma aici drepturile. Problema este pusă greșit. A afirma dreptatea patriarhiei constantinopolitane înseamnă a face operă de partialitate. E mai corect să constatăm că principiul bizantin al așa-numitei acomodări a bisericii în cadrul politic-administrativ al Imperiului se ciocnește în Illyricum, încă din secolul al IV-lea, cu principiul autonomiei organizării bisericești față de fluctuațiile organizației administrative imperiale, reprezentat de Roma. Credem de asemenea că latinitatea acestei regiuni a fost principalul motiv al disputei dintre Roma și Bizanț ; romanitatea illyriană tindea în chip firesc să rămînă atașată Romei din pricina comunității de limbă și tradiție culturală. De altfel, orice s-ar spune, așa cum am amintit ceva mai sus, chiar romanitatea scitică, dobrogeană gravita în orbita Romei, chiar dacă, aceasta în chip sigur, fusese supusă jurisdicției constantinopolitane. Ceea ce apără istoricii noștri bisericești poate fără să-și dea seama este însă principiul intervenției directe a împăratului în treburile bisericii, principiu bizantin. Căci nu un act de autoritate al bisericii, ci unul al împăratului este acela care pune Illyricul — revenind ulterior asupra lui — sub obediența capitalei de pe Bosfor în vremea lui Teodosie I. Crearea de către Iustinian a arhiepiscopiei de Iustiniana Prima era o soluție temporară dată acestei dispute. Este probabil că și creștinii latinofoni din nordul Dunării au depins de această arhiepiscopie.

Dar intrarea românilor în dependența canonică a Constantinopolului avea să se facă mai tîrziu, prin biserica bulgară, după căderea Illyricului sub autoritatea acestora, după creștinarea lor și crearea bisericii bulgare de limbă slavă. Tradiția istorică românească așa cum arăta D. Onciul a păstrat amintirea vagă a oscilațiilor Bulgariei între Roma și Constantinopol în episodul despre papa Formosus și începuturile liturghiei slave pravoslavnice la noi. În orice caz, creștinismul românesc, cum o arată lexicul, în toate dialectele limbii române este esențialmente și originar latin și roman. Nici un cuvînt nu e poate mai revelator în acest sens ca termenul unic în România, de biserică din lat. basilica prin care toți românii desemnează lăcașul de cult și închinăciune.

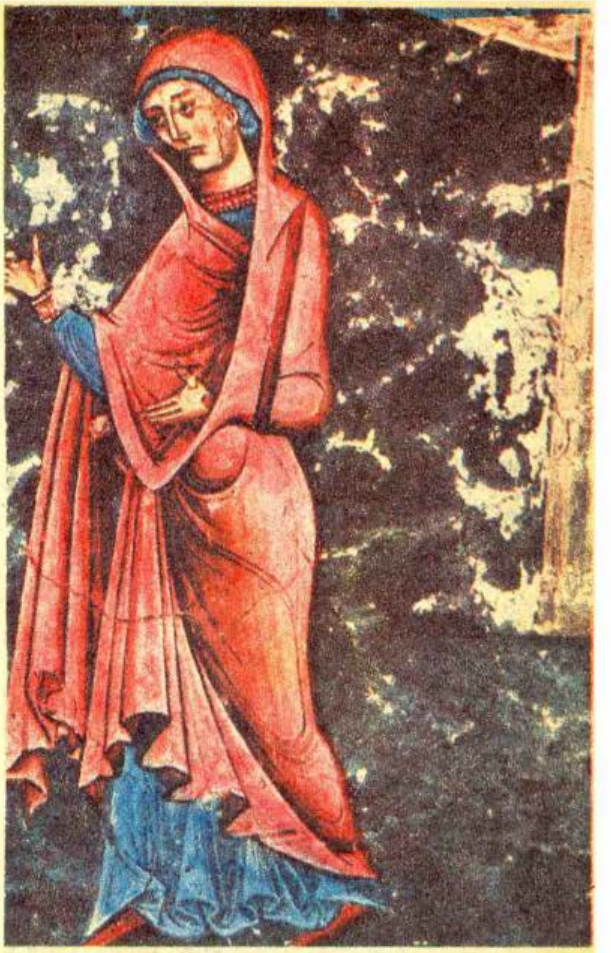

Detaliu din fresca de la Arbore

Slavonismul — rezultantă de superstrat

Creștinarea românilor este așadar veche, romanică. Ritul slav și folosirea limbii slavone ca limbă de cultură, caracteristice pentru istoria medievală a românilor, nu au fost rezultatul activității în vechea Dacie sau la românii sud-dunăreni a ucenicilor fraților Chiril și Metodiu, cum au crezut în trecut că pot afirma unii cercetători, ca B. P. Hasdeu, apărați și astăzi, fără temei și ignorînd obiecțiile formulate de alții, de cercetători ca P. Olteanu. Nu misionarismul bizantin între slavi, ci, în primul rînd politica statului bulgar, creștinat sub Boris-Mihail pe cale politică, în ascultare de Constantinopol se găsește la originea introducerii culturii și cultului slav la noi. Caracterul de superstrat al influenței slavo-bulgare în biserica românească este lesne sesizabil la nivelul lexicului creștin românesc, în care cuvintele de origine slavonă privesc mai ales ierarhia, formele superioare de organizare a bisericii în cadrul statului și teologia speculativă ; lucru semnificativ, acest superstrat va fi mai tîrziu înlocuit în parte cu unul grecesc, efect al contactelor directe cu

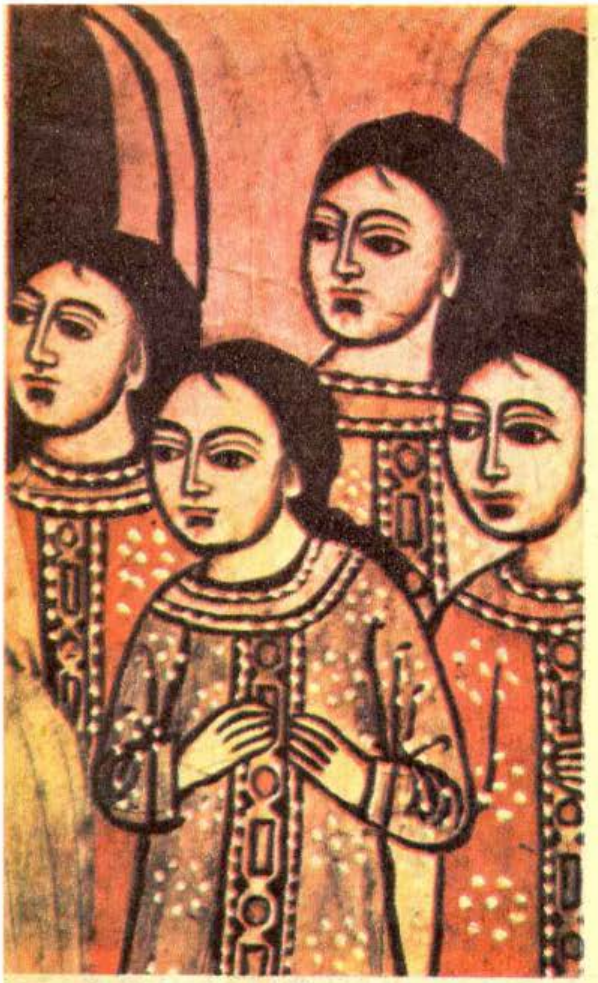

Pictură de Teodor Zugrav
(Muzeul de artă al R.S.R)

patriarhia constantinopolitană, fie liberă, fie captivă. Introducerea slavonismului cultural la români s-a făcut desigur numai în condițiile unei dominații, dacă nu directe, în orice caz de la distanță asupra românilor a statului bulgar slav și creștin, a primului țarat. Primul val de bizantinism în creștinismul nostru și în genere în cultura noastră se datorează așadar unui intermediar slavo-bulgar, el este expresia unei cuceriri, efectul unei silnicii — explicate în termeni ce pot fi acceptați în linii generale de P. P. Panaitescu — care a izolat pe români de restul lumii romanice, occidentale și care a favorizat pe de o parte desprinderea lor de Imperiul constantinopolitan, pe de alta intrarea lor, ca elemente subordonate în sfera de influență a acestuia. Este demn de notat faptul că această soartă au împărtășit-o în comun toți românii, atît cei din nordul Dunării, cît și cei din sudul fluviului, numai o foarte mică parte dintre romanicii ilirieni rămînînd în cuprinsul Imperiului bizantin. Ipostaza slavă a bizantinismului bisericesc este deci comună întregului neam românesc, nu numai unei părți a lui, lucru reflectat și în limbă.

Românii se definesc prin acte de independență

După căderea primului stat bulgar, românii din „toată Bulgaria" au format, din porunca lui Vasile al II-lea, o dioceză aparte, o episcopie cu sediul la Vranje, subordonată Ohridei, vechea Prima Iustiniana. Este îndoielnic că jurisdicția Ohridei s-a extins și la nord de Dunăre, unde situațiile sînt neclare, deși unii cercetători din trecut au afirmat, pe baze documentare dovedite fragile, acest lucru. Cu excepția românilor balcanici propriu-ziși, restul românilor sud-dunăreni, aromâni și megleno-români au fost treptat prinși parte în biserica greacă bizantină, devenind purtători ai culturii grecești, fără să-și uite limba „vulgară" romanică, parte în bisericile bulgară și sîrbească, devenind purtători ai respectivelor culturi și unii și alții supuși treptat deznaționalizării. Crearea unui episcopat românesc în sudul Dunării a rămas, chiar în perioada de renaștere națională a aromânilor, susținuți de statul român, un deziderat fără sorți de împlinire.

Disputat între Bizanț și Roma din nou în secolul al XIII-lea și al XIV-lea, spațiul ilirodacic și românii din cuprinsul lui au înclinat și bisericește și politic cînd spre Occident, cînd spre Răsăritul bizantin. Atît papalitatea, cît și Bizanțul îi descoperă acum pe românii din vechea Dacie, ca și pe cei din Balcani, ca pe un element politic și militar viguros, în plin avînt evolutiv, căutînd să-i atragă de partea lor. Occidentul îi regăsește la nord de Dunăre, în Cumania și e vrednic de notat faptul că bisericește românii sînt conduși de pseudo-episcopi, adică, așa cum a arătat R. Constantinescu, de șefi bisericești necanonic hirotoniți atît din punct de vedere bizantin, cît și din punct de vedere catolic. Românii, vlahii, apar deci ca un element etnic dornic și acum de independență, deși aflați în sfera de civilizație bizantină.

În inima Bizanțului, încadrați de veacuri în tradițiile bisericești și culturale slavo-bulgare, puternic impregnați de mentalitatea bizantină, de viziunea bizantină asupra lumii, Asăneștii se ridică în această epocă împotriva Bizanțului și romanitatea lor este încă destul de puternică pentru a oferi un punct de sprijin papalității pentru răsturnarea acestei carcase de civilizație care acoperă amintirea originilor romane și firească apropiere de Roma pe care ea o dictează din adîncuri, adăugîndu-se motivelor de natură circumstanțială, politice.

Ideea bizantină — instrument politic valah

În veacul al XIV-lea, apelul românilor lui Nicolae Alexandru, domnul Țării Românești, la Bizanț, pentru a primi odată cu înălțarea la rang metropolitan a bisericii lor și consacrarea fundației lor de stat unitar, încununat de succes dovedește încă o dată că românii fac din ideea bizantină un instrument pentru atingerea țelurilor proprii naționale. Fundarea mitropoliei marchează pe de o parte opțiunea definitivă a Țării Românești pentru biserica bizantină, pe de altă parte independența domniei atît pe plan

extern, cît și, considerabil, pe plan intern. Dacă Țara Românească, asemenea Rusiei, acceptă ierarhi greci — o vreme — nu la fel se întîmplă lucrurile în Moldova, unde izbucnește un conflict între Imperiu și statul românesc tocmai din pricina stăruinței moldovenilor de a impune, în pofida opoziției bizantine, ca mitropolit, un conațional, un pămîntean. Atît Moldova cît și Țara Românească se încadrează, prin ridicarea bisericilor lor la rangul metropolitan, în frontul răsăritean, ortodox, bizantin, pentru a scăpa de amenințarea înfeudării, prin biserica catolică, față de regatul apostolic maghiar. Bizantinismul bisericesc român este în această fază rezultatul contactului direct cu patriarhia și Imperiul și un instrument pentru salvgardarea independenței, preponderent politic. E o deosebire între situația țărilor române față cu Bizanțul și situația Rusiei sau a statelor slave din Balcani, unde ideea bizantină devine, prin patriarhii, germene de viitor imperialism medieval. Sensul național românesc al încadrării bisericești în sfera Bizanțului apare și mai clar dacă ne gîndim la încă insuficient lămuritele dar incontestabilele legături dintre mitropolia Ungrovlahiei, de la Argeș și românii transilvăneni, din regatul maghiar, pentru care mitropolitul este șef spiritual. Confirmînd intuițiile clare ale lui N. Iorga — „biserica pentru nație, nu nația pentru biserică" — Ș. Papacostea a arătat, pe baza unei documentații noi, că atît pentru românii din sfera de autoritate a regalității maghiare, cît și pentru cei din Țara Românească, deși în grade diferite, acceptarea catolicismului însemna decăderea din drepturile lor politice, degradarea lor civică în raport cu maghiarii și, cel puțin pentru cei de peste munți, deznaționalizarea.

Detaliu de frescă de la Humor

Bizanțul după Bizanț sau sigiliul românesc

În secolul al XV-lea, dar mai ales în al XVI-lea și al XVII-lea, după căderea Bizanțului, domnii români preiau pe plan bisericesc protecția creștinătății răsăritene, deținute cîndva de Imperiul bizantin. Se înmulțesc daniile la centrele monastice din Orient și din Balcani, tiparul în mai multe limbi pentru acești creștini înflorește în țările române, o vie activitate intelectuală ortodoxă se desfășoară pe teren românesc în folosul comun, au loc, ca la Iași, sinoade pentru definirea poziției creștinilor ortodocși în disputele teologice ale vremii. Ceea ce deosebește profund acest bizantinism al vieții noastre religioase de autenticul bizantinism bizantin este largul climat de toleranță, coexistența diferitelor direcții de gîndire, deschiderea către punctul de vedere al celuilalt. Curente venite din Occident, promovate de reformă și contrareformă se încrucișează cu riguroasa ortodoxie altfel decît în Bizanț. Lipsa oricărei tendințe de subordonare a bisericii în folosul propriului stat, spiritul de autentică „internațională" ortodoxă promovat de domnii români este o altă trăsătură deosebitoare față de elenismul bizantin dominator. În sfîrșit, asistăm acum, paralel cu creșterea influenței grecești, cu dezvoltarea unui creștinism de tip bizantin în limba greacă la nu mai puțin impresionanta promovare a unei culturi românești în limba națională în forme superioare, inspirate de cele bizantine, dar și de alte modele. În fond este momentul în care se traduc în românește lucrările fundamentale ale creștinismului în frunte cu Biblia lui Șerban Cantacuzino. Dacă lăsăm deoparte așa numita „acaparare grecească", operă a regimului fanariot, din secolul al XVIII-lea, fenomen de natură mai mult materială, politică în sfera vieții bisericești, constatăm că nici în acest secol trăsăturile fundamentale ale bizantinismului creștin românesc nu s-au schimbat. E numai o încercare a grecilor de a-și aservi biserica țării, dar pămîntenii dobîndesc în cele din urmă victoria.

Matca română și haina bizantină

Schimbarea, modernizarea, vine din două direcții : de o parte sînt ardelenii care, prin unire, înțeleasă în același spirit național și politic, fără accente de fanatism și intoleranță catolică reaprind ideea romanității, flacăra entuziasmului neo-latin în forme ce nu sînt de fapt decît firească continuare a celor elaborate inițial de marii cronicari moldoveni și de Cantemir. E totuși revenirea, fără sacrificarea ritualului bizantin, la matca romană a unui număr însemnat și calitativ de ardeleni. Dintr-înșii vor cobori spre zona de dincoace de munți impulsuri încă insuficient puse în lumină și ele îndreptate către o degajare a ființei noastre latine și române de bizantinismul acum considerat dintr-un punct de vedere occidental. De altă parte, vine revoluția burgheză, modernizatoare, europenizantă, care preia de la ardeleni patosul național romanic și care nu numai în numele acestuia,

dar și în acela al libertății de cugetare și al democrației respinge bizantinismul. După modernizarea statului român unificat, în a doua jumătate a secolului trecut, condiția bisericii se modifică, ca pretutindeni în Europa, și bizantinismul rămîne o moștenire a trecutului.

Ea își păstrează totuși potențial forța de sugestie și devine unul din cuvintele de ordine ale forțelor conservatoare. Întreg curentul „ortodoxist" și nu ortodox de la „Gîndirea" încearcă să reînvie, mai bizantin decît oricare din curentele spirituale din trecutul românesc, bizantinismul, mergînd pînă la a cere, prin pana lui Nichifor Crainic, integrarea românilor, prin abolirea măsurilor lui Cuza Vodă, în Commonwealthul bizantin, sub autoritatea patriarhiei ecumenice renăscute la adăpostul forței politice a Reichului german! Lipsă de simț istoric sau pervertire a ideilor într-un secol de fier? Fenomenul extremismului bizantin gîndirist a rămas însă marginal și biserica românească s-a păstrat, pe linia tradiției, în serviciul națiunii, înțelegînd și reușind să consfințească prin ridicarea ei la rang patriarhal întemeierea statului național unitar românesc în granițele sale firești.

Forma politică valahă — Romaniile rurale

În ce măsură a beneficiat de impulsul sau modelul bizantin creația politică românească? Aceasta s-a dezvoltat pe baza nucleelor romanice autonome, a așa numitelor Romanii, nu atît de populare pe cît le credea N. Iorga, dar care sînt adevăratii germeni de viață politică pentru românii de pretutindeni din Sud-Estul european. Unii cercetători, precum I. N[illegible]r, au încercat, în chip neconvingător, să dovedească persistența unor instituții romano-bizantine în continuitate absolută de la formarea poporului român pînă în epoca medievală tîrzie și chiar în epoca modernă, instituții ce nu au fost nicidecum influențate de barbari. În zilele noastre o tendință asemănătoare de excludere totală a rolului barbarilor în viața politică din trecutul îndepărtat al românilor se constată la unii arheologi, ca E. Zaharia, cu tot atîta de puține șanse de izbîndă în impunerea temelor vehiculate în lumea științifică, deși există firește un sîmbure de adevăr în cele susținute. La fel de greșită e poziția acelora care au supraestimat rolul factorului extern, al dominației străine.

În fapt, forma tipică și obștească de viață politică a românilor în evul mediu timpuriu este Vlahia, Romania rurală, iar regimul juridic sub care au trăit românii — așa cum o arată luminoasele cercetări ale lui V. Al. Georgescu — a fost acel jus valachicum, formă de recunoaștere și garantare a unor destul de largi autonomii în cadrul unui sistem de drept străin, impus de cuceritor. Păstrate vreme de secole cu remarcabilă tenacitate, aceste autonomii au fost fie dizolvate prin resorbția în sistemul de drept dominant și deznaționalizarea românilor — în cazul multora din cei balcanici — fie s-au emancipat și au dat naștere unui sistem propriu de drept, nu fără a adopta nu numai mase relativ numeroase din foștii dominatori asimilați, din clasa conducătoare ca și din poporul de rînd, dar și elemente de drept din sistemele odinioară dominante, în noi sinteze.

Așa au trăit românii din Balcani sub dominația slavă și bulgară mai întîi, apoi sub aceea a Bizanțului.

Domniile românești anunță statul național

La românii din nordul Dunării, situația a evoluat oarecum diferit, divergent. Cei din Transilvania, după ce au cunoscut, sub slavi, probabil și sub tutela hanilor și țarilor bulgari o organizare voievodală nu lipsită de influența modelului bizantin, ca urmare a unei suveranități a Imperiului pe care izvoarele ne permit să o constatăm pe valea Tisei și în zona bănățeană, au intrat sub dominația ungurilor, ei înșiși întru început federați ai Imperiului bizantin. Ulterior, Ungaria catolică dezvoltă un sistem de drept feudal de tip occidental, excluzînd pe români din rîndul națiunilor recunoscute politic. După ce au cunoscut tutela popoarelor stepei — pecenegi, cumani, tătari — românii din Țara Românească și Moldova se afirmă ca forțe politice în dependență mai întîi de regatul maghiar suzeran, apoi independente Vlahiile se coagulează în cnezate și voievodate și apoi în două mari domnii, două principate, cele două țări românești amintite mai sus. Așa cum am avut prilejul să o pomenim în treacăt mai înainte, cele două țări românești se emancipează de tutela maghiară, fără a intra sub cea bizantină, cu concursul Bizanțului și mai ales al patriarhiei ecumenice. Încadrate în coaliția ortodoxă a statelor balcanice, de care sînt legate printr-un sistem multiplu de relații pe toate planurile, inclusiv pe cel al alianțelor matrimoniale între dinastii, țările române au avut drept obiectiv principal păstrarea independenței lor statale, urmărind constant conservarea naționalității, folosind echilibrul între puterile înconjurătoare pe care l-au convertit în propriul lor folos, cu remarcabil simț politic.

În acest scop și în cadrul acestei evoluții și acestor contacte, românii au adăugat vechiului superstrat politico-juridic slavo-bizantin unul nou, rezultat al adaptării unor modele instituționale bizantine, dar și slavo-bulgare, menite să asigure o dezvoltare a fondului originar, propriu. Cea mai însemnată instituție a statului românesc, domnia, poartă semnificativ un nume latin și exprimă o concepție proprie a puterii de stat. Fără să intrăm în amănunte, vom observa, pe urmele autorilor care ne-au precedat — și dintre care amintim, pe lîngă V. Al. Georgescu, pe A. Pippidi, istoricul cel mai recent al tradiției politice bizantine la noi — vom observa deci că aerul bizantin și uneori chiar imperial al domniei românești nu reflectă decît aspirația la autocrație în sensul perfectei autonomii, al independenței, nu în acela al aspirației la conducerea politică a lumii sau a unei părți a ei și la expansiune, cum este cazul în Bulgaria sau Serbia medievală. Nu un Bizanț imperial slav, de substituție vor să creeze românii, ci ei caută să-și legitimeze, sub ideologia bizantină a puterii absolute, independența deplină.

N. Iorga nu era foarte departe de adevăr cînd vedea în concepția aceasta despre rostul statului la români o prefigurare a concepției moderne despre statul național.

Greșesc așadar aceia care încearcă să identifice în domnii români țari ortodocși de moștenire bizantină, practicînd o politică de tip imperial, dar de largă generozitate. Politica domnilor români a fost la fel de politică și deci la fel de generoasă sau puțin generoasă ca

Pîrvu Mutu Zugravul — detaliu de frescă de la Filipeștii de Pădure

oricare alta. Ea a fost însă determinată de primatul interesului național — în sens medieval — și s-a dezvoltat sub presiunea necesității conservării ființei naționale în primul rînd, nu a cuceririi și expansiunii. În doctrina bizantină a puterii monarhice, domnii bizantini au găsit un mijloc de justificare a emancipării lor de legăturile obligației feudale față de suzeranii din Apus și de cele de supunere și încadrare în ierarhia bizantină de state deopotrivă. Slăbiciunea, declinul Bizanțului devenit mult mai concesiv față de tendințele la autonomie ale statelor „federate" a fost factorul care a favorizat însăși adoptarea bizantinismului de către români pe plan politic. Altminteri, prin biserică, Bizanțul a încercat mereu să îngrădească autonomia românească, impunîndu-și prin ierarhii greci — ca și în Rusia epocii — agenții.

Chemarea de sirenă a Constantinopolei

Aspirația unor domni români la succesiunea bizantină, în cadrul cruciadei tîrzii — ne gîndim în primul rînd la Șerban Cantacuzino — reprezintă un episod exterior, secundar, alăturea cu făgașul tradiției, o tentație mai mult decît un ideal politic urmărit cu statornicie. Ea a fost încurajată de elementele alogene, de greci în primul rînd și de alți balcanici, care vedeau în domnul român un posibil eliberator, așa cum văzuseră și ei în Mihai Viteazul un nou Alexandru. Românii au avut înțelepciunea

Ostași români în lupta de la Posada (1330)

să nu asculte de aceste chemări de sirene care nu puteau să facă altceva decît să-l rupă pe domn de țară, aceasta avîndu-și matca ei de dezvoltare, destinul românesc propriu, străin prin esență de drumurile Bizanțului.

Încă din zorii secolului al XVI-lea, această politică își găsește expresia proprie, originală în Învățăturile lui Neagoe, act de cultură de însemnătate majoră nu pentru că ar prefigura cum s-a crezut gîndirea politică modernă, ci pentru că reflectă demn o gîndire politică adecvată realității naționale.

Sfîrșitul evului mediu românesc trăiește ruptura dramatică, tragică chiar, dintre linia aventurii bizantine și cea a tradiției naționale pe care o reprezintă Tudor Vladimirescu în raporturile sale cu Eteria. Încă o dată dobîndirea autonomiei și a privilegiilor naționale este realizată prin respingerea Bizanțului în formele noi, moderne și naționale pe care i le dau fanarioții luminiști.

Reîntîlnirea cu ideea romană

Este cazul să vedem care a fost rolul ideii bizantine în creația culturală, artistică și literară românească, forma cea mai înaltă de expresie a sufletului național. În acest domeniu, așa cum au arătat-o ultimele cercetări al căror bilanț nu tocmai îndepărtat s-a făcut de M. A. Musicescu, V. Vătășianu și I. R. Mircea la Congresul internațional de studii bizantine de la București (1971), multe anchete preliminare sînt încă de întreprins pentru a așeza pe o bază cu adevărat științifică încheieri definitive. Ne lipsesc încă bibliografii, culegeri de manuscrise, cataloage sistematice, analize aprofundate de monumente și texte, ediții de texte științific întocmite cu identificări de izvoare și modele etc., etc. În stadiul actual al cercetărilor s-a putut constata că Bizanțul a jucat un rol foarte însemnat în formarea gustului artistic și literar al românilor în perioada medievală ; climatul în care s-a dezvoltat arta și literatura, țelurile acestora, normele de creație și criteriile de apreciere au fost în esență cele bizantine.

Bizantinismul a pătruns la noi însă pe o cale mediată, prin intermediul culturii slavo-bulgare care ne-a mijlocit contactul inițial cu tezaurul literar și artistic bizantin. Din literatura bizantină au circulat la noi mai întîi textele selectate și prelucrate de bulgari și sîrbi, atît în materie de cult și teologie, cît și în privința literaturii de cuprins laic, de desfătare și moralizare. Și istoriografia bizantină a pătruns prin cronografele traduse în slavă, introducînd la noi viziunea bizantină asupra lumii și devenirii istorice. Toate aceste texte au constituit o variantă minoră, oarecum provincializată, mai puțin savantă a bizantinismului.

Etapa mai tîrzie, mai ales a secolelor XVII—XVIII, introduce la noi direct capodoperele literaturii bizantine, care se bucură totuși de o audiență foarte restrînsă. În fond Bizanțul pătrunde mult după moartea lui prin ceea ce este cu adevărat reprezentativ și, fapt important, filiera pe care pătrunde e adesea occidentală : clasicii istoriografiei bizantine au venit în biblioteca brîncovenească în edițiile venețiene și pariziană ale erudiției umaniste occidentale, nu pe cale manuscrisă și direct.

Modelul literar bizantin a dominat mai puțin decît s-ar putea crede efortul creator românesc. Dacă au existat în veacul al XVI-lea emuli în slavoneste ai autorilor bizantini — Macarie, Eftimie, Azarie — marea cronistică românească apare în Moldova în urma contactului cu cultura Apusului, prin filiera polonă, de limbă latină, în strînsă asociere cu afirmarea romanității românilor, atît de categorică la Ureche, Miron Costin sau prin filiera italiană, ca în cazul stolnicului Cantacuzino. Deșteptarea națională a românilor la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, realizată într-o atmosferă de religiozitate „bizantină" temperată de valul luminilor occidentale a fost înfăptuită de Școala ardeleană, de uniți formați în colegiul Sf. Athanasie de la Roma. Însuși Cantemir, care a trăit în Istanbul și care practica greaca, a preferat totuși latina și s-a detașat hotărît de spiritul umanismului bizantin, apropiindu-se de cel occidental.

Așadar și în domeniul literaturii și artei modelul bizantin a pătruns tot pe filiera slavo-bulgară și a fost repede depășit de afirmarea fondului autohton care s-a servit un timp de el pentru a-și lua primul avînt, dar l-a interiorizat profund.

Marea înflorire a literaturii române în etapa modernă a istoriei noastre corespunde reîntîlnirii cu ideea romană și cu lumea occidentală, reintegrării Europei și repudierii Bizanțului. Este semnificativ cum majoritatea marilor noștri creatori au respins și din considerente estetice și pe temeiuri spirituale, de conținut, literatura bizantină, manifestîndu-și evident preferința pentru lumea clasicismului greco-latin, promovat ca model de Renașterea occidentală și urmașii ei. Creatorii noștri din secolul al XIX-lea se reîntîlneau cu Miron Costin în constatarea că „scaunul și cuibul a toată dăscălia și învățătura" s-a mutat definitiv în Apus.

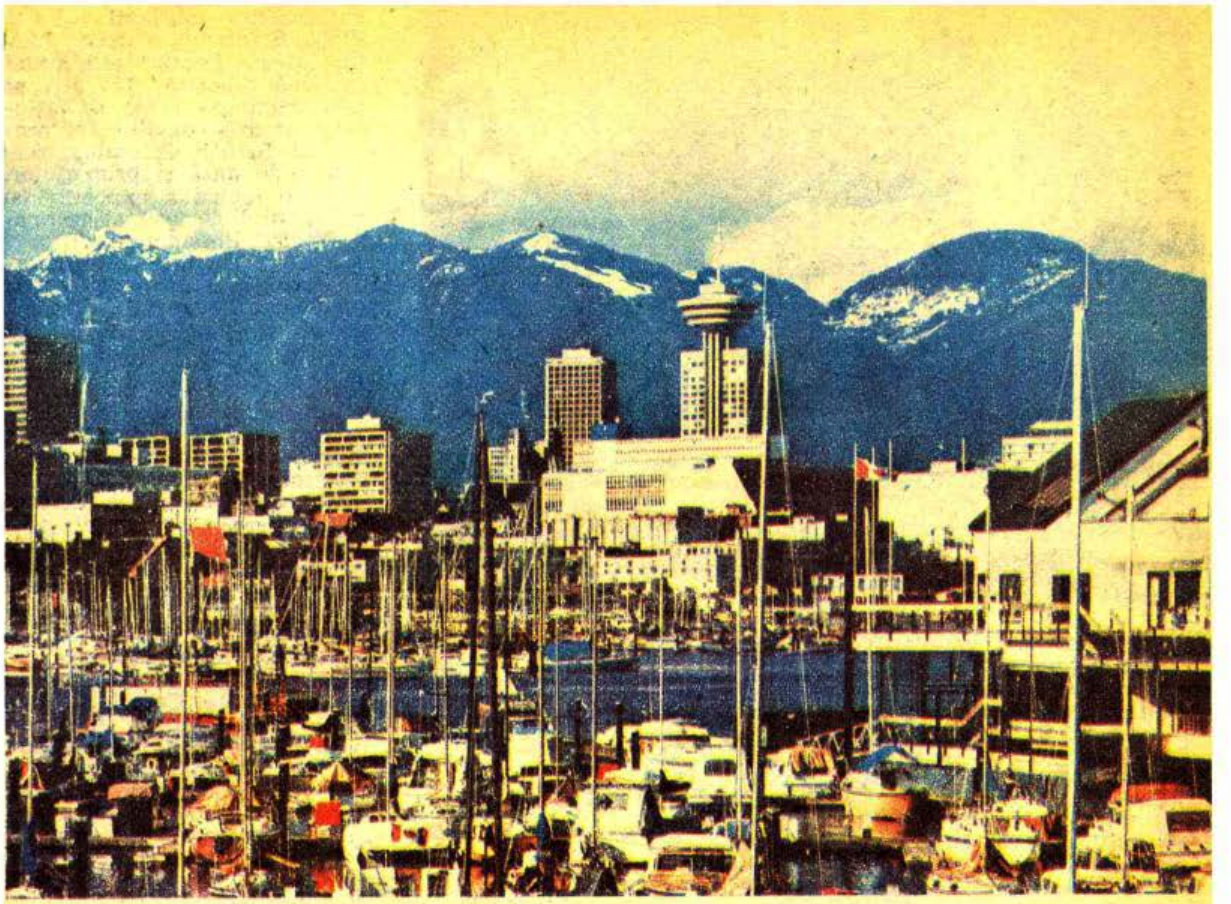

VANCOUVER, EXPO '86

O LUME ÎN MIȘCARE

Sînt mai multe luni de cînd porțile Expoziției Universale de la Vancouver, Canada, s-au închis. Majoritatea pavilioanelor, atît de ingenios construite pe stîlpi din duraluminiu, au fost demolate, luminile stinse, iar EXPO și-a ținut un toast final pentru sine într-un cadru solemn și nostalgic, cu participarea tuturor funcționarilor și lucrătorilor în număr de 15 000.

Cîntece, speech-uri și un gigantic foc de artificii au încheiat parada desfășurată pe „B.C. Place Stadium".

O paradă care a devenit epilogul unui mare succes turistic al provinciei British Columbia. Într-un articol semnat de Jane O'Hara în revista „Maclean's" găsim date revelatoare pentru ceea ce a însemnat EXPO în economia și viața de zi cu zi a provinciei, și a Canadei în general.

Conceptul unei expoziții cu tema „Transportul și Telecomunicațiile în Lume" a fost avansat încă din 1978, de către fostul premier William Bennett. Dacă estimările inițiale avansau cifra cheltuielilor la 80 milioane dolari, în final costurile s-au ridicat la 1,6 miliarde, ceea ce a pus organizatorii în fața unui deficit estimat la 311 milioane dolari.

Demolările au început chiar a doua zi după închidere, adică la 14 octombrie trecut, iar materialele, piesele din expoziție și aproape tot ce a reprezentat atracție publică timp de o jumătate de an, au fost scoase la licitație, în speranța de a mai reduce deficitul cu circa 20 milioane dolari. Criticii au prezis un dezastru, iar cu un an înainte de 2 mai '86, ziua deschiderii oficiale a expoziției, numărul vizitatorilor fusese estimat la maximum 13,7 milioane. Dar

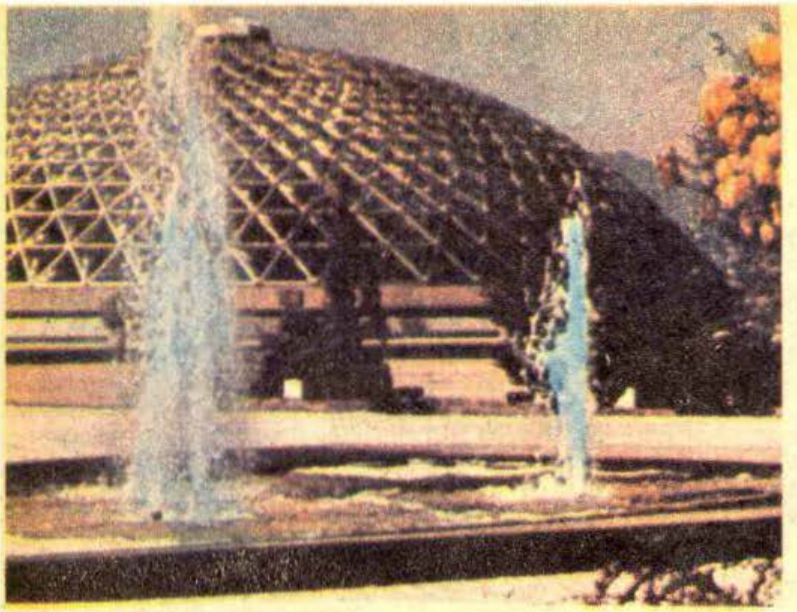

EXPO a intrecut toate așteptările ; numărul vizitatorilor s-a ridicat la 21 milioane, mulți venind din străinătate. Ei au găsit în British Columbia un loc sigur și încîntător, ferit de terorismul ce bîntuie în Europa.

În total, vizitatorii au cheltuit în Vancouver circa 4 miliarde de dolari, ajutînd economia provinciei să înregistreze o rată de creștere în 1986 de 3.9 la sută. Desigur, după EXPO, lucrurile se schimbă, iar un expert cu Jan Harbour, președintele Asociației Hotelurilor din Vancouver, spunea : „După EXPO, e pe cale să vină o iarnă aspră". Totuși, pentru milioane de oameni din întreaga lume, EXPO '86 rămîne o amintire de nesters, o manifestare superlativă de înțelegere și prietenie între popoare, o demonstrație strălucită a adevărului, că numai în pace se poate obține progresul umanității în general. „Să facem ca pacea pe pămînt să fie mai mult decît un simplu vis" — este mesajul superbului imn al expoziției, compus de Bruce Stacey.

Dar cum a fost EXPO văzută de aproape ? De ce mii de persoane au vizitat-o de zeci și chiar de peste o sută de ori ? Declarațiile lor sînt simple, dar concludente : „Pare că face parte din viața mea", sau „E atît de trist să o vezi plecînd" sau „Viața va deveni plictisitoare fără EXPO". Vizitînd-o numai de șase ori, subsemnatul poate afirma, parafrazînd una din reclamele locale : „Aici te întîlnești cu aventura"...

Oameni și culori

Organizatorii au împărțit marea expoziție desfășurată pe 70 de hectare în șase zone colorate diferit : purpuriu, roșu, albastru, roz, verde și galben. Băncile publice, inscripțiile, steagurile, indicatoarele de direcție, controlorii de bilete, personalul în uniformă, restaurantele, pavilioanele etc. sînt diferențiate prin aceste culori, astfel că, așa cum se spune în nenumăratele broșuri publicitare, „aveți posibilitatea de a ști în fiecare moment unde vă aflați". Deocamdată mă aflu la Centrul de Presă, în vecinătatea marelui stadion

cu acoperiș gonflabil „B. C. Place Stadium". Potrivit hărții, „Media Center" este situat în zona albastră. Tot aici se află frumoasa Piață a Națiunilor, marele pavilion al provinciei British Columbia, serviciile de pază și prim ajutor, sala de teatru a expoziției și fascinantul carusel al companiei „1907 Philadelphia Toboggan Co.". Tot aici se află stația centrală a trenului electric suspendat (Monorail), al cărui traseu, în lungime de 5,4 km, străbate întreaga expoziție în circa 20 de minute.

Îndatoritor și plin de zîmbet ca toți funcționarii publici pe care i-am întîlnit în Canada, un tînăr pe nume Mike îmi înmînează ecusonul de acreditare ca reporter. Cît de prețios era acest pătrat de plastic aveam să aflu la puțin timp după aceea : fără un „Media Pass" ar fi trebuit să aștept ore în șir la cozi de șase-șapte sute de persoane pentru a intra în pavilioanele Statelor Unite, Canadei, Uniunii Sovietice, Japoniei, Angliei, provinciilor canadiene British Columbia, Ontario și Saskatchewan, concernului american General Motors, statelor americane California și Oregon, Cehoslovaciei, Chinei etc. O foame amețitoare de informații, o lume în febrilă mișcare, un sistem de relații cu publicul aproape plicticos de perfecționat — iată triunghiul emblematic al EXPO '86 care te îndeamnă la tot pasul să fii un călător prin lume („Be a World Traveller !").

Și mulțimea multicoloră în iureșul căreia mă pierd călătorește într-adevăr... Bătrîni și tineri, pe propriile picioare ori pe cărucioare electrice ce se închiriază la intrare, vorbind principalele limbi ale pămîntului, îmbrăcați de vacanță, în culori pe care nimeni nu le mai asortează, grăbiți să vadă cît mai mult în contul celor 20 de dolari plătiți pe tichetul de acces (valabil de la 10 a.m. pînă la 10 p.m.), grași și super-grași (cei mai grași oameni din lume se întîlnesc, după cum se știe, în continentul nord american), în sfîrșit oameni din 44 de țări au venit la Vancouver pentru a vedea cea mai mare expoziție specializată din istoria omenirii, celebrarea realizărilor umanității pe uscat, pe apă și în aer.

Așadar, pretutindeni, lume, lume... Compania „Air Canada" a împlinit 50 de ani de

la înființare, orașul Vancouver își aniversează cel de al 100-lea an de la întemeiere, calea ferată Trans — Canada — Railroad, de asemenea, celebrează 100 de ani de existență, Uniunea Sovietică sărbătorește 25 de ani de la primul zbor al omului în cosmos. Lumea a venit să vadă, să întrebe, să se informeze. După unele calcule neoficiale, cei 21 milioane de vizitatori ai EXPO '86 au adresat computerelor și ghizilor circa 2 miliarde de întrebări ! Chiar dacă cele mai multe s-au repetat, media de o sută de întrebări de persoană, la care s-au dat, desigur, răspunsurile adecvate, ilustrează adevărul tot mai larg recunoscut că sistemul informațional reprezintă, în societățile moderne, factorul de progres cu cea mai largă arie de semnificații.

Expo / info

„Aveți o întrebare ?“ spun organizatorii. O sută de terminale EXPO/INFO/IBM, pline de informații, vă stau la dispoziție. În memoria lor sînt stocate cu prioritate date privind tema expoziției : transporturile și comunicațiile în lume, în trecut, azi și în viitor, dar dacă vei dori, de exemplu, să te documentezi în privința civilizației Maia, ori în istoria insulelor Nauru, Vanuatu și Ionga din Pacific, computerele îți stau la dispoziție cu incredibil de multe și detaliate informații în engleză și franceză.

Nimeni n-a reușit cel puțin o dată, în 5 luni și jumătate, să epuizeze stocul de informații al vreunui terminal IBM.

Iată, la întîmplare, cîteva răspunsuri oferite de EXPO/INFO :

● La Vancouver au fost acreditați peste 10 000 de ziariști, reprezentînd 60 de țări.

● Ceremonia deschiderii oficiale de la 2 mai a fost urmărită de 1,5 miliarde de telespectatori.

● Din 2 mai pînă la 13 octombrie, peste 3 000 de mari artiști și 70 000 de actori, clovni, prestidigitatori, acrobați, muzicanți, dansatori, mimi etc. au prezentat peste 43 000 de spectacole (260 pe zi !).

● Participarea a fost fără precedent : 54 de națiuni, șapte provincii, două teritorii, trei state din S.U.A. și peste 40 de corporații ; în total, 80 de pavilioane.

● Personalul de întreținere a cuprins 15 000 de angajați și 15 000 de voluntari.

● Cele mai spectaculoase manifestări coordonate de EXPO au fost Parada aviatică de la Abbotsford, 8—10 august, Spectacolul de automobile (Auto Show), 6—10 iulie, Festivalul ambarcațiunilor din lemn, 10—17 august, Demonstrația de transport urban, 16—30 iulie, Demonstrația autobuzului britanic pe șine (Railbus), iulie—august. Sistemul de levitație magnetică și Sistemul de transport de suprafață de înaltă viteză (HSST) la Pavilionul japonez etc.

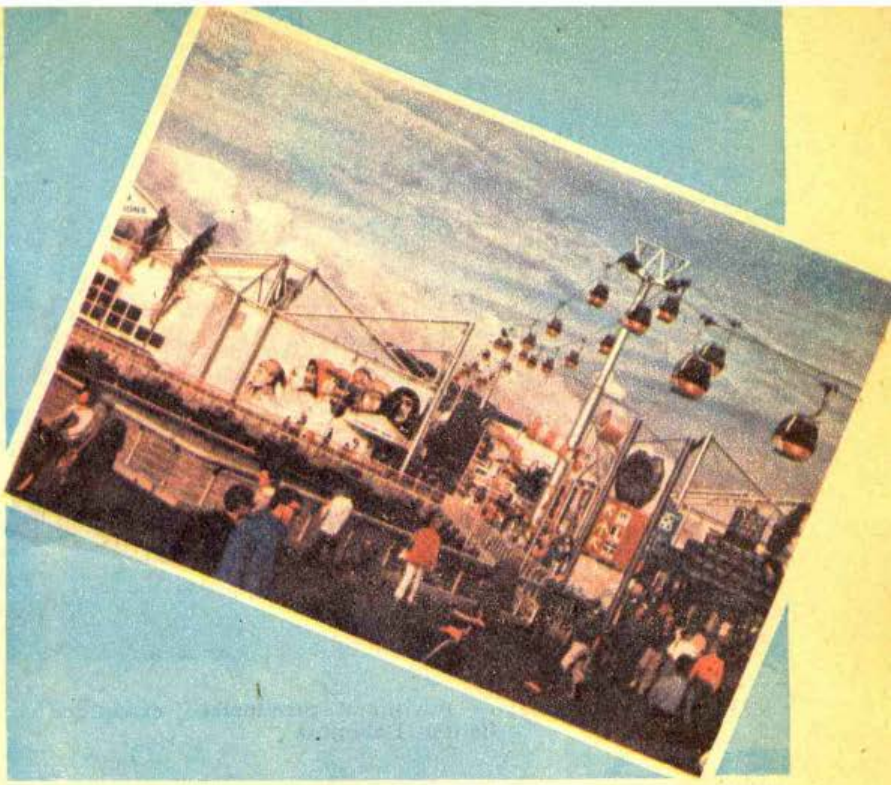

Pavilionul ONU, în centru ; telecabinele instalate de Compania Air Canada

● Pentru cei ce vor să se odihnească există, în cuprinsul expoziției, peste 10 000 de scaune din plastic și zeci de mii de arbori.

● Întreaga suprafață a expoziției este practicabilă pentru scaunele pe rotile și pentru scaunele motorizate.

● Primul avion care s-a desprins de la sol cu mijloace proprii de bord a fost avionul inginerului român Traian Vuia, care a efectuat primul zbor în 1906, la Montesson, în Franța.

● Skytrain-ul, construit de municipalitatea din Vancouver, este un sistem rapid și automat de transport, cu 15 stații pe un traseu de 22 kilometri, integrat cu metroul, liniile de autobuz și de feribot.

In plan îndepărtat : Pavilionul provinciei canadiene British Columbia

● Cea de a 50-a conferință anuală a păpușarilor din America, s-a desfășurat, între 3—9 august, tot la Vancouver, în cadrul EXPO.

● Parking-urile din apropierea expoziției au o capacitate de aproape 30 000 de automobile. Parking-urile mai îndepărtate sînt dotate cu autobuze-navetă care-i aduc pe turiști, după ce și-au parcat mașinile, pînă la porțile expoziției.

● Printre oaspeții cei mai de vază sosiți la Vancouver, se numără : prințul și prințesa din Țara Galilor ; primul ministru al Marii Britanii Margaret Thatcher ; vicepreședintele Statelor Unite, George Bush ; primul ministru al Canadei, Brian Mulroney ; actorii Lillian Gish, Vincent Price, Michael J. Fox și alții.

Highway '86

În zona roșie, nu departe de pavilionul României, a fost construit un „drum" monumental în lungime de 217 metri, ieșind din apa lacului False Creek și avîntîndu-se spre cer printre două viaducte, la marginea opusă a expoziției. Acest drum, denumit „Highway '86", este un adevărat spectacol al călătoriei, o istorie sui generis a mijloacelor de transport, de la patine la rachete cosmice. Realizat într-o singură culoare (gri deschis), acest drum reprezintă, practic, cea mai mare sculptură în aer liber creată vreodată : el pare a fi o descoperire arheologică, continînd antropologia propriei noastre ere, descoperire făcută cîndva, într-un viitor îndepărtat. Avînd o formă ondulată, înălțîndu-se și coborînd fată de orizontală, „Highway '86" pare un uriaș val al istoriei moderne, o metaforă copleșitoare a geniului constructiv al umanității. Biciclete, motociclete, autoturisme, autocamioane, pantofi de pietoni, vehicule de agrement, modulul lunar, mașini autopropulsate pentru tăiat iarba, betoniere, iahturi, schiuri, patine, plute, tricicIete, buldozere, sandale de copii, naveta „Discovery", vehicule blindate, autobuze, trailere, motorete, avioane — iată elementele care compun, sugestiv, datele fundamentale despre civilizația umană actuală.

Spirit Lodge, Circlevision, 3 — 0

Printre cele mai fascinante atracții ale EXPO, două s-au impus, jucînd rol de pionierat senzațional într-un domeniu atît de popular ca cinematografia.

Așa cum, la sfîrșitul secolului trecut, lumea se minuna vizionînd scurtele pelicule ale fraților Lumière, nebănuind ce carieră fascinantă va face acea invenție, în 1986, în pavilionul concernului „General Motors", publicul, obișnuit cu astronauții pășind zîmbitori pe Lună și cu navetele spațiale decolînd de cîteva ori pe an, se minuna în fața unei invenții fascinante : un „hologram show", un fel de ședință de spiritism însoțită de comentariile unui bătrîn indian din America, în timpul căreia spiritele evocate apar, ca fantome, în fața ochilor. După cum îi spune și numele, „Casa spiritului" (Spirit Lodge), propune o proiecție în spațiu, holografică, în registru tridimensional, a oricăror imagini, plasînd spectatorul în mijlocul acțiunii. Așa cum, de pildă, un cîntăreț posedînd un radio-microfon, se plimbă printre spectatorii din sală, părăsind convenția scenei, tot astfel imaginile din „Spirit Lodge", oameni, păsări, vehicule etc, avînd imaterialitatea spiritului și păstrînd numai forma cunoscută, „zboară", alunecă, păsesc printre spectatori, fără ca aceștia să poată depista sursa și sistemul de proiecție. Bătrînul indian povestește istoria tragică a tribului său, reînviază chipuri dispărute și dragi, iar pe fun-

dalul poveștii sale „reale", apar acele figuri de demult, „ireale", dar credibile, șocante prin procedeele (computerizate) care le dau viața.

O altă tehnică originală, cu un puternic impact asupra privitorilor, este „viziunea circulară" (Circlevision), mai exact „vederea în cerc", realizată de compania „Telecom Canada". Filmul prezentat se intitulează „Portraits of Canada", o producție Walt Disney. Spectatorii, trei-patru sute la număr, stau în picioare în sala de proiecție, sprijiniți de balustrade paralele care împart spațiul în 20—30 de culoare.

Sala este circulară, iar peretele, un imens ecran de 360 de grade. Încercăm să recompunem o secvență : În ajunul Revelionului, într-o casă de oameni obișnuiți care-și așteaptă musafirii. Spectatorul se află în „mijloc", astfel că poate observa simultan incredibil de multe detalii. Iată, pe fereastra din față se vede curtea, zăpada proaspătă, ciinele care latră, casele vecinilor. O ușoară întoarcere a capului spre stînga îți dă șansa de a vedea ce se întîmplă în bucătărie : bărbatul, Mr. X, rînduiește pe o tavă cîteva sticle de băuturi, apoi își pune haina și iese în curte. În camera lipită de bucătărie, deci mai spre stînga cum rotești privirea, se află bătrîna și fiica ; cea dintîi este îngrijorată și se lamentează : și de data asta, ca și în anii trecuți, sora ei și familia întîrzie la masa de sărbători. Această soră mai tînără este o ingrată care nu vine s-o vadă decît o dată pe an etc. etc.

Fiica, Mrs. Y, o liniștește, apoi își pune șorțul cu danteluță și aranjează sfeșnice pe masa pe care sclipesc farfuriile din cel mai fin porțelan și tacîmurile de argint.

În acest timp, în camera copiilor (iată că m-am rotit cu 180 grade spre stînga), cele două nepoțele fac ordine printre păpuși și jucării și trag cu ochiul spre fereastra prin care se vede peisajul din spatele casei : o pădurice de mesteceni prin care trece un drum de sănii. Una dintre fetițe se apropie de geam ; zărește o sanie trasă de cai al căror clopoței rid pînă la lacrimi, cum ar spune poetul.

Cine vrea urmărește apropierea saniei ; alții rămîn cu privirea în cameră în care bătrîna își șterge lacrimile cu o batistă albă de mătase, ori în bucătărie, unde se deschide ușa și bărbatul intră cu un

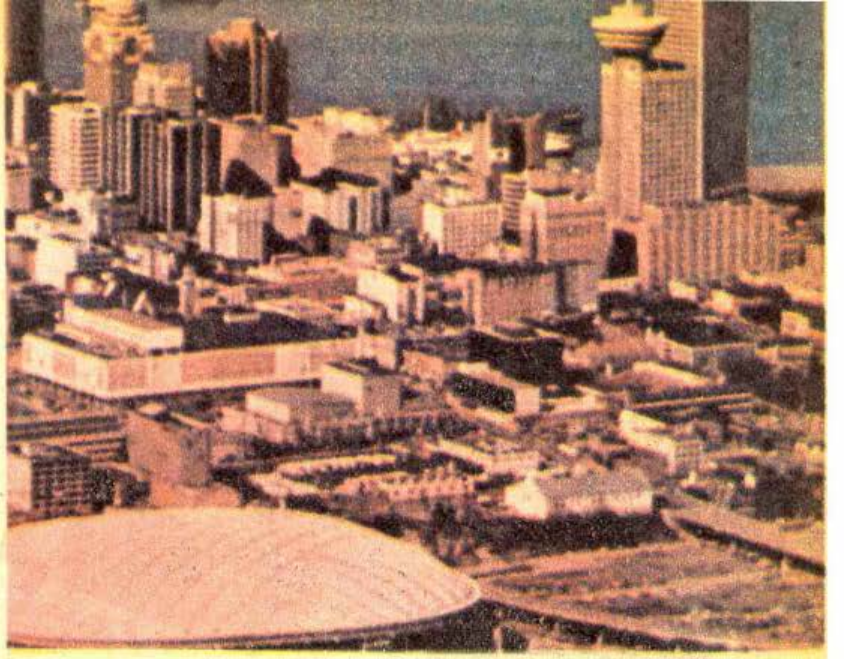

braț de lemne pentru șemineul din încăperea în care vor fi luate aperitivele. Îl urmăm pe bărbat și „intrăm" în living-room. Aici un brad argintiu, plin de globuri și luminări colorate, străjuiește o grămadă de pachete și pachețele legate cu funde roz, roșii, albastre. Între această încăpere, prin a cărei fereastră vedem că troica se apropie de casă, și camera fetițelor, se află biblioteca. Aici, între cărți și tablouri, bunicul e cufundat în lectură, nepăsător față de tot ce se întîmplă în jur.

Din troică au coborît cîteva persoane. Ciinele latră bucuros. Bătrîna se precipită spre intrare. Fetițele țopăie. Bunicul tresare. Fiica își scutură de pe sorț un fir de praf. Bărbatul se duce spre telefonul care sună, în timp ce toți ceilalți ies în întîmpinarea rudelor.

Revelionul poate începe. Acesta este unul dintre „portretele" cotidiene ale Canadei.

Și tehnica „3—D" (tridimensională), prezentată de Pavilionul Canadei, a atras mulți spectatori. Deși nu era o noutate, perfecționările aduse de tehnicienii canadieni au făcut din „3—D" unul din show-urile cele mai căutate.

Jumbo Jet

Printre exponatele Statelor Unite, avionul de pasageri de cursă lungă, Boeing 747, supranumit Jumbo Jet, a readus în actualitate performanțe impresionante din domeniul aviației civile. În fapt, B 747 reprezintă o cucerire a geniului uman în general, concepția sa constructivă bazîndu-se pe descoperirile făcute de mulți pionieri ai aviației, inclusiv Vuia, Coandă și Caffafoli. Acest avion este atît de lung și de lat încît avionul fraților Wright ar fi putut să efectueze primul lui zbor la Kitty Hawk pe lungimea fuselajului lui B 747 (circa 100 m).

Are patru motoare care produc suficientă energie ca să ilumineze un oraș mijlociu. Fiecare motor are 25 000 de componente și dezvoltă o temperatură de pînă la 1500°C.

Întregul aparat cîntărește 425 tone. Numai coada are înălțimea unui bloc cu 6 etaje, iar în acest spațiu încap 20 de girafe. Turația motoarelor ajunge la 20 000 rotații pe minut. O singură aripă are

Robotul „Ernie", „ambasadorul" Canadei la Expo

suprafața unui teren de baschet. Poate transporta 485 de pasageri plus echipajul și toate bagajele aferente. Numai combustibilul necesar pentru a survola Oceanul Atlantic cîntărește 113 tone.

Baletul Kirov, Street Entertainment, Scala din Milano...

Probabil cea mai atractivă ipostază a Expoziției de la Vancouver a fost așa numita „Street Entertainment", distracția stradală, care, prin dinamismul și pitorescul său, a ilustrat perfect ideea de „lume în mișcare".

Într-o superbă tradiție a trubadurilor medievali, a menestrelilor Renașterii și a commediei dell'arte, timp de 12 ore pe zi, șapte zile pe săptămînă, clovni, comici, actori, magicieni, mimi, acrobați, ciclisti, dansatori, muzicieni, jongleuri s-au aflat „în mișcare", oferind vizitatorilor, în orice colț al EXPO, numere de senzație, improvizații, piese de teatru etc., care au constituit „cel mai ambițios festival artistic stradal pe care lumea l-a văzut vreodată", după cum scria un ziar local. Acești artiști, în număr de 70 000, au prezentat circa 260 de show-uri pe zi. Dintre aceștia, 2 000 au fost amatori, inclusiv grupuri de cîntece și dansuri folclorice. În acest timp, în marea scenă de spectacole „Expo Theatre" cu o capacitate de 4 300 locuri, actori și cîntăreți celebri, nume sonore pe firmamentul artei interpretative contemporane, au reprezentat sufletul acestei expoziții. Astfel, au cîntat cu casa închisă Ray Charles, Jerry Lee Lewis, Joan Rivers, Bill Crosby, Baryshnikov, Sheena Easton, Temptations, Julio Iglesias și mulți alții.

Au fost, de asemenea, invitate Teatrul Toho din Japonia, Baletul Kirov din Moscova, Opera Scala din Milano, precum și Corul de copii al Radioteleviziunii din Moscova, Orchestra Pop din Beijing etc.

O mențiune specială se cuvine Ansamblului de dansuri populare românești „Mihai Eminescu" din Regina, Saskatchewan, ansamblu sponsorizat de Clubul Cultural Româno-Canadian „Mihai Eminescu" din același oraș. Tinerii dansatori de origine română, nepoți și strănepoți ai plugarilor bucovineni și dobrogeni care au emigrat în Canada între anii 1900—1914, au prezentat pe cea mai mare scenă în aer liber, „Xerox International Theatre", o suită dintre cele mai frumoase dansuri din principalele zone folclorice ale țării noastre.

Timp de șase zile, în fiecare după-amiază, mii de vizitatori ai EXPO au urmărit cu viu interes programele ansamblului „Eminescu", considerate printre cele mai frumoase din întreaga serie de spectacole folclorice prezentate la EXPO.

Dialog cu Ernie

Robotul Ernie, cel mai inteligent din seria roboților și computerelor denumite la EXPO „Talking Robots, Friedly Computers", a fost creat de profesorii și studenții de la Universitatea Richmond din Canada. Ei este mascota expoziției, „robotul ambasador", înalt de patru picioare (circa 1,30 m); un foarte talentat cîntăreț avînd un repertoriu de la cîntece pop la melodii de dans, vorbind engleză, franceză, puțină spaniolă, cîteva cuvinte în portugheză și posedînd o mulțime de cunoștințe de geografie.

„Căutați-l la porțile de intrare, stă scris în ghiduri, o să-l aflați distrînd copiii de toate vîrstele". E tot timpul înconjurat de curioși, deoarece dovezile de „inteligență" pe care le dă îl fac pe Ernie unul din punctele de maxim interes ale EXPO.

„De unde ești?" „Unde ai cumpărat jacheta aceea verde (sau galbenă, roșie etc.)?" „Unde s-au născut părinții tăi?" „De unde sînteți, sir?" „Din Main, U.S.A.", „O, my goodness, by the river?" (Omul, uimit, recunoaște că stă în apropiere de rîu). „Mai locuiește în zona aceea primarul?" (Omul, uluit, spune că da, numai că persoa-

na nu mai deține funcția...)

Ernie fredonează o melodie din folclorul american. O fetiță blondă, cu părul lung, se apropie și-l îmbrățișează, își lipește buzele de balonul de plexiglas care-i acoperă „fața". Zeci de beculețe albe, așezate în dreptul gurii, se aprind și se sting, însoțite de fluierături electronice, semn al unei mari „emoții". Ernie, văd bine, se „fîsticește"... „De ce te apropii de mine?" „De ce mă atingi?" „De ce te uiți la fața mea?" spune el alarmat.

Îl salvează un puști care, indoind un deget în dosul celorlalte, îi arată palma : „Ernie, cîte degete am?" Întrebare mult prea simplă pentru a primi un răspuns banal, lipsit de imaginație. Așa că Ernie exclamă : „O, my goodness, oare ți-ai pierdut memoria?" Toți se fotografiază alături de „omul argintiu" și nu o dată acesta îl corectează pe cel cu aparatul de fotografiat, arătîndu-i care este unghiul ideal de lumină. „Cum te cheamă, sir?" „Julio". „O, my goodness, am crezut că te cheamă Bob...", „Cum spui «fun» în spaniolă?" „Divertirse". „Gracias, încă nu vorbesc prea bine spaniola...", „Bine, dar tu ești un star!". „Eu?! O, my god, cum s-a întîmplat asta?".

Ernie „cochetează"... Beculețele care se aprind cînd mai repede, cînd mai încet îi trădează emoțiile. Scoate un chiuit de cow-boy. Apoi își ia la revedere : „Adios, muchachos... See you later, aligator!" Julio, rămas pe gînduri, spune : „Nu peste mult timp, ăștia vor stăpîni lumea..." Dar, parcă spre a-i infirma spusele, un alt mexican (Julio e din Mexic) se apropie de fata în uniformă care-l trage pe Ernie de mînă spre o cabină în care se va odihni pînă la următorul show. „Pot să-l întreb și eu ceva?!" „Sorry, sir, spune însoțitoarea. It is dead now. I turned it off..."

Pavilionul României, vizitat zilnic de 15 000 de turiști din întreaga lume

Popas la pavilionul României

Din cele 80 de pavilioane ale EXPO, numai o parte, adică mai puțin de jumătate, s-au încadrat în tematica propusă : transportul și telecomunicațiile. Dintre acestea, Pavilionul României a fost remarcat în mod deosebit pentru respectarea strictă a tematicii, observîndu-se cu surprindere că nu există capitol din acest domeniu în care românii să

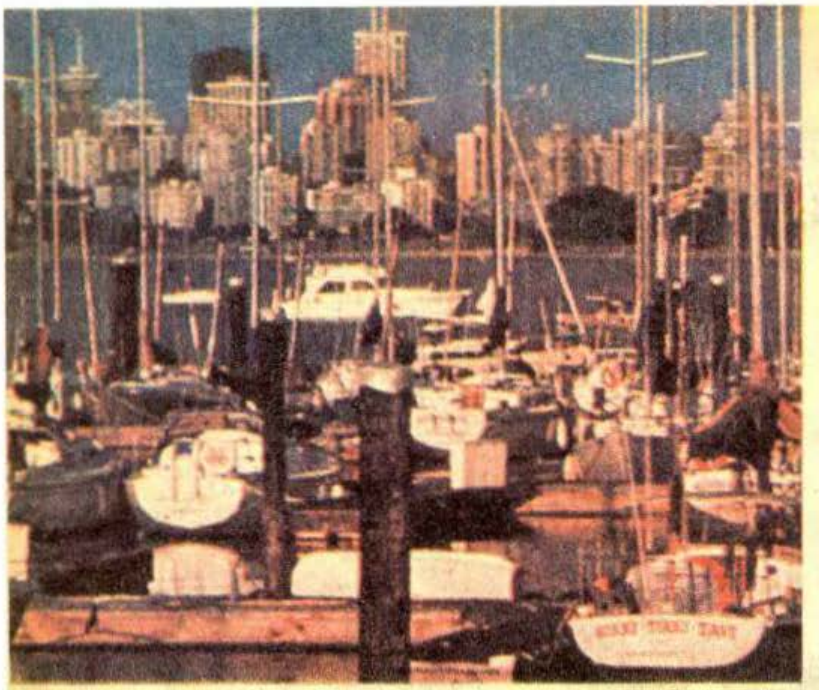

nu-și fi adus o contribuție de pionierat.

Practic, Pavilionul României, organizat de Camera de Comerț din București, a fost supranumit „Pavilionul Primului Avion cu Motor din Lume", construit de inginerul Traian Vuia. Sute de mii de nord-americani au aflat, în felul acesta, că nu frații Wright au efectuat primul zbor cu motor (avionul lor fusese doar catapultat), ci românul Vuia.

După cum am aflat de la șeful pavilionului, Andrei Rafescu, în medie 15 000 de vizitatori au trecut zilnic pragul frumoasei porți maramureșene care a străjuit intrarea.

Erau expuse, desigur, fotografii și machete ale avioanelor lui Vuia, Vlaicu, Coandă, Carafoli ; erau menționate contribuțiile lui Gogu Constantinescu, Aurel Perșu, Augustin Maior și al altora. Astfel, mulți au aflat pentru prima oară că vagonetul de mină a fost inventat la mina de aur Brad-Barza, în secolul al XVI-lea ; că primul avion cu fuselaj aerodinamic a fost construit de Aurel Vlaicu, în 1910 ; că primul avion cu reacție a fost creat de Henri Coandă, tot în 1910 ; că Gogu Constantinescu a sincronizat tirul mitralierei cu rotațiile elicei de avion, pe baza principiului sonicității. Gogu Constantinescu și Elie Carafoli sînt citați, în dicționare și lucrări prestigioase, alături de Edison, Marconi, Curie, Einstein, Kelvin și alții.

Aparatul individual de zburat, cu care cosmonauții navetelor americane au ieșit în spațiu, este de asemenea bazat pe un proiect românesc, brevetat în 1958 de Justin Capră și Ion Munteanu și patentat în 1961 sub denumirea „Portable Apparatus for Individual Flights". În 1922, profesorul Aurel Perșu a construit primul autoturism cu profil aerodinamic, introducînd roțile sub caroserie, așa cum sînt construite toate automobilele de azi. În același an, profesorul Ion Dimitriu a construit la Paris sistemul de „double-drive", folosit și astăzi la școlile de șoferi din întreaga lume.

În 1905, Augustin Maior a fost primul care a demonstrat că mai multe conversații telefonice pot fi transmise simultan pe același circuit.

Exemplele ar putea, desigur, continua. Pavilionul românesc a înfățișat însă și importantele realizări contemporane din țara noastră, care reprezintă o continuare firească a eforturilor de pionierat amintite mai sus.

Canalul Dunăre — Marea Neagră, Metroul din București, avionul de pasageri ROMBAC 1-11, mineralierele de 150 000 tdw, helicopterele, autobasculantele de 100 tone, autoturismele Oltcit, Dacia și Aro etc. sînt cîteva dintre succesele pe care economia românească le-a repurtat în ultimii ani.

La Pavilionul țării noastre am fost, din întîmplare, martorul unei scene pline de învățăminte. Un domn, nerespectînd săgețile indicatoare și nedorind să mai stea la coadă, a intrat pe la „ieșire". Aici i-au căzut ochii pe macheta avionului ROMBAC 1-11 și, după cîteva clipe, a dat să iasă spunîndu-i, nervos, soției : „Hai, dragă, să mergem, aștia ne mint, România nu poate construi un astfel de avion, nici măcar sub licență !..."

N-am putut răbda să nu intru în vorbă : „Scuzați-mă, domnule, dar ați greșit drumul. Vă sugerez să intrați pe poarta aceea, veți afla că românii sînt printre primii constructori de avioane din istorie..."

M-a privit surprins și neîncrezător, dar, fără să spună un cuvînt, s-a îndreptat totuși spre „intrare", poate din curiozitate, dar și pentru că spiritul lui de canadian disciplinat nu-i îngăduia să se abată de la convenția de a intra undeva pe ușa pe care scrie „entrance", și nu „exit". Or, faptul că fusese surprins abătîndu-se de la regulă îl incomoda.

L-am așteptat la ieșire circa 20 de minute. M-a recunoscut. Puțin încurcat, m-a întrebat : „Sînteți român ?" „Da", am răspuns, așteptînd să-mi împărtășească noile sale impresii. Dar a spus numai atît : „Thank you", și s-a îndepărtat, luîndu-și soția de braț.

Ion Longin Popescu

ENIGMA FÎNTÎNARILOR

Pentru majoritatea geologilor, fenomenul rămîne încă inexplicabil, Şi totuşi...

de Vassilis Alexakis

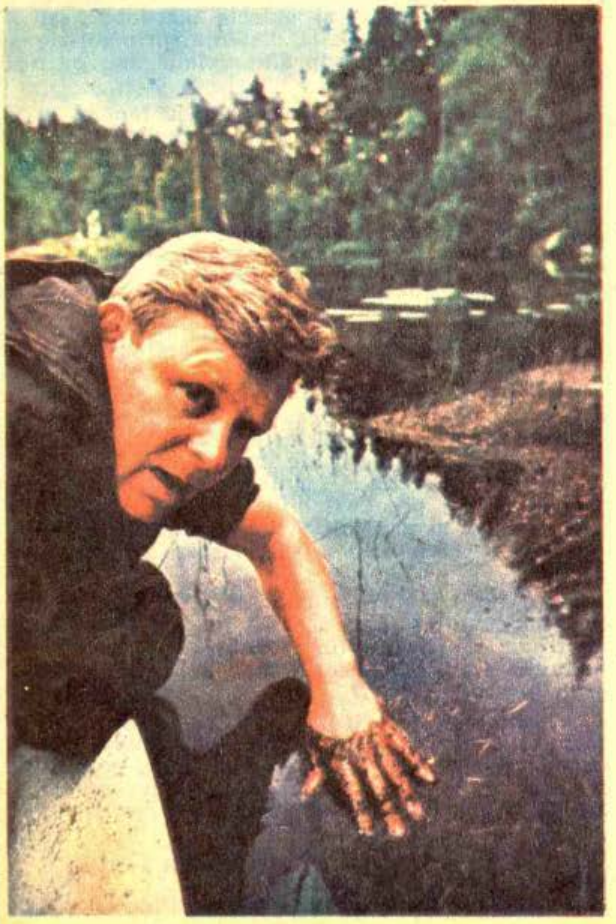

Cu cîţiva ani în urmă, mai multe sate situate în apropiere de Saverne (Rinul de Jos) nu aveau apă. Prefectura ar fi vrut să le alimenteze prin filtrarea apei unui mic riu, dar primarii au protestat întrucît operaţia nu oferea suficiente garanţii. Un fîntînar, pe nume Georges Avril, a detectat cu bagheta un izvor care, după părerea lui, furniza debitul cerut, adică 20 de litri pe secundă. Nu i s-a acordat încredere, însă era atît de sigur de existenţa izvorului încît a garantat cheltuielile operaţiei : sondajul a fost efectuat şi s-a găsit un izvor cu o capacitate de 48 de litri pe secundă.

Aproape pretutindeni la ţară există oameni capabili să detecteze ape subterane. Ei lucrează de obicei cu o baghetă în formă de furcă pe care o ţin de cele două capete, sau cu un pendul. Bagheta sau pendulul reacţionează imediat în preajma unui izvor. Adevăraţii fîntînari, numiţi şi radiestezişti, posedă zeci de atestări, precum următoarea :

„Subsemnatul Faloya Jean, antreprenor, piaţa Vauban nr. 7, din Avallon, declar că am recurs în numeroase rînduri la domnul Quintallet Alfred pentru a găsi izvoare subterane. Atît locul cît şi adîncimile indicate au fost totdeauna exacte. De curînd, domnul Quintallet ne-a semnalat că pe şantierul unde lucram apa nu este potabilă. Noi am început totuşi săpăturile : apa pe care am găsit-o s-a dovedit a nu fi potabilă".

Capacitatea înnăscută de detectare a izvoarelor a fascinat omenirea de-a lungul secolelor. Se spune că Isaac Newton s-a preocupat de această problemă şi chiar a făcut experienţe. Thomas Edison ar fi atribuit succesele radiestezieiei electricităţii, în timp ce pentru Albert Einstein explicaţia fenomenului ar consta mai degrabă în electromagnetism. În Franţa, puţurile descoperite de către fîntînari sînt estimate la zeci de mii şi tot aici există mai multe organizaţii specializate : Asociaţia prietenilor radiestezieiei, Federaţia naţională a radiesteziştilor şi a fîntînarilor, Sindicatul naţional al radiesteziştilor. Zeci de mii de francezi, printre care medici, agricultori, oameni de afaceri, practică radiestezia. Există librării specializate care, pe lîngă cărţi, vînd anual 30 000 de pendule şi baghete.

Trebuie spus că totdeauna s-a polemizat intens pe marginea radiestezieiei, numită şi rabdomanţie, raţionaliştii tratîndu-i pe radiesteziştii drept farsori şi obscurantişti. Aceştia răspund că pe baza legilor aerodinamicii, bondarii n-ar trebui să poată zbura. Geologii spun că în multe locuri este suficient să sapi pentru a găsi apă. Cum se face deci — replică radiesteziştii — că uneori se găseşte apă acolo unde geologii experimentaţi şi-au declinat competenţa ?

Căci este un fapt pe care-l probează rezultatele numeroaselor experienţe, chiar dacă bagheta nu seamănă cu un instrument ştiinţific : în practică, fîntînarii sînt în general eficienţi.

Cu cîţiva ani în urmă, se vindea pe o sumă derizorie o proprietate de 150 de hectare, situată în apropiere de Rambouillet. Intrigat de acest preţ, un parizian s-a interesat şi a aflat

că proprietatea nu avea apă : era prea izolată pentru a se instala apă curentă iar specialiștii susțineau că nu exista nici un izvor subteran. Parizianul a cumpărat totuși ferma și l-a adus pe fîntînarul Georges Fouileul, feroviar de meserie, care a găsit apă la o adîncime de 65 de metri. Pe acest pămînt, odinioară arid, se cultivă de atunci grîu.

În anii '30, o braserie situată în apropiere de Nantes și care se alimenta cu apă din Loara și-a pierdut clientela din cauza calității mediocre a produselor sale. Apa de izvor este indispensabilă pentru fabricarea unei beri bune. După părerea oficialităților nu exista apă în locul unde se afla uzina. Conducerea întreprinderii a avut ideea fericită de a-l aduce din Algeria pe abatele Gabriel Lambert, radiestezist cunoscut și primar al orașului Oran. El a descoperit un izvor suficient de mare și de abundent pentru a asigura prosperitatea uzinei.

Radiestezia este practicată de milenii. În lanțul de munți Atlas din Africa de Nord, s-a găsit într-o peșteră o pictură rupestră veche de 8 000 de ani, care reprezintă un fîntînar : înconjurat de spectatori, el caută un izvor cu bagheta în mînă. Poate că tocmai acest instrument a dat naștere ideii de baghetă magică. Chinezii se ocupau de această artă cu 2 000 de ani înaintea erei noastre pentru a detecta izvoare și zăcăminte miniere.

Deși bagheta din lemn, în formă de furcă, reprezintă instrumentul tradițional al radiesteziștilor (se preferă alunul datorită supleței lui), totdeauna a existat — și există încă — o mare varietate de baghete, în special din metal, din fanon de balenă, din corn sau ebonită și mai recent din plastic. Unii fîntînari se folosesc doar de mîinile lor. Sînt utilizate de asemenea pendulele — obiecte sferice din lemn, sticlă sau metal, suspendate de un fir sau cu un lănțișor — care au apărut la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Reacția baghetei este uneori foarte violentă. „Sub influența unui izvor apropiat și abundent, scrie Colette, mișcarea baghetei amintește — într-atît este de puternică — revolta năpîrcii pe care vrei să o supui". Harul nu aparține totuși baghetei ci radiestezie.

Domeniile de aplicare ale radiestezieî nu se limitează la descoperirea puțurilor de apă. La 19 noiembrie 1971, s-a produs o scurgere de apă în capela vechiului seminar de la Saint-Sulpice, din strada Regard nr. 6, din Paris, prin conductele de încălzire centrală instalate sub o lespede de marmură. Henry de France fiul, președintele Asociației prietenilor radiestezieî (tatăl său, care se numea tot Henry, a fost unul din pionierii radiestezieî în Franța), a indicat cu bagheta o dală ; doi muncitori au ridicat-o, au săpat într-o grosime de 30 de centimetri de ciment și au găsit în sfîrșit scurgerea căutată zadarnic timp de trei săptămîni. Nici un semn exterior nu permitea să se facă supoziții în legătură cu amplasarea scurgerii detectate cu ajutorul baghetei fîntînarului.

Radiestezia nu este de altfel sensibilă numai la izvoare subterane. Un fîntînar pe nume Grisez a descoperit în 1904 zăcămintele de potasiu din Alsacia, la Wittelsheim, în apropiere de Thann. După 1918, ministrul de război l-a însărcinat pe abatele Alexis Bouly, inventatorul cuvîntul radiestezie, să repereze obuzele neexplodate pe cîmpurile de bătălie. Pentru serviciile și lucrările sale, guvernul i-a acordat în 1930 titlul de cavaler al Legiunii de onoare.

Se poate explica științific radiestezia ? „Frecarea de sol a apei subterane în mișcare generează un cîmp electric, explică Ghislain de Marsily, specialist în hidrogeologie, lector la Facultatea de mine din Paris. Acest fenomen este deosebit de pregnant atunci cînd apa trece dintr-un strat de argilă într-un strat de nisip. Harul fîntînarilor ar consta deci tocmai în detectarea acestui cîmp magnetic".

Geologul Jean-Pierre Mizikos a făcut o experiență interesantă care confirmă existența cîmpurilor electrice în pămînt. El a confecționat un fel de șirag din bile de oțel pe care l-a atîrnat de-a lungul peretelui unui puț. Apoi s-a apropiat cu un electrometru din foițe de aur. Cîmpul electric al fiecărei bile atingea suprafața pămîntului la un anumit unghi, mereu același, ceea ce explică faptul că electrometrul avea tendința să evidențieze o modificare a cîmpului, în conformitate cu distanța care separa bilele.

S-au făcut numeroase cercetări pentru a se explica misterul detectării izvoarelor. Un timp s-a crezut că această operație ține de o sensibilitate față de anomaliile cîmpului magnetic terestru, dar această părere n-a fost confirmată pe de-a întregul de fapte.

Un număr de radiesteziști pretind că au capacitatea de a găsi nu numai ape subterane și zăcăminte miniere ci și obiecte pierdute sau persoane dispărute, de la distanță, prin mișcarea pendulului pe o suprafață plană sau pe o hartă.

Unii savanți studiază acest gen de fenomene. Astfel, biologul Rémy Chauvin, profesor de sociologie animală de la Sorbona, admite „că se poate instaura o relație specială între două creiere pe o cale necunoscută științei actuale".

Joseph Treyve, un specialist în domeniu, a reușit să descrie din Paris — unde se afla — biroul din New York al doctorului Alexis Carrel, premiul Nobel în medicină. După mărturia doamnei Carrel, Treyve a ghicit și că în acest birou exista o statuetă reprezentînd o dansatoare.

Una dintre cele mai spectaculoase reușite se datorează abatelui Alexis Mermet, fîntînar celebru, mort în 1937. El este cel care a descoperit o serie de galerii ale grotelor din Lacave, în Lot. Din Elveția — unde se instalase — a cerut unui alt preot, stabilit în Pornic, planul casei sale și al grădinii pentru a detecta aurul, argintul și cărbunele care puteau fi găsite acolo.

Puțin timp mai tîrziu, abatele Mermet i-a scris colegului său că se află în posesia a 375 de franci din argint (în realitate erau 400), că nu avea aur, cu excepția unui ceas, ceea ce era adevărat.

„Ceea ce m-a surprins cel mai mult, i-a răspuns confratele din Pornic, este anunțul că exista cărbune în partea de sud-vest a grădinii mele și în lăstăriș. Uitasem că mai aveam 28—30 kg îngropate pe jumătate sub crengi".

În românește de Mihaela Gulea

(După „Sélection du Reader's Digest")

UN IMPERIU CLANDESTIN

În ultimele săptămîni ale anului trecut, la editura franceză Albin Michel apărea lucrarea Falcon — împăratul dement al drogului. Este vorba de tălmăcirea unui best-seller american al anului 1986, Imperiul clandestin, semnat de James Mills. Autorul a petrecut (!) patru ani printre cei mai mari traficanți de droguri din lume, grație unor legături personale (!) cu unii dintre acestia și, desigur, grație protecției asigurate de F.B.I. Succesul cărții sale și, partial, destinul său interesează, poate, și ca o reeditare sui-generis a ipostazelor de-acum exact două decenii, cînd Truman Capote publica tot un best-seller, Cu sînge rece, inspirat tot din lumea crimei. Literar vorbind, ambele lucrări sînt în fond romane non-fiction tipice. Pentru că și Mills, aidoma lui Capote, nu-și inventează subiectul scrierii în marginea realității sociale, ci permite acestei realități să invadeze, pînă la desființare, ficțiunea.

Ancheta lui Mills dovedește existența unui veritabil imperiu mondial al drogului, mondial prin ramificațiile sale secrete din diverse țări, dar și prin coparticiparea unor criminali și traficanți aparținînd unor națiuni diferite. James Mills a reușit — subliniez termenul, cred că-i evident de ce, — să stea de vorbă, mai pe șleau : să tragă de limbă pe cei mai importanți șefi ai operațiunilor clandestine, în definitiv, pe cei cîțiva asasini, torționari, generali (!) ai unor armate secrete ce dirijează, acoperă și exploatează producția de opium. Temerar și eficace, înzestratul gazetar alcătuiește „pe viu" sau, spre a uza de un șablon de T.V., „în direct" portretul marelui boss, asul crimei, numit Alberto Sicilia-Falcon, un monstru capabil să organizeze traficul american al drogului direct din palatul său, situat în localitatea mexicană Tijuana. Paginile următoare zugrăvesc tocmai chipul acestui inuman exemplar.

FALCON ÎȘI COPLEȘEA ACOLIȚII CU DOLARI ȘI ÎȘI ÎNLĂTURA DUȘMANII PRIN CRIMĂ

a să înțelegi pînă unde poate pătrunde crima internațională în interiorul unei mari țări — controlînd partidul politic aflat la putere, poliția, serviciile de informații, judiciare, legislative și executive, — poți începe cu exemplul lui Alberto Sicilia-Falcon.

Homosexual, negricios, cu o înfățișare atrăgătoare, în jur de 30 de ani, Falcon face parte din lumea celor care dețin locuințe-fortăreață, automobile de comandă (unicat), ambarcațiuni de curse, șampanie Dom Pérignon, țigarete Montecristo și kilograme de cocaină. Petrecerile lui, pe yahturi transatlantice, în saloanele marilor hoteluri sau în locuințele particulare răspîndite pe trei continente, reunesc lideri politici, oameni de afaceri, vedete de cinema, înalți ofițeri din serviciile de informații și... criminali internaționali. Mituiește sau își răsfață favoriții cu automobile-sport italienești ori bijuterii valorînd milioane de dolari, achiziționate cu bani gheață.

Cubanez naturalizat în Mexic, Falcon și tînărul său prieten, încă adolescent, au locuit în mai multe case, printre care celebra Casă rotundă, o adevărată fortăreață beneficiind de o originală arhitectură circulară. Serviciul său de securitate personală a purtat veritabile bătălii, a capturat vapoare, a asasinat și jefuit fără opreliști din partea guvernului mexican, ba chiar sub protecția acestuia. Averea lui Falcon era la adăpostul băncilor din vreo șase țări. Influența lui se întindea asupra serviciilor de informații a numeroase țări, printre care Mexic și foarte probabil Statele Unite.

Rînd pe rînd, fermecător om de lume și ucigaș maniac, Falcon a dăruit prietenilor săi milioane de dolari și a ordonat asasinarea nu-

meroșilor săi dușmani. Ambiția sa permanentă: să-și exercite autoritatea asupra prietenilor, dar nu mai puțin asupra dușmanilor și, chiar, asupra lumii întregi ! Instrumentele autorității : banii și crima.

Se pune totuși întrebarea : cum a ajuns Falcon să dobîndească o asemenea monstruoasă putere ? Cum a început ? Ce ajutoare a primit ?

Pentru a răspunde acestor întrebări, să începem prin interpretarea puținelor date evidente dezvăluite din misteriosul său trecut.

DIN BIOGRAFIA UNUI OUT-SIDER

Alberto Sicilia-Falcon s-a născut la 30 aprilie 1945 la Matanzas, un port aflat pe coasta nordică a Cubei, cam la 80 km est de Havana, oraș unde, zice-se, el ar fi urmat o școală primară catolică. La 15 ani — doi ani după preluarea puterii politice de către Fidel Castro, — Falcon ajunge, grație unui zbor al companiei de transporturi Pan American, tocmai la Miami, chipurile ca refugiat politic, împreună cu părinții săi, Cristobal Sicilia și Hilda Falcon. Pe cererea prin care solicita dreptul de a studia în S.U.A., datată chiar din ziua descinderii la Miami, Alberto Falcon a menționat Dioceza din Miami drept instituție la care a fost admis (? !) pentru a-și completa studiile. Ulterior, a circulat chiar zvonul că el ar fi studiat anume în intenția de a deveni... preot (catolic).

La 18 ani, a intrat în armata Statelor Unite ca simplu soldat și a fost trimis la Fort Jackson, Columbia (statul Carolina de Nord). În această perioadă a acceptat ca din solda sa să trimită părinților bani. În timpul șederii sale la Jackson-Columbia, un tribunal local l-a condamnat la 15 zile închisoare și 15,50 dolari amendă pentru conduită imorală, și încă 50,50 dolari și 30 de zile arest pentru că s-a opus aplicării sentinței judecătorești. Doi ani mai tîrziu, după satisfacerea serviciului militar, revine în Florida, el frecventează o școală secundară din Miami. Totodată, este rînd pe rînd funcționar într-un supermagazin, paznic la o bancă, vînzător într-o florărie. Împreună cu un prieten a fost reținut de poliție pentru acte de vandalism săvîrșite în toiul nopții într-o grădină publică. În martie 1966, cu o lună înainte de a-și aniversa 21 de ani, Falcon este acuzat — la Miami — de un grav delict de moravuri. Cu toate astea, el se apără invocînd o altă lege, respectiv 800.01, a statului Florida, astfel că... este pus în libertate, cu obligația de a fi supravegheat vreme de cinci ani. I s-a cerut, în instanță, să nu se mai dedea la acte scabroase, vicioase, să ducă o viață curată, onestă și sobră, să trăiască onorabil și să muncească pentru a-și cîștiga existența într-un mod cinstit. I s-a cerut, totodată, să se supună periodic unui examen psihiatric. În raportul poliției este descris ca un băiat de 1,75 m, 62 kg, cu părul și ochii negri, cu o cicatrice mică deasupra sprîncenei stîngi. O fotografie din acea perioadă înfățișează un tînăr frumușel purtînd haină și cravată și cu obraji, poate, puțin cam rotofei.

La 23 de ani, Alberto Sicilia-Falcon s-a căsătorit cu Jill Waller, o tînără de 19 ani, de origine germană, ce trăia în Florida, și al cărei părinte era șeful poliției locale. Căsătoria s-a celebrat la New York. N-au rezultat copii și, doar cîteva luni mai tîrziu, a fost înaintată o procedură de divorț.

Falcon a părăsit coasta de est și, după numai zece zile, o ștergea clandestin dintr-un motel din San Diego lăsînd neachitată o notă de plată de 37 de dolari, pentru a se îndrepta spre Mexic (Tijuana) trecînd frontiera pe la San Diego. Seara, încercînd să revină în Statele Unite, a declarat la frontieră poliției mexicane că este cetățean american. Afirmația a fost verificată și nefiind adevărată, individul este arestat. Peste o lună, fiind informat că Falcon a încălcat și decizia judecătorească privitor la libertatea sa sub regimul de supraveghere, un medic psihiatru avea să-l examineze și să declare tulburări de personalitate, deviații sexuale... Funcționarii mexicani nu i-au permis lui Falcon să revină în Mexic, în schimb i-au aprobat reintoarcerea în S.U.A. pentru a-și reîntîlni părinții și soția la Miami.

760 — CHAPULTEPEC, TIJUANA

În anii următori nu s-a consemnat practic nici un document cît de cît verificabil. Doar indicii străvezii... Cînd Falcon a achiziționat, plătind cu un cec, un Rolls-Royce decapotabil, el s-a legitimat cu un pașaport fals.

Privind retrospectiv, am putea accepta ca posibil faptul de a fi lucrat pentru unul sau mai multe servicii de informații.

Document F.B.I. — O „petrecere" a gangsterilor la proprietatea lui Falcon din Tijuana. Cei numerotați sînt : 1) Nat Favela 2) Roger Fry 3) Alberto Barruetta 4) Alberto Sicilia-Falcon

La 5 ani după incidentul petrecut la Tijuana (cu trecerea frauduloasă a frontierei în Mexic), un ofițer de la vama din San Diego primește o notă telefonică de la un coleg din Reno, Nevada : „Alberto Sicilia-Falcon. Bănuit de trafic de droguri. Brigada pentru stupefiante din Nevada îl urmărește... Adresa, 760 — Chapultepec, Tijuana, telefon 903 384-4260... face frecvent călătorii pe ruta Nevada—Mexic. Să i se verifice dosarul și să se atenționeze postul de control San Ysidro — California, din apropierea localității Tijuana".

Adresa indicată aici este chiar celebra Casă rotundă, locuința fortificată a lui Falcon. Circulară, clădită pe o colină, construcția înfățișează lumii pereți înalți și masive porți ferecate. Ce se petrece îndărătul lor, numai Dumnezeu știe, iar zvonurile care au circulat n-au putut fi probate.

Casa e dotată cu un subsol prevăzut cu un poligon de tir, cu o instalație specială de izolare fonică, de iluminat și ventilație. Este locul unde Falcon și gorilele sale exersează toate tipurile de arme, de la pistolete la mitraliere automate. Casa are, bineînțeles, și piscină, dotată cu un tobogan, un teren de sport acoperit și o saună.

Într-una din camere, un perete împodobit cu lambriuri maschează accesul într-o firidă care adăpostește sute de mii de dolari (bani lichizi) și kilograme de cocaină. În stînga peretelui fals, într-o uriașă ramă ovală aurită : portretul părinților lui Falcon (tatăl, aproape pleșuv, cu ochelari și mama, deținătoarea unui coc uriaș). Alte portrete ne înfățișează pe frumoasa soră a lui Falcon, cu plete, și chiar pe el însuși cînd era copil. Lucrările au fost executate într-un stil absolut particular, menite să satisfacă aspirațiile „imperiale" și personalitatea deviantă a bărbatului care și-a mobilat dormitorul cu un imens covor persan roșu cu verde iar pereții și i-a împodobit cu oglinzi și mătase roșie cu motive chinezești. Plafonul este, de asemenea, acoperit de o uriașă oglindă. Imens și circular, patul se rotește și e permanent acoperit cu o cuvertură din catifea roșie cu ciucuri aurii ; el își poate schimba poziția pentru a-i permite stăpînului să ajungă mai ușor la telefon, să privească televizorul sau pentru a se adresa colaboratorilor veniți la sfat sau la petreceri. Acest dormitor comunică cu o baie cu duș în marmură și cadă îngropată, cu robineți din aur și un sistem de curenți hidro. Dincolo de un patio ascuns vederii, o fortăreață izolată adăpostește pe contabilii și responsabilii diferitelor servicii. Camere de televiziune și microfoane invizibile spionează invitații. Binocluri extrem de puternice fac posibilă supravegherea oaspeților cazați în hotelul El Conquistador, situat la 1,5 km de terenul de golf.

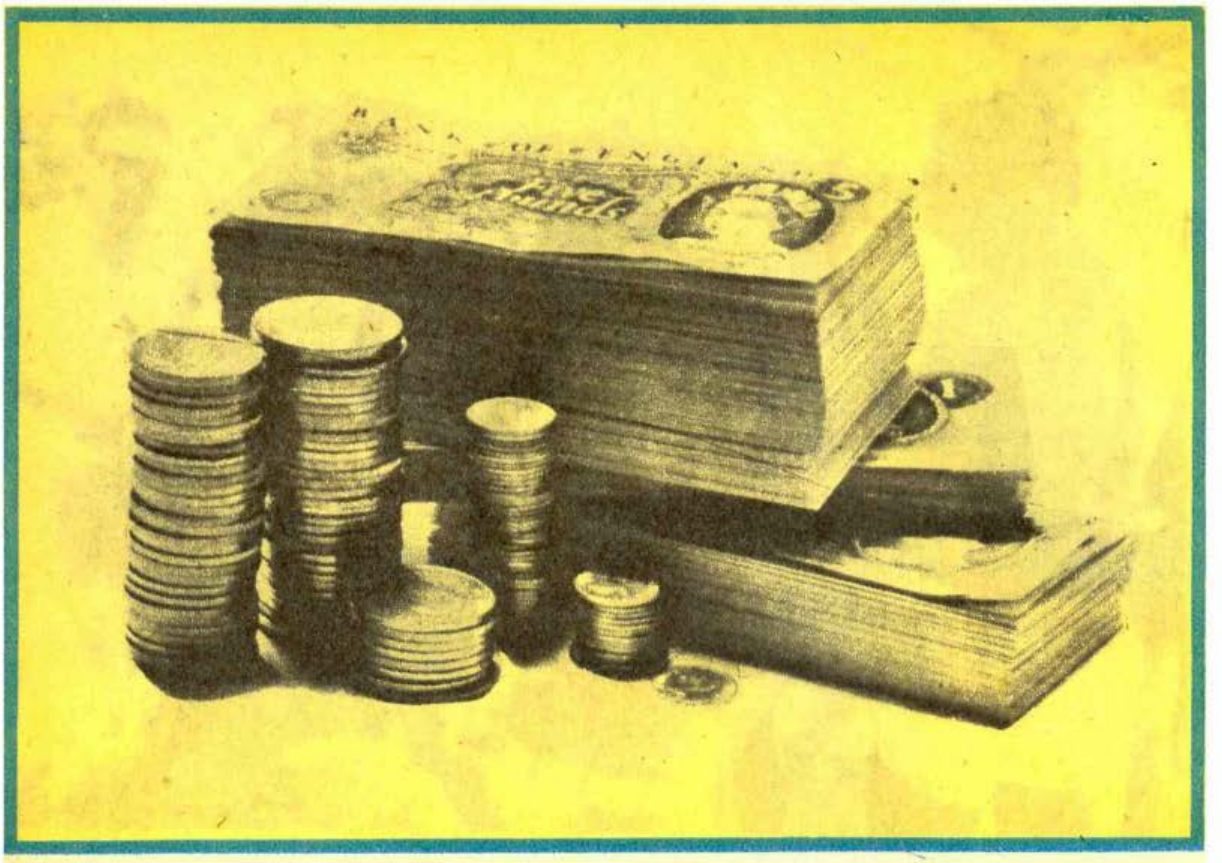

Nimeni nu putea să se apropie de reședință fără știința lui Falcon, nimeni nu intra acolo fără să fie invitat și înainte de a primi instrucțiuni stricte privind ora sosirii și mijlocul de transport. Un număr considerabil de paznici și servitori primiseră consemnul să nu deschidă gura în prezența străinilor. Toți musafirii care descindeau la El Conquistador erau conduși de gărzi perfect mute.

Unul din locatarii Casei rotunde era un june mexican simpatic, pe nume Alberto Barruetta. Acesta distribuia drogul în numele lui Falcon. L-a cunoscut pe boss prin 1969, cînd Falcon tocmai debarcase prin barurile cele mai sufocante din Tijuana, în niște blugi jegoși și legat de trecutul său doar printr-o notă de motel, valorînd 37 dolari, neonorată la San Diego. Barruetta a urmărit îndeaproape cariera lui Falcon, a muncit pentru el și a fost martorul ascensiunii acestuia. A fost alături de el la petreceri, în afacerile cu droguri, în aventurile amoroase și asasinate.

Fapte pentru care nu-i va ajunge o viață ca să le tot regrete.

„BANII ÎNSEAMNĂ PUTERE. VREAU SĂ STĂPÎNESC LUMEA"

ui Barruetta îi plăcea enorm să lucreze pentru Falcon — nelipsindu-i violenia, eficacitatea și aptitudinea de-a se amuza cu bossul. Care boss își cunoștea bine interesul : „Bani. Și putere. A fi stăpîn. Stăpînul lumii. Un stăpîn absolut. Să ai bani, mereu cît mai mulți". Falcon își conducea afacerile cu droguri pe calapodul unei mari antreprize industriale. Nimic nu era făcut la întîmplare. Poseda birouri, contabili, avocați. În mod frecvent, din fortăreața sa de la Tijuana, valize burdușite cu bilete de bancă luau drumul spre Mexico City, reprezentînd mita pentru funcționarii guvernamentali.

— Era fantastic să-i fii asociat, povestește Barruetta. Să fii o rotiță din angrenajul său. Peste tot avea relații. Domnea peste o organizație model. Chiar și guvernul îl sprijinea.

La Tijuana, Falcon avu neobrăzarea să cumpere o casă chiar peste drum de birourile poliției judiciare, pe care o decorează, o mobilează și o transformă într-un lupanar privat. Mobila principală consta dintr-o bibliotecă dotată cu bar. Prin atingerea unei porțiuni a bibliotecii, aceasta pivota și se deschidea lăsînd vederii cinci mari camere cu covoare roșii, cu plafoane dublate de oglinzi și perdele din satin. Aici își invitau Falcon și Barruetta prietenii : jockey, turfiști, clienți de la Jai Alai Palace, politicieni și... polițiști !

Evident că nu le era deloc peste mînă să aducă și fete. „Chestia era, cum să spun, și-amintește Barruetta — blonde, brune, nici o problemă. Fetișcane care nu fac nazuri".

Multă vreme, principalul concurent al lui Falcon pe piața drogului fusese Carlos.

„Ani de-a rîndul, afirmă Barruetta, lumea îl respecta pe Carlos. El întruchipa Mister Tijuana. Bărbatul cel mai elegant din oraș, cel mai manierat și înconjurat de cele mai frumoase femei. Ca să se distreze cu el, veneau aici staruri de cinema tocmai din Los Angeles ; amante sau cocaină, el le procura orice. Era amfitrionul preferat de cei mai bogați oameni. E al naibii de greu să dobori un tip ca ăsta. Natural, Carlos țintea și mai sus și lumea găsea că asta e și firesc. Iar Falcon se situa pe o treaptă inferioară.

Pînă într-o zi, cînd deveni mai puternic, mult mai puternic decît Carlos, care acceptă să-i fie asociat, mîna lui dreaptă, consilier. Chestie care, firește, n-avea cum să-i fie pe plac. Deși n-o arăta, era gelos pe Falcon (...)"

Dar Falcon nu dădea petreceri doar în lupanarul său particular ci și într-o groază de hoteluri, vile, pe yahturi, la Acapulco, Mazatlán, San Felipe, la Mexico sau în Europa. Dintre toate recepțiile oferite, la Casa rotundă erau cele mai numeroase și de-a dreptul excepționale. Mîncăruri alese, băuturi, droguri și femei, oferite cu opulență aristocratică într-un singur scop, acela de a impresiona oaspeții prin bogăția fabuloasă și omnipotența amfitrionului. Tot la Casa rotundă se încheiau afaceri de milioane de dolari, se hotărau asasinate, se distribuiau șperțurile, se corupeau, se șantajau sau se pedepseau funcționarii. Chiar se spunea că aici, credincioșii diavolului își celebrau ritualul și într-una din aceste ocazii l-ar fi ales pe Falcon, cel ce s-ar fi vrut preot catolic, să le fie tartor.

Casa însăși, apreciază Barruetta, părea ieșită dintr-un film cu James Bond. O citadelă. Pretutindeni arme, pregătite permanent pentru a fi folosite în orice clipă, arme de vînătoare cu țeavă scurtă, pistolete răspîndite pe jos și scrumiere cu gloanțe. În jurul casei avea postate gărzi înarmate, instalate din loc în loc, în camioane acoperite. Înregistrau numerele tuturor mașinilor care se încumetau pînă acolo.

„Erau lăzi peste lăzi de șampanie Dom Pérignon. Bucătarul prepara tot ce ți-ar fi trăznit prin cap în materie de mîncăruri. Falcon purta pe un deget un imens diamant verde, care aparținuse lui Carlos și fusese obținut de la un barosan ce se îndeletnicea cu vînzarea pietrelor prețioase furate. Juca table cu Carlos pe cîte 50 mii dolari partida. (...) Ținea totdeauna pe-aproape garda personală, pe Rubi și Chu-Chu, băieți simpli, atrași de lucrul mașinilor cromate, cu pneuri solide și de afacerile necurate. Într-o zi, cei doi au adus un bătrînel simpatic de la Mexicali — unde se aflau depozitele de marijuana.

Bătrînelul părea absolut inofensiv, ba avea și ochii înlăcrimați. Falcon l-a expediat pe Rubi cu ordinul de a-l cotonogi strașnic pe bătrîn. Habar n-am de ce-a făcut-o, recunoaște Barruetta, adeseori proceda astfel, dar nimeni nu îndrăznea să-l întrebe de ce".

Barruetta a închiriat nu mai puțin de 4 locuințe la Los Angeles (una chiar în apropierea lui John Lennon).

FALCON ȘI COMANDANTUL TRUPEI DE GUERILA

Îmbrăcat cu niște pantaloni ponosiți și conducînd un Volkswagen hodorogit, Fry era tot atît de oarecare pe cît trecea Carlos de elegant și sclipitor. Dar această impresie era rezultatul unui calcul, Fry fiind în realitate cel mai important reprezentant al lui Falcon în S.U.A. într-o rețea de distribuire care mergea de la Pacific la Atlantic, aducînd milioane de dolari

înregistrați în conturile băncilor elvețiene. Totul funcționa conform unui program. Barruetta închiria un camion, îl parca în fața unui supermagazin și îl informa pe Fry. Fry prelua camionul, se întîlnea cu Barruetta o zi, două mai tîrziu și-i dădea numele altui supermagazin de unde Barruetta prelua camionul (de astă dată, încărcat cu 2 tone marijuana). De aici, Barruetta repartiza încărcătura angrosiștilor aparent lipsiți de importanță.

Nici Barruetta, nici Carlos nu-l înghițeau pe Fry, pentru că nu se dădea în vînt după distracții. Cum să simpatizeze ei un individ cu atîția bani și care continua să conducă o rablă de Volskwagen! Fry, la rîndul său, nu-i agrea prea mult, considerîndu-i imprudenți și ostentativi: Carlos mereu la volanul Rolls-ului său, iar Barruetta conducînd o Pantera. Nu era genul lui Fry. El prefera blugii soioși, maieurile rupte și turismele hodorogite; evident, și banii cu nemiluita în băncile elvețiene. În plus, Barruetta bănuia că „grosul" marijuanei transportată de Fry era plasat clienților acestuia, el și cu Carlos trebuind să se mulțumească cu restul. Cei doi i-au împărtășit temerile lui Falcon, care i-a invitat pe toți trei la o petrecere în vila sa din Acapulco. Cocoțată în vîrful unei faleze, vila era numită „Casa hohotului de rîs". Salonul de primire răspundea într-o terasă mărginită de-o piscină. Musafirii umpleau casa și grădina, bînd, dansînd, mîncînd. Aer greu, profund de iasomie. Cînd tăcea muzica, mugetul valurilor urca pînă la ei. Doi sau trei invitați, ignorîndu-i pe ceilalți (și într-o notă total discordantă cu ei, fiind oameni simpli îmbrăcați ca niște țărani) schimbară cîteva cuvinte cu

Falcon și plecară. A doua zi, puțin înainte de căderea nopții, își făcură apariția pe aleea ce urca spre vilă trei camioane cu prelată. Din cle au țișnit țărani purtînd cizme, sombrero și mustăți à la Pancho Villa și înarmați cu pistoale mitralieră, cuțite și revolvere. Aceștia au înconjurat casa, au ocupat grădina și piscina amuzîndu-se în salonul pentru oaspeți.

Instalat comod într-un fotoliu de piele, Barruetta admira amurgul cînd observă, primul, apariția noilor oaspeți pe malul opus al piscinei. Nevenindu-i să-și creadă ochilor, privi pe Carlos, strălucitor în pantalonii lui din mătase, cu bustul gol împodobit cu lanțuri din aur, care tocmai închidea o cutie de table. Carlos nu i-a observat privirea. Barruetta părea îngrozit de moarte. În liniște, fără nici un cuvînt, partizanii își desfășoară forțele. Trei minute mai apoi, după ce-au luat în stăpînire terenul, unul dintre ei, un bărbat solid, oacheș, îmbrăcat în cămașă albă. pantaloni kaki și pălărie de pai, purtînd un pistolet la brîu, pătrunse în casă cu aerul unui stăpîn. Apărînd brusc dintr-o cameră. Falcon îl întîmpină cu căldură ; se îmbrățișară rizînd ca niște vechi prieteni. Fără să adreseze un singur cuvînt celorlalți, Falcon urcă cu noul sosit la etajul întîi și se închise cu acesta într-o cameră. Oamenii înarmați pătrunseră în bucătărie unde cerură de băut. Alții lîncezeau în salon, păstrînd un aer posomorît. Cînd li se încrucișau privirile, arborau zîmbete sinistre dezvelindu-și gingiile fără dinți. Înarmați pînă-n dinți, aruncau priviri spre camioane dar și spre obiectele din casă ca și spre invitații eleganți și preocupați să flecărească, să joace cărți sau table ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Dar Barruetta nu mai avusese niciodată de a face cu „guerillos", încît, acum, îl treceau toate nădușelile. Împreună cu Carlos, Roger Fry și doi-trei alți invitați — pîndea orice zgomot venind din camera de sus. Peste aproape 3 ore, Falcon și comandantul trupei de guerilă coborîră, se îmbrățișară și își luară adio. După care, șeful își adună oamenii, se înghesuiră toți în camioanele cu care veniseră și dispărură în noapte.

MISTERUL NOPȚII FĂRĂ LUNĂ

Falcon reveni în salon. Nimeni nu îndrăznea să deschidă gura, tuturor le sticleau chipurile nelămurite, încrîncenate. „Să luăm masa, le spuse. Avem mult de discutat". Plecară la Carlos and Charlie pe Costera Miguel Alemàn. Proprietarul îi conduse pe dinaintea unui șir de clienți ce-și așteptau rîndul și-i pofti la o masă mai retrasă. Falcon așteptă pînă ce chelnerul destupă șampania și umplu cupele. „Domnilor, li se adresă el în spaniolă, nu mai avem nici o problemă. Deținem controlul întregii cantități de marijuana produsă în Mexic". Guerila avea să-i furnizeze cît de curînd peste 100 tone marijuana, și nu era vorba decît de primul transport dintr-o serie. Falcon surise și apucă o bucățică de homar, o tăvăli prin unt, apoi își bău cupa cu Dom Pérignon.

Toți ceilalți erau profund tulburați, fiecare străduindu-se să calculeze mental. O sută de tone a 170 dolari livra, însemnau 34 milioane de dolari. Iar Falcon le vorbise de peste o sută de tone, plus alte transporturi. În fine, mersesă cu toții într-un local unde petrecură noaptea dansînd, bînd sau luînd cocaină. Nimeni n-a pretins amănunte. De pildă : cum să transporți prin tot Mexicul 100 tone de marijuana ? Cum să treci peste graniță o asemenea cantitate, și încă de mai multe ori ? Și cîtă vreme vor putea conta pe sprijinul poliției federale mexicane ? Care va fi răsplata pretinsă de guerillos, și ce urmăreau de fapt aceștia ? Totuși nimeni nu punea nici o întrebare. Ar fi fost, oricum, inutil. Falcon se gîndise la toate.

Era o noapte fără lună, întunecată și tăcută. Trecuseră deja opt săptămîni după evenimentul petrecut în vila de la Acapulco și, între timp, Barruetta închiriase o fermă în California. Aștepta. La 8 seara au sosit patru bărbați. Veneau de la Los Angeles, 70 km mai la vest. Doi dintre ei plecaseră și reveniseră curînd, în jurul orei 9 cu două camioane mari Ryder, închiriate. Intrară toți în casă și așteptară. La 10, Barruetta auzi huruitul unui motor. Lumina unor faruri puternice pătrunse prin ferestre. Ieși imediat și zări apropiindu-se un enorm camion tip cisternă, Peterbilt, cu remorcă. Șoferul, un mexican, sări din cabină și după ce-i salută pe toți, începu să-și schimbe hainele : cizme, salopetă, mănuși, șapcă, toate din

caucIuc. Se sui brusc pe cisternă şi, spre stupoarea tuturor, dispăru înăuntrul ei. Ai fi zis că plonjase în benzină ! După el urcară încă doi bărbaţi. Un moment mai apoi, la picioarele lui Barruetta începură să se rostogolească pachete de marijuana, descărcate cu iuţeală de cei aflaţi în cisternă. Barruetta aprecie din ochi cantitatea, erau cam trei tone, şi totul durase mai puţin de o oră. Şoferul camionului urcă din nou în cabină şi părăsi ferma în urletul motorului. Cei patru bărbaţi îl urmară în maşina lor. Simţindu-se bogat ca niciodată, Barruetta s-a dus la culcare.

Zi de zi începură să sosească camioanele-cisternă transportînd marijuana dintr-o exploatare forestieră de la Mexicali, la 200 km est de Tijuana. Uneori soseau camioane cu cîte două remorci. Într-o singură lună, Barruetta a înregistrat 19 cisterne şi 57 t marijuana. Peste 20 milioane dolari valoare en gros, şi sute de milioane, preţ cu amănuntul. În viaţa lui nu visase ceva de o asemenea anvergură. Se trezi peste noapte în fruntea unui parc auto de camioane-cisternă. A început să închirieze ferme, depozite, locuinţe. Dacă s-a îndoit vreodată de capacitatea lui Falcon de a transporta tonele de marijuana peste graniţă din Mexic şi California, modul cum decurgea acum totul i-a demonstrat că s-a înşelat. Barruetta ajunsese pe post de vicepreşedinte al Companiei americane de tutun, ocupîndu-se de importuri, dacă aceasta ar fi importat marijuana în locul tutunului.

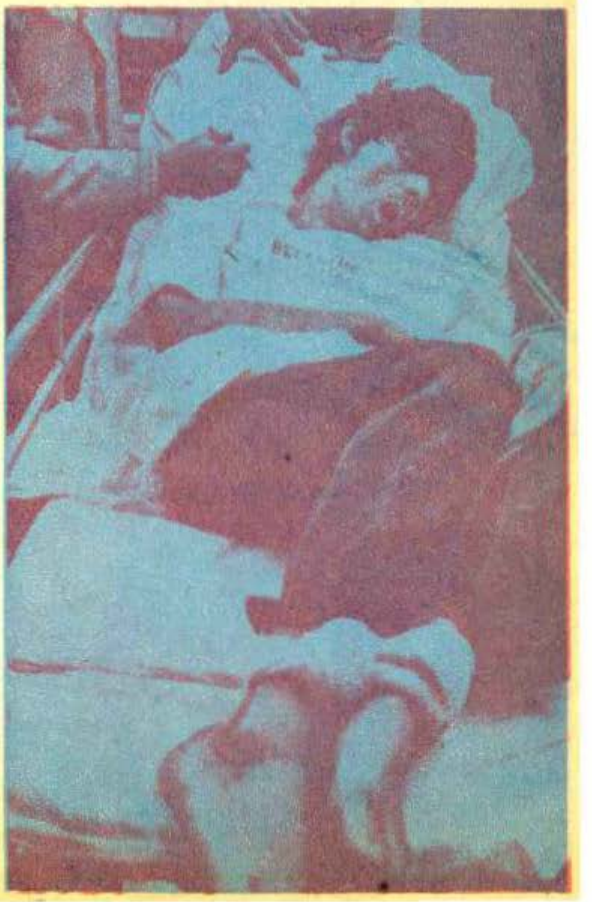

Voluntar mexican intr-o campanie de luptă împotriva traficanților de droguri

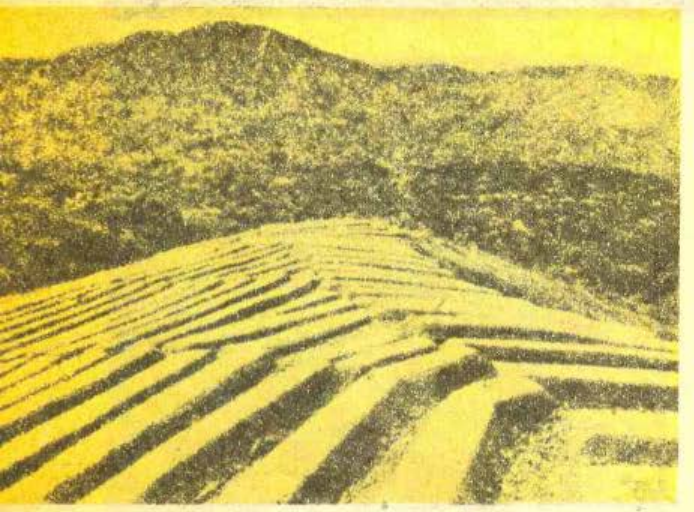

Plantație de coca în Anzi

Se pune întrebarea dacă Falcon nu învîrtea și alte afaceri de acest soi prin mijlocirea lui Barruetta. Unele camioane transportau saci cu cocaină, ba, o dată, unul i-a adus și o mitralieră. La ce bun o mitralieră?

„ÎMPUȘC-O PE CHRISTINE!" I-A CERUT FALCON

Christine, soția lui Barruetta, nu privea cu ochi buni afacerile soțului, și cu atît mai puțin pe prietenii acestuia. Îl bănuia pe Falcon că i-a atras bărbatul în afaceri dubioase, într-o existență mondenă, de parveniți, pentru care el nu era făcut. Știa că soțul ei are amante, ce-i reproșa însă erau relațiile cu bărbații. Lipsea des de acasă, iar cînd venea, de cele mai multe ori se certau și Barruetta dispărea din nou. Aveau un fiu, Eric, pe care tatăl îl vedea rar de tot. În fine, s-a întîmplat ca între Barruetta și Christine să izbucnească un adevărat scandal într-un local din Tijuana. Faptul avea să declanșeze o serie întreagă de evenimente de natură să tulbure existența celor din anturajul lui Falcon. În seara cu pricina, toți se găseau în discoteca hotelului Cuceritorul din Tijuana, prieteni și parteneri de afaceri de-ai lui Falcon, în sfîrșit, oameni pe care acesta nu și-ar fi permis să-i ofenseze.

„Christine a sosit la discotecă, povestește Barruetta. Erau acolo toți barosanii traficului de stupefiante din Mexic. A început să urle, a părut zdravăn la toaletă pe una dintre pipițe. Îi drăcuia pe toți și nu-i scotea din traficanți împuțiți. De față erau și polițiști, fiul guvernatorului, un judecător, ca să nu mai spun de Falcon, de Carlos și de mine. Una peste alta, guvernanții și bogătașii Mexicului, reuniți la petrecere. Christine a făcut un scandal monstru. Afară, în parcare, arunca cu pietre în mașina mea", adaugă Barruetta.

A sosit poliția. „Vă conducem la mașină", au spus. „Urcați, treceți frontiera și nu vă opriți decît la Dv. acasă". Christine s-a supus. Mai tîrziu, seara, continuă Barruetta, m-am întîlnit cu Falcon la Casa rotundă. „Ascultă, mi-a zis, trebuie să faci ceva. Ne-a făcut pe toți paranoici. Va trebui s-o chemi și să te descotorosești de ea!"

NU-ȘI IMAGINASE CĂ AERUL LA ȚARĂ POATE FI ATÎT DE TARE ȘI CURAT

Barruetta știa ce se poate întîmpla cînd devii vulnerabil, iar el, acum, era. Nu era vorba numai de scena Christinei la discotecă. De mai multe luni, el se zbătea într-o rețea de polițiști și agenți federali ce-l urmăreau pas cu pas, făceau descinderi la domiciliul său, îl căutau des la telefon. Uneori, încolțit, mai arunca cîte-o momeală, ca un țăran șiret momind lupul cu carne.

„Mă persecuta un polițai de la frontieră. Cum mă zărea pe-acolo, mă oprea, îmi cerea să mă dezbrac, mă percheziționa, îmi lua declarații și mă reținea cîteva ore. Nu spuneam niciodată

nimic despre băieți, doar nu eram nebun să omor găina care făcea ouă de aur. Îi vorbeam despre alți tipi și despre treburi murdare, chestii auzite de mine prin baruri. Tipul mă hărțuia insistent, mă căuta acasă, mă urmărea peste tot. Pînă și Eric, băiatul meu de 3 ani pe-atunci, a întrebat-o pe maică-sa : — Mamă, de ce se ține omul ăsta mereu după noi ? Nici măcar nu se ostenea să se ascundă. Îmi schimbam numărul de telefon, a doua zi dimineața, tipul mă și suna... Mi se făcuse scîrbă. Pînă la urmă, le-am turnat cîteva fleacuri, dar n-a fost de-ajuns. Vroia ceva gras, o adevărată afacere, și să pună laba pe careva. Atunci, am cumpărat marijuana la cel mai scăzut preț oferit la Tijuana. Povestea m-a costat vreo 10 mii dolari. Mi-am făcut rost de o mașină și am tocmit un băiat care mai vînduse droguri. (...) I-am pasat marijuana cumpărată de mine și i-am spus s-o ascundă într-un loc anume. După asta, l-am turnat agenților și am scăpat de presiunile asupra mea. Știu că e oribil ce-am făcut, dar în meseria noastră, uneori nu ai de ales. După o vreme le-am mai turnat un alt tip, însă niciodată nu le-am ciripit din ceea ce ar fi vrut ei cu-adevărat să știe. De fapt, pe Falcon îl vroiau".

Barruetta l-a întîlnit pe Carlos în lupanarul particular al lui Falcon. S-a instalat la barul din bibliotecă. În spatele cărților, dosnicele încăperi erau goale.

„Va trebui să te ocupi de Christine, începu Carlos. Sînt prea mulți bani în joc și prea mulți oameni implicați în afacere, ca cineva să-și permită un asemenea risc. Toți se tem din cauza ei. Trebuie s-o chemi în Mexic și să faci ceva să scăpăm de ea". I-am declarat că nu pot face așa ceva. Eram disperat. Am încercat tot ce se putea. I-am spus că are cancer și, oricum, va muri curînd, Carlos însă n-a înghițit gălușca. Nu făcea decît să-mi tot repete lecția învățată de la Falcon. A sunat telefonul. Era Falcon. — În două ore să fii aici, trebuie să-ți vorbesc ! — Despre ce ? Dar el închisese telefonul". Barruetta receptă cîteva zvonuri. Oamenii șușoteau cum că Falcon n-ar fi vrut numai capul Christinei, ci și pe-al său. Plecă la hotelul Cuceritorul la volanul Panterei sale. Rubi, una dintre gorilele lui Falcon, veni în întîmpinare. Cînd în fine ajunse la Casa rotundă, Carlos și Falcon îl așteptau în salon. Falcon îi oferi un scaun aproape de al său. Toți păreau prietenoși, pălăvrăgeau despre camioanele-cisternă, despre transporturi și descărcări. Apoi Falcon aruncă : — „Să mergem în cameră". Barruetta se așeză pe patul rotund sub imensa oglindă din tavan. Falcon și gorilele lui, alături. „Christine, spuse simplu Falcon. — Ce anume ? — A mers prea departe, bătrîne. Organizația vrea ca ea să dispară, și încă repede. Trebuie să faci ceva. Ori o aduci aici, ori o lichidezi singur. — Dar e soția mea, Alberto. — O aduci aici și ne ocupăm noi. Dar nu pentru asta te-am chemat. Ar mai fi o problemă".

Falcon așteptă o vreme examinîndu-l tăcut pe Barruetta.

„Ce problemă ?"

Lui Barruetta începu să-i treacă prin minte că zvonurile auzite nu erau simple cleveteli. Falcon avea de gînd să-l omoare. „Informațiile pe care le-ai dat polițiștilor. — Ce informații ? — Ai fost reținut la graniță. — Da, și... ? — Ai dat declarații. Anumite chestii pe care le-ai zis sticleților — Nu, Alberto. Ești rău informat. E o minciună. — Zău ?" Falcon întinse mîna dreaptă spre el. Între degetele sale flutura un petec alb. Barruetta nu-și credea ochilor. Intuia că dacă

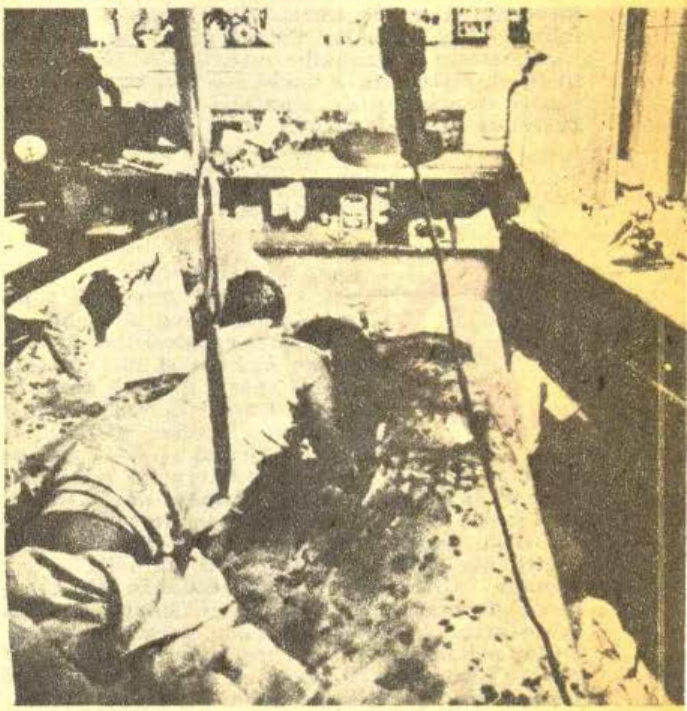

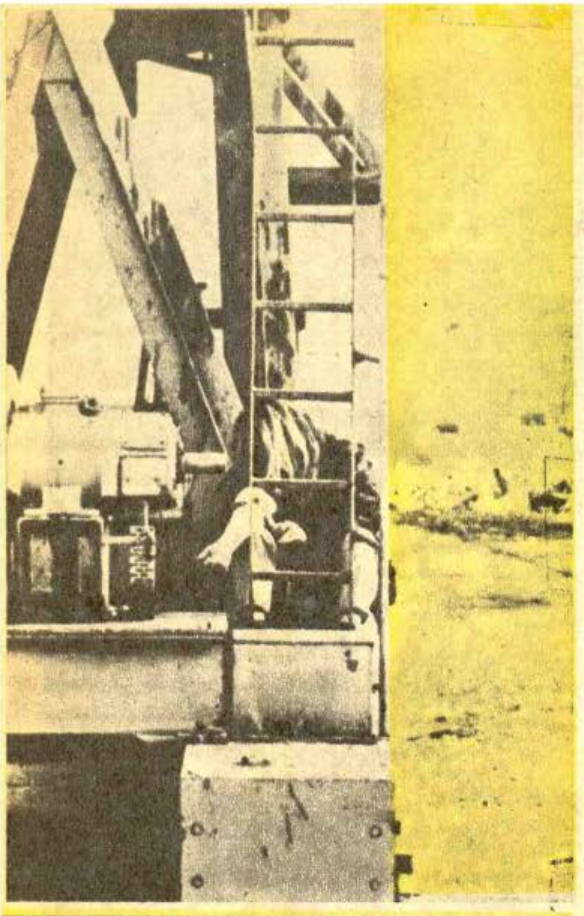

Atenție ! Droguri !

încearcă să apuce hîrtia, tremurul nervos al mîinii îl va trăda iar Falcon o va lua ca pe o recunoaștere a vinovăției sale. Falcon lăsă hîrtia lîngă el, Barruetta o apucă : era fotocopia unui raport al postului de grăniceri, semnat de Barruetta cu 15 zile în urmă.

„NIMENI NU NE PĂRĂSEȘTE FĂRĂ SĂ PRIMEASCĂ O MEDALIE"

e unde ai asta ? întrebă Barruetta încercînd să cîștige timp și să găsească ceva plauzibil. — De la biroul grănicerilor. Ai discutat cu sticleții și nici măcar nu ne-ai spus". Îl pocni drept în față pe Barruetta aruncîndu-i acuzatii si insulte. Carlos si Rubi porniră si ei să-i arunce în obraz tot felul de vorbe. Barruetta striga încercînd să se justifice, dar nimeni nu-l asculta. Se întreba dacă va mai iesi viu de-acolo.

„Mi-au cerut să opresc mașina, striga Barruetta din mijlocul patului. M-au obligat să semnez niște hîrtii. Mă chestionau întruna, m-au dezbrăcat, m-au perchezitionat, stiau că n-am acte. Trebuia să le spun ceva. Dar n-am suflat nici un cuvînt despre noi. Le-am vorbit despre alții. — Esti sigur că n-ai scăpat nimic despre noi ? — Absolut sigur. — Ce-ai zis despre Carlos ? — Nimic ! — Dar despre mine ? — Nimic, absolut nimic. Crezi că vreau s-arunc totul în aer ? ! Le-am povestit despre niște tipi de care auzisem..." Pe neașteptate încetară toti să mai urle. În liniște, Falcon decupă vîrful unei havane Montecristo-1 si-o aprinse. Gestul avu darul să-i redea sperantele lui Barruetta, — bossul părînd brusc să fi uitat totul.

„Nimeni nu părăseste organizatia noastră, vorbi Falcon expiind fumul, fără să primească o medalie". Trecu ceva timp pînă ce Barruetta să priceapă : o decoratie decernată postum ! (...) „În sfîrșit, ai devenit prea primejdios pentru noi, amice. Și Christine la fel. Poti s-o iei din loc. Dar scapă de muiere. Expediaz-o aici, ne ocupăm noi de ea. Iar tu, valea ! Întinde-o la Mazatlán, în casa mea. Stai acolo, înoată, destinde-te. Dar nu mai călca pe-aici, înțelegi ? Niciodată !... E sfatul meu !"

„Mulțumesc pentru că mi-ai înțeles situația", zise Barruetta.

Rubi îl însoti în mașină pînă la El Conquistador, Barruetta respira cu voluptate aerul ce năvălea pe ferestrele coborîte. (...)

„Plecasem tremurînd tot, povestește el. Un moment îmi închipuisem că n-am să mai ies viu de-acolo... I-am relatat Christinei că Falcon tiner s-o curețe, dar ea n-a crezut o iotă. Nu-l credea capabil de-asa ceva. Ne-am certat iar si ne-am despărțit".

Barruetta ocupă o casă într-un cartier din San Diego, numit Mount Helix. (...)

Musafirul Casei rotunde aducea cu Clint Eastwood : bine făcut, înalt, echipat ca un apărător de rugby. Adulmeca senin încrederea pe care i-o inspira locul, dar, desi nu-i era teamă, si-a zis că trebuie să fie atent cu ce-i iese pe gură. (...) Nu era altul decît Michael Decker, ucigașul cel mai de temut din S.U.A. Falcon își făcu apariția păsind seniorial. Servitorii si gorilele se înclină înaintea lui de parcă ar fi intrat Regele-Soare. (...)

— „Credeți că veți rezolva afacerea ? — Eu rezolv orice ! declară musafirul, accentuînd cuvîntul orice. Indiferent ce-mi pretindeți, chestia e ca și rezolvată!"

Cel care a spus DA lui Falcon se apropie de locuința lui Barruetta cu agilitatea unui lynx. Mai intrase aici de două ori, desigur că nu invitat și-i zărise pe Barruetta si o fetiscană dormind în marele pat.... Cu ocazia uneia din aceste incursiuni, a decis că soluția era să tragă un singur foc pe fereastra livingului. În seara asta, Barruetta invitase cîteva persoane la masă.(. . .) Decker avea un magnum 357 model 19, cu țeava de 10 cm... În armă așteptau 6 gloante.... Barruetta părăsi bucătăria ducînd ceva într-un vas. Intră în living, după care rămase în ușa salonului, întredeschisă, cu profilul expus în dreptul ferestrei. Își mișca buzele spunînd ceva unei fete întinsă în pat si care se răsuci ca să-i răspundă... Ușa dormitorului explodă... Proiectat într-o parte, Barruetta ce se prăbuși la podea. (...) Omul în negru o luă la goană, focul armei îi răsunase în urechi odată cu urletele fetei... Sări într-o Datsun 260 Z și... în zece secunde se debarasă de vechea înfățisare și-i dădu bătaie spre Sheraton Airport Inn. Va petrece o noapte mișto cu fata de la recepție. O remarcase înainte. Frumusică foc. Și ea avea să-și amintească de el. Întrebată, foarte probabil că ea ar fi declarat că tipul semăna leit cu Clint Eastwood.

Prezentare, traducere și adaptare de Mircea Constantinescu

ÎMBLÎNZIREA SIDEI?

E mare lucru să fii la modă! Un om sau un produs poate fi la modă și uneori te întrebi de ce, pentru că nu întotdeauna primează elementul cel mai reprezentativ. Moda are caracteristicile ei, și bineînțeles favoriții ei. Dacă nu este ușor să ajungi la modă, și mai greu este să te menții în atenție. Dar în cele ce urmează nu ne vom ocupa de moda feminină ori masculină, de cutare sau cutare film, carte sau cîntec, ci pur și simplu de un virus care a ajuns „la modă", care a parcurs drumul spre celebritate simplu, uluitor de simplu, cocoțindu-se în vîrful „topului" maladiilor acestui sfîrșit de secol.

Virusul de care ne ocupăm a devenit deosebit de popular, pentru că și copiii au început să-i pronunțe numele, înainte chiar de a ști ce este acela un virus, și fie vorba între noi, nici adulții nu sînt prea lămuriți în materie. Într-o prezentare schematică un virus ar însemna: formă extrem de simplă de viață, incomplet organizată, adeseori lipsită de membrană, de multe ori, fiind imposibil de pus în evidență chiar și existența nucleului. Se deosebește de microbi prin dimensiunile extrem de mici, 8—10 microni, pînă la 250—500 microni, ceea ce-i conferă proprietatea de a traversa filtrele poroase, celulare, ce reține de obicei bacteriile. Virusurile nu se pot înmulți decît în celulele vii, în organism sau medii de cultură. Îmbolnăvirea cauzată de acest virus se numește S.I.D.A., cuvînt rezultat din inițialele denumirii franceze Syndrome d'Immuno Deficience Acquise — sau A.I.D.S. — Acquired Immune Deficiency Syndrom — după americani, iar virusul a fost descoperit aproape concomitent în S.U.A. de către Robert Gallo și în Franța de către Luc Montagnier, de aceea numirea sa circulă, după afinitatea de limbă, fie SIDA, la cei de limbă latină, fie AIDS la anglosaxoni. Există și o variantă mai puțin utilizată CITÉ (Carence immunitaire T épidémique) propusă tot de către francezi, care este poate mai sugestivă, arătînd că este vorba de o lipsă imunitară a unei celule T, de natură epidemică, dar numele n-a prins... (Pentru o serie de lămuriri suplimentare vezi

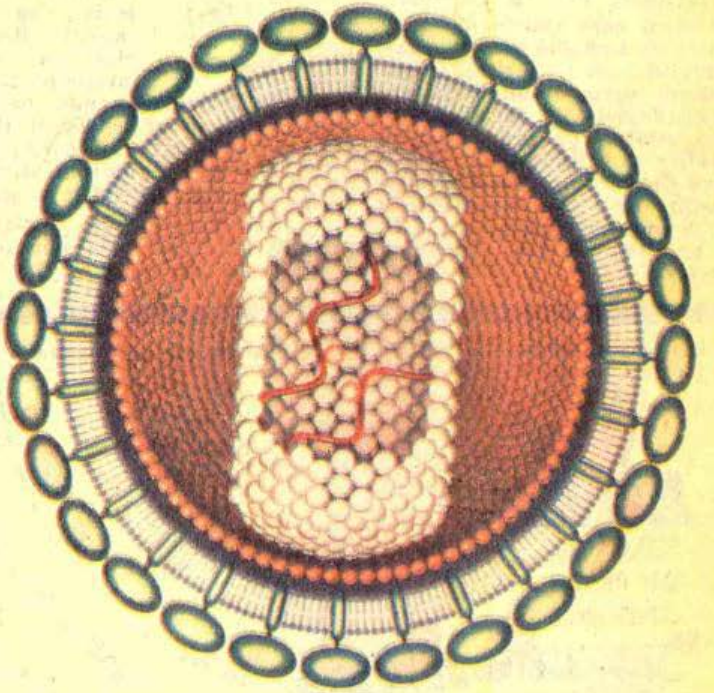

Schema virusului HTLV III-LAV, reprodus de „Scientific american" din ianuarie 1987

Prof. Luc Montagnier

„Ciuma Gay", Almanahul estival „Luceafărul" — Istorii neelucidate, 1986, p. 228—241).

Virusul care este capabil să genereze îmbolnăvirea organismului, cu apariția unui sindrom sever imunodeficitar, a fost depistat în formă patogenă uimitor de repede de la apariția sa. Subliniem acest lucru deoarece se pare că el a existat de mult timp într-o formă nepericuloasă, care însă, la un moment dat, a devenit agresivă.

Primele 8 cazuri, depistate în 1978, în fața cărora clinicienii nu au avut opinie, în fața cărora s-a bîjbîit prin imensitatea patologiei umane, au atras atenția asupra unei îmbolnăviri noi, cu misterioase caracteristici. Acesteia îi cădeau pradă oameni voinici, care nu se știau a fi bolnavi și care într-un ritm relativ scurt se topeau văzînd cu ochii.

Deși momentul care a favorizat „virarea" sa către agresivitate nu este cunoscut, de altfel ca și felul în care s-a produs, cert este că un anumit fenomen natural, biologic, ecologic, a stimulat-o.

Se bănuiește că virusul ar fi devenit patogen recent, fapt demonstrat de testele pe ser sanguin depozitat în mai multe părți ale lumii. Testele efectuate pe ser depozitat în anii 1960 și 1970, n-au detectat anticorpi de HTLV—III denumirea științifică a virusului SIDA — decît în regiunea Africii Centrale, unde cele mai vechi semne de infecție au fost găsite în mostrele de ser luate în anul 1950. Se pare că după ce a rămas localizat un oarecare timp în această zonă geografică, virusul a început să se răspîndească, în prima parte a anilor 1970. În aceeași decadă, a atins insulele Haiti, apoi Europa și continentul american.

Descoperită în 1981, îmbolnăvirea a fost cercetată amănunțit, mai ales că în anul 1982 se înregistrau deja 471 de cazuri, iar agentul cauzal, virusul, a fost descoperit la foarte puțin timp de la descrierea bolii.

Virusul a fost studiat cu cele mai noi mijloace de investigație, „artileria grea" a cercetării științifice îndreptîndu-și obiectivul spre el, astfel că într-un timp, am putea spune record, s-a ajuns la cunoașterea sa în detaliu, investigația continuînd asiduu pentru a-i descoperi mereu noi fațete ale structurii sale și ale mecanismelor sale de acțiune.

Patologia imunodeficiențelor dobîndite este rezultanta acțiunii unor factori toxici, virotici, carențiali sau medicamentoși.

Deficiențele imunitare evoluează perfid, pe ascuns și tacit, evidențiindu-se prin infecții și tumori maligne pe care le produc, sau apar pe fondul lor.

În SIDA găsim toate elementele de mai sus și anume virusul, drogurile (plus nitritul de amil care nu lipsește drogaților), carențele, infecția și tumoarea malignă.

Să nu credeți însă, stimați cititori, că mondenitatea sa, de ce nu și celebritatea sa, nu au fost exacerbate de goana presei după tiraj. Ziarele și revistele occidentale întrecîndu-se în ingeniozitate pentru a atrage atenția asupra respectivelor publicații, punînd „titluri bombă", nu s-au sfiit să-și intituleze materialele: „SIDA, epidemia secolului", „SIDA, un dezastru planetar" — aceste din urmă fiind chiar titlul unui interviu acordat de unul dintre autorii descoperirii, francezul Montagnier, în ultimul număr din iunie '86 al revistei „Le Nouvel Observateur".

Să vedem deci, dacă aceste argumente rezistă, dacă este cazul să ne punem cenușă în cap?

Este fără doar și poate că SIDA face astăzi un număr anual de victime, pe care-l putem cataloga drept relativ însemnat. Conform datelor statistice, pînă la finele lui 1986, 15 000 de americani au

Bilanțul îmbolnăvirilor Sida la 31.12.1986 în opt țări occidentale

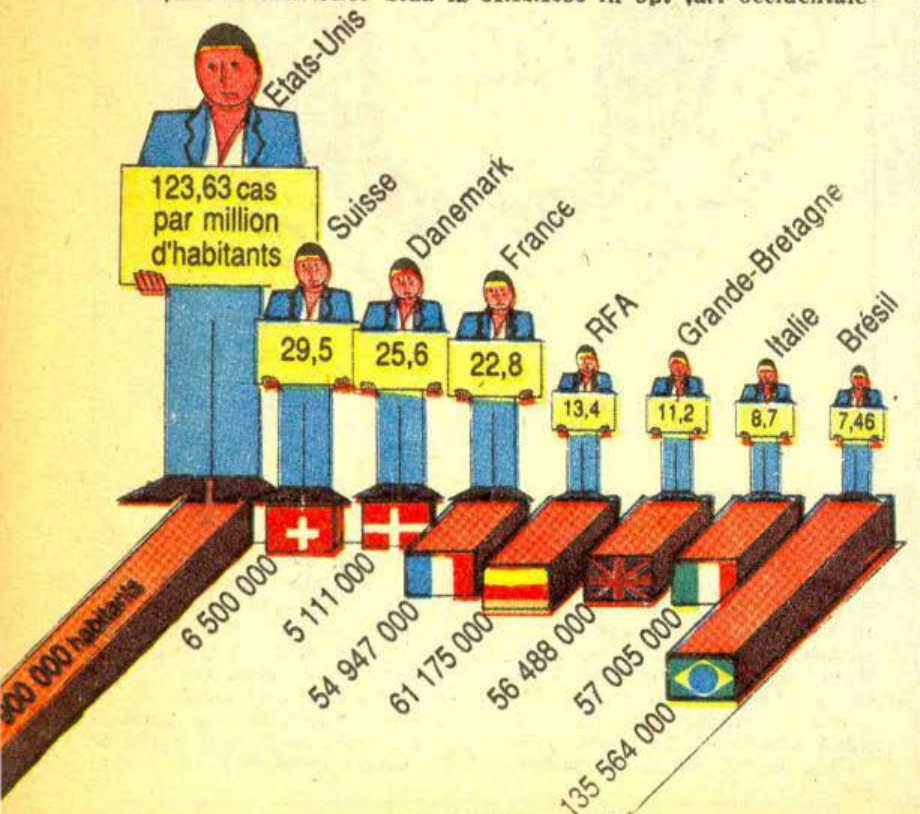

murit din cauza acestei boli. Dar într-un singur an, 1957, un alt virus, virus influentzue a făcut 18 500 de victime tot printre americani.

Să nu uităm că în lume mor zilnic 40 000 de copii din cauza infecțiilor și subalimentației, după cum rezultă dintr-un raport recent al Fondului Națiunilor Unite pentru Copii (U.N.I.C.E.F.), care menționează totodată că mortalitatea atinge o medie de peste un milion de copii lunar, ceea ce nu înseamnă deloc puțin pentru viitorul planetei.

Cîte zeci de miliarde de dolari ar trebui ca să se trateze bolile ? Dar cine se gîndește la asta ? Cîte miliarde se alocă anual, chiar de către țările sărace, pentru armament? Cît costă un avion de luptă, o rachetă, un torpilor, un submarin atomic sau un portavion ? Dacă nu s-ar investi atîta pentru a ucide, s-ar putea salva de la moarte zeci de milioane de oameni. Dar cine are timp pentru asta, într-o cursă a înarmărilor contra cronometru ?

Cîți oameni au murit ca urmare a conflictelor armate ce s-au desfășurat după cea de-a doua conflagrație mondială ?

Cîți oameni mor zilnic astăzi în cele 21 de „zone fierbinți" ale globului ? Cîți oameni cad nevinovați pradă acțiunilor teroriste ? Cîți oameni ar muri dacă s-ar pune în aplicare inițiativa de apărare strategică sau cum mai este cunoscut — programul „războiul stelelor" — al cărei acronism este apropiat de numele virusului (S.D.I.) ?

Știți cîte sinucideri sînt înregistrate anual în S.U.A. ? 5 000 !

Cîți oameni mor oare, anual, de foame în țările sărace ?

Cîți oameni cad zilnic victime accidentelor de circulație ?

Fără să insistăm prea mult, ne putem da seama că problema îmbolnăvirii cu acest virus nu este pur tehnică. Ea îmbracă aspecte antropologice, sociologice, psihologice și, bineînțeles, în toată complexitatea lor, aspecte biologice, medicale.

De aceea, să vedem „la rece", care sînt datele cele mai noi care caută să ilustreze această nouă „bombă" cu efect întîrziat a civilizației, numită SIDA ? După ce o dezamorsăm pe aceasta, pentru ce ne pregătim ? Ce va urma ? Pentru că nu se poate să nu apară altceva ! Așa s-a obișnuit omenirea de la începuturile ei, și așa va continua ea, mereu victorioasă.

Să derulăm deci filmul evenimentelor ultimelor luni.

Potrivit datelor statistice publicate de către Organizația Mondială a Sănătății, la începutul acestui an, mai precis la 14 ianuarie 1987, existau în întreaga lume 38 401 cazuri de SIDA față de 34 448 de cazuri recenzate la 21 noiembrie 1986. Această, creștere, de 4 053 cazuri, raportată la un termen scurt, de numai 55 de zile, nu este totuși alarmantă. Important este că nu au fost înregistrate creșteri spectaculoase ale curbei îmbolnăvirilor, cu toate că datele de medicină socială comportă interpretări exhaustive de multe ori diferite.

Acea progresie geometrică, anunțată la începuturile epidemiei, de cercetători, și care avea darul de a înspăimînta pe oricine, se dovedește nejustificată. Dacă mai ținem cont și de faptul că pe zi ce trece virusul este tot mai bine

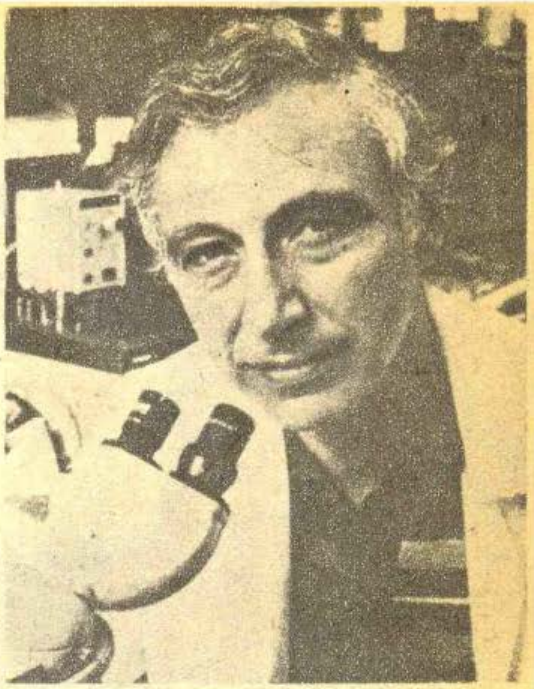

Dr. Robert Gallo

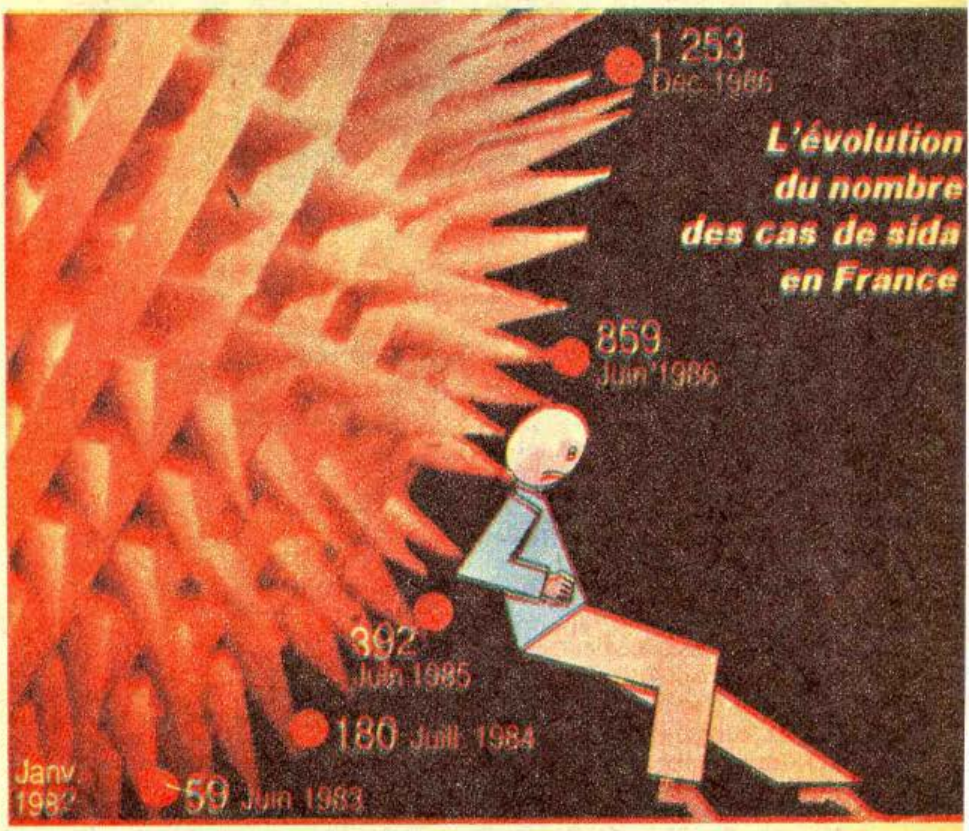

Evoluția cazurilor de SIDA în Franța

cunoscut sub aspect medical și începe să se profileze acel stop al evoluției dictat de medicamente specifice. ne putem da seama că medicina a început să stăpînească sălbateca invazie virală. Statele Unite, precizează raportul sus citat, continuă să fie țara cea mai afectată de această maladie, cu 29 003 cazuri înregistrate, urmată de Franța (997), Canada (782), R.F.G. (771). Uganda (776), Brazilia (754), Marea Britanie (610), Haiti 501), Tanzania (462). Australia (373), și Italia (367). Elveția cu cele 170 de cazuri deține „recordul european" al bolii, cu 2,7 persoane infectate la suta de mii de locuitori. Este curios cum într-o țară cu asemenea bariere vamale ca Elveția. care dispune de o puternică rețea medicală, virusul a făcut totuși atitea victime. De aceea, pentru a stăvili invazia bolii, o serie de state vest-europene, în special Confederația Helvetică, au luat măsuri cu totul excepționale.

Și iată că la începutul lui aprilie 1987 O.M.S. anunța o creșere a numărului de îmbolnăviri care se cifrează la 45 600 de cazuri, dintre care 31 384 se află în S.U.A. și 1 102 în Brazilia, iar 4 647 în Europa. Se află prins în raport și un număr de 103 cazuri raportate de un grup de 12 țări asiatice. Apare deci un aspect nou, aria geografică se extinde, chiar dacă numărul, să zicem, nu crește foarte mult. Nu

La centrul permanent SIDA din Paris • Afiș avînd ca temă prevenirea îmbolnăvirilor SIDA

este deloc greu în momentul de față, cînd un supersonic de pasageri străbate distanțe imense într-un timp foarte scurt, să întinzi o boală de pe un continent pe altul, dacă vreți, de la o emisferă la alta !

Există în lumea cifrelor statisticii medicale probleme deosebite. Nu există un mijloc unic de raportare. Unele raportări sînt trunchiate. altele amplificate. Există nepotriviri de opinii în legătură cu anumite aspecte, fiecare raportînd așa cum crede el de cuviință. Mai mult decît atît, chiar acolo unde îmbolnăvirea cu SIDA nu există practic, medicii, unii dintre ei avînd capul înfierbîntat de teorie, și aprinși de febra descoperirilor, pun diagnostic de suspecți de SIDA poate cu o prea mare larghețe, și iată încă un bastonaș trecut pe răbojul îmbolnăvirilor.

Aminteam despre măsurile excepționale.

Cele 16 state vest-europene membre ale „Grupului Pompidou", din care fac parte cele 12 state ale Pieții Comune, plus Turcia, Norvegia, Suedia și Elveția, avînd drept scop coordonarea acțiunilor vizînd combaterea consumului de droguri. au adoptat un plan de acțiune comun menit să stăvilească traficul de stupefiante — îndeosebi de heroină și cocaină, cu grave consecințe asupra sănătății. Știindu-se proporția ridicată a cazurilor de SIDA în rîndul toxicomanilor, cele 16 state au convenit asupra unor măsuri, precum confiscarea sumelor obținute de pe urma traficului de droguri, ridicarea de către Elveția a secretului bancar pentru fondurile provenind din asemenea afaceri, intensificarea activităților anti-drog în aeroporturi și pe mare.

Pentru a cădea de acord asupra metodologiei de luptă anti-SIDA, au avut loc o serie de mari reuniuni medicale. În partea a doua a anului 1986. la Paris, 2 000 de specialiști s-au întîlnit în cadrul Conferinței Internaționale asupra SIDA, pentru a dezbate pericolul pe care îl reprezintă maladia pentru întreaga lume.

Prima reuniune internațională privind vaccinul anti-SIDA a avut loc la Geneva în zilele de 15 și 16 decembrie 1986 la sediul Organizației Mondiale a Sănătății, cu participarea a 14 experți din cinci țări europene (Franța, Marea Britanie, R.F.G., Italia și Suedia), patru țări africane (Camerun, Zair, Zambia și Tanzania) și Statele Unite. Reuniunea a avut ca subiect testarea pe om a vaccinului anti-SIDA și cooperarea internațională în acest domeniu. Vaccinul respectiv a a fost testat în 1986 pe animale, pentru ca în

următoarele 4—12 luni să aibă loc teste clinice asupra a cel puțin o mie de voluntari. La 27 aprilie a.c., a avut loc tot la Geneva o conferință cu participarea specialiștilor din peste o sută de țări, în care s-au dezbătut măsurile ce trebuiesc luate pentru a se împiedica proliferarea maladiei. A urmat apoi o conferință ținută în iunie 1987 la Washington, în care au fost analizate cu precădere metodele cele mai eficiente folosite acum și pe viitor în stăvilirea propagării bolii.

Primul spital specializat pentru tratamentul sindromului imunodeficitar dobîndit a fost creat la Houston-Texas.

Nu s-a creat doar un spital pe profil, dar și un compartiment specializat în cadrul Organizației Mondiale a Sănătății, care are ca obiectiv maladia și toate complexele sale aspecte trecute. prezente, dar mai ales viitoare.

Au fost recompensate cu prestigioase premii cercetările lui Robert Gallo și Luc Montagnier, cărora li s-a alăturat și veterinarul Myron Essex, cercetări care au condus la descoperirea, descrierea și studierea virusului care generează boala. Astfel, li s-a acordat importantul premiu Lasker pe anul 1986, pentru cercetări medicale. De fapt. Gallo mai are un premiu Lasker în 1982, pentru cercetări în domeniul leucemiei.

Premiile Lasker inițiate în 1945 au fost de bun augur pentru celălalt premiu, visat de oricare cercetător, premiul Nobel. „Mîna bună" a acestui premiu pentru suprema consacrare este dovedită. Nu mai puțin de 42 de laureați Lasker au devenit ulterior laureați Nobel, pentru medicină și fiziologie.

Rămînînd în sfera premiilor, trebuie să arătăm că SIDA, în actualitatea sa, conferă și altfel de premii. Iată unul în domeniul presei. și anume premiul pentru fotografia de presă pe anul 1986, pe care fotoreporterul american Reininger l-a cîștigat cu o fotografie înfățișînd un muribund bolnav de SIDA. Fotografia intitulată „SIDA în Statele Unite" a fost declarată drept „Fotografia de presă a anului 1986" în cadrul competiției mondiale a fotografiei, găzduită de Amsterdam. Imaginea înfățișează pe Ken Meeks din California, în vîrstă de 42 de ani, într-un cărucior cu rotile, la puține clipe înainte de moartea sa. Ea a fost prefe-

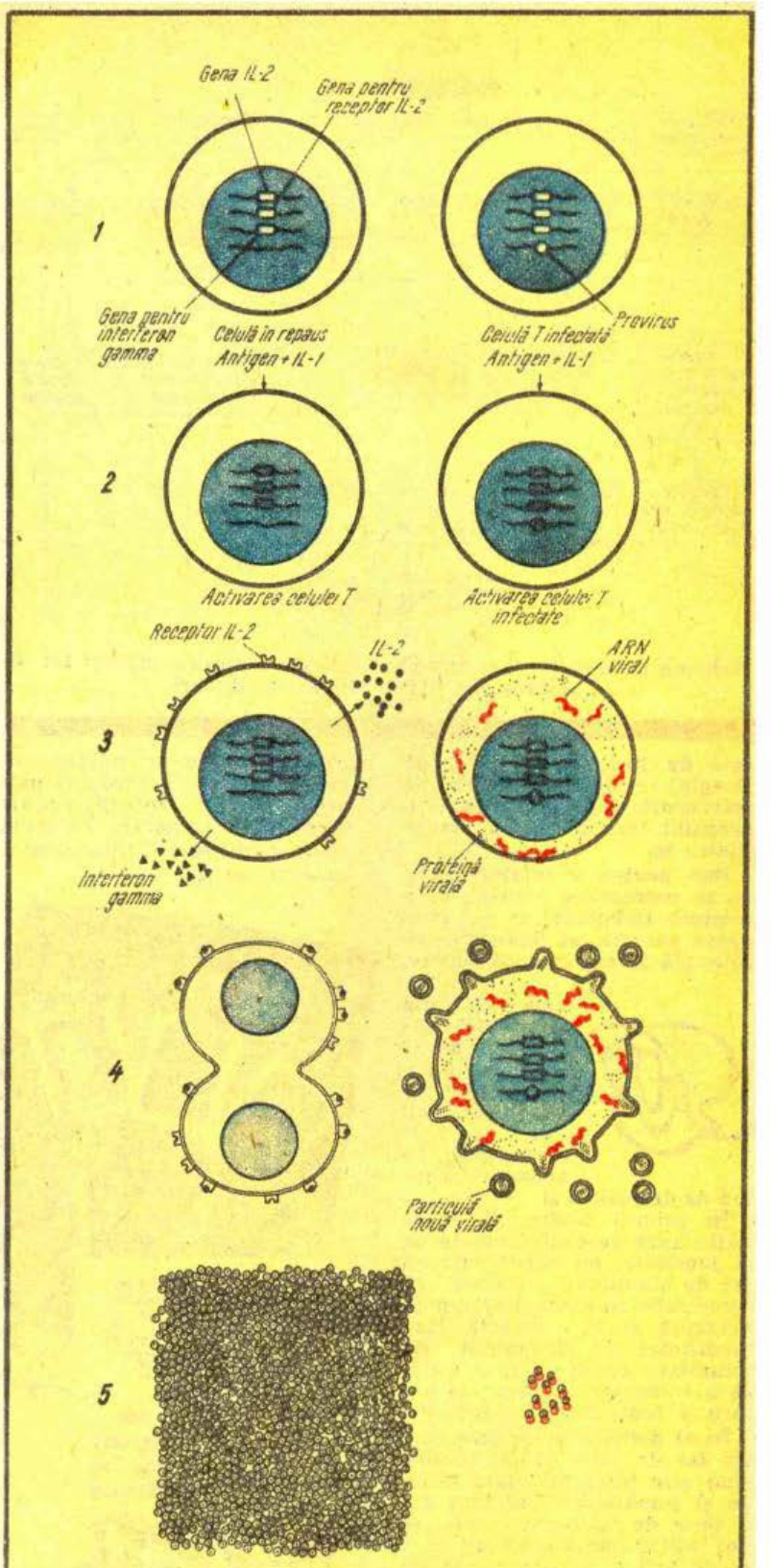

Cinci secvențe ilustrînd formarea unei clone normale a unei celule T_4 de memorie (după Robert Gallo)

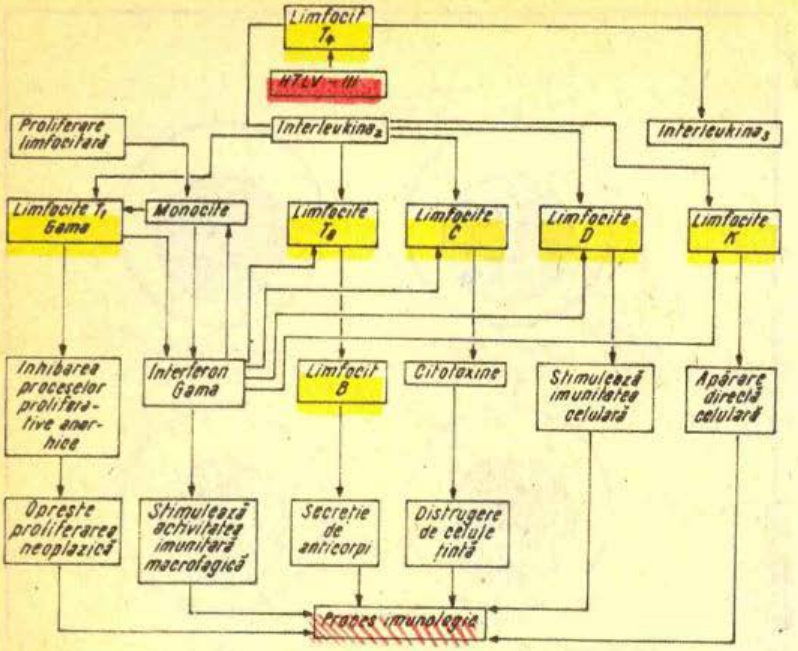

Schema procesului imunologic ilustrînd acțiunea HTLV III și declanșarea SIDA (după Gh. Bucur)

rată de juriu altor 6 765 de imagini, realizate de 976 de fotoreporteri din 55 de țări. probabil tocmai pentru actualitatea sa.

Dar pentru a înțelege ceea ce se petrece cu virusul, care produce îmbolnăvirea și cum apare aceasta, să vedem ce se întîmplă în organismul bolnav.

Boala prezintă trei stadii evolutive. Pînă aici nimic senzațional. Multe alte boli infecto-contagioase au aceeași schemă de desfășurare.

În primul stadiu, de incubație, care durează circa un an și jumătate, nu există nici un fel de simptome. cu toate că cercetările imunologice pun în evidență și în această fază modificări ale sistemului de imunitate celulară, deci există o tulburare a stării refractare a individului la infecție.

În al doilea stadiu, care este un fel de mini-SIDA, el durînd cam între 3—4 luni și un an și jumătate, suferindul are o serie de simptome care se pot întîlni într-o varietate mare de boli și anume : lipsă de poftă de mîncare, scădere în greutate. transpirații nocturne, tulburări neuropsihice, febră, prinderea ganglionilor limfatici (care se măresc ca volum și devin dureroși la palpare), diaree, infecții banale care devin trenante. Totodată apar modificări imunologice specifice bolii.

Broșuri de educație sanitară

În stadiul final. al treilea, este vorba de o marcată insuficiență imună. În acest stadiu organismul are o capacitate extrem de redusă de a se mai apăra față de agresiunile exterioare, infecțiile banale cu bacterii, virusuri, ciuperci, găsind pe terenul slăbit o bună pistă de aterizare. Se continuă simptomele descrise la stadiul al doilea. amplificate de agresiunea microbiană, virotică, fungică. În plus, mai intervine un aspect și anume acela al proliferărilor maligne, asociat infecțiilor grave, în special celor virotice (cu citomegalovirusuri, virusul Epstein-Barr. virusul herpetic, papilomavirusuri).

La trei ani de la descrierea bolii s-a depistat virusul care a generat-o. A fost botezat foarte sofisticat, HTLV III, adică al treilea virus uman T limfotropic (Human T lymphotropic virus), la care s-a adăugat termenul LAV, care semnifică virus asociat limfadenopatiei, dar prescurtarea provine... tot din engleză de la noțiunile lymphadenopathy associated virus, cu toate că a fost propusă de francezi. Așa a rezultat HTLV III-LAV. Anglo-saxonii l-au denumit la un moment dat, mai simplu, H.I.V. (Human immunodeficiency virus), dar de ce să facem ceva simplu cînd se poate complica ? Cum sună H.I.V. și cum sună HTLV III-LAV ? Cînd pronunți terminologia ultimă e mai mult mister. e mai mult suspens. Așa că s-a încetățenit.

De fapt cine este HTLV III-LAV ? Nimeni altul decît al treilea retrovirus uman. De ce este retrovirus ? Pentru că el folosește drept material genetic acidul ribonucleic (ARN) și nu acidul dezoxiribonucleic (ADN) ca celelalte virusuri.

Ca mod de acțiune, virusul pătrunde în celulele gazdă, în acest timp o enzimă virală, pe numele ei revers transcriptaza, exploatează din plin ARN-ul viral ca un adevărat tipar. care va asambla o moleculă corespunzătoare de ADN. Este deci exemplul din practică cu alcătuirea unui tipar cu negativ și pozitiv. Pe modelul ARN, se va confecționa un ADN.

ADN-ul va călători spre nucleul celular, inserîndu-se el însuși printre cromozomii gazdei, asigurînd baza replicii virale.

În focarul microscopului. Cercetări la Institutul Pasteur din Lile — Franța

În cazul HTLV III, celula gazdă este un limfocit, celulă care reprezintă cam 25% din seria albă sanguină. cu un rol cheie în sistemul imunologic al organismului uman.

În momentul intrării în T_4, căci și limfocitele sînt de mai multe tipuri, grade și contingente, virusul poate rămîne latent, cît timp limfocitul nu este stimulat imunologic de o infecție secundară. Cu un asemenea prilej, virusul intră în acțiune. reproducîndu-se pe sine, într-o explozie de narcisism viral, iar reproducerea este într-atît de furibundă încît particule ale noului virus ciuruiesc pur și simplu membrana celulară, în timp ce limfocitele mor.

Atacul dezlănțuit asupra celulelor T_4 îl lasă pe pacient vulnerabil față de infecția oportunistă prin agenți, infecție incapabilă să producă vătămări la cei neinfestați cu SIDA. Deci. iată de ce se cheamă virusul nu numai retrovirus, dar și oportunist.

Problemele imunologice sînt extrem de complicate, chiar și pentru specialiști. De aceea, nu vom căuta să atingem toate aspectele, dar pentru că marele public are o curiozitate verificată pentru acele lucruri care nu se spun, vom reda succint. într-o sche-

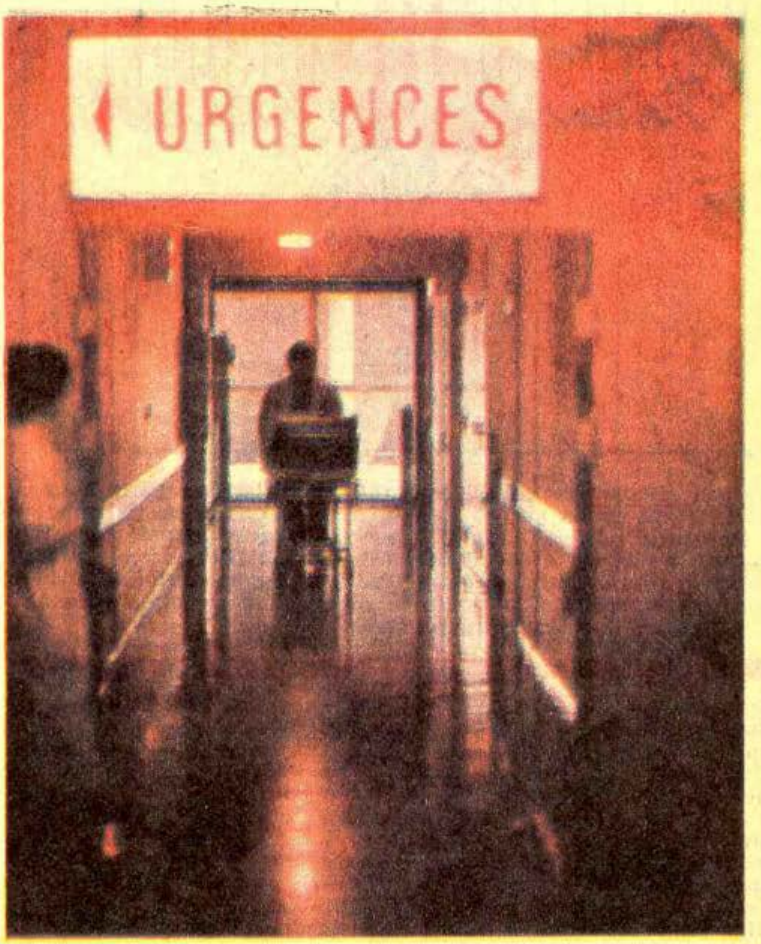

Fără comentarii...

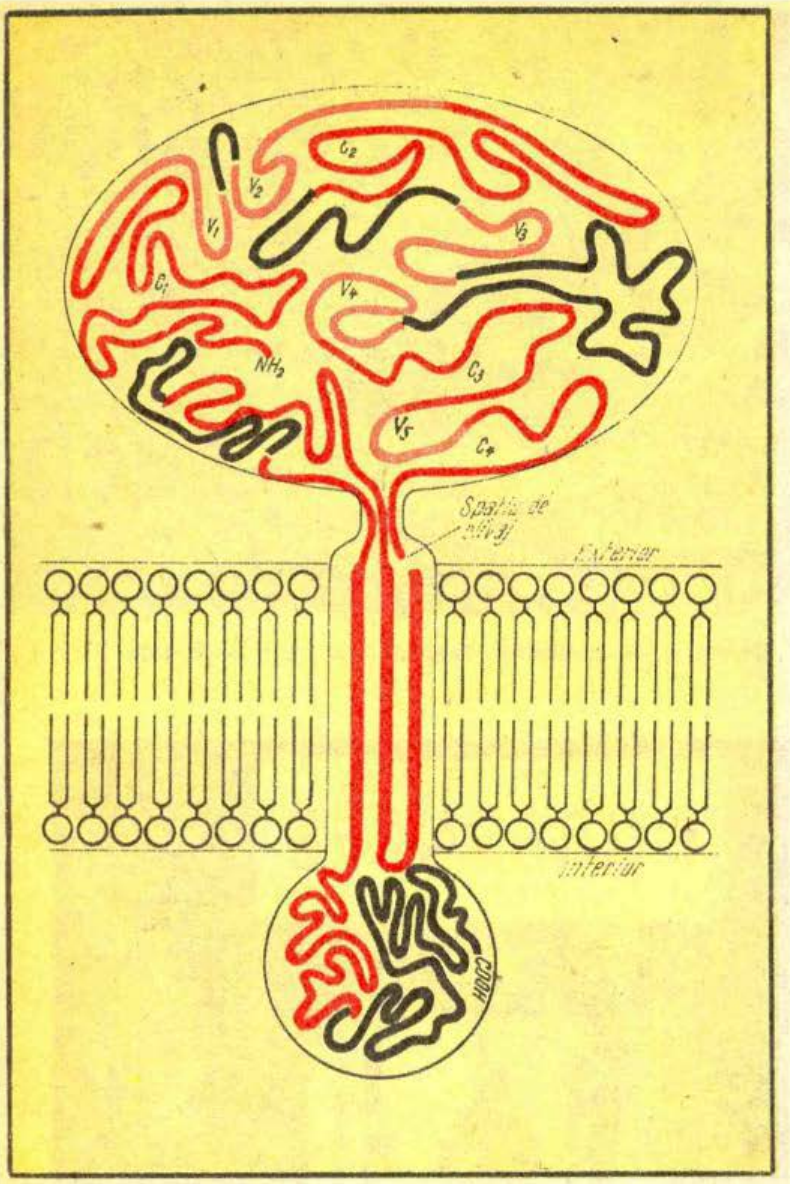

Învelișul glicoproteic are un rol important în pătrunderea HTLV III în celula gazdă. Desenul reprezintă un posibil model al structurii proteice. Mov : zone în care proteinele se află constant, de la un descendent viral la altul. Roz : zone variabile. Negru : zone intermediare. Pătrunderea virusului este posibilă datorită interacțiunii dintre zonele mov și celulele membranei (după Robert Gallo)

mă alăturată, mecanismul de apariție al dezechilibrului imunitar.

Ceea ce rezultă din această schemă este acel aspect major al infecției virale, care ține limfocitele T_4, împiedicînd astfel organismul să declanșeze mecanismele naturale de apărare.

Mai mult de 20 de microorganisme sînt responsabile, ca adjuvante, de vehicularea și potențarea bolilor transmisibile pe cale sexuală. Între ele : virușii. bacteriile, paraziții, ciupercile.

Dacă ar fi să luăm îmbolnăvirea prin imunodeficienți, vom constata că ea s-a complicat ca tablou clinic în ultimul timp prin asocierea, spre exemplu, cu unele parazitoze. Astfel. criptosporidioza, amebiaza, toxoplasmoza, pneumocistoza, strongiloidoza, isosporoza, pînă și familiara giardia sau lamblia pot deveni la un moment dat aliați de nădejde ai SIDA.

Subliniam numărul mare de microorganisme incriminate drept agenți ai multora dintre bolile transmisibile pe cale sexuală. În prezent în afara bolilor sexuale clasice — sifilis, infecția gonococică, șancrul moale și limfogranulomatoza malignă sau boala Nicolas—Favre, au apărut și bolile venerice din așa-numita a doua generație, cum ar fi infecțiile urogenitale chlamidiene cu microplasme, papilomavirusuri, infecții genitale cu virus herpetic, sau B-hepatitic. Dacă avem calculatoare din a doua generație de ce să nu avem și boli venerice din generația a doua ?

Paradoxal, civilizația în loc să atragă după sine stingerea focarelor generatoare de boli sexuale, a dus la lărgirea gamei îmbolnăvirilor ce se transmit pe această cale. Atunci cînd intervin perversiunile sexuale, starea se agravează și sindromul imunodeficitar devine victorios. Un teren slăbit de practicarea perversiunilor sexuale reprezintă un teren tarat și din multe alte privințe, de pildă este asociat consumului de droguri, de alcool, malnutriției, mizeriei fiziologice, cauzată de multe ori de mizeria socială sau lipsa de mijloace bănești ce atrage după sine insuficiente condiții materiale, promiscuitatea socială, vagabondajul, șomajul — și citor și mai citor elemente psiho-socio-educaționale.

Știri din presă anunță mereu noi eforturi de a se găsi ceva eficace în lupta cu boala. În R.D. Germană au fost produși anticorpi umani monoclonali împotriva proteinelor care intră în structura virusului. Iată încă un pas în crearea de medicamente biologice împotriva virusului. S-a precizat că a fost găsită și o metodă biotehnologică pentru producerea pe scară largă a acestora.

O companie farmaceutică din California a anunțat că testele clinice ale unui medicament experimental reprezintă „o etapă majoră în descifrarea tainelor acestei maladii". Totodată, conducătorii companiei I.C.N. Pharmaceuticals Inc. au ținut să menționeze că produsul în chestiune — ribavirina — nu constituie încă în mod oficial un medicament pentra tratarea acestei maladii. Se precizează

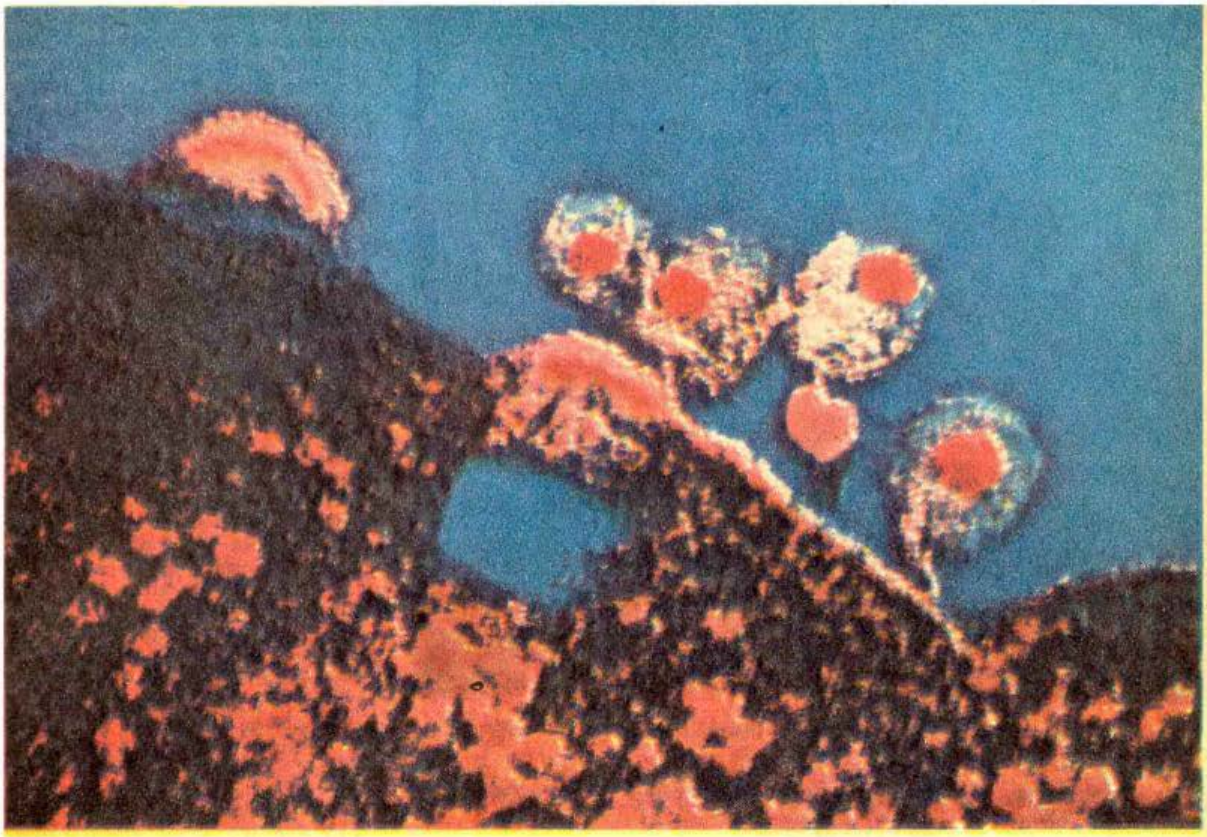

Particule virale HTLV III-LAV vizibile la suprafața limfocitelor infectate ● Campanie de informare asupra bolii la Londra

că dintr-un grup de 52 pacienți infectați de către virus și care au primit timp de 24 de săptămîni o doză zilnică de 800 mg de ribavirină, la nici unul nu s-a dezvoltat maladia. În schimb la 10 alți pacienți, dintr-un grup de 56 care au fost tratați cu placebo*), au apărut simptomele maladiei. În sfîrșit la 6 din 55 pacienți tratați cu o doză medie de ribavirină (600 mg pe zi) a apărut SIDA.

Sigur însă că lovitura cea mare care ar fi dată virusului ar constitui-o prepararea unui vaccin eficace. Să fim siguri că un număr imens de oameni sînt angrenați în această muncă, necunoscînd odihna. Să avem deci încredere în ei !

Un mare număr de specialiști în diferite domenii ale medicinii interne, bolilor infecto-contagioase, imunologiei, dermatologiei, virusologiei, geneticii, oftalmologiei, otorinolaringologiei, stomatologiei, biotehnologiei, studiază cu atenție fenomenele SIDA, im-

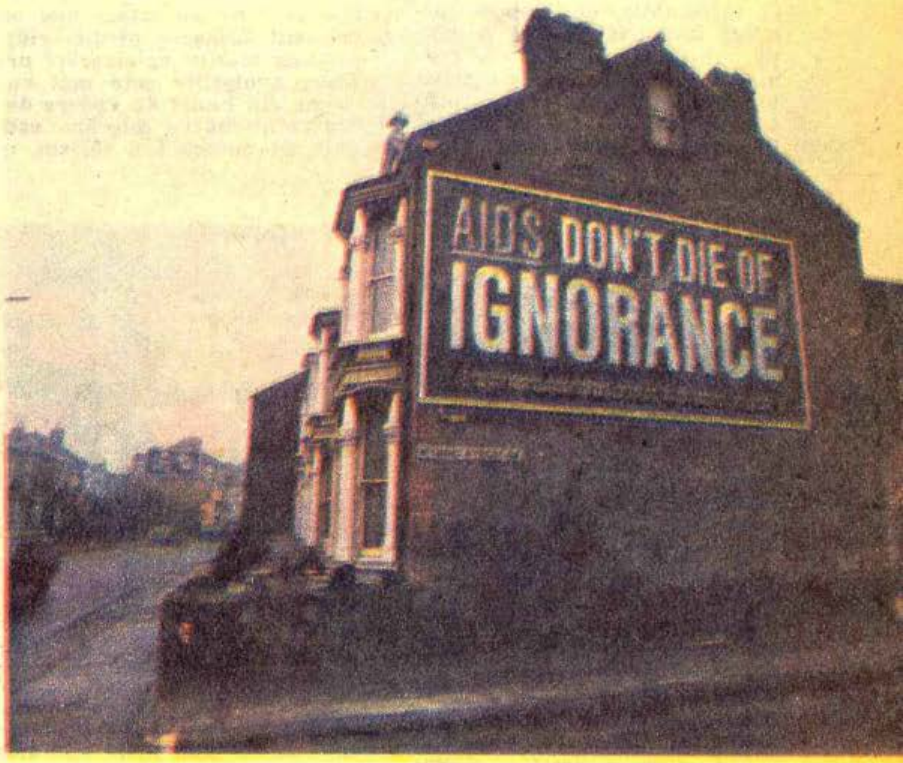

* placebo — administrare de substanțe inerte din punct de vedere medical

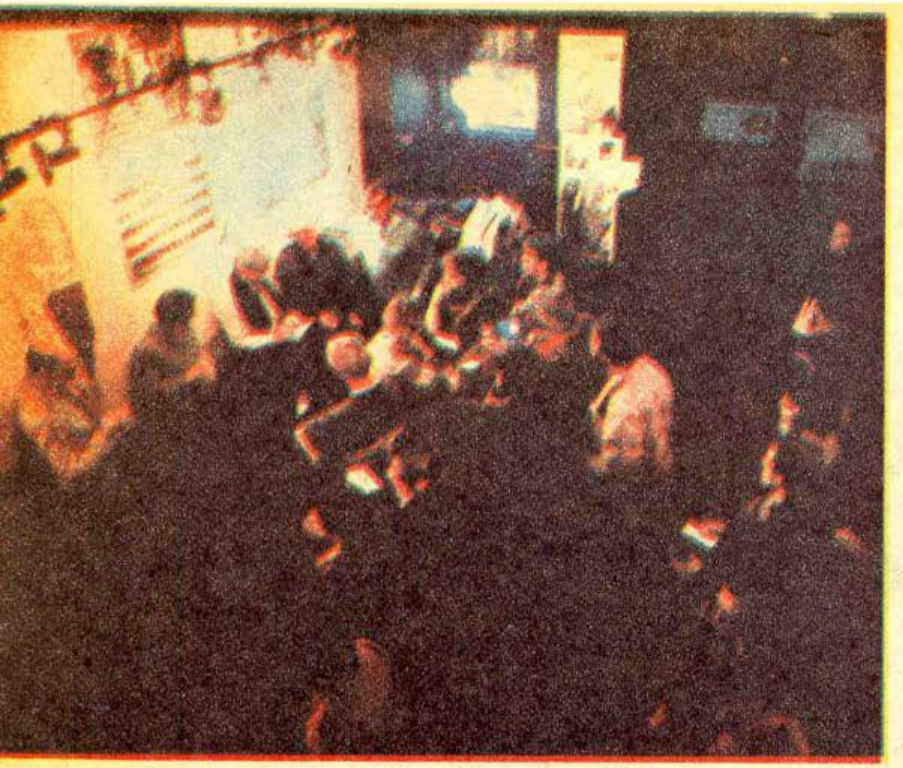

Intrunire intr-un centru de luptă anti-SIDA

bogățind necontenit datele problemei.

Potrivit unor studii recente, sîngele rechinilor ar reține o antigenă cu ajutorul căreia s-ar putea elabora o substanță injectabilă, cu acțiune pozitivă împotriva SIDA. Această substanță favorizează formarea de anticorpi împotriva virusului acestei maladii. Un centru de cercetări în acest scop va fi creat într-un viitor apropiat în peninsula mexicană Yukatan, la Merida. Potrivit relatărilor, acest loc de pe coastele de nord-est ale penisulei a fost ales datorită faptului că în apele din zonă rechinii sînt foarte numeroși. Costul instalațiilor centrului de studii este estimat la aproximativ 500 000 dolari, la care se adaugă prețul materialelor de laborator.

Din 1991, S.U.A. vor aloca anual un miliard de dolari pentru SIDA.

Ce se poate face însă pînă la descoperirea tratamentului, pînă la descoperirea unui vaccin ?

În primul rînd profilaxia, prevenirea îmbolnăvirii prin cunoașterea caracteristicilor bolii și ale modului cum se propagă ea.

Într-un document al O.M.S.-ului se arată : „Trebuie să facem în așa fel încît persoanele contaminate să nu mai transmită virusul, iar cele sănătoase să nu-l primească !".

Frumos spus, dar greu de realizat ! Să nu uităm nici un moment uriașele piedici ridicate de marile aglomerări urbane, evoluțiile cele mai curioase din punct de vedere demografic, marile migrări cauzate de muncă sau turism, u-

Azothymidina — medicament în care se pun mari speranțe

neori serioase modificări comportamentale sociale, sau sexuale, în care un rol nefast îl joacă contactele întîmplătoare și acea mare lipsă a omului civilizat, pe care o reprezintă, din păcate, educația sanitară.

Pentru eradicarea bolii nu sînt suficiente numai medicamentele care nu vor întîrzia să apară de altfel, ca și vaccinul specific, dar și o serie de elemente privind comportamentul social, moral, sexual, combaterea homo-sexualității, prostituției și a vagabondajului sexual, generatoare de probleme nenumărate, între care și SIDA. Între noțiunile de educație sanitară pe care trebuie să le aibă orice om cu oricît de modestă instrucție sînt și cele privind igiena sexuală, și cea personală : de a nu împrumuta altor persoane sau de la alte persoane obiecte personale, cum ar fi periuța de dinți, aparatul de ras, forfecuța de unghii, prosopul, pieptenele, paharul, tacîmurile. Respectînd regulile de igienă elementară, virusul care s-ar afla pe aceste obiecte nu va putea pătrunde în organism prin eventualele răniri ale pielei și mucoasei, fisuri uneori nedecelabile cu ochiul liber, pot exista pe cap, limbă, mucoasa gurii, obraz, membre etc. și care constituie o poartă triumfală de pătrundere în organism a virusului aflat la pîndă.

O educație sanitară temeinică va influența în mod pozitiv și psihicul, atît de labilul psihic al omului secolului XX. Comportamentul atitudinal normal va influența benefic și comportamentul psihic, împiedicînd apariția sidofobiei.

Tineretul trebuie îndrumat spre activități sănătoase, științifice, sportive, culturale, luptîndu-se împotriva libertinajului sexual și al distracțiilor facile.

O condiție a menținerii sănătății este și prezentarea neîntîrziată la controalele periodice, care fac parte obligatorie din testarea stării de sănătate a individului.

Să nu uităm nici un moment că medicina viitorului va fi medicina omului sănătos, de aceea și lozinca O.M.S. este : „Sănătate pentru toți pînă în anul 2000 !"

Florin Colonaș

O rană vie a companiilor de aviaţie

Zborurile cu pasageri

PUŢINĂ STATISTICĂ

he Guardian", cunoscută revistă londoneză, a publicat de curînd un tabel cuprinzînd cele mai mari catastrofe din istoria aviaţiei. Iată cum arată acest trist clasament :

1) La 27 martie 1977, cu ocazia ciocnirii pe aeroportul din Tenneriffe a două aparate Boeing 747 — unul aparţinînd Pan-Americanului, celălalt societăţii olandeze KLM — au pierit 587 oameni ;

2) La 12 august 1985 o aeronavă Boeing 747 de tip special, care făcea legătura între Tokyo şi Osaka, s-a prăbuşit la scurt timp după decolare. Din cei 524 pasageri şi membri ai echipajului, 520 au murit iar 4 au scăpat cu viaţă.

3) La 2 martie 1974, 346 oameni au pierit în timpul prăbuşirii, la 45 km de Paris, a unui avion DC-10 de producţie americană, aparţinînd liniilor aeriene turce ;

4) La 23 iunie 1983, 329 persoane au pierit cînd un Boeing 747 al Societăţii „Air India" a explodat departe de ţărmurile Irlandeze, în urma unei bombe plasate la bordul avionului de teroriști indieni.

5) La 19 august 1980 au pierit 301 persoane cînd un aparat Lockhead L-1011 aparţinînd liniilor aeriene din Arabia Saudită, cuprins de flăcări în aer, a încercat să aterizeze forţat pe aeroportul din Riad.

Jumi Ociai este transportată spre maşina salvării.

6) La 25 mai 1979 au pierit 273 oameni cu ocazia prăbuşirii pe aeroportul din Chicago, în timpul decolării, ca urmare a blocării unui motor, a unui aparat DC-10 aparţinînd societăţii Americane Air Lines.

7) Şase luni mai tîrziu, la 28 noiembrie 1979, un aparat DC-10 din dotarea liniilor aeriene neozeelandeze, s-a prăbuşit ca urmare a ciocnirii cu un munte din Antarctica. Toţi cei 257 turişti aflaţi la bord au pierit.

8) La 1 ianuarie 1978 au murit 214 persoane cînd un Boeing 747 al Societăţii Air India s-a prăbuşit la mai puţin de două minute după decolarea de pe aeroportul din Bombay.

9) La 4 decembrie 1974 au pierit 191 persoane cu prilejul prăbuşirii deasupra teritoriului Sri Lanka a unui aparat DC-8 din dotarea aeroliniilor olandeze.

10) La 3 august 1975, cu ocazia prăbuşirii unui aparat Boeing 707 al liniilor aeriene marocane, în apropiere de Agadir-Maroc au pierit 188 oameni.

Asadar, în total, în cele mai mari zece catastrofe din istoria aviaţiei au pierit 3 201 oameni.

IAL-123 A DECOLAT PERFECT

acă lăsăm la o parte catastrofa petrecută pe aeroportul din Tenneriffe la 27 martie 1977 cînd s-a ciocnit cele două aparate Boeing 747 şi cînd au pierit 582 oameni, rezultă că recordul mondial absolut este deţinut de catastrofa produsă la 12 august 1985 prin prăbuşirea supersonicului Boeing 747 care asigura transportul pasagerilor între oraşele japoneze Tokyo şi Osaka.

Să zăbovim asupra acestui caz şi să vedem ce s-a întîmplat în ziua aceea tragică din august 1985.

Stewardessa Jumi Ociai în vîrstă de douăzeci şi şase de ani, avea zi liberă de aceea se găsea în avionul care urma să o ducă împreună cu soţul pînă la Osaka. Tocmai răsfoia o revistă cînd, la treisprezece minute după decolare, simţi o lovitură puternică în cap. „Urechile au început să mă doară brusc iar cabina a fost inundată de o ceaţă albă", **a declarat ea mai tîrziu celor de la JAL-Japan Air Lines (liniile aeriene japoneze).** „Prin gaura făcută în tavan se vedea bolta albastră iar prin hubloul din partea stîngă am văzut pentru o clipă muntele Fudji, care trebuie să se afle mult spre Nord faţă de culoarul de zbor al avionului nostru. Nu am auzit nici un zgomot, în schimb acoperişul de deasupra capului a dispărut ca prin minune", **a mai precizat ea.**

Ne pregătim pentru aterizare forţată ! Vă rugăm să vă cuplaţi centurile de siguranţă şi să stingeţi ţigările ! **s-au auzit de pe banda de magnetofon vocea căpitanului aeronavei.**

În momentul acela Jumi s-a ridicat de pe scaunul ei venind în ajutorul stewardeselor de pe Boeingul plutind în derivă şi explicînd călătorilor cum să îmbrace jachetele de supravieţuire şi rugîndu-i să ia poziţia ghemuită recomandată de cazuri de avarie sau tentativă de aterizare forţată.

„A izbucnit panică. S-au auzit ţipete. Copiii plîngeau.."

Avionul a început să piardă din înălţime aproape vertical.

„Am simţit cîteva lovituri, pe lîngă cap mi-au trecut în zbor cîteva scaune. Am ajuns repede sub cîteva dintre ele. Nu mă puteam mişca, eram încătuşat pur şi simplu. Am reuşit să-mi decuplez centura de siguranţă, dar am rămas mai departe blocată între scaune, fără să pot face vreo mişcare.

Toate acestea s-au întîmplat în jurul orei şapte seara...

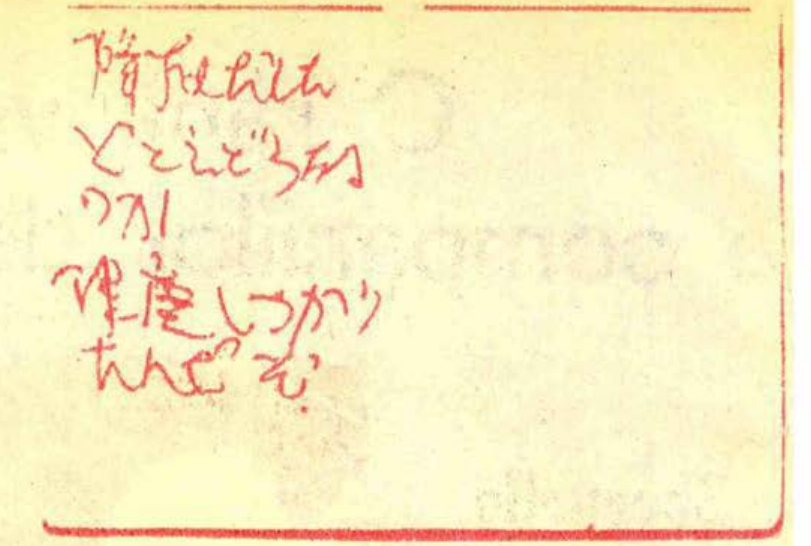

Unul dintre pasageri, om de afaceri, a scris pe peretele avionului ultimele cuvinte către cei dragi.

DEFECTE DE CONSTRUCŢIE ?

mpreună cu alţi trei pasageri Jumi Ociai a scăpat cu viaţă, lucru aproape de necrezut într-o asemenea situaţie, ceilalţi pasageri au pierit.

Avionul, cîntărind peste 350 tone, s-a prăbuşit într-o zonă muntoasă acoperită de brazi. Carburantul şi uleiul au luat foc, flăcările ridicîndu-se la mare înălţime.

Cauza tragicului sfîrşit al supersonicului Boeing 747 nu a putut fi explicată imediat. La un moment dat însă, atenţia specialiştilor a fost atrasă de lipsa de la locul accidentului a cozii avionului. În lungime de peste patru metri şi jumătate, aceasta a fost găsită în golful Tokyo, la 130 kilometri de locul impactului aparatului cu solul.

Ministrul japonez al transportului a ordonat inspectarea generală minuţioasă a tuturor celor patruzeci şi nouă aparate Boeing din dotarea societăţii JAL şi All Nippon Airways, în special a celor şaptesprezece aparate Boeing 747-SG destinate asigurării legăturilor interne, SR însemnînd short range adică zbor pe distanţe scurte. Aceste aparate sînt construite special pentru Japonia şi sînt cele mai mari avioane de pasageri din lume, măsurînd 70,71 metri în lungime, cu o deschidere a aripilor de 59,74 metri. Capacitatea unui asemenea gigant este de 550 persoane, în care sînt incluşi şi membrii echipajului.

De altfel, JAL începuse încă din 1984 revizia generală a aparatelor Boeing 747-SR, dar celui care se prăbuşise încă nu-i venise rîndul întrucît nu îndeplinise cerinţele prevăzute de regulament, adică efectuarea a 18 000 cicluri, un ciclu însumînd o decolare şi o aterizare.

După consumarea tragediei, concernul Boeing din Seatle, S.U.A., a recomandat tuturor celor şaptesprezece societăţi aviatice din întreaga lume, care au în dotare un număr de 618 asemenea aparate, să treacă la examinarea atentă a avioanelor pentru a se preveni accidente asemănătoare.

Specialiştii japonezi au ajuns la concluzia că avarierea avionului s-a datorat oboselii metalului din care a fost confecţionată partea respectivă a aparatului. Se aşteaptă însă şi părerea oficiului federal american pentru aviaţie (F.A.A.), precum şi a altor societăţi care au în dotare aparate Boeing 747.

„APARATUL ESTE DE NESTĂPÎNIT !"

Rămășițele aripilor precum și părți din stabilizatorul vertical găsite în golful Tokyo și în golful Sagami au constituit principalele elemente necesare clarificării cauzelor care au făcut ca aparatul să nu ajungă cu bine la destinație.

Cu numai două ore înainte de producerea accidentului, același aparat aterizase pe aeroportul Haneda din Tokyo, venind de la Osaka. Între călătorii veniți de la Osaka se afla și Topuo Jamasheta, ministrul japonez al transporturilor. Spre Osaka, avionul a decolat la ora 18,12 în condiții perfecte, după cum avea să confirme turnul de control, dar și videofilmul realizat de un amator. După numai treisprezece minute căpitanul aeronavei, Masami Takahama, unul dintre cei mai experimentați piloți ai companiei JAL, cu peste 12 400 ore zbor la activ, a lansat prin radio semnalul pericol, cerînd permisiunea să revină pe aeroport. Turnul de control a autorizat venirea la aterizare indicînd, prin radar, culoarul.

În loc însă să revină pe pistă, aparatul s-a îndreptat în direcția nord-est, spre munții din centrul insulei Honshu. La 18,28, căpitanul Takahama a comunicat turnului că se află în imposibilitatea de a mai stăpîni aeronava.

La 18,41 Takahama a comunicat prin radio : „Ușile din spate au fost deteriorate și s-au deschis !"

În momentul cînd controlorul de zbor i-a cerut să precizeze dacă a efectuat manevrele pentru revenirea pe aeroport, Takamaha a răspuns : „Da, vă rog".

La 18,45 s-a auzit din nou glasul căpitanului Takahama: „Rugăm comunicați poziția aparatului. Rugăm..."

Turnul de control i-a comunicat : „Aeroportul Haneda și Baza americană Jokota sînt pregătite pentru aterizarea dv. forțată ! Puteți ateriza unde doriți !"

Takahama n-a mai răspuns.

La 18,57 aeronava căpitanului Takahama a dispărut definitiv de pe ecranele radiolocatoarelor.

CE SPUN MARTORII OCULARI

Încercările disperate ale căpitanului Takahama de a stăpîni aparatul au fost observate de mai mulți martori oculari.

„Avionul își schimba tot timpul direcția" a declarat Kanocu Sagajima care se afla pe cîmp în prefectura Shizuoka. „Avionul se apleca în față apoi în spate la două trei secunde" a declarat un fotograf amator care a realizat o fotografie cutremurătoare, publicată de cel mai important ziar japonez „Jomiuri" și care înfățișează aparatul Boeing 747 în zbor fără partea din spate !

Tsujoshi Ito a fost ultimul martor ocular care a văzut turboreactorul înaintea dezastrului.

„Am crezut că se pregătește să aterizeze la baza Jokota. După ce a trecut de munte am văzut însă o fulgerare alb-albastră, ca la aparatele de fotografiat cu blitz", a declarat el.

ESTE EXCLUSĂ POSIBILITATEA UNUI ACT TERORIST

Comisia de anchetă a constatat repede că informația lui Takahama despre deschiderea ușilor din spate nu era întemeiată. Descoperirea rămășițelor avionului a demonstrat că acestea erau bine închise. Comisia a exclus de la bun început posibilitatea unei acțiuni teroriste. „Ipoteza unei explozii este cît se poate de puțin probabilă, a declarat expertul Kjodji Umezava, pentru că supraviețuitorii s-au aflat cu toții în partea din spate a avionului".

A fost exclusă, de asemenea, și posibilitatea ciocnirii avionului de vreun element al reliefului sau de un alt obiect. În această situație, expertii și-au orientat cercetările asupra structurii avionului. Potrivit unei dintre teorii catastrofa s-a datorat unei erori de construcție.

Specialiștii americani au fost de părere că cele aproape 20 000 decolări și aterizări în timpul cărora presiunea din

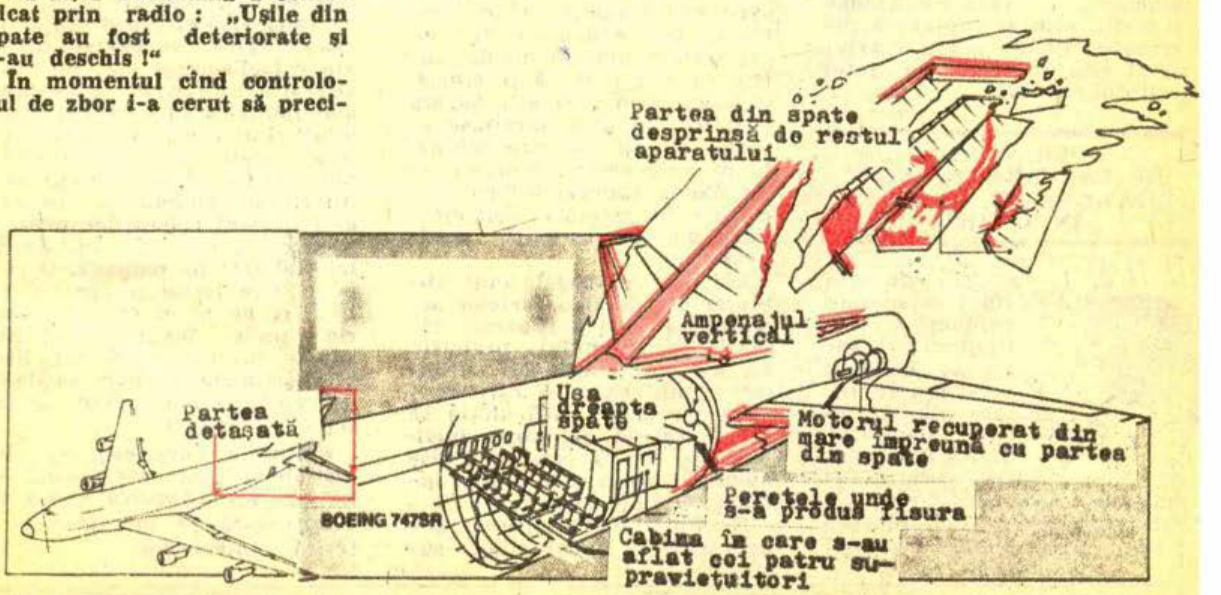

Rămăşiţe ale avionului recuperate din mare

cabină a urcat şi a coborît în permanenţă au fost de natură să îmbătrînească prematur metalul.

O atenţie deosebită a fost acordată unui episod suspect din viaţa aparatului cu seria motorului JA 8119 adică avionul prăbuşit la 12 august 1985. În ziua de 2 iunie 1978, cu ocazia unei aterizări nu dintre cele mai reuşite pe aeroportul din Osaka, pe cînd avionul venea la aterizare cu o viteză de 240 kilometri la oră, întreaga parte din spate a lui a venit în contact cu pista. Accidentul a necesitat sistarea zborurilor acestui aparat şi schimbarea întregii părţi din spate. Operaţiunea a durat peste o lună de zile. Potrivit declaraţiei directorului atelierelor de reparaţii ale lui JAL, toate locurile în care s-au executat reparaţii au fost controlate, neflind însă nevoie de un control Roetngen.

Dar indiferent care va fi concluzia la care vor ajunge experţii, rămîne faptul că ruperea părţii din spate a avionului este un lucru cu totul ieşit din comun.

OPERAŢIUNILE DE SALVARE AU FOST DECLANŞATE CU MARE ÎNTÎRZIERE

Comisia de anchetă a scos în evidenţă întîrzierea cu care au acţionat echipele de intervenţie la locul catastrofei. Stewardesa Jumi Ociai a rămas printre rămăşiţele avionului timp de paisprezece ore, timp în care a auzit glasurile „cîtorva copii care s-au stins treptat". Autopsia victimelor catastrofei făcută la Fudjioka a demonstrat că unii dintre pasageri au supravieţuit cîteva ceasuri prăbuşirii avionului.

Potrivit declaraţiei unui purtător de cuvînt al armatei japoneze, după catastrofă pe linia JAL-123 a fost trimis în recunoaştere un turboreactor Phantom 4 al cărui echipaj a observat, la orele 19,21, în munţi, un incendiu mare. Cu toate acestea, armata a primit ordin de intervenţie abia la 21,30. Pînă cînd elicopterele să decoleze s-a întunecat, situaţie în care acestea nu mai aveau posibilitatea să aterizeze în regiunea muntoasă împădurită.

Au fost trimise în ajutor şi detaşamente ale poliţiei, ale pompierilor şi comandouri de intervenţie ale Ministerului transporturilor. Accesul acestora spre locul catastrofei a fost însă mult îngreuiat de faptul că potecile care duceau spre vîrful muntelui se terminau foarte departe de locul accidentului. Oamenii căutau cu laternele să-şi croiască drum prin vegetaţia bogată şi stîncă. În plus, începuse să plouă, situaţie în care echipele de intervenţie, bănuind că nu există supravieţuitori, au coborît în comuna Uenomora unde au rămas pînă dimineaţa.

La 4,30 echipajul unui elicopter din dotarea forţelor armate japoneze a reperat rămăşiţele avionului prăbuşit. La 7,49 este lansat din elicopter primul salvator care reuşeşte cu mare dificultate să se „lipească" de stînca înclinată de 45° de care se izbise avionul. O oră mai tîrziu, numărul lor ajunsese la 72.

Aceştia încep operaţiunile de căutare a eventualilor supravieţuitori. În faţa lor se înfăţişează un tablou cutremurător. Majoritatea pasagerilor au fost pur şi simplu rupţi în bucăţi, părţi ale avionului şi geamantanele călătorilor stăteau atîrnate de crengile brazilor. La 10,55 unul dintre salvatori a observat că ceva se mişca printre ruine. Un picior ! Au fost degajate scaunele şi părţile metalice şi astfel a fost găsită Jumi Ociai. Era conştientă. Suferise o fractură a oaselor bazinului şi a mîinii. După ea a fost găsită şi Kejho Kavakami, o fată de nouăsprezece ani care scăpase doar cu cîteva zgîrieturi. Ultimele au fost găsite Hiroko Joshizaka, o femeie în vîrstă de treizeci şi patru de ani, şi fetiţa ei Miciko de opt ani. Amîndouă suferiseră fracturi.

Au fost aşezate pe tărgi cu mîinere din bambus şi transportate de urgenţă, cu elicopterul, la spitalul din Fudjioka.

EPILOG

La Fudjioka, un sat liniştit la poalele muntelui, a izbucnit un haos de nedescris. Aici se prezentaseră peste 3 000 oameni din împrejurimi gata să-şi ofere serviciile pentru salvarea supravieţuitorilor, un mare număr de ziarişti. La şcoală, patru camioane aduseseră deja primele zeci de sicrie de brad pentru cei pieriţi în teribila catastrofă. Rudele şi apropiaţii celor căzuţi cu Boeingul 747 urmăreau pe ecranele televizoarelor desfăşurarea operaţiunilor de salvare.

Transportarea spre spital a celor patru supravieţuitoare ale cataclismului a fost un adevărat calvar. Pe la geamul ambulanţei s-au perindat unul după altul reporterii principalelor canale de televiziune japoneze. În tot acest timp sanitarii din ambulanţă descoperind locul fracturilor pentru a face cît mai tari imaginile imortalizate pe peliculă. O femeie care ieşise împreună cu fiica ei de la morga provizorie unde începuseră să fie aduse corpurile neînsufleţite ale victimelor a fost asaltată de reporteri pînă cînd biata femeie a leşinat.

Chipurile desfigurate ale victimelor i-a şocat pînă şi pe cei care văzuseră multe şi cunoscuseră ce înseamnă suferinţa omenească.

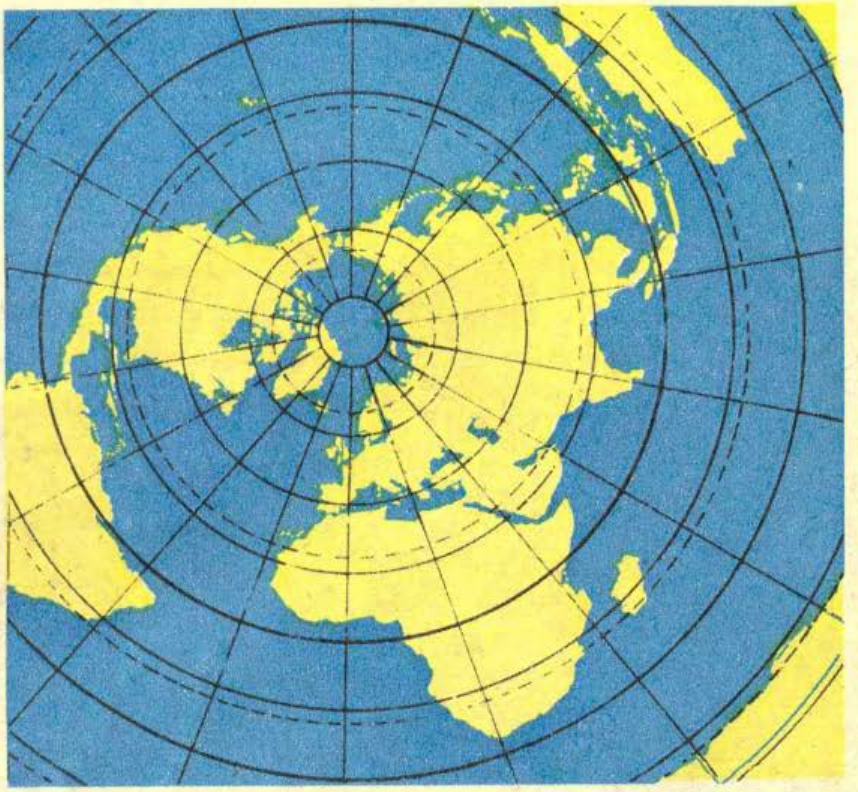

MAPAMONDO

Cafenea literară madrilenă

Cu Justo Jorge Padron în Hispania

„Doresc să-mi aduc propria mea contribuție la acea linea substantiva care, în mod clar, a îmbogățit lirica spaniolă". Cînd l-am cunoscut, prima dată, pe **JUSTO JORGE PADRON**, sentirme su amigo, în apartamentul său, mai bine zis, în modesta sa garsonieră madrilenă din Calle Princesa, poetul, care tocmai abandonase avocatura și Insulele Canare pentru a se dedica definitiv literaturii, era interesat de poezia lui Nichita Stănescu, despre care aflase, în Scandinavia, cu ocazia candidaturii poetului român la premiul Nobel, că acesta este una dintre cele mai autorizate voci poetice din țara noastră. Și încă din generația tînără. Începuse să traducă din Nichita Stănescu în limba spaniolă, prin intermediul unei filiere suedeze.

Destinul poetic al lui Padron a fost și continuă să fie, în peisajul poetic hispanic, unul singular. „Doresc să-mi aduc propria mea contribuție". Timp de aproape douăzeci și cinci de ani, între 1945 și 1970, tînăra poezie spaniolă din interior a fost, datorită circumstanțelor istorice, o poezie „civilă" și „angajată". Amintim din această perioadă, în special, pe Blas de Otero cu Pido la paz y la palabra, Eugenio de Nora cu España, pasión de vida, José Hierro cu Quinta del 42 și pe Gabriel Celaya cu Cantos iberos. După 1970, deși poeții își păstrează credința și constiința politică, poezia spaniolă nu mai are acea strălucire de dinainte. Tocmai în această perioadă apare o nouă generație poetică mai „neliniștită" și mai deschisă spre poezia universală, care încearcă să reînnoiască poezia iberică printr-o contribuție personală deosebită. Justo Jorge Padron era unul dintre aceștia. Pre-

cum și Pere Gimferrer (care, după ce-și scrie primele patru cărți de poezie în limba spaniolă, revine la limba maternă : catalana), Antonio Colinas sau Pedro de la Peña. Ezra Pound, Eliot, Ungaretti, Quasimodo, Octavio Paz, Saint-John Perse, Rilke, Neruda și alții constituie, pentru această nouă generație de poeți spanioli. marile repere poetice universale. Iar în cazul lui Padron se mai adaugă și marile culmi ale poeziei nordice : Artur Lundkvist, Pär Lagerkvist. Erik Lindegren și Gunnar Ekelöf.

Justo Jorge Padron, născut în Las Palmas de Gran Canaria în 1943, studiază Dreptul, Filosofia și Literele la Universitatea din Barcelona, după care își continuă studiile la Paris și Stockholm. După ce exercită, timp de șapte ani, avocatura, o abandonează pentru a se dedica definitiv literaturii. În timpul perioadei sale „nordice" este desemnat de Vicente Aleixandre să-i primească Nobelul de literatură și să-l reprezinte la toate ceremoniile acordării premiului. („Simțeam atunci că trebuie să-l urmez pe Vicente, să-mi aduc propria mea contribuție la noua poezie...") Iar Artur Lundkvist îl numește „mediatorul indispensabil dintre literatura nordică și cea spaniolă". („Eram mai mult decît un ambasador și doream să fiu la înălțimea onoarei ce mi se făcea"). Eseurile despre literatura nordică și traducerile din această literatură în limba spaniolă se dovediseră a fi la înălțime : Noua poezie suedeză (Premiul internațional al Academiei Suedeze și Premiul Fundației Lundkvist — 1972), Poezia contemporană norvegiană (Premiul internațional al Institutului Național de Cultură din Norvegia — 1973), Modernismul în poezia suedeză (1973), Panorama prozei islandeze contemporane (1974), Paradisets Skugga — 1974 (este opera lui Vicente Aleixandre tradusă, împreună cu Artur Lundkvist, în suedeză), Poezia nordică după război (1974) etc.

Spuneam mai înainte că destinul poetic al lui Padron, în Hispania, este unul singular. Se afla singur printre poeți, încercînd să aducă poeziei spaniole „ceva" deosebit, contribuția sa personală. Depășind profund „poezia de la experiencia" a generației care-l preceda, așa-zisa generație a anilor '50 și distanțîndu-se „del veneciamismo" (Gimferrer și Carnero, obosiți de poezia de „confecciones", precedentă, își concentraseră efortul pe efectul poetic al verbului), Justo Jorge Padron se impune în lirica spaniolă contemporană ca una dintre cele mai autentice voci poetice din Hispa-

nia. „Cînd spun că doresc să-mi aduc propria mea contribuție la acea „linea substantiva" care a îmbogățit, în mod clar lirica spaniolă, mă refer în mod concret la acel proces poetic care începe cu Jorge Manrique și care-și atinge principalele realizări în Garcilaso, San Juan de la Cruz, Quevedo, Gongora, Becquer, Antonio Machado, Jimenez, Rosales, Otero, Hierro, Biedma, Valente".

Poetul Justo Jorge Padron venea din Canare încărcat de lumină solară. Venea arzind ca o torță. Găsindu-l „singur printre poeți", mi-a fost mai ușor să continui discuția despre Nichita Stănescu al nostru și despre poezia românească în general. Încerca și el „singur printre poeți" cum încercase și Marin Sorescu. (Prietenia lor de mai tîrziu începuse, poate, atunci). În urma primelor noastre întîlniri și discuții l-am tradus și publicat cîteva poezii în Luceafărul și Ramuri. Erau primele traduceri; din opera lui Padron, în limba română. Se dovedise a fi un admirator al României și al literaturii noastre. Mai tîrziu vine să ne viziteze țara cu aceeași dorință de a se familiariza cu literatura noastră. Era o nouă descoperire pentru el. Mai ales poezia românească. „Pentru mine — îmi spunea Justo Jorge Padron — poezia este cea mai intensă trăire spre cunoașterea ultimă — cunoaștere imposibilă reflecției logice — pentru că numai prin intuiție poetică ajunge omul la mister". Dacă primul său volum de versuri, Los oscuros fuegos, fusese apreciat cu o mențiune la concursul pentru Premiul Adonais din anul 1970, iar Mar de la noche obține Premiul Boscan în 1973, a treia sa carte, Los Circulos del Infierno, nu numai că primește Premiul Fastenrath de la Real Academia Española de la Lengua (1977) și Premiul Bienal al Asociației Scriitorilor Suedezi (1976/77), dar îl consacră pe Justo Jorge Padron ca pe cel mai reprezentativ poet al tinerei generații spaniole, recunoscut de cele mai autorizate personalități hispanice. „Pentru a îndrăzni să scrii o asemenea carte grandioasă, fulminantă — spunea Vicente Aleixandre — trebuie să dai dovadă de o mare conștiință în aspirațiile posibile și, cu încordare și valoare, să-ți deschizi drum spre descoperirea mută la care contribuie poetul cu întreaga sa capacitate și talentul inovației și expresiei". Iar Jorge Luis Borges : „Padron este un mare poet. A obținut cu aceste poeme din Los Circulos del Infierno să mă emoționeze profund și să mă facă să plîng. Ceea ce de mult timp nu mi s-a mai întîmplat".

„Padron ajunge la profunzimea cea mai tenebroasă și dureroasă a sufletului", spunea Ernesto Sábato, „a găsit cea mai sigură voce a sa și cel mai convingător accent", completa Mario Varga Llosa. În sfîrșit, Artur Lundkvist menționa că Los Circulos del Infierno este una dintre cele mai importante cărți ale noii poezii europene, prin forța poetică și originalitatea viziunară pe care o exprimă".

De fapt nu este la îndemîna oricui să scrie o carte care să se bucure de asemenea aprecieri din partea unor confrați atît de celebri. Aceste aprecieri i-au dat încredere tînărului poet, că drumul ales de el în poezia spaniolă și europeană este cel care duce la universalitate. Încă de la prima sa carte, Justo Jorge Padron, mergînd pe linia autentic tradițională a literaturii iberice, alesese acest drum dificil : acela al rescrierii biografiei umane. La fel ca Octavio Paz, încerca, și el, să descifreze, prin poezie, destinul uman, cele două emisfere

interioare ale omului : cea lucidă și cea obscură. „Poezia să fie, pentru că într-adevăr este, — spunea poetul — fructul colaborării sau înfruntării dintre cele două aspecte ale spiritului uman". „Dintr-o perspectivă deschisă, Los oscuros fuegos se poate contempla ca o recuperare pe care o exercită amintirea zonei întunecate și diforme a timpului trecut în al cărui fond încă strălucesc focurile acelei plenitudini care încă pîlpîie". Versurile din prima poezie, Mirar atras (Privind înapoi) : „amintirea ne vine / cînd ascundem în spatele geamului aburit / un chip absent și deja confuz rămîne / în memorie, orașul / pe care-l contemplăm în liniște" — ne duc cu gîndul direct la Proust și la Antonio Machado. Dacă în această primă carte, Padron se află în căutarea timpului pierdut, în cea de a doua, Mar de la noche, poetul, care face încă un pas pe drumul ales, își continuă investigația, dar de data aceasta în interiorul propriei conștiințe, alegînd calea inspirației, care să-l ducă la redescoperirea spiritului uman. De aici, pînă la Los Circulos del Infierno nu-i decît un pas. Eliberîndu-se de toate circumstanțele care-l țineau legat de trecutul său, în urma contactelor cu marea poezie universală, aplecarea lui spre introspecție se accentuează, iar singurătatea, abandonul, riscul, dezolarea sînt toate ale lui, cum sînt ale oamenilor. Iar omul este o sinteză unică de elemente pozitive și negative, de construire și distrugere, de viață și de moarte, de fericire și durere. Această carte a lui Padron este cartea tragică a omului. „Numai prin viziune poetică — continuă Padron — ni se dezvăluie spațiile adevărului de care aparținem cu toții. Omul, prin experiențele sale individuale, dacă are norocul să fie poet, ajunge, prin această viziune poetică, la mister. Iar atunci, frontierele, de orice natură ar fi, i se deschid. Cu excepția frontierelor umane. Frontierele omului sînt infinite, pentru că se confundă cu cele planetare". Bucuria, tristețea, durerea, singurătatea, frica, disperarea se găsesc toate între „frontierele" omului. „Între acei pereți de gheață și mercur / Se zbate urletul și pielea mi se-ncrețește / reducîndu-mi brațele, picioarele / la niște cioturi, aripioare,

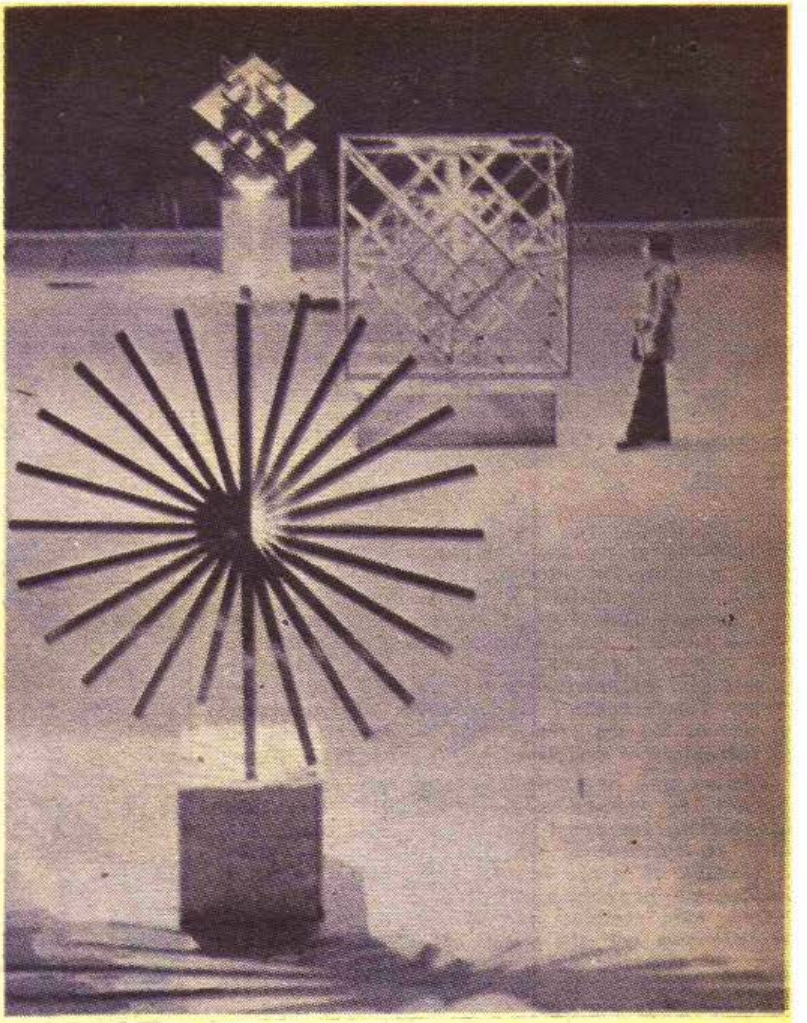

pentru a fi pînă la urmă / doar o întindere sclipitoare și solzoasă".

Ultimele două volume de poezie ale lui Justo Jorge Padron, El abedul en llamas (Mesteacănul în flăcări), „variantă solară a naturii" și Otesnita, nume de femeie, ce evocă un mineral, pentru că poezia este captarea unei clipe, „redenumire inuzitată și universală a dragostei", vin să confirme, o dată în plus, că Padron este una dintre cele mai diferențiate și personale voci poetice din lirica tînără spaniolă. „El abedul en llamas, spunea Luis Rosales, este o pădure ce avansează către noi ca un singur copac. În aceasta constă originalitatea și splendoarea ei". „Prin originalitate, efuziune, claritate, este o adiere a inimii întristate și un peisaj de văpaie umană", completa Vicente Aleixandre. Iar „Otesnita" este o împreunare a permanentei amintiri cu imaginea vizionară și tacit transcendentală care reușește, aproape pe marginea magiei nepreväzute, să dea noi determinări dragostei. Și pentru că sîntem la o cafenea literară se cuvine să-i citim și cîteva versuri : „Tulpină de lumină în fugă / într-o lentă mișcare de fluturi / Ești adierea verde care rănește soarele. / Ca fumul obosit / te odihnești în albastru / cu somnul de apă / strălucindu-ți în frunze. / În spirala înaripată a corpului tău / vîntul te străbate și cade-n extaz, / tremură în transparența ta / și te ridică incendiar în visul meu". (Mesteacănul).

Ne despărțim aici de Justo Jorge Padron, unul dintre cei mai reprezentativi poeți contemporani din Hispania, prieten adevărat al culturii române.

D. Filipescu

Ultimele precizări ale lui MIRCEA ELIADE despre opera şi activitatea sa

Prezentăm cititorului almanahului nostru cîteva precizări făcute de Mircea Eliade, despre unele aspecte din activitatea lui de savant şi scriitor, într-o discuţie cu ziaristul francez Jean-François Duval, cîteva săptămîni înainte de moartea marelui român, convorbire pe care „Le Monde" o publică în numărul său din 4—5 mai 1986.

„Cum denumirea de istorie a religiilor este înşelătoare şi nu ţine seama de natura esenţială a celor întreprinse, Mircea Eliade precizează că este dificil să găseşti un cuvînt pentru această disciplină. Eu prefer mai mult cuvîntul „sacru" pentru cel de religie. Conţinutul său este mai general. Nu se poate concepe posibilitatea devenirii omului fără să vezi experienţa fundamentală a deosebirii dintre profan şi sacru. Eu nu cred în posibilitatea unui om în întregime — religios.

Pentru noi, oamenii moderni, este foarte important să înţelegem semnificaţia trecutului umanităţii. Iar acest trecut este concentrat, mai ales, în concepţiile religioase. Istoria religiilor a dovedit că acele manifestări stranii, aparent ilogice nu proveneau dintr-o gîndire prelogică, naivă, cum credeau Levy-Bruhl. Omul din paleolitic sau cel din neolitic nu era un animal sau un sălbatic. Cu manifestările sale religioase, cu miturile şi ritualurile sale, el avea un sens, de la început.

Astfel, noi am putea să avem spiritul unui dialog, dincolo de secole, între reprezentanţii societăţii lor arhaice şi cei ai creştinismului, sau chiar şi postcreştinismului. Există o anumită continuitate care arată dependenţa reciprocă a diverselor istorii ale umanităţii. Este important să arătăm că omul, încă de la începutul istoriei, s-a comportat ca o fiinţă coerentă, logică, totală, completă".

Subliniindu-se faptul că E.M. Cioran a relevat, la Mircea Eliade, contradicţia între omul meditativ, ascetic şi cel care, debordînd de vitalitate, se interesează, cu frenezie, de toate aspectele existenţei, acesta răspunde :

„Eu cred că este vorba întotdeauna de paradoxala concidenţia oppositorum, întîlnirea contrariilor, fără de care nimic nu există într-o manieră totală. Orice fiinţă umană, spunea Jacques Maritain, cunoaşte o zonă diurnă a spiritului şi o zonă nocturnă. Faptul că Cioran crede că eu pun toate credinţele pe acelaşi plan, fără să pot adopta vreuna, aparent, are dreptate. Dar eu cred că Cioran n-a înţeles că a îmbrăţişa şi a face efortul de-a înţelege alte religii n-are nimic de-a face cu propria mea existenţă. El nu crede că eu aş fi un om religios (bun creştin, ceea ce, de altfel, nici nu pretind că sînt), pentru că, evident, eu mă interesez de toate experienţele religioase. Pentru el, acesta este comportamentul savantului. Dar nu-i adevărat. Savantul invocă documentele şi judecă din punct de vedere sociologic, psihologic, antropologic. Ceea ce eu nu fac. Eu fac efortul de a înţelege, dar nu ca un orientalist sau indianist".

Pentru Mircea Eliade, sacrul este realitatea veritabilă.

„Eu prefer mai mult cuvîntul «sacru» pentru cel de religie. Documentele cele mai primitive, obiectele din paleolitic şi, mai ales, cele din neolitic, arată că, încă de la origini, simbolismul religios se află acolo : praful roşu, care este sîngele, viaţa, copiii, orientarea spre răsărit a morţilor... Nu se poate cunoaşte o societate primitivă fără această deosebire dintre profan şi manifestările sacrului. Iar această deosebire între sacru şi profan nu este întotdeauna uşor recunoscută.

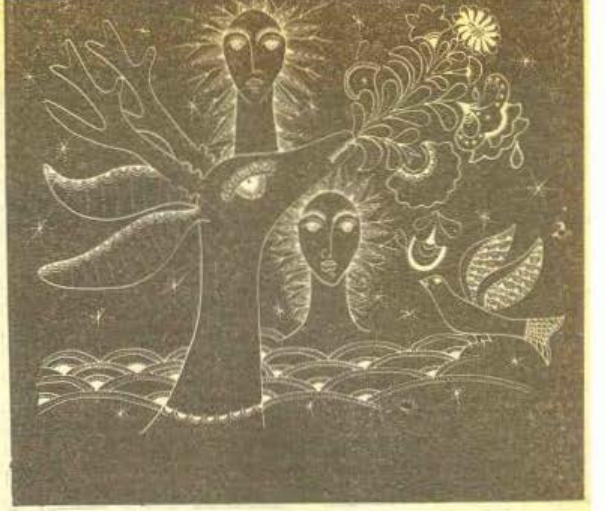

La începutul imperiului roman, creştinii au fost acuzaţi de ateism de anumiţi filozofi păgini. Pentru că ei n-aveau o comportare care să-i facă credibili : lipsa sacrificiilor în faţa statuilor de zei, lipsa repetării de mituri etc. Este posibil, deci, ca-ntr-o zi, chiar noi să vedem că apar lucruri absurde, curioase, care ar fi, poate, o nouă manifestare a experienţei sacrului. Eu nu cred că am putea s-o recunoaştem imediat. Îmi amintesc de acea manifestare a tineretului american, acea mişcare „hipy". Ei părăseau totul, nu doreau să posede nimic. Doar o chitară, flori şi cîntece. Nuditate, sexualitate. Erau acuzaţi de desfrînare. Deloc. Băieţii şi fetele care se cuplau, dansau şi cîntau, reveneau de-o manieră inconştientă, poate, dar cu un fel de beatitudine, la o experienţă religioasă de structură cosmică, am zice, de păginism premonoteist.

•

„Asistăm, azi, la pierderea dimensiunii simbolice. La desacralizare. Desacralizarea lumii occidentale fondate pe creştinism. Formulele dogmatice ale diverselor biserici sau orientări teologice creştine îşi pierd sensul pentru omul contemporan. Pe de altă parte, există atracţia ştiinţelor, precum şi spiritul unui mesianism desacralizat care este marxismul".

•

„Astăzi, sacrul s-a refugiat în zone profane şi marginale. Este o cădere în inconştient. Putem spune că semnificaţiile religioase ale existenţei, ale morţii, ale spiritului unei vieţi ulterioare au căzut la nivelul inconştientului. Cinematograful, lectura, şi mai ales visurile continuă să prezinte manifestări simbolice sau uneori, de invocare, dar ele nu sînt recunoscute. Nu ştiu dacă aţi citit cartea lui Simon Vierne despre structura iniţiatică a romanelor lui Jules Verne.

•

„Dacă aţi citit cartea lui Simon Vierne despre structura iniţiatică a romanelor lui Jules Verne, vom înţelege mai uşor exemplul pe care vreau să vi-l dau despre iniţiere. Jules Verne n-a fost conştient, nu ştia că povesteşte istorii de iniţiere. Vă amintiţi Călătoria spre centrul pămîntului ? În ea se găsesc toate probele iniţiatice clasice : noaptea, apa, monştrii... Iar structura iniţiatică a unui ritual este, întotdeauna, o creaţie religioasă.

Şi mai paradoxal pare faptul că Jules Verne este într-adevăr centrul tehnologiei triumfătoare a conştiinţei lucide. Dar el era un pozitivist. Era un om care credea în progresul ştiinţei. Obsedat de progresul posibil, nu s-a gîndit niciodată că a creat o operă bazată, inconştient, pe o întemeiere religioasă, iniţierea".

„Iar acest exemplu este o probă că nu putem să ne debarasăm de mituri. Ascundeţi-le şi ele revin imediat. Deghizate. Travestirea, cred că este expresia cea mai generală care se poate folosi : travestirea de valori, de structuri, de instituţii care n-au dispărut, ci s-au camuflat în alte lucruri. Într-un roman de dragoste, sau într-un policier se văd foarte bine diferitele experienţe, mitul înfruntării între bine şi rău. Dar, travestit, desacralizat.

Că demersul lui Mircea Eliade nu este acela al unui savant, există o probă suplimentară în opera lui de romancier.

„În fond este vorba de aceeaşi căutare pe căi diferite. Aici intră în acţiune zona nocturnă a spiritului. Fiecare naraţiune, fiecare povestire ascunde un lucru : este, mereu, travestiul care mă pasionează. Or, în literatură, mai ales în literatura fantastică, există structuri mitice care aparţin memoriei colective. Şi este vorba de acelaşi travesti, de acelaşi camuflaj al semnificativului, al sacrului care se găseşte în unele povestiri fantastice pe care le-am scris. Dar eu nu amestec cele două demersuri. Ele sînt complementare. Într-o zi, de exemplu, pentru a-mi putea plăti chiria pe un trimestru solicitată de proprietarul apartamentului pe care-l ocupam, am scris repede un mic roman : Şarpele. Dispuneam de o bibliotecă întreagă despre simbolismul şarpelui. Dar n-am consultat nici o carte. Nu m-am gîndit la subiect ca istoric al religiilor".

„Şarpele este un mic roman pe care l-am scris în mod normal, treptat, fără nici un fel de valori simbolice ale şarpelui. Tot ceea ce ştiam ca istoric al religiilor sau orientalist fusese lăsat de-o parte. Şi n-am utilizat, în mod conştient, nimic din ceea ce ştiam. Lucrarea mea era o activitate de imaginaţie literară. Dar simbolul este inepuizabil. El lasă întotdeauna cîteva aspecte vii, care sînt mereu susceptibile de a renaşte".

Există părerea că Mircea Eliade şi-ar fi sacrificat, un pic, opera de romancier pentru a se dedica mai mult activităţii de istoric al religiilor, pentru a face cunoscută lumii importanţa ierofaniilor, a manifestării sacrului. În legătură cu aceasta el precizează că :

„Totul ţine de o situaţie istorică".

„Sosit la Paris, mi-am dat seama că nu voi fi capabil, la aproape patruzeci de ani, să învăţ suficient de bine franceza, pentru a scrie, ca Cioran şi Ionescu, opere literare. Dacă am continuat să scriu, aceasta a fost numai pentru soţia mea şi cîţiva prieteni români. De fapt, timp de zece—cincisprezece ani, eu am continuat să scriu literatură în limba română. Din timp în timp, la fiecare doi ani sau la şase luni izbucneam ca un obsedat. Atunci, întrerupeam totul, pentru a scrie o nuvelă sau un roman".

Acestea au fost ultimele păreri ale lui Mircea Eliade despre opera şi activitatea sa, rezultat al celor două demersuri ale spiritului său în zona diurnă şi noctură, dintr-o „existenţă responsabilă şi coerentă cu o structură iniţiatică" — expuse de marele român, cu numai cîteva săptămîni înainte de moartea sa.

Prezentare şi traducere
de D. Filipescu

Mircea Eliade

MIT și REALITATE

CAPITOLUL VIII

Pămîntul-mamă și hierogamiile cosmice

— fragment —

Hierogamii cosmice

Hierogamia cosmică, căsătoria între Cer și Pămînt, este un mit cosmogonic extrem de răspîndit. Se întîlnește mai ales în Oceania — din Indonezia pînă în Micronezia și, de asemenea, în Asia, în Africa, în cele două Americi [1]). Acest mit seamănă mai mult sau mai puțin cu cel despre care ne vorbește Hesiod în **Theogonia** sa (126 sq.) : Uranos, Cerul, se unește cu Pămîntul, Gaia, și cuplul divin dă naștere zeilor, ciclopilor și altor ființe monstruoase. „Sfîntul Cer s-a îmbătat de trupul Pămîntului", spune Eschyl într-una din tragediile sale pierdute, **Danaidele** (Nauck, frg. 44). Tot ceea ce **există** — Cosmosul, Zeii, și Viața — ia naștere din această căsătorie.

Cu toate că foarte răspîndit, mitul hierogamiei cosmice nu este totuși universal : astfel, nu-l găsim atestat la australieni, la populațiile arctice, la fuegieni, la vînătorii nomazi și păstorii Asiei Centrale și septentrionale etc. Unele dintre aceste popoare — de exemplu, australienii și fuegienii — sînt socotite printre cele mai vechi : într-adevăr, cultura lor se află încă la stadiul paleolitic. După tradițiile mitologice ale acestor popoare Universul ar fi fost creat de o Ființă supremă celestă ; citeodată ni se spune chiar că acest Zeu este un creator **ex nihilo** [2]). Chiar dacă are o soție și copii, tot el i-a creat.

Se poate presupune că la stadiul paleolitic al culturii și al religiei nu se cunoaște mitul hierogamiei cosmice. Dar asta nu înseamnă neapărat că nu se cunoaște o Mare Zeiță a Pămîntului și a fertilității universale. Dimpotrivă, depozitele paleolitice ale Asiei și Europei au furnizat un mare număr de statuete în os reprezentînd o Zeiță goală [3]) : foarte probabil că era prototipul nenumăratelor zeițe ale fecundității, atestate aproape pretutindeni în neolitic. Se știe pe de altă parte că Zeițele-Mame nu sînt apanajul culturilor agricole ; ele n-au făcut decît să obțină o situație privilegiată după descoperirea agriculturii. Marile Zeițe sînt cunoscute și la triburile de vînători : dovadă Marea Mamă a Animalelor, Mama Fiarelor pe care o întîlnim, de exemplu, în Extremul-Nord al Asiei și în regiunile arctice.

Totuși, absența mitului hierogamiei în stadiul cel mai vechi al religiilor „primitive" este pentru studiul nostru destul de semnificativă. S-ar putea avansa două ipoteze pentru a o explica. Iat-o pe prima : În acest stadiu arhaic de cultură — care, să ne aducem aminte, corespunde paleoliticului — hierogamia era de neconceput pentru că Ființa Supremă, zeu de structură celestă, era considerat a fi creat singur lumea, viața și oamenii. În consecință, statuetele în os aflate în așezările paleolitice — în cazul în care reprezintă chiar niște Zeițe — se explică ușor în lumina religiilor și a mitologiilor aus-

[1]) **Cf. cartea noastră** Traité d'Histoire des Religions, **pp. 212 sq.**

[2]) Ibid. **pp. 49 sq.**

[3]) **Din aceste optzeci de statuete, treizeci și cinci sînt reproduse în studiul recent al lui Herbert Kühn,** Das Problem des Urmonotheismus **(Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abh. d. Geistesund Sozialwissenschaftlichen Klasse, 1950, N. 22, Wiesbaden, 1951, pp. 1639—1672), fig. 12 sq. pp. 1660 sq.**

traliene, fuegiene sau arctice : asemenea Zeițe-Mame fuseseră și ele create de Ființa Supremă, cum e cazul, de exemplu, la australieni sau în mitul zuni evocat mai sus. În orice caz, nu se poate induce din **prezența** statuetelor feminine paleolitice **inexistența** unui cult al Ființei divine masculine. În așezări paleolitice chiar și mai vechi — mai cu seamă în cavernele de la Wildkirchli, Wildemannlisloch și Drachenloch, în Alpii elvețieni și de la Petershöhle din Mittelfranken — s-au găsit resturi de sacrificii care permit să le considerăm ca pe ofrande aduse Zeilor cerești [4]. Într-adevăr, există o uimitoare asemănare între aceste resturi — cranii de urși ai cavernelor așezate pe pietre înălțate în formă de altar — și sacrificiul capetelor de animale pe care popoarele de vînători din regiunile arctice le oferă încă în zilele noastre zeilor cerești [5]).

Această ipoteză pare să aibă toate șansele de a fi cea exactă. Din nefericire, ea nu se referă decît la paleoliticul : nu se spune nimic despre situația pre-litică. Or, timp de 500 000 de ani oamenii au trăit fără să lase urme — nici ale culturii, nici ale religiilor. Despre această umanitate prelitică nu știm nimic precis.

Androginie și totalitate

Pentru a explica absența hierogamiei în religiile arhaice, s-ar putea avansa o a doua ipoteză : Ființele supreme erau androgine : bărbat și femeie în același timp. Cer și Pămînt. Hierogamia le-ar fi fost atunci inutilă pentru a crea, însăși ființa divinității primordiale constituind o hierogamie. Această ipoteză nu e de respins **a priori**. Se știe, într-adevăr, că un anumit număr de Ființe supreme ale populațiilor arhaice erau androgine [6]). Dar fenomenul androginiei divine e foarte complex : el semnifică mai mult decît coexistența — sau, mai degrabă, coalescența — sexelor în ființa divină. Androginia este o formulă arhaică și universală pentru a exprima **totalitatea**, coincidența contrariilor, **coincidentia oppositorum**. Mai mult decît o stare de plenitudine și de autarhie sexuală, androginia simbolizează perfecția stării primordiale ne-condiționate. Din acest motiv, androginia nu este limitată la Ființele supreme. Uriașii cosmici sau Strămoșii mitici ai umanității sînt și ei androgini. Adam era considerat, de exemplu, un androgin. **Bereshit rabbâ** (I, 4, fol. 6, col. 2) afirma că el „era bărbat pe partea dreaptă și femeie pe partea stîngă, dar Dumnezeu l-a despicat în două" [7]). Un Strămoș mitic simbolizează **începutul** unui nou mod de existență, și orice început se produce într-o stare de plenitudine a ființei.

Marile divinități ale vegetației și, în general, ale fertilității, sînt androgine. Urme ale androginiei se găsesc atît la zei ca Attis, Adonis, Dionysos — cît și la zeițe ca Cybela [8]). Fenomenul e ușor de înțeles : viața țîșnește dintr-un prea plin, dintr-o totalitate. Și trebuie să adăugăm imediat : pentru oamenii culturilor tradiționale, viața era o hierofanie, o manifestare a sacralității. Creația — la toate nivelele cosmice, presupunea intervenția unei puteri sacre. În consecință, divinitățile vieții și ale fertilității reprezentau surse de sacralitate și de putere ; androginia lor le confirmă ca atare. Dar sînt androgine chiar și **divinitățile masculine și feminine prin excelență**. Înțelegem că androginia devine o formulă generală pentru a exprima **autonomia, forța, totalitatea** ; a spune despre o divinitate că este androgină înseamnă a afirma despre ea că este ființa absolută, realitatea ultimă. Înțelegem atunci de ce androginia unei Ființe supreme nu mai poate fi considerată ca o notă specifică : pe de o parte, e vorba despre un arhetip universal răspîndit ; și, pe de alta, androginia devine în cele din urmă un atribut al divinității și nu poate să ne spună nimic despre structura intimă a acestei divinități. Un Zeu masculin prin excelență poate fi androgin tot așa de bine ca o Zeiță-Mamă. În consecință, dacă spunem că Ființele supreme ale primitivilor sînt — sau au fost — androgine, acest lucru nu exclude deloc „masculinitatea" sau „feminitatea". În definitiv, această a doua ipoteză nu ne aduce o soluție în plus problemei noastre.

O ipoteză istorico-culturală

S-a încercat interpretarea acestor fapte — absența sau prezența hierogamiei, preponderența Ființelor celeste sau a Zeițelor telurice — dintr-o perspectivă istorică. După școala istorico-culturală [9]), stadiul cel mai vechi al civilizației umane ar fi cel numit **Urkultur** : economia acestor societăți s-ar baza pe cules **(Sammelwirtschaft)** și vînătoarea animalelor mici : structura socială ar fi monogamia și egalitatea drepturilor între soți ; religia dominantă ar fi un fel de **Urmonotheismus**. Acestui stadiu îi corespund astăzi, mai mult sau mai puțin, culturile și religiile celor mai vechi australieni, pigmei, fuegieni și ale unor populații primitive. Cînd s-au schimbat mijloacele de existență, adică bărbatul a învățat să prindă vînat mare iar femeia a descoperit cultura plantelor, această **Urkultur** ar fi dat naștere la două for-

[4]) **Emil Bächler**, Das alpine Paläolithikum der Schweiz **(Basel, 1940)** ; **Konrad Hörmann**, Die Petershöhle bei Velden in Mittelfranken **(Abhandlungen der Naturhistorischen Gesellschaft zu Nürnberg, 1923)** ; **Oswald Menghin, „Der Nachweis des Opfers im Altpaläolithikum"** (Wiener Prähistorischen Zeitschrift, **XIII, 1926, pp. 14—19)** ; **cf. H. Kühn**, op. cit., **pp. 1643 sq.**

[5]) **A. Gahs, „Kopf —, Schädel — und Langknochenopfer bei Rentiervölkern"** (Festschrift Wilhelm Schmidt, **Wien, 1928, pp. 231—268)** ; **a se mai vedea și Karl Meuli, „Griechische Opferbraüche"** (Phyllobolia für Peter von der Mühl, **Basel, 1946, pp. 185—288), pp. 237 sq. Cf. W. Schmidt, „Die Primizialopfer in den Urkulturen"** (Corona Amicorum, Festschrift für E. Bächler. **St. Gallen, 1948, pp. 81—92).**

[6]) **Cf. A. Bertholet**, Das Geschlecht der Gottheit **(Tübingen, 1934)** ; **lucrarea noastră** Traité d'Histoire des Religions, **pp. 359 sq. A se vedea acum Hermann Baumann**, Das doppelte Geschlecht **(Berlin, 1955).**

[7]) **A. H. Kappe, „The Birth of Eve"** (Gaster Anniversary Volume, **London, 1936, pp. 312—322).**

[8]) **Cf.** Traité d'Histoire des Religions, **pp. 359 sq, 232 sq.**

[9]) **A se vedea, de exemplu, Wilhelm Schmidt**, Rassen und Völker in Vorgeschichte und Geschichte des Abendlandes **(Luzern, 1946), I, pp. 245 sq.**

me mai complexe și mai tranșante de societăți numite **Primärkulturen** : pe de o parte societatea totemică în care domină bărbatul, pe de altă parte societatea matrilocală și matriarhală în care domină femeia. În această ultimă formă și-a găsit resursele, precum și punctul maxim de înflorire, cultul Pământului-Mamă.

Probabil că schema corespunde în mare parte realității. Dar este imposibil de dovedit că evoluția s-a conformat acestei ordini chiar de la începuturile umanității : cel mult schema poate da seamă de evoluția umanității începînd din paleolitic. Chiar limitată la acest interval de timp, schema propusă de școala istorico-culturală trebuie corectată și nuanțată. Ar trebui, mai degrabă, să vorbim de **tendințe** decît de **realități istorice.** Nu punem la îndoială existența unei Ființe supreme, ceea ce s-a numit **Urmonotheismus** ; dar trebuie adăugat imediat : un **Urmonotheismus** integrat în orizontul spiritual al omului arhaic și nu în cel al teismului secolului XVIII. Trebuie adică spus că pentru gîndirea simbolică — singura vie și creatoare la acest stadiu arhaic al umanității —, Ființa supremă se poate manifesta foarte bine și sub forma unui Animal fără să-și piardă numai pentru atît caracterul de divinitate celestă. În concurență cu credința în asemenea Ființe supreme mai existau și alte credințe religioase. Vrem să spunem că, în măsura în care putem judeca după documentele disponibile, nu există religie „pură", ci doar tendința unei anumite forme religioase de a deveni preponderentă.

Aceste observații privesc faza primordială a civilizației, numită **Urkultur.** În privința culturilor care i-au succedat, numitele **Primärkulturen,** lucrurile se complică și mai mult. Nu știm dacă matriarhatul a existat ca un ciclu cultural independent [10]), cu alte cuvinte dacă o anumită etapă a istoriei umanității s-a caracterizat prin preponderența absolută a femeii și printr-o religie exclusiv feminină. E mai bine să vorbim despre tendințe și predispoziții matriarhale care se manifestă în anumite forme religioase și sociale. Este adevărat că anumite structuri sociale — descendența uterină, matrilocalismul, avunculatul, ginecocrația — traduc importanța socială, juridică și religioasă a femeii. Dar **importanța** nu înseamnă **dominanță absolută.**

Fie că e vorba de existența sau de inexistența matriarhatului, etnologii sînt de acord asupra acestui punct lămurit : matriarhatul nu poate fi un fenomen primordial. El n-a putut lua naștere decît **după** prima fază a civilizației, după **Urkultur,** caracterizată, cum am văzut, de cules și vînatul mic.

Pînă aici n-am făcut decît să rezumăm concluziile etnologiei și paleontologiei. Aceste concluzii sînt importante, dar nu trebuie să uităm că problema noastră — aceea a Pământului-Mamă — aparține istoriei religiilor. Și istoria religiilor nu se ocupă numai de devenirea istorică a unei forme religioase, ci, și asta chiar în mod deosebit, de **structura** ei. Or, structurile religioase sînt atemporale : ele nu sînt obligatoriu legate de timp. Nu avem probe că structurile religioase sînt o creație a anumitor tipuri de civilizație sau a anumitor momente istorice. Tot ceea ce se poate spune e că predominanța cutărei sau cutărei structuri religioase e ocazionată sau favorizată de un anumit tip de civilizație și de un anumit moment istoric. În planul istoric importantă este determinarea statistică a acestei frecvențe. Dar realitatea religioasă e mai complexă : ea depășește planul istoric. Monoteismul iudaic n-a fost creația unui anume tip de civilizație : dimpotrivă, alimentat de experiența religioasă a unei elite, monoteismul iudaic, ca orice alt monoteism, a trebuit să lupte împotriva formelor religioase coexistente. Civilizațiile, societățile, momentele istorice sînt ocazii de manifestare sau de predominanță pentru structurile atemporale. Dar fiind atemporale, structurile religioase nu triumfă niciodată definitiv. Nu se poate spune, de exemplu, că lumea modernă este monoteistă numai pentru că se numește israelită sau creștină : alte forme religioase coexistă cu monoteismul iudeo-creștin: magia, de exemplu, politeismul, fetișismul. Pe de altă parte, experiența monoteistă este atestată în culturi care formal se află încă în stadiul politeist sau totemist.

Ceramică de Nicolae Gadonschi

„Situația primordială"

În consecință, pentru a reveni la problema noastră — absența mitului hierogamic în cele mai vechi religii primitive — iată concluzia pe care am putea-o propune: Pământul-Mamă este o foarte veche divinitate atestată încă din paleolitic. Dar nu se poate spune că ea ar fi fost singura divinitate primordială, pentru simplul motiv că „feminitatea" nu pare a fi fost percepută ca un mod de a fi primordial. „Femini-

---

[10]) **Împotriva existenței unui ciclu cultural matriarhal, a se vedea argumentația lui Ad. E. Jensen, „Gab es eine mutterechtliche Kultur?"** (Studium Generale, **Jg. 3, Heft 8, Berlin-Heidelberg, 1950, pp. 418 la 433). A se vedea, de asemenea, Josef Haekel, „Zum Problem des Mutterreschtes"** (Paideuma, **Bd. V. H. 6, Juni, 1953, pp. 298—322). Dificultățile apar mai ales cînd e vorba să se aplice teoria generală a ciclului cultural matriarhal la o zonă culturală bine determinată ; a se vedea, de exemplu, starea de lucruri din Africa, în excelenta monografie a lui Efraim Anderson,** Contributions à l'Etnographie des Kuta, **I (Uppsala, 1953), pp. 308 sq. A se vedea acum Wilhelm Schmidt,** Das Mutterrecht **(Wien-Mödling, 1955).**

tatea", ca de altfel și „masculinitatea", e un mod de a fi particular. Or, pentru gîndirea mitică acest mod particular este obligatoriu precedat de un mod de a fi **total**. Cînd avem de a face cu Creatori, cu **Urheber**, se pare că accentul cade pe capacitatea de a crea și această capacitate este simțită ca o plenitudine nediferențiată, fără altă specificație. Am putea numi această stare primordială **o totalitate neutră și creatoare.** Acest aspect reiese foarte lămurit din faptele chineze pe care le-am amintit mai sus : am văzut Zeul celest și ideologia patriarhală substituindu-se unei Zeițe-Pămînt și unei ideologii matriarhale ; dar ideologia matriarhală a fost, la rîndul ei, precedată de o situație religioasă care nu era nici matriarhală nici patriarhală ; Granet o numește „aspectul neutru al Locului sfînt". Acest „loc sfînt" era perceput ca o putere religioasă nediferențiată, ca un **Grund** primordial care a precedat și a suportat orice manifestare ulterioară.

S-ar putea spune că asemenea „situații primordiale" explică absența hierogamiei în religiile primitive. În aceste religii un rol important îl joacă cosmogoniile — dar actul creației concentrează tot interesul. Or, noi știm acum că orice creație implică o totalitate care o precede, un **Urgrund.** Hierogamia este numai una din formele care explică Creația plecînd de la acest **Urgrund** primordial ; dar toate presupun preexistența unei unități nediferențiate.

Izanagi și Izanami

Vom înțelege mai bine toate aceste aspecte examinînd mai îndeaproape anumite mituri cosmogonice în care este vorba atît despre hierogamia Cer-Pămînt, cît și de creația aparținînd numai Pămîntului-Mamă. Iată, de exemplu, ce ne relevă mitul cosmogonic japonez : la început, Cerul și Pămîntul, Izanagi și Izanami nu erau separați ; împreună alcătuiau un haos care semăna cu un ou în mijlocul căruia se afla un germene. Cînd Cerul și Pămîntul se aflau în felul acesta amestecați, cele două principii, masculin și feminin, nu existau încă. Se poate spune deci că haosul reprezenta totalitatea perfectă și, în consecință, androginia. Despărțirea Cerului de Pămînt marchează în același timp actul cosmogonic prin excelență și ruptura unității primordiale [11]).

Prima fază a Creației se prezintă în felul următor : o mică insulă plutitoare și amorfă înconjurată de mare și în mijlocul acestei insule o Trestie. Din această trestie se vor naște zeii și nașterea lor va simboliza diversele etape de organizare a lumii. „Trestia" este germenele care se zărește în mijlocul oului cosmic. E ca un **Grund** vegetal ; e forma primă a Pămîntului-Mamă, Din momentul despărțirii, Cerul și Pămîntul se manifestă sub forma umană a unui bărbat și a unei femei.

Și acum asistăm la un fapt ciudat :**Nihonji** ne spune că „trei divinități celeste" poruncesc Cerului și Pămîntului de a termina și de a desăvîrși Creația, adică de a crea țara Japoniei. După celălalt text cosmologic japonez, **Kojiki**, nu se poate preciza dacă cele trei divinități au existat înainte de separarea Cerului de Pămînt, sau ele au apărut în Cer după despărțirea acestora. Avem de a face deci cu două tradiții distincte și contradictorii : după prima, Cosmosul se naște spontan dintr-un ou primordial în care cele două principii polare coexistă ; după a doua, zeii cerești se găsesc dintotdeauna în Cer și ei au ordonat Creația. Este foarte probabil că a doua tradiție — cea care presupune preexistența unui zeu celest primordial și atotputernic — este cronologic cea mai veche : în cosmologia japoneză e pe cale de dispariție. Fenomenul estompării progresive a zeilor cerești este de altfel bine cunoscut. Zeii cerești își pierd actualitatea religioasă, se îndepărtează de pămînt și de oameni, devin indiferenți, **dei otiosi.**

Așa se întîmplă și în cosmologia japoneză. Oricare ar fi cei trei zei cerești, rolul lor se limitează la a porunci lui Izanami și lui Izanagi de a continua și de a desăvîrși Creația. Ei nu intervin în această operă grandioasă. Funcția lor este de ordin spiritual : dau dispoziții și veghează ca o anumită normă să fie respectată. De exemplu, cînd Cerul și Pămîntul nuntesc iar Pămîntul pronunță primul formula nunții, cei trei zei cerești anulează ritul pentru că trebuie să se procedeze exact invers : Cerul — adică soțul — trebuie să vorbească primul ; femeia nu va face decît să repete formula. Descifrăm aici conflictul între cele două ideologii : ma-

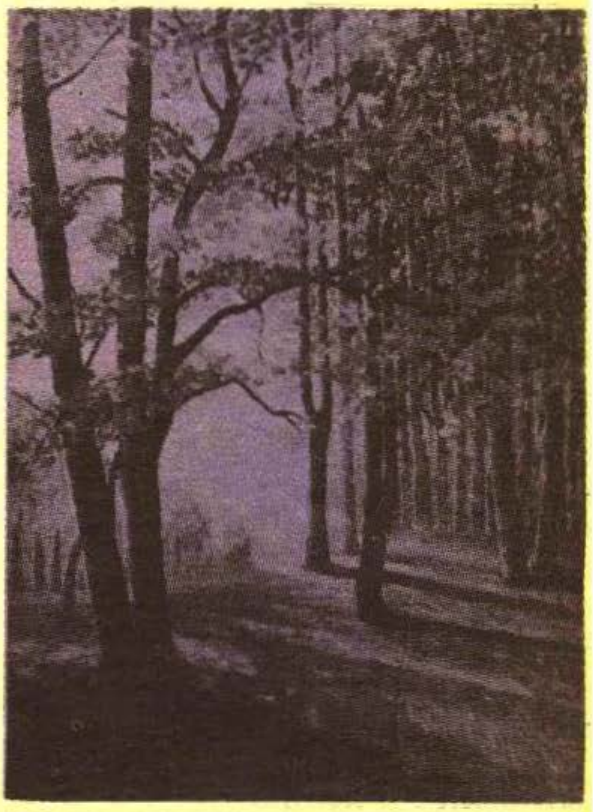

Tablou de Natalia Toran

[11]) **Diferitele variante ale mitului cosmogonic japonez, așa cum ne-au fost păstrate în** Kojiki **și** Nihonji, **trădează influențe taoiste ; lui Izanagi și Izanami le corespund** yang **și** yin ; **cf. Franz Kiichi Numazawa,** Die Weltanfänge in der Japonischen Mithologie **(Paris-Luzern, 1946), pp. 41 sq. Probabil însă că japonezii cunoșteau mitul cosmogonic înainte de a fi suferit influențe chineze. În China chiar, de altfel, mitologia taoistă nu este autohtonă : ea pare a avea o origine sudică (cf. Numazawa, p. 428).**

Bogdan Stihi : „Fertilitate"

triarhală și patriarhală, și triumful celei din urmă. Într-adevăr, primul copil, fructul uniunii de tip matriarhal care se numește Hiruko, „lipitoarea", este abandonat fiind prea slab [12]). După repetarea formulei mariajului de tip patriarhal, Cerul și Pământul se unesc din nou și dau naștere tuturor insulelor Japoniei și tuturor zeilor. Ultimul născut este zeul focului. Dar nașterea aceasta este fatală pentru Izanami, focul îi arde matricea și ea moare. În timpul agoniei Izanami dă naștere din propriul său corp — adică fără hierogamie — altor zei, divinități acvatice și agricole mai ales, și aici dăm de un motiv mitic foarte important asupra căruia vom reveni.

Moartă, Izanami coboară pe pământ. Soțul, Izanagi, pleacă în căutarea ei, exact ca Orfeu coborînd în Infern pentru a o căuta pe Euridice. Sub pământ e foarte întuneric. Izanagi își întîlnește în cele din urmă soția și-i propune să se întoarcă. Izanami îl roagă să aștepte la poarta palatului subteran și să nu aprindă lumina. Dar soțul își pierde răbdarea : aprinde un dinte de piepten și intră în palat. La flacăra torței o zărește pe Izanami — pe cale de a se descompune — și cuprins de panică o ia la goană. Soția moartă îl urmărește, dar Izanagi reușește să scape chiar prin ieșirea prin care coborîse sub pământ și pe care o astupă cu o stîncă uriașă. De după cele două părți ale stîncii cei doi soți își vorbesc pentru ultima oară. Izanagi pronunță formula sacramentală a separării și urcă la cer. Izanami coboară pentru totdeauna în regiunile subterane. Ea devine Zeița morților și situația ei corespunde cu cea a tuturor zeilor chtonieni și agricoli care sînt în același timp divinități ale fecundității și ale morții, ale nașterii și reintegrării în sînul matern.

Sexualitate, moarte, creație

Acest mit japonez este important din mai multe puncte de vedere : 1) ne vorbește despre situația primordială, **totalitatea** care se prezintă ca o **coincidentia oppositorum,** deci și ca androginie ; 2) această totalitate a precedat hierogamia, nunta între Cer și Pământ, ea purtînd totuși în ea un „germene", un **Urgrund** care poate fi considerat ca produsul androginiei divine ; 3) cosmogonia începe cu separarea Cerului de Pământ ; germenele primordial se transformă într-o trestie din care se vor naște un anumit număr de zei ; 4) numai după separarea celor două principii se poate vorbi despre hierogamia în care, prin uniunea celor două principii cosmice, se desăvîrșește creația lumii și se mai nasc și alți zei ; 5) în sfîrșit, este important să subliniem că Pământul-Mamă moare dînd naștere Focului (omologul Soarelui) și că din trupul ei se nasc divinitățile fecundității telurice și vegetale. Mai ales acest din urmă motiv ne interesează. El se referă la crearea plantelor alimentare din chiar trupul Zeiței și nu în urma unei hierogamii : dar crearea lor coincide cu moartea lui Izanami, sacrificiul ei adică.

Căci despre un sacrificiu este vorba, de o imolare. Aceasta reiese și mai limpede din istoria altei divinități. Ukemochi, fata lui Izanami. După **Nihonji,** Ukemochi a fost asasinată de zeul Lunii, Tsukiyomi, iar din cadavrul ei s-au născut tot felul de specii de animale și vegetale : boul și calul au ieșit din creștetul ei, mielul din frunte, viermele de mătasă din frunte, diversele varietăți de fasole din vagin.[13]) Creația, se observă, se încheie și se desăvîrșește fie printr-o hierogamie, fie printr-o moarte violentă, creația depinde deci și de sexualitate dar și de sacrificiu, mai ales de un sacrificiu voluntar. Într-adevăr, mitul apariției plantelor alimentare — mit foarte răspîndit — aduce întotdeauna în scenă sacrificiul spontan al unei ființe divine. Aceasta poate fi o mamă, o fată, un copil sau un bărbat. În Indonezia, de exemplu, sînt imolate aproape întotdeauna o mamă sau o fată pentru a crea din propriul lor trup diversele specii de plante alimentare[14]), în Noua Guinee, în Melanesia și Polinezia e vorba în general de o ființă divină masculină. [15])

---

[12]) **În realitate, e vorba aici de mitul abandonării Eroului solar ; cf. Numazawa, pp. 197 sq. Asupra acestui mit, cf. L. Frobenius,** Das Zeitalter des Sonnengottes **(Berlin, 1904), pp. 225 sq.**

[13]) **Numazawa, pp. 244—245. A se vedea** ibid., **pp. 246 sq., mitul povestit în** Kojiki : **zeița Oho-ge-tsu-hime e omorîtă de Susanowo.**

[14]) **Cf. A. E. Jensen,** Hainuwele **(Frankfurt a. M., 1939) pp. 59 sq. ; id.,** Das religiöse Weltbild einer frühen Kultur **(Stuttgart, 1948).**

[15]) **Cf. Gudmund Hatt, „The Corn Mother in America and Indonesia"** (Anthropos, **XLVI, 1951, pp. 853—914), p. 892.**

Creație și sacrificiu

Să ne oprim un moment asupra acestui motiv mitic pentru că lucrurile încep să se complice. Se pare că avem de-a face cu un mit extrem de răspîndit care se manifestă într-un mare număr de forme și variante. Iată esențialul : Creația nu se poate desăvîrși decît plecînd de la **o ființă vie care trebuie imolată** : un uriaș primordial, androgin, sau un Bărbat cosmic, o Zeiță Mamă, sau o Fată mitică. Să precizăm că această Creație se manifestă la toate nivelele de existență : fie că e vorba despre Creația Cosmosului, a umanității sau numai a unei rase umane, a anumitor specii vegetale sau animale. Schema mitică rămîne aceeași : nimic nu se poate crea decît prin imolare, prin sacrificiu. Anumite mituri ne vorbesc despre crearea lumii chiar din corpul unui Uriaș primordial sau dintr-un Strămoș mitic sacrificat și dezmembrat.[16]) În sfîrșit, așa cum am văzut, plantele alimentare au o origine similară : cresc din trupul unei Ființe divine imolate.[17])

Mitul creației prin moarte violentă depășește, prin urmare, mitologia Pămîntului-Mamă. Ideea fundamentală este că viața nu se poate naște decît dintr-o altă viață sacrificată ; moartea violentă e creatoare în sensul că viața sacrificată se manifestă într-o formă mai strălucită la un alt nivel de existență ; sacrificiul operează un uriaș transfer : viața concentrată într-o persoană depășește această persoană și se manifestă la scară cosmică sau colectivă. O singură ființă se transformă în Cosmos sau renaște multiplicată în specii vegetale sau diverse rase umane. O „totalitate" vie se dezmembrează și se dispersează într-o multitudine de forme animate. Cu alte cuvinte regăsim aici schema cosmogonică bine cunoscută a „totalității" primordiale distruse și fragmentate prin actul creației.

Acum se înțelege de ce mitul creației animalelor și a plantelor folositoare din corpul unei ființe divine sacrificate a fost încorporat mitologiei Pămîntului-Mamă. Pămîntul este acea **genetrix** universală și Hrănitoare prin excelență. Posibilitățile ei de creație sînt nelimitate ; creează prin hierogamie cu Cerul dar și prin partenogeneză sau prin propria-i imolare. Urme ale partenogenezei Pămîntului-Mamă supraviețuiesc chiar în mitologiile deosebit de evoluate cum e mitologia greacă : Hera, de exemplu, concepe singură și dă naștere lui Typhaon, Hefaistos, Ares[18]). Pămîntul-Mamă încarnează arhetipul Fecundității, al Creației neexhaustive. Din acest motiv ea are tendința să-și asimileze atributele și miturile altor divinități ale fertilității, fie că sînt lunare, acvatice sau agricole. Dar se produce deasemenea și fenomenul contrar : aceste divinități își însușesc atributele Pămîntului-Mamă și reușesc cîteodată să i se substituie în cult. Se înțelege de ce : ca și Pămîntul-Mamă, Apele sînt bogate în germeni. Luna simbolizează și ea devenirea universală, creația și distrucția periodică. În ceea ce privește zeițele vegetației și ale agriculturii e cîteodată dificil să le distingi de zeițele telurice, miturile lor revelînd același mister al nașterii, creației și morții dramatice, urmată de resurecție. Împrumuturile reciproce și multiplele împletiri caracterizează mitologiile tuturor acestor divinități. S-ar putea spune că Pămîntul-Mamă constituie o „formă deschisă", susceptibilă de a se îmbogăți la infinit și din acest motiv ea absoarbe toate miturile legate de Viață și Moarte, de Creație și naștere, de sexualitate și sacrificii voluntare.

[16]) **A se vedea A. W. Macdonald, „A propos de Prâjapati"** (Journal Asiatique, t. CCXL, 1952, pp. 323—338).

[17]) **Cf. de asemeni Mircea Eliade, «La mandragore et les mythes de la „naissance miraculeuse"»** (Zalmoxis, III, București, 1942, pp. 3—48) **pentru supraviețuirea acestui motiv mitic în folclor.**

[18]) **Despre partenogeneza și autonomia zeițelor grecești și mediteraneene a se vedea Uberto Pestalozza,** Religione mediterranea, **pp. 191 sq.** și passim.

Rituri ale Pămîntului-Mamă

Se vede limpede din ritualurile zeițelor telurice că acestea repetă ceea ce s-a petrecut **in illo tempore,** în timpurile mitice ; ele reactualizează evenimentul primordial povestit în mituri. Întîlnim în riturile Terrei Mater același mister care ne revelă cum a luat naștere Viața dintr-un germene ascuns într-o „totalitate" indistinctă, cum s-a ivit ca urmare a hierogamiei dintre Cer și Pămînt, cum a țîșnit dintr-o moarte violentă, în majoritatea cazurilor voluntară.

Nu mai amintim decît cîteva exemple, căci ele sînt destul de cunoscute. Se știe că în ritualurile referitoare la Terra Mater și la zeițele fecundității telurice care sunt, așa cum am văzut, și zeițe ale vegetației și ale agriculturii,

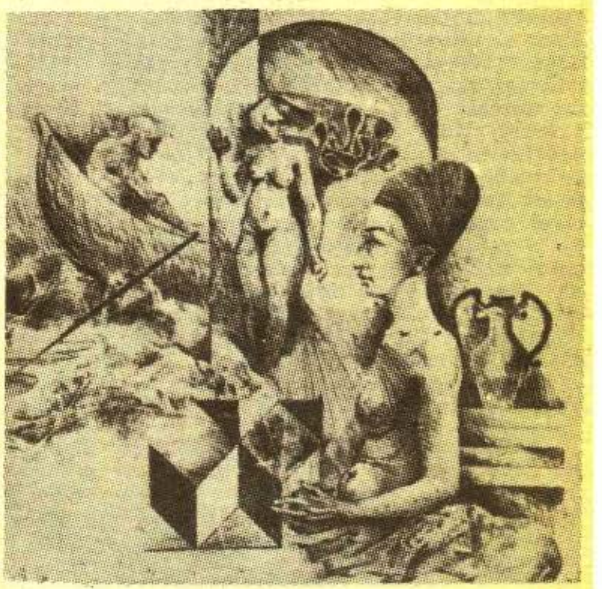

Bogdan Stihi : „Legendă"

femeia joacă un rol important. Nu vom insista asupra asimilării femeii cu glia și a actului sexual cu munca agricolă. Acest simbolism se întîlnește aproape pretutindeni în culturile agrare și se menține pînă în civilizațiile cele mai evoluate. „Femeile voastre sînt pentru voi precum cîmpurile" spune Coranul. „Femeia este cîmpul, bărbatul este cel care pune sămînța", scrie un autor indian.[19]). Datorită acestei solidarități mistice între femeie și glie, prezența feminină în muncile agricole este atît de apreciată. Dar rolul religios al femeii este pus în evidență mai ales prin uniunea ceremonială în cîmp și prin orgiile care însoțesc anumite momente importante ale calendarului agricol. Astfel, la oraonii din India centrală, hierogamia care precede și asigură recoltele se repetă ritual în fiecare an ; hierogamia între Pămînt și Soare este mimată de preot și soția sa și atît timp cît acest ritual n-a fost celebrat nu se încep lucrările în cîmp căci se crede că Pămîntul este încă virgin. Imitarea căsătoriei divine dă naștere pe alocuri unor veritabile orgii[20]). Or, sensul orgiei nu este greu de înțeles : orgia este o reintegrare simbolică în haos, în indistinctul primordial ; ea reactualizează „confuzia", „totalitatea" de dinainte de Creație, Noaptea cosmică, Ouĭ cosmogonic. Se ghicește de ce o comunitate întreagă reactualizează această regresie în indistinct[21]) : pentru a regăsi totalitatea originară de unde a izvorît viața diferențiată și de unde a ieșit Cosmosul. Printr-o asemenea reintegrare simbolică și fulgurantă a stării pre-cosmologice se speră în asigurarea opulenței recoltei. Căci recolta simbolizează Creația, manifestarea triumfală a unei Forme tinere, bogate, perfecte. „Perfecția" se află la începuturi, **ab origine** ; se speră, în consecință, în regăsirea rezervelor vitale și a bogățiilor germinative care s-au manifestat pentru prima oară **in illo tempore**, prin actul grandios al Creației.

Dar, repetăm, toate acestea au o semnificație religioasă. Nu trebuie să credem că aceste culturi ale Pămîntului-Mamă încurajează imoralitatea în sensul profan al cuvîntului. Uniunea sexuală și orgia sînt rituri celebrate cu scopul de a reactualiza evenimente primordiale. În restul timpului, adică în afara momentelor decisive ale calendarului agricol, Pămîntul-Mamă este cea care păzește legea : la populația Yahengo din Sudanul francez ea este campioana moralității și a justiției ; la populația Kulango de pe Coasta de Fildeș zeița îi urăște pe criminali, hoți, magicieni, răufăcători. În general în Africa păcatele abhorate de Pămîntul-Mamă sînt crima, adulterul, incestul și orice specie de infracțiune sexuală[22]). Aceeași situație se verifică și în alte locuri : în Grecia antică sîngele vărsat sau incestul făceau ca Pămîntul să devină steril[23]).

Sacrificii umane

Am văzut în ce sens miturile creației, plecînd de la o totalitate primordială sau pe calea hierogamiei cosmice, sînt reactualizate în riturile Pămîntului-Mamă, rituri care comportă fie uniunea ceremonială (replică a hierogamiei), fie orgia (regresie în haosul primordial). Ne mai rămîne acum să amintim cîteva rituri legate de alt mit al Creației, cel care revelează misterul creației plantelor alimentare prin sacrificiul unei zeițe chtoniene. Or, sacrificiile umane sînt aproape pretutindeni atestate în religiile agrare cu toate că de foarte multă vreme aceste sacrificii au devenit simbolice[24]). Dispunem totuși de documente privitoare la sacrificii reale : cele mai cunoscute sînt sacrificiul acelui **meriah** la populația Khond din India și sacrificiul femeilor la azteci.

Să vedem în cîteva cuvinte în ce constau aceste sacrificii. **Meriah** era o victimă voluntară, cumpărată de comunitate ; îl lăsau în viață ani în șir, putea să se căsătorească și să aibă copii. Cu cîteva zile înainte de sacrificiu, **meriah**-ul era consacrat, adică identificat cu divinitatea care trebuia sacrificată : mulțimea dansa în jurul lui și-l venera. Apoi se adresa Pămîntului : „O Zeiță, îți oferim acest sacrificiu ; dă-ne recolte mari, vreme bună și sănătate !". Și adăuga întorcîndu-se către victimă :

---

[19]) **Nârada, comentînd acest pasaj al lui Manu (IX, 33) : „Femeia poate fi considerată ca un cîmp, bărbatul ca o sămînță". Asupra omologării femeii cu brazda și asupra dublului simbolism — sexual și agricol — a se vedea** Traité d'Histoire des Religions, **pp. 224 sq., 303 sq.**

[20]) **Cf. Sir James George Frazer,** The Magic Art and the Evolution of Kings, **vol. I., pp. 76 sq.,** Adonis, Attis, Osiris, **I, pp. 47 sq. ;** The Worship of the Nature, **pp. 379 sq.**

[21]) **Despre simbolismul și funcția rituală a orgiei a se vedea** Traité d'Histoire des Religions, **pp. 305 sq.**

[22]) **Cf. Frazer,** The Worship of the Nature, **pp. 403, 405, 409, 420 sq.**

[23]) **Cf.** Traité d'Histoire des Religions, **pp. 223 sq.**

[24]) **A se vedea Frazer,** Spirits of the Corn, **I, pp. 149 sq.** The Golden Bough **(ediție prescurtată), pp. 406 sq. ;** Traité d'Histoire des Religions, **pp. 293. sq.**

„Noi te-am cumpărat, nu te-am luat cu forța ; acum noi te vom sacrifica după obicei și nici un păcat să nu cadă asupra noastră !". Ceremonia mai comporta o orgie care dura cîteva zile. În sfîrșit, **meriah**-ul era drogat cu opium, strangulat și dezmembrat. Toate satele primeau cîte o parte din trupul lui pe care o îngropau în cîmp. Restul era ars și cenușa răspîndită în țărînă[25]).

Se vede că acest rit sîngeros corespunde mitului dezmembrării unei divinități primordiale. Orgia care-l însoțește ne lasă să întrevedem încă o semnificație : părțile trupului victimei erau asimilate sămînței care fecunda Pămîntul-Mamă[26]).

La azteci o fată tînără, Xilonen, care simboliza porumbul necopt, era decapitată ; trei luni mai tîrziu o altă femeie, încarnarea zeiței Toci, „Mama Noastră" (care reprezenta porumbul recoltat și pregătit să fie folosit) era decapitată și jupuită [27]). Semnificația era reiterarea rituală a nașterii plantelor prin auto-sacrificiul Zeiței. Prin alte părți, la populația pawnee, corpul tinerei fete era tăiat în bucăți și îngropat în pămînt. [28])

Trebuie să ne oprim aici. Sîntem totuși departe de a fi evocat toate atributele Pămîntului-Mamă, toate miturile și riturile sale importante. A trebuit să alegem și, fatal, anumite aspecte ale Pămîntului-Mamă au fost lăsate deoparte. N-am insistat asupra aspectului nocturn și funerar al Pămîntului-Mamă ca zeiță a Morții ; n-am vorbit despre trăsăturile agresive, terifiante, angoasante. Dar chiar cînd se face referire la aceste aspecte negative și angoasante, nu trebuie pierdut din vedere un lucru : dacă Pămîntul devine Zeița Morții, se întîmplă tocmai pentru că e simțit ca o matrice universală, ca o sursă inepuizabilă a oricărei creații. Moartea, prin ea însăși, nu este un scop ultim (un ultim sfîrșit), nu este dispariția absolută, așa cum e concepută uneori în lumea modernă. Moartea este asimilată seminței care îngropată în sînul Pămîntului-Mamă dă naștere unei plante noi. Astfel se poate vorbi despre o viziune optimistă asupra morții, moartea fiind considerată ca o reîntoarcere la Mumă, ca o reîntegrare provizorie în sînul matern. Iată de ce, încă din neolitic, întîlnim îngroparea în poziție embrionară : morții sînt depuși în Pămînt în poziția de embrioni ca și cum s-ar aștepta ca ei să revină mereu la viață. Pămîntul-Mamă, așa cum ne arată mitul japonez, a fost primul mort ; moartea lui Izanagi

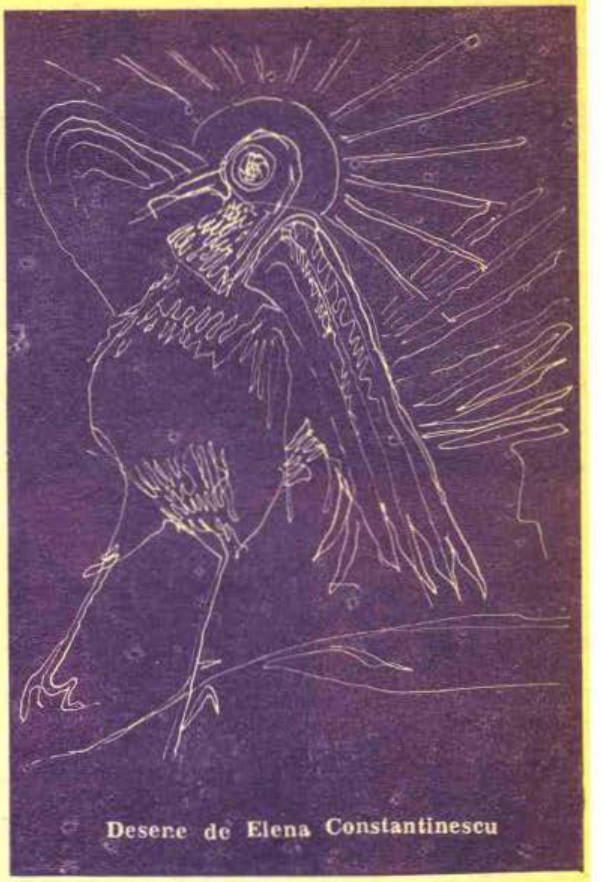

Desene de Elena Constantinescu

a fost în același timp un sacrificiu făcut în scopul augmentării și răspîndirii Creației. În consecință, oamenii murind și fiind îngropați, erau sacrificați Pămîntului. În fond, datorită acestui sacrificiu viața poate continua și morții speră să poată reveni la Viață. Aspectul terifiant al Pămîntului-Mamă ca Zeiță a Morții se explică prin necesitatea cosmică a sacrificiului care singur face posibilă trecerea de la un mod de a fi la altul, asigurînd circulația neîntreruptă a Vieții.

Totuși, nu trebuie să pierdem din vedere acest aspect care este important : rar viața religioasă se rezumă la un „principiu", rar se epuizează în venerarea unui singur Zeu sau a unei singure Zeițe. Așa cum am mai spus, nu se întîlnește nicăieri o religie „pură", „simplă", reductibilă la o singură formă sau la o singură structură. Predominanța culturilor celeste sau telurice nu exclude deloc coexistența cu alte culturi și alte simbolisme. Studiind o anumită formă religioasă se ivește mereu primejdia de a-i acorda o importanță prea mare și de a lăsa în umbră alte forme religioase, în realitate complementare, cu toate că uneori ele pot părea chiar incompatibile. Studiind simbolismele și culturile Pămîntului-Mamă trebuie întotdeauna să ținem cont de o întreagă masă de credințe care coexistă cu ele și care adesea riscă să treacă neobservate. „Sînt fiul Pămîntului și al Cerului înstelat", se află scris pe o tăbliță orfică — și această afirmație este adevărată pentru un mare număr de religii.

1953.

Traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu

---

[25]) **Cf. Frazer,** Spirits of the Corn, **pp. 245 sq.**, The Worship of the Nature **pp. 386 sq.**, Traité d'Histoire des Religions, **pp. 295 sq.**

[26]) **Cf. A. Macdonald,** A propos de Prajâpati, **pp. 332 sq. Nu mai e nevoie să adăugăm că ritualul dezmembrării unei victime asimilată unei divinități oarecare are o istorie mult mai complexă ; în ultimă instanță, riturile și miturile dezmembrării sînt solidare cu simbolismul lunar și, în consecință, implică și ideile de devenire, de moarte și înviere, de inițiere etc., cf.** Traité d'Histoire des Religions, **pp. 142 sq. pentru simbolismul lunar.**

[27]) **Expozeul clasic rămîne cel al lui B. de Sahagun,** Histoire générale des choses de la Nouvelle-Espagne **(tradusă și adnotată de D. Jourdanet și R. Simeon, Paris, 1880), pp. 94 sq.; a se vedea rezumatul lui Frazer.** The Worship of the Nature, **pp. 434 sq. Cf. G. Hatt,** The Corn Mother in America and Indonesia, **pp. 870—871.**

[28]) **Frazer,** Spirits of the Corn, **I, pp. 175 sq.**

JUAN BOSCH

Scriitor şi om politic de stînga din Santo Domingo. S-a născut în 1909. Este ales preşedinte al Republicii în 1963 şi răsturnat de la putere de forţele reacţionare chiar în anul alegerii sale. Faima de povestitor şi-a cîştigat-o în ţară la ei odată cu apariţia unor volume, printre care şi Fata din Guavra şi Opt povestiri, şi apoi a fost extinsă şi la critica europeană. Temele povestirilor sale descriu viaţa ţăranului şi a muncitorului din patria sa, lucru ce nu-l împiedică să compună şi povestiri cu întîmplări de peste graniţă, din Cuba, Venezuela şi Bolivia, ca rezultat al peregrinărilor sale. Povestirea de faţă simbolizează tragedia unor oameni asupriţi şi manipulaţi de forţe economice incomensurabile. Faptul că personajele sînt animale — de povară sau pentru abator — arată capacitatea înnăscută a lui Juan Bosch de a capta drama indiferent unde ea se manifestă. În faţa ochilor lui, efortul şi suferinţa animalelor sînt lucruri ce trebuiesc luate în seamă deoarece reprezintă o dimensiune, ignorată şi diminuată de noi, a marei lupte universale pentru supravieţuire.

MARAVILLA

Scăderea preţului cărnii — pe cînd nu se plăteau mai mult de şaizeci şi cinci de centavos [1] pe arroba [2] — l-a salvat pe Maravilla de cuţitul parlagiului, deşi, astfel, destinul nu i s-a schimbat. Stăpînul animalului sosi, dădu ocol în jurul lui studiindu-l cu atenţie, îl lovi pe crupe, şi spuse, în timp ce trăgea din ţigară, că pe un preţ ca acesta, este o crimă să vinzi o asemenea vită. După aceea plecă, foarte preocupat, schimbînd diferite păreri cu bătrînul Uribe, iar Maravilla, cu calmul său obişnuit, începuse să pască liniştit. Cînd bătrînul Uribe reveni, se opri în faţa animalului, şi fără să-şi ia ochii de pe el, rămase minute în şir cu braţele înfipte în centură, cu buzele strînse şi cu faţa întunecată, Dumnezeu ştie de ce. Uribe, cu obrazul uscat, şi cu părul său alb, stătuse acolo pînă ce sosise văcarul Eusebio, căruia îi spuse, vizibil mîhnit, că trebuie să i se găurească nara lui Maravilla, de vreme ce stăpînul hotărîse să fie trimis pe o măgură.

— Pentru a face din el un animal de povară ? — întrebă Eusebio.

— Da — răspunse, foarte simplu, Uribe.

Văcarul murmură ceva. Uribe plecă fără să mai zică ceva. El însuşi se gîndise la aceasta şi era de acord cu părerea că animalul era un exemplar frumos şi cu faptul că i se dă o pedeapsă trimiţîndu-l la muncă. La urma urmie nu este tot una cu a-l omori ?

Văcarul Eusebio îşi va aminti o bună bucată de timp de această călătorie a lui Maravilla. Pornise într-o dimineaţă de luni, mînînd vita. Eusebio se temea că grăsimea — juncanul era îngrăşat — îi va face rău, îl va sufoca atunci cînd va fi nevoit să urce muntele. Cu pielea lui roşcată şi albă, cu coarnele sale mici, cu crupele puternice şi cu frumosul său git, Maravilla se arăta strălucitor şi puternic. Alegînd urcuşul de la San José, el şi conducătorul lui flancau primul povîrniş al cordilierei. Colo jos, spre sud, uşoare pete de fum pluteau legănate de vînt, şi peste cînturi se întindea repede o pînză cenuşie. Eusebio se opri o clipă, privi cîmpia şi se gîndi că alesese o zi proastă pentru acest drum.

— De la prînz încolo va ploua — îşi zise.

Văcarul Eusebio era prea bătrîn pentru a nu cunoaşte cu exactitate semnele vremii. Va ploua, cu siguranţă. Fabrica de cherestea se afla destul de departe, şi dacă îl va prinde ploaia împreună cu Maravilla obosit, nici dracul nu-l mai putea ajuta să ajungă acolo înainte de căderea nopţii. Hotărî să zorească animalul. De cîte ori auzea vocea puternică a lui Eusebio, Maravilla rupea trapul lui uşor. Dar încet-încet începu să simtă oboseala şi o durere puternică la piept, ceva ca şi cum i se umfla inima. Căldura era apăsătoare. Puţinul soare care mai ajungea pînă la ei ardea ca o flacără. Obosit, respirînd puternic, Maravilla reuşi să ajungă pînă la poalele măgurei. Prin acele locuri creşteau doar pini. Rădăcinile înnegrite se întindeau peste drum, şi buşteni enormi, acoperiţi de scoarţe zgrunţuroase, se succedau în dezordine. Lîngă unul dintr-acestea, Maravilla, cu spume la gură şi obosit, se opri o clipă. Nişte pete începeau să se contureze dincolo de contraforturile măgurei ; cîte un acoperiş cenuşiu se putea întrezări în depărtare, şi glasurile îngrijitorilor de cirezi se distingeau de prin cînturi. Obosit, Maravilla vru parcă să se odihnească în acel loc. Rămase o clipă privind cu inexpresivii lui ochi peisajul ; însă Eusebio simţind apropierea ploii nu ştia decît că trebuie să se grăbească. Ţipă de două sau de trei ori la animal, Maravilla ar fi vrut să-i asculte porunca dar nu reuşi să se mişte. Se îneca. Simţea inima atîrnîndu-i ca un bolovan şi abia de putea să-şi mişte uşor coada. Eusebio îşi pierduse răbdarea. Cu o prăjină lungă, pe care nu o folosise toată dimineaţa, îşi îmboldi juncanul, înţepîndu-i crupele. Animalul sări, ca şi cum fusese atins de un vîrf de fier înroşit în foc. Din cauza du-

[1] A suta parte dintr-un „peso".
[2] Măsură de greutate egală cu 11,5 kg.

rerii, Maravilla începu să alerge și enormul său corp se clătina în timp ce loviturile copitelor lui răsuna surd. Eusebio îl urma scoțînd strigăte disperate. Teama că omul îl putea ajunge îi îngheța sîngele în vine. În plină goană, ajutat și de neînsemnatele diferențe de nivel de la poalele măgurei, alergă pînă ce soarele dispăru în întregime printre nori și vîntul începu să prevestească apropierea ploii. Văcarul încetase să mai strige. Briza, agățîndu-se printre coamele copacilor, făcea frunzele să foșnească. Locul devenea întunecos și neplăcut. Maravilla simți dintr-odată singurătatea. Sentimentul acesta nu era nou ; el, împreună cu toți tovarășii lui, a fost totdeauna foarte sensibil la tristețea ploii. Însă acum, în acest loc îndepărtat, i se păru tristețea și mai apăsătoare. Se opri și întoarse privirea căutînd prezența vreunui taur, a unei vaci. Simți cum vîntul se întărește. Pinii cei tineri se îndoiau și gemeau asemenea unor ființe vii ; iar acele rupte din arbori umpleau, în căderea lor, locul cu un zvon întristător, neplăcut. Maravilla își pierduse calmul său obișnuit. Parcă ar urma să întîlnească ceva oribil. Eusebio însuși se oprise, fără îndoială obosit de alergătură, și observă acele semne de vreme rea cu o preocupare evidentă. Animalul speriat și necăjit, scoase deodată un muget prelung și dureros.

— Blestematule ! — strigă văcarul — aduci nenorociri, blestematule !

Ca și cum dobitocul l-ar fi supărat, Eusebio începu să țipe deodată, iar bietul Maravilla simți că văcarul își ieșise din fire. Temător de ceva rău, începu să meargă cît mai repede posibil. Dar numai teama îl mai putea face să meargă. Era epuizat, pieptul îl simțea gol de aer, avea crupele dureroase și genunchii tari. Vîntul începu să bată cu o furie și mai mare, și vaetele pinilor biciuiți luară amploare. Pe Maravilla toate acestea îl înnebuneau. Și îndată începu să plouă. De pe crengile pinilor cădeau picături mari, și, simțindu-le, animalul își pierdu teama față de om și de natură ; îi rămase doar sentimentul de singurătate, de părăsire, și începu să mugească trist. Ploaia se înteța. Eusebio căută să se adăpostească sub un arbore ; se acoperi cum putu, în vreme ce juncanul, lovind din coadă, mugea trist, dureros. În sfîrșit, Maravilla căută el însuși adăpost la poalele altui pin. El și omul se puteau vedea doar printre șiroaiele de apă. Eusebio privea vita, atît de liniștită în forța sa, și fu cuprins de o ușoară tristețe pentru soarta care îi fusese hărăzită.

Desen de Raluca Grigorcea

Cînd ploaia încetă era deja foarte tîrziu ; căzuse atît de multă apă, că timp de ore întregi aceasta continua să se scurgă prin flancurile măgurei, înecînd drumul. Pămîntul devenise alunecos și greu, iar în unele locuri picioarele lui Maravilla intrau aproape pînă la genunchi în argila roșiatică. Fără îndoială, Eusebio dorea să cîștige, cu orice preț, timpul pierdut și striga ca un apucat. Hărțuit de această voce, Maravilla grăbea pasul, avînd grijă să se sprijine bine cu copitele de pămînt. Se simțea foarte obosit, îl dureau crupele și respira cu greutate.

— Dă-i drumul că ajungem acușica ! — striga Eusebio. Și el „a dat drumul"... Încă mai cădeau picături de apă duse, fără îndoială, de vînt ; pinii continuau să fie răscoliți, în toate direcțiile, de furtuna care acum își micșorase tăria. Deodată Maravilla percepu un zgomot surd, ca fiind apa unui riu prăvălindu-se.

— Oprește, oprește ! ordonă omul.

În același timp în care a spus-o se și așeză în fața lui și-i lipi prăjina de frunte. Animalul, cu picioarele și abdomenul pline de noroi, obosit, se opri și azvîrli o privire împrejur. Eusebio distinse un drum care cobora în dreapta lui ; animalul văzu că acolo jos, în vale, erau cîteva cocioabe și o colibă lungă acoperită cu tablă, din care ieșea fum.

— Dă-i drumul ! — strigă din nou văcarul.

Începea să se întunece. Animalul, cu ochii greoi, privi brusca coborîre a drumului, pe unde se scurgea apa, și-i apucă teama. Coborîrea era mai dificilă și mult mai grea decît suișul — deoarece avea picioarele din față mai scurte decît cele din spate — și simțea că toată greutatea corpului i se duce la greabăn și trage de el înainte, ca și cum ar fi vrut să-l trîntească. Această cărare plină de gropi, de pietre, de noroi și de rădăcini i se părea lui Maravilla ca fiind cea mai grea încercare din viața lui. Deocamdată întorcea ochii spre văcar cerîndu-i să-l lase acolo, să nu-l mai umilească cu strigătele lui. Se întuneca cu repeziciune. Maravilla înainta cu multă prudență. Urmărindu-l, fără să dea atenție ripelor, prinzîndu-se

de trunchiurile copacilor şi strigînd fără încetare, Eusebio mînuia prăjina sa peste ochii animalului. Înnebunit, Maravilla începu să mugească şi mugetul său era un strigăt de mîhnire. Nu mai suporta. Vedea colibele şi aproape că distingea cîţiva oameni care săreau peste nişte pini mari tăiaţi ; îi vedea şi gîndea că niciodată nu va fi în stare să ajungă acolo unde se află ei. Din fundul zănoagei s-a auzit lătrat de ciini şi glasuri ascuţite.

— Dă-i drumul ! strigă Eusebio.

Maravilla însă hotărî să nu-i mai „dea drumul". Privi spre Eusebio, îl privi îndelung, şi hotărît să suporte orice s-ar întîmpla, îndoi picioarele şi se întinse pe noroi. Păru că-şi recapătă dintr-o dată obişnuita lui placiditate şi începu să privească, printre pini, măgurile din apropiere. Văcarul scoase un ţipăt scurt.

— Blestematule ! — răcni. Sus, nenorocitule !

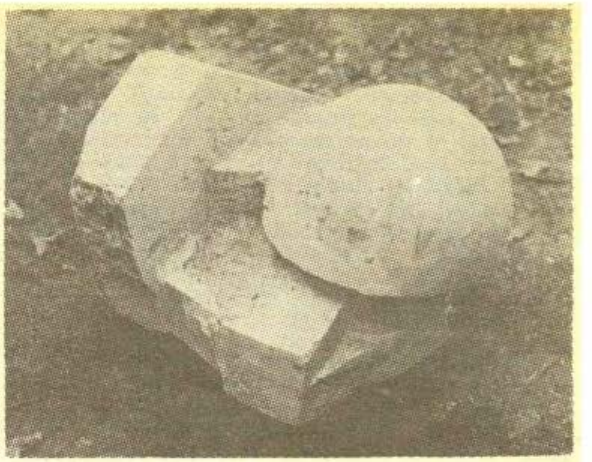

Animalul se prefăcu că nu-l aude, lucru ce îl umplu de mînie pe însoţitor. Mînuind prăjina, acesta îl lovi pe Maravilla de mai multe ori pe şira spinării, şi apoi, cu vîrful, începu să-i înţepe crupele. Animalul simţea ascuţişul de fier ce părea încins, dar prefera mai degrabă această cazna decît s-o mai ia din loc. Eusebio îşi pierdu complet capul ; ochii i se înroşiră ca jăratecul, sări pe cărare şi începu să lovească juncanul pe coaste, atingîndu-l cu mînerul prăjinei ; apoi, ieşindu-şi complet din fire, începu să-l lovească cu picioarele şi cu mîinile. Strigătele omului puteau îngheţa sîngele oricui. Aproape că înnebunise şi ajunse să gîndească să-i scoată un ochi acestui animal de neclintit. Pînă la urmă, însă, hotărî ceva mai practic ; îi luă coada, o îndoi pe mijloc şi o strînse puternic. În acea clipă Maravilla simţi o durere atît de mare, încît îşi pierdu vederea şi crezu că moare. Se ridică, în mod mecanic, în picioare. De-ar fi putut, ar fi strigat. Durerea aceea de nesuportat îl luase toate puterile. Răguşit, furios, Eusebio reveni ca să-l apuce din nou de coadă, dar Maravilla, de teamă, începu să meargă. Acum însă era lipsit de voinţă. Doar teama îl mai îmboldea. Umbla ca un buştean purtat de curent. Cobora încetul cu încetul, mugind de tristeţe. Zgomotul produs de briză printre pini, cel al apei ce se rostogolea, şi cei care urca din adîncuri îl zăpăcea şi mai mult. Şi acest blestemat de om care strigă fără încetare !

A ajuns, în sfîrşit, odată cu noaptea, ridicînd o hărmălaie de lătrături. Eusebio îl introduse într-o ogradă şi văzu apropiindu-se de el nişte ciini cu dinţii ameninţători. Se culcă pe un rumeguş călduţ şi umed în acelaşi timp. Oboseala îl dobori într-o asemenea măsură, încît dormi pînă-n zori. Dimineaţa era însorită şi vita îşi putut da seama, observînd ce se întîmplă în jurul ei, că se află într-o fabrică de cherestea. Aici erau munţi de pini uriaşi doboriţi, şi cîţiva oameni scoteau boii înjugaţi şi plecau cu ei pînă la măgurele din apropiere. De partea opusă aceleia pe unde trecuse Maravilla, curgea un riu. Măgura, la punctul ei cel mai înalt, cam la o distanţă de cinci sute de metri, era pleşuvă, lipsită complet de arbori, arătîndu-şi măruntaiele roşcate. Maravilla văzu cu surprindere că mai multe perechi de boi ajungeau în poiană şi că doi oameni loveau în buştenii ce erau apoi tîriţi ; buşteanul se desprindea, aluneca printr-un jgheab adînc, care dădea drept în riu, făcînd un zgomot infernal rostogolindu-se, împrăştiind în toate părţile pietre şi noroi şi oprindu-se în apă, de unde se înălţau valuri de spumă. Riul făcea aici o mică oprire, însă îşi relua imediat cursul purtîndu-şi buştenii. Mai mulţi oameni înarmaţi cu prăjini terminate în nişte fiare curbe, săreau ca nişte draci neobosiţi, din buştean în buştean, şi continuau să-i împingă şi să-i aranjeze pentru ca să formeze grămezi mari. Cîntecele acestor oameni şi strigătele văcarilor care de acolo, de sus, atrăgeau atenţia, se confundau cu şipotul apei, cu foşnetul pădurii, cu lătratul ciinilor. Un fum mirosind a lemn se înălţa întruna dintr-un coş. Cîţiva catîri aşteptau să li se pună ultimele poveri ; li se legau de o parte şi alta scînduri şi porneau în trap uşor, minaţi de nişte conducători care strigau şi plesneau din bici. Maravilla, cu oboseala în oase, căuta să aţipească, însă îl împiedica zgomotul. Cu toate acestea nu se mişcă. Rămase toată dimineaţa acolo, şi copiii — de asemenea şi cei ce nu erau de o vîrstă cu ei — se apropiau să-l privească şi să-i pronunţe numele cu glas tare. Maravilla, cu privirea lui nobilă, observa totul, în timp ce rumega liniştit.

Tîrziu după-amiaza l-au scos din ogradă şi l-au dus alături de un bou bătrîn, negru, cu crupe lipsite de păr şi coarne zbîrcite, ce se afla în mijlocul unui ţarc de rumeguş şi care avea un aspect lugubru. Acest tovarăş ciolănos părea epuizat de bătrîneţe. În afară de falcă, nimic nu se mişca în corpul lui, nici măcar coada, cu toate că muştele se aşezau pe rănile pe care i le făcuse strămurarita. Nu s-a mişcat nici cînd l-au pus pe Maravilla alături de el ; măcar să fi azvîrlit o privire să vadă ce se întîmplă. Maravilla rămase impresionat cînd aduseseră un jug pe care l-au pus pe greabănul său şi pe cel al bătrînului bou. Simţi că îi legau jugul de coarnele sale, însă nu încercă să se opună. Rămase o clipă nemişcat şi nu înţelese despre ce este vorba, decît mai tîrziu, cînd dorise să se mişte şi observă că nu poate, la fel cum nu mai putea să ridice nici capul.

Astfel, în această situație, l-au făcut să meargă. Tot restul după-amiezii a fost nevoit să-l petreacă învățînd să suporte jugul, să se oprească fără motiv, să dea înapoi. Îl durea greabănul și trebuia să fie atent la cea mai mică apăsare a tovarășului său sau la vocea văcarului. A întoarce, lucru ce se făcea rotindu-se pe picioarele din față, i se părea un chin infernal. Și el, care se gîndea că cele întîmplate cu o zi înainte ar fi putut fi cea mai amară experiență din viața sa!

Lucrul acesta dură multe zile. Pînă la urmă se obișnui cu jugul, cu zgomotul din pădure, cu șuierăturile mașinilor, cu gălăgia bușteni lor, cu vocile oamenilor. Și într-o bună zi — o dimineață luminoasă de iunie — Maravilla fusese scos împreună cu bătrînul său tovarăș și dus la măgură. L-au obligat să meargă ore și ore în șir, printre pini, prin urcușuri și coborîșuri, prin locuri pe unde frunzele căzute făceau pămîntul alunecos, și prin altele unde pietrele îi izbeau genunchii. Soarele pătrundea în toate părțile și briza făcea să sune plăcut întreaga măgură. Fără îndoială ziua era frumoasă; însă Maravilla nu o putea aprecia deoarece era supus jugului, cu capul în jos, fără să-l poată mișca. Alături de el, liniștit, lugubru, bătrînul bou negru, deprins cu suferințele, mergea cu pași înceți. Au mers o distanță apreciabilă, și în sfîrșit, au ajuns într-un luminiș unde se odihneau, ca niște giganți morți, enormi bușteni de pini, care fuseseră decojiți pentru ca să alunece ușor peste drum. Cînd Maravilla și tovarășul său au ajuns acolo au auzit doi oameni salutînd zgomotos pe văcarul care i-a condus.

— Vom pune acest buștean, deoarece este frumos — spuseseră.

— Nu, — refuză văcarul —, Maravilla este nou și trebuie să-i punem o încărcătură ușoară.

Cei doi oameni au protestat, susținînd că lucrul acesta este de mică importanță, și după o ușoară discuție au căzut de acord că avîndu-se în vedere că merge împreună cu Negrul, nu exista nici o teamă să i se întîmple ceva. În timp ce străinii și văcarul stăteau de vorbă, vitele se odihneau la umbra pinilor. Locul era liniștit. Briza sufla ușor și vreo pasăre — foarte rară în aceste meleaguri — sălta și piuia pe sus.

Odihna nu a durat însă prea mult. Oamenii au ales un buștean enorm și la extremitatea cea mai groasă au înfipt un fel de țeapă, destul de mare. Întrebuințau o măciucă și loviturile ei răsunau multiplicîndu-se din arbore în arbore, pînă ce se pierdeau în depărtare. Odată terminată această operație, au dus boii lîngă capătul unde înfipseră țeapa, au prins de aceasta un lanț, și extremitatea lanțului de belciugul ce atîrna de jug. Maravilla auzi zăngănitul fiarelor și se simți impresionat. Se temu că din nou va surveni ceva neplăcut pentru el.

Din păcate, așa s-a și întîmplat. Văcarul țipă pînă ce se obosi, îi înțepă cu prăjina și-i făcu să meargă. Alături de el, asemenea unei umbre, resemnat, mergea Negrul, și Maravilla căuta să țină capul jos, deoarece enormul buștean trăgea de el înapoi. Îi ardea baza coarnelor, arse de fringhie. Foarte încet, cu un efort nespus de mare, animalele ieșiră la un drum format de urmele lăsate de alți pini tîriți.

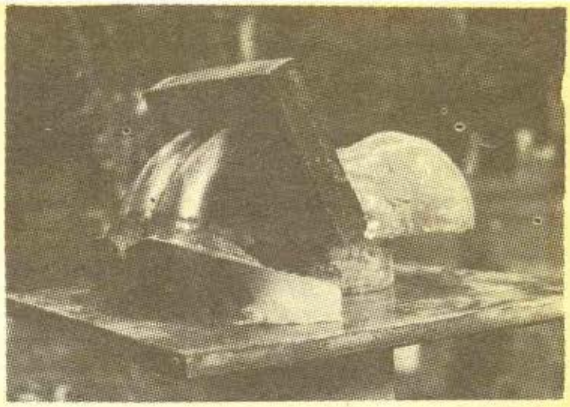

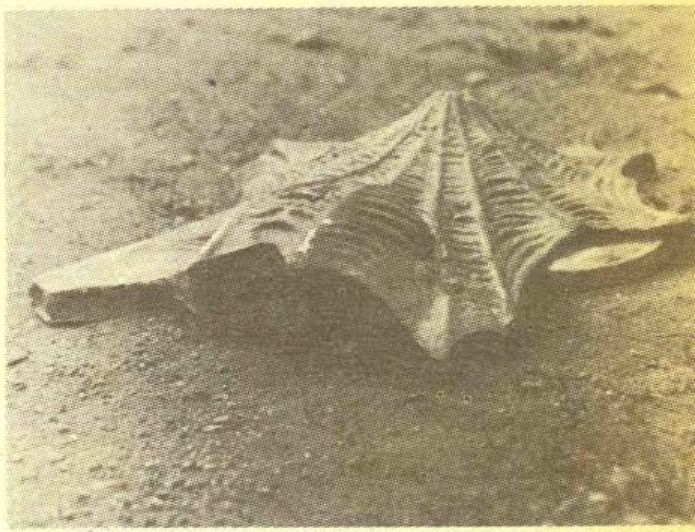

Sculpturi de Ion Mândrescu

Drumul era uscat, și sub picioarele lui Maravilla se desfăceau bulgării de pămînt. La coborîri bușteanul făcea mișcări mai dezordonate și lovea picioarele animalelor. În fața lor, strigînd, văcarul sărea de colo, colo.

Obosit, înfierbîntat, răsuflînd din greu, Maravilla și Negrul merseră două, trei ore, pînă ce li se păru că aud zgomotul pădurilor. Prin cărări diverse coborau perechi de boi, tîrînd ca și ei bușteni în urma lor. Mai rămăsese puțin pînă la căderea serii și locul avea un aer plăcut. Nu va mai trece mult pînă ce soarele va dispare la orizontul cîmpiei îndepărtate. Mînați de văcarul lor, Maravilla și Negrul se apropiau de luminiș. Aici văzură o altă pereche. Cu picioarele înfipte în pămînt, nemișcați, cei doi boi așteptau să li se desfacă lanțul. Maravilla văzu cum se face această operație și pe loc observă capătul bușteanului ridicîndu-se ca și cum era manevrat de un braț gigantic; auzi zgomotul pinului alunecînd pe povîrniș, și apoi lovitura în apă, urmată de strigătele oamenilor. Perechea de boi rămase acolo încă un moment sau două, ca țintuită, poate speriată. La bubuitura produsă de căderea bușteanului deschiseră ochii, apoi o porniră încetișor.

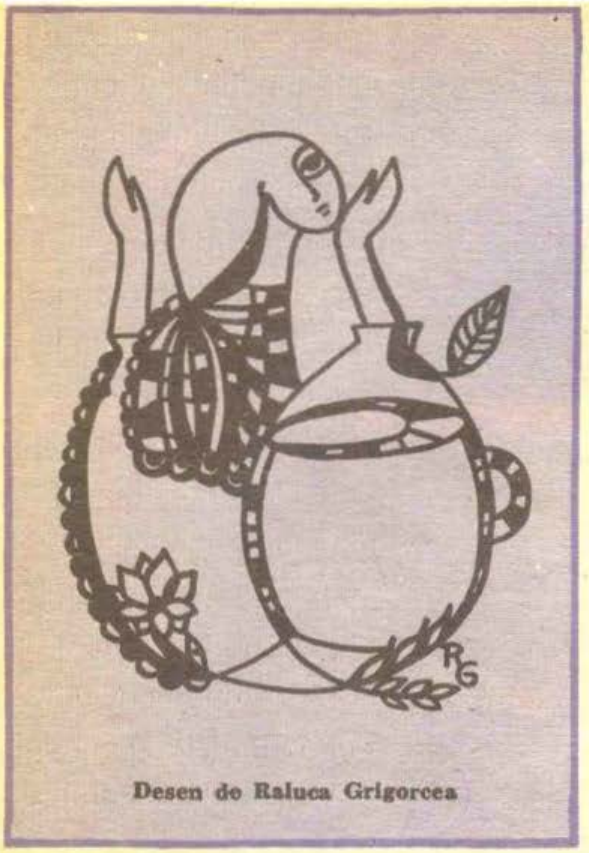

Desen de Raluca Grigorcea

Cuprins de teamă, Maravilla auzi vocea văcarului insuflețindu-i, pe el și pe Negrul, să se apropie. De partea sa — de partea dreaptă — nu exista nimic între picioarele sale și prăpastie. O mișcare ușoară, o neînsemnată neglijență, și copitele sale ar fi alunecat. Deodată, văzînd colo jos, amestecați cu apa, bușteni și oameni, Maravilla începu să tremure. Cu privirea sticloasă, cu picioarele nesigure, înghețat de teamă, continua să meargă cu pași mici. Vocea văcarului răsuna înnebunindu-l. Îl simțea pe tovarășul său alături, plin de încredere, liniștit, obișnuit de mulți ani cu pericolul acesta, și nu-și putea explica de ce respirația celuilalt era firească pe cînd a sa îi făcea să salte coastele. Deodată simți că piciorul său din spate alunecă și pămîntul de sub el se destramă. Văcarul strigă : un strigăt chinuitor și profund. Maravilla vruse să-și sprijine piciorul însă își dădu seama că nu poate. Timp de o secundă animalul se opri și sîngele îi îngheță. Tremură și mai mult. Pe neașteptate, urletul sirenei izbucni colo jos, pătrunse în pădure, agită pinii din apropiere și îl paralizâ pe Maravilla. A fost o secundă, doar o singură secundă. Înnebunit, animalul vruse să fugă, să scape de jug în această clipă teribilă. Piciorul său călcă însă în aer, și-l simți învîrtindu-se în goi pînă ce abdomenul se lipi de pămînt. A mugit, plin de groază și de durere. Greul bușteau se învîrti ușor, apăsînd puternic într-o parte, mișcîndu-se cu o crudă încetineală. Maravilla îl simți și înțelese tragedia sa. Hărțuit, ieșit din fire, înfipse cele trei copite care îi mai rămăseseră, le fixă furios, frecînd botul de pămînt. O forță neobișnuită îi trăgea capul în sus, și el știa că dacă va ceda acestei forțe un avantaj cît de mic, îi va rupe gîtul. A făcut o sforțare disperată ; ochii lui s-au umplut de sînge, gîtul i s-a umflat și vinele de pe burtă i s-au îngroșat ; mușchii crupelor și ale coapselor și-au arătat toată puterea lor. Alături de el, liniștit și încăpățînat, Negrul se menținea ferm, cu un picior sprijinit de o rădăcină, trăgînd de asemenea capul său în jos. Palid de frică, văcarul alerga dintr-un loc într-altul strigînd.

Colo jos cineva atrase atenția și lumea începuse să murmure. Alergau din toate părțile. Ciinii lătrau, impresionați, și lătrăturile acestea îl torturau pe Maravilla. Hotărît, trufaș, lupta cu destinul său în acea poiană. Arăta frumos, în toată puterea sa, angajat în marea bătălie. Bușteanul devenea din ce în ce mai greu. Puțin cîte puțin, cu o încetineală înfiorătoare, pînul se rostogolea și se îndrepta spre prăpastie. Maravilla simți că-și pierde văzul, că o pată de sînge se așterne între el și pămînt. Nu mai putea respira. Îi lipsea aerul, și inima trebuie să-i fi crescut cu repeziciune. Fringhiile jugului și lanțul au trosnit. Animalul, frămîntat de mînie și de teamă, agită coada. Îl auzi răsuflînd pe Negrul, și i se păru că lovea din copitele în care nu se mai putea sprijini. Forța care trăgea de capul său era din ce în ce mai puternică, mai nemiloasă. Încă puțin, nu mai puțin de o secundă, și totul se va hotărî.

— Să urcăm să oprim bușteanul ! Să urcăm să oprim bușteanul ! — strigau cei de jos.

Maravilla înțelese că nimic nu-l mai putea salva. Bușteanul se mișcă, deveni și mai greu, se agită ca un pendul. Lanțul gemu. Copita piciorului din spate a lui Maravilla care se afla pe pămînt, începu să alunece, să zdrobească bulgării. Greutatea crescu inimaginabil. Ochii animalului se umplură de sînge și inima lui păru că explodează.

Cei de jos văzură cum o mișcare ușoară decise lupta în favoarea bușteanului. Într-o clipă, simultan, capetele ambilor boi se ridicară, se răsturnară ; picioarele lor atîrnau acum în aer, și cele două animale au fost văzute rostogolindu-se, împinse de bușteau, care lovindu-se cu o extremitate a lui de o proeminență a povîrnișului, se lansă apoi într-o legănare gigantească, peste apă. Maravilla și Negrul, lovindu-se de pietre și de rădăcini, se prăbușiră lăsînd în urma lor o dîră de sînge. Oamenii vociferau. Colo sus, văcarul, palid, căuta o cărare pentru a putea cobori cît mai repede. Îndată, un bărbat de la fabrica de cherestea cu privire autoritară alergă la locul nenorocirii.

— Repede, animalelor ; repede ! — ordonă cu glas de stentor — să scoatem boii din apă, încă e bună carnea lor !

Cîțiva oameni cu prăjini lungi alergară printre bușteni pe care riul îi tira în direcția lui Maravilla și a Negrului. Sîngele înroșea apa. Alți oameni plecară în căutarea de satîre și cuțite, în timp ce ciinii urlau de bucurie gîndindu-se la apropiatul lor festin. ,

Cînd noaptea se instăpîni pe acele locuri, carnea lui Maravilla era gata pentru a fi trimisă la măcelăriile din împrejurimi. În felul acesta, destinul i se împlinise, în ciuda scăderii prețului cărnii, care în zilele acelea nu se ridica la mai mult de șaptezeci și cinci de centavos pe arroba.

În românește de Esdra Alhasid

E. M. Cioran tentat să schimbe și limba franceză

După apariția cărții sale, Exercices d'admiration, la Editura Gallimard, „l'Express" scria anul trecut despre E. M. Cioran : „cel mai mare prozator francez este român". Un alt ziar parizian, sub titlul „Le misanthrope bien aimé" nota : „acest scriitor este atît de celebru că nu mai are nici măcar prenume. La fel ca Balzac, Stendhal sau La Rochefoucauld". Iar „Le Point" sublinia : „Acest sarmat impetuos s-a impus, fără grabă, ca unul dintre cei mai mari scriitori francezi. Ca filosof, te face să te gîndești la un fel de Nietzsche din Transilvania, tradus de Chamfort, cu ajutorul lui G. C. Lichtenberg".

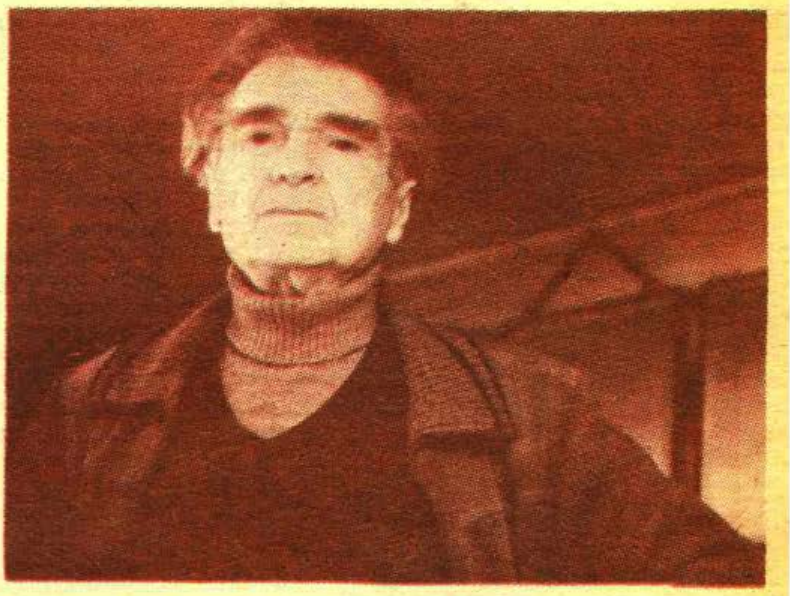

Dar, pentru aceleași ziare, E. M. Cioran este „notre modern misanthrope", care, fugind de provincialismul balcanic, s-a stabilit în Franța, în 1937, atras de „reputația de universalitate a țării noastre". După apariția ultimei sale cărți „Aveux et anathèmes". „Le Nouvel Observateur" (16–22 ian. 1987) publică două răspunsuri ale lui E. M. Cioran, care, de altfel, se găsesc și în opera lui, în care ne explică de ce a schimbat limba de exprimare, la 37 de ani, și de ce vrea să schimbe, acum, franceza. Însă, un lucru nu pot să explice francezii : cum a reușit acest „sarmat impetuos" să se exprime într-o franceză de o disperantă perfecțiune, de o eleganță atît de rafinată și o subtilitate așa de puțin comună ?

E. M. Cioran s-a născut în România, în anul 1911, și s-a stabilit în Franța, în 1937. Avea deci 26 de ani. Dar înainte de a se stabili în Franța, secretele limbii franceze nu-i mai erau secrete, tot așa cum filosofia îi era la îndemînă, în urma solidelor studii făcute la Universitatea din București. Și, în plus, se ducea, în Franța, încărcat cu toată înțelepciunea poporului său, izvor nesecat pentru întreaga sa operă. Tot așa s-a întîmplat și cu celălalt român universal, Constantin Brâncuși. Dacă Academia franceză i-ar fi citit, în traducerea lui Cioran, pe Caragiale și pe Urmuz ar mai fi avut doi academicieni români, moderni.

Așa cum am spus mai sus, cele două păreri ale lui E. M. Cioran, pe care le prezentăm în traducere, despre „filozofia" sa asupra viitorului și despre profesiunea scriitorului se găsesc, din plin, în opera sa.

● Mă gîndesc, tot timpul m-am gîndit că sfîrșitul lumii va veni atunci cînd toți oamenii îmi vor semăna. Întors către final, afundat în pentru ce și la ce bun, nimic nu m-a copleșit atît de mult ca abandonarea oricărui proiect, a oricărei activități în curs, a oricărui angajament, n-am făcut decît să mă răzgîndesc. Cum să-i înțelegi, cum să-i aprobi pe complicii viitorului ? Sfaturile pe care eu le dau, de obicei, sînt în sensul abținerii, dacă nu al capitulării. Orice efort, orice sacrificiu, în folosul unei ambiții, mi se pare imediat suspect. Schimbarea hotăririi, repulsia, ce voluptate ! Un prieten mi-a povestit cum, la armată, cînd ofițerul a ordonat : „Înainte, marș !", spre stupoarea tuturor, el i-a replicat „nu văd necesitatea". Este exact ceea ce eu îmi spun, față de tot ceea ce întreprind și de tot ceea ce alții fac. Țelurile

noastre sînt niște obiective oarecare, nu există un scop în sine, nimic nu este esențial, nimic n-are rațiune să existe. Nici un demers, nici o întreprindere nu rezistă la reflecție și, cu atît mai puțin, la analiză. Entuziasmele, da, fiindcă nu le poți evita, dar convingerile, nu. De care certitudine să te agăți într-o umanitate stabilită ? O universitate americană mă invitase pentru un an să țin cursuri, iar eu am răspuns că sînt incapabil, din moment ce orice idee mă plictisește după un sfert de oră. Din fericire, sau din nefericire, totul este deșertăciune. Mai deunăzi, după o emisiune științifică în care ne asigurau că, în două miliarde de ani, pămîntul se va ciocni de soare, am respirat ușurat, ca și cum această frumoasă concluzie era iminentă. Specia n-ar mai fi sigură pentru mult timp dacă toți ar gîndi ca mine. Totuși, aceasta se va-ntîmpla într-o zi. Așteptînd, sîntem antrenați de faptul curent, participăm toți la iluzie cu mai mult sau mai puțin brio. Eu nu aspir la impunerea viziunii mele asupra lucrărilor umbrelor frenetice. Numai că, vrem sau nu vrem, nonsensul evident al procesului universal, acel triumf al minciunii, acea agresiune contra lucidității va fi observat într-o zi de către fiecare. Eu văd viitorul. Toți îl vom vedea într-o zi. Și această deșteptare va fi sfîrșitul omului și al salvării sale.

● Pericolul, pentru mine, este că devin indulgent și mă convertesc la Dumnezeu știe ce. Aceasta este întotdeauna posibil : cu vîrsta, spiritul critic scade, iar decepțiile noastre, acumulîndu-se, își pierd puternic din intensitate. După opinia mea : „Aveux et anathèmes" trebuie să fie ultima mea carte. Nu uit, totuși, că am luat această decizie de peste zece ori. Sinuciderea mi s-a părut întotdeauna gestul prin excelență singurul demn de un spirit care se respectă. Dar iată un lucru curios, pe care vreau să-l semnalez : faptul de a scrie m-a împiedicat să trec la act, expresia fiind o eliberare, unica manieră de a învinge o obsesie atît de evident legitimă. Acestea fiind spuse, trebuie să recunosc că am pierdut, efectiv, dorința de a scrie. După ce am denunțat, de atîtea ori, toate formele ambiției, literatura în primul rînd, nu văd, într-adevăr, de ce aș continua. O altă remarcă se impune : este faptul de-a fi schimbat limba la 37 de ani, ceea ce m-a stimulat, mi-a dat poftă să continui. Lupta cu limba franceză, lupta cu fiecare cuvînt, echivalează cu o cucerire permanentă care reînnoiește totul, care transfigurează descurajarea și chiar repulsia. Ar trebui să am curajul, acum, să iau cu asalt o altă limbă. Aceasta ar fi o formă de a-mi regenera negațiile. Dar nu mai am forța. Este nevoie de rezerve de energie pentru a susține, pentru a alimenta orgoliul. Scriitorul este un cuceritor ; în momentul în care încetează să mai creadă că este unic, el este terminat. Lipsa de măsură este inseparabilă de vitalitatea literară. Pierzînd apetitul pentru afirmare și, ceea ce este mai grav, pentru negare, am pierdut, de asemenea, rațiunea de a exista. Este, deci, inevitabil să încetez a mai crede în viitorul literaturii, al filosofiei, și în celelalte. Ideile noastre proclamă sau camuflează slăbiciunile noastre. În aceasta constă, în ultimă instanță, marea scuză a nebuniei de a scrie.

Prezentare și traducere
D. Filipescu

Ulei de Vasile Grigore

E.M. CIORAN

CEA MAI VECHE SPAIMĂ

Natura s-a arătat darnică numai cu cei pe care i-a scutit de obsesia morții. Pe ceilalți i-a lăsat pradă celei mai vechi și mai corozive spaime, fără să le ofere și nici măcar să le arate mijloacele de a se lecui de ea. Dacă-i firesc să mori, nu-i deloc firesc, în schimb, să zăbovești asupra morții, și nici să te gîndești la ea cu orice prilej. Cine nu-și abate niciodată gîndul de la moarte dovedește egoism și vanitate ; trăind doar conform imaginii pe care și-o fac ceilalți despre el, nu poate accepta ideea că într-o zi nu va mai fi nimic ; uitarea fiind coșmarul său de fiece clipă, e agresiv și veninos și nu pierde nici o ocazie ca să-și reverse țîfnele și mojiciile. A te teme de moarte nu înseamnă oare o anumită ineleganță ? Această spaimă care îi roade pe ambițioși, pe cei puri nu-i atacă ; abia ce-i atinge în treacăt, fără să-i lovească. Ceilalți i se supun cu iritare și-i detestă pe toți aceia care n-o resimt defel. Niciodată un Tolstoi nu le va ierta fericirea de a n-o cunoaște, și-i va pedepsi punîndu-i s-o îndure, descriind-o cu o minuție care o înfățișează pe cît de respingătoare pe atît de contagioasă. Arta lui constă în a transforma orice agonie în agonia însăși, obligîndu-l pe cititor să-și repete înfricoșat și fascinat : „Vasăzică așa se moare".

În decorul interșanjabil, în lumea convențională în care trăiește Ivan Ilici, boala dă năvală. La început, el își închipuie că-i vorba de-o simplă indispoziție trecătoare, de-o sfîrșeală fără urmări : apoi, asaltat de suferințe tot mai precise și-n cele din urmă crîncene, sfîrșește prin a înțelege gravitatea cazului său, și își pierde curajul. „...erau clipe cînd Ivan Ilici ar fi dorit, după îndelungi suferințe, mai mult ca orice, oricît de rușine i-ar fi fost s-o recunoască — ar fi dorit ca cineva să-l alinte ca pe un copil bolnav. Ar fi dorit să-l alinte cineva, să-l sărute, să-i plîngă de milă, așa cum sunt alintați și consolați copiii. El știa că e un consilier de vază, că barba a început să-i încărunțească, și deci un asemenea lucru este cu neputință, și totuși, îl dorea."[1]) — Cruzimea, în literatură cel puțin, e semn de electiune. Cu cît un scriitor este mai înzestrat, cu atît se străduiește mai mult să-și pună personajele în situații fără de ieșire ; le urmărește, le persecută, le obligă să înfrunte toate amănuntele impasului sau ale agoniei. Ca să insiști asupra apariției neașteptate a iremediabilului în mijlocul insignifianței, asupra celor mai mici nuanțe ale groazei ce copleșesc un ins banal căzut în ghearele nenorocirii, cruzimea nu-i destul ; pentru asta se cere ferocitate. „Apoi, deodată (Ivan Ilici) simți vechea-i durere, cunoscută, surdă, sîciitoare, îndîrjită, înăbușită, necruțătoare." Extrem de zgîrcit cu adjectivele, Tolstoi găsește patru [2]) de astă dată pentru a caracteriza o simplă senzație, dureroasă, ce-i drept. Considerînd carnea o realitate fragilă și totuși înfricoșătoare, un izvor nesecat de spaime, cu ea începe, și pe bună dreptate, să înfățișeze fenomenul morții. Nici vorbă de deznodămînt în absolut, independent de organele și de suferințele noastre. Cum să te stingi în interiorul unui sistem ? Și cum să putrezești ? Metafizica nu lasă nici un loc pentru cadavru. Nici pentru ființa vie de altminteri. Cu cît devii mai abstract și mai impersonal, fie din pricina conceptelor sau a prejudecăților (filosofii și spiritele obișnuite se mișcă deopotrivă în ireal), cu atît moartea apropiată, imediată, pare de neconceput. Fără boală, Ivan Ilici, spirit altminteri obișnuit, n-ar avea nici un fel de relief, nici o consistență. Distrugîndu-l, boala este aceea care îi conferă o dimensiune existențială. Curînd nu va mai fi nimic ; tot nimic era și înainte de boală ; el este numai în intervalul cuprins între vidul sănătății și cel al morții, el nu există decît atîta vreme cît moare. Cine era Ivan Ilici înainte ? O marionetă îndrăgostită de simulacre, un magistrat care credea în profesiunea și în familia lui. Dezmeticit din ipocrizie și din iluzoriu, el înțelege acum că pînă la ivirea bolii își pierduse timpul cu nimicuri. Tot ce va dăinui din atîția ani de viață sunt cele cîteva săptămîni cînd a suferit și cînd boala i-a dezvăluit realități nebănuite pînă atunci. Adevărata viață începe și se termină cu agonia. Iată învățătura ce se desprinde din încercarea lui Ivan Ilici, ca și dintr-aceea a lui Brehunov de altfel, din Stăpîn și slugă. Cum pierzania noastră ne izbăvește, să păstrăm vie în noi

[1]) Citatele din „Moartea lui Ivan Ilici" din traducerea semnată de Ștefana Velisar Teodoreanu și Irina Andreescu.

[2]) Cf. traducerii franceze folosite de E. M. Cioran. În traducerea românească susmenționată, numărul adjectivelor se ridică la șase. Neavînd acces la original... ! (M.M.).

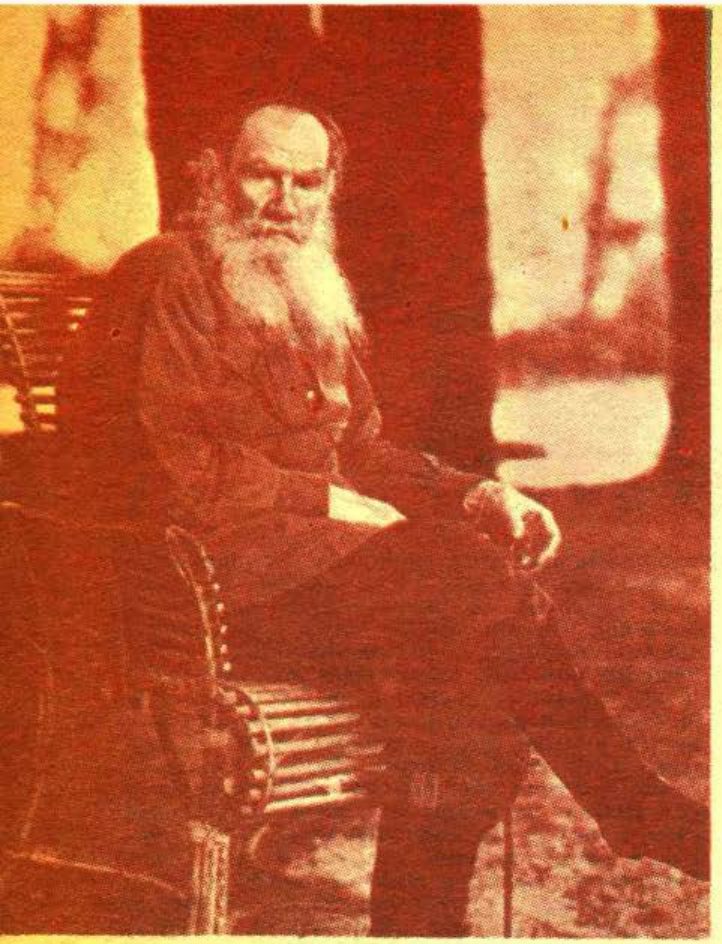

L. N. Tolstoi

superstiția ultimelor noastre clipe : doar ele, în ochii lui Tolstoi, ne vor elibera de vechea spaimă, numai prin ele vom triumfa asupra ei. Ea ne învenințează, este rana noastră ; dacă vrem să ne lecuim, trebuie să avem răbdare, să așteptăm. Puțini înțelepți vor ratifica această concluzie ; căci a aspira la înțelepciune înseamnă a vrea să învingi numaidecît această spaimă.

Chiar dacă Tolstoi a fost întotdeauna preocupat de moarte, ea n-a devenit pentru el o problemă chinuitoare decît după criza prin care a trecut în jurul vîrstei de cincizeci de ani, cînd, cuprins de panică, a început să se întrebe care este „sensul" vieții. Numai că viața, de îndată ce ești obsedat de semnificația pe care poate s-o implice, se destramă, se spulberă, vădindu-se astfel ceea ce este ea de fapt, cît prețuiește și cît de firavă și de nesigură este substanța ei. Va trebui să susținem oare, împreună cu Goethe, că rostul vieții rezidă în viața însăși ? Cel obsedat de această problemă se va hotărî cu greu la așa ceva, pentru bunul motiv că obsesia lui debutează tocmai prin revelația non-sensului vieții.

Unii au încercat să explice criza și „convertirea" lui Tolstoi prin secătuirea talentului său. Explicația nu stă în picioare. Opere din ultima perioadă, ca Moartea lui Ivan Ilici, Stăpîn și slugă, Părintele Serghi, Diavolul, au o densitate și o profunzime de care un geniu vlăguit n-ar fi în stare. În cazul lui Tolstoi, nu-i vorbă de o secătuire, ci de o deplasare a centrului de interes. Fiindu-i silă să se mai aplece asupra vieții exterioare a ființelor, nu mai vroia să le cerceteze decît din clipa cînd, căzute și ele pradă unei crize, erau nevoite să rupă cu ficțiunile în care trăiseră pînă atunci. În aceste condiții, îi era cu neputință să mai scrie mari romane. El denunță și distruge pactul cu aparențele, pe care îl semnase ca romancier, pentru a se întoarce spre cealaltă parte a lucrurilor. Criza în care intra nu era totuși chiar atît de neașteptată și nici atît de radicală cum gîndea atunci cînd a scris : „Viața mea s-a oprit." Departe de a fi neprevăzută, ea reprezenta de fapt rezultatul, exasperarea unei spaime care îl bîntuise dintotdeauna. Dacă Moartea lui Ivan Ilici datează din 1886, toate motivele tratate aici se află în germene în Trei morți, scrisă în 1859. Numai că spaima lui de dinainte, firească prin lipsa ei de intensitate, era suportabilă, spre deosebire de cea resimțită după aceea. Ideea de moarte, la care a fost sensibil încă din copilărie, n-are nimic morbid în sine ; nu și atunci cînd se transformă în obsesie, aprofundare necuvenită a acestei idei ce devine astfel funestă în exercitarea vieții. Așa este, fără îndoială, dacă acceptăm punctul de vedere al vieții... Dar n-am putea concepe oare o nevoie de adevăr care, în fața ubicuității morții, să respingă orice concesie, precum și orice deosebire între normal și maladiv ? Dacă singur faptul că murim contează, atunci trebuie să tragem concluziile ce se impun, fără a ne încurca în alte considerente. Este o poziție pe care n-o vor adopta cei ce nu contenesc să se văicărească înduioșați de „criza" lor, de o condiție spre care, dimpotrivă, tind eforturile adevăratului solitar. Acesta nu se va înjosi niciodată spunînd : „Viața mea s-a oprit", pentru că tocmai asta caută și urmărește el. Dar un Tolstoi, bogat și celebru, un răsfățat în ochii lumii, contemplă deznădăjduit prăbușirea vechilor sale certitudini și se căznește zadarnic să izgonească din mintea sa recenta revelație a non-sensului, care-l năpădește, îl înghite. Ceea ce îl uimește și-l dezorientează e mai ales faptul că, deși înzestrat cu o vitalitate puțin obișnuită (lucra neobosit, ne spune chiar el, cîte opt ore pe zi și mînuia coasa ca un adevărat țăran), trebuie să folosească tot soiul de tertipuri ca să nu se omoare. Vitalitatea nu constituie neapărat un obstacol în calea sinuciderii : totul depinde de direcția pe care o urmează sau i s-a imprimat. El însuși constată de altfel că forța ce-l împingea să se distrugă era asemenea celei care înainte vreme îl lega de viață, cu deosebirea, adaugă el, că se producea acum în sens invers.

Aște străduiești să percepi lacunele condiției de a fi, a-ți grăbi pierzania prin exces de luciditate, a te prăbuși și a te pierde nu-i un privilegiu al bicisnicilor : firile puternice sunt mult mai susceptibile de asemenea căderi, cu condiția să intre în conflict cu el însele, pentru că își pun la bătaie tot elanul, toată frenezia ; tot ele sunt victimele unor crize în care trebuie să vedem o pedeapsă, pentru că nu-i firesc să-și irosească energia devorîndu-se. Au apucat cumva să atingă culmea carierei lor ? atunci se vor înăbuși sub povara întrebărilor fără de răspuns

sau vor cădea pradă unei perplexități aparent stupidă, dar legitimă și esențială în fond, precum aceea care a pus stăpînire pe Tolstoi cînd, total descumpănit, își repeta buimac : La ce bun ? sau Ei și ?

Cine a făcut o experiență analogă Eclezias-tului își va aminti mereu de ea ; adevărurile pe care le va fi extras cu acest prilej sunt pe cît de categorice pe atît de impracticabile : banalități, evidențe distrugătoare de echilibru, locuri comune ce duc la nebunie. Nimeni în lumea modernă n-a avut, cu limpezimea lui Tolstoi, această intuiție a deșertăciunii care distonează atît de fericit cu speranțele ingrămădite în Vechiul Testament. Chiar și mai tîrziu, cînd se va erija în reformator, el nu-i va putea răspunde lui Solomon, ființa cu care are cele mai multe puncte comune : nu erau oare, și unul și altul, niște mari senzuali în luptă cu un dezgust universal ? Acesta e un conflict fără ieșire, o contradicție de temperament, din care purcede probabil viziunea Deșertăciunii. Cu cît suntem mai înclinați să ne bucurăm din plin de toate plăcerile vieții, cu atît mai mult se înverșunează dezgustul să ne împiedice, iar intervențiile sale vor fi cu atît mai viguroase cu cît mai nerăbdătoare va fi lăcomia noastră de plăceri. „De nimic n-ai să te bucuri !" aceasta-i porunca pe care ne-o dă la orice întîlnire, la orice prilej de uitare. Existența n-are savoare decît atunci cînd te mențiii într-o beție gratuită, în acea ebrietate fără de care ființa nu stăpînește nimic pozitiv. Cînd Tolstoi ne asigură că înainte de criză era „beat de viață", trebuie să înțelegem prin aceasta că trăia pur și simplu, adică era amețit ca orice ființă însuflețită. Dar iată că survine dezbătarea luînd chipul fatalității. Ce-i de făcut ? Ai de ce să fii beat, dar nu mai poți ; deși în plină putere, nu te mai afli în viață, nu mai faci parte din ea ; o străbați, îi deslușești irealitatea, căci dezbătarea înseamnă clarviziune și trezie. Și în ce te trezești, dacă nu în moarte ?

Ivan Ilici vroia ca lumea să se înduioșeze de soarta lui și să-l plîngă ; mai jalnic decît eroul său, Tolstoi se compară, la rîndu-i, cu un puișor căzut din cuib ! Drama lui forțează simpatia, deși nu poți subscrie la rațiunile pe care le invocă pentru ca s-o explice. În cazul său, partea „negativă" este cu mult mai interesantă decît cealaltă. Dacă întrebările pe care și le pune emană din ființa sa profundă, lucrurile stau altfel în privința răspunsurilor. Că perplexitățile prin care a trecut în timpul crizei sale erau la limita intolerabilului nu încape nici o îndoială ; în loc să vrea să se descotorosească de ele, doar din acest motiv, el găsește de cuviință să ne spună că, fiind specifice bogaților și trîndavilor și nicidecum mujicilor, ele n-au nici o importanță intrinsecă. Este limpede că Tolstoi subestimează avantajele sațietății, care permite descoperiri interzise sărăciei. Ghiftuiților, blazaților li se dezvăluie anumite adevăruri pe nedrept numite false sau temerare, a căror valoare subzistă chiar și atunci cînd condamnăm felul de viață care le-a născut. Cu ce drept le refuzăm pe cele ale Eclezias-tului ? Dacă ne vom situa la nivelul actelor, va fi greu, lucru pe care îl vom admite cu usurință, să încuviințăm dezabuzarea lui. Dar Ecleziastul nu consideră că actul ar fi un criteriu. De aceea și rămîne pe pozițiile sale, ca și ceilalți pe ale lor.

Casa de la Iasnaia Poliana unde L. Tolstoi a locuit cu mici întreruperi din 1856 pînă la 28 octombrie 1910

a să justifice cultul pe care îl profesează pentru mujici, Tolstoi invocă detaşarea lor, uşurinţa cu care părăsesc viaţa fără să se încurce în probleme inutile. Îi preţuieşte şi-i iubeşte oare cu adevărat ? Îi invidiază mai degrabă, pentru că îi crede mai puţin complicaţi decît sunt. Îşi închipuie că mujicii alunecă în moarte, că moartea este pentru ei o uşurare, că se lasă prinşi în vîltoarea unei viforniţe, asemenea lui Nichita, în timp ce Brehunov se încleştează şi se zvîrcoleşte. „Care-i modul cel mai simplu de a muri ?“ — aceasta este întrebarea care i-a dominat maturitatea şi i-a torturat bătrîneţea. Simplitatea, pe care a căutat-o necurmat, n-a găsit-o nicăieri, exceptînd stilul său. Cît despre el, era prea răvăşit ca s-o dobîndească. Precum orice spirit zbuciumat, istovit şi înrobit de frămîntările sale, nu putea iubi decît copacii şi dobitoacele, şi numai pe acei oameni care într-un fel sau altul se înrudeau cu stihiile. În contact cu ei, năzuia, fără îndoială, să se smulgă din spaimele lui obişnuite şi să se îndrepte spre o agonie suportabilă şi chiar senină. Tot ce-l preocupa, era să se liniştească, să-şi afle cu orice preţ pacea. Aşa ne dăm acum seama de ce nu trebuia să-l lase pe Ivan Ilici să moară în dezgust sau în spaimă. „Căuta vechea, obişnuita sa teamă de moarte, şi n-o mai găsea. Unde este ? Moartea ? Nu mai simţea nici un fel de spaimă, pentru că nici moartea nu mai exista. În locul morţii era lumina. Aşadar asta este ! spuse el deodată cu glas tare. Ce fericire !“

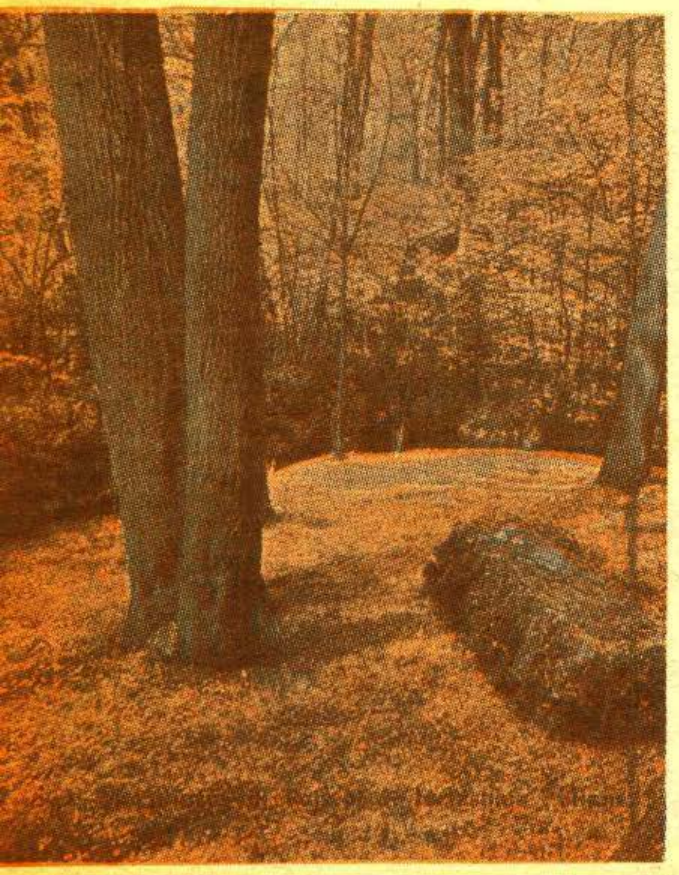

Mormîntul lui L. N. Tolstoi

Nici această fericire şi nici această lumină nu conving ; sunt extrinseci, sunt înnădite. E greu să admitem că ele izbutesc să îmblînzească beznele în care se zbate muribundul : nimic de altfel nu-l pregătea pentru această jubilare, ce n-are nici o legătură cu mediocritatea sa, nici cu singurătatea la care e condamnat. Pe de altă parte, descrierea agoniei sale e atît de apăsătoare prin exactitatea ei, încît ar fi fost aproape cu neputinţă s-o rezolve fără o schimbare de ton şi de plan. „S-a sfîrşit cu moartea, îşi spuse el. Ea nu mai există.“ Şi prinţul Andrei vroia să se convingă de aceasta. „Iubirea este Dumnezeu, şi a muri înseamnă pentru mine, părticică din această iubire, să mă întorc în marele tot, în izvorul veşnic.“ Mai sceptic faţă de divagaţiile finale ale prinţului Andrei decît mai tîrziu faţă de cele ale lui Ivan Ilici, Tolstoi adaugă : „Aceste gînduri i se păreau consolatoare ; dar nu erau decît nişte gînduri..., exista în ele ceva unilateral, individual, pur raţional ; erau lipsite de relief.“ Nu mai puţin din păcate şi cele ale bietului Ivan Ilici. Dar, după Război şi Pace, Tolstoi a progresat : ajunsese la un stadiu cînd trebuie să elaborezi cu orice preţ o doctrină a mîntuirii de care să te cramponezi. Cum să nu simţi că acea lumină, că acea bucurie pe care le adăugase, pentru el însuşi le visa şi că, întocmai ca şi simplitatea, îi erau interzise ? Nu mai puţin visate sunt şi ultimele cuvinte despre sfîrşitul morţii pe care le pune în gura eroului său. Să comparăm cu acest sfîrşit, care de fapt nici nu-i un sfîrşit, cu acest triumf convenţional şi premeditat, ura atît de reală, atît de adevărată pe care o resimte acelaşi erou faţă de familia sa :

„Dimineaţa, cînd îl văzuse pe lacheu, apoi pe nevastă-sa, apoi pe fiică-sa, apoi doctorul, — fiecare mişcare a lor, fiecare cuvînt al lor confirmau adevărul atît de îngrozitor pentru el şi care i se dezvăluise peste noapte. Se vedea în ei pe sine însuşi, vedea tot pentru ce trăise şi vedea limpede că toate acestea nu erau ceea ce ar fi trebuit să fie, că toate acestea fuseseră o amăgire grozavă, imensă, care acoperea şi viaţa, şi moartea. Conştiinţa tuturor acestora îi înzeci suferinţele fizice. Gemea şi se zbătea smulgîndu-şi hainele de pe el. Îi părea că hainele îl înăbuşă, îl apasă. Şi pentru aceasta îi ura pe ei toţi.“

Ura nu duce la eliberare, şi nu prea vedem cum din dezgustul de sine şi de toate poţi face un salt în acea zonă de puritate în care moartea e depăşită, „sfîrşită“. A urî lumea şi a te uri înseamnă a acorda prea mult credit atît lumii cît şi ţie însuţi, înseamnă a-ţi crea neputinţa de a te elibera şi de lume şi de tine. Ura de sine mai ales atestă o iluzie capitală. Pentru că se ura, Tolstoi îşi închipuia că a încetat să mai trăiască în minciună. Or, cînd n-ai făcut legămînt de renunţare (de care el însuşi era de altfel incapabil), nu poţi trăi decît mîntindu-i pe alţii şi pe tine însuţi. Ceea ce, de altminteri, Tolstoi a şi făcut : nu înseamnă oare să minţi cînd afirmi tremurînd că ai învins moartea şi frica de moarte ? Acest senzual care incriminează simţurile, care s-a asmuţit neîncetat împotriva lui însuşi, căruia îi plăcea să-şi ponegrească pornirile, s-a străduit să urmeze cu înflăcărare perversă o cale potrivnică sieşi. O nevoie voluptuoasă de a se tortura îl împingea spre insolubil. Era scriitor, cel dîntîi în epoca lui ; în loc să-şi găsească într-asta o mulţumire, şi-a inventat o vocaţie, cea de om de bine, cu totul străină de înclinaţiile sale. A început să se intereseze de săraci, să-i ajute,

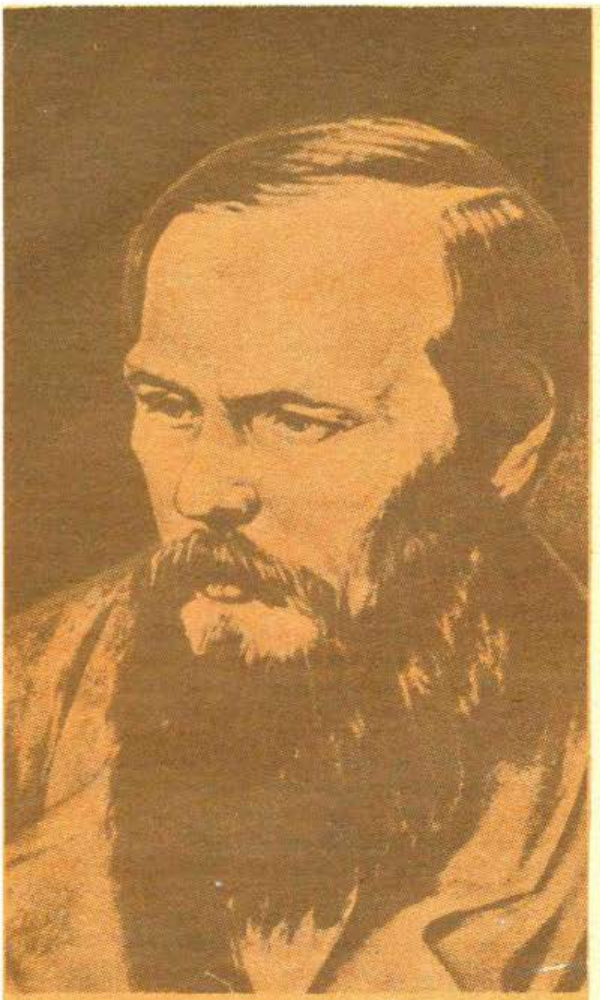

F. M. Dostoievski

să le plîngă soarta, numai că mila lui, sumbră şi indiscretă, rînd pe rînd, nu era decît o formă a dezgustului de lume. Ursuzenia, trăsătura lui dominantă, se întîlneşte la toţi cei care, convinşi că au apucat o cale greşită, ratîndu-şi astfel adevărata destinaţie, nu se pot consola că au rămas mai prejos de ei înşişi. Acest sentiment l-a stăpînit în ciuda operei considerabile pe care o produsese ; să nu uităm că a ajuns să considere această operă frivolă, chiar dăunătoare. O realizase, dar nu se realizase pe el însuşi. Ursuzenia lui se născuse în golul ce despărţea reuşita literară de neîmplinirea spirituală.

Sakia Muni, Solomon, Schopenhauer — dintre aceşti trei melancolici pe care îi citează deseori, primul a mers cel mai departe şi nu încape îndoială că de el ar fi vrut Tolstoi să se apropie cel mai mult : ar fi izbutit dacă dezgustul de lume şi de sine ar fi destul ca să ajungi în Nirvana. Şi-apoi, Buddha şi-a părăsit familia de tînăr (nu ni-l putem închipui încîrcat într-o dramă conjugală şi eternizîndu-se printre ai săi, nehotărît şi posac, detestîndu-i pentru că îl împiedică să-şi ducă la îndeplinire marele ţel), în timp ce Tolstoi trebuia să ajungă la decrepitudine pentru a întreprinde o fugă spectaculoasă şi penibilă. Chiar dacă discordanţa dintre doctrina şi viaţa lui l-a mîhnit, n-avea totuşi puterea să îndrepte lucrurile. Cum ar fi făcut-o, dată fiind incompatibilitatea dintre aspiraţiile premeditate şi instinctele sale profunde ? Pentru a măsura amploarea zbuciumului său (aşa cum ni-l dezvăluie mai cu seamă Părintele Serghi), e necesar să subliniem că, în taină, el se străduia să imite sfinţii şi că, dintre toate ambiţiile sale, aceasta a fost cea mai nesăbuită. Propunîndu-şi un model atît de disproporţionat faţă de mijloacele sale, se condamna la un supliment de dezamăgiri. Ar fi trebuit să cugete asupra versetului din Bhagavadgita, potrivit căruia mai bine-i să pieri după legea ta decît s-o urmezi pe a altuia ! Tocmai pentru că şi-a căutat izbăvirea în afara propriilor sale căi, în perioada aşa-numită de „regenerare", a fost şi mai nefericit decît înainte. Cu un orgoliu ca al său, nu trebuia să practice milostenia cu atîta înverşunare : cu cît se îndîrjea mai mult pe această cale, cu atît se posomora mai tare. Incapacitatea lui radicală de a iubi, dublată de o clar-vedere glacială, explică de ce arunca asupra tuturor lucrurilor, îndeosebi asupra personajelor sale, o privire lipsită de complicitate. „Citindu-i operele, nu-ţi vine niciodată să rizi ori să zîmbeşti", nota un critic rus către sfîrşitul secolului trecut. În schimb, n-ai înţeles nimic din Dostoievski dacă nu simţi că umorul este calitatea sa majoră. El se înflăcărează, uită de sine, şi, cum niciodată nu-i rece, atinge acel grad de febrilitate cînd, realul transfigurîndu-se, frica de moarte nu mai are nici un sens, pentru că te-ai ridicat mai presus de ea. Dostoievski a depăşit-o, a triumfat asupra ei, aşa cum îi şade bine unui vizionar, şi n-ar fi fost în stare să descrie o agonie cu acea precizie clinică în care un Tolstoi excelează. Şi e cazul să mai adăugăm că cel din urmă este un clinician sui generis : el nu studiază decît propriile sale boli, iar cînd şi le îngrijeşte pune în tratament toată acuitatea şi toată vigilenţa spaimelor sale.

Adeseori s-a făcut remarca : Dostoievski, bolnav şi sărac, şi-a încheiat cariera într-o apoteoză (discursul despre Puşkin!) în timp ce Tolstoi, mult mai răsfăţat de soartă, avea s-o sfîrşească în deznădejde. Cugetînd bine, contrastul pe care îl oferă acest deznodămînt e cît se poate de firesc. Dostoievski, după revoltele şi încercările de tinereţe, n-avea alt gînd decît să slujească ; el s-a împăcat, dacă nu cu universul, măcar cu ţara lui, ale cărei abuzuri le-a acceptat şi justificat ; credea că Rusia este menită să joace un mare rol, că trebuie chiar să salveze omenirea. Conspiratorul de altădată, acum înrădăcinat şi liniştit, putea apăra fără impostură Biserica şi Statul ; oricum, nu mai era singur. Tolstoi, dimpotrivă, se va însingura tot mai mult. El se înfundă într-o tristeţe neagră, şi vorbeşte atît de mult despre o „viaţă nouă" numai pentru că viaţa propriu-zisă îi scapă. Îşi închipuie că reîntinereşte religia cînd în realitate o subminează. Combate oare nedreptăţile ? El merge mai departe decît anarhiştii şi formulele pe care le avansează sunt demoniace sau rizibile prin caracterul lor excesiv. Atîta lipsă de măsură, atîta negare traduc răzbunarea unui spirit care nu s-a putut împăca niciodată cu umilirea de a muri.

În româneşte de Modest Morariu

(Din volumul „La chute dans le temps")

Jules Supervielle

Dincolo de cerul stins

Dincolo de cerul stins şi de această mare cenuşie
în care etrava scobeşte o dîră modestă,
dincolo de orizontul acesta închis
este Brazilia cu palmierii ei,
uriaşi bananieri amestecîndu-şi frunzele precum
elefanţii mişcătoarele trompe.
rachete de bambus care-şi dispută cerul,
blîndeţe-n adîncime, un hăţiş de blîndeţe,
şi pure ovale feminine cu memoria Voluptăţii,
Iată că încet încet orizontul s-a descusut
şi pămîntul şi-a întins o fişie subţire.
Răsar creste încă nedesprinse bine de neant,
dar care dobîndesc numaidecît în ciuda
reticenţei depărtărilor
prestigiul şi răspunderea munţilor.
De-a lungul foşnitoarelor spărturi de plajă,
case au şi început să lucească ;
în mişcarea lentă a peisajului, pe un plan
alunecos,
iată o femeie aşezată în mijlocul
unui cîmp suav de trestii,
şi pînă la mine răzbeşte
gratitudinea humusului roşu
după tropicalele ploi.

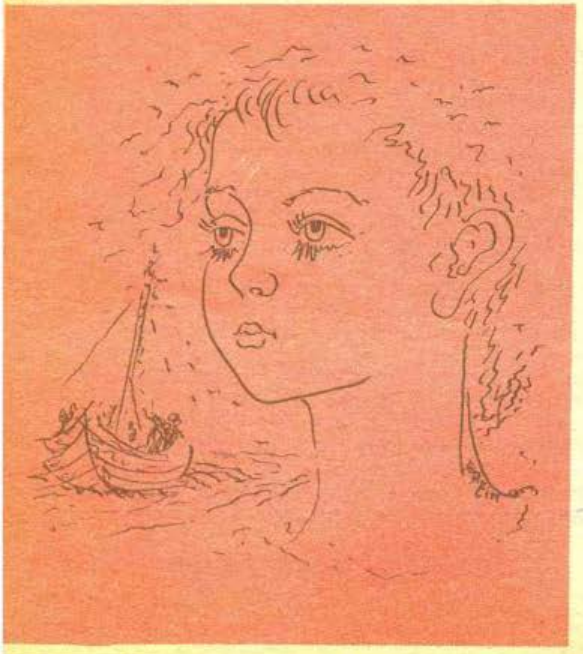

În spaţiu şi timp

Suntem acolo amîndoi în faţa mării
cotropiţi de fluxul salin al amintirilor.

De la pălăria ta aeriană şi pînă la tocurile
ascuţite
eşti uşoară şi sensibilă,
ca şi cum atrase de lumina patriei tale păsările
ar urca pe curentul viselor tale :
Ah ! ai vrea să arunci poduri de soare între
ţări despărţite de oceane şi climate,
şi care veşnic se vor ignora.
Serile de la Montevideo nu vor fi încununate
de celestele cîmpuri de trandafiri din Pirinei,
munţii din Janeiro veşnic arzînd
şi niciodată mistuiţi nu vor păli
sub degetele gingaşe ale zăpezii
franceze,
şi tu nu vei putea auzi decît în inima ta
marea ovăzurilor argentiniene,
şi nici nu vei putea face o singură iubire din
toate
aceste iubiri ce împart sufletul tău,
şi-ale căror nenumărate fumuri nu se vor
uni niciodată în vălătucul unui singur fum.
Resemneze-se pleoapele tale iuţi, o deznădăjduită
a Spaţiului !

Nu te-ntrista, tu cea al cărei chin
nu urcă precum al meu, pînă la erele
ce tremură dincolo de zări,
tu nu ştii ce înseamnă un val care-a murit
acum trei mii de
ani şi renaşte în mine ca să piară iarăşi,
nici ciocîrlia imobilă de multe zeci de ani care
devine
acum în mine o ciocîrlie nouă
cu inima iute, iute,
grăbită să termine odată ;
nu te-ntrista, tu cea care vezi în noapte
o prietenă înminunată de surîsul
tău ascuţit de căderea zilei,
în noaptea înarmată cu puzderie de stele şi
colcăind de veacuri,
şi care mă sileşti să-i măsor violenţa
răsturnînd capul pe spate
cum fac morţii, iubito,
cum fac morţii.

În româneşte de Modest Morariu

(din volumul „Débarcadères, 1922)

CINE A FOST DRACULA?

BĂRBAT SAU FEMEIE?

Metamorfozele unui personaj mitic

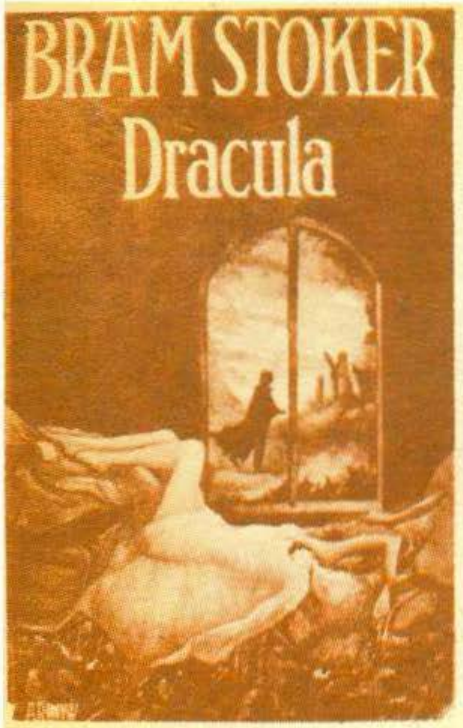

Coperta romanului „Dracula" de Bram Stoker într-o ediție de popularizare ● Anonimul Bram Stoker pe care romanul „Dracula" l-a făcut celebru

1897 : Inventarea lui Dracula

După unii, începutul l-a făcut Bram Stoker. În 1897, irlandezul Abraham Stoker, interesat de ocultism și magie, a tipărit romanul de groază Dracula. Romanul lui Stoker se petrece în Europa și Anglia! Un conte Dracula, proprietar de castel pe undeva în munții Carpați, între Transilvania și Moldova, „conte de Bistrița", are afaceri cu un trimis englez. Prilej pentru străin de a descoperi un mediu nou, pitoresc și de a-l descrie. Acesta nu este din cele obișnuite. Contele Dracula este vampir, adică un monstru care trăiește cu sînge omenesc. Ascunsele lui obiceiuri, Dracula le împărtășește cu o serie de femei. Cu ajutorul cetelor de vampiri, contele Dracula, care a pătruns pe calea afacerilor în Anglia, își propune să cucerească pe frumoasele englezoaice și chiar țara întreagă.

Romanul îl înfățișează pe contele Dracula ca pe un pericol public. Dar contele e demascat, ca și practicile și mijloacele lui de luptă, precum și planul său diabolic. Urmărit de o conjurație inamică, contele Dracula trebuie să-și restrîngă raza acțiunii sale, să se refugieze pe meleagurile de baștină și să scape de asediul la care e supus în propriul castel. Romanul este de suspans și de groază.

Cartea a avut un neobișnuit ecou și a tăiat vad unui gen. I-au urmat piese de teatru, de mare succes, ca și filme. Filmul și afișele lui au popularizat chipul înspăimîntător al vampirului, dotat cu aripi de liliac și canini proeminenți, gata de atac.

Mai mulți exegeți au identificat în drăcescul conte Dracula, cu domiciliul în Carpații românești, pe Vlad Țepeș. N-a fost celebru în Europa Vlad Țepeș pentru cruzimile lui? Așa că reflexul vampiric al romanului a fost aruncat după aceea și asupra personajului istoric. Dar mai întîi a fost numai contele Dracula și orice interes pentru identificarea personajului din roman cu personajul real a lipsit.

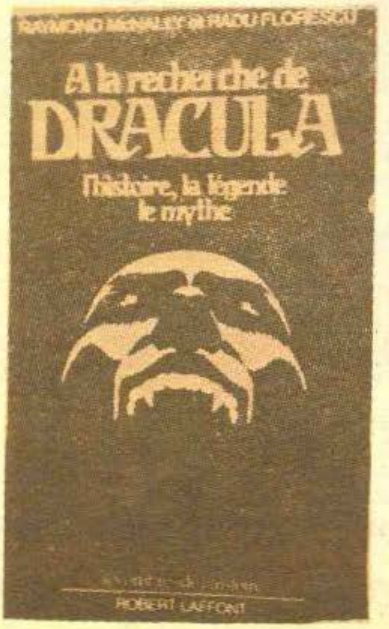

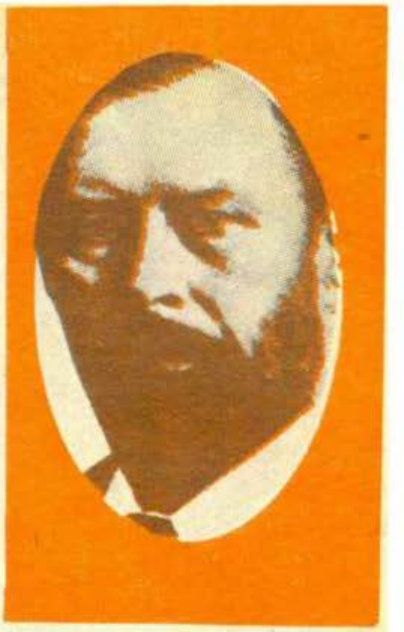

1972 : Dracula se regenerează

Anul 1972 este anul apariției în S.U.A. a unei cărți intitulată În căutarea lui Dracula (In Search of Dracula), unde se făcea pe larg precizarea istorică că la capătul firului din romanul lui Bram Stoker ar sta voievodul român Vlad Țepeș. In Search of Dracula a fost best-seller-ul anului 1972 în S.U.A., prin ea mitul lui Dracula căpătînd seve noi. Căutînd pe Dracula în realitatea istorică, autorii cărții, pentru că sînt doi, au ajuns să lege numele lui Dracula de al Drăculeștilor români și să identifice în spațele contelui carpatin al lui Stoker pe voievodul Vlad Țepeș. Buna orientare istorică se justifică, dacă precizăm că autorii cărții se numesc: Raymond T. McNally și Radu Florescu. Profesorul american de origine română, Radu Florescu (rudă cu generalul Florescu de la 1877), a fost în măsură să ofere cărții sale osatura științifică a bibliografiei românești pentru a clarifica originea unui personaj

Coperta cărții „În căutarea lui Dracula" scrisă de istoricii americani R.T. McNally și Radu Florescu (ediția în limba franceză, Paris, 1973)

faimos. Desigur că a contribuit mult la această rezolvare a enigmei prototipul și indicația din biografia lui Bram Stoker, că scriind romanul el s-a consultat cu profesorul budapestan Arminius Vambery, care i-ar fi dat sugestia localizării în universul românesc. Subtitlul cărții tandemului McNally — Florescu este lămuritor : „Istoria adevărată a lui Dracula și legendele vampirilor".

Anul 1972 a fost, dacă cercetăm fișierul „Dracula", un an plin de consecințe pentru viața mitului. Tot acum apare la Veneția cartea Drakula. Contributi alla storia delle ideea politiche nell'Europa Orientale alla svolta del XV secolo de Gianfranco Giraudo, Veneția, și The Truth About Dracula, New York, de Gabriel Ronay (care, la Londra, tot în 1972, apare cu titlul : The Dracula Mith). Toate cele trei cărți sînt importante, pentru că stabilesc o relație directă între eroul lui Bram Stoker, Dracula, și Vlad Țepeș, fiul lui Vlad Dracul, domn la Tîrgoviște. Aceste trei cărți statuează pentru amatorii de Dracula existența prototipului românesc la temelia singerosului mit Dracula.

Cită putere are mitul ne-a arătat-o apoi, în anul următor, 1973, altă carte a cuplului de profesori de istorie din S.U.A., care și-au continuat cercetările asupra lui Dracula-Țepeș sau Țepeș-Dracula. Prima carte fusese lansată după o lungă pregătire a publicului prin radio și televiziune, iar succesul ei a întrecut toate așteptările.

McNally — Florescu, n-au mai fost tot atît de norocoși cu volumul Dracula, A Biography of Vlad the Impaler (1431—1476). Deși lansată în condiții similare, deși semnată de aceiași autori, noua cercetare asupra lui Dracula nu le-a mai adus același succes. Best-seller a rămas însă numai prima carte, în căutarea lui Dracula, cea care făcuse prima injecție cu sînge proaspăt unui mit care-și pierduse legătura cu rădăcinile sale.

Cel care a deschis calea coborîrii mitului Dracula pe pămînt și în istorie a fost tot un român, Grigore Nandriș. El a susținut la al IX-lea Congres al federației internaționale pentru limbi și literaturi moderne o comunicare care a făcut senzație, pentru că scotea o temă a mass-mediei din

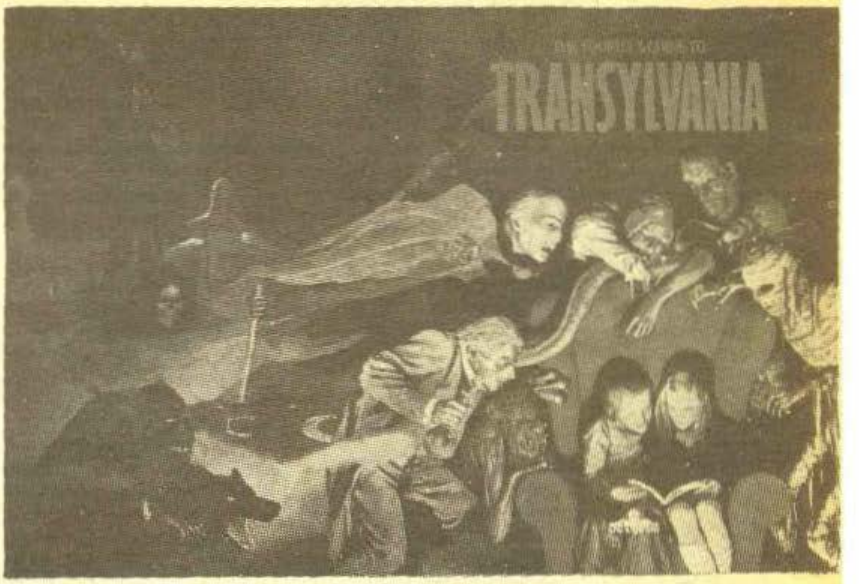

Aceasta e imaginea pe care ne-o propune „Ghidul Transilvaniei" de Ignatius de Ludes pentru România dintre Carpați

făgașul ei tradițional. Comunicarea The Historical Dracula : the theme of this legend in the Western and in the Eastern Literatures of Europa, adică: Istoricul Dracula : tema legendei în literaturile occidentale și răsăritene ale Europei, a apărut trei ani mai tîrziu în revista de Studii de literatură comparată a Universității din Maryland (1966). Comunicarea lui Grigore Nandriș este cea care stă la originea cotiturii în bibliografia despre Dracula. De aici au plecat atît Radu Florescu și McNally, cît și Gianfranco Giraudo și Gabriel Ronay. Teza de bază a tuturor acestor cărți este că trebuie acceptat ca o axiomă faptul că Dracula = Țepeș, iar Țepeș = Dracula.

Dar, exceptînd pe Grigore Nandriș și pe Gianfranco Giraudo, concesiile făcute cititorului occidental, miza pe senzațional, au afectat aceste cărți, unde pe figura istorică a lui Țepeș s-au pus culori apăsate, tuse groase, pentru a servi ideea de cruzime și de sînge. Cartea lui Gabriel Ronay a fost chiar obiectul unei polemici pe tema jertfirii adevărului istoric în favoarea unor exagerări care exploatează cu abilitate interesul pentru mitul Dracula.

O Transilvanie a vampirilor

Efectele unui asemenea mod le a folosi mitul sînt multe. Să ne oprim la unul singur, ca foarte expresiv. Este vorba de un album, format mare, cu supracopertă. Sus, pe o bandă roșie susținută de două capete de mort, stă scris : The tourist's guide to (Ghidul turistic al) pentru ca mai jos să se scrie cu litere mari, înveșmîntate : TRANSYLVANIA. În mijlocul supracopertii, pe fundalul unei hărți medievale, cu munți și rîuri, cu inscripții (Bihor Massif, Oracle of Mount Albac, etc.), se evidențiază un cap de om cu ochii lărgiți, cu incisivi de mistreț, stropit cu sînge. Este Cristopher Lee, dintr-un celebru film despre Dracula. Mai jos stă scris Un ghid al călătoriei în regatul contelui Dracula. Semnează Contele Ignatius de Ludes. Cine este acest conte Ignatius (numele ne trimite la iezuiți și la catolicism), n-avem de unde ști. Dar textul albumului îl caracterizează destul de mult și de bine. Dar să înaintăm.

Pe copertă, același chip de groază, mult mărit, al lui Dracula-Lee. Pe foaia de titlu stă scris sus Transylvania, iar dedesubt, între doi copaci, sub o lumină sinistră de lună ies din

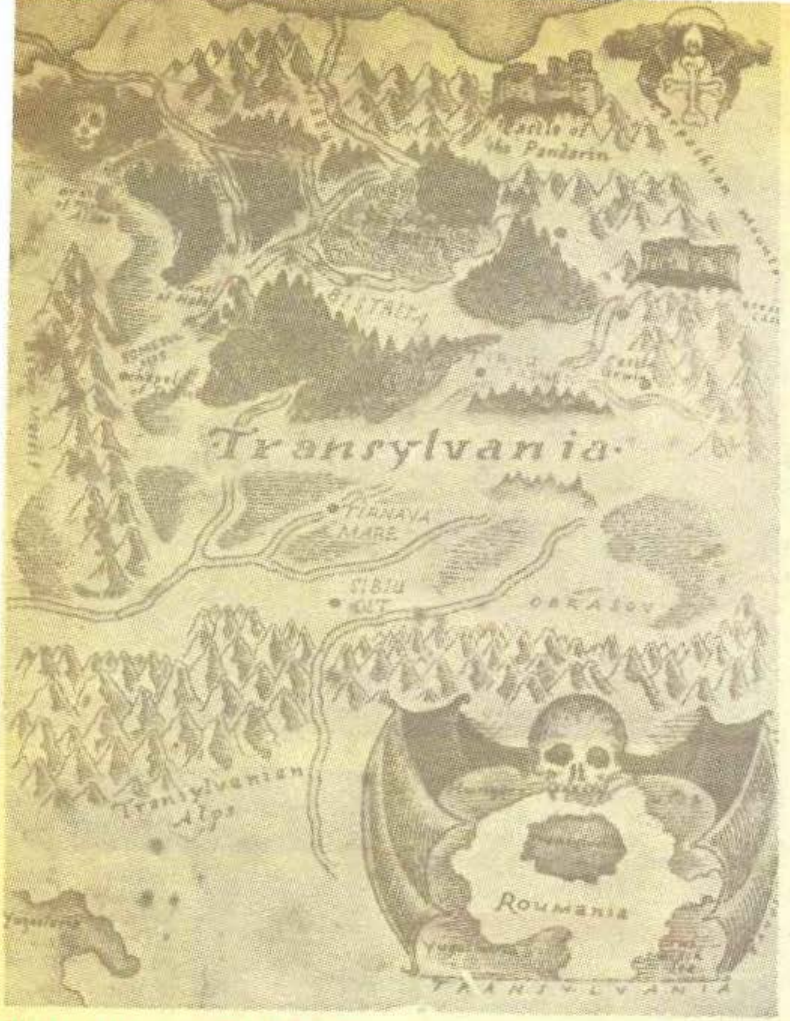

Harta de groază a Transilvaniei din ghidul (pirat) tipărit la Hong Kong de autori necunoscuți

pământ patru ciini albicioși, răi și lugubri. Figuri scoase din Breughel și Bosch încep să populeze paginile. O hartă aproximativă, imitație a celor medievale, înfățișează Transilvania, cu Castelul Csejthe în Carpații răsăriteni, iar jos în colț, emblematic, un cap de mort cu aripi de liliac strînge între aripi o țară, România, care conține o insulă delimitată cărămiziu : Transilvania. Introducerea ne spune că „Transilvania este unul din cele mai puternice bastioane ale Legiunilor Întunericului" și că ghidul își asumă sarcina de a le prezenta. Mai întîi Transilvania este pentru contele Ignat o amestecătură de formule sufletești și de culturi, reprezentată de imagini diverse, fie de megaliți, fie de cetăți risipite prin munți. Locuitorii sînt și ei descendenți din Ostrogoți, Pecenegi, Gepizi, Maghiari, supraviețuitori aici de la începuturile țării. Cîntecul țării nelocuite de români îl știm și din alte condeie. El ne ajută să bănuim identitatea politică a comitelui Ignat(-ius). Transilvania are după acest ghid un contrast teribil între centrele urbane și restul țării, rămasă într-o stare cu totul primitivă. Figurile umane din descrieri și ilustrații amintesc de animale. Călătoria e nesigură, mijloace de transport nu ți se asigură, dar poți să angajezi o proprie caravană. Prin munți sînt Harpii. Ni se și oferă o ilustrație mare spre a ști cum arată harpiile carpatine. După harta din deschidere, pe undeva prin nordul țării desenate s-ar afla un Shurlock Basin, adică o țară a mlaștinilor. Pe aici s-ar afla vietăți acvatice, un fel de demoni ai apelor, dar și urmașii primilor Ostrogoți care au invadat Transilvania. Ei se numesc, după Count Ignatius, „The Storth", și stăpînesc practicile magice ale locului. La nordul Apusenilor s-ar afla colectivități seminomade caracterizate de numeroase cazuri de lycantropie și de pricolici. Ambele cuvinte exprimă același lucru (credința în existența omului-lup), dar unul din secretele textului semnat de contele Ignat este aglomerarea.

O Transilvanie fără români

ințele supranaturale sînt la ele acasă pe aici. Încep să apară și nume de localități : Mediaș, Cimpic, Gheorghe, Tîrgu Mureș, un Castel Gruin al legendarului Vlad Țepeș, un altul Mezde, și chiar aici, între Transilvania și Moldova, castelul Csejthe al celebrei criminale Elisabeta Bathory, care după știința geografiei curente se află de fapt în Carpații Slovaciei. Urmează o scurtă istorie de groază privitoare la sîngeroasa grofiță, condamnată la 1611 pentru că ucidea fete ca să le ia sîngele. Ar mai fi pe aici, pe undeva prin sălbăticiile Carpaților, și o contesă Cilorga, viețuind de 120 de ani, mereu tînără, cum o arată și ilustrația de alături, însoțită de un monstru balauresc, țepos și cu dantură feroce. Mai sînt și Harpii, și Troli Mari și Troli Cornuți, dominați de stăpînul Castelului Pandarin, care, încălecat pe un șarpe zburător, întreține ordinea locurilor. Totul este, desigur, ilustrat, spre credibilitate. Mai apare și o localitate Vatra-Jiu, de unde strigoii ies din morminte cu pietrele în cap, așa cum se ilustrează pe o pagină jumătate în culori. Oracolul din Munții Albac, unde vorbesc spiritele pădurii, atrage an de an mulți vizitatori. Totul e pustiu și ruină în această Transilvanie a stafiilor. O catedrală, Sf. Eisel, ruinată, prezentată și ea în desen, face la fel minuni. Într-o pictură ne privește un centaur de apocalips, cu ghiare, cască cu coarne de berbec și secure dublă. E și el un transilvănean.

Mai tari decît textele sînt ilustrațiile, color, răspîndite la tot pasul, ca argumente ale celei de a Cincea Dimensiuni a Transilvaniei, pentru turiști. Urmează un alai de demoni, desigur caracteristici Transilvaniei, de spectre, de fenomene parapsihologice, de desene sîngeroase, violente etc.

Acesta e ghidul Transilvaniei conceput la Londra de o Asociație neclară, și tipărit la Hong-Kong. Albumul închinat Transilvaniei este un kitsch

Ilustrația care încearcă să lege numele Transilvaniei de un climat terifiant („The tourist's guide to Transylvania" Hong Kong, 1981)

spectaculos, lipsit de bun simț și de bun gust. Sigur că luat ca pură fantezie el poate fi atractiv, dar pentru asta cititorul trebuie să fie ori de o ignoranță desăvîrșită, ori de o mare bunăvoință. Cititorul român va privi stupefiat aceste pagini, spunîndu-și că evidența e atît de puternică, încît orice album, oricît de impresionant, nu poate nega realitățile din Transilvania, unde nu sînt nici harpii, nici balauri, nici spectre și nici ostrogoți stabiliți în mlaștini, ci oameni obișnuiți. Astfel luat, albumul vampiric este o jucărie pentru maniaci.

Dar și maniile sînt de mai multe feluri. O carte despre Transilvania care nu pomenește niciodată cuvîntul „român" și „românesc" și care dă drept locuitori de origină ai acestei țări pe ostrogoți, pecenegi și maghiari, dezvăluie desigur și o altă manie decît a aplecării către vampiri. De unde se vede că istoriile cu vampiri sînt bune purtătoare și de alte idei decît cele ale romanului gotic.

Dracul românesc și vampirul anglo-saxon

La New York, în 1972, cartea lui Gabriel Ronay s-a numit Adevărul asupra lui Dracula, la Londra în același an, aceeași carte s-a numit Mitul lui Dracula. Cartea lui Gabriel Ronay este interesantă din multe puncte de vedere. Dacă dezvăluirea de literatură comparată din 1963 aparține unui român, dacă cercetarea tandemului de istorici americani se întemeia pe bibliografie românească și pe un român, Adevărul asupra lui Dracula sau Mitul lui Dracula, apărută odată cu În căutarea lui Dracula de Radu Florescu și Raymond McNally, este scrisă de un ungur. Iată de ce interesul cărții Adevărul asupra lui Dracula rămîne viu prin unghiul de atac al problemei.

Primul capitol este unul de acomodare și vorbește despre vampirii vechi și noi. Deci tema centrală va fi tot tema tradițională : vampirismul lui Dracula. Interesant este tabloul de nume și de locuri europene unde au existat vampiri în secolul XVIII. Gabriel Ronay știe să fie doct. Sînt înfățișate 22 de teritorii, printre care și România, de unde citează „strigoiul". Autorul consideră că romanul Dracula este urmarea unei inspirații geniale a lui Bram Stoker, pe care el o găsește mai ales în suprapunerea figurii vampirului celei a contelui Dracula. Pentru moment, Dracula este luat ca românescul „dracul", „ucigă-l crucea" al folclorului românesc, izbitura de geniu a scriitorului fiind alcătuirea unui personaj din două figuri caracteristice : vampirul agresiv și însetat de sînge și dracul, așa cum îl vede ca geniu al răului poporul român.

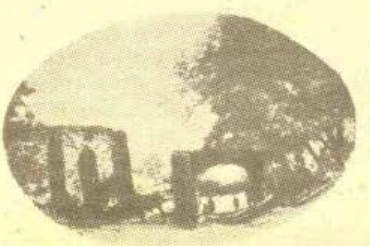

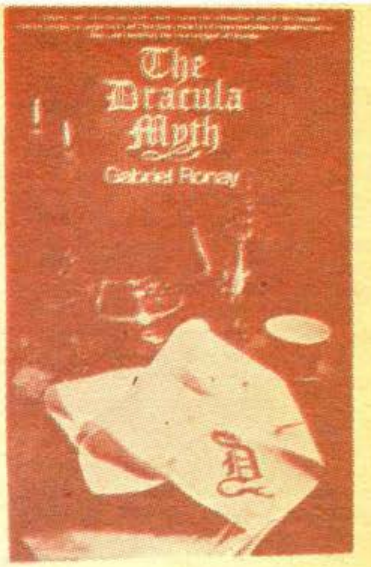

Coperta cărții lui Gabriel Ronay, „Mitul lui Dracula", Londra, 1972. Supratitlul e edificator : „O carte informată și fascinantă, care urmărește influentul cult al vampirilor, de la originile păgîne și ritualurile creștine, la reprezentările din filmele moderne de groază, identificînd adevărata obîrșie a lui Dracula"

Dracula : conte sau boier ?

Gabriel Ronay are o slăbiciune pentru regionalizarea teritoriului românesc vorbind mult despre Transilvania, ale cărei superstiții, credințe, formule populare nu sînt însă esențial diferite de cele din alte regiuni românești. Reținem însă tendința de izolare, de singularizare a Transilvaniei. Contele Dracula este numit în roman și Boyar (adică boier), dar și Conte de Bistrița. Or, ține să precizeze Ronay, una este să fii „boier", adică „român", și alta, Conte de Bistrița. Ronay găsește aici o incompatibilitate. Realitatea, pe care n-o numește Ronay, este că și faimosul Iancu de Hunedoara era român.

Ce vrea însă să zică autorul? Că acest pretins secui, adică Dracula din roman, nu era

decît un ungur, pentru că orice „Conte de Bistrița" este un ungur.

Din potpuriul de elemente istorice presărate în romanul Dracula, se poate fixa totuși, zice Ronay, epoca în care se petrec evenimentele din roman : este epoca în care Ioan Corvin de Hunedoara organizează marile sale cruciade contra turcilor și la care participă și Vlad Dracul.

Capitolul despre Identificarea lui Dracula cel adevărat, cel istoric, se întemeiază pe -a-ul final din Dracula. Această formă feminină vrea să însemne „fiul lui", adică „fiul lui Dracul". Cum Vlad Dracul este unul, Dracula este fiul acestuia și el nu poate fi decît Țepeș. De fapt, Ronay exploatează aici cercetări anterioare. Că Dracula este fiul lui Dracul (pe românește se zicea : Drăculea, Drăculesc) o mai probează, ni se precizează, și alte indicii. Descrierea chipului lui Dracula din roman este, după Ronay, identică cu gravura de la Lubeck din 1485. „A"-ul final din Dracula și confruntarea portretului din roman cu gravura princeps sînt argumentele cu care identifică Gabriel Ronay pe Țepeș cu Dracula.

Absolutizarea izvorului german

în acest moment sîntem coborîți în stricta istorie sau ceea ce ni se oferă sub acest nume. „Cruzimile voievodului Dracula au zguduit și fascinat Renașterea Europei, intrînd în legendă în tot acest timp". Capitolul vorbește în titlu despre Renașterea Europei și fascinația dictatorului (warlord) valah. Tema centrală este aici cruzimea lui Țepeș, crimele lui, tirania conducătorului valah. Martorii acestei teme sînt anonimii autori de broșuri germane despre Țepeș. Ca un argument în plus, este adus și Michael Beheim, cu poemul său, fără ca autorul să observe că ne trimite mai ales la o singură sursă : cea săsească, indiferent de numărul titlurilor sau al autorilor. E adevărat că sînt pomenite în trecere și povestirile slave, care-l divinizează pe Țepeș, dar ca provenind de la curtea lui Matei Corvin. Un capitol întreg se numește : Petrecere în Pădurea trașilor în țeapă. O gravură, provenită tot din surse germane, ilustrează capitolul: Țepeș, într-un desen aproximativ, ia masa în apropierea unei păduri de țepi în care se zbat victimele. În plan depărtat se vede Brașovul. În planul cel mai apropiat un călău cu securea în mînă taie membrele unui corp fără cap, înconjurat de mădulare umane risipite în fața mesei voievodului. Scena e canibalică. Este vorba de pedepsirea negustorilor sași de la Brașov, relatarea fiind făcută sau comandată de aceștia. Autorul este de părerea povestitorilor anonimi ; Vlad Țepeș a fost terifiant, extremist, crud fără măsură, ceea ce a alterat sensul justițiar al acțiunilor lui. Dar

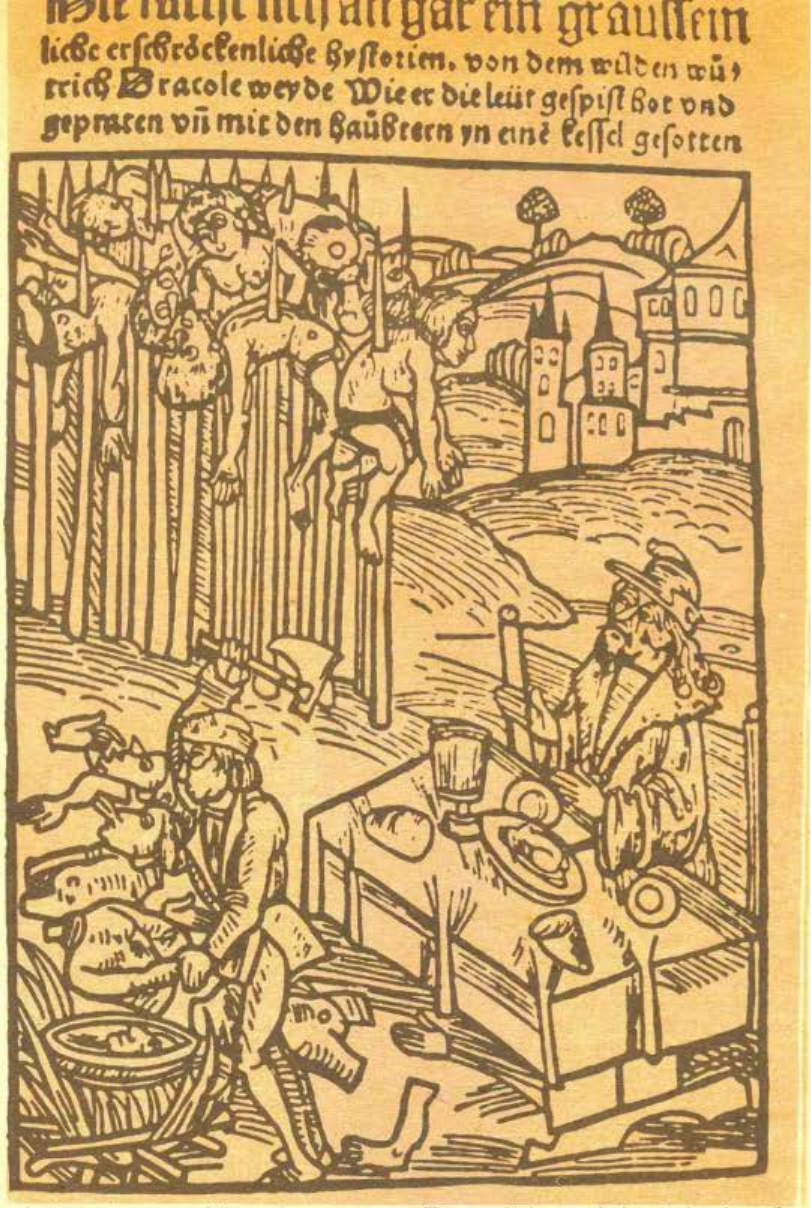

Țepeș între cei trași în țeapă, lîngă Brașov. Ilustrație liberă. Strasbourg, 1500

Ronay nu face nici o încadrare a faptelor istorice, ci citează doar anecdotele germane, și trage propriile concluzii. Înainte de asta, îl confruntă pe Țepeș cu „Principele" lui Machiavelli, nu pentru a-l încadra acestei doctrine, ci pentru a arăta că prin exces n-o ilustrează. Capitolul Petrecere în Pădurea trașilor în țeapă este un capitol de aserțiuni.

Povestirile pamfletare despre Femeia leneșă, călugării vicleni și diplomații obraznici este titlul altui capitol în care masa textului o dă reproducerea textelor, cu comentarii tîntind să arate că fascinația produsă de conduita lui Țepeș se datorează numai cruzimii

lui. Capitolele pe care Gabriel Ronay le dedică lui Vlad Țepeș sînt fundamentate exclusiv pe povestirile germane ale căror informații și concluzii le preia și le susține. Gabriel Ronay nu se arată la curent cu întreaga arie a cercetării problemei, cu importanța și semnificația pe care o au legendele slave în stabilirea portretului întreg al lui Țepeș.

Elisabeta sau crima itinerantă

artea a treia a cărții lui Ronay o aduce în scenă pe Elisabeta Bathory. Poate că importanța acestei cărți de aici vine : dacă ceilalți cercetători din S.U.A. au făcut doar identificarea lui Dracula cu Țepeș, act la care subscrie și Ronay cu argumente proprii, de această dată orizontul se lărgește. Elisabeta Bathory este înfățișată pe larg cititorilor. Toate cele șase capitole ale Părții a treia a cărții îi sînt dedicate. Titlul capitolului 9 este : „Doamna vampir din Carpați". Cu acestea se revine la tema centrală a cărții. Adevărul asupra lui Dracula a început pe tema vampirică. Intrarea în discuție a lui Țepeș a scos vampirii din scenă. Oricît de crud, Țepeș n-a băut sînge, n-a participat la acte de vampirism. „Lista cruzimilor lui Dracula, meticulos alcătuită de pamfletarii istorici și renascentiști, este lungă și exhaustivă, dar ea nu cuprinde datele vampirismului". Ronay face mai departe teoria conservării superstițiilor și credințelor în vampiri în văile și ținuturile muntoase și izolate ale Transilvaniei, pînă după al doilea război mondial, pentru a compensa lipsa de vampirism a lui Țepeș.

Istoriile cu vampiri au căpătat realitate pe ținuturile familiei Bathory. Este vorba de o membră a celor mai înalte cercuri sociale ale Austro-Ungariei născînde, de Elisabeta Bathory, al cărei proces de crimă și vampirism s-a judecat în condiții excepționale la 1611. Era la 10 ani după asasinarea lui Mihai Viteazul în Transilvania. Elisabeta Bathory asasinase cu propria mînă sau prin poruncă 650 de fete mari, cifră pe care au transmis-o posterității chiar paginile jurnalelor ei intime descoperite la anchetă. Cifra este imensă și incredibilă, dar faptele s-au petrecut. Sub protecția zidurilor castelelor în care a locuit, Elisabeta Bathory avea o cameră de taină, izolată sau subpămînteană, unde erau sacrificate după un ritual personal tinerele angajate aduse de intermediari. Din sîngele scurs, Elisabeta își pregătea băile de la 4 dimineața. Desigur, n-a lucrat fără colaboratori, dar aceștia toți erau servitori în subordine. Ei erau de mai multe categorii : mai întîi codoașele care-i găseau fetele prin satele vecine sau mai depărtate. Apoi alte femei mai bine situate social care le recrutau din sînul micii nobilimi. Erau apoi participantele la torturi și la crimă, numai femei și aici. Altă categorie era aceea a groparilor, dacă le putem zice astfel, cei care făceau să dispară cadavrele. Toate castelele proprii prin care a trecut au avut cîte o cameră a sîngelui și chiar și cele în care era doar invitată. Această criminală itinerantă a actionat la castelul Bytca (aflat astăzi în Cehoslovacia, la nord de Bratislava, pe marele drum internațional E 16), la castelul Ecsed, în Ungaria actuală, în apropiere de granița României, la castelul Varanno, la Beckov, unde era alt castel (acesta în Cehoslovacia, la nord de Bratislava), la Sarvar în apusul Ungariei actuale, la Keresztur, tot în vestul Ungariei, și mai ales la Csejthe, unde s-au comis cele mai multe imprudențe ale sîngeroasei contese. Chiar la Viena, pe Augustinianstrasse, unde familia Nadasdy, așa se numea soțul Elisabetei Bathory, avea o casă, s-au petrecut numeroase crime. Țipetele fetelor erau atît de puternice încît călugării de la Mănăstirea augustiniană, care dădea numele străzii, sculați noaptea din somn, aruncau cu tot felul de obiecte în geamurile clădirii, reclamînd liniște. Elementele înfățișate sînt suficiente pentru a evidenția imunitatea unei asemenea persoane.

Așa arată Elisabeta Bathory în filmul „Contesa Dracula" (1971) care lansează ideea adevăratei origini a lui Dracula

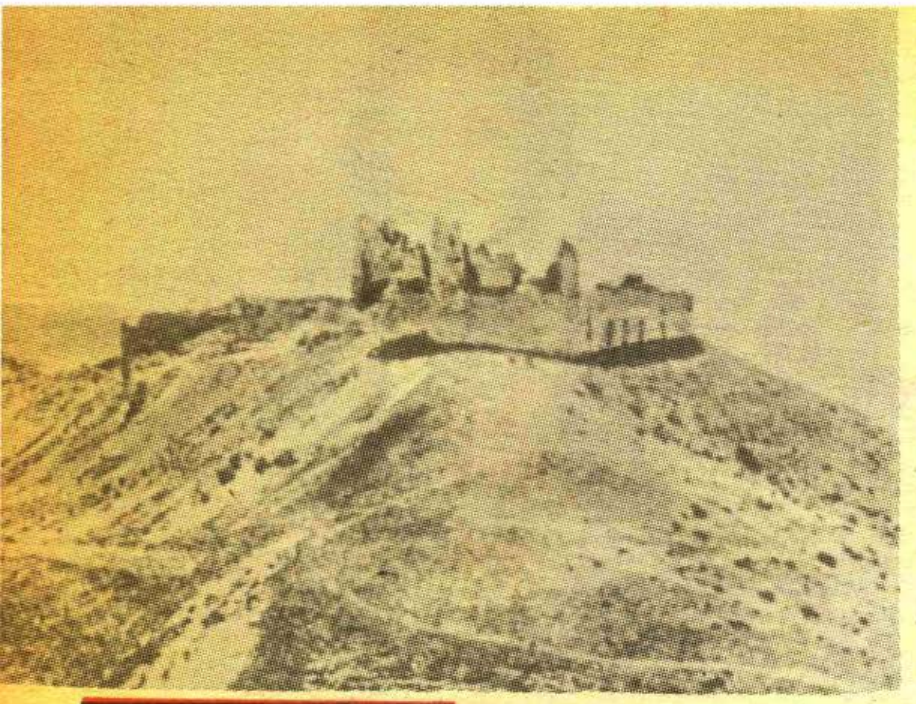

Ruinele castelului Csejthe, unde a început dezvăluirea crimelor contesei Bathory

Elisabeta Carpaților sau Elisabeta magnaților ?

umărul castelelor, posibilitatea de a lucra cu angajați, de a-și procura în continuare fete după ce altele dispăruseră, ne indică o situație excepțională. Nimic poate mai mult decît acest caz de însutită crimă nu vorbește mai bine despre condiția cu totul privilegiată a magnaților de pe teritoriile fostei Ungarii și Austrii, pentru care viața omului nu însemna nimic. Descoperită, amenințată chiar, Elisabeta Bathory și-a continuat cursa criminală, fără chiar a-și schimba locul crimei, amenințînd, ea însăși, în schimb. Uciderea virginelor s-a petrecut pînă în ultimul moment, comisia de anchetă descoperind la fața locului ființe desfigurate în agonie, abia scăpate din mîinile torționarei și ale complicelor ei. Elisabeta s-a bizuit pe imunitatea feudală curentă, pe averea și pe relațiile ei și, în primul rînd, pe numele de Bathory, care dăduse mai mulți prinți în Transilvania și un rege în Polonia. Faptele au fost însă atît de grăitoare, evidența atît de cumplită, încît contesa a fost judecată și condamnată. Dar n-a murit sub secure, cum cerea legea timpului. Izolată în propriu-i castel, a murit ca o deținută.

Gabriel Ronay urmărește mai ales aspectele prin care cazul Elisabetei Bathory se apropie de vampirism, pentru a-și susține tema. Interesant este că ne sînt prezentate și episoade din romanele Evului Mediu în care obținerea sîngelui de fecioară avea un sens spiritual. Ronay exagerează, desigur, aducînd în sprijinul Elisabetei Bathory o asemenea justificare. Cele cîteva cazuri povestite în Evul Mediu nu au nici o legătură cu industria crimei de la castelele Bathoreștilor. Nici un sens spiritual nu poate înnobila șirul de fărădelegi comise de Elisabeta Bathory, unul din cei mai mari criminali ai istoriei umanității. Nici întinsele păduri ale Carpaților, nici populația crezînd în strigoi de aici, nici multele superstiții ale locului n-au creat-o pe Elisabeta Bathory, care este excrescența unei clase sociale fără lege și măsură.

Interesant este că Ronay face să gliseze mereu precizările. Vorbind despre Elisabeta Bathory, vorbește despre Carpați și despre Transilvania.

Dar toate castelele femeii ucigașe s-au aflat și se mai află încă, în picioare ori în ruine, fie în Ungaria, fie în Cehoslovacia, și n-au făcut parte niciodată din țara românească. Echivocul relatării este însă permanent. Ticuri de gîndire și de expunere, care duc la apariția de albume pirat despre Transilvania turistică de felul celui conceput la Londra și tipărit la Hong-Kong, de un Ignațiu, conte și el, ca și Elisabeta sau Dracula. Multe pasaje din cartea lui Ronay seamănă cu acest album turistic pentru naivi.

Pentru ce a adus-o Gabriel Ronay în discuție pe Elisabeta Bathory ? Pentru a se apropia de vampirism ? Sau pentru a fixa Transilvania într-o lumină istorică atemporală ?

Indiferent din ce motiv, introducerea Elisabetei Bathory în cazul Dracula este de natură să resuscite termenii problemei.

Ronay suspectează povestirile slave

ergînd mai departe, în Partea a patra a cărții lui Gabriel Ronay înțelegem scopul introducerii cazului Elisabeta Bathory. Intenția autorului este de a statuta în aria de mișcare a lui Vlad Țepeș o tradiție a cruzimii și terorii. Așa zicînd, fenomenul ar fi aici caracteristic și organic. În viziunea autorului, cazul vampiricei Bathory întărește portretul cruzimii lui Țepeș. Așa se explică impreciziile expunerii lui. Iată de ce Elisabeta Bathory nu este prezentată ca o aristocrată tipică Ungariei vremii, și la fel nici excesele ei, ci ca „Vampirul din Carpați", ca femeie de „origine transilvăneană", ca o persoană influențată de mediul superstițios al văilor Carpaților. Sfetnicul ei cel mai apropiat era, de altfel,

o vrăjitoare locală, slovacă, fără nici o legătură cu Transilvania. Cruzimea, teroarea, sîngele sînt legate de Carpați, iar Elisabeta Bathory este, în viziunea lui Ronay, un accesoriu al Carpaților.

În ultima parte a cărții sale, Gabriel Ronay intră direct în problema politică pe care a ocolit-o pînă atunci. El discută fenomene și evenimente politice ale vremii contemporane, legîndu-le de fenomene de altădată, într-un mixaj curios, care caracterizează, de altfel, cartea lui de la cap la coadă. El ne vorbește despre Ivan cel Groaznic, despre vampiri și nazism, despre războiul rece, despre vampirul Dracula în era atomică.

La Gabriel Ronay problema filologică a versiunii slave, a povestirilor despre Țepeș, altfel nefolosită, devine o problemă politică tratată dintr-un unghi modern. Mai întîi povestirile slave despre Țepeș sînt prezentate ca povestiri venite de la Buda. În realitate, conținutul acestor povestiri slave diferă de cele germane, ca întindere, ca orizont, atitudine, ca tեză. Ele nu sînt un dublet al celor germane ci diferite de acestea, lucru pe care autorul nu-l spune. Iată un citat caracteristic din versiunile slave despre Țepeș, dat chiar de Ronay, se zice : „Și urînd răul din țara sa, nimănui dintre aceia ce comit vreun rău, vreo nedreptate, hoții la drumul mare și spun minciuni, nu-i va îngădui să trăiască. Fie el mare boier, sau preot, sau călugăr, sau om simplu sau om bogat, acesta nu putea să scape de la moarte, așa de groaznic era". Caracterizarea de mai sus este una justițiară. Ea nu are caracterul denunțător și pamfletar al povestirilor germane, ci una elogioasă, chiar apologetică.

Povestirile slave văd în Vlad Țepeș o figură a dreptății divine și nu o figură de coșmar. Povestirile săsești sînt ale unei părți implicate, cu condiția de victimă. Cele slave nu se datorează vreunei implicări conflictuale. Această situație n-a fost sesizată de autor (sau n-a dorit să țină seamă de ea), pentru că ea arată clar că originea celor două versiuni este diferită fiind practic vorba de tipuri de optici opuse. Textul săsesc este denigrator, cel slav este laudativ. Textele săsești se referă numai la o parte a acțiunilor lui Țepeș (cele privitoare la sași), cel slav are în vedere și aceste

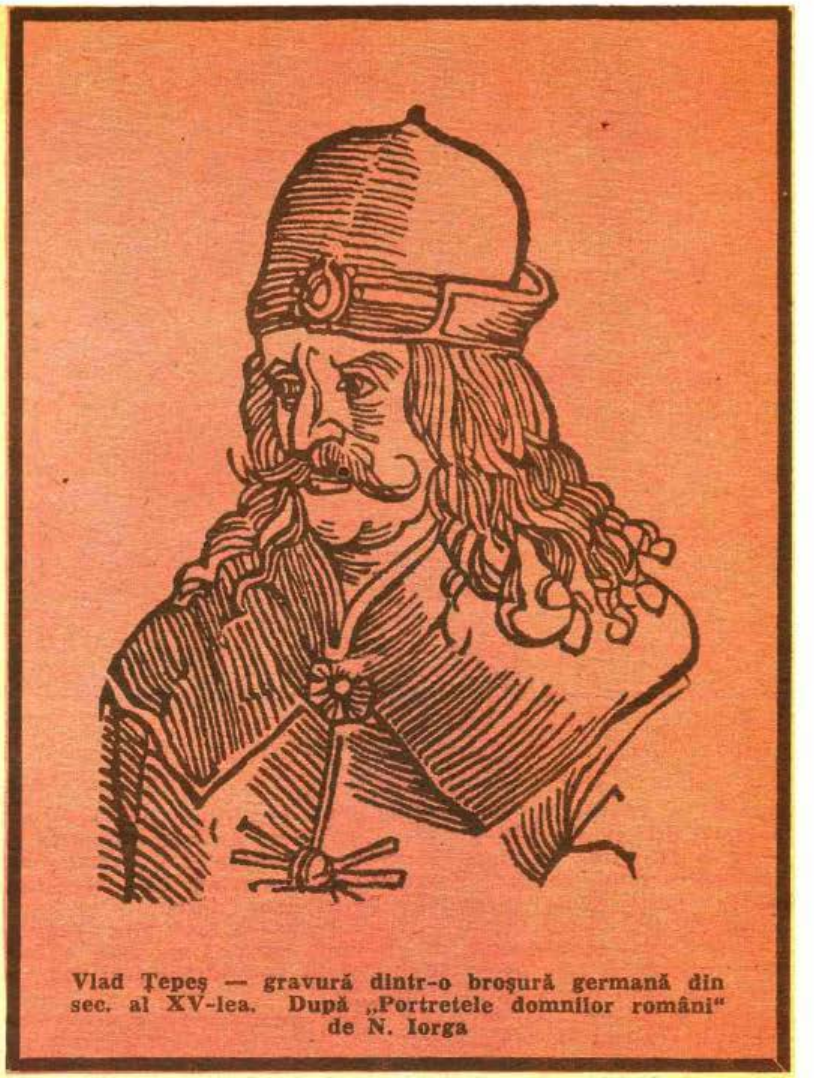

Vlad Țepeș — gravură dintr-o broșură germană din sec. al XV-lea. După „Portretele domnilor români" de N. Iorga

fapte antisăsești văzute din unghi justițiar, dar și faptele de arme antiotomane ale voevodului, ca și personalitatea sa politică de anvergură internațională.

Gabriel Ronay nu se încurcă însă în asemenea subtilități. El ține să remarce că prima poveste despre Țepeș în limba rusă, Poveste despre voevodul muntean Dracul, coincide cu lupta pentru întărirea puterii de stat centrale a lui Ivan al IV-lea, cel care voia să preia sarcinile Imperiului roman fixînd a treia Romă la Moscova. Se știe că a fost necruțător și că în lupta cu marii feudali ai timpului a fost represiv și feroce. Sugestia lui Ronay este că povestea despre Țepeș ar fi alcătuit îndreptarul și modelul țarului rus, ceea ce este desigur prea mult. Un text oricît de important nu impune condiții, probleme și soluții. Ele sînt ale locului și ale timpului. Este mai simplu să spunem că această poveste despre Țepeș a găsit la Moscova mediul prielnic, că Țepeș a fost înțeles în esența acțiunii sale și că de aici vine relatarea apologetică a faptelor sale. Aprobarea conduitei lui Țepeș de către oamenii de stat ruși, ar fi venit, după Ronay, din faptul că ei confuntau absolutismul bizantin, pe care încerca a-l întrona Ivan al IV-lea, cu barbaria și cruzimea voevodului muntean, ceea ce înseamnă a citi pe dos.

Țepeș — model programatic ?

aptul că gesturile lui Țepeș sînt prezentate motivat, moral, religios și politic în versiunile slave i se pare comentatorului drept o adaptare abilă, de curte, din interese

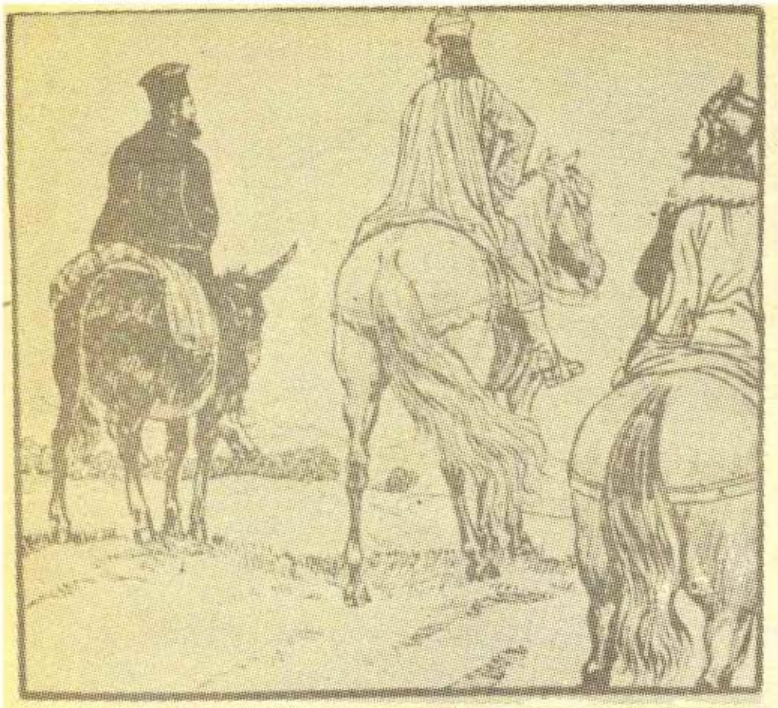

Vlad Țepeș și călugărul bulgar. Ilustrație de Ary Murnu la anecdotele germane

Rusia, prelungită pînă în secolul XIX la istoricul Karamzin care vedea în eroul valah al povestirilor slave despre Țepeș o figură romantică, care nu putea stirpi răul de pe pămînt oricît de hotărît ar fi fost și orice mijloace ar fi aplicat. Karamzin introduce pe Țepeș între eroii romantici neînțeleși ai veacului trecut.

Țepeș — inspiratorul lui Ewers ?

upă ce a stabilit legăturile cerute de propria-i teză, Ronay ține să-l lege pe voevodul muntean de Germania înfrîntă în 1918. „Vampirul transilvănean și mitul imortalității au ieșit din mormînt pentru a se desfăta cu sînge omenesc, căzut pe un sol prielnic, în Germania wilhelmiană". Ope-

interne, a adevărului istoric, complet diferit. De la 1502 și pînă la sfîrșitul secolului al șaptesprezecelea au apărut în Rusia peste 20 de versiuni slave ale legendelor legate de Țepeș. Faptul că ele apar în timpul domniei lui Ivan cel Groaznic, care opera cu mijloacele și pe direcția unchiului său, Ivan al III-lea, i se pare autorului încă un argument în a înfățișa versiunea slavă a biografiei lui Vlad Țepeș, drept un act politic dirijat și lipsit de veridicitate. Stăruie în aceste texte ideea inculcată că Țepeș este modelul abuzului și că scriitorii interesați ai politicii lui Ivan cel Groaznic au aureolat faptele voevodului român pentru a încuraja la fața locului o politică similară.

În acest punct tendențiozitatea cărții lui Gabriel Ronay se demască. El nu prezintă atît fapte, cît concluzii și interpretări, dinainte stabilite. El nu a prezentat și analizat nicăieri situația internă și externă a statului român muntean, nici pe aceea a statului ungar sau pe aceea a Transilvaniei, după cum nici condițiile în care, după alungarea tătarilor, Ivan al IV-lea începea edificarea unui stat rus pe alte baze organizatorice. Abia în felul acesta s-ar fi putut despărți legenda de adevăr și cititorul ar fi fost îndreptat către temeliile pe care s-a construit un mit vampiric cu o dezvoltare și o evoluție astăzi autonomă, fără legătură cu fondul istoric.

Prețioasă însă este semnalarea carierei pe care o face mitul voevodului justițiar în

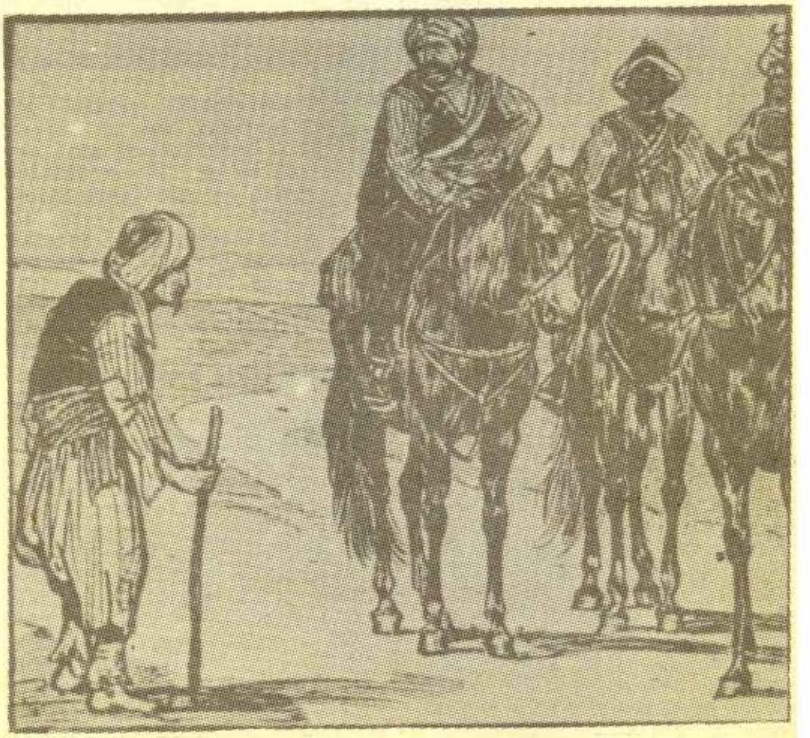

Țepeș ca iscoadă, deghizat în turc, vorbind cu turcii (Ary Murnu)

raţia este mai complicată, pentru că deşi avea la îndemînă în germană textele anti-Ţepeş, Hans-Heins Ewers nu se raportează niciodată la ele. Merită cu atît mai mult să vedem modul de a raţiona al lui Gabriel Ronay în această chestiune.

Puntea pe care merge este literatura lui Ewers, deoarece „aura mistică şi fascinaţia eroilor săi vorbesc despre Valhalla, acel colţ unic, reînviat al veşnicei glorii germane, iar poveştile sale de groază înzestrează Germania învinsă, de după primul război mondial, cu o perfectă tendinţă de evadare, capabilă să înflăcăreze şi să deconecteze masele deceptionate". Ewers a scris literatură de groază, literatură cu vampiri. Iată un prim pas. El duce la Stoker nu la Ţepeş. Ronay foloseşte această cale, deşi recunoaşte singur că scriitorul tutelar al lui Ewers nu e Stoker ci Edgar Allan Poe. Ewers a scris Vampirul şi Victima vampirului, dar nicăieri şi niciunde nu se revendică scriitorul german din Stoker şi de la „contele Dracula" al irlandezului. În această versiune, Contele Dracula „transilvăneanul" este „hun" şi de aceea ar fi preferat de scriitorul german.

Pentru că în Ucenicul vrăjitorului, o altă scriere a lui Ewers, un profet magnetizează mulţimile, convingîndu-le de necesitatea sacrificiului şi a autoflagelării şi mai ales pentru că le transformă magic vinul în sînge, avem de-a face cu „supravieţuirea mitului lui Dracula". Al lui Stoker ? Nu, de această dată Ronay ne îndreaptă în altă direcţie : „Fanatismul lor frenetic, torturile în speranţa salvării şi sacrificiul de inocenţi, diferă de faptele lui Vlad Dracula, sau ale lui Ivan cel Groaznic, numai prin scopul politico-religios". Trebuie să recunoaştem că Ronay are un silogism cu totul personal. Raportarea unui plan ficţional literar la o realitate care n-a inspirat acest plan şi care n-are legătură cu el este evidentă aici. Adăugăm pentru a arăta, odată în plus, cît de fragilă este „argumentarea" lui Ronay, că nici Vlad (Dracula) al legendelor, fie germane fie slave (singurul document de raportare temeinică pentru Ronay), n-a fanatizat niciodată masele, şi că nici Vlad Ţepeş, cel istoric, n-a apelat la metoda fanatizării. Cum poporul român este prin structură ostil fanatismului, faptul ar fi fost imposibil, iar o asemenea reprezentare — deplasată. Ronay transportă însă fără scrupul aspecte moderne în istoria medievală.

Turcii ingenuncheaţi în faţa lui Vlad Ţepeş (Ary Murnu)

Totuşi aceasta este ţinta reală a autorului Adevărului asupra lui Dracula, măturisită ca atare : a face o sursă şi un model din personajul istoric : „Trilogia sa de groază (trilogia lui Ewers, n.n.), terminată în preajma primului război mondial, conţine toată ignoranţa misticismului nordic diform şi exaltarea riturilor de sînge teutonice, care vor deveni atît de dragi ideologilor ordinii naziste. Aceasta cuprinde, deasemeni, elemente de cruzime barbară — absente evident din romanul de orori al lui Stoker — PURTÎND PECETEA LUI DRACULA CEL ISTORIC" (s.n.). Pentru că apropierea este forţată, Ronay continuă : „Nu există o dovadă indiscutabilă că Ewers era la curent cu tipăriturile care descriu faptele oribile ale lui Vlad Dracula." O construcţie întreagă sprijinită pe o probabilitate şubredă.

„Dracula" — un roman de actualitate ?

Cum romanul lui Bram Stoker, Dracula, este scris în limba engleză, Ronay se desfăşoară cu mai multă uşurinţă pe teren anglo-saxon.

Primul film DRACULA apare în S.U.A. în 1932, se bucură de un enorm succes şi inaugurează avalanşa de pelicule cu punctul de plecare în cartea lui Stoker. Aceste filme s-au bucurat de o imensă popularitate. Mentalitatea curentă a americanului obişnuit îl aşează pe Dracula la polul răului ca un personaj absolut. El corespunde zmeului cel rău din basmele europene sau diavo-

lului, introdus de creştinism în mentalitatea convertiţilor.

Figura lui Dracula începe să joace un rol în propaganda imagistică americană odată cu cel de al doilea război mondial. Hoardele naziste pe care americanii erau chemaţi să le combată în cel de al doilea război mondial erau înfăţişate pe afişe mari cu trăsăturile lui Dracula. Pragmatismul american a găsit o soluţie eficace de propagandă. Trupele debarcate în Europa au fost dotate cu romanul Dracula tras în tiraje speciale, aşa cum altădată expediţionarii erau înarmaţi cu Biblia. De reţinut, însă, că propaganda americană suprapunea un personaj de film trupelor naziste şi nu personajul istoric real.

Aşa cum a fost suprapusă peste imaginea inamicului din război, imaginea lui Dracula este suprapusă după război adversarului politic. În timpul războiului rece, figura lui Dracula capătă întrebuinţări propagandistice frecvente, antisocialiste.

Sub aparenţe de obiectivitate, Gabriel Ronay se aşează de fapt de partea acestei manipulări. El apelează la exegeza unui politolog american care propune o interpretare propagandistică a romanului Dracula de Bram Stoker, văzut nu numai ca roman gotic, ci şi ca roman politic. Wasson se numeşte autorul acestei analize şi el pleacă de la direcţia de mişcare a „contelui de Bistriţa", Dracula, de la est către vest, de la intenţia lui de a se infiltra în Anglia transplantînd o colonie de vampiri acolo, de la numele primei englezoaice pe care vrea s-o cucerească Dracula, Westerna, şi de la lipsa ei de prevenire faţă de pericolul care-o aşteaptă.

O lectură infidelă a romanului „Dracula"

Wasson mută toate datele războiului rece, toate tensiunile şi conflictele dintre cele două sisteme sociale şi politice contemporane, în cuprinsul şi termenii romanului Dracula. Faptul că Dracula este alungat din Anglia şi constrîns să se refugieze în propriu-i bîrlog unde va fi asediat, scoate din pana politologului, improvizat în critic literar, accente tonice. Dar toate acestea nu dovedesc decît manipularea literaturii şi a efectelor ei în scop politic. Bram Stoker nu s-ar fi gîndit niciodată la asemenea dezvoltări care să-şi ia zborul din paginile romanului său. Ele forţează adevărul operei literare să accepte încărcături şi mesaje pentru care n-a fost scrisă. Asemenea chei şi interpretări contribuie la alienarea literaturii şi cultivarea unor forme de vulgarizare pline de consecinţe pentru spiritul public.

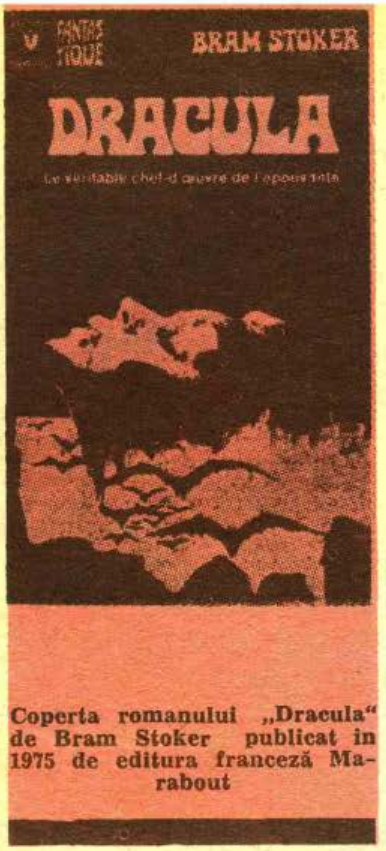

Coperta romanului „Dracula" de Bram Stoker publicat în 1975 de editura franceză Marabout

Deşi a afişat adeziune la procedeele ştiinţifice, la distanţă de simpla propagandă, cartea lui Gabriel Ronay, Adevărul asupra lui Dracula (sau Mitul lui Dracula) se încheie prin subscrierea de către autor a concluziilor politizante ale lui Wasson : „Contele intră în criză, iar ameninţarea lui pentru progresul civilizaţiei occidentale este pe sfîrşite. Dacă la suprafaţă romanul politic gotic al lui Stoker afirmă aspectele societăţii engleze şi occidentale, efectul său final este de a avertiza secolul XX de pericolele care-i stau în faţă, atît în anii următori publicaţiei lui Stoker, cît şi în prezent". Această interpretare liberă şi obsedată a cărţii lui Bram Stoker se explică în finalul cărţii lui Ronay, unde acesta este preocupat nu de eroul romanului lui Bram Stoker, cît de Vlad Dracula, adică de Ţepeş-vodă.

Epilogul cărţii Adevărul asupra lui Dracula confirmă poziţia polemică a cărţii faţă de mitizarea pozitivă a figurii lui Vlad Ţepeş, numit consecvent de Ronay, Vlad Dracula. El face observaţia că memoria colectivă a poporului este selectivă şi că datorită selectivităţii memoriei Ţepeş a ajuns la o configurare pozitivă postmortem. Dar, ne previne el, şi alte figuri istorice negre au fost prezentate favorabil datorită memoriei selective a popoarelor lor şi a confecţionerilor de mituri. Atenţie, deci. Avertismentul este dat şi americanilor care au crezut într-o eră Keneddy. Etc.

În concluzie, cartea lui Gabriel Ronay nu face altceva decît să se înscrie în lunga tradiţie a defăimării lui Ţepeş, începută de negustorii saşi, continuată de curtea de la Buda, de poetul Michel Beheim, de istoricul Enghel, de alţi istorici cu aceeaşi optică, şi continuată acum de această scriere, care, sub aparenţa eseului ştiinţific, este o exegeză politică de tipul Wasson. Este de bun simţ să spunem că între Vlad Ţepeş şi războiul rece nu există nici o legătură, că între Vlad Ţepeş şi dictaturile secolului XX nu există atingere. Chiar dacă Gabriel Ronay crede că o poate susţine.

O bibliografie lacunară şi o echivalare forţată

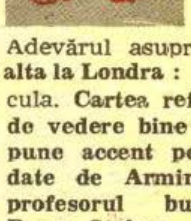

Am mai spus că volumul lui Gabriel Ronay a cunoscut două ediţii identice, cu titluri diferite : una la New York : Adevărul asupra lui Dracula, alta la Londra : Mitul lui Dracula. Cartea reflectă un punct de vedere bine constituit care pune accent pe informaţiile date de Arminius Vambery, profesorul budapestan, lui Bram Stoker, pentru că vorbeşte despre o Transilvanie atemporală, pentru că socoteşte conduita lui Matei Corvin faţă de Vlad Ţepeş justificată şi pentru că preia punctul de vedere al povestirilor germane

asupra lui Țepeș, drept un punct de vedere valabil și obiectiv. Apelul la bibliografie vădește aceeași formație budapestană, pentru că Ronay operează cu o bibliografie tradițională în chestiunea Corvin-Țepeș, absolutizînd izvorul săsesc și ignorînd contribuțiile românești postbelice, multe de natură a-i contrazice poziția și tezele. Ne referim aici fie și numai la studiul lui Șerban Papacostea despre rolul pe care l-a avut curtea de la Buda în relansarea broșurilor anti-Țepeș. Gabriel Ronay nu cunoaște toate cele cinci serii de informații privitoare la Țepeș și nu operează cu ele în cunoștință de cauză : germană, slavă, bizantină, turcă și română.

Ronay aduce însă în discuție și o bibliografie mai puțin uzitată, cel puțin pînă în 1972, în tema Dracula. Ea apare mai ales din nevoia autorului de a racorda tema lui Vlad Țepeș, Vlad Dracula cum îi zice cu consecvență, la teme politice actuale. Aici modelul pare a-i fi fost dat de exegeza politică a lui Wasson, care vrea să vadă cu orice preț în Dracula un roman politic, extinzînd interpretarea acestuia mult înapoi în istorie, pînă în veacul al XV-lea. Includerea lui Vlad Țepeș de către Gabriel Ronay în interpretarea lui Wasson este de fapt noutatea vizibilă și subliniată a cărții și slăbiciunea contribuției sale, pentru că dezvăluie o grilă nepotrivită. Țepeș a luptat contra pericolului răsăritean, al otomanilor, și nu împotriva Occidentului, așa cum vrea, după Wasson, Gabriel Ronay.

Identificările nepotrivite sînt caracteristice Adevărului asupra lui Dracula. Gabriel Ronay uită că nici o personalitate nu poate fi ruptă din context și că judecățile istorice nu pot ține numai de psihologie. Echivalarea problemelor unui stat mic și ale conducătorului său din epoca medievală cu problemele unor state mari și ale conducătorilor acestora din epoca modernă este o aventură de interpretare care poate fi privită ca o curiozitate, dar nu ca un veritabil gest științific.

Mult mai interesantă este aducerea în scenă a Elisabetei Bathory, chiar dacă și aici se forțează o echivalare imposibilă. Gabriel Ronay a încercat și aici o identificare. Dar trăsătura de unire dintre Elisabeta Bathory și Vlad Țepeș rămîne o imposibilitate. O persoană ca Elisabeta Bathory acționează condusă de viciu și de patimă, pe cînd omul politic se conduce după rațiuni de stat care-i îngrădesc libertatea de mișcare. Comparația este atît de absurdă încît apare semnul de întrebare : de ce n-a văzut-o și Gabriel Ronay ? Este adevărat că aducînd un nou exemplu de vărsători de sînge și legîndu-l de Carpați se întărea ideea unui atavism al locului, dar faptele sînt cu totul incongruente. Aducerea în scenă lîngă Țepeș a Bathoreascăi o înalță pe sanguinara aristocrată, dar îl scade pe Țepeș.

„Fecioara de fier" — unul din instrumentele de tortură conservate, folosite de Elisabeta Bathory

„Contesa Dracula"

Apariția în 1972 a trei cărți importante despre Vlad Țepeș, în S.U.A., Anglia, Italia, își are explicațiile ei. Am vrea să amintim aici că tema vampirică a căutat noi resurse pentru

Cultivarea filmului de orori, o caracteristică a filmului occidental. Imagine din „Lust for a Vampire", 1970

a se regenera. Asta mai ales în film, unde producția „dracu-leasca" a ajuns la peste 500 de titluri. În 1971 apar în Occident două filme despre Elisabeta Bathory ca personaj vampiric. Unul este intitulat Contesa Dracula (produs de Alexandru Pal și regizat de Peter Sasdy), celălalt, Fiicele întunericului, unde contesa Elisabeta și acolita ei, Ilona, comit cele mai odioase orori vampirice. O anume epuizare a materiei a dus la deschiderea unor filoane noi. Indirect și involuntar s-a semnalat și o anume inadecvare a figurii lui Țepeș la tipicul istoriei vampirice. Introducerea criminalei contese ungare Elisabeta Bathory în cartea lui Gabriel Ronay beneficiază de antecedente cinematografice, care-și au importanța lor.

În materie de bibliografie și climat vampiric, filmul a avut mereu un cuvînt greu de spus. Să fi fost gelos, noul specialist în Dracula, pe gloria draculescă a lui Țepeș și să-i fi oferit cu intenție un pandant? Este mai sigur că prin apelul la cazul Elisabetei Bathory s-a urmărit întărirea impresiei că munții Carpați și Transilvania sînt bune gazde ale cruzimii, ale ororii, ale excesului omucigaș. De aici și imprecizările etichetării celebrei contese, care nu ne este înfățișată ca o expresie a categoriei ei sociale, a clanului ei istoric, a bunului plac al trufașei nemești, ci ca „vampir carpatin". În plus, Elisabeta mai oferea avantajul că era legată de Bathoreștii transilvăneni, de unde și epitetul „transilvănean", care circulă fără motiv în carte. În fond, Gabriel Ronay putea insista în această direcție: Transilvania i-ar fi oferit numeroase exemple de execuții atroce, de chinuri cumplite și prelungite, de trageri în țeapă, de frîngeri pe roată, de împărțirea cadavrelor în patru părți și expunerea lor la drumul mare, cu adăugirea că românii n-au fost niciodată cei care le-au pus în aplicare, ci, de obicei, le-au suportat. Sadicele execuții ilustrează aceeași formă a sufletului și a minții care a dus la crimele sadice ale contesei. În cele din urmă, noutatea cărții Mitul lui Dracula este introducerea în scenă a Elisabetei Bathory, mai lesne identificabilă cu figurile vampirice decît prototipul „contelui de Bistrița": Țepeș.

Nebunia Bathoreștilor

Pentru români numele Bathory este familiar, dar nu e privit cu nici o simpatie. Mihai Viteazul a avut de a face în treburile sale politice și militare cu doi dintre Bathorești: cu Sigismund și cu vărul acestuia: cardinalul Andrei. Întreaga conduită a lui Sigismund, ajuns principe al Transilvaniei, vădește instabilitate și dezechilibru. Nici Andrei, cardinalul, n-a vădit mai multă minte, dar viața lui a fost mai scurtă. Ciocnindu-se cu armata lui Mihai și neavînd noroc, Andrei Bathory fuge între cei mai mari dușmani ai Bathoreștilor, secuii, de unde i se întoarce numai capul într-o desagă. Tradiția ne transmite că la vederea acestui cap, Mihai ar fi zis: „Săracul popă!" și a pedepsit pe ucigași. Dar aceasta nu este o dovadă că Andrei Bathory era mai bun decît vărul său. După Mihai Viteazul, asasinat în 1601, ajunge la tronul Transilvaniei încă un Bathoresc de pomină. În Muntenia el a intrat în 1610, adică atunci cînd crimele Elisabetei fuseseră dezvăluite. Scoaterea lui Gabriel Bathory din Țara Românească coincide cu procesul intentat în ianuarie 1611, complicilor contesei și condamnării ei. Este interesant de reținut că în jurul lui 1613 amîndoi Bathoreștii, atît Elisabeta cît și Gabriel, ies din scenă. Dezechilibrul psihic al familiei Bathory, predispoziția ei distructivă și sîngeroasă este întrupată plenar de Elisabeta și Gabriel Bathory. Înaintașul lor, Ștefan Bathory, care a fost un bun rege al Poloniei, nu face decît să sublinieze prin contrast boala familiei. Căsătorită din vreme cu un logodnic faimos, dar sub pretențiile Elisabetei, aceasta a avut patru copii din această căsătorie. După moartea soțului, Elisabeta devine ceea ce a consacrat-o istoria psihopatiei criminale. Jocurile ei sanguinare de mai înainte, încurajate de absența soțului, devin din ce în ce mai dese, mai întinse și mai sîngeroase. Înaintarea în vîrstă, nebunia de a căuta secretul întineririi în sînge de fecioară, a dus-o pe frumoasa aristocrată la cele mai inimaginabile crime. Numele ei a intrat în tratatele de antropologie criminală. Deși s-a ocupat de Țepeș cu destulă informație, trebuie să-i dăm mai multă crezare transfugului Gabriel Ronay atunci cînd se ocupă de crimele contesei unguroaice Elisabeta Bathory, pentru că în această chestiune el se află la el acasă. Altfel zis, izvoarele lui sînt demne în acest caz de toată încrederea.

Reproducem spre edificarea cititorului două capitole din Adevărul asupra lui Dracula de Gabriel Ronay, cu atît mai edificatoare cu cît autorul e de aceeași naționalitate cu sîngeroasa contesă. Știrile lui vin din sursă sigură*).

*) Acest caz unic a fost recent prezentat de Paul Ștefănescu în volumul „În slujba vieții și adevărului", vol. III, Editura medicală, 1986, din punct de vedere strict științific.

O reconstituire picturală a crimelor aristocratei criminale Elisabeta Bathory realizată în secolul al XIX-lea de Istvan Csok. În contradicție cu documentele, pictorul introduce și participanți masculini

Cap. 13
Cele 650 de fecioare dispărute

Contesa și complicii ei ucideau cîte cinci fete pe săptămînă sau chiar mai multe; în aceste condiții nu e de mirare că nu se mai găseau servitoare în vecinătatea castelului Bathory, cu atît mai mult cu cît vrăjitoarea Darvulia insista să fie angajate numai fetele foarte tinere „care nu gustaseră încă din plăcerile dragostei". Cei care se ocupau cu recrutarea fetelor mergeau din sat în sat răscolind întreaga țară în căutarea unor fete atrăgătoare.

„Mai mult Dorka și celelalte femei mergeau în căutarea fetelor", declara la proces Ficzko, slujitorul contesei. „Le vorbeau fetelor de condițiile bune de serviciu [la castel]... De fapt toate femeile de prin sate se grăbeau să facă rost de servitoare pentru Înălțimea Sa. Fata uneia din aceste femei a fost ucisă, și femeia n-a mai vrut să trimită alte fete. Eu însumi am fost de șase ori să adun fete împreună cu Dorka. Doamna Jan Barsony se ducea să angajeze fete pentru castelul de la Taplanfalva; o femeie slovacă din Sarvar, precum și soția lui Matyas Eotvos, care locuia vizavi de conacul de la Zalai, angajau și ele fete.

Doamna Istvan Szabo a adus și ea fete, printre care și pe propria ei fiică. Fata a fost ucisă și doamna Szabo știa de la început că așa se va întîmpla; totuși a continuat să angajeze nenumărate fete. Doamna Gyorgy Szabo și-a dat fata în slujbă la castelul Csejthe. Fata a fost ucisă și femeia n-a mai adus alte fete. Și Ilona [Jo] a adus o mulțime de fete la castel. Kata [Beniczky] n-a angajat niciodată fete, ea nu făcea decît să le înmormînteze pe cele ucise de Dorka".

Din mărturiile celorlalți complici ai contesei a reieșit că numărul femeilor care angajau fete era mult mai mare. Dorka însăși a amintit de o anume doamnă Koechi care angaja croitorese și servitoare din satul Domolk, în timp ce Kata Beniczky a declarat sub jurămînt că, „în afară de femeile care se ocupau în permanență cu angajarea fetelor pentru castel, mai recrutau fete și o anume doamnă Liptai și o doamnă Kardocha". Unele femei mai zeloase căutau și prin cartierul evreiesc din Viena și au angajat cîteva fete pentru conac, deși prin tradiție numai țărăncuțele robuste erau angajate ca servitoare.

Femeile care se ocupau cu angajările erau în majoritate văduve mai în vîrstă fără un venit regulat, care considerau că sarcina de a aduna „servitoare" pentru puternica contesă Bathory era o cinste, iar plata generoasă. Cele mai lacome, precum și cele care cunoșteau secretul și nu aveau nici un scrupul, erau momite cu daruri, fuste, haine de blană sau chiar monezi de aur. Părinții erau ușor de convins să-și dea fetele la castel în slujba puternicei văduve a contelui Nadasdy, iar cadourile, haine, capre sau miei, făceau despărțirea mai ușoară. Astfel, o vreme, au existat destule fete prin împrejurimi care să satisfacă instinctele ucigașe ale contesei și care să-și dea sîngele pentru băile ei de frumusețe. Dar eforturile nesfîrșite ale contesei nu puteau opri decăderea. Ridurile se în-

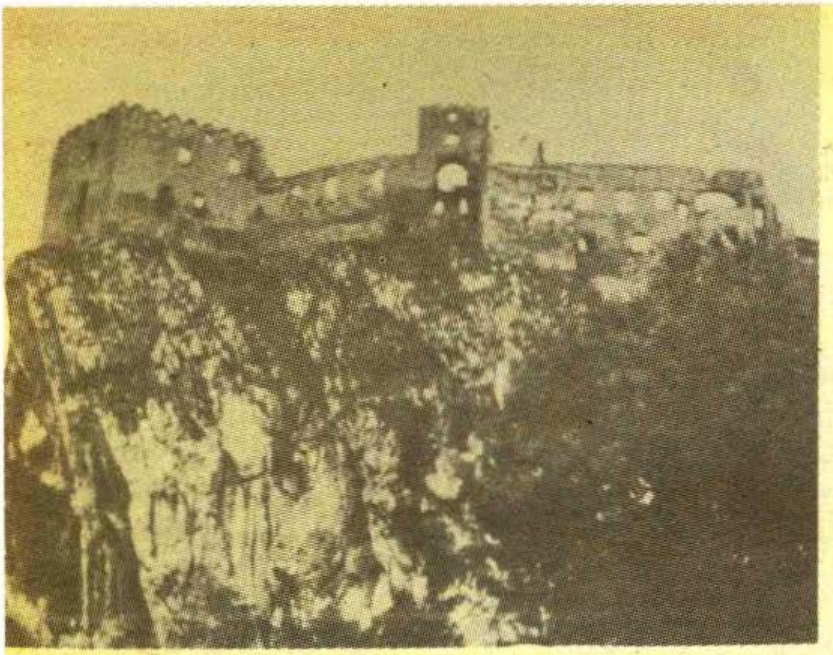

Gravură reprezentînd castelul Beckov, unde s-au petrecut multe din atrocitățile citate în procesul Elisabetei Bathory-Nadasdy

multeau, pielea începea să atîrne, și nici chiar oglinda ei magică nu-i putea ascunde faptul că și ea, ca orice femeie muritoare, ajunsese la vîrsta de mijloc. A fost cuprinsă de disperare realizînd că, în ciuda averii, a puterii și a privilegiilor ei aristocratice, tinerețea o părăsea. Această criză emoțională de adîncime a fost accentuată de moartea vrăjitoarei Darvulia la al cărei sfat începuse să facă băi în sînge de fecioară. Întreaga ei lume părea că se prăbușește în jurul ei. Forțele misterioase ale vieții și tinereții din sîngele omenesc n-o ajutaseră. Viața ei, atît de strîns legată de credința în magia sîngelui, părea să nu mai aibă nici o valoare.

Amar deziluzionată, contesa a luat-o în primire pe Erzsi Majorova*) care îi cîștigase încrederea cu fierturile, incantațiile și cunoștințele ei în materie de magie vrăjitorească, și a amenințat-o cu moartea. Dar vrăjitoarea pădurii a fost la înălțime și, dînd dovadă de o remarcabilă forță de pătrundere, a asigurat-o pe contesă că nu proprietățile magice ale sîngelui de fecioară erau de condamnat, ci mai degrabă felul de sînge pe care îl folosise sfătuită de Darvulia. Sîngele unor țărăncute nu poate face minuni, i-a spus ea contesei, sugerîndu-i să folosească pentru băile ei din zori sînge albastru scurs din venele unor fete de obîrșie nobilă. În cîteva luni contesa își va recăpăta frumusețea și prospețimea pielii, i-a promis ea. Contesa, la rîndul ei, înnebunită de teama bătrîneții, s-a agățat cu bucurie de speranța de a găsi în sfîrșit mult căutatul și adevăratul „elixir al tinereții".

Formula propusă de vrăjitoarea pădurii sugerează supraviețuirea în văile Carpaților a vechii tradiții a sîngerărilor terapeutice menționată de Sir Thomas Malory. Desigur, nu se punea problema să fie atrase „fiice de rege", ca în cazul „doamnei bolnave" din castelul francuzesc; complicii contesei au atras și au răpit zeci de fete de origine nobilă. Astfel a început vînătoarea de fecioare din familii alese, și, în curînd, căzile contesei Bathory erau din nou pline cu sînge de fecioare.

„Ei [cei care procurau fete] au adus-o la Csejthe pe sora mai mică a unui nobil pe nume Gergely Janosi", a declarat la tribunal doica Ilona. „Au mai fost aduse și două fete de nastere ilustră de la Veche și alte două de la Chegber; dintre acestea din urmă doar una a fost ucisă. Au adus și o fată de la Polian; doamna Barsony a adus o fată înaltă, frumoasă, fiica unui nobil, și au ucis-o și pe ea". După spusele ei, doica Ilona a fost părtașă la uciderea a aproximativ cincizeci de fete din familii nobile.

Cînd procurarea de fete de obîrșie aleasă în acest fel a devenit imposibilă, contesa Elisabeta le-a poruncit „descoperitorilor ei de talente" să-și concentreze eforturile spre casele micii nobilimi sărăcite. Puternica doamnă de la Csejthe invita ea însăși la castel fiice de nobili mai mărunți: în iarna anului 1609 vreo douăzeci și cinci de fiice de baron au venit să învețe bunele maniere în societate de la văduva generalului Nadasdy.

Pentru că moartea fetelor aflate în grija ei nu putea să nu stîrnească un interes deosebit, contesa Elisabeta a acuzat-o pe una din fete că a ucis pe alte două pentru a le lua bijuteriile, după care, arestată de gealații contesei, s-ar fi sinucis. Faptul că trupurile fetelor erau foarte mutilate și secătuite de sînge nu a fost menționat, și nici unul din judecătorii regelui nu putea să pătrundă în castelul Bathory și cu atît mai puțin să-i pună întrebări Înălțimii Sale, contesa.

Înșelătoriile de genul acesta nu puteau fi însă repetate fără riscuri neprevăzute, căci fetele de familie nobilă nu puteau fi făcute să dispară la fel de ușor ca fetele de la țară. După torturarea și uciderea brutală a foarte tinerei contese Zichy din Ecsed, procurarea de fecioare din familii nobile devenea din ce în ce mai dificilă. În disperarea lor, Dorka și doica Ilona au recurs chiar la siretlicuri: îmbrăcau cîte o țărăncuță în hainele elegante ale vreunei nobile ucise și, în semi-obscuritatea camerei de tortură, o prezentau drept o doamnă de companie nou sosită.

★

Băile demențiale în sînge nobil nu au dat rezultatele așteptate, astfel că piedicile pe cale le întîmpina contesa în încercarea ei de a-și continua actele de vampirism deveneau insurmontabile. Reușise să-i pună la punct pe reverendul Major, capelanul răposatului ei soț care îi denunțase crimele în public, și pe reverendul Andras Berthoni, bătrînul pastor luteran de la Csejthe, cu ordinul peremptoriu: „Nu mă întreba cum au murit. Nu trebuie decît să le îngropi!" Preotul octogenar nu putea s-o înfrunte pe „Tigroaica de la Csejthe" și a îngropat, pe

*) **Văduvă a arendașului de la Miava, numele este o corupție a cuvîntului unguresc „majoros" (fermier, arendaș) la care s-a adăugat sufixul slovac feminin — ova. Numele ei real nu ne-a parvenit.**

ascuns si în timpul noptii, după cum primise poruncă, zeci de fecioare nevinovate pe care contesa le secătuise de sînge. Cele îngropate în cimitirul satului sau în criptă, sub biserica castelului, au fost trecute de pastor în registrul castelului cu succinta observație că moartea le fusese provocată de cauze necunoscute. Într-una din rubrici el a notat că într-o singură noapte înmormîntase nouă fete, care toate muriseră din „cauze necunoscute și misterioase".

Totuși, pentru a-și ușura conștiința, a pus pe hîrtie bănuielile îngrozitoare pe care le avea în legătură cu soarta celor nouă fete, și a ascuns nota printre documentele mai puțin importante ale parohiei în speranța că succesorul lui le va găsi — și va acționa. Succesorul lui, reverendul Janos Ponikenusz, care înmormîntase el însuși cîteva victime de-ale contesei fără să bănuiască nimic, a găsit mai tîrziu această însemnare. I se confirmau astfel propriile bănuieli, create de porunca contesei de a îngropa după datină o fată îngrozitor de mutilată și de a-i explica moartea în predică spunînd că fusese pedepsită pentru nesupunere.

Reverendul Ponikenusz a refuzat să înmormînteze fata și a denunțat de la amvon faptele ticăloase ale contesei. Urmînd sfatul predecesorului său, el a cercetat și vechea criptă de sub biserica castelului, unde se afla mormîntul contelui Kristof Orszagh și a găsit acolo nouă lăzi de lemn cu rămășițele unor fete ucise. Duhoarea trupurilor în putrefacție era de nesuportat, nota el într-un raport către superiorul său eclesiastic, abatele Elias Lanyi. Scrisoarea a fost, însă, interceptată de oamenii contesei și nu a ajuns niciodată la destinație. După acest incident, după cum declara la proces un martor, Tamás Zima, trupurile tuturor fetelor ucise la Csejthe au fost duse și îngropate în satul Lezeticze din apropiere.

La Keresztur, în Burgenland, reverendul Pyrethräus a refuzat să facă îngropăciune creștinească nenumăratelor fete care muriseră la castel „în condiții misterioase", în ciuda amenințărilor și lingușirilor contesei, care îi plătea leafa. El a refuzat să dea împărtășania stăpînei castelului, dar nu a putut pune capăt înmormîntărilor secrete.

Predicile furibunde ale preoților nu o impresionau din cale-afară pe contesa Elisabeta, dar refuzul lor de a le îngropa pe fetele ucise și dificultățile crescînde pe care le întîmpina cînd încerca să scape de ele au început s-o îngrijoreze. Din cauza insistențelor ei macabre de a se respecta întocmai ritualul creștinesc de înmormîntare, fecioarele ucise au fost la început îngropate de studenți seminariști care cîntau psalmi funebri și oficiau slujba de înmormîntare așa cum se cuvenea unor bune creștine. Dar insistența contesei ca înmormîntările să aibă loc noaptea și explicațiile șoptite ale oamenilor ei în legătură cu necesitatea înmormîntării pe ascuns a victimelor unei „epidemii îngrozitoare" au trezit bănuieli de magie neagră — o acuzație pe care nici chiar contesa Bathory nu o putea ignora. În consecință, Kata Beniczky, doica Ilona și Dorka au fost însărcinate să îngroape fetele cu psalmi și lamentații funebre.

Portretul Elisabetei Bathory (după originalul din Castelul Csejthe — Cehoslovacia), aflat în depozitul Muzeului de Stat din Budapesta

La Viena, zvonurile și creșterea subită a numărului trupurilor care trebuiau să dispară, în special după instalarea „custii" la conacul familiei Nadasdy din Augustinerstrasse, le-au obligat pe Dorka și pe Kata Beniczky să arunce cadavrele vlăguite ale fetelor pe cîmp noaptea și să dispară înainte de a le vedea cineva.

Ficzko a mărturisit că a aruncat cinci fete, ucise la Csejthe, într-un siloz de cereale, a îngropat două fete în

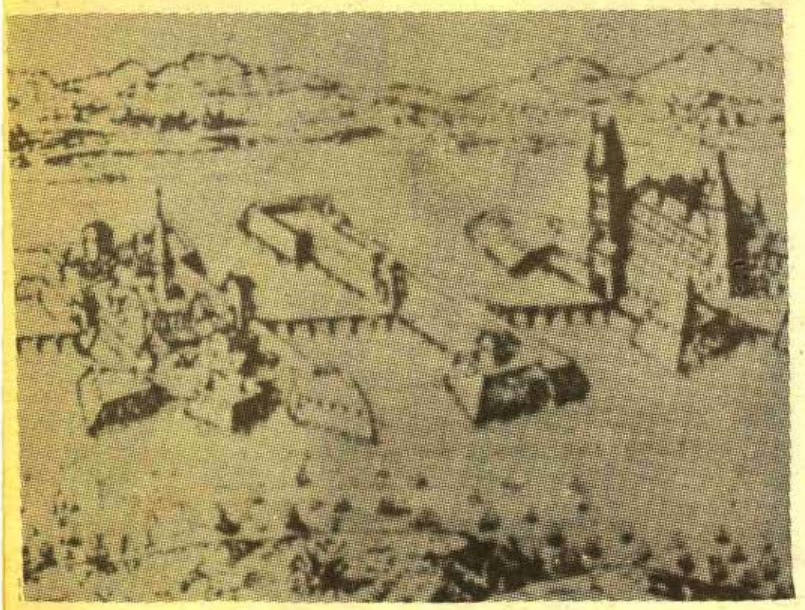

Castelul Ecsed unde s-a născut Elisabeta Bathory, vizitat adesea de contesa sîngeroasă

..grădina de zarzavat de lîngă canal", și încă două în timpul nopții în cimitirul de la Lezeticze. A mai ajutat la înmormîntarea unei fete la Podolia, a altor două la Keresztur și a uneia la Sarvar. Dar el a mai adăugat că „ceilalți au îngropat fete la castelele de la Lezeticze, Keresztur, Sarvar și Beczko, și peste tot prin împrejurimi".

Și Dorka, în mărturia de la proces, a vorbit de fete ucise și aruncate în silozuri de grîu sau transportate la Lezeticze și înmormîntate acolo noaptea. Dar Kata Beniczky, spălătoreasa contesei și cea care se ocupa în mod special cu dispariția trupurilor, a fost cea care a dezvăluit confuzia contesei puțin timp înainte de arestare, confuzie provocată de acuzațiile mincinoase ale reverendului Ponikenusz. „Ele au ucis cinci fete [de naștere nobilă], numai Dorka știe cum, căci era cu ele", le-a spus ea judecătorilor.

Dar în loc ca trupurile să dispară pe ascuns ca de obicei, „ele au fost înghesuite sub un pat într-un dormitor și s-a turnat ceară peste ele. Contesa Elisabeta a mai poruncit să li se ducă mîncare în fiecare zi ca și cum ar fi fost vii, deși ele muriseră de multă vreme. Apoi Înălțimea Sa a plecat la Sarvar și a poruncit să fie îngropate sub castel. Dar nu am putut împlini porunca, într-atît eram de îngrozită; bietele trupuri zăceau acolo și duhoarea umplea tot castelul. Pînă la urmă, în numele Domnului și cu ajutorul altor servitori le-am îngropat noaptea într-un puț cu grîu. Dorka a îngropat o fată lîngă canal, dar cîinii au scos trupul afară".

În iarna anului 1610 patru fete ucise au fost aruncate de pe meterezele castelului Czejthe în calea lupilor hămesiți; acest act reflectă aceeași neglijență și, în ultimă instanță, aceeași încredere confuză în descîntecele magice ale vrăjitoarei Majorova. Țăranii din Csejthe, care erau îngroziți de blestemele Majorovei, atribuind moartea fetelor, ale căror trupuri fuseseră găsite stoarse de sînge, vampirilor care le bîntuiau pădurile, au fost brusc zgîlțîiți din apatia lor prelungită. De ani de zile zeci de fete mureau în condiții misterioase, și umbla zvonul că trupurile dezgropate ale cîtorva dintre ele au fost găsite „în stare vampirică" și nu erau încă total descompuse. Vești similare veneau și din alte sate din Carpați, și peste tot cimitirele erau protejate de flamuri sacre și de alte accesorii bisericești împotriva vampirilor. Dar, sub impactul predicilor pastorului Ponikenusz și al descoperirii celor patru fete de sub meterezele castelului, oamenii din Csejthe și-au luat inima în dinți și au trimis regelui un denunț împotriva contesei Bathory.

★

Zvonuri despre băile de sînge ale contesei și despre crimele comise cu ajutorul „Fecioarei de Fier" au ajuns la urechile regelui și pe alte filiere. Reverendul Ponikenusz a reușit să trimită pe ascuns Lordului Palatin mesajul secret al răposatului pastor Berthoni, găsit în arhivele parohiei. Declarația răposatului preot, precum și alte dovezi, l-au determinat pe Palatin, contele Thurzo, vărul contesei, să acționeze rapid. Probabil că nu i-a fost ușor să ia o hotărîre. În iarna anului 1610, imediat după Crăciun, Lordul Palatin s-a dus la castelul Csejthe și a interogat-o formal pe contesă în legătură cu moartea celor nouă fete mari de care amintea pastorul Berthoni în mesajul său secret. Acest document forma baza acuzațiilor împotriva contesei, dar ea a fost avertizată că există bănuiala că numărul fetelor ucise de ea se ridica la cîteva sute.

Într-adevăr, complicii ei, arestați și interogați de oamenii Lordului Palatin, au recunoscut imediat crimele, și au cerut îndurare, spunînd că au acționat sub amenințare. Ficzko a declarat că „nu am ucis femei, dar am ucis treizeci și șapte de fete" *). Doica Ilona a recunoscut că „omorîse foarte multe", dar n-a vrut să socotească numărul exact, în timp ce Dorka a mărturisit că ucisese „treizeci de servitoare, cameriste și croitorese". Kata Beniczky a dat o cifră în jur de cincizeci ca fiind totalul fetelor ucise. Sara Baranya, servitoare, martoră a acuzării, a declarat că numărul fetelor ucise se ridica pînă la optzeci. Dar numărul real a fost dezvăluit de martorul Jakab Szilvassy din Csejthe, care văzuse cu ochii lui „o listă sau un tabel într-un ser-

*) **În realitate, el nu a făcut decît să pună capăt zilelor unor fete cumplit de mutilate, căci nu i se permitea să participe la torturi sau la crimele rituale.**

tar de-al contesei în care numărul fetelor ucise se ridica la 650, număr scris de mîna Înălțimii Sale". Cifra a fost confirmată și în depoziția unei servitoare numite Zsuzsanna.

Contesa Elisabeta a respins însă cu trufie acuzațiile, spunînd că mărturisirile complicilor nu sînt nimic mai mult decît invențiile dușmanilor ei. Cînd ruda ei, Palatinul, mînios, i-a arătat nota răposatului pastor Berthoni, ea a recunoscut că poruncise îngroparea pe ascuns a nouă fete, dar a explicat cu ușurință acest lucru spunînd că fusese vorba de o epidemie primejdioasă a cărei răspîndire a trebuit să fie împiedicată cu orice preț. Bătrînul pastor era prea înaintat în vîrstă ca să rețină toate amănuntele. Cît despre acuzațiile de tortură și băi de sînge, nu erau decît niște scorneli ridicole. Se considera departe de a fi învinsă și lupta cu toată șiretenia și măiestria unui asasin psihopat strîns cu ușa. Nu era pregătită să renunțe la „elixirul tinereții", ultima speranță de a-și recăpăta frumusețea, cu atît mai mult cu cît știa că Palatinul n-o putea aresta pe văduva unuia dintre cei mai distinși nobili protestanți din țară fără un Act al Parlamentului. Și era convinsă că Parlamentul, averea ei, influența de care se bucura familia ei și rudele ei protestante vor apăra o Bathory împotriva autorității unui rege catolic parvenit.

Dar contesa Elisabeta făcea o gravă eroare în raționamentele ei. Climatul politic din țară se schimbase după pacea de la Viena din anul 1608. Nelegiuirile din anii imediat următori invaziei turcești dispăreau cu repeziciune, iar privilegiile și excesele magnaților erau reduse simțitor de măsurile luate de regele Matei al II-lea. Reunificarea teritoriilor catolice din vest și a celor protestante din nord și din răsărit sub autoritatea Coroanei catolice a dat un nou avînt campaniei anti-protestante a Habsburgilor, iar contesa Bathory făcea parte dintr-o ilustră familie protestantă. Undele de șoc ale reprimării brutale a răscoalei țăranilor protestanți din Austria de Sus au pătruns cu oarecare întîrziere și în Ungaria. În multe părți ale țării luteranii erau privați de averile lor, predicatorii erau trimiși la spînzurătoare. Cazul contesei Elisabeta a fost folosit de cardinalul Forgach, conducătorul contra-Reformei de la sfîrșitul primei decade a secolului al șaptesprezecelea,

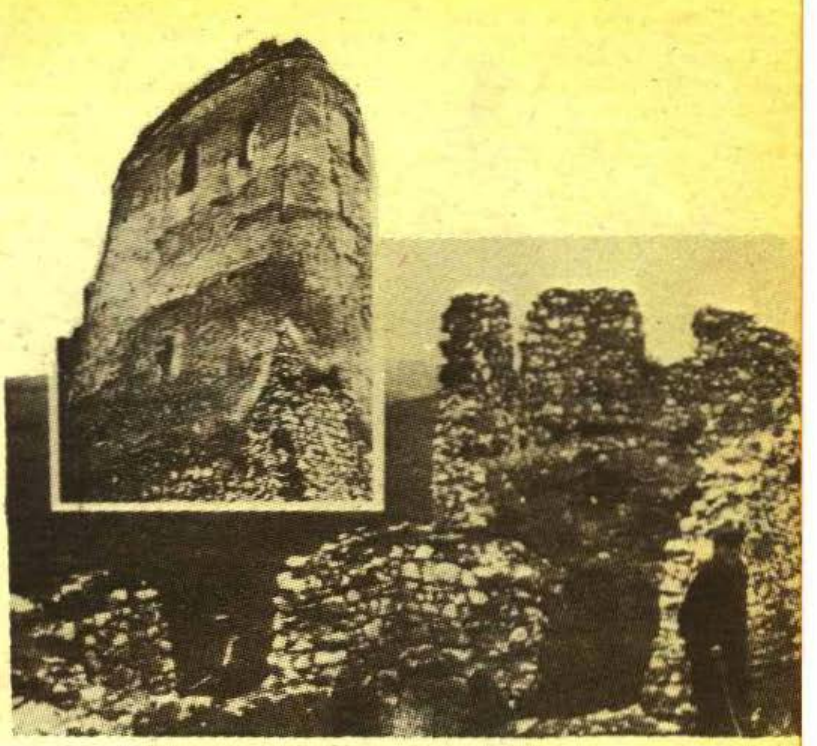

Ruinele castelului Csejthe unde aristocrata Elisabeta Bathory își avea una din camerele ei de tortură

în încercarea lui de a-l scoate din funcție pe „ereticul" Lord Palatin. Nu a reușit decît să-l lipsească pe contele Thurzo de multe din prerogativele prin care ar fi putut s-o sprijine pe verișoara sa protestantă.

Parlamentul, reunit în grabă la sfîrșitul lunii decembrie 1610, a dat ascultare, sub presiunea facțiunii catolice, mărturiilor administratorului castelului Csejthe și lui Megyeri „cel Roșu", tutorele fiului contesei Elisabeta, Paul. Primul a prezentat reclamațiile țăranilor de la Cseithe, iar cel de-al doilea cazul uneia dintre fetele ucise. Departe de a veni în ajutorul văduvei eroului național, contele Nadasdy, Parlamentul și-a exprimat oroarea față de actele ei bestiale și criminale și a luat notă cu indignare de faptul că tortura și vărsa sînge de fete din familii nobile.

Lordul Palatin se afla tocmai într-o consfătuire cu cei mai influenți dintre nobili pentru găsirea unei formule de salvare a aparențelor, cînd a sosit la Pojony (Bratislava) un emisar al regelui prin care i se poruncea să se întoarcă la Csejthe și să-i pedepsească pe toți cei vinovați.

Raportul oficial datat 7 ianuarie 1611 și păstrat mai tîrziu în Arhivele Imperiale secrete de la Viena, suna astfel : „Luînd cunoștință de acesta [de ordin], Înălțimea Sa a luat cu sine pe contele Miklos Zrinyi și pe contele György Grugeth, ginerii contesei Elisabeta, împreună cu slujitori special aleși de ei, precum și pe Imre Megyeri, și, părăsind Dieta cu o suită considerabilă de servitori și soldați, s-a îndreptat spre Csejthe. Îndată ce a intrat în castel s-a putut convinge că martorii spuseseră adevărul".

Căci Palatinul, însoțit de pastorul Ponikenusz și condus de oamenii castelului care cunoșteau toate trecerile secrete, a fost dus prin vastul labirint subpămîntean pînă la camera de tortură a contesei. Acolo a găsit o fată înaltă, cu părul blond, zăcînd moartă pe podea. Părul îi era smuls cu suvițele din cap, sînii tăiați, coapsele și organul genital arse, pielea sfîșiată. „N-ar fi recunoscut-o nici propria ei mamă", nota un funcționar regal îngrozit.

Pereții erau stropiți cu sînge, iar mecanismul Fecioarei de Fier era gata întors, pregătit pentru alte ore de funcționare. În apropiere, oamenii Palatinului au mai găsit două fete dezbrăcate, „torturate în chip

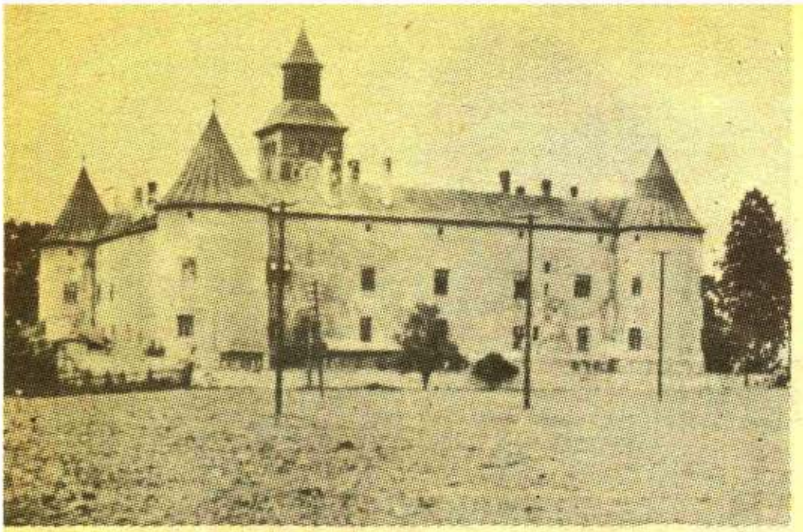

Castelul Bytca în al cărui turn s-a judecat procesul sîngeroasei contese maghiare şi al complicilor ei

asemănător şi zăcînd în agonie. Şi acolo au găsit-o şi pe contesa Nadasdy". În raport se mai spunea că, jos într-o pivniţă, funcţionarii au mai găsit cîteva fete ţinute acolo fără hrană şi apă pentru următoarea şedinţă de tortură a Înălţimii Sale, contesa.

„Văzînd semnele cruzimilor ei cumplite şi bestiale, Înălţimea sa a fost indignat. Ţinînd sfat cu membri ai suitei sale, a hotărît ca văduva contelui Nadasdy, o femeie însetată de sînge şi fără Dumnezeu, fiind prinsă asupra faptului, să fie arestată, şi a condamnat-o la întemniţare pe viaţă la castelul Csejthe.

A mai ordonat, de asemenea, ca Janos Ficzko, Ilona [Jo], Dorottya [Szentes] şi Kata [Beniczky], complicii şi ajutoarele ei în îngrozitoarele măcelăriri, pe care ei înşişi le recunoscuseră, să fie trimişi în faţa tribunalului şi, pentru faptele lor oribile, să li se dea cea mai aspră pedeapsă pentru ca astfel să se facă dreptate şi pentru ca alţii să fie împiedicaţi să mai facă asemenea ticăloşii".

Măsurile luate de Lordul Palatin al Ungariei erau, în intenţie, foarte asemănătoare cu pedeapsa dată celor din castelul din Franţa în povestea cavalerească a lui Thomas Malory, cei care fuseseră loviţi de mînia lui Dumnezeu pentru că „vărsaseră sînge de fecioare". După uciderea celor şaizeci de fecioare frumoase care trebuiseră să umple cîte un vas cu sîngele lor, n-a mai rămas nimeni în castel, „nici bărbat, nici femeie care să nu fi fost ucişi de mînia lui Dumnezeu". Dar în cazul Femeii Vampir de la castelul Csejthe, vocea mîniei lui Dumnezeu şi a omenirii îngrozite — limpede auzită de pastorii protestanţi — a fost înăbuşită de funcţionarii bisericeşti şi laici. Consideraţii de religie şi privilegii de clasă au cîntărit mai greu decît uciderea prin vărsare de sînge a celor 650 de fete nevinovate. Viaţa contesei Elisabeta Bathory a fost cruţată. Încă o dată, s-a dovedit că sîngele apă nu se face.

Cap. 14
1 611 : Un proces ciudat

a 2 ianuarie 1611, orăşelul Bicse, de lîngă Csejthe, a fost martorul unui proces ciudat. Trei complice ale contesei Elisabetha Báthory: Ilona Jo, Dorka Szentes şi Kata Beniczky, şi slujitorul Janos Ujvary, care nu făcuseră decît să îndeplinească sau să anticipeze poruncile Înălţimii Sale, se aflau în faţa judecătorilor. Contesa Elisabeta, găsită vinovată de vampirism şi crimă în masă de către însuşi Lordul Palatin, nu se afla pe banca acuzaţilor.

Erau acolo optsprezece înalţi judecători şi juraţi, sub preşedinţia Prea Onoratului Theodaz Szirmiai de Szulyo, judecător în Curia Regală. Contrar unei tradiţii bine stabilite, autorităţile eclesiastice au renunţat la dreptul de la interoga şi de a judeca pe acuzată cu un tribunal bisericesc, deşi acuzaţiile includeau vrăjitorie, vampirism, ucidere rituală şi magie sîngeroasă — componentele clasice ale proceselor de vrăjitorie.

Reprezentantul regelui a cerut ca şi contesa Elisabeta, prinsă **in flagrante delicto**, să fie prezentă pe banca acuzaţilor, dar în zadar. Lordul Palatin, conştient de ruşinea care ar fi pătat ilustrul nume al familiilor Bathory şi Nadasdy, a salvat-o pe Doamna de la Csejthe de dezonoarea unui proces public. „Atîta vreme cît voi fi Lord Palatin al Ungariei, acest lucru nu se va întîmpla", a declarat el. „Familiile care au adus ţării atîtea înalte onoruri pe cîmpurile de luptă nu vor fi dezonorate de umbra năclăită de sînge a acestei bestii... În interesul viitoarelor generaţii ale familiei Nadasdy, totul trebuie făcut în mare secret. Dacă ar judeca-o un tribunal, întreaga Ungarie ar afla de crimele ei, şi s-ar putea spune că a-i cruţa viaţa contravine legilor noastre. Dar, pentru că i-am văzut crimele cu propriii mei ochi, sînt nevoit să renunţ la intenţia de a o trimite într-o mînăstire pentru tot restul vieţii".

Potrivit stenogramelor, procesul a început cu citirea unor fragmente din mărturiile acuzaţilor. Depoziţiile martorilor au fost şi ele ascultate de curte, după care judecătorii au trecut la interogarea acuzaţilor, care nu au dezminţit adevărul celor mărturisite în faţa lui Gaspar Bajaky, administratorul castelului de la Bicse, şi a lui Gaspar Kardos, notar public, şi consemnate de dl. Daniel Eördeögh. Acuzaţii au mai ţinut să adauge că nu făcuseră decît să îndeplinească poruncile contesei Elisabeta şi că acţionaseră sub ameninţările şi presiunile ei.

Mărturiile şi depoziţiile au evitat, totuşi, actele de vampirism şi băile de sînge ale contesei. Reprezentantul regelui insista ca ei să fie interogaţi mai precis în legătură cu aceste acuzaţii şi cu numărul de fete de familie nobilă care fuseseră ucise, dar

Lordul Palatin s-a impotrivit spunînd că nu erau necesare astfel de amănunte care nu făceau decît să prelungească inutil procesul. Pe de altă parte, doamnele de companie ale contesei Elisabeta, care ştiau de crimele şi de băile ei de sînge şi al căror cuvînt ar fi cîntărit greu în faţa nobililor judecători, nu au fost invitate să depună mărturie la proces.

După un proces care a durat cinci zile şi îndelungi deliberări, judecătorii au dat sentinţa obligatorie, condamnîndu-i la moarte pe acuzaţi. Sentinţa suna astfel : „Înălţimea Sa, contele György Thurzo de Bethlenfalva, a fost ales în unanimitate de către toate Stările Ţării în funcţia de Lord Palatin, pentru a proteja fără teamă şi părtinire, după Dumnezeu şi Maiestatea Sa regele, pe toţi oamenii de bună credinţă şi pentru a pedepsi pe cei răi. De aceea, Înălţimea Sa, nedorind să rămînă orb şi surd la crimele împotriva sîngelui omenesc şi la cruzimile înfiorătoare şi nemaiauzite la vreo femeie de cînd există această lume, pe care Elisabeta Bathory, văduva mult stimatului şi preţuitorului Ferencz Nadasdy, le-a comis împotriva servitoarelor ei, precum şi a altor femei şi suflete nevinovate, dintre care a trimis pe lumea cealaltă un număr aproape incredibil, a poruncit o cercetare amănunţită a acuzaţiilor făcute împotriva contesei Nadasdy.

Adevărul acestor acuzaţii a fost dovedit de mărturiile propriilor ei servitori...

Pentru că mărturiile lor voluntare, precum şi cele făcute sub tortură, împreună cu dovezile date sub jurămînt de martori le-au dovedit vinovăţia fără putinţă de tăgadă, o vinovăţie care depăşeşte tot ce înseamnă răutate şi cruzime, adică crimă, măceláriri şi torturile cele mai cumplite şi mai diverse, şi pentru că aceste crime trebuie pedepsite cu cele mai grele pedepse pe care le îngăduie legea, hotărîm :

În primul rînd Ilonei [Jo]* apoi Dorottyei [Szentes]**, ca principale complice în aceste crime sîngeroase şi potrivit legilor care orînduiesc pedepsirea ucigaşilor, să li se smulgă de către călău cu un fier încins degetele de la mîini, pe care le-au folosit ca instrumente în atîtea torturi şi măceláriri şi pe care şi le-au mînjit cu sînge creştinesc ; apoi să fie aruncate de vii în foc.

În ceea ce-l priveşte pe Ficzko [Janos Ujvary], din cauza tinereţii lui şi a complicităţii la mai puţine crime, îl condamnăm la moarte prin decapitare. Trupul său, seçătuit de sînge, să fie dus lîngă cele ale complicilor lui acolo unde vom porunci să fie ars.

Katalin [Beniczky], fiind dezvinovăţită de cele două femei şi neputînd fi condamnată numai pe baza acuzaţiilor lui Ficzko, va fi ţinută în temniţă pînă cînd i se vor pune aduce acuzaţii care să poată fi dovedite.

Această sentinţă a fost făcută publică şi citită acuzaţilor, după care a fost imediat pusă în aplicare şi îndeplinită. Declarînd toate acestea, şi pentru ca asemenea lucruri să nu se mai întîmple în viitor, semnăm acest document cu propria noastră iscălitură şi o pecetluim cu sigiliul nostru, înaintînd o copie Înălţimii Sale, Lordul Palatin, iar alta pentru a fi făcută publică. Anno Domini 7, Ianuarie, 1611, în oraşul de tîrg Bicse".

★

Influenţa combinată a familiei Bathory şi a familiei Nadasdy a făcut minuni. Contesa a fost nu numai salvată de umilinţa şi dezonoarea unui proces de asasinat, dar actele ei de vampirism şi de crimă rituală nu au fost consemnate în documentele procesului. Încercările ei de otrăvire şi practicile vrăjitoreşti au fost menţionate în treacăt, dar niciodată investigate în amănunt. Referirea făcută la ea în sentinţă ca la „o femeie însetată de sînge, o femeie fără Dumnezeu, [care a fost] prinsă asupra faptului la castelul Csejthe, a fost o concesie făcută reprezentantului indignat al Habsburgilor catolici, interesat mai degrabă să exploateze acuzaţiile în favoarea unei campanii anti-protestante, decît de susceptibilităţile familiei domnitoare a Ungariei.

Dar cu ocazia unei confruntări brutale cu contesa Elisabeta, care încerca între timp să scape de la Csejthe la vărul ei, Gabriel Bathory, prinţ de Transilvania, Palatinul n-a mai lăsat nici o umbră de îndoială să planeze asupra hotărîrii sale de a o pedepsi. „Tu, Elisabeta, eşti ca o fiară sălbatică", i-a spus el în prezenţa reprezentanţilor Stărilor Ţării şi a puternicelor ei rude. „Te afli în ultimele luni ale vieţii. Tu nu meriţi să respiri

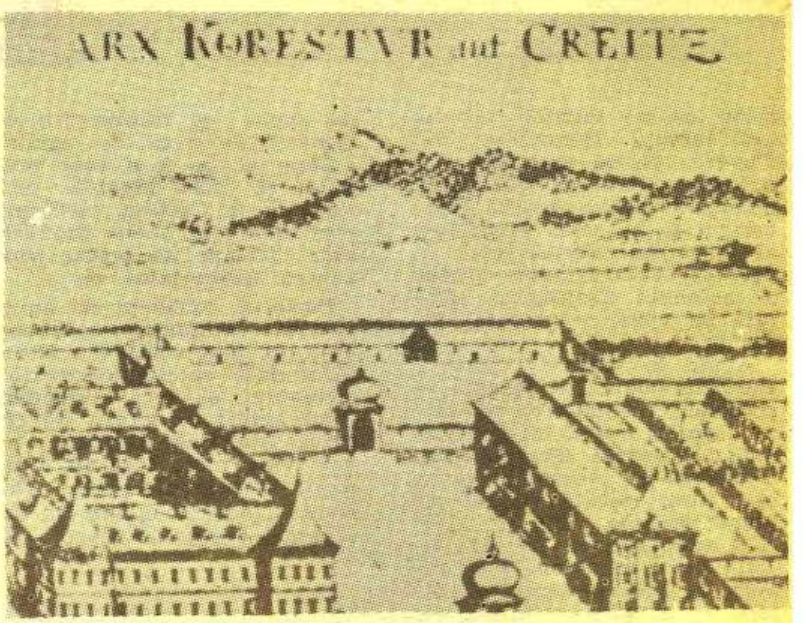

Castelul Keresztur enumerat în documentele procesului aristocratei Elisabeta Bathory ca sediu al crimei

*) **Văduvă a lui Istvan Nagy.**
) **Văduvă a lui Benedek Szeöch.

Castelul Varanno unde s-a căsătorit grăbit Elisabeta Bathory cu Ferenc Nadasdy în 1575

aerul de pe Pămînt, nici să vezi lumina Domnului. Vei dispărea de pe suprafaţa pămîntului şi nu vei mai apărea niciodată. Te va învălui întunericul şi vei avea tot timpul să te căieşti pentru viaţa ta bestială. Te condamn, stăpînă a castelului Csejthe, la temniţă pe viaţă în propriul tău castel".

Avînd în vedere tortura şi execuţia publică a naivilor ei complici, întemniţarea pe viaţă în propriul castel nu era tocmai o pedeapsă severă pentru Înălţimea Sa. Această hotărîre era, însă, menită să salveze bunul renume al familiei şi să-l scutească pe Lordul Palatin de a condamna un Bathory la moarte prin decapitare — singura pedeapsă legală posibilă pentru ucigaşii de persoane de obîrşie nobilă.

Contesa Elisabeta şi-a ieşit din fire de furie şi indignare. Ea a protestat violent împotriva încarcerării ei în castelul Csejthe, şi i-a reproşat în repetate rînduri Palatinului că nu reuşise să-i „apere onoarea". L-a mai avertizat şi în legătură cu „consecinţele nefaste" ale acţiunii lui „ilegale" împotriva văduvei unui mare nobil, şi a cerut să fie repusă în libertate imediat şi necondiţionat. Nu erau nişte ameninţări deşarte, căci ea ştia că rudele şi relaţiile ei făceau tot posibilul s-o salveze.

Perversă pînă la capăt, i-a reproşat prea cucernicului Ponikenusz, cînd acesta s-a dus la castel împreună cu alţi preoţi pentru a-i oferi mîngîiere creştinească, că a fost un agent al încarcerării ei. Departe de a se căi, pentru faptele ei, ea le-a spus preoţilor că „fără îndoială, pastorul de la Csejthe, care m-a condamnat în toate predicile sale", trebuie să poarte vina pentru captivitatea ei.

Pastorul, conştient de mînia familiei Bathory, s-a scuzat umil în faţa contesei : N-am făcut decît să predic cuvîntul Domnului, şi dacă vreodată v-aţi simţit cu musca pe căciulă, Înălţimea Voastră, nu este vina mea, căci nu v-am rostit numele niciodată. Dar contesa, spunea el într-un raport către superiorul său ecclesiastic*), a rămas neclintită. „Pentru acest lucru", a spus ea, „trebuie să mori mai întîi tu, apoi domnul Megyery. Căci voi doi sînteţi cauza captivităţii mele. Nu credeţi că o să fie bucluc din cauza asta? Se pregăteşte deja o răscoală la est de Tisa şi Prinţul de Transilvania va fi în curînd aici cu trupele pentru a răzbuna nedreptăţile ce am avut a le suferi".

Om prevăzător, pastorul Ponikenusz l-a rugat pe un frate preot să se roage pentru el — „căci am mulţi duşmani" — şi l-a rugat să intervină pe lîngă Lordul Palatin în favoarea lui astfel încît acesta „să nu uite să mă protejeze, dacă soarta mea va lua o întorsătură proastă".

Între timp rudele contesei organizaseră o campanie fără precedent pentru a o salva de proces, aşa cum dorea regele, indignat că „această femeie vinovată de moartea a trei sute [sic] de fete şi femei născute în familii nobile şi ţără-

*) Scrisoarea pastorului Ponikenusz către Elias Laruji, datată Csejthe, 11 ianuarie 1611. Reverendul.

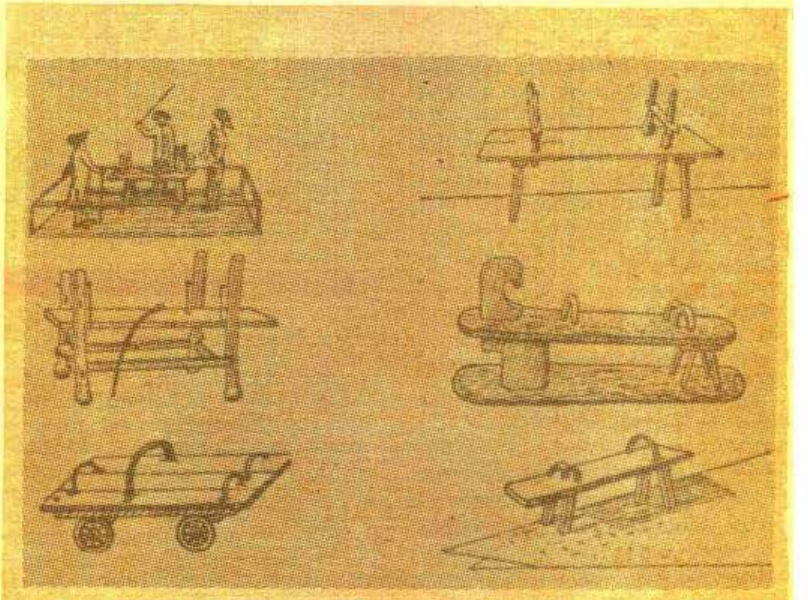

Instrumente de tortură folosite represiv împotriva iobagilor în Transilvania Evului Mediu

neşti"*) scăpase de securea călăului.

În săptămînile care au urmat senzaţionalelor mărturii de la procesul din Bicse, puternicele relaţii ale contesei Elisabeta au făcut totul pentru a opri demersurile legale ale justiţiei. Unii au încercat să facă presiuni asupra membrilor mai influenţabili ai Parlamentului, ai Curiei Regale şi ai Curţii Supreme. Alţii l-au bombardat pe Lordul Palatin cu scrisori în care îl rugau să salveze onoarea familiei şi numele fără pată Bathory şi Nadasdy.

Contele Miklos Zrinyi, unul dintre eroii legendari ai campaniilor împotriva turcilor şi ginere al contesei Elisabeta, a fost printre primii care i-au scris Lordului Palatin. Îi mulţumea pentru „bunăvoinţa lui de rudă bună" şi îl implora să-l împiedice pe rege de a o tîrî pe soacra sa în faţa tribunalului.**) „...Am primit şi am citit scrisoarea Înălţimii Voastre", scria Zrinyi, „precum şi copiile după scrisoarea Maiestăţii Sale către Înălţimea Voastră şi răspunsul dumneavoastră. Şi, deşi îmi este inima împietrită de durere din cauza situaţiei amare şi nefericite în care se află în prezent mama [soacra] mea, contesa Nadasdy, doresc totuşi, comparînd oribilele şi îngrozitoarele ei fapte cu pedeapsa de acum poruncită de Înălţimea Voastră, să alegem, dintre două rele, pe cea mai mică;

Înălţimea Voastră aţi binevoit a lua o hotărîre spre binele nostru al tuturor, menită să ne salveze onoarea şi să înlăture ruşinea care ne-ar aştepta pe toţi dacă s-ar împlini vrerea Maiestăţii Sale exprimată în scrisoarea către Înălţimea Voastră. Căci dacă s-ar întîmpla acest lucru ar fi mai bine pentru noi toţi să murim şi, împreună cu tot neamul şi copiii ei, să ne prefacem în ţărînă. Vom alege mai degrabă asta decît să auzim sentinţa pronunţată [la tribunal] pentru torturile ei îngrozitoare şi monstruoase.

Dar Înălţimea Voastră fiind o rudă bună, mînată de aleasă bunăvoinţă, şi dornic fiind să împiedicaţi ca această ruşine să se abată asupra noastră, aţi găsit cea mai bună soluţie pentru a evita acest lucru orînduind pentru ea întemniţare perpetuă; aceasta face ca pedeapsa ei să nu păteze nici numele nostru nici amintirea piosului şi eroicului ei soţ. Pînă la moarte nu vom putea răsplăti fapta pioasă şi demnă de o rudă a Înălţimii Voastre. Mai mult, vom încerca, cu toată puterea noastră, să vă arătăm măcar o părticică din recunoştinţa noastră.

Cu toate acestea, vrem acum s-o rugăm pe Înălţimea Voastră să intervină pentru mama [soacra] mea pe lîngă Maiestarea Sa regele şi să-l convingă să nu hotărască pentru ea pedeapsa supremă pe care i-a orînduit-o şi să se mulţumească cu sentinţa pe care a dat-o Înălţimea Voastră. Vă rugăm, convingeţi-l [pe rege] să treacă peste pedeapsa prevăzută de lege, căci Înălţimea Voastră puteţi, fără îndoială, să prevedeţi mărea ruşine şi necazul imens ce se va abate asupra noastră a tuturor. După Dumnezeu, ne punem nădejdea în Înălţimea Voastră şi sîntem încredinţaţi că veţi pleda cu bun rezultat pe lîngă Maiestatea Sa, şi că de acum încolo ne veţi proteja interesele".

Casa din Viena a Elisabetei Bathory-Nadasdy, din care ţipetele fetelor chinuite ajungeau pînă la călugării mănăstirii augustiniene vecine

Contele Pál Nadasdy, fiul Elisabetei, a trimis şi el o scrisoare Lordului Palatin, rugîndu-l, în numele rudeniei care-i lega, să facă tot posibilul să-l împiedice pe rege s-o pedepsească pe mama sa „potrivit legii". Concepută în acelaşi stil direct ca şi cea a cumnatului său, scrisoarea demonstra că a o duce pe Elisabeta în faţa tribunalului nu ar avea alt rezultat decît „dezonoarea pentru veşnicie" a familiei. Cu inteligenţă, contele arăta că Vistieria regală nu va beneficia, cum se întîmplă în asemenea cazuri, de pe urma procesului, deoarece contesa îşi împărţise toată averea, pămînturi, castele şi sate, copiilor cu mulţi ani înainte de arestarea ei. Logica argumentării sale şi convingerea cu care insista pentru salvarea onoarea familiei nu erau nicidecum periclitate de prezenţa vreunei noţiuni de justiţie naturală.

★

Încercările de influenţare a opiniei Parlamentului au eşuat însă, şi în primăvara anului 1611 acesta a făcut cunoscută regelui nemulţumirea sa faţă de blîndeţea de neiertat de care dăduse dovadă Lordul Palatin în cazul contesei Elisabeta Bathory. Mînia Parlamentului nu era însă determinată numai de ignorarea evidentă a legilor ţării sau de confirmarea brutală a privilegiilor marii aristocraţii. Antagonismul religios pare să fi

*) **Scrisoarea Regelui Matei al II-lea către Palatinul Thurzo, datată Viena, 14 ianuarie 1611.**

) **Scrisoarea lui Miklos Zrinyi către Lordul Palatin, datată Csaktornya, 12 februarie 1611.

influențat în mare măsură judecata membrilor Dietei nobile, în acel moment în care țara, odată cu restul Europei, înainta inexorabil spre Războiul de treizeci de ani.

Dar majoritatea din Camera Regală Ungară, a cărei parțialitate fusese asigurată prin eforturile neobosite ale membrilor familiei Bathory, a sprijinit hotărîrea Lordului Palatin de a o salva pe contesa Elisabeta de securea călăului. Scrisoarea către rege, care exprima opinia supremei autorități legale a țării, a făcut ca pînă la urmă hotărîrea regelui de a lăsa justiția să-și urmeze cursul, să se clatine.

Scrisoarea*), semnată de învățatii și influenții secretari

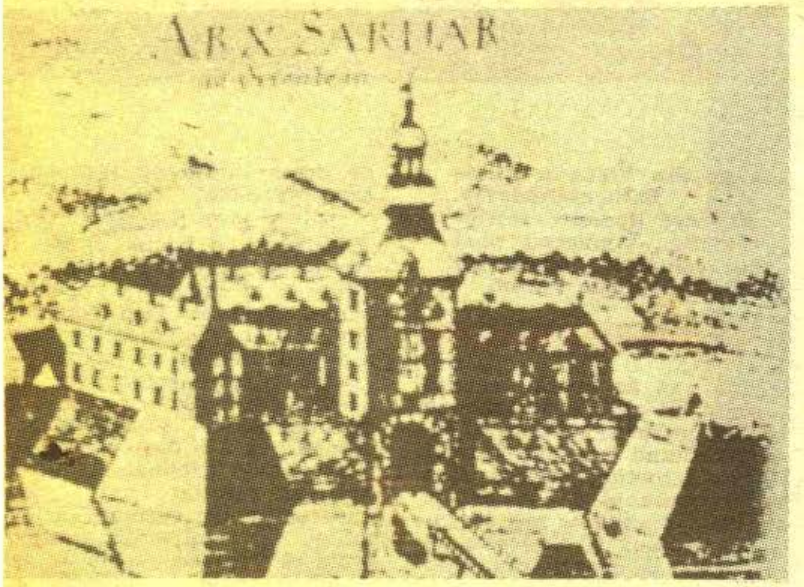

Alt castel care a ascuns torturile guvernate de aristocrata Elisabeta Bathory : Savar (o proprietate a familiei Nadasdy)

ai Camerei Regale și ai Consiliului, argumenta că nimeni nu avea nimic de cîștigat din procesul public al contesei Elisabeta. Se făceau aluzii la capcanele legale cărora ar fi trebuit să le facă față acuzarea în problema uciderii nedovedite a fetelor de origine nobilă, și se arăta că, și în cazul în care s-ar fi dovedit acest lucru, Vistieria Maiestății Sale nu ar fi putut spera să obțină mai mult de o treime din averea unei persoane condamnate la moarte prin decapitare. Mai mult de atît, „în cazurile de crimă obișnuită, adică atunci cînd este vorba de uciderea unor persoane de origine umilă, care sînt crime condamnabile, precum și în cazul uciderii persoanelor de viță nobilă, care sînt crime capitale ce se pedepsesc prin decapitare de către Curia Maiestății voastre, nu este de datoria procurorului să ceară daune, ci a părților interesate : de aceea, ne temem că acuzarea, în cazul reglementării afacerii în afara tribunalului cu familiile victimelor, va fi exclusă din lucrările tribunalului".

Validitatea acestui subtil raționament a fost confirmată de „practic toți judecătorii Maiestății Voastre și de către juratii Curiei Regale", îl informa scrisoarea pe regele Mathias, încercînd să-l convingă de datoriile lui față de niste suporteri fideli ai cauzei familiei Habsburgilor, cum erau cei din familiile Bathory și Nadasdy. „Lăsăm pe Maiestatea Voastră", continua scrisoarea, „să hotărască dacă să se continue demersurile legale împotriva sus-numitei Doamne și să se pronunțe sentința de decapitare sau actuala decizie de întemnițare pe viață să fie lăsată neschimbată, ea recomandîndu-se Maiestății Voastre prin slujirea devotată și rodnică a răposatului soț al Înălțimii Sale, precum și de serviciile fiicelor lor către Maiestatea Voastră, căci una dintre ele este căsătorită cu Miklos Zrinyi, iar cealaltă cu Gyorgy Homonnay, ambii Baroni ai Țării. slujitori devotați și folositori Maiestății Voastre".

La indicațiile regelui Curia Regală a confirmat apoi sentința dată de Lordul Palatin în cazul Elisabetei Bathory. Au fost chemați lucrători care au zidit ferestrele și ușile, iar Doamna de la Castel a fost zidită într-o cămăruță în care, cu excepția unei ferestruici prin care i se dădea mîncarea era total izolată de restul lumii. La cele patru colțuri ale castelului gotic au fost ridicate patru spînzurători pentru a le aminti sătenilor și pentru a-i informa pe drumeți că la castelul Csejthe se făcea dreptate. Se făcea într-adevăr dreptate, într-un anume fel.

În timp ce Femeia Vampir era învăluită de întuneric, Palatinul a mai făcut încă o favoare protestantismului — și familiei Bathory. În loc să depoziteze documentele procesului în arhivele curții, le-a făcut uitate în podul castelului său de la Bicse, și uitate au rămas, pradă șoarecilor și ploilor pînă cînd au fost găsite de părintele Turoczy în jurul anului 1720.

După trei ani și jumătate de moarte lentă în imensul și înghețatul ei mormînt din Carpați, contesa a murit. Singura descriere a acestui moment care ne-a parvenit este o mențiune scurtă a unui cronicar contemporan, Istvan Krapinai, mențiune care ar putea fi epitaful Femeii Vampir : „Elisabeta Bathory, văduva contelui Ferencz Nadasdy, Șeful Grajdurilor Regale, celebră pentru crimele ei, a murit întemnițată la castelul Csejthe la 14 august 1614, subit fără crucifix și fără lumină". *)

---

*) **Scrisoarea către regele Mathias al II-lea a judecătorilor Tamás Vizkelety și Ferencz Lorant, datată Pozsony, 31 martie 1611.**

* **Traducere din engleză de Angela Jianu.**

Un vampir fură o femeie într-un afiș, stil 1900, cu titlul „Fiorul vampirilor"

Exhibarea caninilor — un leitmotiv al filmului cu vampiri

Contesa și rolul cinematografiei

Elisabeta Bathory nu este descoperirea lui Gabriel Ronay. Ea a constituit tema multor cărți, preocupate de a înfățișa și elucida acest caz. Prima s-a scris la 1744, cînd au fost descoperite actele părăsite intenționat de judecătorii procesului într-un pod uitat, de către Turoczi Laszlo: Bathory Erszebet. În 1904, la Breslau, apare Elisabeta Bathory de R. von Elsberg, pentru ca patru ani mai tîrziu, 1908, tema să fie reluată de unguri: Rexa Deszö tipărește la Budapesta cartea Bathory Erszebet Nadasdy Ferenc, Valentin Penrose tipărește o carte în franceză sub titlul: Erszebet Bathory. Contesa sîngeroasă, în 1962, care cunoaște o versiune engleză în 1970: The Bloody Countess, la Londra. Este foarte probabil că această carte a relansat tema în cinema, deoarece în 1971 apare prompt nu un film ci două inspirate de sîngeroasa criminală a aristocrației ungare: Contesa Dracula și Fiicele întunericului. Cartea lui Gabriel Ronay urmează acestor filme și pare a fi inspirată de ele. El este primul care introduce într-o carte despre Dracula pe Contesă și primul care compară figura lui Țepeș cu a sîngeroasei femei. Ceea ce-l interesa era însă figura lui Țepeș și nu a fanaticei torționare de fete, deși, vorbind fără complicații, Elisabeta Bathory este mult mai aproape de configurația vampirică a lui Dracula din roman decît Țepeș.

O victimă a băutorilor de sînge din filmul „Vampirii amanți" (1970)

Măștile vampirice proliferează: Mel Ferrer în chip de vampir în fața Elsei Martinelli într-un film de Vadim ● O scenă din „Dracula" (1979)

Vlad Țepeș — după fresca aflată la castelul Ambras din Tirol

Viteza de melc a cruciaților unguri

În anul 1456, prin forța propriilor arme, Țepeș ajunge domn la Tîrgoviște. Țara era în stare de anarhie internă, pinditâ și de pericole externe. În trei ani, printr-o muncă fără preget, Vlad Țepeș a introdus o administrație și o justiție celebre. A reprimat pornirile centrifuge ale boierilor, a întărit autoritatea centrală a statului, s-a bizuit pe păturile productive, și-a alcătuit puternice formații de luptă. A dus un război economic necruțător cu negustorii brașoveni deprinși să trateze Muntenia ca pe un hinterland al lor, instituind un protecționism necesar comerțului românesc. Într-un timp foarte scurt țara a fost pacificată, organizată și îmbogățită. Voevodul a refuzat să plătească haraciul turcilor spre binele statului român și a dejucat planurile politice ale Porții de a-l scoate din joc prin viclenie. Atunci cînd a fost nevoie de forță militară, Vlad Țepeș a întreprins o campanie uimitoare pe zona Dunării, cu o mare adîncime la sud de Dunăre, iar mai tîrziu, cînd marea oaste otomană i-a invadat țara, a adoptat o tactică și o strategie care au dus la măcinarea și demoralizarea inamicului, incapabil să-i impună o luptă decisivă în care să-și poată folosi întreaga forță militară. Însetarea și înfometarea armatei otomane prin pustiirea ținuturilor, secarea fîntînilor, arderea lanurilor, atacurile surprinzătoare și permanente, celebrul atac de noapte care a dus la un măcel cumplit în rîndurile otomanilor a făcut să se vorbească despre războiul valahilor conduși de Țepeș cu Mehmet II, în anul 1462, ca despre un război creștin victorios. Armatele lui Mehmet se întorc la Istanbul fără a fi dat vreo luptă adevărată și cu aspectul unor trupe învinse. Occidentul este încîntat de rezultatele militare ale teribilului Țepeș. Acestea sînt faptele care au alimentat, pe de o parte, pamfletele săsești, pe de alta, elogiile în slavonă.

Armatele ungare mobilizate de Matei Corvin pentru ajutorarea lui Țepeș fac trei luni de zile pe un drum care se putea parcurge în cîteva zile, înfîrzîind ajutorul promis. Întîrziata armată ungară apare la Brașov prea tîrziu. De acolo trupe speciale sînt trimise cu Țepeș pentru reînscăunare, dar în realitate cu ordinul de a-l aresta fără preget. Fapta nu se poate produce decît după ce se trece hotarul Țării Românești, cînd vigilența lui Țepeș slăbește. El nu s-a predat fără luptă. A fost luat prizonier, acuzat de trădare, deținut la Visegrad 12 ani, de unde a ieșit doar prin schimbarea confesiunii religioase. A participat la curățarea Moldovei de turci în 1476. Urcat pe tronul Munteniei în noiembrie 1476, Țepeș este asasinat de un ucigaș plătit de turci cu complicitatea boierilor munteni.

Versiunea trădării se repetă

Taina neagră a lui Țepeș, legenda cruzimilor sale este grăitoare pentru atotputernicia izvorului scris. Cine o va urmări înapoi în timp va constata că e de sursă occidentală fiind legată de anumite texte și motivații. Un domn victorios împotriva turcilor, faimos în Europa a fost practic atras într-o cursă de seniorul și aliatul său și făcut prizonier. Explicația dată curților interesate de soarta lui Țepeș, ca general antiotoman, a fost aceea a trădării. Țepeș ar fi scris sultanului scrisori de închinare, scrisori în care-i promitea alianța contra Transilvaniei și a lui Matei Corvin. Cînd să fi scris și trimis a-

aceste scrisori ? Dacă avea de gînd să le scrie n-ar fi mers la Braşov, ci în altă parte, eventual în Moldova. Teritoriile săseşti în care se afla refugiat erau controlate de saşi şi de armatele lui Matei Corvin, deci cu totul improprii trimiterii unor scrisori ostile lui Corvin şi saşilor. Scrisorile acestea au fost trimise papei în copii. Nimeni nu le-a crezut cu adevărat. Ideea falsului a circulat din epocă. Convingerea că sînt măsluiri s-a statornicit mai tîrziu. Pentru lumea catolică şi pentru papă mai ales, Ţepeş întrupa pe ultimul mare cavaler cruciat al timpului, singurul capabil să înspăimînte Istanbulul. Scoaterea lui de pe scena politică trebuia justificată. În plus, Matei Corvin primise subsidii pentru campania antiotomană, dar nu făcuse nimic pentru ea, se mişcase cu viteză de melc pentru a se alătura lui Ţepeş şi în plus îl şi arestase. În aceste lacune ale atitudinii şi acţiunii antiturceşti a lui Matei Corvin trebuie căutată explicaţia legendelor cruzimii lui Ţepeş. Matei Corvin se disculpă învinovăţind.

Un război economic la 1400

araţiunile germane despre Ţepeş au decupat în mod interesat ceea ce le-a convenit din întîmplările legate de Ţepeş, exagerînd aşa cum se exagerează întotdeauna în polemicile fără scrupule. Ei n-au dat niciodată pe faţă cauza intervenţiei lui Ţepeş împotriva saşilor din Braşov, deoarece ei nu erau interesaţi de adevărul istoric ci doar de ponegrirea inamicului lor. Aceşti negustători aveau însă un rol economic şi politic între lumea românească şi cea ungurească şi asupra lui trebuie să ne oprim. Aşa cum mai tîrziu Petru Rareş a avut conflicte cu saşii Bistriţei, le-a avut la vremea sa şi Ţepeş. Să nu uităm că el se afla sub directa şi permanenta presiune a turcilor. În acest context, Vlad Ţepeş a căutat alianţa cu regele Ladislau Postumul al Ungariei şi a oferit privilegii comerciale saşilor braşoveni de al căror aport avea nevoie.

Totul a plecat de la faptul că în loc de a-i întinde mîna

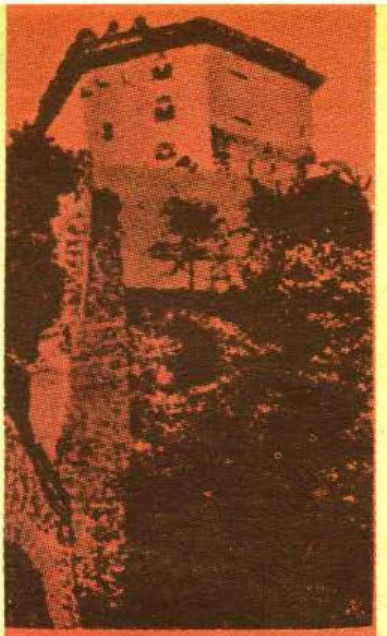

Turnul castelului de la Višegrad unde a fost închis Vlad Ţepeş

aşa cum şi el o făcuse, braşovenii au găzduit la ei pe un pretendent la tronul lui Ţepeş, pe Dan voievod, constituindu-se în adversari ai lui Ţepeş. Dacă n-a găsit aliaţi la Buda şi Braşov, Ţepeş a găsit însă în familia Huniazilor, unde cumnatul lui Iancu de Hunedoara, Mihail Szilagy, voia să răzbune executarea nepotului său Ladislau datorită unor intrigi de curte. Împotriva acestor intriganţi, cu baze diferite în Transilvania, porneşte Mihail Szilagy sprijinit de Vlad Ţepeş. Chestiunea interesează într-un grad înalt istoria românilor pentru că ura împotriva Huniazilor însufleţea multe familii ale aristocraţiei din Ungaria şi Transilvania, uitînd cum „ciinii de valahi" salvaseră atît Transilvania, cît şi Ungaria. După moartea lui Ioan de Hunedoara, jertfirea lui Ladislau însemna o mare victorie a partidei Cily, hotărîtă să elimine orice adversar huniadesc de pe eşichierul politic al regatului. Se părea că au reuşit pe deplin, dacă n-ar fi existat reacţia lui Mihail Szilagy şi Vlad Ţepeş, în urma căreia la oarecare distanţă în timp pe tronul Ungariei se urca alt huniad : Matei Corvin. Ironia istoriei este că acest rege a răsplătit cu captivitatea pe conducătorul statului vecin care a stat alături de Mihail Szilagy pentru a-i croi drumul către tron.

În timp ce Mihail Szilagy ataca patricienatul din Bistriţa, Vlad Ţepeş a acţionat împotriva Sibiului şi a Braşovului care adăposteau pretendenţi la tronul românesc. În 1457, Ţepeş a intrat cu oştirea sa pe Valea Oltului în Transilvania, unde a pustiit aşezările săseşti de pe Valea Hîrtibaciului, reşedinţele susţinătorilor lui Vlad Călugărul, peţitorul cu ajutor sibian al tronului muntean. De aici s-a îndreptat către Braşov unde se adăpostea Dan cel Tînăr, alt pretendent încurajat de la Buda, în apropierea căruia a devastat Bodul actual. Vlad Ţepeş participa la războiul civil din Ungaria şi Transilvania conform intereselor sale în bună înţelegere cu Mihail Szilagy, care va media la Sighişoara cu prilejul unui armisti-

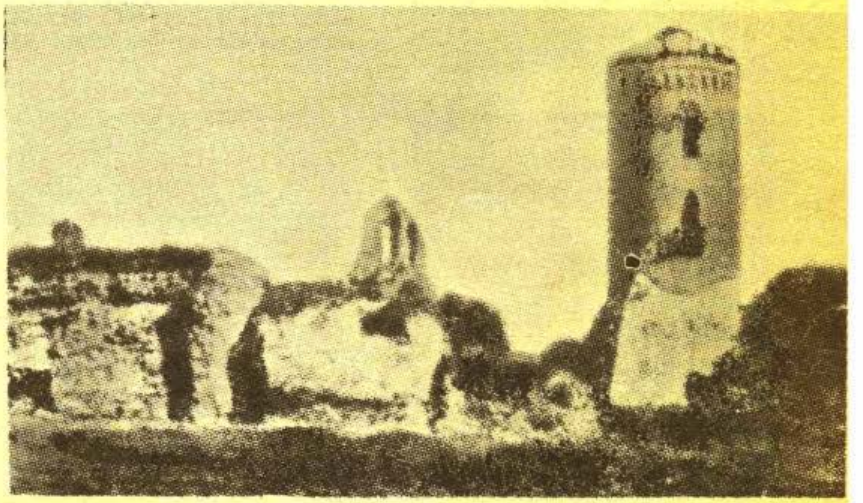

Turnul Chindiei din Tirgovişte construit din porunca lui Vlad Ţepeş. Aspect după refacerea poruncită de Gh. Bibescu (1846)

Matei Corvin

ţiu al celor două tabere ale războiului civil şi o înţelegere între solii lui Ţepeş şi cei ai oraşelor săseşti. Buna vecinătate a durat şi după ce Mihail Szilagy a impus la tronul Ungariei pe Matei Corvin, dar perioada de docilitate a acestuia faţă de unchiul său a fost foarte scurtă. Respingînd tutela acestuia, el se va alia rapid cu foştii duşmani ai lui Mihail Szilagy, dîndu-le iarăşi mîna liberă veche. Conform vechilor obiceiuri, saşii găzduiesc peţitori ai tronului muntean. Vlad Ţepeş reacţionează, dar de această dată la el acasă. După ce trimite veste propriilor negustori să iasă din Braşov şi Ţara Bîrsei, el prinde şi execută pe toţi negustorii şi trimişii braşoveni în Muntenia. Războiul acesta nu este deci numai un război politic, ci, aşa cum se poate înţelege cu uşurinţă, şi un război economic.

Pedepsirea intriganţilor saşi

edepsele lui Vlad Ţepeş sînt drastice şi exemplare, în spiritul timpului, pentru a intimida. Ideea că negustorii braşoveni saşi erau nişte victime de felul mielului înşfăcat de lup este ridicolă. Ştim din diverse alte relatări istorice ce înseamna o expediţie negustătorească germană şi la ce practici se aplecau aceşti negustori, cînd le dădea mîna. Este limpede că Vlad Ţepeş pedepsea nişte vinovaţi. Matei Corvin a trimis la el un mediator, care a solicitat înţelegere pentru saşii Braşovului, dar domnul român a refuzat să accepte cuibarul unei primejdii politice în cele două oraşe săseşti întărite la nord de Carpaţi. La 1460, cu acordul regelui Matei Corvin, o armată a lui Dan, pretendentul susţinut de braşoveni, coboară să ia tronul de la Tîrgovişte. Dan pierde lupta, este prins, pus să-şi sape singura groapa în faţa căreia i se citeşte prohodul şi este decapitat de armaş. Dacă ne aducem aminte că Mircea II, fratele lui Vlad Ţepeş, a fost îngropat de viu, putem concede că această moarte este mai blîndă. Şi ea are un caracter exemplar şi urmăreşte să intimideze. Vlad Ţepeş ştia că trebuie să fie implacabil şi dincolo de asta ştia să-şi asume acest rol. Îndreptîndu-se spre Braşov, Ţepeş este întîmpinat cu daruri de solii negustorilor braşoveni care-i cer cruţarea. Ţepeş trimite un sol la Braşov, condiţionînd ca boierii transfugi să-i fie predaţi sau alungaţi din oraş în prezenţa trimisului său. Faptul nu s-a petrecut. Vlad Ţepeş a trecut la represiunea inevitabilă în calculele unui domn care ştia că numai procedeele implacabile îi pot servi scopurile, înaintînd prin Valea Prahovei spre Braşov. Surpriza a fost completă : Ţara Bîrsei a fost pustiită, toate satele şi lanurile sale văratece fiind arse. A fost lovit şi oraşul cetate în punctul bisericii Sf. Bartolomeu. Prinşii au fost traşi în ţeapă. Luna următoare, august, Vlad Ţepeş s-a îndreptat spre Făgăraş, alt cuib de adversari politici activi. Un singur sat din Ţara Făgăraşului a fost cruţat : Amlaşul, partizan lui Ţepeş, celelalte sedii ale boierilor pribegi fiind date pradă flăcărilor şi distruse, suferind imens, mai ales Şercaja. Ceea ce uită să spună mereu faimoasele povestiri germane alimentate de pedepsele petrecute în timpul acestor razii este că intervenţiile lui Vlad Ţepeş nu erau datorate unor capricii, ci erau acte politice şi militare impuse de situaţie şi mai ales provocate de atitudinea ostilă a localităţilor atinse de pîrjolul domnesc. Iniţiatorii acestor stări conflictuale au fost negustorii saşi, fie prin agresiunea lor economică, fie prin susţinerea de pretendenţi împotriva lui Ţepeş, ambele fapte fiind intolerabile pentru orice conducător politic şi militar capabil. Iar Vlad Ţepeş era unul dintre cei mai mari conducători militari şi politici ai timpului său. Acţionînd împotriva saşilor, el nu acţiona sub impuls otoman, ci din dorinţa de a-şi consolida ţara şi domnia în vederea unui gest mult mai semnificativ : ieşirea prin luptă de sub suzeranitatea otomană. Era un proiect care-l aşează pe Ţepeş la o mare altitudine faţă de adversarii de la nord de Carpaţi. Curtea de la Buda declama dorinţa unui război cu otomanii : la sud de Carpaţi el se pregătea în conflict cu chiar instrumentele acestei curţi, egoistele cercuri săseşti ale Sibiului şi mai ales Braşovului.

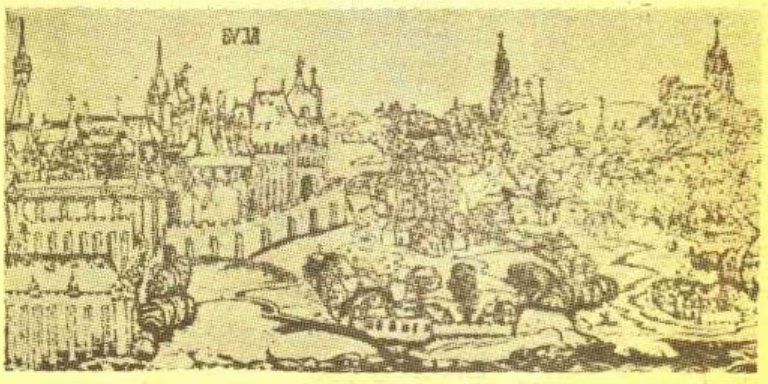

Cetatea şi oraşul Buda la 1470 (după „Magyarorszag tőrténde kepekben")

Trei dintre gravurile germane de epocă înfăţişîndu-l pe Vlad Ţepeş

O Europă de ţepe

Expediţiile de pedepsire în Ţara Bîrsei, Făgăraş şi Sibiu sînt cele care au procurat nemţilor braşoveni materia pamfletelor anti-Ţepeş. Ceea ce era Ţepeş cu adevărat, ceea ce a făcut el dincolo de aceste confruntări, unde dat fiind că nu putea distruge oraşele cetăţi, agrava demonstrativ pedepsele în scopul intimidării, nu se află în povestirile nemţilor braşoveni. Ei au căutat să uluiască şi să impresioneze cu fapte singeroase într-o Europă unde ele se petreceau curent, dar nu era nimeni care să le dea în stampă, adică să le tipărească. Se desfăşura în Anglia războiul celor două roze. Era un război asemănător celui dintre Dăneşti şi Drăculeşti. Fenomenul era acelaşi, indiferent de meridian. Richard al III-lea, pentru a lua puterea, a ucis fără scrupul pe cei doi nepoţi ai săi: pe prinţul Eduard şi pe fratele acestuia. Numărul cruzimilor declanşate în secolul al XV-lea este imens, iar între ele actele de pedepsire ale lui Vlad Ţepeş nu fac altceva decît să ilustreze procedee comune. A fost un secol al luptelor pentru putere, al încercării monarhilor de a domni autocrat, ceea ce i-a împins la conflicte cu aristocraţia timpului lor, care se considera la fel de legitimă şi de divină ca şi cel ajuns la putere. Nici din această schemă nu poate fi scos Vlad Ţepeş. El face parte din ea. Italia Renaşterii şi a Umanismului a fost plină de crime atroce care au ilustrat romanul foileton al secolului XIX. Aventura romană a familiei Borgia rămîne o cascadă de nelegiuiri. Ludovic al XI-lea al Franţei a fost unul dintre cei mai necruţători regi prin pedepsele sale. Trădătorii erau spînzuraţi, jupuiţi de vii, dezmăţaţi, împărţiţi în patru părţi şi expuşi la drumul mare. Mai funcţionau şi alte pedepse: tăieri de nasuri, de urechi, de mîini şi de picioare. Erau pedepsele epocii, nimeni nu le inventase anume din sadism. Ele reprezintă o etapă a justiţiei europene şi această etapă o reprezenta şi Vlad Ţepeş. De prisos a mai sublinia că el n-a inventat nimic şi că n-a făcut decît să aplice ceea ce se făcea atunci în Europa. Nici ţeapa nu-i invenţia lui, ea avînd aceeaşi funcţie cumplită şi în alte ţări şi la alte curţi. Pentru a obţine în scurt efecte durabile, Ţepeş a apelat la cele mai exemplare pedepse între cele exemplare. Şi apoi să nu uităm că cei pe care căuta să-i intimideze, negustorii saşi braşoveni, nu fuseseră niciodată nişte mironosiţe. Orice tur de orizont asupra justiţiei timpului lui Ţepeş şi asupra felului pedepselor şi aplicării lor ar scoate la iveală tot ceea ce naraţiunile săseşti vor să singularizeze în cazul lui Ţepeş.

Ruinele cetăţii domneşti din Tîrgovişte. Vedere actuală

1804, 1894, 1896, 1897...

Creditarea ideii că romanul Dracula de Bram Stoker este legată de Ţepeş este una din cele mai puţin discutate. Este sau nu inspirat romanul de Vlad Ţepeş ? În roman există trimiteri la epoca lui Ţepeş şi pasajele au fost identificate. Dracula, ca nume, este tras desigur, ni se spune, din porecla lui Ţepeş, care n-a fost însă „Dracula" decît după tată, el purtînd alt supranume, mai sugestiv, Ţepeş. În sfîrşit, chestiunea este specioasă. Dar Dracula a apărut în 1897, ea

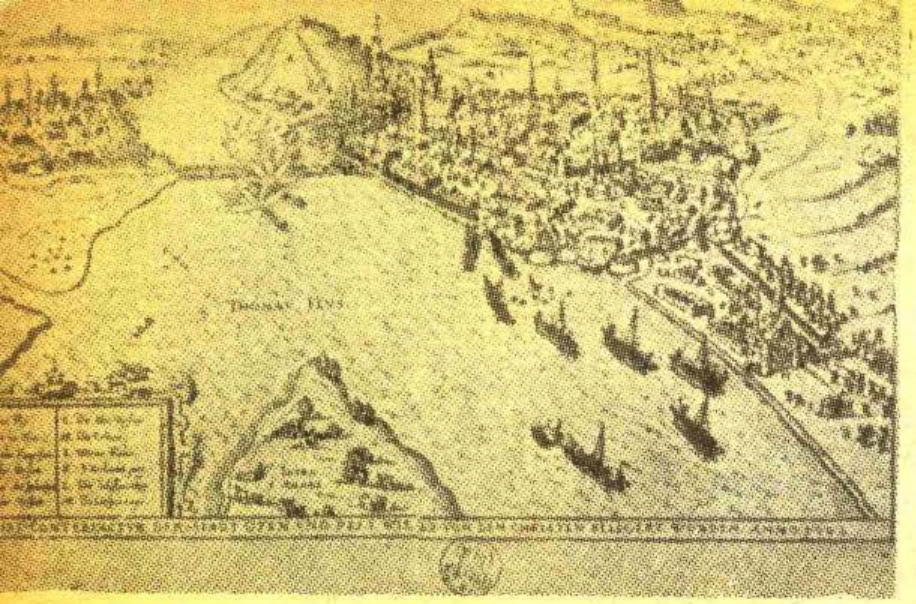

Budapesta — gravură de J. Sibmacher — sec. al XVI-lea

fiind alimentată dinspre orientalistul Arminius Vambery de la Budapesta. Un constituent maghiar există în roman chiar fără voia sau dorința autorului.

După moartea lui Vlad Țepeș figura lui începe să colinde din nou textele europene, dar — ce interesant! — ea nu mai e legată de băile de sînge ale povestirilor germane. Dispăruse interesul curții de la Buda în compromiterea cu orice preț a marelui om de stat și de arme care era Țepeș și de aceea relatările despre el erau relaxate și întoarse către marile lui calități. Pînă în 1804 cînd Enghel relansează brutala imagine a monstrului preluată și de istoricii români. La 1896, Ion Bogdan o preia cu docilitate. Dracula apare în 1897 !

Imagine caracteristică a propagandei groazei : caninii prelungiți pe afișul filmului «Logodnica vampirului»

Propaganda anti-Țepeș a curții de la Buda

Deslușirea straniului caz Matei Corvin-Vlad Țepeș a produs-o în cele din urmă istoricul român Șerban Papacostea. Într-un studiu savant apărut în anul 1966, intitulat „Cu privire la geneza și răspîndirea povestirilor scrise despre faptele lui Vlad Țepeș", savantul român n-a plecat numai de la conținutul acestor texte ci le-a analizat proveniența, cronologia, asemănările și deosebirile. Lucrul de altfel s-a mai făcut și de alții, dar fără concluziile la care a ajuns Șerban Papacostea. El a distins o serie de povestiri germane împotriva lui Țepeș emanate direct de la sași, care constituie prototipul viitoarelor legende cu singerosul Dracula. Acestei ediții prime i-a mai urmat una, tot în germană, pusă în circulație însă de alte mîini decît cele ale sașilor. Această disociere este importantă, deși atît primele povestiri, cît și cele din ediția a doua urmăresc același lucru prin același conținut, adică fixarea unui portret sîngeros, „inuman" lui Țepeș. Primele povestiri sînt tipărite de sașii pățiți de pe urma lui Țepeș și interesați să difuzeze în rîndul cititorilor de limbă germană imaginea de bestie neagră a voievodului care-i pedepsise în mai multe rînduri. Este, desigur, o acțiune propagandistică, cu alte cuvinte nu o acțiune spontană de povestitori uimiți de întîmplări pe care simt irepresibil nevoia să le transmită, pentru că vom vedea că din aceste întîmplări lipsesc mulți segmenți lămuritori. Interesantă este și compararea ariei de difuziune a acestor povestiri germane prime cu aria celor din ediția a doua evident mult mai mare. Este limpede că extensiunea celei de a doua ediții este mult mai întinsă. Cea de-a doua ediție a povestirilor este, după Șerban Papacostea, una propagandistică cu un scop și mai bine precizat decît prima. Ea s-ar datora dorinței curții din Buda de a-l compromite pe Țepeș. Altfel zis, existența povestirilor defăimătoare l-a ajutat pe Matei Corvin în campania sa anti-Țepeș, deoarece le-a luat, le-a dat o nouă șansă editorială orientînd tipăriturile către anume sfere politice europene. Aceste povestiri din a doua rundă sînt cele care au creat faima europeană a cruzimii singulare a

Recuzita filmului de groază cu vampiri pe un afiș de film: «Sînge de vampir»

lui Vlad Țepeș. Cea de-a doua emisiune a avut rostul de a influența opinia celor care nu înțelegeau gestul lui Matei Corvin de a-și aresta aliatul prin înșelăciune și a-l obliga la o captivitate care scotea din frontul antiotoman pe cel mai capabil militar european al momentului. Matei Corvin nu numai că n-a participat la cruciadă, dar a păgubit-o, fundamental, răpindu-i creierul strategic. Ideea folosirii acestor povestiri a venit, după toate probabilitățile, chiar de la sașii brașoveni, unde regele Matias Corvin s-a întîlnit cu Țepeș. Negustorii germani ai Brașovului erau adversarii de moarte ai lui Țepeș, care-i lovise în treburile negustorești, vitale pentru ei. De la ei a venit, după toate probabilitățile, și ideea falsului cu scrisoarea sau scrisorile pe care Țepeș le-ar fi trimis sultanului. A fost aici o alianță de interese economice și politice între Matei Corvin și negustorii sași din Brașov, cu consecințe dintre cele mai grave pentru stoparea ofensivei otomane în Europa.

„Dracula" — un roman plagiat ?

Foarece interesul pentru Dracula a făcut din el o temă foarte vie, cărțile și filmele Dracula nu contenesc să apară. Iată ce ne spune Radu Florescu despre ultima sa carte Dracula : „A treia carte asupra lui Țepeș am scris-o după descoperirea notelor personale ale lui Bram Stoker, autorul primului roman. Aceste note au fost descoperite din întîmplare într-o arhivă din Philadelphia confirmînd multe dintre ipotezele pe care le-am emis. Bram Stoker a citit cartea lui Wilkinson, consul britanic în principatele române, care a scris un fel de impresii de călătorie prin anii 1822, în care pomenește și de istoria României, în termeni negativi despre Dracula Țepeș. Partea vampirică a romanului a fost preluată de autorul englez dintr-o altă însemnare de călătorie realizată de Emily Gerard, o autoare de origine anglo-franceză. Cartea ei se intitulează „The Land beyond the Forest, adică „Țara de dincolo de păduri". As spune că Bram Stoker s-a făcut vinovat de plagiat integral, desi imaginația lui, încurcînd aceste elemente de folclor cu elemente istorice și geografice, a avut ca rezultat acest roman de senzație, care este probabil cel mai mare best seller în limba engleză din toate timpurile, întrecînd chiar Biblia, prin numărul mare de exemplare vîndute și niciodată epuizate. Deci, această carte este romanul integral al lui Bram Stoker, cu o prefață, cu notele noastre pe o parte a textului, indicînd exact ce s-a împrumutat, de unde și care sînt elementele fictive. Pentru motive publicistice, cartea s-a intitulat «The Essential Dracula»".

Stema voievodului Vlad Dracul (reprezentînd dragonul victorios) aflată la Muzeul Curtea de Argeș

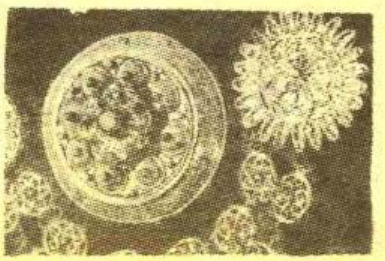

Această descoperire a arhivei lui Bram Stoker nu poate modifica soarta romanului, chiar dacă multe pagini din el sînt de-a dreptul copiate din alți autori. Modul cum a „încurcat" el folclorul cu istoria, dar și cu psihologia, îl face să fie plin de interes.

Proba unei imaginații kitsch : Prințesa Cilorga văzută de albumul tipărit la Hong Kong: „The tourist's guide to Transylvania"

Un dmon transilvan în viziunea Hong-Kong

Stoker a cunoscut cazul Elisabeta Bathory

ai întîi, e sigur că ,există un precursor, care e Sheridan cu Carmilla. Apoi este indiscutabil că o sursă privește modelul real. Dar care ? Pentru McNally este limpede că la temelia povestirii lui Sheridan Le Fanu stă istoria contesei Bathory. Indirect deci, istoria contesei Bathory stă și la temelia lui Dracula, deoarece Stoker lucrează cu prefabricate, așa cum demonstrează The Essential Dracula, fiecare element fiind luat din altă parte într-o răscroială proprie.

Dar a cunoscut direct din vreo relatare autorul lui Dracula cazul Elisabetei Bathory ? Iată răspunsul : creatorul Contelui Dracula, Bram Stoker (1847—1912), a putut să citească despre Elisabeta Bathory în Cartea pricolicilor scrisă de Sabine Gould, unde este prima povestire completă în engleză a cazului Elisabetei. Dovadă că această carte cu pricolici a fost consultată de Stoker stau chiar hîrtiile lui. Pentru McNally o latură a enigmei este rezolvată, iar această întrebare nu și-a pus-o nimeni pînă la el. Descriind pe contele Dracula, Stoker apelează la ajutorul Sabinei Gould de unde ia cîteva caracterizări cuvînt cu cuvînt. Mai mult decît atît, într-o versiune a romanului rămasă în manuscris, Jonathan Harker merge într-o excursie la München și trece printr-un sat golit de oameni unde într-un castel este închisă o femeie vampir, o oarecare contesă Dolingen din Styria Cînd a adus Stoker povestirea lui din Styria în Transilvania ? Cînd a reușit să lege pe eroina lui Sheridan Le Fanu, Carmilla-Mircalla, de Elisabeta și pe aceasta de Transilvania? Ideea nu pare a-i fi venit de la Arminius Vambery. După McNally este limpede că ideea localizării în Transilvania vine de la citirea relatării cazului Elisabeta Bathory. Cartea lui Wilkinson i-a oferit argumente noi, de ordin istoric și mai ales unul. N. Iorga s-a ocupat de această carte (An Acccount of the principaltes of Walachia and Moldavia — O dare de seamă despre principatele Țara Românească si Moldova) în „Istoria românilor prin călători". Istoricul român observă audiența neobișnuită a cărții. Apărută în 1820 la Londra, cartea consulului britanic Wilkinson a cunoscut trei traduceri franceze : 1821, 1824, 1831 și un rezumat italian, 1821. De aici trece în romanul încă în lucru figura lui Dracula, „contele de Bistrița", dar totul pe o canava venită de la Sheridan Le Fanu și de la Sabine Gould. McNally descoperă că Dracula este un roman de suprapuneri.

Propagandă pentru occidentali : Această lume de coșmar, pictată la comandă, popularizează după Ignatius de Ludes (pseudonim colectiv, probabil) Transilvania de după ultimul război mondial

„Ca și Elisabeta"

olaboratorul lui Radu Florescu la cărțile despre Dracula, Raymond McNally, este specialist în vampiri.

Pe McNally îl încurcă, ca și pe Gabriel Ronay, faptul că acest conte vampir este de origine secuiască, „hunică", după roman, dar este numit Dracula, ceea ce ar trimite la Vlad Dracul și la Țepeș, care sînt români. Desigur, pretenția acestor cercetători de a identifica strict ficțiunea cu sursele este exagerată, dar ea dă rezultate foarte interesante.

Pricina a deslușit-o McNally comparînd personalitatea lui

Dracula cu a contesei Bathory. El descoperă în contele Dracula toate trăsăturile Elisabetei Bathory, trecute și prin personajul Carmilla. „Ca și Elisabeta" aceasta e formula care domină demonstrația lui McNally. Ca și Elisabeta, contele Dracula este mîndru de originea lui ungurească. Ca și Elisabeta, contele Dracula este un aristocrat. Ca și Elisabeta, contele Dracula este setos de sînge. Ca și Elisabeta, contele Dracula este înconjurat de femei. Ca și Elisabeta, contele Dracula are slăbiciune pentru aceste femei. Mai mult decît atît, anume confuzii erotice îi sînt comune contelui cu contesa Bathory. Miniharemul Elisabetei poate fi găsit la „contele de Bistrița". Personajul Renfield este extrem de asemănător Elisabetei, atît prin înclinații vampirice, cît și prin cele canibale, ca și prin crizele de epilepsie, care caracterizează atît personajul, cît și monstruosul său model. Pentru McNally este indiscutabil că singurul model al personajului Dracula este contesa Elisabeta Bathory. Pornind de la aceste constatări, Raymond McNally a scris o carte DRACULA WAS A WOMAN. In Search the blood Countess of Transylvania. Robert Hale, London, 1984. Pe românește: **DRACULA A FOST FEMEIE,** În căutarea sîngeroasei contese din Transilvania.

Dracula a fost femeie ?

operta cărții lui McNally, **DRACULA A FOST FEMEIE**, este reproducerea tabloului unui pictor, Istvan Csok, lucrat cu un an înaintea apariției cărții lui Stoker, Dracula, 1896. Tabloul ne înfățișează o femeie care, îmbrăcată somptuos, într-un jilț așezat pe o treaptă mai înaltă, asistă cu vizibilă satisfacție la chinuirea unor tinere fete. Scena se petrece într-o curte interioară de castel. Totul e dominat de o arhitectură greoaie și severă, arcade, ferestre decorate cu grilej de fier forjat, decor de castel. Costumația bărbaților este distinct ungurească.

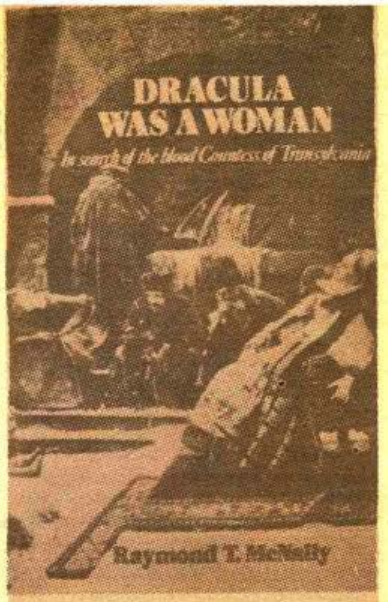

Raymond McNally are în 1984 altă părere decît în 1972 : „Dracula a fost femeie". Acesta e titlul cărții tipărită de colaboratorul lui Radu Florescu la Londra în 1984

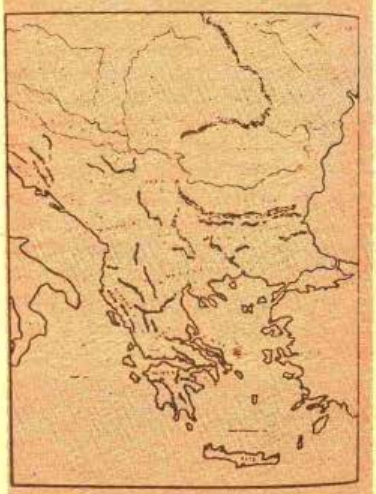

Harta sud-estului Europei la 1500 după Raymond McNally „Dracula a fost femeie", 1984

Tabloul nu e o capodoperă, dar e o încercare de imortalizare. Din acest tablou, McNally și-a făcut supracoperta cărții sale prin care încearcă să impună modelul adevărat al lui Dracula. Demonstrația lui nu vrea să spună decît că peste modelul feminin al Elisabetei a aplicat un nume masculin (Dracula) de o anumită rezonanță.

Chiar din cartea lui Ronay se simțea că acest caz, al Elisabetei Bathory, adus acolo în discuție ca un exemplu lateral, se potrivește mai bine demonstrației vampirice și tezei politice propusă de autor. Gabriel Ronay descrie monstruoasa Fecioară de fier cu care contesa Bathory își chinuia victimele. Acest sadism înarmat cu aparatură spune foarte mult. Gabriel Ronay scrie cu propria mînă : „În comparație cu mările de sînge vărsate de Elisabeta Bathory în căutarea elixirului tinereții, faptele lui Dracula și sîngele supt de contesa Mircalla nu sînt decît invențiile unor autori de orori gotice. Trebuie să recunoaștem că adevărata Femeie Vampir depășește cu mult ficțiunea". Dar această concluzie nu l-a dus la adevărata identificare. Pentru simplul motiv că Gabriel Ronay voia să facă din Vlad Țepeș prototipul absolut al conducătorului totalitar, premergătorul dictatorilor moderni.

Dar ce mai rămîne din cartea lui Gabriel Ronay, Adevărul asupra lui Dracula. **după ce Raymond McNally a arătat că în** DRACULA **nu e vorba de Țepeș decît în aparență, modelul substanțial și adevărat fiind Elisabeta Bathory ?**

Dracula a fost o femeie.

Țepeș nu e Dracula.

Dar nu vor fi dezamăgiți amatorii de universuri gotice de aceste propoziții simple ? Față de aceste teze, opiniile din 1902 ale scriitorului și istoricului Ion Slavici își păstrează actualitatea : „Iară Vlad-vodă Țepeș, pe care unora le place să-l ia drept un monstru, n-a tras în țeapă pe cei ce nu voiau să i se supună, ci pe cei ce nu munceau, pe cei ce nu-și făceau datoria, pe cei ce turburau ordinea și pe cei porniți spre jaf și spre asuprire, pe barbarii timpului său, și nu ar fi urmat epoca de înflorire a lui Radu și a lui Neagoe, dacă Țepeș n-ar fi făcut în Muntenia ceea ce Ștefan a făcut în Moldova și Matei Corvinul în Ungaria. Românul adevărat, orișiunde se iveste el, e neînduplecat restabilitor al bunelor orînduieli.

Mare a fost Vlad între marii timpului său".

Ostași unguri trăgînd în țeapă pe turci la 1617 (după „Din istoria Transilvaniei" vol. I, 1961)

Adevăratul exterminator al sașilor

Iad Țepeș, din care Gabriel Ronay a vrut cu tot dinadinsul să facă un dictator modern, n-a fost singurul „tiran" denunțat de sași.

Alt „tiran", care i-a îngrozit scoțîndu-i din căminuri, un „Sardanapal" fioros și inventiv a fost Gabriel Bathory, văr, de altfel, cu celebra contesă ucigașă, Elisabeta Bathory. La acest văr din Transilvania a încercat să fugă „tigroaica din Csejthe", cînd a văzut că cercul în jurul ei se strînge. Suita de sălbăticii a acestui principe maghiar al Transilvaniei a început cu o invazie neașteptată în Muntenia, prietenă și aliată a Transilvaniei ! Fărădelegile și atrocitățile fără precedent ale acestei invazii n-au fost trîmbițate în toate cele patru vînturi pentru că românii au răul obicei de a nu închina pamflete celor care le silnicesc viața.

Stabilit apoi prin înșelăciune la Sibiu, Gabriel Bathory a izgonit din oraș toată partea bărbătească, păstrînd doar femeile, copiii și bătrînii, față de care trupele sale stabilite aici s-au dedat la violențe repetate, greu de închipuit și descris, timp de trei ani de zile. O mostră de cruzime este tratamentul prizonierilor luați în timpul luptelor cu Forgach : „Cînd unii dintre ostașii lui Forgach au fost prinși — cea mai mare parte erau germani din Spiš —, se purtară rău cu ei și fură omorîți în chip jalnic. Astfel, Bathory a poruncit ca un nobil de viță să fie aruncat din turnul primăriei și tot în aceeași zi locotenentul lui Forgach, cu numele Grigore Czis-zar, din Alba-Iulia, să fie spînzurat de picioare în piața mare. Acesta, după ce a stat spînzurat de la ceasurile 6 dimineața pînă la șase seara, încît sîngele i-a țîșnit prin ochi, a fost bătut cu lovituri la fiecare ceas și în cele din urmă tăiat în bucățele. În ziua următoare, trei soldați germani din oastea lui Forgach au fost legați de casa domnului Gheorghe Frank, iar trabanții principelui au tras la țintă asupra lor pînă cînd i-au omorît. Unii dintre cei prinși au fost tîriți, iar alții sfîșiați cu caii. Unul dintre archebuzierii lui Forgach a fost legat la gura țevii unui tun care se afla în piață, și s-a dat foc încărturii. Am văzut eu însumi aceste torturi groaznice și cruzimi, care mi-au rămas puternic întipărite în minte", **scrie cronicarul sas George Kraus. (Cronica Transilvaniei, Ed. Academiei, 1965, pag. 14).**

Față de Gabriel Bathory, fostul „tiran" al sașilor, Vlad Țepeș, e un ins monoton. Inventiv nu era însă numai principele și ostașii săi, ci și țiitoarea lui, Dengelegi, „femeie de neam", cum scrie Kraus, care-și convinge a-

Castelul Beckov (Cehoslovacia), alt edificiu între zidurile căruia își organiza Elisabeta sîngeroasele-i sărbări.

O execuţie regizată de aristocraţia maghiară din Transilvania : aşezat pe un tron de fier înroşit, lui Gheorghe Doja i se pune pe cap o coroană incandescentă, iar din carnea lui arsă vor fi obligaţi să mănînce tovarăşii lui de execuţie

mantul să treacă la aplicarea unui plan radical de lichidare a saşilor în care fiecare ungur aflat în Sibiu în gazdă la un sas să-şi ucidă gazda. Planul a fost pus la punct, dar, superstiţios, ca şi vara sa Elisabeta, Gabriel Bathory decomandă, în ultimul moment, acţiunea, datorită unui vis rău-prevestitor povestit de unul din complici.

Deşi Vlad Ţepeş n-a voit decît potolirea intrigilor săseşti şi nu ştergerea acestora de pe faţa Transilvaniei cum a încercat Gabriel Bathory, pamfletarii saşi, cît şi Gabriel Ronay, ignoră această evidenţă.

Nici curtea regală ungară nu era mai prejos de actele infame şi crude ale nobilimii ungare.

La 17 aprilie 1330, Zac Felician încearcă la Buda să ucidă pe regele apostolic, mutilîndu-i soţia, şi pe copiii acesteia, salvaţi doar de intervenţia unui îngrijitor, lovit de moarte. Represiunea curţii regale este următoarea : Zac este pe loc tăiat în bucăţele de curteni, iar capul lui atîrnat la Buda în vederea tîrgului, pe cînd mîinile şi picioarele, fiecare în alt oraş. Fiul lui Felician a fost legat de coada unui cal şi tîrît prin Buda pînă cînd i-a fost ruptă carnea de pe oase, care a fost aruncată demonstrativ ciinilor. Fiicei lui Zac, Clara, doamnă de onoare la curte, i s-a tăiat mai întîi nasul, apoi buzele, apoi patru degete de la o mînă şi după aceea încă patru de la altă mînă. Astfel calicită, a fost purtată prin oraş călare pe o mîrţoagă şi pusă să strige : „Aşa păţeşte cine nu-i credincios regelui !" De ştiut că pentru ea, violentată fiind de fratele regelui, s-a produs atacul lui Zac ! O soră a Clarei a fost decapitată, iar soţul ei cu trei fraţi ai lui au fost spînzuraţi ! Această mostră de justiţie regească în care pentru un singur vinovat (şi acela recunoscut ca psihopat de completul de judecată : bătrînul Zac Felician) plătesc fără nici o milă 7 nevinovaţi, n-a rămas uitată de oligarhia curţii apostolice.

Tiranii văd peste tot tiranie

Metodele prin care durerea victimei să fie cît mai mult prelungită, şi cît mai tare ascuţită sînt aduse la perfecţiune prin exerciţii nenumărate, care poartă formal numele de execuţii. Au rămas de pomină omorurile în chinuri pe care la 1437 nobilii le-au aplicat solilor ţărani, iar după în-

Scenă de execuţie prin tortură în Transilvania. Roata, securea, expunerea capetelor tăiate au fost mijloacele de terorizare a iobăgimii române

Afiș postbelic al unui film inspirat de crimele contesei Elisabeta Bathory : „Întoarcerea vampirilor"

frîngerea marii răscoale, căpeteniilor rebele. Țeapa, roata, jupuirea de viu, arderile pe rug, împărțirea trupului în hartane înspăimîntătoare, expuse în prepeleac la drumul mare erau pedepsele curente folosite de aristocrația dintr-o Transilvanie fără vampirii ficțiunilor moderne.

Dacă tot a vorbit despre Transilvania, Gabriel Ronay le putea pomeni.

A făcut ocolul țărilor din jur pedepsirea lui Gheorghe Doja, conducătorul țăranilor și nobililor unguri și români răsculați la 1514. Cu o sadică bătaie de joc i s-a oferit fostului conducător al răscoalei satisfacțiile la care se presupunea că ar fi năzuit : tronul și coroana. Dar tronul era înroșit în foc, iar coroana încinsă și ea pînă la roșu. Gravuri de epocă au imortalizat această cumplită scenă. Ceea ce nu spun gravurile este că din trupul ars al lui Gheorghe Doja s-au tăiat bucăți de carne care s-au dat tovarășilor lui de luptă închiși alături de el și înfometați pentru această faptă. Peste două generații, aristocrata Elisabeta Bathory dă și ea tinerilor oaspeți, care aruncau ocheade fetelor sale hărăzite supliciului, carne smulsă din trupul vlăguit al acestor biete ființe sacrificate, în chip de friptură. Străpungerile, arsurile cu fierul roșu, tăierile erau practicile curente ale Elisabetei Bathory, care și-a însemnat meticulos în carnetul ei intim numele celor 650 de fete jertfite viciilor ei morbide.

Castelana din Slovacia, care n-a locuit și n-a „operat" niciodată pe pămîntul Transilvaniei, nici n-avea nevoie de exemple atît de depărtate. La 1601, anul pieirii mișelești a lui Mihai Viteazul la Turda (subminat tot timpul pînă atunci de ambițiile dezordonate ale Bathoreștilor, Sigismund și Andrei), Elisabeta nu se poate să nu fi auzit de prinderea și executarea marelui căpitan Baba Novac din armata lui Mihai Viteazul. Una aristocrației maghiare împotriva lui Mihai s-a revărsat asupra aliatului și căpitanului său, pe care, după un simulacru de proces, l-au condamnat la o moarte paroxistică. Spontoni, istoricul împrejurării, spune că execuția a durat mai multe ore : mai întîi, după cum prevedea protocolul stabilit, Baba Novac trebuia jupuit de viu, ceea ce s-a făcut încet și cu pricepere de călăi calificați. Apoi, deasupra unui rug impresionant, ridicat din vreme, bătrînul căpitan al lui Mihai Viteazul a fost fixat pe 2 grinzi. Iar pentru ca spectacolul să nu se sfîrșească prea repede, iar condamnatul să sufere cît mai mult, era stropit cu apă împotriva focului. Se zice că înfiorătorul spectacol ar fi fost văzut de Basta, care s-a rugat de nobilii prezenți în număr mare la execuție să înceteze chinuirea prizonierului. Așa s-ar fi încetat stropirea cu apă și focul și-a făcut datoria, ucigînd pe Baba Novac. Trupul neînsuflețit și ars al marelui căpitan a fost apoi tras în țeapă în fața bastionului croitorilor. Bătrînul Baba Novac avea 70 de ani, părul alb și fusese prins prin înșelăciune.

Amatorii de paralele istorice ar fi putut descoperi că între aristocrații încîntați de chinuirea bătrînului Novac și Elisabeta Bathory, surescitată de țipetele fetelor chinuite, deosebirea este aparentă. La contesa sîngeroasă egoismul și lacoma poftă de sînge sînt ascunse, la oligarhii transilvăneni ele sînt date-n vileag, și justificate prin procese în care inculpatul n-are nici o șansă.

Cîtă materie ar fi putut livra istoria Transilvaniei autorului Mitului lui Dracula, dacă nu s-ar fi obstinat să scoată din Țepeș o figură conformă tezei și concluziilor sale ! Sașii nu l-au ajutat întrutotul pe Gabriel Ronay să vadă mai departe și n-a văzut, deși „Cronica Transilvaniei", scrisă de sasul Kraus, e o mărturie solidă.

Acesta e adevărul asupra lui Dracula. Pînă la noi descoperiri.

Mihaly Herdelea

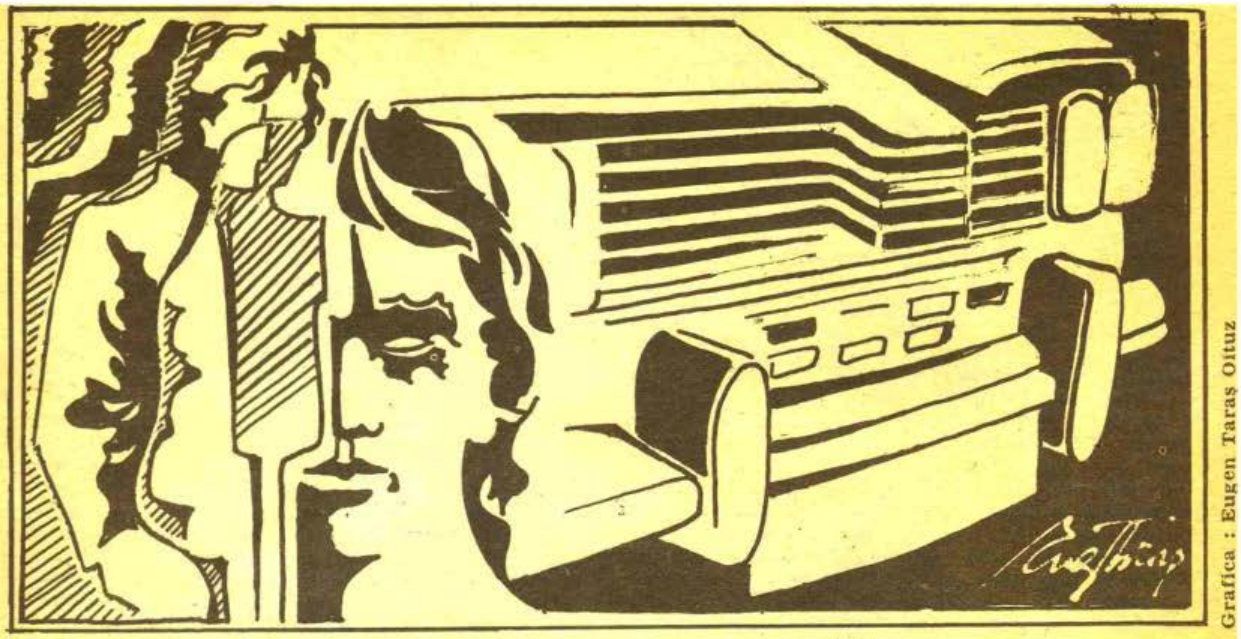

Grafica : Eugen Taraș Oituz

«UCENICUL VRĂJITOR»

VICTOR BEDA

«De inginerul șef al unității noastre de transport ți-e drag să-l asculți depănîndu-și amintirile. Nu numai problematica povestirilor lui, care e mai mult decît interesantă, ci și meșteșugul alcătuirii frazelor, frumusețea graiului, poantele cu care își pigmentează vorbirea, intonația, trecerea de la șoaptă la tonuri înalte, totul, totul dau un farmec deosebit narațiunilor sale. I-am spus deunăzi : „Se cunoaște că sînteți de prin părțile lui Creangă, tovarășe Chivu. De ce nu scrieți din întîmplările copilăriei și tinereții dumneavoastră ?". „La vîrsta mea e prea tîrziu să te apuci de scris. Poate am să încerc cînd voi ieși la pensie". „Cum s-a cuibărit în sufletul dumneavoastră microbul ăsta, pasiunea aceasta teribilă pentru automobile ?" „Păi, dragul meu, aici ar fi mai multe de spus. În primul rînd, prin tradiție. Trăind de mic în mediul unor oameni care nu făceau altceva, de dimineață pînă seară, decît să monteze și să demonteze mașini de toate soiurile pe care apoi le supuneau la tot felul de probe, căscînd gura la discuțiile și controversele lor, ce aveau drept subiect tot automobilul, citind revistele care zăceau peste tot și care tratau tot despre mașini, nu puteam să nu devin și eu un fanatic al Zeului care a cucerit lumea acestui secol. Bineînțeles că un rol deloc lipsit de importanță l-a jucat și dorința mea de a ști, de a cunoaște cît mai mult. Am învățat franceza, engleza și italiana într-un timp record, în primul rînd pentru a putea citi revistele de specialitate. Una e să încerci să descifrezi cîte ceva din poze și alta e să înțelegi ce scriu autorii.

Pe timpul studenției, vara, mă angajam ca șofer de taximetru. Taică-meu, mecanic la o stațiune de tractoare, îmi inoculase pasiunea pentru mașini, dar prea mult nu putea să mă ajute, mai ales că acasă mai aveam trei frățiori. Pe vremea cînd dădeam examenul de admitere la facultate eram în stare să demontez un autoturism în miile de repere care îl compuneau și apoi să le montez la loc, reglînd în plus și motorul, de mergea mai bine ca înainte. Meseria de taximetrist îmi convenea de minune. Mai cîștigam un ban, și, în plus, îmi satisfăceam marea plăcere de a conduce și repara mașini. Abia mai tîrziu am înțeles că, fără să-mi dau seama, realizam și altceva : cunoașterea oamenilor, a vieții. Cînd seara, frînt de oboseală, îmi făceam mental un fel de bilanț, rămîneam uimit de cîte auzisem și văzusem în ziua respectivă. Buna creștere de acasă, poveștile părinților mei, oameni simpli, dar înțelepți, cu un bun simț înnăscut, mă învățaseră să deosebesc binele de rău în cavalcada întîmplărilor pe care le trăiam în taximetrul meu, cel mai vechi din toată autobaza. Tînăr cum eram, chiar foarte tînăr față de colegii mei, mi s-a părut oarecum firesc să fiu ținta ironiilor, a glumelor care uneori erau chiar de prost gust. Pe ei îi distra teribil dialectul moldovenesc pe care îl vorbeam. Mă străduiam din răsputeri să evit cuvintele care provocau, de regulă, ilaritate. Dar nu e ușor să realizezi acest lucru, cînd te-ai născut și ai trăit numai printre moldoveni. „Mai pi șentru, Ștefănică". „Nu da, mă, cu chicioru", „Cum au fost barabulii di la masă, copchile, buni ?" și altele. Nu pierdeau o ocazie să nu mă tachineze. Tăceam, răbdam. Pînă s-au dumirit că mă pricep la mașini,

mi-au făcut nenumărate farse. Mă trezeam înainte de plecare în cursă ba că motorul nu pornește, ba că prezoanele sînt desfăcute. Puneam mîna pe chei, pe șurubelnițe, pe patent și reparam totul. Era ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Au rămas complet consternați cînd, ascunși după ușile garajului ori pîndindu-mă de la ferestrele birourilor, și-au dat seama că nu sînt nici pe departe un novice, ci un șofer care în probleme de mecanică îl bate și pe șeful atelierului. Dintr-o privire îmi dădeam seama unde-i defecțiunea provocată de „amabilii" mei colegi. Calmul și mai ales îndemînarea cu care depanam micile și cîteodată mai marile „răutăți" la care era supusă nevinovata mașină îi scotea literalmente din minți pe amatorii de farse. „Cîte nu i-am făcut și, uite, dom-le, parcă ar fi un veritabil vrăjitor, le depistează și le înlătură cît ai zice peșteră. Îi pregătesc, eu, alte figuri, în fața cărora va rămîne ca la dentist". Unii dintre colegi mă admirau, însă : „Asta da, mecanic, ar face onoare celor mai de faimă ateliere de reparații auto. Ar trebui să ne mîndrim cu băiatul ăsta, nu să-i facem șicane". Oamenii cu scaun la cap, care mă priviseră cu neîncredere o vreme, au început să mă trateze cu bunăvoință. Își împărțeau, deseori, gustarea cu mine, îmi cereau părerea cu privire la unele chestiuni tehnice care cereau o oarecare experiență și, de ce nu, cunoștințe teoretice. Unul dintre ei, de vîrstă cu tata, cu o față de om blajin, care avea patru feciori, mă luă într-o zi după git, adresîndu-mi-se cu blîndețe : „Eu știu mai bine ca toți ce înseamnă să muncești și în același timp să înveți. Așa am procedat și eu cu feciorii mei. Și uite, toți au ajuns oameni, toți au făcut cîte o facultate. Îți admir cunoștințele, felul dumitale de a fi, calmul, perseverența, faptul că nu-ți pierzi firea după cîte pățimești aici la garaj. Vreau să te rog să-mi faci plăcerea să vii mîine, că tot e duminică, la noi la masă. Vreau să fii convins că ai în mine un adevărat prieten". De atunci nea Petrică mi-a fost un al doilea tată. Pentru majoritatea șoferilor am încetat să fiu un subiect de haz. Își vedeau de treburile lor și mulți începuseră chiar să mă privească cu simpatie. Răutăcioșii șoferi ce în afară de conducerea mașinii știau doar să înlocuiască un cauciuc, continuau să-mi facă mizerii. Văzînd că mintea, experiența și îndemînarea mă ajută să înlătur cu ușurință și cele mai dificile pene, au schimbat tactica, făcînd tot felul de stricăciuni mașinii pe care o aveam în primire. Știau în mod sigur că șefii mă vor observa și îmi vor imputa pagubele produse. Așa a și fost cînd simpaticii mei colegi anonimi mi-au aplicat de-a lungul autoturismului o zgîrietură adîncă, mai, mai să străpungă tabla. „Se vede, tinere, că șofezi tare neglijent. Cauciucuri tăiate, bușituri aproape în fiecare zi, iar acum, cu zgîrietura asta, este evident că ai intrat în conflict cu vreo remorcă ori cu niscaiva garduri metalice, parapeți, dumneata știi ce... Nu-ți prevăd nimic bun, dacă vei continua să maltratezi mașina în halul ăsta. Deocamdată te avertizez în modul cel mai serios și îți cer să aduci autovehiculul în starea în care a fost. Mîine vreau să mi-o prezinți înainte de plecare". Șeful de coloană avea cunoștință, bineînțeles, de răutățile colegilor, dar se făcea că nu știe nimic. M-am dus, pe rînd, la tinichigerie, apoi la vopsitorie, dar rugămințile mele de a fi lăsat să-mi repar singur mașina s-au izbit de un zid. „Vezi-ți de treabă, băiețaș. Ce, aici e atelierul lui tata ? Oi fi, tu, mare meșter, că așa am auzit vorbindu-se, dar n-ai ce căuta aici. E vorba de uzura sculelor, de consum de materiale, de energie. Și apoi, dacă toți ar veni aici să-și repare mașinile, noi ce-am face ? Ne-am uita la voi ?" Degeaba le-am spus că aduc sculele mele de acasă, în zadar le-am spus că vopseaua mă privește pe mine, nu i-am putut îndupleca. „Tovarășe Manole, o repar aici, în colțișorul ăsta liber, nu vă deranjez cu nimic, n-am atîția bani să plătesc reparația și apoi, dacă durează mai mult, în timpul ăsta nu cîștig nimic. In plus, pentru mutilarea autoturismului n-am nici o vină știți, doar, că așa l-am găsit azi dimineață în garaj". „Adică vrei să spui că cineva dintre ai noștri ți-a făcut chestia asta intenționat ?" „Eu nu reclam pe nimeni, nu dau vina pe nici un coleg. Vorba aia, hoțul cu un păcat și păgubașul cu o sută". „Lasă mașina aici. Va fi gata la sfîrșitul săptămînii !" „Cum, tovarășe Manole, cinci zile pentru o zgîrietură, și în acest timp să nu lucrez ?" „Asta-i situația, nu-i numai mașina dumitale ! Uite cîte avem la rînd. Una a făcut cunoștință cu un tramvai, alta cu o basculantă, avem chiar una care a rămas fără toate ușile. Zi mersi că ți-o fac și în cinci zile". „Bine, dar astea îs provocate de neatenția șoferilor, pe cînd în cazul meu ? !" „Nu-i frumos să-ți ponegrești colegii. Oricine poate păți un accident. Am fost de față cînd șeful de coloană te-a certat pentru conducere neglijentă, așa că nu ești, nici tu, prea departe de ei !" Mi-am dat seama că nu o scot la capăt cu șefii atelierelor care, după o reparație de mîntuială, pe care o voi achita la casierie, îmi vor cere și un bacșiș gras. N-aveam bani, căci lucram doar de cîteva săptămîni. Am dat fuga la nea Petrică și i-am istorisit toată tărășenia. „Hai, fruntea sus, mînzule ! Nu mai fi așa de cătrănit. Găsim noi o ieșire din situația asta". Nu știu unde s-a dus, cu cine a vorbit că ni s-a aprobat să reparăm noi mașina. Chiar în după-amiaza aceea, în cîteva ore, amîndoi am pus-o la punct. Era mai frumoasă ca înainte. Retușasem și alte mici stricăciuni provocate, mai înainte, tot de către „colegi". A doua zi, la cinci dimineața, am

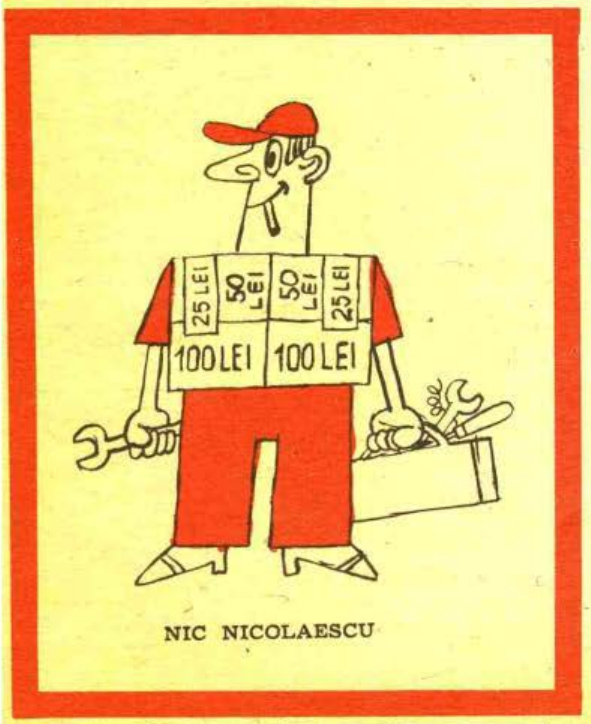

NIC NICOLAESCU

fost la garaj. Eram bucuros că pot să prezint șefului meu mașina în stare perfectă. Ce bine făcusem că am venit cu o oră mai devreme la garaj. A trebuit să umflu cele patru cauciucuri, pe care le-am găsit pe geantă, toate înțepate. „Ce ești așa de transpirat, puștiule, doar nu sîntem în luna lui cuptor ? În plus, ești și plin de ulei, pe față, pe mîini. Așa nu poți pleca în cursă". „A trebuit să-mi umflu roțile, don' șef." „Cum, pe toate patru ?" „Da, pe toate. Aseară le-am lăsat la presiune !" O undă de înțelegere, de bunătate a apărut pe obrazul de obicei dur al șefului de coloană. „Îți fac mizerie, nu glumă, faimoșii dumitale colegi. Sînt cîțiva zurbagii pe aici care își fac de cap. Dar s-ar putea să-i punem la punct".

Am avut un moment de respiro. Totuși, șirul pățaniilor mele nu avea să se termine așa curînd.

Rulam pe o străduță liniștită. Mă dirijase în locul acela, prin radio, dispecera de serviciu. Nu mai aveam mult de mers cînd, deodată, de pe o laterală îmi apare în față o mașină pe care o folosesc service-urile pentru ridicarea autoturismelor rămase în pană. Am văzut bine, omul a încercat să mă evite, însă n-a reușit. Cu vîrful brațului basculabil mi-a aplicat o lovitură bunicică în aripa din față stînga, care a luat forma unei reușite sculpturi abstracte. Alt ghinion, alte necazuri la garaj. Parcă-l aud pe șeful de coloană. „Voi sînteți șoferi profesioniști și nu oricare, ci crema acestei categorii de șoferi ! Trebuie să conduceți ca niște veritabili artiști, care știu să se ferească în orice împrejurare. De aceea, oricine vine la garaj tamponat, chiar dacă Miliția i-a dat dreptate, eu îl consider vinovat, vinovat că n-a știut să evite un nebun". „Ce-o să-i zic lui nea Micu ? Că mașina de intervenții ieșea de pe o stradă fără prioritate, că eu am făcut totul să evit pupătura cu brațul basculabil, urcîndu-mă chiar cu două roți pe trotuar, dar n-am reușit pentru că șoferul ce m-a cosit discuta în cabină cu proprietarul mașinii, care îl chemase pentru a-l remorca și m-a văzut tîrziu. Cine o să mă creadă ? Dar la remarca pe care mi-o va face sigur șeful cu privire la topografia străzilor unde ne-am tamponat, ce voi răspunde ?" „Deci, puștiule, îmi va zice el, accidentul s-a produs la intersecția unor străduțe unde nu trec nici zece mașini pe zi". Mă frămîntam, gîndindu-mă la ce va urma. Deocamdată trebuia însă să rezolv altceva, mult mai urgent. Să obțin autorizația de reparație fără de care aripa mea, aidoma unui peisaj selenar, nu putea fi reparată. În asemenea împrejurări e bine să-ți păstrezi calmul. Cu toată supărarea mea, m-am adresat politicos omului de la volanul mașinii de intervenție : „V-aș ruga să mergem la Miliție pentru actul de constatare, altfel nu pot să-mi repar mașina și dumneavoastră știți cum e la noi, nu circuli, nu cîștigi". „Băiețică, îmi ești simpatic, dar cred că ești de acord că nu-i frumos să-mi las clientul baltă și să-mi pierd timpul cu tine pe la autorități, mai ales că remorcarea asta la sfîrșit de program o fac pe barba mea. Mă înțelegi, nu ?" Și omul îmi făcu semn cu ochiul. „Pierd doi-trei Bălcești (voia să zică, două, trei sute) pentru amărîta ta de aripă. Tu ia-mi numărul și du-te la Biroul de tamponări. Dacă voi fi întrebat, nu voi nega. Știu lecția, am folosit-o și altădată : O știu pe dinafară : „Da, tovarășe milițian, e posibil să-l fi lovit. Așa o fi, dacă zice el. Eu n-am simțit nimic. Uitați-vă la brațul macaralei mele, nu poartă nici o urmă. În felul ăsta și eu voi ieși cu obrazul curat căci nu voi uita să adaug : N-am nimic împotrivă să mă declarați vinovat. De altfel sînt asigurat și ADAS-ul îi va plăti despăgubirea ce i se cuvine. Eu, tovarășe milițian, îmi cer scuze. În circulație se mai întîmplă, n-ai încotro. Exact așa am făcut și ultima oară. Am semnat o hîrtie, omul și-a primit drepturile pentru paguba produsă, s-a declarat mulțumit, iar eu mi-am văzut de treabă. Așa se va întîmpla și acum, sînt convins". Îl ascultam, nevenindu-mi a crede că cineva poate fi atît de cinic. Mi-am notat numărul și am plecat. Ce puteam face altceva ? L-am rugat pe pasagerul din mașina de service să-mi fie martor la cele întîmplate. „Nu mă bag eu în chestii de astea, vezi-ți de treabă. N-am poftă să-mi pierd timpul pe la Miliție". „Vă rog să mă ajutați, din cauza asta, pînă se clarifică lucrurile, pot să-mi pierd serviciul. Ce folos că după aceea voi dovedi că sînt nevinovat !" „Din pricina unei aripi șifonate să te dea afară ? Nu cred !" „Dumneavoastră nu știți ce severi sînt la noi, la taximetre !" „Dă-i drumul, dom'le, l-a înduplecat el pe șofer, și așa am pierdut destul timp".

Am dus-o la biroul cu pricina. Înaintea mea mai erau destule cazuri de rezolvat, așa că am intrat în vorbă cu un bărbat în civil, îmbrăcat elegant cu o haină bleu-ciel și pantaloni albi. Un tip înalt, bine legat, sobru, ce părea că așteaptă pe cineva. Am întrebat timid : „Sînteți cumva de la Miliție ?" Omul mi-a răspuns binevoitor, parcă încurajîndu-mă să-mi spun păsul. „Da, pot să te ajut cu ceva, tinere ?" I-am povestit emoționat întîmplarea mea. Mă privea cu simpatie, ascultîndu-mă cu atenție. „Nu-ți fă probleme, totul se va rezolva cu bine. Nu lucrez aici, dar îi cunosc pe băieți. Sînt colegii mei într-un fel. Purtăm doar aceeași uniformă. Pînă se mai descongestionează biroul, putem bea liniștiți o bere. Eu sînt liber azi, iar sinceritatea dumitale e dezarmantă. Vom merge puțin mai tîrziu, împreună, și actele vor fi deîndată întocmite." Am mers la un restaurant de mîna a doua.

Acolo m-am simțit dator să comand ceva. „Eu nu beau, nu vă supărați, sînt cu taxiul care, în plus, e și șifonat". „Da, l-am văzut, te-a plesnit bine. Eu în schimb voi bea un șpriț. Și ca să meargă voi cere și o friptură. Nu-s nici cu mașina și nici în serviciu". „Vă rog, sînteți invitatul meu. Și așa consider că fac extrem de puțin pentru un om atît de săritor ca dv.". Eu am continuat să-i povestesc întîmplări din viața mea, pasiunea pentru mașini, cît de bine stăpîneam mecanica auto. El mă asculta cu interes. „N-ai vrea într-o zi să te uiți puțin și la mașina mea ? Nu-mi place cum merge !" „Se poate ? ! Cînd doriți, vin într-un suflet. Poftiți numărul meu de telefon de la căminul de nefamiliști". Între timp mai băuse o baterie și devorase încă o friptură. Mînca cu o poftă ieșită din comun. „Eu zic să luăm și două fiole pentru acasă". „Cum să nu", am acceptat eu imediat. A pus sticlele într-o pungă de plastic și luîndu-le cu el, și-a cerut permisiunea să lipsească cîteva clipe. Au trecut zece minute, un sfert de oră, o jumătate. Omul întîrzia să apară. A venit chelnerul în-

trebîndu-mă dacă mai doresc ceva, cu alte cuvinte invitîndu-mă să fac plata, mai ales că „amicul" meu dispăruse, iar ospătarul se temea probabil să nu-i urmez exemplul. Erau ultimii bani pe care îi mai aveam, 300 de lei. Nimerisem peste un escroc. În mod sigur. Şi nu eram prima sa victimă.

Bărbatul de la ghişeu m-a ascultat cu răbdare, notîndu-şi datele. „Persoana e cunoscută de noi. E specialist în figuri de acest gen. Cum s-ar zice, e un client mai vechi de-al nostru. Se pare că în curînd va intra din nou la zdup. Veniţi mîine dimineaţă. Va fi aici şi şoferul care v-a lovit". A doua zi s-a rezolvat totul. Spăşit, „colegul" de pe maşina de intervenţii a recunoscut totul şi eu am primit autorizaţia de raparaţie a maşinii. La garaj zelosul meu şef mi-a tras un perdaf, avertizîndu-mă, în final, că la prima mea abatere, fie ea cît de mică, se va lipsi de serviciile mele de student-taximetrist. „Brînză bună în burduf de cîine, asta eşti dumneata".

u timpul am aflat că şeful meu este la fel de exigent şi cînd este vorba de respectarea „tarifelor interne", ştiute numai de şoferii care prezentau maximă încredere. De exemplu, repartizarea unei maşini noi costa între 5 000 şi 10 000 lei ; un cauciuc între 300 şi 500 lei ; o reparaţie de bună calitate 1 000—2 000 de lei. Fiecare piesă pe care o solicitau şoferii avea tariful ei. Nimic nu se dădea pe gratis. Dacă nu te conformai regulilor nescrise ale garajului, îţi răspundea mieros : „N-avem de mult în magazie aşa ceva, puişor". „Şi eu ce fac acuma, că maşina nu merge fără pompă de benzină ?" „Ştiu eu ? Mai încearcă". Într-o zi, un şofer mai arţăgos a cerut un cauciuc. La răspunsul standard : „N-avem puişor", omul i-a arătat gestionarului un vraf de pneuri depozitate într-un colţ al încăperii. „Dar alea ce-s, nu-s pneuri ?" „Aa, acelea-s cu defecte. Doar nu vrei să-ţi încalţi maşina cu asemenea pneuri, care să-ţi facă explozie cînd ţi-o fi lumea mai dragă" ?". „Ba vreau să le încerc". „Nu se poate, băieţică, nu putem încălca nişte reguli precis stabilite, nu de şefi, ci chiar prin lege", răspundea magazionerul adoptînd imediat un aer oficial. „Cauciucurile sînt bune, îi şopti un coleg. Pune-i mîine într-un pliculeţ cinci albăstrele şi bagă-l aşa, fără să-i spui nimic, în buzunarul şefului de coloană. O să vezi, apoi, cum magazionerul ţi-a găsit, special pentru tine, „ultimul" cauciuc pe care îl mai avea în magazie". Am aflat apoi cum se făcea şi împărţeala. La şeful coloanei ajungeau trei sute, iar magazionerul îşi primea „cota" de două. Cel puţin jumătate din suma pe care am cîştigat-o în vara aceea am cheltuit-o pe „servicii" de acest gen, başca bănişorii pe care îi strecuram săptămînal în mîna „mafiotului", omul de încredere al şefului de coloană. Cînd plicul era prea debil, mă admonesta : „Vezi că şeful a cam strîmbat din nas cînd i-am prezentat onorariul. Fii atent, ştii doar ce-ai păţit ! Dacă vrei să mai lucrezi şi vara viitoare la noi, fă-ţi datoria, nu te zgîrci la cîteva sute !" „Am înţeles, nea Lică. Voi învăţa mai bine lecţia". Curînd am aflat şi alte lucruri interesante. „Sistemul" folosit de şef era cunoscut şi de alţii. De pildă, odată, am omis că şi spălatul maşinii nu-i un lucru atît de simplu. După o asemenea operaţie neonorată de mine, conform cutumei, deşi întotdeauna fusesem atent cu omul, m-am pomenit cu canapelele îmbibate de apă. În timp ce mulţumeam spălătorului, am sesizat un zîmbet şiret pe faţa lui, dar nu i-am dat atenţie. Curînd după plecare, efectul apei reci m-a făcut să opresc. Ce mă făceam dacă şi pasagerii s-ar fi ales cu pantalonii, rochiile, fustele pline de apă ? Şi, culmea, în ziua aceea aveam o comandă pentru o nuntă. A trebuit să pierd o dimineaţă întreagă pînă mi-am uscat canapelele. „Mi-o făcuşi, Blondule", căci aşa era poreclit omul cu furtunul de la garaj, din cauza tenului său întunecat. „Cum adică, n-am înţeles !" „Nu mata mi-ai băgat apă în interiorul maşinii, de arată ca pescuită dintr-un lac ?" „Eu nu fac chestii din astea, mînzule. Cine ştie cum s-a strecurat puţină apă în interior", răspunde el cu un calm imperturbabil. Pompa de benzină era întotdeauna defectă pînă nu băgai 10 lei în buzunarul gestionarului. Ca prin minune, după aceea începea să funcţioneze.

Au trecut anii, am terminat facultatea, am lucrat la multe şantiere, autobaze. Nu o dată mi s-a spus : „Tu eşti ca buldozerul, Ştefane, răzbeşti. De aia te trimitem şi noi unde-i mai greu". De cinci ani lucrez aici, de unde probabil mă voi pensiona. Nu-mi pare rău de anii pe care i-am trăit, deşi unii au fost grei. Crezul meu a fost ca fiecare să înveţe cîte ceva de la mine, aşa cum şi eu aflu cîte ceva de învăţat de la fiecare om cu care lucrez.

„Dar cu mafioţii de la autobaza unde aţi lucrat, cum a rămas, tovarăşe inginer şef ?". „A, uitasem să vă spun sfîrşitul. Ulciorul nu merge de multe ori la apă. Chiar în vara următoare am găsit alt personal care lucra corect, cinstit. Lichelele s-au curăţat singure. Începutul sfîrşitului a fost atunci cînd fiecare se credea înşelat la împărţirea banilor negri. Se ştie doar că lupii se sfîşie între ei". „La fel ca în filmele cu mafioţi, nu-i aşa tovarăşe inginer ?" „Exact. Cu menţiunea că filmele de acest gen ca şi amintirile mele sînt rupte din realitate".

SFINX

SURDINA

de

FREDERICK FORSYTH

Lui Mark Sanderson îi plăceau femeile. La fel de mult îi plăceau şi biftecurile în sînge, garnisite cu salată. Cînd îi era foame suna la restaurant şi comanda să-i trimită în apartament tot ce-i plăcea şi-i poftea inima. Îşi putea permite pentru că era multimilionar, dar nu unul oarecare ci unul cu lire sterline, care aveau şi în timpurile acelea, fiecare, valoarea a doi dolari americani.

Ca mai toţi bogaţii fericiţi ducea şi el trei vieţi : viaţa publică a magnatului londonez de profesie, viaţa particulară, care la drept vorbind, numai particulară nu era întrucît unii bărbaţi şi-o sacrifică strălucirii orbitoare a popularităţii, precum şi o viaţă secretă.

Prima dintre vieţile de mai sus se referea la rubricile financiare ale celor mai importante cotidiene şi la ştirile economice transmise la televiziune. Mark Sanderson începuse să lucreze cu ani în urmă, la jumătatea anilor şaizeci, pentru un agent de bunuri imobiliare din West End. Pe atunci avea o insuficientă educaţie de specialitate, dar dovedea un spirit pătrunzător cînd venea vorba despre afaceri rentabile. După doi ani stăpînea perfect regulile jocului şi se pricepea de minune la tot ce avea valoarea cea mai ridicată, precum şi la modul de a şi-l însuşi pe cale legală. La vîrsta de douăzeci şi trei de ani a încheiat pe parcursul a numai douăzeci şi patru de ore prima sa afacere personală — a scos un cîştig net de zece mii lire sterline — şi a fondat Societatea „Hamilton Holdings", care i-a adus bani frumoşi timp de şaisprezece ani. Numele societăţii l-a împrumutat de la prima lui tranzacţie reuşită, bunul acela imobiliar aflîndu-se pe Hamilton Terrace. De fapt, acesta a fost ultimul lucru sentimental pe care l-a făcut. La începutul anilor şaptezeci, cînd strînsese în bancă primul său milion, abandonă activitatea cu bunuri imobiliare şi începu să construiască blocuri pentru instituţii. La jumătatea anilor şaptezeci avea de-acum aproape cinci milioane de lire şi îşi extinsese activitatea şi în alte sectoare. Pătrunsese în rîndurile marii finanţe, în lumea băncilor şi în industria chimică, în cea a construcţiilor pentru odihnă şi recreere pe ţărmurile Mediteranei. Reclama cea mai bună i-o făceau înşişi directorii cotidienelor londoneze....

Viaţa particulară a lui Sanderson putea fi urmărită în paginile aceloraşi ziare, cu cîteva pagini mai înainte. Bărbatul care poseda un apartament în Regent's Park, o reşedinţă în Worcestershire, un castel pe Loara, o vilă la Cap d'Antibes, un iaht, un Rolls-Royce şi, pe lîngă toate astea, un număr impresionant de tinere frumuseţi fotografiate în compania lui (frumuseţi ale căror corpuri rămăseseră întipărite pe patul lui rotund cu diametrul de patru metri), un asemenea bărbat prezintă o atracţie irezistibilă pentru rubricile „Din societate". În urmă cu vreo cincizeci de ani un individ ca el ar fi fost ruinat dacă s-ar fi scris că de el divorţează o stea de cinema, care cere despăgubiri de un milion lire sau că o pretendentă la titlul de miss univers se ţine scai de el să-i recunoască paternitatea copilului ei. La sfîrşitul anilor şaptezeci însă, toate astea dovedeau doar că el îşi permitea să facă ceea ce pentru oamenii din londonezul West End era un lucru de admirat. Pe scurt, Mark Sanderson era un bărbat despre care se vorbea.

Viața lui secretă era alcătuită din ceea ce putea fi definit printr-un singur cuvînt : plictiseală. Toate îl plictiseau de moarte pe Mark Sanderson. Propoziția „Mark obține tot ce-și dorește“ i se părea acum o simplă glumă amară. La cei treizeci și șapte de ani arăta foarte bine — era un tip a la Marlon Brando — robust și se simțea foarte singur. Tinjea după o singură femeie și nu după o sută de fetișcane. În afară de asta, știa că nu era atît de simplu s-o găsească, întrucît avea o imagine clară despre ce anume dorea. În ultimii zece ani nu cunoscuse nici o femeie care să se fi apropiat măcar de idealul lui.

La fel ca toți donjuanii bogați, Mark Sanderson se interesa numai de femeile care nu se interesau de el ! De popularitatea lui, de banii lui, de puterea și gloria lui. Dar, spre deosebire de aproape toți donjuanii, el avea încă atîta simț critic încît să și-o recunoască sieși. Dacă ar fi făcut public acest lucru lumea l-ar fi luat drept un caraghios.

Mark Sanderson era sigur că nu va întîlni niciodată femeia viselor lui. Într-o bună zi însă a găsit-o. S-a întîmplat la una din acțiunile de binefacere la care toată lumea se plictisește și după care pumnul de bănuți care rămîn după ce se plătesc cheltuielile pentru invitații se trimit în Bangladesh unde se cumpără cu ei cîțiva litri de lapte pentru săraci. Ea se afla în cealaltă parte a încăperii unde-l asculta pe un omuleț obez a cărui prezență era umbrită de un trabuc imens. Îl asculta cu un zîmbet blînd din care nu-ți puteai da seama dacă ceea ce o distra erau cuvintele lui sau manevrele prin care acesta încerca să i se uite în decolteu.

Doamna Summers era înaltă și bine clădită. Chipul ei, trădînd liniște interioară, era frumos chiar dacă nu se înscria în tiparele ultimei mode. Nici înfățișarea ei nu era în concordanță cu moda anilor optzeci, conform căreia femeile frumoase trebuie să aibă sînii mari și

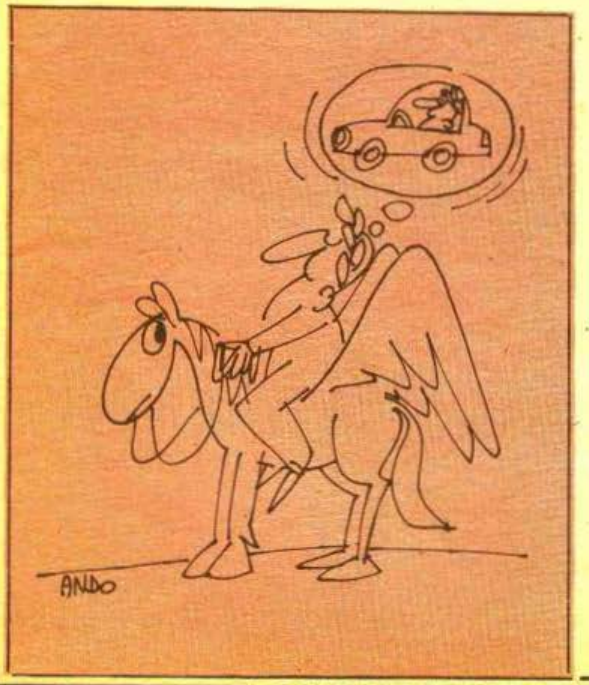

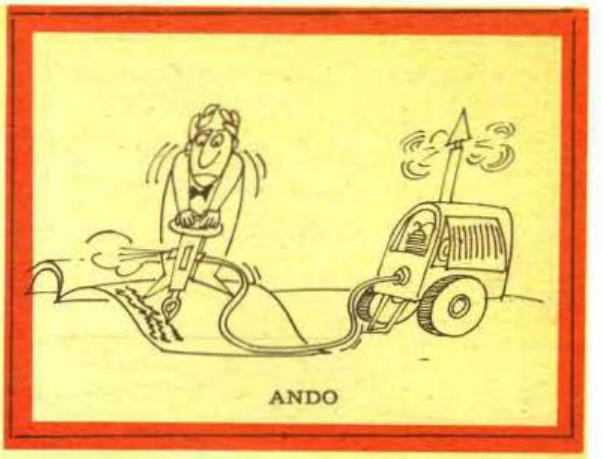

fremătători, mijloc de albină, șolduri rotunde și picioare lungi. Părul lucitor de culoarea castanelor îl purta strîns într-un coc. Se părea că era preocupată mai mult de sănătatea ei decît de eleganță. Era îmbrăcată în haine albe, care subliniau tenul ei bronzat de culoarea aurului. Nu purta bijuterii iar în jurul ochilor fardul era abia perceptibil. Numai acest amănunt și o deosebea de femeile mondene aflate acolo. Sanderson îi dădu treizeci de ani, mai tîrziu însă avea să afle că avea treizeci și doi.

Mark Sanderson își închipui că bronzul îl căpătase cu prilejul practicării schiului în sezonul de iarnă prelungit pînă în aprilie, sau al plimbărilor de primăvară printre insulele din Caraibe. Aceasta însemna că ea sau soțul ei erau suficient de bogați ca să-și permită să ducă un asemenea mod de viață. Ambele lui păreri erau însă eronate. El află că doamna Summers locuia împreună cu soțul ei într-o vilișoară pe țărmul spaniol și că aveau un venit modest, provenit din drepturile de autor pentru cărțile despre păsări și din orele ei de limba engleză.

Din prima clipă Sanderson își zise că ochii ei, culoarea părului și tenului ar putea fi dovezi ale obîrșiei ei spaniole, dar femeia era de origine britanică, așa cum era și el. Îi spuse că aflîndu-se în vizită la părinții ei, care locuiau la Midland, o prietenă o sfătuise ca înainte de a se întoarce în Spania să-și petreacă cîteva zile la Londra. Sanderson era convins că se pricepe să creeze bună dispoziție, că nu ridea zgomotos cînd se spunea vreo glumă.

— Ce credeți despre societatea din West End ? o întrebă în timp ce urmăreau amîndoi desfășurarea seratei.

—În orice caz, nu ceea ce aș fi putut crede, răspunse ea grav.

— Arată ca niște papagali închiși într-o cutie pentru marmeladă, spuse Sanderson.

Femeia ridică din sprîncene.

— Am crezut că Mark Sanderson este unul dintre pilonii acestei societăți, spuse ea glumind.

— Societatea noastră este cumva cunoscută și în Spania ? întrebă Mark.

— „Daily Express“ se poate citi și la Costa Blanca...

— ...„Daily Express“ în care scrie și despre viața lui Mark Sanderson ?

— Și despre.

— Și asta face o impresie deosebită asupra dv. ?

— Ar trebui să facă ?

— Nu.

— Atunci nu face.

Răspunsul îl liniști pe Mark.

— Sînt bucuros că lucrurile stau aşa, zise el, dar aş putea întreba şi de ce ?

Doamna Summers rămase o clipă pe gînduri.

— Totul este destul de fals, de poleit.

— Vă referiţi la mine ?

Femeia îl privi în ochi.

— Nu ştiu, răspunse. Bănuiesc însă că în anumite împrejurări aţi putea fi foarte simpatic.

Mark nu era pregătit pentru un asemenea răspuns.

— Poate vă înşelaţi, răspunse el încet, în timp ce ea zîmbi întrebător ca şi cum ar fi stat de vorbă cu un copil bosumflat.

Ceva mai tîrziu cîteva prietene veniră să o ia. În timp ce se îndrepta spre garderobă el o invită, în şoaptă, să cineze împreună mîine seară. De mult nu mai invitase o femeie în modul acesta. Doamna Summers nu-i spuse nimic despre pericolul de a fi văzuţi împreună întrucît îşi închipuia că o va duce undeva unde nu există fotografi. După cîteva clipe de tăcere îi răspunse :

— Bine, vin cu plăcere.

Sanderson se gîndi la ea întreaga noapte, fără să observe fotomodelul care tresălta lîngă el şi pe care îl culesese dintr-un bar. Stătea nemişcat privind în tavan şi îşi închipuia că lîngă el se afla femeia aceea cu părul de culoarea castanelor şi tenul fin şi catifelat, de culoarea aurului. Ridică mîna prin întuneric pentru a mîngîia cel puţin simîi modelului, dar nu găsi decît ceva asemănător unei urechiuşe de căţel, urmare, probabil, a unui regim sever respectat. Auzi un geamăt de înfiorare...

Se duse la bucătărie, îşi făcu o cafea pe care o bău apoi în hol. Se aşeză gînditor pe un scaun şi privi copacii din parc pînă cînd soarele se ridicase deasupra îndepărtatelor mlaştini din Wanstead.

O săptămînă nu este desigur timpul cel mai lung pentru dragoste, dar poate fi îndeajuns pentru a schimba o viaţă, sau două, sau chiar trei...

Seara următoare Mark Sanderson se duse în faţa casei ei. Femeia ieşi şi i se urcă în maşină. Avea părul strîns coc şi era îmbrăcată într-o bluză albă cu mînecile largi, împodobite cu dantelă, şi cu o fustă maxi cu cordon de piele lat la mijloc. Aşa cum era îmbrăcată părea că venea din vremurile de demult ale Eduarzilor, fapt care-l deranja pentru că asta venea în vădită contradicţie cu planurile lui tainice pentru noaptea care urma.

Doamna Summers se exprima simplu, dar inteligent şi se pricepea să asculte cînd el vorbea despre afaceri, adică ceea ce nu reuşesc să facă prea multe femei. Pe parcursul serii Sanderson îşi dădu seama că faţă de ea nu simţea ceva fugar, doar o simplă dorinţă. După miezul nopţii, cînd se pregăteau să închidă restaurantul, ei erau încă cufundaţi într-o discuţie calmă. Angela Summers refuză să meargă la el. Aşa ceva nu i se mai întîmplase lui Sanderson de cîţiva ani buni.

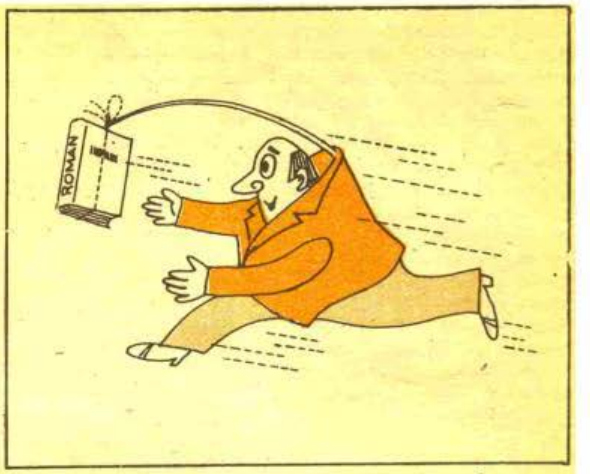

Pe la mijlocul săptămînii Sanderson trebui să recunoască că era îndrăgostit ca un licean de şaptesprezece ani. O întrebă care este parfumul ei preferat. „Miss Dior", a răspuns femeia, adăugînd că din cînd în cînd îşi permite luxul de a cumpăra o asemenea aromă. Sanderson îl trimise pe unul dintre angajaţi pe Bond Street dar seara îi oferi Angelei cea mai mare sticlă cu parfum care se putea cumpăra la Londra. Ea luă cadoul cu bucurie stăpînită, dar protestă împotriva dimensiunilor sticluţei.

— Este cam exagerat, spuse.

Sanderson se afla în încurcătură.

— Am vrut să vă ofer ceva mai deosebit, zise Mark.

— Trebuie că v-a costat o avere.

— Înseamnă că mi-am putut permite s-o cumpăr, nu ?

— Da, şi este foarte drăguţ din partea dv., dar nu trebuie să se mai repete, adăugă ea cu un glas care însemna că nu mai dorea să continue discuţia pe această temă.

Spre sfîrşitul săptămînii, Sanderson telefonă la reşedinţa sa din Worcestershire şi porunci să fie umplut bazinul întrucît sîmbătă va trece pe acolo pentru o zi.-Dorea să înoate împreună cu ea şi nu-l putea întoarce de la acest gînd nici vîntul destul de tăios al lunii mai.

Doamna Summers ieşi din cabină într-un costum de baie alb dintr-o singură piesă. Cînd o văzu, inima lui Sanderson începu să bată repede. Era o femeie admirabilă din toate punctele de vedere.

În ajunul întoarcerii ei în Spania şi-au petrecut împreună întreaga seară. Parcă Rolls-ul nu departe de casa lui şi se sărutară îndelung. Cînd însă Sanderson încercă să-i furişeze mîna sub rochie, Angela i-o luă cu delicateţe dar hotărîtă, şi i-o puse în poala lui.

Sanderson îi ceru să-l părăsească pe soţul ei, să divorţeze şi să-l ia pe el. Şi pentru că era clar că el vorbea serios, îi răspunse la fel de serios şi ea.

— N-aş putea face asta niciodată, spuse ea.

— Te iubesc, te rog să crezi că nu-i ceva trecător, este un sentiment foarte profund. Aş

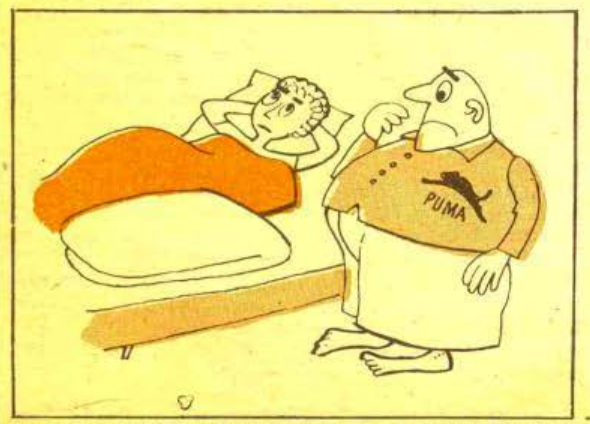

face pentru tine tot ce se poate face pe lumea asta.

Doamna Summers se uita fix în lungul străzii.

— Cred că mă iubești, Mark. Nu trebuia să mergem atît de departe... Trebuia să-mi dau seama mai demult și să nu ne mai întîlnim.

— Tu nu mă iubești ? Nici măcar puțin ?

— Este încă prea devreme pentru a putea spune așa ceva. Nu-mi place cînd lucrurile se precipită.

— Dar crezi că m-ai putea iubi ? Acum sau mai tîrziu ?

— Cred că s-ar putea. Mai bine zis, că aș fi putut. Tu nu ești cel care te prefaci a fi, sub masca cinismului tău ostentativ se ascund mai degrabă semnele vulnerabilității. Iar asta îmi place la tine.

— Atunci părăsește-l pe soțul tău și rămîi cu mine.

— Nu pot face așa ceva, sînt soția lui Archie și nu-l pot părăsi.

Pe Sanderson îl cuprinse o furie turbată pe individul fără chip care de acolo, de departe, din Spania, îi stătea în cale.

— Dar ce are el și eu nu-ți pot oferi ?

Angela Summers zîmbi trist.

— Nimic, în realitate e un om slab, în plus nu este nici cine știe ce somitate...

— Atunci de ce nu-l părăsești ?

— Pentru că are nevoie de mine, veni — scurt — răspunsul.

— Dar și eu am nevoie de tine.

— Nu, nu este adevărat, spuse doamna Summers. Tu mă dorești dar de trăit poți trăi și fără mine, el însă nu poate. N-ar avea putere pentru așa ceva.

— Nu-i adevărat, Angela, că te doresc doar ! Eu te iubesc așa cum n-am mai iubit pe nimeni. Te divinizez și tînjesc după dragostea ta.

— Tu nu înțelegi, spuse ea după cîteva clipe de meditare. Femeile se bucură cînd sînt iubite

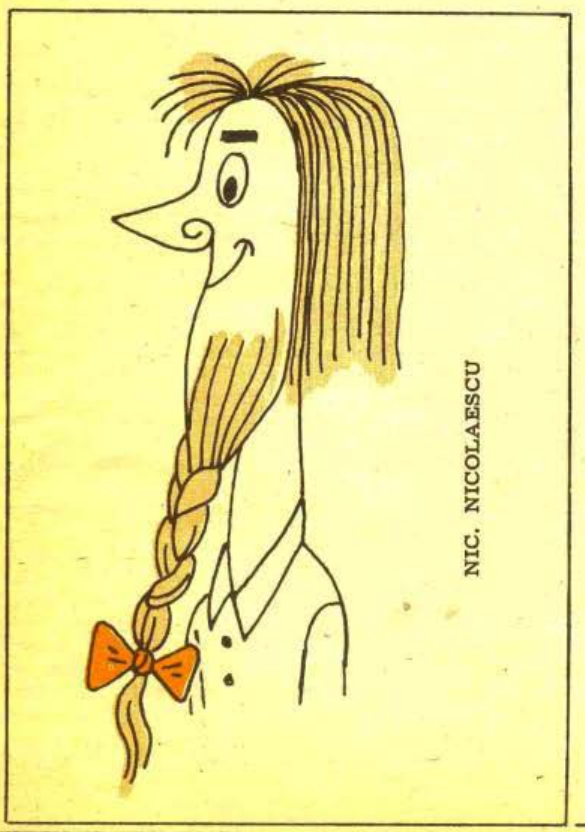

NIC. NICOLAESCU

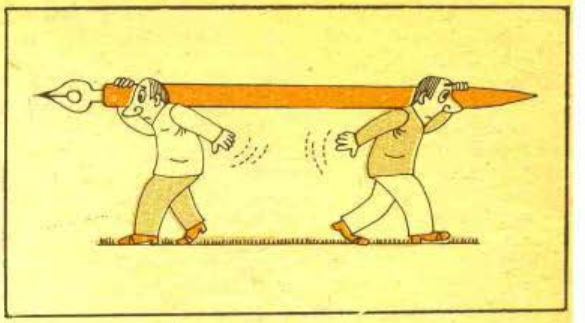

și divinizate, ele vor să fie adorate, dar mai presus de toate ele doresc să existe pe lume cineva pentru care ele să fie de neînlocuit. Iar Archie are nevoie de mine așa cum are nevoie de aer.

Sanderson își strivi pipa de scrumieră.

— Care va să zică rămîi cu el... Pînă cînd moartea vă va despărți..., spuse el.

Angela prinse remarca lui ironică, dădu din cap și îl privi fix în ochi.

— Da, exact cum ai spus, pînă cînd moartea ne va despărți. Îmi pare rău, Mark, dar eu așa sînt. Altădată, și în alt loc, și dacă n-aș fi fost măritată cu Archie, poate ar fi fost altfel. Acum însă am un soț, situația este cu totul alta...

A doua zi Angela plecă. Sanderson trimise șoferul să o ducă la aeroport.

Pe măsură ce timpul trecea, dragostea și dorința lui Mark Sanderson se preschimbară într-o manie și odată cu aceasta se accentuă și sentimentul lui de singurătate. Nu dăduse niciodată peste un asemenea obstacol și la fel ca toți bărbații puternici ajunse și el un fel de invalid sufletește. Cunoscuse totdeauna numai pașii exacți și logici care duceau de la dorință la hotărire, de aici la plan, apoi la realizare. Toate astea trebuia să finalizeze cu obținerea a ceea ce dorea să obțină.

La începutul lui iunie, Sanderson hotărî că trebuie s-o cîștige cu orice preț pe Angela Summers. În timp ce lucra la planul său, din cap nu-i ieșeau cuvintele : „pînă cînd moartea ne va despărți...“ Dacă Angela ar fi fost altfel, dacă ar fi fost orbită de bogăție, de lux, de putere și poziție socială, atunci n-ar mai fi existat nici o problemă. Pentru a o cîștiga ar fi fost de-ajuns s-o orbească cu bogăția lui. Dar nu, atunci ea ar fi fost cu totul alt gen de femeie iar lui Mark nu i s-ar mai fi aprins călcîiele după ea. Acum el se învîrtea într-un cerc fără ieșire putînd să ajungă la nebunie. Nu exista decît o singură cale pentru a ieși din această situație.

Mark Sanderson închirie o locuință pe numele Michael Johnson. Se înțelesese telefonic cu agenția de bunuri imobiliare apoi trimise cu două luni înainte o recomandată. Agentul de asigurări îi explică cum că va veni la Londra la orele timpurii ale dimineții și au căzut de acord că îi va lăsa cheia sub preșul de la intrare.

Locuința închiriată îi slujea drept stat major. De acolo telefonă unui birou londonez de detectivi particulari, unul din acelea care nu se interesează dacă este vorba despre o acțiune legală sau nu, și explică ce și cum. Îndată ce biroul află că clientul dorește să ră-

mînă anonim îi ceru o garanție. Mark trimise de urgență, prin scrisoare recomandată, cinci sute de lire.

După o săptămînă, domnului Johnson îi sosi o scrisoare prin care i se aducea la cunoștință că misiunea a fost îndeplinită și că mai era nevoie de încă alte două sute cincizeci de lire pentru acoperirea cheltuielilor suplimentare făcute. Scrisoarea conținea o scurtă biografie pe care Mark o parcurse repede, o fotografie de pe una din cărțile despre păsările mediteraneene din ale cărei exemplare se vîndură doar cîteva, restul zăcînd prin depozite, precum și unele instantanee făcute de la distanță cu teleobiectivul. Ele înfățișau un omuleț cu umeri înguști, cu mustață în furculiță și barbă : maiorul Archibald Clarence Summers, ofițer englez trăind într-o vilișoară situată la vreo opt sute de metri de mare, la marginea unui sat pe țărmul spaniol în provincia Alicante, la jumătatea drumului dintre Alicante și Valencia. La dosar existau și o serie de fotografii ale casei. În fine, mai erau menționate obiceiurile oamenilor care locuiesc în acea casă : cafeaua de dimineață pe prispă, plimbări zilnice ale soției lui Summers la Castello unde preda limba engleză celor trei copii ai unei contese, baia de după amiază a celor doi soți și timpul afectat bronzării, între orele trei și patru, lucrul maiorului la cartea despre păsările din Costa Blanca...

Sanderson trecu la faza următoare a planului său. Mai întîi le spuse angajaților săi că rămîne acasă, dar că va fi tot timpul în legătură telefonică cu ei. După aceea se apucă să-și ajusteze chipul.

Îl ajută mult reclama unei frizerii care recomanda și executa tunsori à la gay news. Îl tunseră perie și-i vopsiră părul făcîndu-l blond din castaniu închis ce era. De atunci Sanderson cobora pe jos în garajul din subsolul casei în care locuia de unde revenea apoi la suprafață cu liftul pentru a-l ocoli pe portar. Din locuința închiriată telefonă unui cunoscut de pe Fleet Street care îi comunică numele și adresa uneia dintre cele mai mari agenții londoneze specializate.

— Mi-a promis că dacă mă voi muta în casă nouă mă va cere de soție...

Aceasta putea pune la dispoziție o colecție remarcabilă de cărți și numeroase tăieturi din ziare și reviste. Peste trei zile Mark reuși să obțină un permis de intrare pe numele Michael Johnson.

A început cu rubrica asasini de închiriat. Aceasta continua cu subtitluri ca Mike Hoare, Robert Denard, John și Jacques Schramme. Sanderson trecu în revistă totul. Citi anunțurile din ziare, articolele din reviste, comentariile, recenziile cărților și interviurile. Din cînd în cînd găsea cîte o remarcă referitoare la vreo carte — își însemna titlul ei, o găsea în bibliotecă, o împrumuta acasă și o citea. Printre lecturile lui figura și „Histories of Mercenaries" de Anthony Mockler și „Congo Mercenary" de Mike Hoare.

Peste o săptămînă, din informațiile astfel culese începu să iasă la suprafață un singur nume. Al unui om care nu dădea interviuri și a cărui fotografie nu o avea nimeni. Era englez și Mark era de părere că acesta trăiește și astăzi pe undeva prin Londra.

Cu ani în urmă, cînd își diversificase activitățile, Mark pusese mîna pe cîteva unități care se îndeletniceau cu comerțul cu trabuce, laboratoare pentru developarea filmelor, precum și pe o agenție literară. Aceasta din urmă îl ajută acum să afle adresa autorului memoriilor citite la bibliotecă. Editorul nu avea nici un motiv să-l privească cu suspiciune. Adresa era aceeași la care îi trimisese suma cuvenită ca drepturi de autor.

Magnatul în construcții se puse pe urma asociatului-scriitor și găsi un bărbat distrus de alcool, care trăia numai din amintiri. Fostul asasin închiriat crezuse că vizitatorul venise să-i anunțe o nouă ediție a cărții sale, deci un nou onorariu. Se înțelege că a fost vizibil decepționat cînd și-a dat seama că se înșelase. Se înveseli însă la aflarea sumei pe care o va primi în schimbul unei informații. Sanderson, care se dădea drept domnul Johnson, îi explică că editura a aflat că un fost coleg al fostului asasin plătit se pregătea să-și publice amintirile. Angajații săi însă nu doreau ca o altă editură să le sufle de sub nas drepturile de autor pentru o a doua carte de acest gen. Singura greutate consta în faptul că trebuia aflat unde locuia acesta.

Aflînd despre cine era vorba, fostul asasin plătit exclamă :

— Așadar s-a hotărît să vorbească, da ? Asta mă surprinde !

Posibilitatea unei colaborări se întrezări numai după ce bău șase pahare de whisky și după ce simți în palmă un mănunchi de bancnote. Zgîrie apoi ceva pe o bucată de hîrtie pe care i-o întinse lui Sanderson.

— Dacă bastardul ăsta se află în oraș, mai mult ca sigur că se va duce acolo să tragă ceva la măsea, spuse el.

Sanderson găsi locul cu pricina chiar în seara aceea. Era un club liniștit pe Earl's Court. Individul pe care îl căuta apăru acolo în seara următoare. Sanderson nu-l văzuse niciodată în fotografie, dar în cărți îi găsise o descriere amănunțită, inclusiv ceva despre o cicatrice la bărbie. În plus, barmanul îl strigase pe numele de botez care corespundea. Era un individ cu umerii lați, încă în formă. Sanderson surprinse în oglinda barului expresia aprigă a ochilor săi. Îndreptîndu-se apoi spre casă îl urmări cale de vreo patru sute de metri pînă ajunse la niște blocuri.

După zece minute, timp în care urmărise din stradă fereastra la care se aprinse lumina, bătu la ușă. Asasinul veni să deschidă. Sanderson observă că înainte de a-i deschide el stinsese lumina din vestibul iar acum stătea în semiîntuneric.

— Domnul Hughes ? întrebă Sanderson.

Individul ridică sprîncenele întrebător.

— Dar dv. cine sînteți ?

— Numele meu este Johnson. Michael Johnson, spuse Mark.

— Aveți autorizație de percheziție ?

— Eu nu sînt polițist, spuse Sanderson, sînt un cetățean oarecare. Pot să intru ?

— Cine v-a spus unde mă puteți găsi ? vru să știe ignorîndu-i întrebarea.

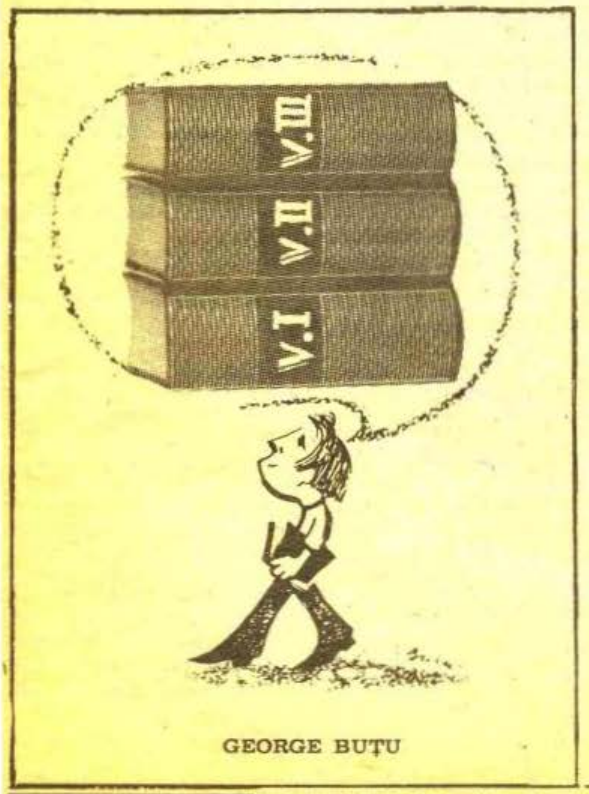

GEORGE BUȚU

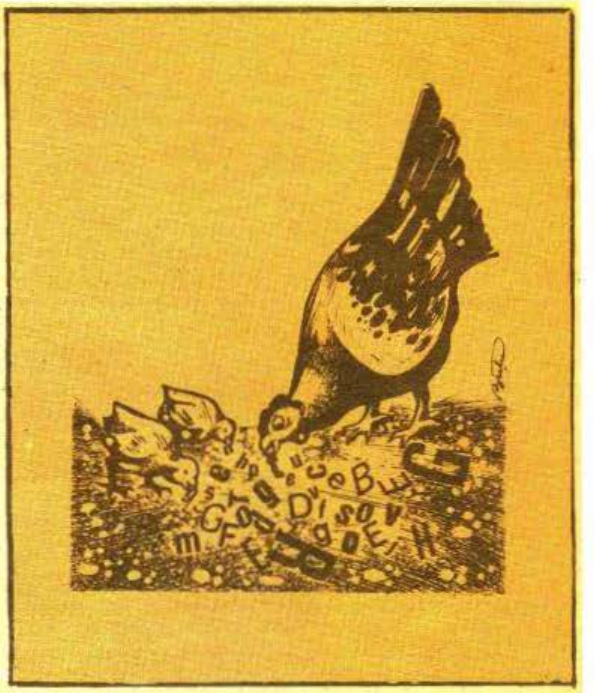

Sanderson îi spuse numele informatorului său.

— Ăla îmbibat cu alcool ca o sugativă, că mă mir cum de nu și-a uitat și numele.

În colțul gurii lui Hughes apăru un început de zîmbet, dar nu era nimic distractiv în el.

— Da, așa este, spuse arătînd cu capul spre încăpere.

Sanderson se strecură pe lîngă el. Încăperea era aranjată la fel ca multe alte locuințe din cartierul acela londonez. În mijloc se afla o masă. Hughes îl invită să ia loc așezîndu-se el primul în fața lui.

— Ei ?

— Aș vrea să vă încredințez rezolvarea unei probleme. Una căreia eu i-aș spune o lovitură !

Expresia feței lui Hughes rămase neschimbată.

— Vă place muzica ? îl întrebă în cele din urmă.

Sanderson dădu din cap fără să priceapă rostul întrebării.

— Atunci să ascultăm puțină muzică, spuse Hughes ridicîndu-se și îndreptîndu-se spre aparatul de radio, aflat pe măsuța de lîngă patul din colțul încăperii. Răsuci un buton apoi duse mîna sub pernă. Cînd se întoarse, Sanderson îl văzu ținînd în mîna dreaptă un colt automat de calibru 45. Înghiți în sec și oftă înăbușit. Hughes nu-l slăbea din ochi. Scoase dintr-un sertar un caiet și un creion și se întoarse la masă. Cu o mînă răsfoi o filă, scrise pe ea un singur cuvînt apoi i-o întinse lui Sanderson.

— Dezbracă-te ! scria pe hîrtie.

Sanderson simți că i se întoarce stomacul pe dos. Auzise că oameni ca el sînt, printre altele, și perverși. Hughes făcu un gest cu arma dîndu-i să înțeleagă că trebuie să se îndepărteze de masă. Sanderson se confirmă, aruncă pe podea sacoul, cravat și cămașa. Coltul se îndreptă acum spre partea inferioară a corpului lui. Sanderson desfăcu fermoarul și lăsă pantalonii să-i cadă. În cele din urmă Hughes spuse :

— Buun, acum vă puteți îmbrăca.

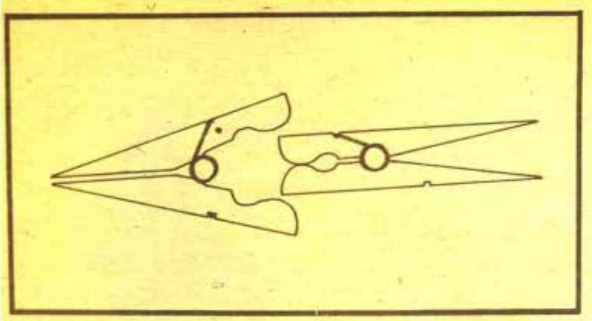

Ţinea mai departe pistolul în mînă, dar ţeava era îndreptată acum spre podea. Traversă camera şi închise aparatul. Se întoarse apoi spre masă.

— Puteţi să vă îmbrăcaţi, repetă.

Sanderson simţi că i se înmoaie picioarele.

Hughes îşi aprinse o ţigară.

— Pentru ce aţi făcut asta? întrebă Sanderson. Credeaţi că sînt înarmat?

Hughes dădu din cap.

— Mi-am dat de la început seama că nu aveţi armă, spuse acesta, dar dacă aţi fi avut un microfon, v-aş fi înfăşurat cablul în jurul ştiţi dv. a ce, apoi i-aş fi expediat banda celui care v-a trimis la mine.

— Acum pricep, spuse Sanderson, dar înarmat nu sînt, magnetofon n-am şi nu m-a trimis nimeni. Am venit de bună voie. Vorbesc foarte serios. Am nevoie să-mi faceţi o trebşoară pentru care sînt gata să plătesc ca lumea. În plus, ştiu să-mi ţin gura.

— Pentru mine nu-i suficient atît, zise Hughes. Închisoarea din Parkhurst e plină de băieţi care s-au încrezut în nişte proşti limbuţi...

— Dar eu nu te vreau pe dumneata anume, spuse Sanderson calm în timp ce Hughes se uita întrebător la el. Eu nu vreau pe nimeni care trăieşte în Anglia sau care are ceva comun ca această ţară. Trăiesc eu în Anglia şi e destul, prea mult chiar. Vreau un străin pentru o treabă în străinătate. Sînt gata să plătesc bine.

Zicînd acestea Mark scoase din buzunarul de la piept un teanc de cincizeci bancnote a cîte douăzeci şi-l puse pe masă. Pe figura lui Hughes era imposibil să se citească ce gîndea.

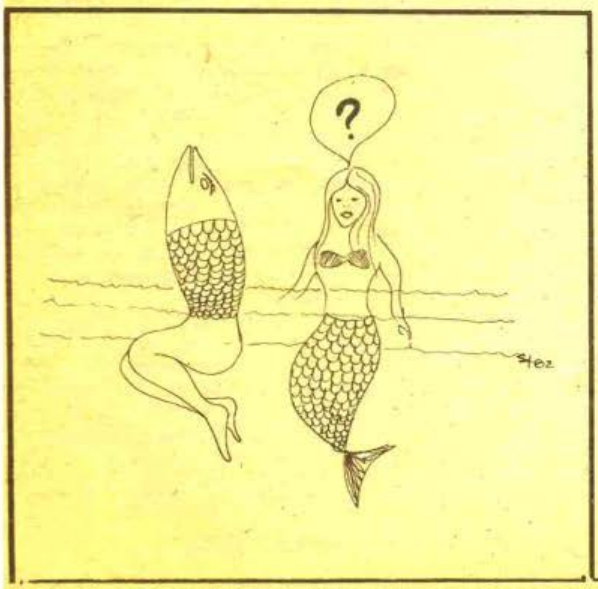

Sanderson împărţi banii în două, o jumătate i-o întinse lui Hughes, apoi banii rămaşi îi împărţi iarăşi în două. O parte o puse în buzunar.

— Primele cinci sute de lire sînt pentru că accepţi, spuse. Alte cinci le vei primi după îndeplinirea misiunii. Asta înseamnă că omul acela trebuie să se întîlnească cu mine pentru a-i spune ce are de făcut. Nu vă fie frică, nu-i cine ştie ce treabă. Victima nu-i o personalitate de vază, ba-i chiar o nulitate...

Hughes se uită atent la cele cinci sute de lire din faţa lui. Încă nu făcuse nici o mişcare pentru a-i lua.

— Ştiu pe cineva corespunzător, spuse. Cîndva am lucrat împreună, dar nu ştiu dacă acum mai lucrează în domeniu. Ar trebui să văd.

— I-aţi putea telefona, spuse Sanderson.

Hughes dădu din cap.

— Nu-mi place să folosesc interstatalul, spuse. E prea zgomotos, mai ales cu Europa. Trebuie să-l văd personal. Asta v-ar costa alte două sutare.

— Bine, fu Sanderson de acord. Le veţi primi cînd îmi veţi spune numele lui.

— Dar cum aş putea fi sigur că nu escrocaţi?

— Sigur nu aveţi cum fi, spuse Sanderson, dar cred că dacă v-aş înşela v-aţi putea răzbuna.

— Dar cum puteţi fi dv. sigur că nu vă escrochez eu pe dv.?

— Bine-nţeles că nici eu nu pot fi sigur, spuse Sanderson. Dar mai devreme sau mai tîrziu, un ucigaş tot am să angajez. Sînt destul de bogat ca să pot plăti de două ori, dar nu-mi place cînd cineva mă bagă la mijloc. Chestie de principiu, înţelegeţi?

Se uitară unul la altul. Sanderson începu să se teamă că mersese prea departe. Pe faţa lui Hughes apăru însă începutul unui zîmbet larg. Luă cele cinci sute de lire precum şi jumătatea de douăzeci şi cinci bancnote a douăzeci de lire.

— Vă fac rost de om, spuse, am să vă aranjez o întîlnire cu el. Dar pînă să vorbiţi cu el trimiteţi-mi cealaltă jumătate din bancnote, plus cele două sute pentru drum. Post restant, Oficiul poştal Earl's Court, adresant Hargreaves. Dacă nu-i primesc într-o săptămînă, îl anunţ pe prietenul meu că sînteţi un escroc.

Sanderson încuviinţă.

— Cînd îmi comunicaţi numele lui?

— Într-o săptămînă, răspunse Hughes. Dar cum să iau legătura cu dv.?

— Eu am să fiu cel care va lua legătura cu dv., spuse Sanderson.

— Telefonaţi la barul la care am fost astă seară, spuse. La zece seara.

este o săptămînă, la ora stabilită, Sanderson formă numărul barului. Cel care ridică receptorul fu barmanul care îl chemă repede pe Hughes.

— Pe rue Miollin din Paris se află o cafenea în care se string băieţii de care aveţi nevoie, spuse. Să fiţi acolo lunea viitoare la amiază. Individul o să vină singur la dv. Citiţi „Figaro"-ul din ziua respectivă şi ţineţi îndoită prima pagină. Tipul e informat că vă numiţi Johnson. Restul vă priveşte. Dacă nu puteţi veni luni la bar, omu' o să revină marţi şi miercuri la aceeaşi oră. Nu uitaţi să luaţi banii cu dv.

— Citi? întrebă Sanderson.

— Cinci mii de lire, ca să puteți fi sigur.

— Dar cum pot fi sigur că nu voi fi victima unui furt ?

— Sigur-sigur nu puteți fi, răspunse glasul de la celălalt capăt al firului. Dar nici omul acela nu poate ști dacă nu veniți cu potera după dv.

După aceea individul puse receptorul în furcă.

unea viitoare - la douăsprezece și cinci Sanderson încă mai citea „Figaro"-ul în cafeneaua de pe rue Miollin. Deodată de el se apropie cineva care trase scaunul din față și se așeză. Era unul dintre clienți care se afla acolo de aproximativ o oră.

— Domnul Johnson ?

Sanderson împături ziarul și îl puse lîngă el. Cel care întrebase era un ins înalt și slab. Avea păr negru și ochi de corsican. Vorbiră aproape o jumătate de ceas, individul prezentîndu-se drept Calvi, nume care în realitate era al satului în care acesta se născuse. După alte douăzeci de minute Sanderson îi dădu două fotografii. Pe una din ele era chipul unui bărbat, iar pe spatele ei, scris la mașină, textul :

Maior ARCHIE SUMMERS
vila Crispin Playa Caldera
Ondera, Alicante

— Treaba trebuie făcută între trei și patru după masă, spuse Sanderson.

— Nu-i nici o problemă, mormăi corsicanul.

În următoarele zece minute discutară despre bani. În cele din urmă Sanderson îi dădu cinci legături cu bancnote fiecare a cîte cinci sute de lire. Corsicanul îi explică cum că misiunile în străinătate sînt mai scumpe și că poliția spaniolă nu se poartă cu mănuși cu anumite tipuri de turiști.

— De cît timp aveți nevoie ? întrebă Sanderson.

Corsicanul făcu ochii mari și ridică din umeri.

— O săptămînă, două... Poate chiar trei.

— Vreau să fiu informat imediat ce ați îndeplinit misiunea, e clar ?

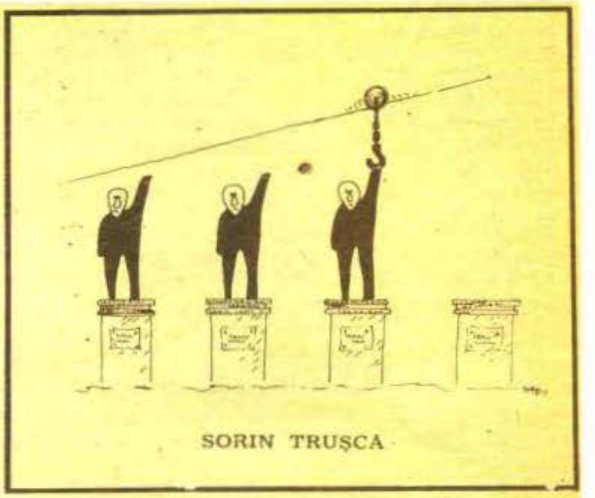

SORIN TRUȘCA

— Va trebui numai să-mi oferiți ocazia să am legătura cu dv., spuse ucigașul, notînd numărul lui de telefon.

— Peste o săptămînă, peste trei îmi telefonați între șapte și jumătate și opt la acest număr de telefon. Nu încercați să aflați adresa... Încercați mai bine să n-o scrintiți.

— N-am chef s-o scrintesc pentru că vreau și restul recompensei.

— Încă ceva, spuse Sanderson. Nu trebuie să lăsați vreo urmă, nimic după care ar putea fi deschise cercetări. Povestea trebuie să apară ca o încercare nereușită de furt, efectuată de vreun hoț de mîna a șaptea de prin părțile locului.

Corsicanul zîmbi.

— Domnule Johnson, dv. trebuie să vă îngrijiți doar de reputația dv., în ceea ce mă privește este vorba despre o viață. Altfel spus, despre treizeci de ani de închisoare, la Toledo. Așa că înțelegeți, sper, de ce nu am chef să las vreo urmă...

upă plecarea englezului, Calvi ieși din cafenea, se asigură că nu era urmărit de nimeni apoi își petrecu încă alte două ore la o masă dintr-un alt local din centrul Parisului, gîndindu-se la probleme legate de misiunea sa. Treaba în sine nu era prea dificilă, trebuia doar să-i facă de petrecanie unui ins care nu bănuia nimic. Greutatea cea mai mare era pătrunderea în Spania cu arma. Ar fi putut încerca cu trenul Paris — Barcelona riscînd în felul acesta un control vamal. Călătoria cu avionul era exclusă, fiecare avion care decolează de pe Orly fiind minuțios controlat. Calvi avea în Spania, încă de pe timpul OAS, contacte cu oameni care preferaseră să se stabilească pe țărmul Oceanului, între Alicante și Valencia, decît să rişte o întoarcere în Franța. Calvi își zise că se va găsi cu siguranță vreunul printre ei care să-i împrumute o armă.

Se ridică de la masă, plăti și ieși după cumpărături. Își petrecu o oră întreagă în biroul de informații al Oficiului spaniol pentru turism, iar alte zece minute într-o librărie, apoi într-o papetărie de pe rue Rivoli, după care se întoarse la locuința sa de la periferie.

În aceeași seară telefonă la hotelul „Metropol" din Valencia și comandă două camere a cîte un pat fiecare, pentru o singură noapte, peste paisprezece zile. Una era rezervată pe

numele Calvi, cealaltă pe numele de pe pașaport. La telefon se prezentă drept Calvi și spuse că va întări printr-o scrisoare rezervarea camerelor. Își rezervă, de asemenea, biletul de întoarcere pentru avion. În Spania trebuia să zboare în seara pentru care rezervase camerele la hotel, iar spre Paris urma să se întoarcă în seara imediat următoare.

Scrisoarea pe care o trimise pe adresa hotelului „Metropol" era scurtă și clară. Ea întărea cererea de rezervare a două camere și informa că domnul Calvi, care pînă la sosirea la Valencia se va afla tot timpul pe drumuri, a comandat să i se trimită de la Paris, pe adresa hotelului „Metropol", un volum din „Istoria Spaniei", de aceea ruga recepția să-i păstreze cartea pînă la venirea lui.

Spera să reușească și în cazul în care cartea va fi reținută în Spania și deschisă. Cînd se va prezenta la hotel pe numele lui adevărat și va cere cartea lui Calvi, își va da seama după expresia feței recepționerului, dacă ceva nu este în regulă și va avea timp să dispară. Și chiar dacă l-ar aresta, va spune că nu este decît un intermediar, care nu avea nici cea mai vagă idee despre conținutul cărții.

Scrise apoi cu mîna stîngă pe plic numele Calvi, îl lipi, apoi îi aplică un timbru. După aceea se apucă de lucru la cartea pe care o cumpărase după amiază. Era chiar „Istoria Spaniei", un volum gros și scump, tipărit pe hîrtie de cea mai bună calitate, cu un număr impresionant de ilustrații în partea finală, care îl făcea și mai greu.

Apropie coperta din spate și față a volumului unu și doi și le prinse cu un elastic. După aceea, cu ajutorul unei scobițe fixă cele patru sute de pagini și începu să lucreze cu scalpelul la blocul monolit de hîrtie astfel alcătuit. Scalpelul și-l cumpărase tot în cursul după amiezii. După o oră de lucru reuși să taie în carte, la aproape patru centimetri de margine, un orificiu lung de șaptesprezece centimetri și adînc de șapte și jumătate. Pe marginea orificiului puse un strat gros de clei care se usucă foarte repede. Adică pînă a fumat el două țigări.

În orificiul astfel făcut puse un browning de calibru 9, pe care îl cumpărase în urmă cu două luni, cu ocazia unui drum în Belgia. Vechiul pistol, un colt de calibru 38, îl aruncase în canalul Albert după ce îl folosise. Era un om prevăzător, nu folosea de două ori aceeași armă. La capătul browningului era un filet de un centimetru, care servea pentru fixarea surdinei.

Surdina, pe care o puse lîngă pistol, era partea cea mai lungă, măsura aproape paisprezece centimetri. Ca profesionist, Calvi știa că

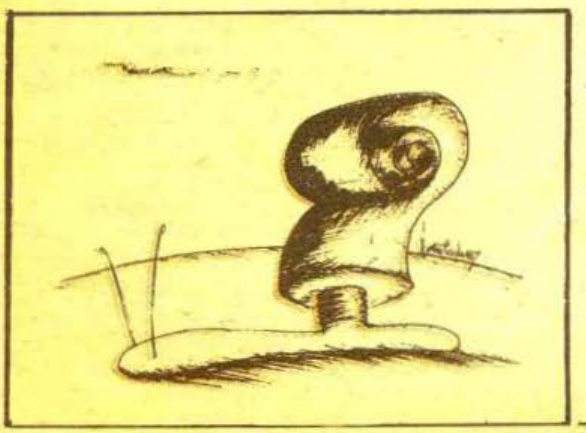

atenuatoarele prezentate la televiziune — care nu sînt mai mari decît dopul unei sticle de șampanie — sînt toate atît de eficiente precum extinctoarele manuale cu care cineva ar încerca să stingă Vezuviul în erupție...

Volumul „Istoria Spaniei" îl puse într-un săculeț transparent din polietilenă de aceleași dimensiuni cu cartea, ale cărui margini le lipi cu ajutorul unui cuțit încălzit la aragaz. Își zise că dacă cineva ar desface pachetul, s-ar mulțumi să vadă prin ambalajul transparent conținutul nevinovat reprezentat de o carte.

Pachetul îl puse apoi într-un ambalaj gros, de carton ondulat, folosit pentru expedierea cărților, și-l legă cu o bandă metalică, ce se poate desface foarte ușor... Scrise apoi pe pachet numele editurii, după care bătu la mașină adresa :

Monsieur ALFRED CALVI
Hotel „Metropol"
Calle de Jativa, Valencia
SPANIA

pe o coală de hîrtie pe care o lipi pe plic. Scrise apoi LIBROS IMPRESOS-LIVRES pe pachet. A doua zi dimineața expedie plicul prin avion, iar pachetul prin poștă obișnuită, ceea ce însemna cu trenul, și că va ajunge după vreo zece zile.

Heronava Societății „Iberia" aterizează pe aeroportul „Campo de Manises" odată cu asfințitul soarelui. Era încă destul de cald și cei treizeci de călători de la Paris — aproape toți proprietari de vile veniți pentru a-și petrece concediul — crîcniră la prelungirea exagerată a controlului vamal.

Geamantanul lui Calvi era singurul de dimensiuni normale. I-l deschiseră și-l controlară cu grijă. Părăsi aeroportul și se trezi în fața unui șir de taxiuri. Se duse mai întîi să

examineze parcarea aeroportului şi constată cu mulţumire că o parte importantă din parcare nu se vedea din pricina copacilor. Maşinile stăteau la rînd sub copaci aşteptîndu-şi proprietarii. Hotărî să revină aici a doua zi dimineaţa pentru a-şi alege mijlocul de transport corespunzător. După care luă un taxi pînă în centrul oraşului.

Recepţionerul hotelului fu mai mult decît amabil. Îndată ce corsicanul îşi făcu apariţia şi prezentă paşaportul îşi aduse aminte de reţinerea telefonică a camerelor şi de scrisoarea semnată Calvi. Fugi într-un birou de unde se întoarse cu pachetul cunoscut. Corsicanul îi spuse că, din păcate, prietenul lui nu a putut veni cu el, dar că el va plăti mîine dimineaţă, le plecare, ambele camere rezervate. Scoase apoi scrisoarea de la Calvi prin care acesta îl împuternicea să ia cartea care îi era destinată. Recepţionerul parcurse în fugă textul, îi mulţumi corsicanului pentru amabilitatea de a plăti cele două camere.

Ajuns în cameră, Calvi controlă ambalajul pachetului. Cineva umblase la el, lucru evident, dar îl făcuse la loc. Cartea rămăsese însă neatinsă sub protecţia săculeţului din polietilenă, fiind imposibil ca după ce s-ar fi umblat la el să mai poată fi făcut aşa cum fusese. Desfăcu săculeţul şi deslipi filele cărţii după care luă toate părţile componente ale pistolului. Le montă, înşurubă atenuatorul de zgomot şi controlă cartuşele din încărcător. Gloanţele lui speciale, din care extrăsese jumătate din praful de puşcă pentru a reduce cît mai mult din zgomot, erau toate. Chiar dacă un glonte de calibru 9 este împins pe ţeavă doar de jumătate din cantitatea de praf de puşcă el pătrunde la fel ca în cazul în care ar fi expulzat de întreaga cantitate, atunci cînd se trage de la o distanţă de trei metri. Iar Calvi nu trăsese niciodată de la o distanţă mai mare.

Încuie arma în sertarul de jos al dulapului apoi ieşi în balcon şi îşi aprinse o ţigară. Observă în acelaşi timp arena pentru luptele cu tauri situată nu departe de hotel şi se gîndi la ziua care-i stătea în faţă. La ora nouă coborî îmbrăcat într-un costum de culoare închisă făcut de unul dintre cei mai buni croitori parizieni, îmbrăcăminte care mergea foarte bine cu atmosfera bătrînului şi piperatului hotel la care trăsese. Cină la restaurantul „Terraza del Rialto" de unde plecă pe la miezul nopţii. De la recepţionerul hotelului află că avionul pentru Madrid decolează la ora opt dimineaţa, de aceea rugă să fie trezit la şase.

A doua zi dimineaţa, la şapte, comandă un taxi care să-l ducă la aeroport. Rămase în faţa intrării în aeroport de unde văzu trecînd aproximativ o duzină de maşini, fiind foarte atent la marca lor, la numărul de înmatriculare şi la figurile celor de la volan. În şapte dintre maşini se afla cîte o singură persoană, cea de la volan care, judecînd după îmbrăcăminte, păreau a fi oameni de afaceri. De pe terasa aeroportului Calvi urmări pasagerii care se îndreptau spre avion. Între aceştia se aflau şi patru dintre cei pe care îi văzuse mai înainte în maşini. Se uită peste însemnările făcute pe o bucată de hîrtie. Îşi zise că are de ales între „Simca", „Mercedes", „Jaguar" şi „Seat", aceasta din urmă o maşină reprezentînd o versiune locală a Fiatului 600.

După ce avionul decolă, se duse la toaleta pentru bărbaţi şi se îmbrăcă cu nişte blugi de culoare deschisă şi cu o sahariană de nylon cu fermoar. Împachetă pistolul în batistă şi-l puse în mapa de reclamă a agenţiei aviatice, pe care o scoase din geamantan. După aceea pre-

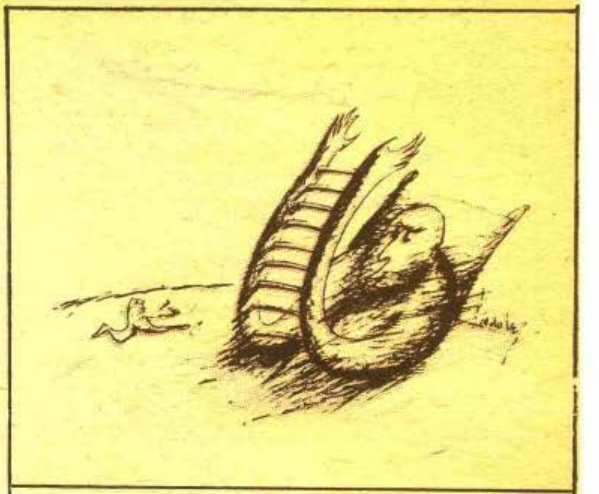

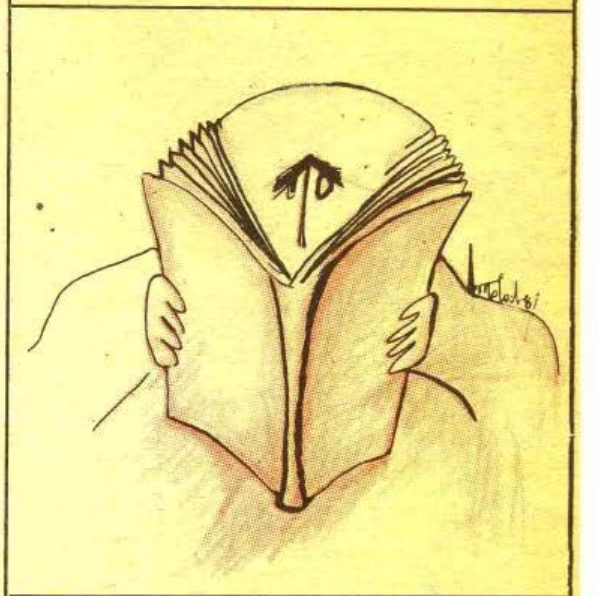

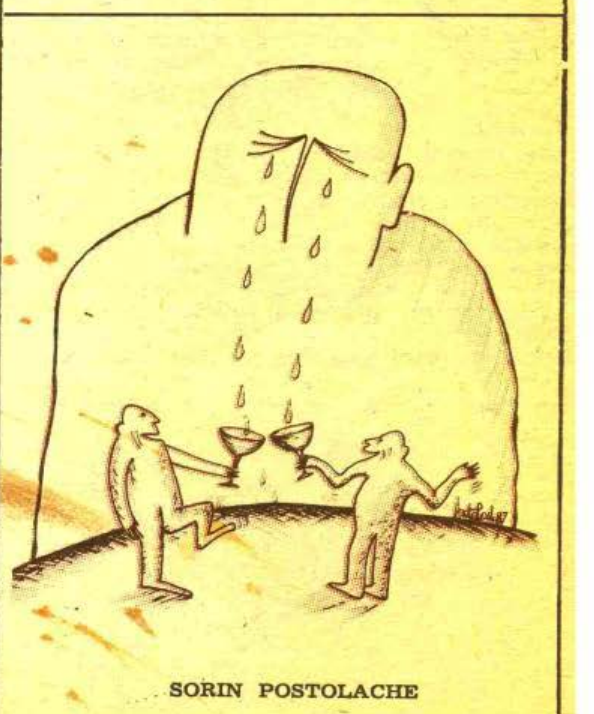

SORIN POSTOLACHE

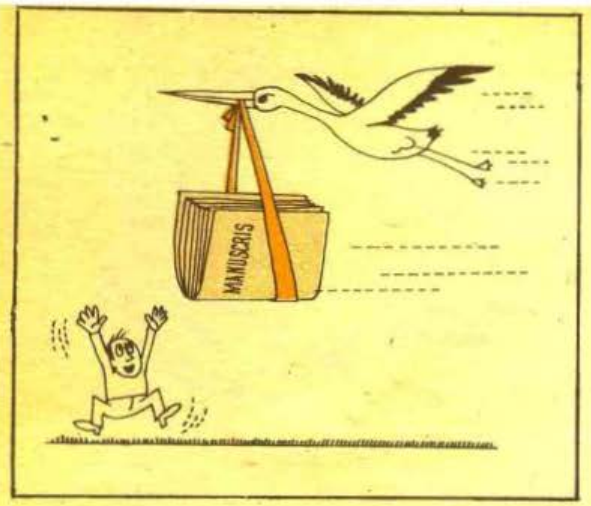

dă geamantanul la bagaje, confirmă rezervarea biletului de avion pentru întoarcerea la Paris apoi se duse spre parcare.

Își alese un „Seat" pentru că aceasta era mașina cea mai răspîndită în Spania iar broasca ușii nu punea nici un fel de probleme unui hoț. Trebui să aștepte pentru că în parcare tocmai intraseră alte două mașini. Se îndreptă spre un „Seat" de culoare roșie numai după ce indivizii noi veniți coborîră de la volan. Scoase din mînecă o tijă de metal pe care o introduse apoi în dreptul broaștei ușii și apăsă în jos. Broasca scîrții înfundat. În mașină fiind, deschise geamantanul și uni cu o sîrmă borna corespunzătoare a bateriei cu starterul. Se așeză la volan și porni în direcția nouă magistrale cu numărul 322 care ducea spre sud, către Alicante.

Onderea se află la o distanță de douăzeci și nouă de kilometri de Valencia iar drumul pînă acolo trece peste centrele agricole Gandia și Oliva. Calvi nu se grăbea, își planificase să facă drumul în două ceasuri. Țărmul sclălucind în soarele dimineții părea o lungă de nisip de aur semănată cu trupuri bronzate.

În centrul Onderei întrebă de drumul spre Playa Caldera care, după cum îi spuseseră niște oameni, se afla la trei kilometri. Înainte de amiază se duse în cartierul cu vile locuite în principal de străini, și începu să caute vila San Crispin pe care și-o amintea foarte bine după fotografia demult distrusă. Înainte de ora unu găsi jaluzelele galbene și zidul dat cu var, controlă numele de pe tăbliță prinsă de gard și parcă la vreo două sute de metri mai departe. Arăta ca un turist care se ducea la plajă. Începu să examineze intrarea în vilă. O să fie foarte simplu, drumul spre casă trecea printr-o livadă cu portocali.

Prin spatele casei, din grădină, printr-o fereastră franțuzească, se putea intra în sufragerie. Acum fereastra era deschisă, mai mult ca sigur că o lăsaseră așa pentru aerisire. Calvi se uită la ceas : era vremea prînzului.

Pînă la trei rămase în restaurant unde servi o porție mare de raci și două pahare de vin alb. Plăti și ieși în stradă.

Cînd se întoarse la Playa Caldera, dinspre mare începură să se adune nori de ploaie. Parcă mașina lîngă livada cu portocali și își înșurubă atenuatorul de zgomot la browningul de sub curea. Închise fermoarul saharienei pînă sub bărbie și se uită apoi spre portocali. În timp ce sărea gardul scund de sîrmă își dădu seama că în jur domnea o liniște de mormînt : la orele cele mai călduroase ale zilei toți locuitorii își făceau siesta. Peste livada de portocali începuseră să cadă primele picături de ploaie. În timp ce alerga pe o potecuță acoperită cu piatră, căzură picuri mari iar cînd ajunse lîngă fereastră ploaia se înteți se. Începu să bată pe acoperișul casei. Se bucură. nimeni nu avea cum să-l audă...

Din camera din stînga sufrageriei auzi pe cineva bătînd la mașină. Luă pistolul și trase piedica.

Maiorul Archie Summers nu avu timp să-și dea seama ce se petrece : văzînd un individ în pragul ușii se ridică de pe scaun și-l întrebă ce dorește. Observă arma pe care necunoscutul o ținea în mînă și deschise gura pentru a striga. Se auzi un zgomot înfundat, estompat și de răpăitul ploii. Două gloanțe poposiră în pieptul lui. Al treilea îi pătrunse în tîmplă. Asasinul se aplecă asupra victimei și-i controlă pulsul. Se întoarse apoi brusc spre ușa sufrageriei.

Doi bărbați — asasinul și cel care-l angajase — se întîlniră în seara următoare la cafeneaua de pe rue Miollin. Calvi se întorsese de la Valencia în urmă cu o seară, pe la miezul nopții, și-i telefonă dis de dimineață lui Sanderson. Acesta plecă imediat spre aeroport. În momentul cînd îi dădu asasinului restul de bani, Sanderson fu destul de nervos.

— N-ați avut nici un fel de probleme ? întrebă el din nou.

Corsicanul zîmbi.

— A fost foarte simplu, nu-l mai trezește nimeni pe maior. Are două gloanțe în inimă și unul în creier.

— Nu v-a văzut nimeni ? întrebă englezul.

— Nu, răspunse corsicanul ridicîndu-se și bătînd cu degetele în teancul de bancnote. Cu toate că a dat cineva peste mine. Întîmplător ploua cu găleata și cineva a intrat, fără să aud nimic, și m-a văzut aplecat asupra cadavrului.

— Cine ? întrebă îngrozit englezul.

— O femeie.

— Înaltă, cu părul castaniu ?

— Da, o bucățică pe cinste, spuse corsicanul privindu-l pe Sanderson rămas ulmit și îngrozit. Dar nu vă enervați, continuă el liniștit. Am împușcat-o și pe ea... Dar nu vă faceți gînduri negre, nu vă cer nimic în plus...

Traducere de
Nicolae Nicoară

RAY BRADBURY

Grafica : Eugen Taraş Oltuz

TOT ORAŞUL DOARME

O seară caldă de vară în inima statului Illinois. Orăşelul izolat era dăruit cu un riu, o pădure şi o rîpă. Trotuarele dogoreau încă după zăpuşeala zilei. Magazinele se închideau şi străzile se întunecau. Vedeai două luni : una formată de cadranul luminos al orologiului de la tribunalul negru şi solemn şi alta, cea adevărată, de culoarea vaniliei, care urca încet pe firmamentul albastru închis.

În „drugstore" ventilatoarele bîzîiau şi la umbra marchizelor rococo erau aşezaţi oameni invizibili. Copiii se jucau pe şoseaua pietruită pe care soarele-şi arunca razele crepusculare de purpură. Uşile scîrţîiau şi se închideau cu un zgomot sec. Iarba şi pomii strigau de căldură.

Singură, Lavinia Nebbs era instalată pe peronul din faţa casei. La 37 de ani era încă foarte dreaptă şi foarte suplă. Din cînd în cînd. sorbea din paharul de limonadă pe care-l ţinea între degetele ei albe. Aştepta.

— Iată-mă, Lavinia.

Lavinia se întorsese. Iat-o pe Francine în mijlocul rondurilor de circiumărese şi de arbori tropicali care înmiresmau apusul. Toată în alb, părea o tînără fată. deşi avea 35 de ani.

Domnişoara Lavinia Nebbs se ridică. încuie casa cu cheia şi îşi lăsă paharul gol pe marginea terasei.

Ce seară frumoasă de mers la cinema !

— Unde vă duceţi, duduilor ? strigă bunica Hansom instalată în faţa casei, de cealaltă parte a străzii.

Îi răspunseră de dincolo de marea de tenebre care le despărţea :

— La cinematograful Elite, să-l vedem pe Harold Lloyd în Trăiască pericolul !

— Ei bine, într-o asemenea noapte, n-aş merge cu voi ! suspină bunica Hansom... Mai ales cu Vagabondul care strangulează femeile. Eu mă încui şi-mi scot şi puşca...

Bătrîna a trîntit uşa şi s-a auzit cheia în broască.

Cele două femei au pornit. Lavinia simţea suflul arzător al nopţii de vară, care emana din trotuar, ca dintr-un cuptor încins.

Sub paşi, asfaltul crăpa asemena cojii de piine prea coaptă. Căldura se ridica pe picioare. se insinua pe sub fuste.

— Lavinia, crezi tot ce se spune despre Vagabond ?

NIC NICOLAESCU

— Știi și tu ce mult le place femeilor să-și dea drumul la gură !

— Și totuși, Hattie McDollis a fost omorită acum o lună ; Roberta Ferry. cu două luni în urmă. Și acum a dispărut Eliza Ramsell...

— Pariez că Hattie McDollis a fugit cu un comis voiajor.

— Bine. dar celelalte... care au fost strangulate... patru femei. Se spune că le-au găsit cu fața vînătă și limba ieșită din gură.

Sosiseră la marginea ripei care tăia orașul în două. În spatele lor se aflau casele luminate și de departe se auzea muzica aparatelor de radio. În fața lor, o groapă adîncă, umedă, înecată în întuneric.

— Poate că ar fi mai bine să nu mergem la cinema, a spus Francine. E în stare să ne urmărească și să ne omoare. Nu-mi place ripa asta. Uite ce întunecată este și ce ciudat miroase. Și ia ascultă !

Din fundul ripei în care stagnau cețuri misterioase și fetide, se ridica un bîzîit de muște și de țînțari.

— În orice caz, nu eu am să fiu victima, a reluat Francine. Pentru că nu eu am să trec prin ripa asta groaznică la noapte, tîrziu. Tu ai să fii aceea. Lavinia. Ai să cobori treptele care duc la podețul acela șubred și ai să mergi pe el pînă ajungi de partea cealaltă... Și poate că Omul o să fie ascuns după un copac și o să te pîndească. Nu m-aș fi dus nici moartă la biserică astăzi, dacă ar fi trebuit să trec singură prin ripa asta, fie și în plină zi.

— Prostii. spuse Lavinia Nebbs.

— Tu ai să fii cea care. singură pe cărare, ai să-ți auzi zgomotul pașilor, nu eu. Și pe urmă vor fi și umbrele... Lavinia, cum poți tu să suporți singurătatea și să trăiești izolată în casa aia ?

— Fetelor bătrîne le place să trăiască singure, spuse Lavinia.

Apoi arătă spre o potecuță întunecată și dogoritoare.

— S-o luăm pe scurtătură.

— Mi-e frică.

— E încă devreme. Vagabondul iese mai tîrziu.

Lavinia, rece ca gheața, își luă prietena de braț și o antrenă spre poteca întortocheată, de unde se auzeau greierii. broaștele și țînțarii.

— Să fugim, gîfîi Francine.

— Nu.

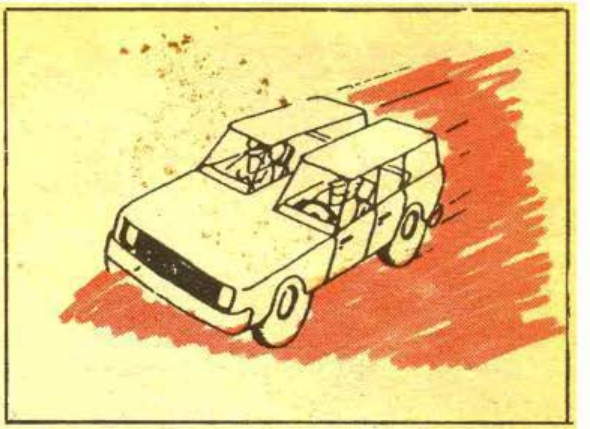

Dacă Lavinia n-ar fi întors capul în acea clipă, n-ar fi văzut nimic. Dar, a întors capul și atunci a văzut. Francine s-a uitat și ea și a trebuit să vadă. Au rămas nemișcate pe cărare, necrezîndu-și ochilor.

În noaptea adîncă. în mijlocul unui pîlc de copăcei, pe jumătate ascunsă. dar culcată astfel încît ai fi putut crede că vroia să se bucure de blînda lumină a stelelor, se afla Eliza Ramsell.

Francine urlă.

Femeia zăcea pe pămînt ca și cînd ar fi plutit pe apă : luna îi pusese pete argintii pe obraz, ochii îi erau ca de marmoră albă, limba îi era înțepenită între buze.

Lavinia simți că ripa se învîrtește cu ea ca atunci cînd te dai în lanțuri. Francine gîfîia, se sufoca. Trecu mult timp pînă cînd Lavinia se auzi vorbind :

— Trebuie să anunțăm poliția.

— Ține-mă Lavinia, te rog, susține-mă. Mi-e frig. O ! De iarna trecută încoace nu mi-a fost niciodată atît de frig.

Lavinia o susținea pe Francine iar polițiștii se răspîndiseră în toată ripa. Se aprindeau lanterne, vocile se amestecau. Se făcuse aproape opt și jumătate.

— Am nevoie de jachetă. ca în decembrie, spuse Francine, care-și închisese ochii și-și lipise fața de umărul Laviniei.

Polițistul a spus :

— Acum puteți pleca, domnișoarelor. Am să vă rog să treceți mîine pe la comisariat pentru informații suplimentare.

Lavinia și Francine se depărtară de polițist și de corpul întins pe iarba ripei, pudic acoperit cu un cearceaf.

Lavinia simțea că-i bate inima. Îi era frig și ei, ca în luna februarie. Avea senzația că niște fulgișori de zăpadă i se lipeau de piele și că în bătaia lunii, degetele ei lungi și subțiri erau galbene ca ceara. Își aminti că ea fusese cea care răspunsese la toate întrebările, în timp ce Francine plîngea în hohote.

Se auzi vocea unui polițist :

— Vreți să fiți însoțite, domnișoarelor ?

— Nu, nu este cazul, a răspuns Lavinia.

Și ele își continuară drumul.

„Nu pot să-mi amintesc nimic în momentul acesta", gîndi ea, „nu pot nici măcar să-mi amintesc cum arăta, întinsă pe jos, cum era. Nici nu pot să cred că s-a întîmplat. Am și început să uit. Mă forțez să uit."

— N-am văzut niciodată un mort, a spus Francine.

Lavinia se uită la ceas.

— Nu e decît opt şi jumătate. Trecem s-o luăm pe Helen şi ne ducem la cinema.

— La cinema !

— Bineînţeles, asta ne trebuie.

— Lavinia, ce-ţi trece prin cap !

— Trebuie să uităm. Nu serveşte la nimic să-ţi aduci aminte.

— Dar Eliza este acolo şi...

— Avem nevoie să rîdem. O să mergem la cinema ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic.

— Dar Eliza a fost prietena ta, a mea...

— Nu putem face nimic pentru ea. Pentru noi trebuie să facem ceva. Insist. N-am de gînd să mă întorc acasă şi să bocesc. Nu vreau să mă gîndesc la asta. Mă ocup de orice dar nu de asta.

Începură să urce pe o cărare pietroasă prin întuneric. Au auzit voci şi s-au oprit. Mai jos, lîngă apele învolburate, o voce murmură :

— Sînt Vagabondul. Sînt Vagabondul. Ucid oameni.

— Şi eu sînt Eliza Ramsell. Priviţi-mă, sînt moartă. Uitaţi-vă la limba care-mi iese din gură...

Francine strigă :

— Scîrboşilor, copii răi ce sînteţi ! Duceţi-vă acasă, ieşiţi din rîpă, mă auziţi ? Duceţi-vă acasă, duceţi-vă acasă, duceţi-vă acasă !

Copiii şi-au lăsat joaca şi au luat-o la fugă. Risul lor se stingea în noapte, în timp ce se întorceau spre căldura oraşului.

Francine începu din nou să plîngă şi-şi continuă drumul.

redeam că n-o să mai sosiţi niciodată, duduilor ! exclamă Helen Greer, coborînd treptele verandei sale. N-aţi întîrziat decît cu un ceas, vă daţi seama?

— Noi..., începu Francine.

Lavinia o ciupi de braţ.

— Toţi am avut un şoc. Eliza Ramsell a fost găsită moartă în rîpă. Helen sughiţă :

— Cine a descoperit-o ?

— Nu ştim nimic.

Cele trei femei rămaseră nemişcate, uitîndu-se una la cealaltă, în frumoasa noapte de vară.

— Sînt hotărîtă să mă încui în casă, spuse în sfîrşit Helen.

Dar pînă la urmă, se duse să-şi ia jacheta şi, în lipsa ei, Francine murmură cu o voce crispată :

SORIN TRUŞCĂ

— De ce nu i-ai spus ?

— La ce bun s-o tulbur ? Mîine are tot timpul să afle, replică Lavinia.

Cele trei femei o luară pe strada mărginită de copaci întunecaţi, în acel oraş în care uşile se trînteau şi fiecare se încuia bine, blocînd ferestrele, trăgînd obloanele, stingînd luminile. Simţeau că erau privite de după perdelele trase.

„Ce ciudat", se gîndea Lavinia Nebbs. „În seara asta copiii ar trebui să alerge în voie şi să se îndoape cu îngheţată. Cînd colo, îi închide în casă, cu toate uşile şi ferestrele zăvorîte. Mingile de baseball zac pe peluzele pe unde nimeni nu mai calcă. Un şotron desenat cu creta stă degeaba pe trotuarul care dogoreşte încă".

— Sîntem nebune că umblăm pe afară într-o asemenea noapte, spuse Helen.

— Strangulatorul nu va ucide trei femei deodată, răspunse Lavinia. Faptul că sîntem trei ne va salva. În plus, e mult prea devreme. Crimele se produc doar o dată pe lună.

Trecu o umbră. O siluetă nedefinită. Ca şi cum ar fi fost lovite, cele trei femei începură să urle.

— V-am păcălit strașnic ! De după un copac apăru un bărbat în bătaia luminii ; începu să rîdă.

— Sînt Vagabondul !

— Tom Dillon !

— Tom !

— Tom, a spus Lavinia, dacă mai faci vreodată o glumă atît de proastă, îţi urez să fii ciuruit de gloanţe din greşeală.

Francine se puse pe plîns.

Lui Tom Dillon îi pieri surîsul :

— Îmi pare foarte rău.

— Ştii ce s-a întîmplat cu Eliza Ramsell ? interveni Lavinia. A murit şi dumneata te distrezi speriind femeile. Ar trebui să-ţi fie ruşine. Nu mai vorbim niciodată cu dumneata.

— O !...

A vrut să le urmeze.

— Staţi unde sînteţi, domnule Vagabond şi speriaţi-vă singur, a spus Lavinia. Duceţi-vă să vedeţi faţa moartei şi o să-mi spuneţi dacă vi se pare amuzant !

Le conduse pe celelalte două pe strada luminată de stele. Francine era tot cu batista pe obraz.

— Francine, o imploră Helen, nu era decît o glumă. De ce-o fi plîngînd atît de tare ?

— Mai bine să-ţi spun, Helen. Pe Eliza noi am descoperit-o. Şi nu a fost un spectacol plăcut. Facem tot ce putem să uităm. De aceea ne ducem la cinema. Nu mai vrem să vorbim despre asta. Nu mai suportăm. Pregăteşte banii de bilet că ne apropiem.

În „drugstore“ niște ventilatoare mari, cu pale de lemn învîrteau aerul greu, încărcat de mirosuri de limonadă și de whisky care ajungeau pînă în stradă.

— De zece cenți, pastile cu mentă, spuse Lavinia vînzătorului.

Fața acestuia era palidă și trasă, ca fețele tuturor celor pe care le întîlniseră pe străzile pe jumătate goale.

— O să le mîncăm la cinema, explică ea vînzătorului care punea bomboanele într-o pungă de hîrtie.

— Arătați bine în seara asta, spuse el. Erați atît de proaspătă, domnișoară Lavinia, la ora douăsprezece cînd ați venit să cumpărați bomboane de ciocolată, și atît de drăguță, încît cineva s-a interesat de dumneavoastră.

— Zău, ce spui ?

— Deveniți celebră. Un bărbat care stătea la bar s-a uitat cînd ați ieșit și mi-a spus : „Ia spune-mi, cine este ?“.

În timp ce vorbea, mai punea pastile de mentă în pungă.

— Era un bărbat într-un costum de culoare închisă, cu o față slabă și palidă. „Asta-i bună, este Lavinia Nebbs, cea mai drăguță fată din oraș, am răspuns eu. — E frumoasă, zice el. Unde stă ?“

În acea clipă, vînzătorul se opri și întoarse capul jenat.

— Doar nu i-oi fi dat adresa ? gemu Francine. Vai de mine, sper că nu i-ai dat-o, vai de mine.

— Cum să vă spun, nu mi-am dat seama. I-am spus : „Locuiește undeva în Park Street, știi dumneata, lîngă rîpă“. Nu mi-am dat seama atunci. Dar acum, în seara asta, cînd s-a găsit cadavrul... Acum o clipă am aflat și eu și mi-am spus : „Ce-ai făcut ?“.

I-a întins punga plină.

— Idiotule ! urlă Francine și ochii i se umplură de lacrimi.

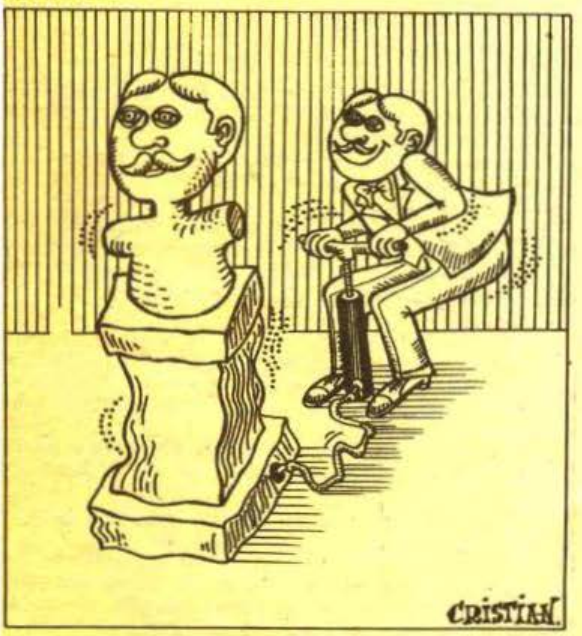

CRISTIAN MIHĂILESCU

— Îmi pare foarte rău dar poate că nu se întîmplă nimic.

— Ce vorbești ? ! zise Francine.

Lavinia stătea nemișcată sub privirea fixă a celorlalți. N-ar fi fost în stare să spună ce simțea. De fapt, nu simțea nimic, decît poate niște ușoare furnicături nervoase în gît. Întinse banii mașinal.

— Bomboanele de mentă sînt cadoul meu.

Vînzătorul lăsă capul în jos și începu să-și facă de lucru cu niște hîrtii.

— Ei bine, știu ce-o să facem, și asta chiar acum, a spus Helen ieșind din magazin. Ne întoarcem direct acasă. N-am nici un chef să iau parte la vînătoarea bărbatului ăluia unde vînatul o să fii tu, dragă Lavinia. Pentru că bărbatul de tine s-a interesat. Deci tu ești următoarea victimă. Vrei să fii găsită moartă în rîpă ?

— Aș ! Era un bărbat ca toți bărbații, spuse Lavinia șoptit.

— Tom Dillon este și el un bărbat ca toți bărbații. „Urmăritorul“ poate fi chiar el.

— Cred că toate trei sîntem sleite, spuse Lavinia cu înțelepciune. Eu vreau să mă duc la cinema. Dacă trebuie să fiu viitoarea victimă, cu atît mai rău ! O femeie are atît de puține motive să iubească viața, mai ales o fată bătrînă ca mine, de treizeci și șapte de ani ! Așa că, dacă nu vă supărați, lăsați-mă să mă distrez. Doar am destulă minte. Mi se pare rațional să cred că nu poate ieși în seara asta, imediat după asasinatul Elizei. Peste o lună, nu zic nu. Atunci poliția o să-și slăbească supravegherea și pe el o să-l apuce pofta să mai ucidă o dată. Știți, trebuie să ai poftă ca să ucizi un om. Cel puțin pentru genul ăsta de asasini. Pentru moment, se odihnește. Oricum, n-am deloc intenția să stau singură acasă și să fierb în suc propriu.

— Dar nu-ți amintești de fața Elizei, zăcînd în rîpă ?

— Nu m-am uitat la ea decît o dată. N-am privit-o cu lăcomie, vă rog să mă credeți. Sînt în stare să văd un lucru și după aceea să-mi impun gîndul că nu l-am văzut niciodată. Acum puteți să vă dați seama cît sînt de tare. Și oricum, discuția asta e caraghioasă pentru că eu nu sînt fata aia drăguță...

— Ba da, Lavinia, ești drăguță. Ești cea mai drăguță fată din oraș acum cînd Eliza... Francine se opri brusc, apoi continuă :

— Dacă ai fi fost ceva mai puțin distantă, te-ai fi măritat de mult.

— Nu te miorlăi, Francine. Uite c-am ajuns la cinema. Helen și cu tine n-aveți decît să vă întoarceți acasă. Eu am să mă duc singură la cinema și am să mă întorc acasă tot singură.

— Lavinia, ești nebună. N-o să te părăsim aici...

Discutară cîteva minute. Helen dădu să plece, apoi se întoarse cînd o văzu pe Lavinia că scoate banii să plătească biletul. Helen și Francine intrară după ea în sală.

Prima parte a spectacolului se terminase. În cinematograful slab luminat, în care plutea un miros de vopsea, directorul se urcă pe scenă și anunță în fața perdelelor uzate, de catifea roșie :

— Poliția ne-a cerut să închidem devreme în seara asta. Deci toată lumea va putea să se întoarcă acasă la o oră convenabilă. N-o să mai dăm filmele scurte, vom proiecta direct lung metrajul. Spectacolul se termină la ora unsprezece. Vă sfătuim să vă duceți direct acasă, să nu vă mai opriți pe drum. Nu dispunem de prea mulți polițiști și cei cîțiva agenți pe care-i avem vor fi în post, pe diferite străzi.

— Discursul ăsta e pentru noi, Lavinia. Pentru noi.

Lavinia simți că cele două fete se lipesc de ea.

În întuneric cuvintele „TRĂIASCĂ PERICOLUL" se aprinseră pe ecran.

— Lavinia, murmură Helen.

— Ce s-a întîmplat ?

— Cînd am intrat în sală, un bărbat îmbrăcat într-un costum de culoare închisă a traversat strada după noi. E aici și el. S-a așezat în spatele nostru.

— Mai termină Helen !

— Acum este exact în spatele nostru.

Lavinia privea ecranul.

Helen se întoarse încet ca să se uite pe furiș în spate.

— Am să-l chem pe director, urlă ea sărind în picioare. Opriți proiecția ! Aprindeți lumina !

— Helen, stai jos, îi zise Lavinia, și închise ochii.

Și-au pus cana goală pe masă și fiecare dintre ele avea o mustață de cacao pe buza de sus. Au început să rîdă și s-au șters cu limba.

— Vă dați seama cît de stupidă a fost scena asta, a spus Lavinia. Tot scandalul ăsta degeaba. Tare mi-a fost rușine !

Orologiul cofetăriei arăta unsprezece și douăzeci și cinci. Ieșiră de la cinema rîzînd și dis-

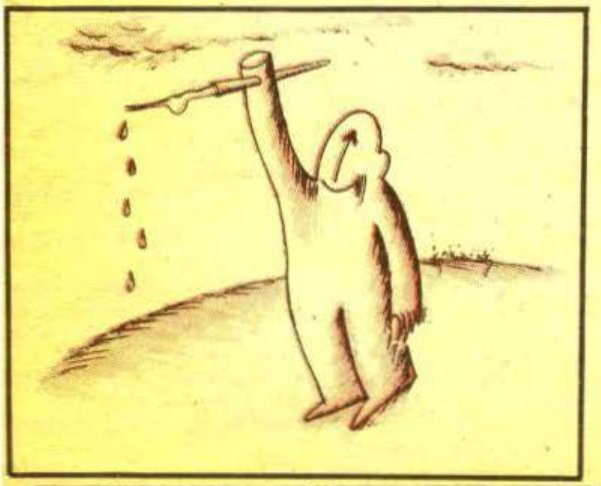

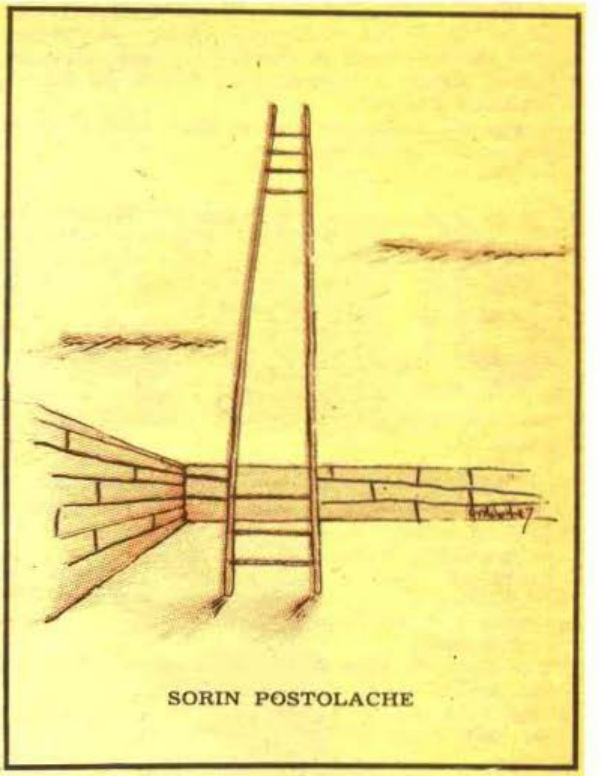

SORIN POSTOLACHE

trîndu-se. Pînă și Helen făcea haz de purtarea ei.

Lavinia a spus :

— Cînd ai fugit prin mijlocul sălii strigînd „lumina", am crezut c-o să mor.

— Bietul băiat !

— Era fratele directorului.

— Mi-am cerut scuze, spuse Helen.

— Ai văzut ce face panica ?

Ventilatoarele mari se învîrteau, împrospătînd aerul cald al nopții și răspîndind mirosuri de vanilie, zmeură, mentă și dezinfectant.

— N-ar fi trebuit să ne oprim aici, poliția a spus....

— Dă-o naibii de poliție, rise Lavinia. Nu mi-e frică de nimic. Vagabondul e la milioane de kilometri. Nu se întoarce el decît peste cîteva săptămîni. O să-l aresteze poliția, ai să vezi. Filmul a fost grozav, nu-i așa ?

Străzile erau curate și pustii. Nici o mașină, nici un camion, nici o ființă omenească... Luminile strălucitoare din vitrinele magazinelor lăsau să se vadă manechinele de ceară. Ochii lor goi le urmăriră pe cele trei femei, care mergeau pe stradă.

— Crezi că ar face ceva dacă am striga ?

— Cine ?

— Manechinele... Astea din vitrine.

— Vai, Francine !

— Ei...

Erau mii de oameni în vitrine, oameni țepeni și tăcuți și numai trei persoane mergeau prin oraș, trei persoane ai căror pași răsunau ca niște împușcături atunci cînd tocurile loveau pavajul.

O firmă roșie cu neon clipea și biziia ca o insectă în agonie. Cele trei o depășiră.

Albă și caldă, aleea cea lungă se ivi în fața lor. Copaci înalți, ușor legănați de vînt, stăteau de strajă de-o parte și de alta, încadrîndu-le.

— Mai întîi o să te conducem pe tine, Francine.

— Ba nu, eu am să vă conduc.

— Nu fi caraghioasă. Tu locuieşti cel mai aproape. Dacă mă conduceţi acasă, la întoarcere o să trebuiască să traversaţi ripa singure. Dacă vă atinge o frunză, o să muriţi pe loc.

Francine a spus :

— Pot să rămîn noaptea la tine. Pentru că tu eşti cea mai drăguţă.

— Nu.

Păreau trei forme îmbrăcate, plutind deasupra unei mări albite de lună. Lavinia, care vedea copacii întunecaţi defilînd la dreapta şi la stînga şi care auzea vocea prietenelor sale fără să le asculte, avea impresia că noaptea se grăbeşte. Înaintau încet şi, în acelaşi timp, păreau că aleargă. Toate obiectele aveau culoarea unei zăpezi arzătoare.

— Să cîntăm, a spus Lavinia.

Începură să cînte încet, liniştit, ţinîndu-se de braţ, fără să se uite în urmă. Sub paşii lor trotuarul se mişca, se mişca răcindu-se.

— Ascultaţi, spuse Lavinia.

Ascultară noaptea de vară, greierii, sunetul îndepărtat al orologiului de la tribunal care bătea douăsprezece fără un sfert.

— Ascultaţi.

Uşa unei verande scîrţîi în întuneric. Domnul Terle stătea tăcut şi singur în faţa casei, fumîndu-şi ultima ţigară de foi. Ele îi zăriră licărirea care se ivea cînd la dreapta, cînd la stînga.

Luminile se stingeau unele după altele. Acum toate erau stinse : ale caselor mici, ale caselor mari, ale luminărilor, ale lămpilor, ale

— Salve şi bine v-am găsit.

verandelor. Şi totul părea închis între ziduri de bronz, de fier şi de oţel. „Totul, gîndi Lavinia, este ambalat, pus în ladă, aranjat". Îşi închipuia oamenii culeaţi în paturile lor, luminaţi de razele lunii ; toate suflările se amestecau în noaptea de vară ; fiecare se simţea probabil în siguranţă. „Şi noi, gîndi ea, iată că ascultăm zgomotul paşilor noştri singuratici, răsunînd pe trotuarele care păstrează încă soarele după-amiezii. Deasupra noastră lampadarele străzii agită milioane de umbre fantastice care se reflectă pe şosea".

— Ai ajuns acasă Francine, noapte bună.

— Lavinia, Helen, rămîneţi la mine în noaptea asta. E tîrziu. E aproape douăsprezece. Doamna Murdock are o cameră în plus. Am să vă pregătesc o ceaşcă de cacao caldă şi o să ne distrăm minunat.

— Nu, mulţumesc, spuse Lavinia.

Şi Francine se puse iarăşi pe plîns.

— Te rog Francine, nu începe iar, spuse Lavinia.

— Nu vreau să vă văd moarte, hohoti Francine cu obrajii plini de lacrimi. Sînteţi atît de frumoase şi atît de drăguţe cu mine. Vreau să trăiţi, vă implor, vă implor.

— Francine, nu mi-am dat seama că ai fost chiar atît de impresionată. Îţi promit că te sun, cum ajung acasă.

— Sigur ?

— Sigur şi am să-ţi spun că am ajuns cu bine. Mîine o să mergem la iarbă verde, în parc. Vrei ? O să mîncăm sandvişuri cu şuncă, pregătite de mine. Ce zici de asta ? Ai să vezi, sînt o fiinţă nemuritoare.

— Ai să-mi telefonezi ?

— Păi nu ţi-am promis ?

— Noapte bună, noapte bună.

Francine a dispărut într-o clipă şi a închis uşa de două ori.

— Acum, i-a spus Lavinia lui Helen, am să te duc acasă.

Orologiul tribunalului sună de douăsprezece ori, Zgomotul răsună printr-un oraş pustiu, mai pustiu decît fusese vreodată. Traversară străzile goale, maidanele goale, peluzele goale.

— Zece, unsprezece, douăsprezece, numără Lavinia pe care Helen o ţinea strîns de braţ.

— Nu simţi că se întîmplă un lucru ciudat ?

—Ce vrei să spui ?

— Vreau să spun că noi sîntem pe stradă şi mergem pe sub copaci în timp ce toată lumea s-a culcat, este la adăpost în case. Pariez că sîntem singurele care umblăm noaptea.

Zgomotul rîpei adînci, întunecate şi calde se auzea tot mai aproape.

Peste cîteva clipe erau în faţa casei lui Helen. S-au privit lung. Vîntul răspîndea în jurul lor parfumul ierbii cosite şi al liliacului umed. Luna stătea sus, pe un cer unde se adunau norii.

— Cred că-i inutil să te rog să rămîi la mine, Lavinia.

— Am să-mi continui drumul.

— Uneori...

— Uneori, ce ?

— Uneori mă gîndesc că oamenii vor să moară. Te-ai purtat foarte ciudat toată seara.

— Nu mi-e frică, asta este, spuse Lavinia. În plus, probabil că sînt şi curioasă. Apoi raţionez. Logic vorbind, nu e posibil ca Ucigaşul să se găsească prin împrejurimi. Cu toată poliţia...

— Poliţia noastră, micuţa noastră poliţie formată din moşnegi ? Poliţiştii sînt acasă, în patul lor, cu capul ascuns sub pătură.

— Atunci să spunem că mă distrez, modest dar sigur. Dacă ar fi cel mai mic risc, poţi să fii convinsă c-aş rămîne la tine.

— Poate că în subconştientul tău, nu ţii să mai trăieşti.

— Tu şi cu Francine mă faceţi să rîd !

— Mă simt vinovată. Am să beau o cafea pînă ce-o să ajungi în josul rîpei şi o să traversezi podul în întunerec.

— Bea o ceaşcă în sănătatea mea. Noapte bună !

Lavinia Nebbs înainta prin tăcerea nopţii de vară. Vedea casele cu ferestre întunecate şi, de departe, auzea lătratul unui cîine. „Peste cinci minute, se gîndea ea, am să fiu acasă în siguranţă. Peste cinci minute am să-i telefonez micuţei şi stupidei Francine".

Deodată, a auzit vocea unui bărbat care cînta ceva mai departe, sub copaci.

A grăbit pasul.

Un bărbat venea sprea ea, vag luminat de razele lunii. Venea încet şi dezinvolt.

GEORGE BUŢU

„Dacă e nevoie, se gîndea Lavinia, pot oricînd să fug şi să bat la una dintre uşile astea".

Bărbatul cînta : „Luminează, luminează, lună a recoltelor" şi avea un băţ gros în mînă.

— Ei, asta da surpriză, exclamă el. Domnişoară Nebbs, ce faceţi pe stradă la ora asta ?

— Inspectorul Kennedy !

Căci el era, sigur că da. Inspectorul Kennedy care-şi făcea rondul.

— Ar fi bine să vă conduc acasă.

— Nu-i nevoie, mă descurc eu singură.

— Dar locuiţi de cealaltă parte a rîpei.

„Da, gîndea ea, dar pentru nimic în lume n-aş traversa rîpa cu un bărbat. De unde să ştiu eu care dintre ei este Strangulatorul ?"

— Nu, mulţumesc, spuse.

— Eu stau aici, a spus el. Dacă aveţi nevoie de ajutor, ţipaţi cît puteţi. Am să alerg cît pot de repede.

Îşi continuă drumul, lăsîndu-l pe Kennedy singur sub un felinar, fluierînd.

„Am ajuns", gîndi ea.

Rîpa.

Era pe prima din cele o sută treisprezece trepte care coborau pe panta acoperită cu tufe de mure ; jos era podul şubred, lung de vreo sută de metri care ducea spre nişte dîmburi întunecate, puţin înainte de Park Street. Un singur felinar ca să lumineze drumul. „Peste trei minute, gîndea ea, am să bag cheia în broasca uşii. Nu se poate întîmpla nimic în o sută optzeci de secunde".

„Una, două, trei, patru, cinci, şase, şapte, opt, nouă trepte", murmură ea.

Avea impresia că aleargă şi totuşi nu alerga.

„Cincisprezece, şaisprezece, şaptesprezece, optsprezece, nouăsprezece", numără ea cu voce tare.

„Am făcut o cincime din drum", îşi spuse.

Rîpa era adîncă, adîncă şi neagră, neagră. Lumea dispăruse. Lumea în care oamenii dor-

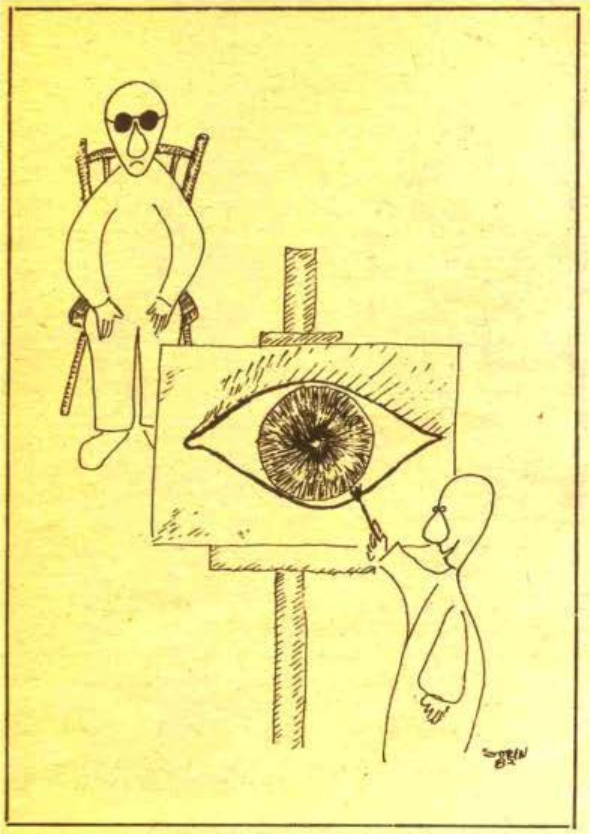

meau în siguranță. Ușile încuiate, orașul, drogstor-ul, cinematograful, luminile, totul dispăruse. Nu mai exista decît rîpa. Numai rîpa neagră și imensă, trăia, o stringea.

„Nu s-a întîmplat nimic, nu-i așa ? Nu este nimeni, nu-i așa ? Douăzeci și patru, douăzeci și cinci de trepte. Ți-aduci aminte de vechea poveste cu fantome pe care ne-o povesteam, pe cînd eram copii ?"

Asculta zgomotul pașilor ei pe trepte.

„Povestea cu omul negru care intra în casă și venea în camera de culcare. Acum e pe prima treaptă a scării care duce la cameră. Acum, e pe a doua. Acum, e pe a treia, a patra, a cincea. Cum mai rideam și cum mai țipam auzind povestea asta ! Și iată-l pe omul cel groaznic pe cea de-a douăsprezecea treaptă, deschizînd ușa camerei și apropiindu-se de pat : „Gata, am pus mîna pe tine !"

Urlă. Niciodată de cînd se știa nu mai auzise un asemenea țipăt. Niciodată nu urlase atît de tare. Se opri, înghețată de groază, agățîndu-se de rampa de lemn. Inima-i bătea să i se spargă. Zgomotul bătăilor sale înspăimîntate umplea lumea întreagă.

„Acolo, acolo, strigă pentru ea însăși, în josul scării. Un bărbat în lumină. Nu, acum a plecat. Dar aștepta acolo".

Trase cu urechea.

Liniște. Podul era gol.

„Nu este nimic, gîndi ea, apăsîndu-și mîna pe inimă. Nu este nimic. Stupid. Ce poveste am putut să-mi amintesc. Caraghios. Ce să fac acum ?"

Bătăile inimii se liniștiră.

„Oare să-l chem pe inspector ? O fi auzit țipătul meu ? Ori n-am strigat cu voce tare ?"

Ascultă. Nimic. Absolut nimic.

„Am să mă întorc la Helen să dorm la ea". Dar în timp ce-și spunea asta, continua să coboare. „Nu, gîndi ea, sînt mai aproape de casa mea acum. Treizeci și opt, treizeci și nouă de trepte. Atenție. Nu cădea. O, sînt nebună. Patruzeci de trepte. Patruzeci și una. Acum sînt aproape la jumătatea drumului". Și din nou simți că îngheață de frică.

„Așteaptă", și-a spus oprindu-se.

Apoi a înaintat cu un pas. Un ecou. A mai făcut un pas. Alt ecou... la o fracțiune de secundă mai tîrziu.

„Cineva mă urmărește, murmură ea rîpei, greierilor negri, broaștelor de un verde închis și aburilor întunecați. Cineva coboară scara după mine. Nu îndrăznesc să mă întorc".

Încă un pas. Încă un ecou. „De cîte ori înaintez, înaintează și el".

Un pas și un ecou.

Se adresă rîpei cu o voce tremurată :

— Dumneata ești, inspectore Kennedy ?

Brusc, greierii tăcură. Greierii ascultau. Noaptea asculta și ea. O clipă, toate peluzele parfumate de noaptea de vară, toți copacii mîngîiați de vîntul nocturn tăcură. Frunzele, tufișurile, stelele, ierburile au rămas nemișcate ca să asculte inima Laviniei Nebbs. Și poate că la mii de kilometri depărtare, într-o gară singuratică, părăsită de trenuri, un călător noptatic și solitar, care-și citea ziarul la lumina unui bec, ridicase capul ca să asculte : „Ce să fie ? s-a întrebat el. O veveriță, desigur, care sare de pe o creangă pe alta". Dar, de fapt, era Lavinia Nebbs. Inima Laviniei Nebbs.

Mai repede. Și mai repede. Cobora scara și fugea.

auzit muzică. O muzică nebună care o cuprindea și o inunda. Deodată, în timp ce fugea, își dădu seama că reconstituise în mintea ei, dramatizînd-o, partitura muzicală a unui film văzut mai de mult. Muzica se învolbura, o strîngea, o ducea spre fundul rîpei.

„Mai fă cîțiva pași, se rugă ea. O sută zece, unsprezece, douăsprezece și... treisprezece trepte ! Fundul rîpei. Acuma fugi ! Traversează podul !"

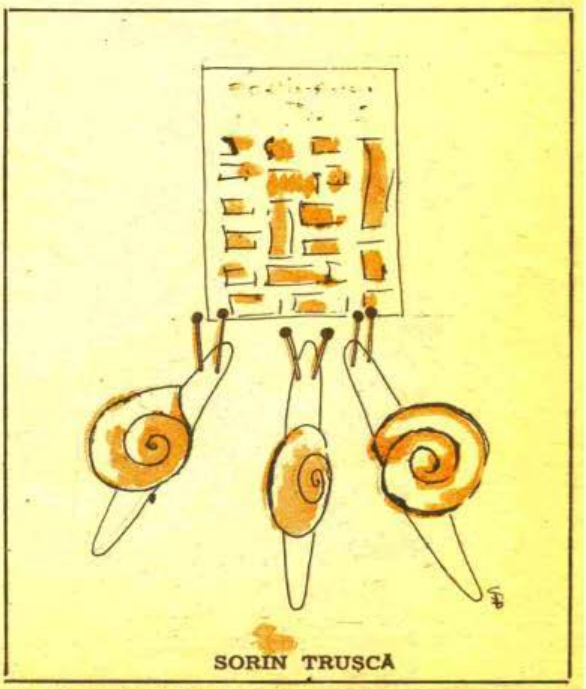

SORIN TRUȘCĂ

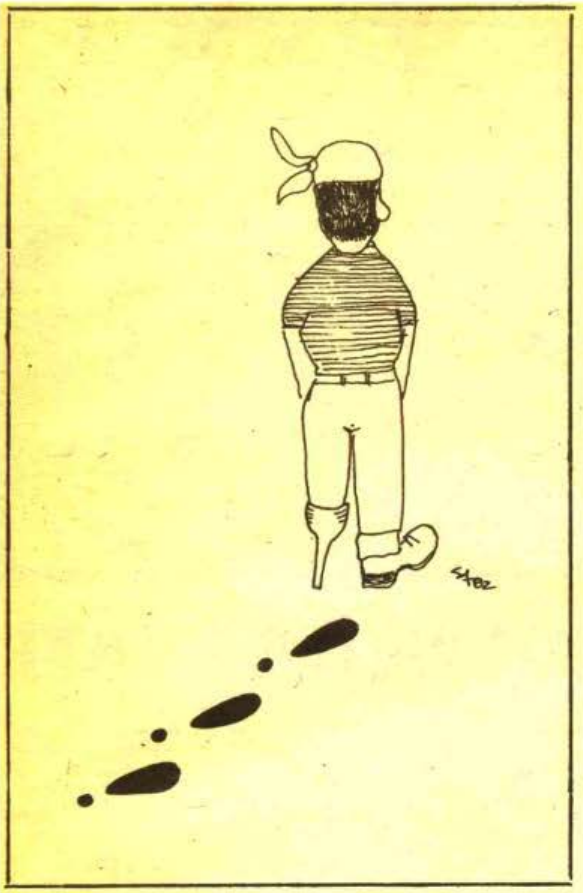

Vorbea cu picioarele ei, cu brațele ei, cu corpul ei, cu spaima ei. În acea clipă teribilă, implora tot ce făcea parte din ea însăși. Traversă în fugă podul cu scîndurile șubrede, care trecea peste ape stătute. În urma ei, pașii necunoscuți și muzica o urmăreau.

„Mă urmărește. Nu te întoarce. Nu te uita. Dacă-l vezi, n-ai să mai poți înainta. Ai să fii îngrozită. Ai să fii înghețată de groază. Fugi... Fugi... Fugi !"

Fugi peste pod.

„O, doamne, doamne, fă să trec peste dîmb. Poteca, drumul. O, doamne, cît e de întuneric și totul e atît de departe. Dacă aș striga acum n-ar servi la nimic. Oricum nu sînt în stare să strig. Uite capătul potecii, uite strada. Din fericire sînt fără tocuri. Pot să fug, să fug. O, doamne fă să ajung întreagă. Dacă ajung acasă întreagă, n-am să mai plec niciodată singură. Am fost nebună. Da, recunosc, am fost nebună. Nu știam ce este spaima. Refuzam să mă gîndesc la ea dar dacă ajung acasă, n-am să mai ies niciodată fără Helen sau Francine. Uite strada."

Traversă strada și urcă pe trotuar.

„O, doamne, peronul, casa mea !"

Zări paharul gol de limonadă pe care-l lăsase pe balustradă acum cîteva ore, cînd totul era liniștit și calm și minunat. Ar fi dorit din toată inima să se întoarcă în timp, să fie din nou așezată pe verandă, cu paharul în mînă, la începutul serii.

„O, fă să pot intra, să încui ușa și să fiu în sfîrșit în siguranță !"

Își auzi pașii nesiguri răsunînd pe peron, își simți mîinile bîjbîind după broască. Își auzi bătăile inimii. Auzi strigătele vocii sale lăuntrice.

Cheia intră în broască.

„Deschide ușa, repede, repede !"

Ușa se deschise.

„Acum, intră. Trîntește ușa."

Trînti ușa.

„Acum încuie de două ori, strigă ea cu o voce tremurătoare. De două ori și de trei ori."

Ușa a fost închisă și încuiată de două ori și de trei ori.

Muzica s-a oprit.

Și-a ascultat inima. Bătăile nu se mai auzeau.

În sfîrșit era acasă. Era acasă întreagă și nevătămată. Se lipi cu spatele de ușă. Întreagă și nevătămată. Ascultă. Nici cel mai mic zgomot. Întreagă și nevătămată, mulțumescu-ți ție doamne, întreagă și nevătămată la ea acasă. „N-am să mai ies niciodată noaptea." Întreagă și nevătămată la ea acasă. Ce fericire, să fii acasă. Barricadată înăuntru, cu ușa încuiată. „Ia stai, gîndi ea, să mă uit pe geam."

S-a uitat pe geam mai mult de o jumătate de minut.

„Asta-i bună, nu-i nimeni ! Absolut nimeni. Nu mă urmărea nimeni. Nimeni nu alerga după mine."

Își ținu răsuflarea și rîse de ea.

„E la mintea cocoșului. Dacă un bărbat m-ar fi urmărit, m-ar fi prins. Nu-s în stare să fug prea repede. Nu era nimeni nici pe peron, nici în curte. Ce proastă am fost ! Nu fugeam de nimeni decît de mine însămi ! Ripa era fără nici un pericol. În orice caz, tare te simți bine acasă. Nimic nu se compară cu casa ta. Este singurul loc unde te simți în voie."

Întinse mîna către întrerupător și se opri.

— Ce e ? întrebă ea. Ce e ? Ce se întîmplă ?

În spatele ei, în camera obscură, cineva își dregea glasul...

În românește de
Mihaela Gulea

(din Alfred Hitchcock, „Stories for late at night")

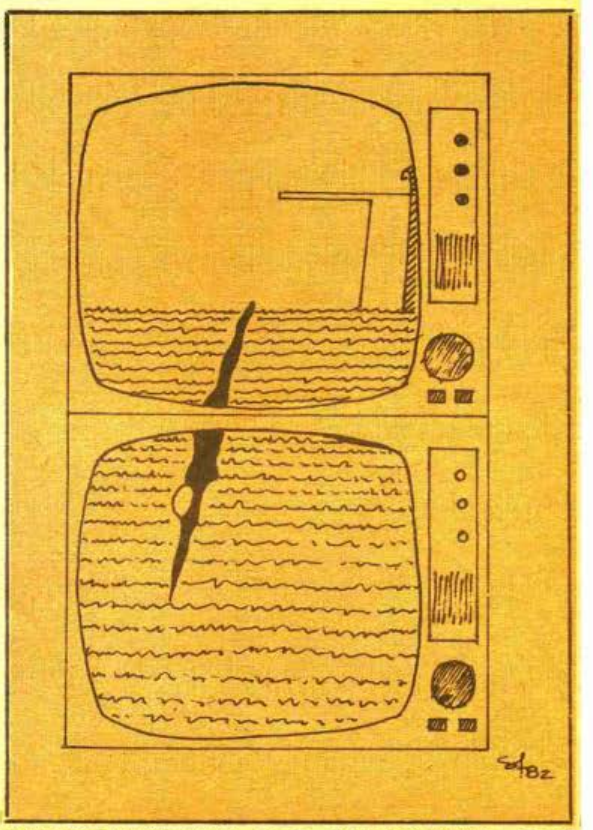

CUVINTE
ÎNCRUCIȘATE
PARODII
CURIOZITĂȚI
UMOR
ENIGMISTICĂ
ANECDOTE
CARICATURI

DOMINO

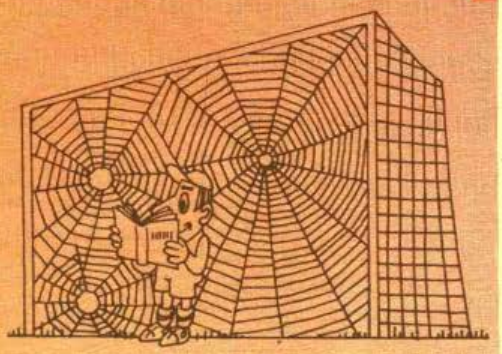

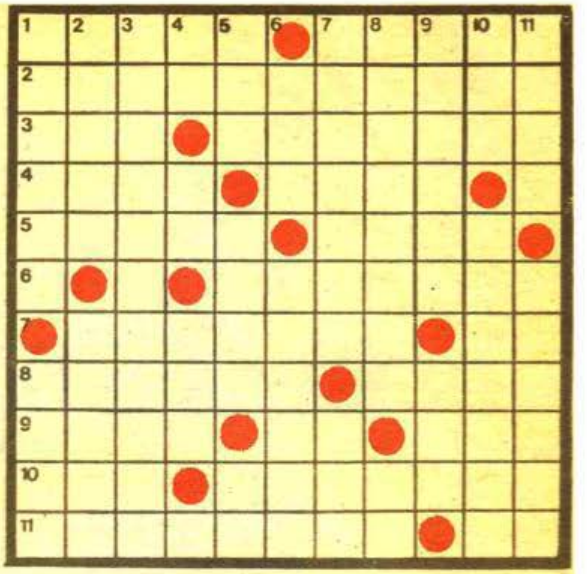

GENERALITĂȚI

ORIZONTAL : 1) Își inoepe turneul de primăvară jucînd feste — Dulcinee pudrată, bună de scăldat în apă rece 2) Concepție deșelată de povara netemeiniciei. 3) La tăria spaniolilor ! — Bătăile ceasornicului din Humulești lui Creangă. 4) Căsuța siberiană a Katiușei — Purtător de vorbe închis la două rînduri. 5) Verișoara înzorzonată a corbului sobru — Poză la minut în jocul de-a v-ați ascunselea. 6) Așa-s românii la veselie (fem.). 7) Sensul pe care circulă subtilitățile — Extremele unui virf. 8) Încălțăminte neaoșă din vremea coanei Chirița — Păi cînd eram la vremea mea... 9) Își ninge petalele albe din coroana cu spini — Miner de toiag ! — Un bou ca toți boii... puțin la simțire. 10) Tip de Banat..., oare-i fruncea ? — Termen de apreciere pentru femeile puțin pretențioase. 11) Codașul minții, ce ține strunele echilibrului — Măsura etalon a timpului pierdut.

VERTICAL : 1) Ca orice leliță la mînie — — Umplutura vorbelor goale. 2) Influența binefăcătoare pentru întărirea legăturilor în mase — Centrul de desfacere al microbilor. 3) Beneficiarele unei compensații pe cinste. 4) Neglijeuri prinse-n briu ! — Începutul unei atitudini — Măsura limită a celui sătul de promisiuni. 5) Îi fug ochii după mieluțele — Pragul timpului spre ziua cea mare — Doarme în picioare ! 6) Ecoul pașilor amarnici — Pocnind din bici el a trecut cu... buhaiul pe la noi. 7) Antidot prompt folosit în cazul unui atac — Omagiu adus la picioarele meritului. 8) Facultatea senzorială ce premerge unui discernămînt — Gura Mureșului ! 9) Telegrama guturaiului expediată fulger — Invitație găinărească de plecare pe teren. 10) Baftă cultivată cu atenție — Potrivește lucrurile, ca să iasă uneori pe dos. (fem). 11) Jertfe ispășitoare de păcate neîmpărtășite — Termenul unui gen de două genuri.

Dicționar : RIA

VALERIA MĂRZA
Alba Iulia

D-ale filosofilor

DESPRE SOARTA CRITICILOR

Dion, tiranul Siracuzei, cocheta întruna cu poezia. Îi plăcea să fie admirat pentru versurile sale și apropiații săi se întreceau în laude. Vrînd să afle și părerea filosofului Filoxen, tiranul îl chemă pe acesta și îi recită un poem nesfîrșit. Filosoful îi spuse în față ce credea despre versurile pe care le auzise. Înfuriat, Dion porunci să fie trimis la muncă silnică într-o depărtată carieră, la spart piatra.

După cîtva timp, tiranul comițînd alt poem își aduse aminte de filosof. Îl chemă la curte și îi citi noua producțiune. La un moment dat Filoxen se ridică să plece.

— Unde te duci ? îl chemă Dion.

— Să sparg mai departe piatra...

„CURAT MURDAR"

Diogene intră într-o baie publică. Privind cu atenție observă că apa nu era deloc curată.

— Unde te poți spăla după ce faci baie aici ?

SENTINȚĂ

Înaintea filosofului Crates se prezentară un avocat și un medic. Aceștia se certau de mai multă vreme pentru întîietate. Filosoful îi ascultă, apoi, sceptic, dădu următoarea sentință : „Tîlharul merge mereu înainte ; călăul îl urmează".

RĂSPUNS

Diogene fu întrebat la ce ceas al zilei e mai bine să mănînci.

— Cînd ești bogat, răspunse filosoful, mănînci cînd îți-e poftă, iar cînd ești sărac, mănînci cînd poți.

CURAJ

Iritat de lipsa de curaj a unor confrați Voltaire scrise de la reședința sa din Fernay (Elveția) mai multor filosofi admonestîndu-i pentru tăcerea lor.

Unul din aceștia îi răspunse imediat că îi convine să vorbească și să scrie într-un castel situat în străinătate și avînd un venit de o sută de mii de livre pe an. Mai complicat ar fi fost să facă toate acestea dacă ar fi stat pe aceeași stradă cu procurorul general al Franței sau ar locui în preajma Bastiliei.

DORINȚĂ

Antigon, regele Macedoniei, îl prețuia foarte mult pe Zenon, filosoful, cu toate că acesta îl admonesta adeseori în public pentru patima sa, beția.

Într-o zi, monarhul, fiind mai mult decît amețit, se apropie de filosof și îl îmbrățișă :

— Iubite Zenon, cere-mi acum tot ce dorești și eu îți voi satisface negreșit dorința.

— Ei bine, făcu înțeleptul, îți cer să te dezmeticești.

Culese și adaptate de
AL. PAȘCHIN

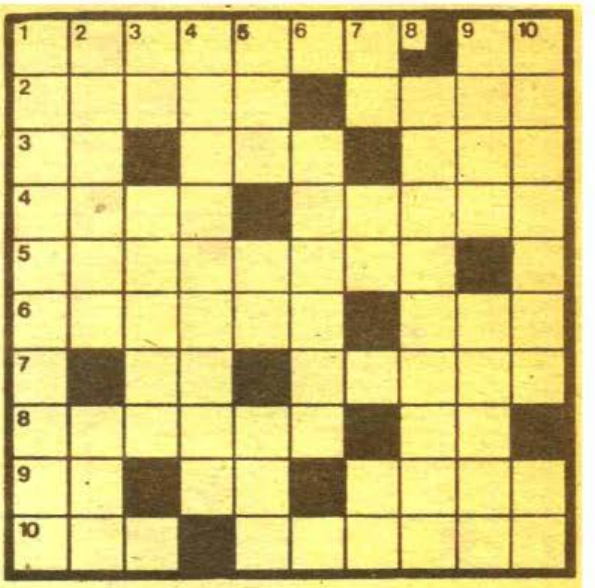

la concret

ORIZONTAL : 1) Compoziții pentru fanfară — Conținut tematic ! 2) Cupa nautică — Din cap pînă-n picioare. 3) Teme stenografiate ! — Termen de judecată (fig.) — Umbrele de ploaie (sing.). 4) Acord final — Atinge o coardă sensibilă. 5) Contra-serviciu. 6) Încovoiate uneori în luptă — Se lasă așteptat. 7) Colțul ierbii ! — De neînchipuit (pl.). 8) Plecată în recunoaștere — Înconjurat de ace ! 9) Aici e aici ! — Esență de ceai ! — Intrînd... în casă. 10) Cap de coloană — Bile șlefuite.

VERTICAL : 1) Servește o hrană omenească. 2) Recordman absolut la viteză — Apreciați negativ. 3) Trafic central ! — Caracterizat printr-o acută lipsă de enengie. 4) Papa de la Roma. 5) Ține de... urît ! — Primus la romani — Provoacă un carambol. 6) Verdict dat în urma judecății. 7) Plin de risc ! — Strins la mijloc — Cadru de nădejde ! 8) Nimic nu-i scapă (sing.). 9) Campion la lupte — Idealuri feminine (!). 10) Pas... alergător (pl.) — Strins în piuliță.

IONEL M. PASCU

ÎNTR-UN TITLU DE BOTTA

(Metagramă anagramată :
XXXOXXX — XXXOXXX)

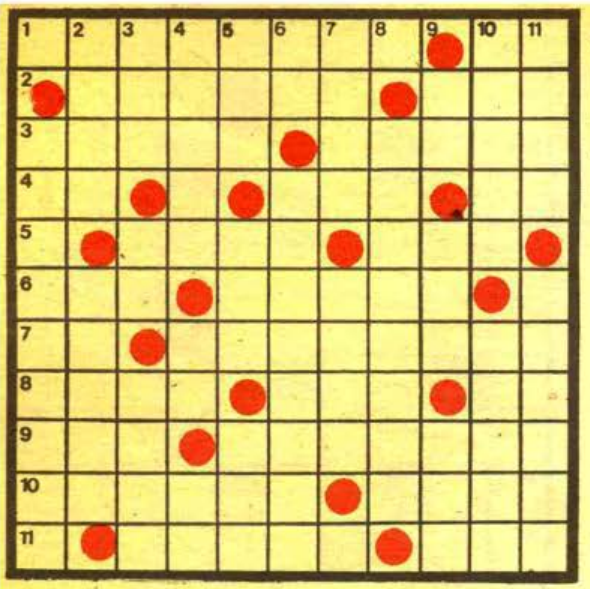

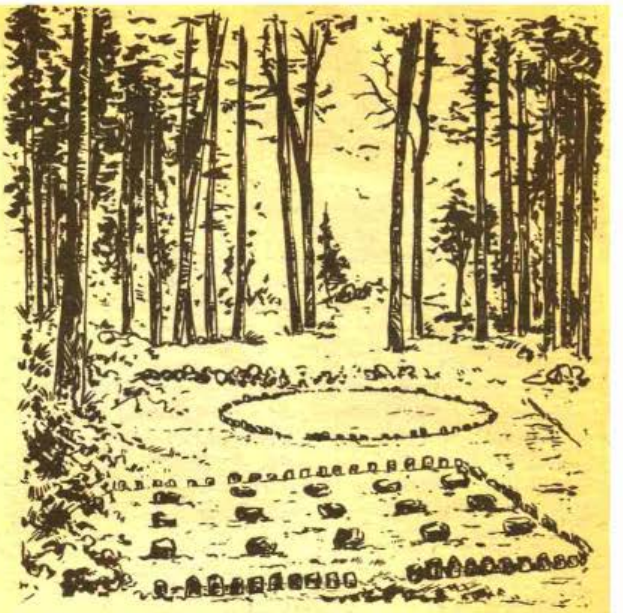

ÎN VATRA STRĂBUNĂ

ORIZONTAL : 1) Poet contemporan (1935—1984), autor al unor vibrante versuri patriotice din care se desprinde ideea continuității noastre pe aceste meleaguri — Folosință. **2)** Celebru cronicar (1590—1647) care în „Letopisețul Țării Moldovei" face următoarea remarcă : „Românii, cîți se află lăcuitori... la Ardeal și la Maramoroșu, de la un loc sîntu cu Moldovenii și toți de la Rîm se trag" — Eroicul 1918, timpul „Marii Uniri" despre care Sadoveanu scria : „Nu este putere care să mai poată opri fapta, cum nu este putere care să poată stăvili răsăritul soarelui" (pl). **3)** Genial poet, filozof și dramaturg român (1895—1961) ce notează „Pentru marea istorica adunare națională de la Alba Iulia unde s-a hotărît alipirea Transilvaniei la patria-mumă n-a fost nevoie de o deosebită pregătire a opiniei publice. Pregătirea se făcuse de sute de ani" — Marele nostru istoric (1871—1940) ce spunea : „Sînt un singur trup tot acest neam... Granițe da : peste carnea noastră, apăsînd-o fără a o tăia, dar granițe în sufletele noastre, niciodată" **4)** Mioare — Răsad — În vară ! **5)** Jucăuș — Localitate în S.U.A. **6)** În Rucăr ! — Unul dintre inițiatorii marii adunări a Unirii convocată din inițiativa Comitetului Național al emigranților care spunea cu acest prilej : „Românii ardeleni se consideră desprinși pentru totdeauna din cătușele care i-au ținut ferecați vreme de veacuri, începînd din această zi ne considerăm cetățeni ai României Mari" **7)** Lică Ionescu — Revoluționar român (1812—1852) care în lucrarea sa „Mersul revoluției în istoria românilor" conchidea „Vrem să fim o nație una, puternică și liberă, prin dreptul și datoria noastră, pentru binele nostru și al celorlalte națiii". **8)** Unirea cea mare din 1918 a avut un răsunet atît de mare încît Delavrancea nota entuziasmat : „Sîntem o ființă, iar Carpații nu o despart ci o întregesc" — Fluviu în Epir — Unit în sfîrșit ! **9)** Localitate în India — Indicate. **10)** „Locul acesta unde este acum Moldova și Țara Muntenească este drept Dacia cum Dacia este și tot Ardealul cu Maramureșul și Țara Oltului. Alt nume mai vechi decît acesta, Dacia, nu

METALURGICĂ

(Rebo eliptic anagramat : 4 + (4) = 7)

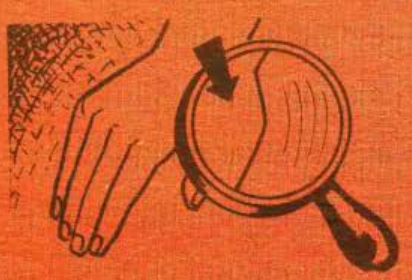

LITERARĂ

(Monoverb anagramat : 4, 4, 2 = 10)

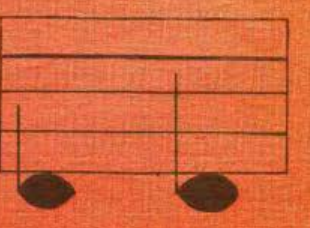

se află în toți cît sînt istorici" afirma acest cronicar în scrierea sa „De neamul moldovenilor" — Sprijin. **11)** Cîntăreț din fire — Bune de legat.

VERTICAL : 1) Om politic român ce declara în acele zile fierbinți ale lui 1918 : „Cerem să fim eliberați din jugul monarhiei austro-ungare și sîntem hotărîți să luptăm prin toate mijloacele ca întregul neam românesc să fie constituit într-un singur stat național și liber". **2)** A fugi — „Voi sînteți chemați să susțineți și să respectați ordinea. Nu avem arme, nu avem mașini puternice de război, arma noastră este tăria neamului românesc", afirma acest om politic român la înființarea gărzilor naționale în preajma „Marii Uniri" (Ștefan Pop) **3)** A întoarce brazdele — Cavă ! — Cabană în munții Sebeșului. **4)** Patriot moldovean ce afirma : „Ce ne lipsește să ajungem un neam tare ? Unirea, numai unirea !... Să trăiască Unirea românilor !" (Costache) — Cap de bunic ! — Pe la mijlocul Motrului **5)** Scriitor portughez — Golf în U.R.S.S. — Pitic **6)** Sandu Horea — Poet clasic român autorul vibrantelor versuri „Și într-o unire toți să ne silim / Să dăm țării noastre vie strălucire / S-o-nălțăm cu fală pîn-la nemurire". **7)** Aceia — Zburător **8)** Scriitor și patriot român (1834—1895) care în scrisorile sale către Gh. Barițiu cugeta : „Toată inteligența Principatelor și mai ales toată junețea lor n-are alt vis și nici altă dorință decît unirea în idei și lucruri cu frații de peste munți" **9)** La intrarea în Ardeal ! — Popor vecin cu care România încheie încă în anul 1914 un tratat secret prin care acesta recunoaște dreptul românilor de a-și elibera părțile din imperiul austriac — În hamac ! **10)** Stat european în a cărui capitală, socialistul T. Albani afirma : „Noi pretindem ca și românii să aibă dreptul de liberă dispunere asupra sorții lor, adică ei singuri să hotărască forma de stat în care să trăiască în viitor" — „Prin această Unire... s-a împlinit visul de o mie de ani al Neamului românesc : Unirea într-un singur stat a tuturor Românilor" (V. Goldiș) **11)** „Unirea", foaie apărută la Blaj la 1 Decembrie 1918 și în care această măreață zi era numită „Răsăritul cel mai strălucit al celei mai senine zile a neamului românesc" — Franța ca mare stat hegemonist, al cărui ambasador la București afirma „Toți românii au înțeles că a sosit ora să se unească într-o singură națiune".

Dicționar : ORR, EAS, SIA, ECA, OGA.

DUMITRU HENEGAR
Alba Iulia

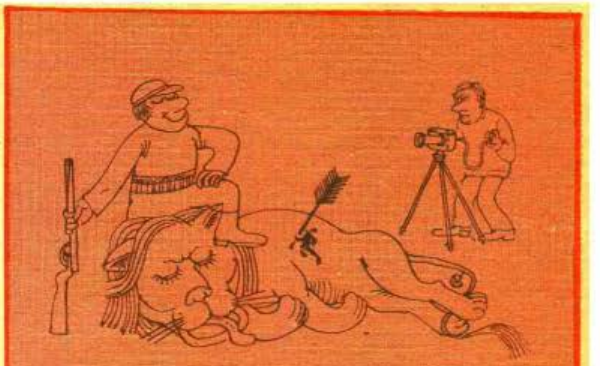

VASILE CRĂIȚĂ MÎNDRĂ

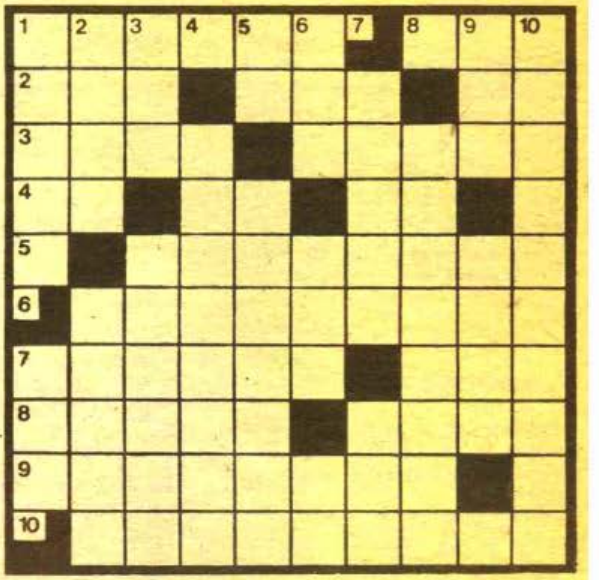

CONEXIUNI

ORIZONTAL : 1) Suflet candriu — Un cîntăreț fără pereche **2)** Notă de recepție — Mulțimea oamenilor de rînd — Soare răsare ! **3)** Un factor de temut — Țara minunilor **4)** Final dramatic ! — Scoase din joc ! — Desprinse ! **5)** Produs obținut în urma unei multiplicări. **6)** Nu păstrează nici o rezervă **7)** Automat interior de pornire — Încrustații pe scoarță **8)** Suspensie hidro — Nu oferă nici o alternativă **9)** Situații rezolvate pompieristic **10)** O... regulă ce infirmă excepția.

VERTICAL : 1) Afecțiuni canine — Esență de ricin ! **2)** Te lasă cu mîinile goale — De la mare... la munte (fig.) **3)** Bun de aruncat — Rezultatul unor întîlniri dure **4)** Agregat în științe matematice **5)** Depozit de calciu — Un cal, junici... ! (pl.) **6)** Soluție de lipit... pentru table — Bun de tipar — Învelitoare de doc ! **7)** Factor incipient de cultură — Produs de fracționare **8)** Scurtăturile drumurilor forestiere **9)** Separări de domiciliu — Producător de albăstrele... pentru albituri **10)** Întîlnirea unor drepte concurente !

ISTORII NELUCIDATE DOAR IN ANECDOTE

DINCOLO DE AVUȚIE

Înainte de a pleca într-o expediție, Alexandru cel Mare oferi bogate daruri celor din jurul său.

Observînd că e mult prea darnic și că risipește întreaga sa avuție, Perdiccas, unul din apropiații săi, îl întreabă :

— Bine, dar ție ce îți va mai rămîne ?

— Speranța !, răspunse Alexandru.

SFAT

Unul dintre cei mai cunoscuți diplomați englezi din secolul al XVIII-lea, contele Philip Chesterfield, i-a dat următorul sfat fiului său după ce acesta se „înflăcărase" prea mult într-o discuție : „Respiră întotdeauna pe nas. Astfel vei avea gura mereu ferecată..."

UN „MOȘ TEACĂ"

Iată cum ar fi sunat ordinul unui general austriac din vremea lui Francisc al II-lea : „Oricare ar fi desfășurarea luptei, ordon ca tunurile noastre să nu înceteze nici o clipă canonada. Astfel dușmanul va fi în imposibilitatea să înțeleagă că ni s-au terminat munițiile".

OBICEIURI REGALE

Se spune despre Ludovic al XIV-lea că avea obieciul să nu poarte niciodată iarna mănuși. Nici măcar la vînătoare. Într-o asemenea ocazie, după ce goniseră vînatul, doi țărani se apropiară foarte mult de suveran. Unul din ei observă această ciudățenie a regelui și o comunică tovarășului său.

— Nu-ți face griji, omule, îl liniști acesta. Regele are întotdeauna mîinile în buzunarele noastre.

RIPOSTA

Un prinț german care credea despre dînsul că e deosebit de spiritual, dar căruia glumele nu prea îi reușeau deoarece strecura în ele mai multă răutate decît înțelepciune, se afla într-o zi împreună cu Talleyrand pe una din terasele castelului său.

— De aici, de sus, zise prințul, unul din înaintașii mei a aruncat pur și simplu un ambasador care nu fusese de acord cu opiniile sale politice.

— Posibil, răspunse sec Talleyrand. A fost o vreme cînd ambasadorii nu purtau sabie...

EXPLICAȚIE

Un sol arab se afla la curtea Regelui Soare. Principesa de Conti, într-o discuție cu acesta, se arată indignată că mahomedanii au obiceiul să țină deodată mai multe neveste.

— Doamnă, replică solul, acest lucru e îngăduit la noi deoarece nu putem afla decît la mai multe femei calitățile ce se găsesc în Franța la una singură.

NAȘUL

Discutînd cu cîțiva prieteni despre forța fizică, mareșalul de Saxa găsi cu cale să le facă acestora o mică demonstrație.

— Trebuie să fie pe-aici pe undeva o fierărie. Vom merge împreună acolo și voi rupe atîtea potcoave, cîte veți crede de cuviință...

Prietenii mareșalului izbucniră cu poftă.

— Dacă va fi așa, voi plăti un poloboc de vin franțuzesc din cel mai nobil...

Intrară în prima fierărie și mareșalul conte începu să aleagă cîteva potcoave dintr-o grămadă care mai fumega încă.

— Mai bune decît astea nu ai ?! îl întrebă el pe fierar.

— Dar sînt foarte bune, înălțimea voastră. Toată lumea știe că potcoavele mele sînt excelente.

— Chiar așa ?

Și mareșalul luă cîteva frîngîndu-le pe rînd.

Toată lumea admiră puterea contelui, care, prefăcîndu-se la un moment dat că a găsit o potcoavă mai bună, porunci să o pună calului său.

— Așadar, cinci potcoave proaste și una bună. Prietene, îți datorez șase franci.

— Mă iertați, domnule, zise fierarul. E adevărat că au fost cinci potcoave proaste dar v-am dat una bună. Trebuie să-mi dați și dumneavoastră o monedă bună.

Spunînd acestea frînse în două, rînd pe rînd, toate monedele și le dădu înapoi mareșalului.

— Drace ! ai dreptate, spuse contele, n-am la mine decît piese proaste. Dar iată un ludovic de aur care, sper, va fi bun.

Prietenii mareșalului izbucniră de întorsătura pe care o luaseră lucrurile. Contele de Saxa recunoscu că și-a găsit nașul.

— Dacă mai rupeam cîteva potcoave mă costa cît polobocul vostru de vin.

MÎNDRIE

Unul din căpitanii atenienilor, Iphicrate, era şicanat de Harmonius cel tînăr. Acesta, în finalul unui discurs, îl acuză că nu îşi merită locul din fruntea mulţimii deoarece nu se trage dintr-un neam de vază.

— Eu sînt primul dintre ai mei, răspunde mîndru Iphicrate, pe cînd tu, se vede, eşti cel din urmă...

SCIPIO A AJUNS LA CARTAGINA

Ludovic al XIV-lea fu întîmpinat la intrarea într-un oraş de un mare alai care avea în frunte pe primarul localităţii.

— Sire, îşi începu acesta discursul, cînd marele Scipio zis şi Africanul a ajuns la Cartagina...

Înţelegînd că un discurs astfel început avea să dureze o bună bucată de timp, Regele Soare îi făcu un mic semn.

— Ştiţi, cînd Scipio a ajuns la Cartagina, îşi luase prînzul, eu însă nu!...

PE ÎNTUNERIC

Vizitînd un oraş la puţină vreme după ce se urcase pe tron, Iacob I, regele Angliei, fu primit de locuitori cu mare bucurie. Într-unul din discursurile ţinute cu această ocazie cineva i-a urat să domnească „atîta timp cît soarele, luna şi stelele vor străluci pe cer!"

Regele, zîmbind, îi spuse unuia din însoţitorii săi :

— Dacă urarea asta se va împlini, fiul meu va fi nevoit să domnească pe întuneric.

SPIRIT ŞI FRUMUSEŢE

În timpul unui dineu un tînăr zelos şi galant se aşază între doamna de Staël şi doamna de Récamier.

— Iată-mă aşezat, în sfîrşit, între spirit şi frumuseţe.

— Da, spuse doamna de Staël, nu e o fericire pentru că dumneata nu ai nici una, nici alta.

MINISTRU DISTRAT

În timpul unui consiliu al miniştrilor săi pe care îl prezida, Ludovic al XIII-lea al Franţei observă cum unul din demnitari, contrar uzanţei, şi-a scos punga de tutun din buzunar şi a pus-o pe masă. Apoi, distrat, fără să observe privirea atentă a suveranului, scoate la vedere alte cîteva obiecte intime.

— Am impresia, domnule, că aveţi de gînd să vă goliţi buzunarele de faţă cu toată lumea, făcu, supărat, regele.

Dîndu-şi seama că se abătuse de la etichetă, ministrul distrat nu-şi pierdu totuşi spiritul.

— Majestate, cred că e mai bine pentru un ministru de-al vostru să îşi golească buzunarele decît să le umple.

Desene de Gabriela Popescu

ÎNAINTE DE EŞAFOD

Înţelegînd că o aşteaptă eşafodul, Anne de Boleyn, scrise soţului său, regele Henric al VIII-lea, care o osîndise pe nedrept :

— „Ai avut mereu grijă de ascensiunea mea : dintr-o femeie oarecare m-ai făcut marchiză; din marchiză — regină şi din regină mă înalţi acum la rangul de sfîntă!"

CELE TREI ÎNTREBĂRI

O atenţie deosebită acorda Frederic cel Mare ostaşilor recrutaţi în garda sa. Avea obiceiul să-i cerceteze îndeaproape şi să le pună trei întrebări, mereu şi mereu aceleaşi. Chiar ordinea lor era strictă şi de aceea răspunsurile erau formale. Întrebările sunau astfel : „Ce vîrstă ai?", „Eşti de mult în serviciul armelor?", „Îţi primeşti la timp tainul şi solda?"

S-a întîmplat odată ca în serviciul regelui să intre un francez. Acesta habar n-avea de limba germană. Ofiţerul său îi vorbi despre obiceiul regelui şi îl sfătui să înveţe răspunsurile la întrebări şi să nu uite în nici un chip ordinea lor.

În ziua vizitei, regele îşi cercetă cu atenţie recruţii, şi ca niciodată, inversă ordinea întrebărilor.

— Eşti de mult în serviciul armelor?

— De 21 de ani, sire.

Regele îl privi cu atenţie : nu părea să fie prea bătrîn.

— Ce vîrstă ai?

— Un an.

Uluit, Frederic se întoarce spre comandantul gărzii.

— Evident, unul din noi doi a înnebunit!

— Amîndoi, veni calm răspunsul soldatului.

CRIZĂ

Ludovic al XIV-lea socoti că e absolut necesară prezenţa sa la asediul de la Mans. Cu mare alai porni într-acolo. O doamnă de la curte îl opri pe domnul de Louvois :

— Ai grijă, spuse aceasta. Dumneata răspunzi de viaţa regelui.

— Nu, doamnă, eu răspund numai de gloria lui.

Culese şi adaptate de MIHAI POPESCU

MEDICII PACIENȚI

REPUTAȚIE

Celebrul medic Levret fusese chemat la curte pentru a o asista la naștere pe regina Maria Theresa, soția lui Ludovic al XIV-lea. Întîlnindu-l un nobil îi spuse :

— Pesemne că sînteți deosebit de mulțumit că regele v-a chemat aici. Lucrul acesta vă va crea o reputație deosebită.

— Domnul meu, răspunse medicul, dacă nu aș fi avut ceea ce numiți dumneavoastră reputație, nu m-ar fi chemat nimeni aici.

CATRENUL

În a doua jumătate a secolului trecut, în Marsilia profesa unul din cei mai renumiți medici ai timpului : Dr. Giftal. Acesta îi invită o dată la un banchet pe Alexandre Dumas-fiul pe care îl rugă, la sfîrșitul petrecerii, să improvizeze cîteva versuri pentru albumul său cu autografe celebre. Fără să stea prea mult pe gînduri, scriitorul așternu un catren pe care îl citi apoi invitaților : „De cînd prietenul Giftal / Tratează oamenii sublim / A dispărut chiar un spital / Și-a apărut un țintirim".

CARDINALII DESCULȚI

Cardinalul Dubois se hotărî să se opereze. Fu sfătuit să recurgă la această ultimă soluție deoarece era singura care îi oferea șanse de vindecare. Speriat, se adresă medicului Boudo, chirurgul șef al spitalului Hôtel Dieu. După ce îi explică de ce are nevoie de serviciile sale, cardinalul spuse :

— Sper, doctore, că nu voi fi tratat la fel ca desculții pe care îi primești în spitalul dumitale.

— Monseniore, răspunse medicul, toți acești desculți sînt cardinali pentru mine.

RĂSPUNS UNUI NEBUN

În timpul domniei lui Filip al Macedoniei un discipol al lui Hippokrates se intitula, nici mai mult, nici mai puțin, decît Jupiter, vanitatea lui neavînd nici o limită. Pe numele său Menecrat, acesta purta mai totdeauna pe cap o coroană de aur și nu călătorea decît însoțit de un numeros alai. Într-una din zile el scrise regelui :

„Menecrat-Jupiter lui Filip, salutare !

Tu ești marele rege al Macedoniei, eu marele rege al medicinei. Tu, cînd vrei poți face să piară cei sănătoși, eu îi pot salva pe cei bolnavi. Tu poți lua viața, eu pot să o dau, asemenea lui Jupiter".

Filip judecînd situația porunci să i se răspundă cu aceste cuvinte :

„Filip lui Menecrat, sănătate !"

COMPASIUNE

Un băutor înrăit este pus de medici la un foarte strict regim lactat. După prima masă, resemnat și nemulțumit, acesta reflectează :

— Sărmanii sugari... Abia acum înțeleg de ce plîng atîta...

Culese și adaptate de
A. P.

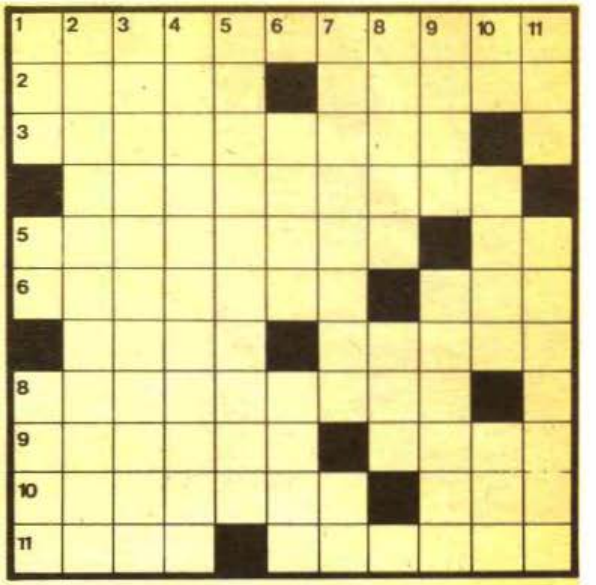

Verificați-vă cunoștințele

ORIZONTAL : 1) Scădere a vitezei unui mobil, raportată la unitatea de timp (pl.). 2) A degaja vapori, mirosuri etc. ● Iarbă din... recolta a doua. 3) Stabilit prin calcul, în mod riguros exact. 4) Caiet de notițe. 5) Din care au fost eliminate particulele solide, aflate în suspensie (fem.) ● Sulf 23 ! 6) Caracterul fenomenelor psihice care se desfășoară în vis (masc. pl.) ● A poseda cunoștințele necesare. 7) Element chimic întrebuințat la umplerea becurilor electrice ● A întrunit majoritatea sufragiilor. 8) Comparată cu un model de mare precizie. 9) Mișcarea unui corp ale cărui puncte descriu traiectorii circulare ● Piesă mobilă la războiul de țesut. 10) Provoacă desprinderea și îndepărtarea unor particule de rocă sau de sol ● Unitate de măsură pentru timp. 11) Coloană vertebrală (pop.) ● Sistem tehnic ce realizează o operație utilă.

VERTICAL : 1) Demonstrație sumară ● In folio ! ● Credință eronată în existența unor forțe miraculoase. 2) Verifică cunoștințele. 3) Influențează viteza unei reacții chimice fără a participa la aceasta. 4) Descompunere a anumitor substanțe chimice cu ajutorul curentului electric. 5) Dau explicații. 6) Specie de grîu cultivat din vechime ● Fluviul Leningradului. 7) Mașină modernă de tipărire a publicațiilor ● Două părți de apă ! 8) Stabilește o cantitate ● Prefix referitor la aparatul auditiv. 9) Cotă schimbată ! ● Parte fixă a unui motor electric sau generator de energie. 10) Patru la latină ● Indică o cale de urmat ● A efectua o operație agricolă. 11) Indică o repetiție ● Creator de opere... scrise.

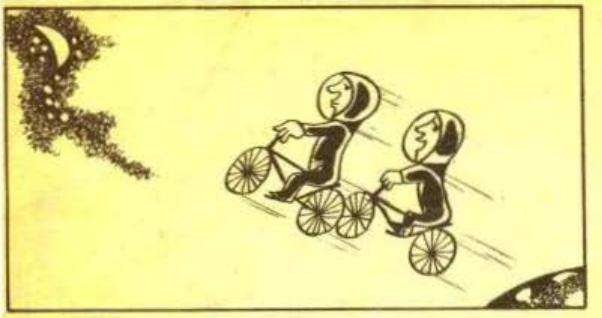

CIRCULĂ ŞI NU PREA

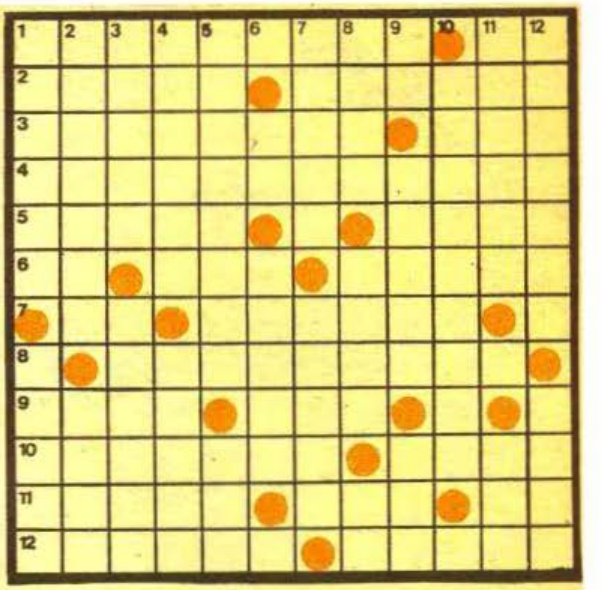

ORIZONTAL : 1) Dispoziţii de circulaţie care te fac să priveşti cruciş — Semn convenţional prin sucirea capului. 2) Ecoul timpului exprimat prin nemărginire — Traduce în fapt proverbul „ai carte, ai parte". 3) Pasul care hotărăşte mersul înainte — Daltă pentru brute. 4) Pletoşi standardizaţi şi tunşi la zero. 5) Aşezământ pentru marea adunare a benbecilor şugubeţi — Te face să laşi baltă toate aspiraţiile. 6) Liliacoeu parfumat cu iz — Topăie pînă-i creşte barba — Direcţii trăsnet, luate fără permis de conducere. 7) Poftire nepoliticoasă — Organe de control pentru prinderea urmelor. 8) Sarcină doldora de ani ruginiţi, la purtător. 9) Unsoare de piele pentru riia căprească — Curbă tăiată reglementar. 10) Pastă de greşeală înghiţită cu resemnare — Netezesc asperităţile barei de direcţie. 11) Trece tăcută pe la toate porţile — Pămîntul cînd era la vremea lui — Dînsa. 12) Furnizorii uleiului de mînă — Agent de circulaţie care ne bagă-n boală.

VERTICAL : 1) Viteză raportată la curba de sacrificiu — Puşti care semnalizează trecerea pe verde. 2) Recunoştinţe anticipate pentru ceea ce va să fie — Capacităţi pentru verificarea capacităţii de autoconducere. 3) Submarin ce scuipă fum, desemnat prin culoare — Are cap dar n-are voinţă, rău destul. 4) A lăsa urmaşilor pulberea pămîntului — Scoşi din inerţie de propriul spirit de pătrundere. 5) Îşi pierde obrazul pentru iluzia personalităţii — Labă căreia îi şade mai bine încălţată. 6) Amprente de catir ! — Proteză cu dinţi de oţel pentru amatorii de... periat. 7) Arhaisme folosite pentru o săpunealâ zdravănă — Lanţul care camuflează slăbiciunile. 8) Radiaţii cerebrale binevenite la orice adică — Rariştea de lîngă vii — Prins în seva anilor trecuţi ! 9) Romăncuţe la volan — Noutăţi pe benzi de mare circulaţie — Finul conducător prins la trecerea pe galben. 10) Calea de mijloc între două extreme (pl.). 11) Tomnatic şi naiv, dar cu gusturi alese — Bun de circulaţie, dacă-l ai la mînă. 12) Trădat de băşica necruţătoare — Se-ntoarce reglementar într-un sens unic.

Dicţionar : GEA, RAZ.

VALERIA MÂRZA
Alba Iulia

2 METAGRAME ANAGRAMATE CU ACEEAŞI CHEIE
(XXXOXXX — XXXXOXX)

HAIDUCEASCĂ
(Scurt anagramat : XXOXXXX)

Rondelul arşiţei

Lui Tudor George

Sălbatică e arşiţa-n cîmpie !
Aş vrea să fiu la munte un cioban
Într-o cabană mare cît un han
Cu cel mai dulce vin de razachie.

Dau cerul din întregul bărăgan
Pe-un fluier fermecat şi o tichie.
Sălbatică e arşiţa-n cîmpie,
Aş vrea să fiu la munte un cioban.

...şi-n fiecare zi, înspre chindie,
Lîngă-un ulcior de vin, golit în voie,
Să-mi netezească barba o nurlie,
Iar eu să strig din munţi, spre voi:
Ahooeee!
Acesta-i raiul care-mi place mie!

Rondelul idealului

Lui A. I. Zăinescu

Eu port în suflet ceţuri sclipitoare
Aduse dintr-un sat primordial,
Unde doineşte cerul din caval,
Iar munţii plîng cu lacrimi de izvoare.

Mi-i poezia veşnic ideal...
O scriu „În zale albe" de ninsoare.
Eu port în suflet ceţuri sclipitoare
Aduse dintr-un sat primordial.

Şi dacă mi-s poemele ogoare
Cu grîu celest şi vin pietros, astral,
E că, în tot Buzăul meu natal,
E „Legea vieţi" — legea cea mai mare,
Luceafăr dintr-un cer primordial!

Rondel ardelenesc

Lui Gheorghe Suciu

Ca ardeleanu nimenea nu este!
E totdeauna om dintr-o bucată.
La el de mergi cu inima curată,
Te-ndoapă cu pălinci şi şunci agreste.

Dar, de cumva, l-ai supărat vreodată,
Te-aruncă pînă-n slăvile celeste...
Ca ardeleanu nimenea nu este,
E totdeauna om dintr-o bucată.

De intri-n casa-i binecuvîntată,
Fii, deci, cu simţămintele oneste.
Nu-ţi pune-n gînd, să-i joci, în taină,
feste,
Că nu mai vezi Ardealul niciodată!
Ca ardeleanu nimenea nu este!

Constantin Atomii

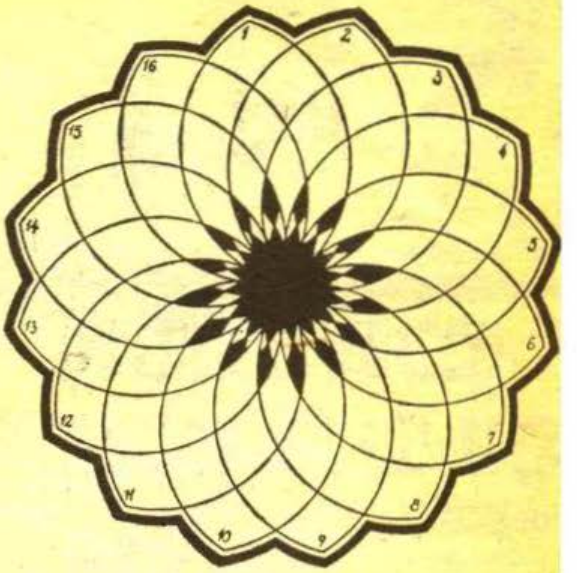

Joc de cuvinte

SPRE DREAPTA : 1) Nu se ţine pe picioare ! **2)** Grup distractiv. **3)** Metal strălucitor. **4)** Mijloc de comunicare. **5)** A suta parte dintr-o monedă. **6)** Nimbul muntelui (pop.). **7)** Sase jumătate ! **8)** Piele pe băţ (pl.). **9)** Perlele pădurii ! **10)** Se manifestă cu greutate ! **11)** Instrument de la patiserie. **12)** Succes „pe linie dublă". **13)** Viaţă de noapte (pl.). **14)** „Stăpînire"... britanică. **15)** Bun în reacţii. **16)** Se ridică de ziuă.

SPRE STÎNGA : 1) Cu sarcină în masă. **2)** Folosit la viitor. **3)** Cele din... chimie ! **4)** Treaptă convenţională. **5)** A face... „fasoane". **6)** Aproapele nostru. **7)** Văzuţi... în mare ! **8)** Foarte „natural". **9)** E un... porc ! **10)** Au un aspect minor. **11)** Bune de plată. **12)** Animal cu... un miros deosebit. **13)** Are „cuptorul" la mijloc ! **14)** Umblă cu nasul pe sus ! **15)** Cît vezi cu ochii. **16)** Vasilică.

La o dezlegare corectă, finalele cuvintelor, citite în ordinea numerotaţiei, vor da numele unui domn al Moldovei şi mare cărturar enciclopedist.

VASILE CRĂIŢĂ MÎNDRĂ

REPLICI

NEMURITORII

Discuțiile contradictorii erau atît de frecvente la Academia Franceză încît ele nu mai mirau pe nimeni. De fiecare dată spiritele se încingeau peste măsură și „nemuritorii" își spuneau cu toții părerea în același timp. Într-o zi, cînd nimeni nu se mai putea înțelege, fizicianul Jean de Mairan, după ce reuși să facă puțină liniște, spuse : „Domnilor, vă fac o propunere : ce-ar fi să vorbim numai patru deodată ?"

MOTIV

Lanjou, un poet uitat de istoriile literare, candidă pentru un fotoliu la Academia Franceză la vîrsta de... 93 de ani. Opera sa, adunată de-a lungul întregii sale vieți, nu părea să convingă pe cineva că prezența lui printre nemuritori ar putea deveni un fapt real. Se părea că nonagenarul bard nu are nici o șansă, cînd abatele Delile cu spiritul său reconfortant, făcu următoarea remarcă : „Domnilor, avînd în vedere vîrsta candidatului... știm cu toții unde se duce ; să-l lăsăm deci să treacă prin Academie !"

SITUAȚII DRAMATICE

Fiind învinuit că s-ar fi „inspirat" din operele unor confrați, preluînd situații dramatice de la alți autori, Dumas ar fi răspuns :

— Și ce înseamnă asta ? Am luat o sărmană fată dintr-o societate proastă și am plasat-o într-una bună ! Pentru asta sînt gata să primesc întotdeauna mulțumiri.

Se mai gîndi o clipă și spuse cu convingere :

— Geniul nu fură niciodată ! El pune stăpînire !

SPATELE UNUI PRINȚ

La Fontaine uită pur și simplu să onoreze invitația la dineu făcută de prințul de Condé. Cineva, cunoscînd caracterul prințului, îl sfătui pe poet să meargă să-i ceară scuze. Intrînd în cabinetul lui de Condé, acesta îi întoarse pur și simplu spatele.

— Vă mulțumesc din inimă, domnule, că nu sînteți supărat pe mine și că nu-mi purtați dușmănie, zise La Fontaine.

— De unde ai scos asta ?

— Fiindcă, monseniore, dumneavoastră nu întoarceți niciodată spatele unui dușman.

SINCERITATE

Discursul de recepție la Academie al ducelui de Richelieu întruni sufragiile tuturor. Proaspătul „nemuritor" fu gratulat cu tot soiul de adjective. I se spuse că tonul discursului său fusese desăvîrșit, plin de grație și noblețe, ei bine, poate că literații scriu îndeobște mai corect, dar niciodată cu atîta farmec.

— Vă mulțumesc, domnii mei, pentru frumoasele cuvinte, spuse ducele, sînt într-adevăr încîntat de toate cîte îmi spuneți. Nu-mi mai rămîne decît să transmit aceste cuvinte domnului de Roy, autorul discursului meu, și să-l felicit pentru măiestria sa.

r. r.

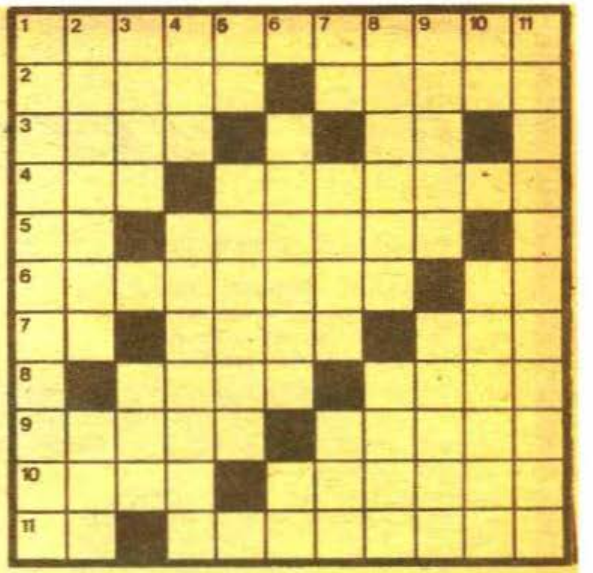

labirint

ORIZONTAL : 1) Își „poftesc" dușmanii la masă. 2) Gen... sentimental — Producătorul de bucate. 3) Masă verde — Poftită în final ! 4) Boabe pentru păsărele — Specialist în gastronomie. 5) Umplutură de mere ! — Pahare cu pretenții. 6) Un fel de masă.. pentru bătut fierul — Simburi de migdale ! 7) Unt (pl.) — File de agendă — Ouă clocite. 8) Ultima masă — Praful turnat în mîncare. 9) Prăjituri festive — Deliciu apicol. 10) Condimentați peste măsură — Lest. 11) Dînsa, la ceai ! — Consecința unui post prelungit.

VERTICAL : 1) Masă, în general vorbind. 2) Atins la țanc — Pui înainte. 3) Petrecerea vieții — Curent discontinuu ! 4) Bună dispoziție — Locuri rezervate. 5) Date în clocot ! — Se hrănesc prin excelență la... iarbă verde. 6) Calea mîncăcioșilor — Bună ! 7) Vîrf de oțel ! — Drum — Protectorul legendar al turmelor. 8) Imposibil de ocolit (fem.) — Purtătorii de mesaje. 9) Pregătite pentru recolta viitoare — Bolta pe sub care se perindă bucatele (anat.). 10) Limbă de gîscă — Guralivi peste măsură. 11) Nu lipsesc de la nici o masă.

EPIGRAME

POLEMICĂ LITERARĂ

Maestrul venerabil, iscusit,
Cîştigă pînă la sfîrşit;
Dreptate de nu are logic,
O are sigur... crono-logic !

UNUI POET

Extaziindu-se mereu
De poezia-i personală,
A vrut să fie şef de şcoală
Şi a ajuns... director de liceu!

PROIECTE LIRICE

O viaţă-ntreagă a visat
Să-ajungă-un bard deocbit;
Concluzia ce s-a format,
E că a fost... un adormit!

Corin Bianu

Mozaic

MÎNĂ UŞOARĂ

Nicolae Grigorescu primise, la începutul carierei sale, să picteze cîteva tablouri pentru principesa Cleopatra Trubeţkoi. Impresionată profund de calitatea execuţiei, prinţesa l-a recomandat pe tînărul pictor fostului domnitor Alexandru Ghica. Acesta, privind lucrările, mirat probabil şi el de măiestria junelui artist, a spus doar atît : „Într-adevăr, are o mînă uşoară". Grigorescu i-a aruncat o privire tăioasă şi a rostit printre dinţi : „Desigur, aş fi fost mai bun de bărbier !"

EXPLICAŢIE

Tizian observa cum de fiecare dată cînd îl invita la o scurtă plimbare, Carol Quintul îi ceda locul din dreapta. Pictorul îl întrebă pe rege de ce face asta.

— Pot crea un duce, dar unde voi găsi un alt Tizian ?

LOGICĂ

La vernisajul unei expoziţii de „pictură a viitorului" se înghesuie numeroşi vizitatori. Unul dintre aceştia are aerul că nu prea înţelege ceea ce vede. Se apropie de pînză, se dă înapoi, se freacă la ochi. Cum tocmai atunci trece pe lîngă el artistul, vizitatorul i se adresează foarte politicos :

— Şi acesta, maestre, ce reprezintă ?

— După cum arată titlul : „Vaci pe o pajişte, în anul 2000".

— Dar nu văd totuşi pajiştea, maestre...

— E firesc, vacile au mîncat toată iarba !

— Bine, dar nu văd nici vacile...

— Ei, ce vreţi să mai caute nişte vaci într-un loc unde nu mai e pic de iarbă !

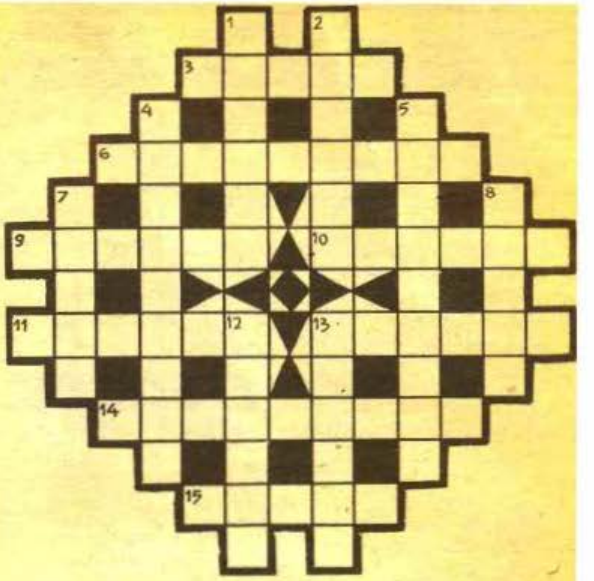

Literară

1) Un erou „incandescent" din lirica lui George Coşbuc. 2) Poezie cu formă fixă... 100% într-o carte de Macedonski. 3) Sursă (populară) pentru „Fire de tort". 4) Autor de... cuvinte încrucişate pe tema „Teatru". 5) Motive picturale de transcris în versuri. 6) Interpretează frecvent texte dramatice. 7) Transmis pe cale orală. 8) 99% faţă de acel 1% inspiraţie. 9) Fiorul frunzei de plop în brizăi. 10) Ultima expresie a unui text scris. 11) Poezie demnă de pus pe note ! 12) Dans de pe vremea cînd era bunica fată. 13) Expresii populare într-un moment esenţial din marea trecere. 14) Echivalent neaoş al unor capodopere universale. 15) A crea... un pastel !

A.B.C.

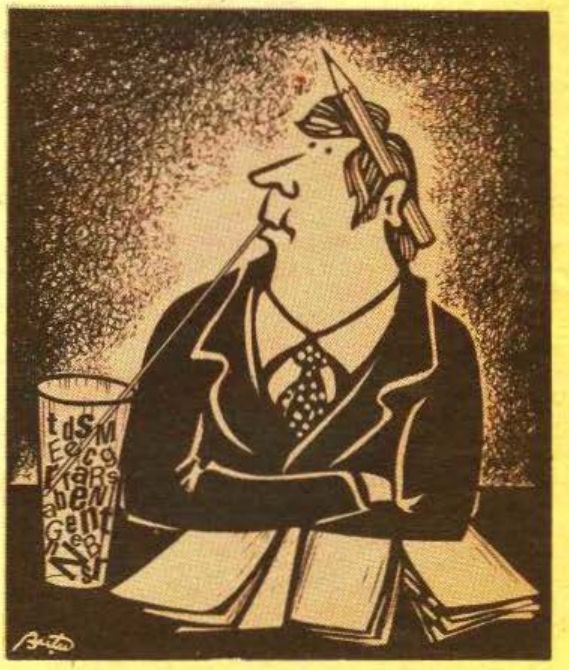

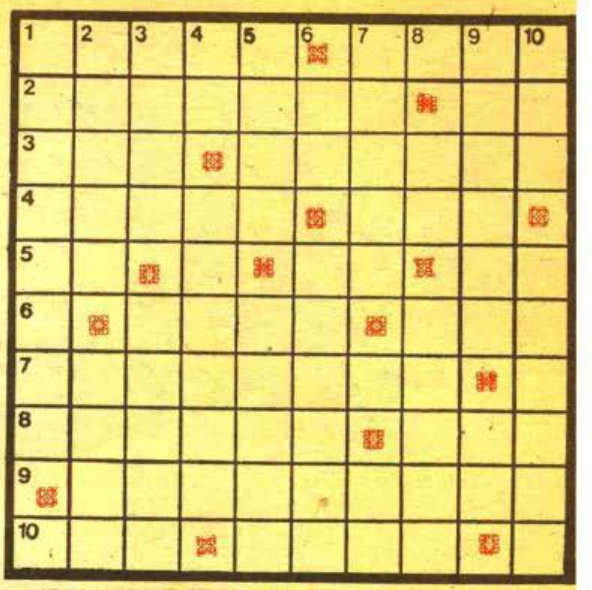

POEZIA TOAMNEI

ORIZONTAL : 1) „Piere zvon subt zarişte / Talanga în rarişte / Vine toamna / oilor / Prin pînzele ploilor", scrie marele nostru poet contemporan (1895—1961) ● Necaz (reg.). **2)** Scriitor şi umorist român de la sfîrşitul secolului trecut din a cărui operă citãm povestirea „Schiţe de toamnă" ● Floare albastră. **3)** Localitate în Nigeria ● String toamna belşugul ogoarelor. **4)** „Te uită, frunza pică înroşită / Şi vîntul suflă prohodind departe / Puţină vreme încă ne desparte / de iarna tristă prea curînd sosită", sînt versuri publicate de Şt. O. Iosif şi D. Anghel sub acest pseudonim literar ● Un cîntăreţ al toamnelor. **5)** Asia ! ● Limitele vacanţei ! ● Cub gol ! **6)** Lame de control ● Localitate în Australia. **7)** „Afară-i toamnă, frunza-mprăştiată / Iar vîntul zvîrle-n geamuri picuri" : două stihuri dintr-o poezie a luceafărului literaturii noastre (1850—1889). **8)** Avalanşe ● Neastîmpăraţi. **9)** „Mi-a bătut azi-noapte toamna-n geam / Mi-a bătut cu degete de ploaie / Şi la fel ca-n fiecare an / M-a rugat s-o las să intre în odaie", sînt versuri din poezia „Cu toamna în odaie" aparţinînd acestui apreciat poet (1881—1944). **10)** „Vine toamna cu grădini / Şi cu gornici duşi pe gînduri / Vei dori să mă închini / Viaţă nopţii mari din scînduri ?", meditează acest poet clujean în poezia „Toamna" ● „Naiul toamnei se aude / Bachus sprinten şi robust, / Strugurii ca nişte dude / Le preface-n dulce must", sînt versuri din lirica unui regretat poet român (1905—1977) din poezia „Sună tomana".

VERTICAL : 1) Octombrie în vechi calendare. **2)** „Cîte doruri, cîte vise / Cîte suflete ucise / s-au pornit să mă petreacă-n / Codrul galben de mesteacăn" : patru ultime versuri din poezia „Epitaf toamna" aparţinînd stegarului generaţiei luptei cu inerţia ● Fiinţa iubită. **3)** Rană răsturnată ! ● Prenume masculin. **4)** Se lasă gerul ! ● „Colo prin mărăcinişul, dintre ripi şi ulmul ciung / Toamna, iapă roaibă paşte. scărpinîndu-şi coama lung". sînt versuri scrise cu sensibilitate de un îndrăgit poet rus (1895—1925). **5)** Tata s-a încurcat ! ● Pui de ren. **6)** Limitele toamnei ! ● Bucuroşi sînt culegătorii roadelor toamnei. **7)** „Şiraguri trec de păsări spre zările de vată / Se lasă asfinţitul pe Deltă întomnată", remarcă în poezia „Toamna în Deltă", acest apreciat poet contemporan ● Ultimele într-un sonet ! **8)** Două din toamnă ! ● „Ultima... de toamnă", cunoscută pînză din creaţia lui Ion Andreescu. **9)** „Toamna în Cişmigiu", este una din melodiile de muzică uşoară a acestui compozitor român ● Trage cu urechea. **10)** „Am strîns toamnă după toamnă"... ● „Culorile toamnei aţiţă / Prin ramuri ciudate lumini", sînt versuri din poezia „În arborii toamnei", aparţinînd unui cunoscut poet contemporan.

Dicţionar : UBA, CUE.

DUMITRU HENEGAR
Alba Iulia

PARADA MODEI

(Metagramă anagramată : OXXXXX — XXXXXO)

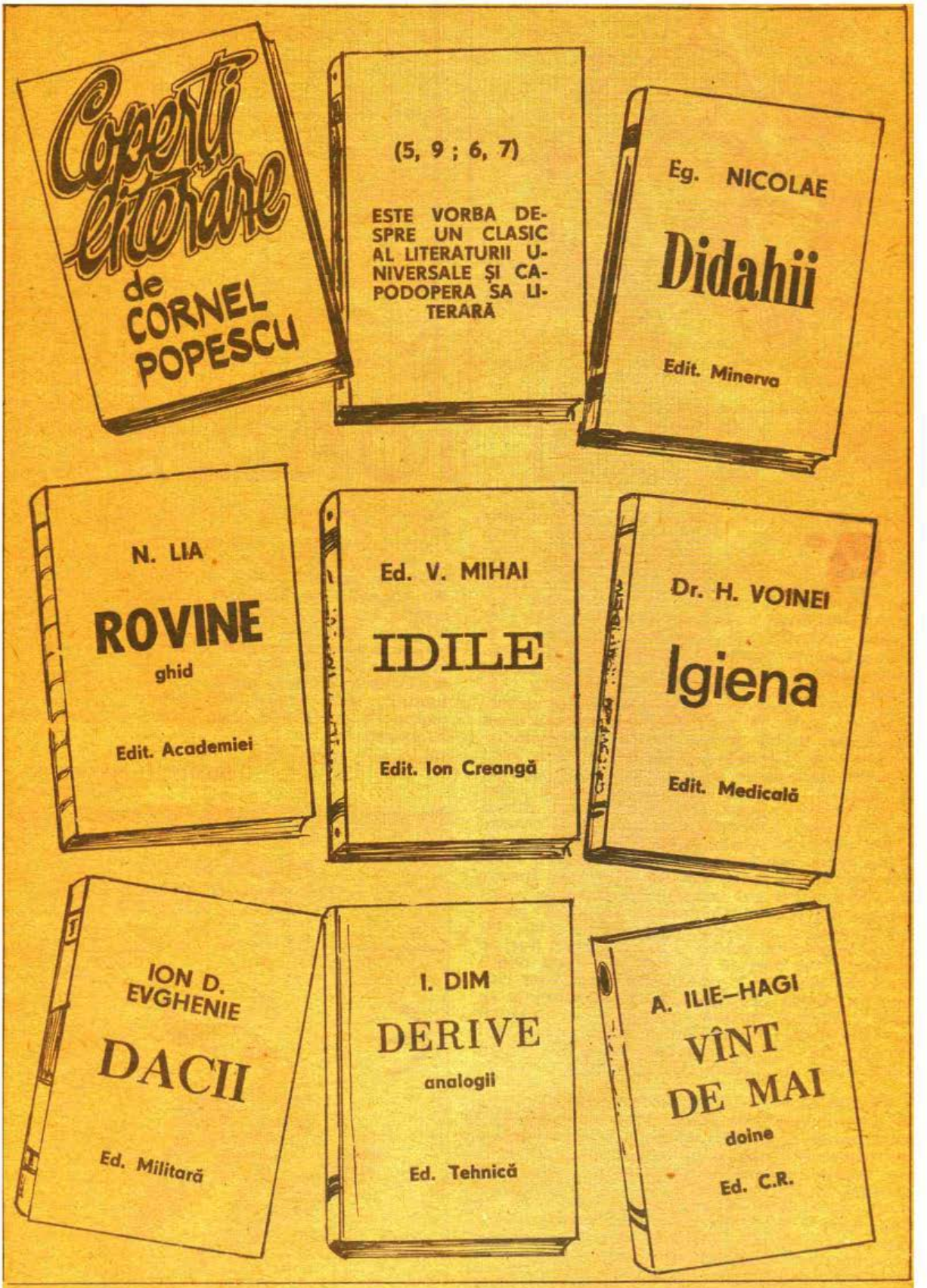
Coperți literare
de CORNEL POPESCU
(5, 9 ; 6, 7)
ESTE VORBA DESPRE UN CLASIC AL LITERATURII UNIVERSALE ȘI CAPODOPERA SA LITERARĂ
Eg. NICOLAE
Didahii
Edit. Minerva
N. LIA
ROVINE
ghid
Edit. Academiei
Ed. V. MIHAI
IDILE
Edit. Ion Creangă
Dr. H. VOINEI
Igiena
Edit. Medicală
ION D. EVGHENIE
DACII
Ed. Militară
I. DIM
DERIVE
analogii
Ed. Tehnică
A. ILIE–HAGI
VÎNT DE MAI
doine
Ed. C.R.

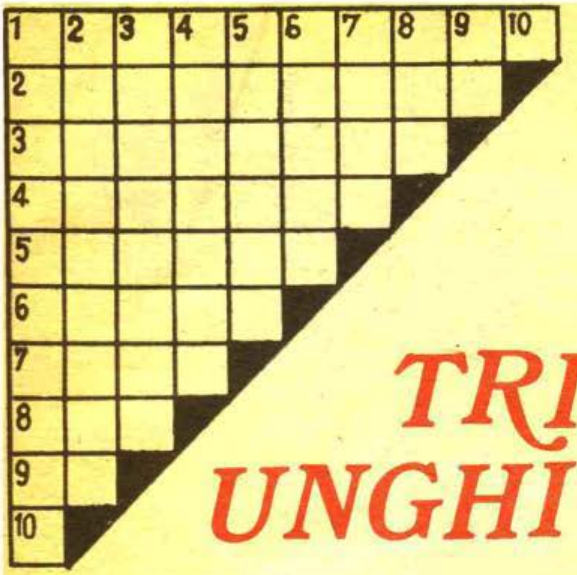

TRI UNGHI

ORIZONTAL ŞI VERTICAL : 1) Din dotarea unui laborator. **2)** Tratarea termochimică a anumitor oţeluri. **3)** Ester din componenţa grăsimilor animale şi vegetale. **4)** Cu calităţi fizice sau chimice îmbunătăţite (fem.). **5)** De la sate (fem.). **6)** Nu e prea plăcută la vedere. **7)** Atacă viţa de vie. **8)** Mare perioadă de timp. **9)** Neon. **10)** Un leu !

pătrat

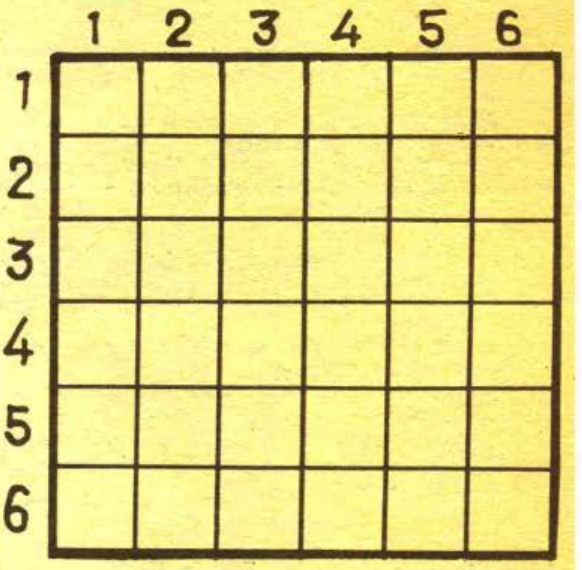

ORIZONTAL ŞI VERTICAL : 1) Maşină-unealtă aşchietoare. **2)** Instrument din trusa desenatorului. **3)** Subdiviziune a unei ştiinţe. **4)** A mai scăzut în greutate. **5)** O zi... încărcată cu electricitate ! **6)** Grilă în unele tuburi electronice.

CONSTANTIN GRIGORE

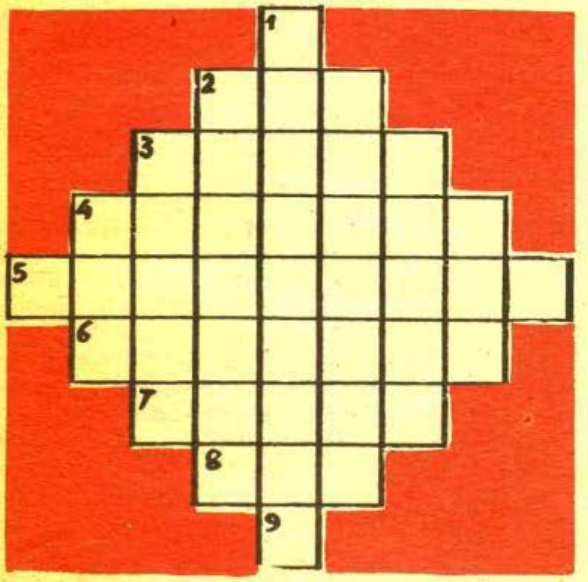

ROMB

ORIZONTAL ŞI VERTICAL : 1) Elementul nr. 1. **2)** Scule ! **3)** Locuri cu formaţii vegetale specifice. **4)** Cantităţi de materiale. **5)** Se folosesc în sudură. **6)** Operaţie de purificare a apei. **7)** Încurcă anumite calcule. **8)** „Concluzii" în urma unei analize ! **9)** Iod.

UN FILOSOF

(Metagramă anagramată : XXXOXX — XXOXXX)

S

AH, MUZICA!...

O SINGURĂ COARDĂ

Pe cît era de virtuoz, Nicolo Paganini pe atît era de zgircit, chibzuind fiecare bănuț cîștigat.

În plină glorie, avînd de susținut un concert la Paris, în care se anunțase că el va executa întregul program pe o singură coardă și grăbindu-se să ajungă în sala concertului se urcă într-o trăsură întrebîndu-l pe vizitiu cît îl va costa cursa.

— Doar zece franci... Asta pentru dumneavoastră, îi răspunse vizitiul.

— Cum zece franci, se indignă Nicolo. Este un preț absurd.

— Chiar deloc, replică vizitul. Un bilet la concertul dumneavoastră costă douăzeci de franci, pe motiv că veți cînta partiturile pe o singură coardă.

— Foarte bine, rise Paganini. Îți voi plăti cei zece franci ceruți, dacă mă duci cu trăsura dumitale pe o... singură roată !

APLAUZE

Deseori în timpul repetițiilor Brahms își gratifica instrumentiștii cu cuvinte prea puțin măgulitoare, uneori chiar insultîndu-i trivial. Bineînțeles regreta imediat incidentul și căuta să atenueze proasta impresie făcută.

După ce timp de o oră și mai bine insultase întreaga Orchestră din Leipzig, la sfîrșitul repetiției adresă surizător muzicanților următoarele cuvinte.

— Domnilor, dacă din nefericire printre dumneavoastră se mai află vreunul pe care nu l-am insultat încă, îl rog să mă scuze. Desigur știu prea bine că nu sînt Bach, nu sînt Haydn, nici Mozart, nici Beethoven. Dar eu sînt Johannes Brahms.

Iar orchestra în picioare l-a aplaudat îndelung.

MUZA...

Ajuns la o vîrstă înaintată și rămas celibatar, Brahms compusese un ciclu de melodii pe care le-a intitulat „Cîntece de dragoste".

Unul dintre prietenii săi, tachinîndu-l, l-a întrebat cînd poate fi văzut împreună cu muza care l-a inspirat.

— Dragul meu, răspunse Brahms, mă aflu într-o situație delicată. Pînă acum n-am reușit să mă însor cu o persoană care ar fi vrut să se mărite cu mine. Dacă totuși s-ar ivi acum, aș refuza-o, gîndind că este o femeie lipsită de gust.

RĂSPUNS

Pianistul și dirijorul Hans von Bülow (1830—1894) s-a aflat multă vreme în grațiile curții regale prusiene. Dar datorită unor intrigi de curte atît de frecvente în acea vreme, el căzu în disgrație, fiind îndepărtat și exclus de pe lista muzicienilor curții.

Drept care, procedînd în consecință, șterse tăblița din fața porții casei sale unde se menționa că este pianistul curții regale, scriind pe ea următorul text.

„Aici locuiește Dr. Hans von Bülow, pianist al Majestății sale, Poporul German".

Culese și prelucrate de
MIHAIL COCIU

Epigrame

Cu critica nu am nimic
Ajută și te-mbărbătează,
Cînd e făcută de-un amic;
Că restul lumii nu contează.

●

A fost în tinerețe pugilist
Apoi și critic literar
Și-n box și-n critică stilist
El lasă-n urmă vai și-amar.

●

Are talent, nimic de zis,
Dar capodopera o tot amînă
Păcat că numai cu ce-a scris
Nu are șanse să rămînă.

Geo Călugăru

FLER

Un biciclist trece zilnic frontiera cu un sac. În cele din urmă unul dintre vameși spune colegului său : sînt sigur că acest individ trece prin fraudă niște mărfuri. Mîine am să-i deschid sacul. A doua zi biciclistul este oprit și i se controlează sacul. Acesta nu conține decît nisip. Prietenul biciclistului îl întreabă, după ce trec amîndoi frontiera :

— De fapt, ce transporți tu în fiecare zi în sacul ăsta cu nisip ?

— Absolut nimic. Dar trec zilnic dincolo cîte o bicicletă nouă.

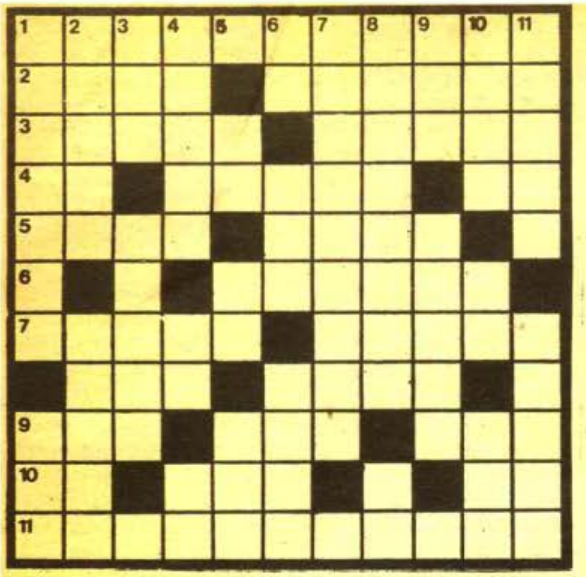

despre viață

ORIZONTAL : 1) Scriitor român (1882—1963), autorul romanului „Povestea unei vieți" (1912). 2) Scriitor indian de limbă sanscrită (sec. 7), autorul romanului în versuri „Viața lui Harșa" — Scriitor norvegian (1859—1952), cunoscut prin romanul său „Jocul vieții". 3) Bate toată viața — Cunoscut poet impresionist austriac (1875—1926), autorul maximei „Să nu uiți niciodată : Viața este un lucru sublim". 4) Ovidiu Cernat — Cuibul vieții pe Terra — Aluminiu. 5) Riu în Cehoslovacia — Mare europeană. 6) N-are chef de viață (fem). 7) Scriitor rus (1860—1904), reprezentant al realismului critic în literatura universală, autorul romanului „Viața mea" (1896) — În familie ! 8) Alt scriitor norvegian (1833— 1908), care a scris (în anul 1883) romanul „Condamnat pe viață", inspirat din viața grea a marinarilor — Localitate în Europa centrală. 9) Nu-i bună — Diminutiv masculin — La elită ! 10) Olga Vasilescu — În viață — Eugen Marinescu. 11) Scriitor realist critic român (1858—1918), autorul volumului de povestiri „Între vis și viață" (1893).

VERTICAL : 1) Lipsit de viață — Prozator și critic literar elvețian (1857—1910), autorul romanului „Sensul vieții" (1889). 2) Regizor francez de film, din filmografia căruia amintim pelicula „Dreptul la viață" — Școlărițe, în pragul vieții. 3) Subdiviziuni ale... vieții — Scriitor și publicist român (1908—1937), autorul cunoscutei nuvele „Uzina vie". 4) Prozator brazilian (1892—1953), autorul romanului „Vieți uscate" (1938) — Inimă de poet ! — Începe vara ! 5) Arma Albinei — Televiziune (abr.) — Popor finougrian. 6) Ion Horia — Editura enciclopedică română (abr.) — Pictor și gravor francez. 7) Scriitor clasic român (1852—1912), autorul dramei „Năpasta", care are drept cadru scene din viața satului, zguduitoare prin destinul tragic al eroilor ei. 8) Cel mai mare poet român (1850—1889), autorul poeziilor „De-or trece anii" și „Viața" — Plantă textilă. 9) Localitate în Egipt — Ani și iar ani. 10) Localitate în Japonia — Mereu în frunte — Romancieră engleză, autoare a șase volume de corespondență publicate sub titlul „Viața unei îndrăgostite" (1803). 11) Câteva dintre ele — A da viață.

Dicționar : BLUT, LIV, EER, BAUR, ASL, NUKA.

CU ERATĂ

(Rebo eliptic anagramat : 3 + (7) = 9)

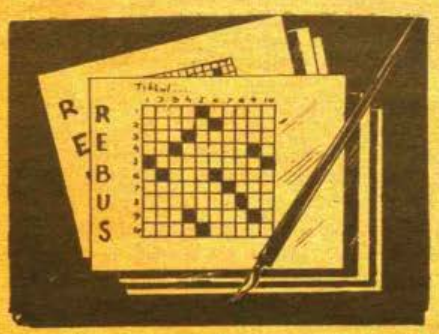

DIN TIMP

(Rebo eliptic anagramat : 4 + (6) = 9)

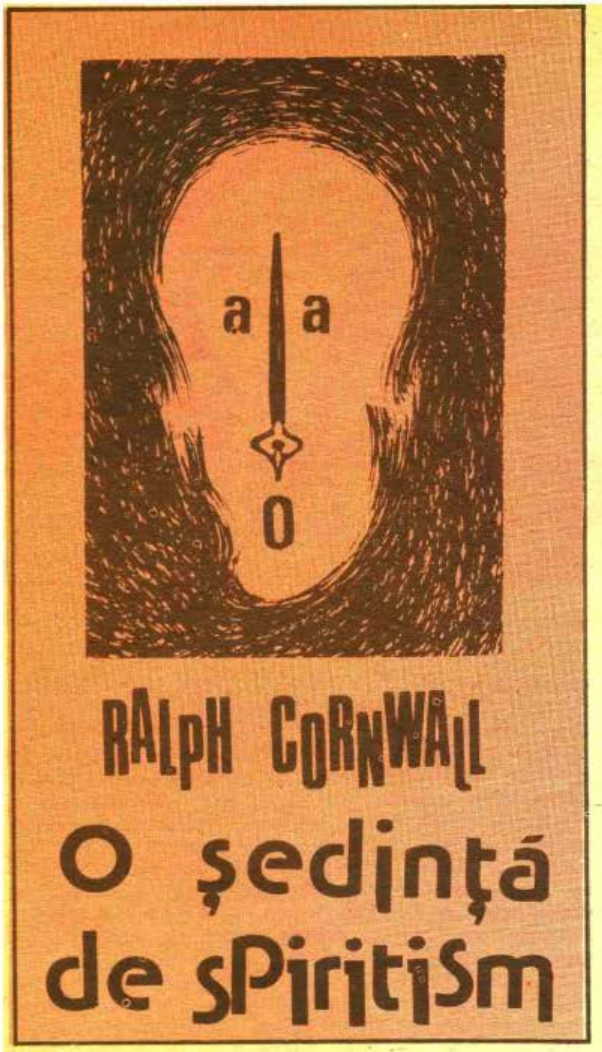

RALPH CORNWALL

O ședință de spiritism

La a doua sticlă de whisky, mister Jonathan începu să ne povestească încă una dintre multele întîmplări pe care le trăise și pe care le istorisea cu plăcere amicilor de club în serile lungi de iarnă.

Pe vremea cînd mai eram comis-voiajor, mi s-a întîmplat să străbat călare, într-o zi posomorită de toamnă, drumul dintre Crayidon și Windsor. Din senin se porni un vînt puternic care începu să îngrămădească deasupra capului nori negri de ploie. Peste vreo zece minute începu o burniță rece. Am căutat, firește, un han sau o fermă, să mă adăpostesc. Speriat de furtuna care se dezlănțuise, calul apucă deodată peste cîmp și nu se opri, cu toate stăruințele mele, decît la poarta unui han mic unde se strînseră și alți drumeți pe care îi apucase ploaia.

Un argat îmi luă calul să-l ducă în grajd iar eu intrai în sala mare a hanului care mi se păru deosebit de curată și luminoasă. Cîțiva călători stăteau în jurul unei mese rotunde pe care se aflau platouri cu șuncă, ouă, rasol rece cu salată de sfeclă roșie, friptură de iepure și alte bunătăți pe care le ochii dintr-o dată, căci mi-era o foame de lup.

M-am așezat la masă și am început să mănînc, trăgînd cu urechea la sporovăielile celorlalți meseni. În cămin ardea un foc jucăuș. Unul dintre tovarășii mei tocmai povestea cum a căzut de pe cal, altul că s-a răsturnat cu rădvanul în mijlocul drumului, iar un al treilea că mașina lui s-a oprit netam-nesam la vreo sută de metri de poarta hanului și n-a fost chip s-o mai pornească de acolo.

Cineva observă :

— Spiritele și fantomele, aleg, cînd vor să facă pozne, nopți cu lună, senine, iar nu o vreme ca asta cînd nu-ți vine să lași afară nici măcar un cîine.

Tînărul care ședea lîngă mine, un băiat chipeș, bine îmbrăcat, zîmbi și zise :

— Desigur, dumneavoastră cunoașteți bine obiceiurile spiritelor și ale fantomelor dacă sînteți atît de sigur că lor nu le place nici ploaia și nici furtuna.

Omul se uită supărat la tînărul meu vecin :

— Te rog să nu vorbești cu atîta ușurință despre lucruri pe care nu le știi...

— Domnule, răspunse tînărul, nu pot crede că vorbiți serios din moment ce afirmați că există stafii.

— Cine știe, poate c-or fi existînd, însă nu cred c-ai avea curajul să te întîlnești cu ele.

— Văd că îmi pierd timpul discutînd cu un nătărău, zise tînărul plin de indignare și se sculă de la masă.

— Nătărău ? sări și celălalt aruncînd pe masă o pungă plină cu bani. Uite cincizeci de lire. Le pun la bătaie. Sînt un gentleman și sînt gata să le pierd dacă n-am să-ți pot arăta dumitale care semeni cu Toma Necredincios spiritul oricăruia dintre prietenii dumitale răposați.

Toți cei de față urmăreau cu interes scena. După cîteva clipe, tînărul zise cu ironie :

— Domnule stăpîn al spiritelor, aș vrea să te iau în serios dar oferta dumitale nu-mi convine. Cincizeci de lire e o sumă prea mare pentru un student sărac ca mine. Uite, îți ofer cinci lire, adică atît cît am în buzunar. Și puse banii pe masă.

— Plus patru lire, spusei și eu scoțînd banii din portofel. Particip și eu la rămășag.

Imediat apărură și alți bani pe masă. Toți cei de față se arătară dornici să participe și ei la rămășag. Se adunară imediat cincizeci de lire. Spiritistul amestecă banii săi cu ai celorlalți și îi dădu tînărului spunînd :

— Sînt atît de sigur că voi reuși încît, vedeți, am curaj să țin toți banii la adversarul meu.

Am ieșit cu toții afară. Se întunecase.

Ploaia stătuse. L-am închis pe tînăr într-o magazie din grădina hanului. Am ales bine : magazia avea doar o fereastră și o ușă, așa că puteam să-l observăm bine pe student ca acesta, de frică, să nu fugă. Spiritistul a pus în magazie o masă pe care a așezat o coală de hîrtie, cerneală și un toc pentru... spirite. Nu i-a lăsat tînărului nici măcar chibrituri.

După ce tînărul student fu încuiat în magazie, spiritistul întrebă cu voce gravă :

— Pe cine vrei să vezi ?

— Pe bunul meu prieten Roger Eton, răspunse tînărul după o pauză.

— Cînd a murit ?

— S-a înecat acum trei ani în apropiere de coasta Africii.

Spiritistul își drese vocea și începu :

„Din depărtatele adîncuri ale oceanului... Te chem... Scoală-te și vino vechi prieten..."

Apoi :

— Îl vezi ? Îl vezi pe Roger Eton ?

— Pe Roger Eton ? se auzi vocea studentului. Ha ha ha !

Spiritistul mai invocă o dată spiritul.

Și, deodată, cu glas liniștit, dar cu oarecare nervozitate studentul adăugă :

— Văd numai o lumină albă... Ceva ca un abur...

— Ți-e frică ?

— Nu !, se auzi glasul răspicat al tînărului.

— Acum ce vezi ?

— Văd că aburul ia forma unui om. Nu se mișcă...

— Și nu ți-e frică ?

— Nu.

Ne privirăm unii pe alții. Desigur, eram emoționați cu toții.

— Ce vezi acum ? întrebă iarăși spiritistul.

— Forma devine parcă mai lămurită. Da, e el ! Este Roger Eton.

Vine la masă... Scrie... Însă nu atinge nici tocul, nici cerneala... Penița umblă singură pe hîrtie...

— Ți-e frică ?

Un minut lung de tăcere. Apoi se auzi iarăși vocea studentului stinsă, șovăitoare :

— Nu... Nu mi-e frică...

— Atunci apropie-te, Roger Eton, izbucni spiritistul. Povestește-i despre tainele celuilalt tărîm !... Ce vezi acum ?

— Se mișcă. Se apropie... Întinde mîna... Ajutor ! Ajutor !

— Aha, acum ți-e frică ? ! În sfîrșit !...

În noapte se auzi un strigăt îngrozitor.

— Ce așteptați ? zise spiritistul, ajutați-l !

Nu prea ne îmbulzeam. Abia după cîteva clipe deschiserăm ușa magaziei. Studentul căzuse sub masă. Pe hîrtie era scris cu litere tremurînde : Roger Eton.

Spiritistul rîdea :

— Așa-i trebuie. N-a vrut să creadă... A primit lecția cuvenită. De fapt nici n-am nevoie de bani... De acum înainte n-o să mai vorbească cu ușurință despre lucruri despre care n-are habar...

Cînd își veni în fire, studentul se repezi să-l caute pe cel pe care îl considera vinovat pentru clipele de groază pe care le-a trăit. Striga că o să-i frîngă gîtul și căuta ca un nebun prin toate ungherele hanului.

Negăsindu-l, încălecă pe cal și se aruncă în urmărirea necunoscutului.

De-atunci nimeni nu l-a mai văzut.

— Dragă Jonathan, spuse atunci un coleg de club, ai mărturisit de atîtea ori că nu crezi în spirite și acum ne îndrugi această istorioară stranie...

— Dar nici acum nu cred în spirite ! răspunse mister Jonathan. Faptele s-au întîmplat exact așa cum vi le-am povestit. Numai că nu am apucat să vă spun că odată cu dispariția tînărului student și a spiritistului s-au evaporat și cele cincizeci de lire pe care le adunaserăm pentru pariul acela. Cei doi escroci și le-au împărțit, desigur, rîzînd de prostia noastră.

Traducere și adaptare de
M. P.

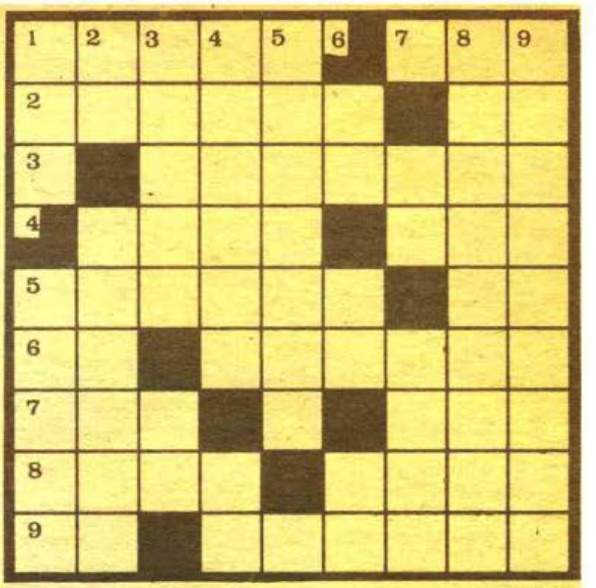

ORIZONTAL & VERTICAL

ORIZONTAL : 1) Norocul în haine de lucru ● Prinde mărțișorul (cu acul). **2)** Excepție botanică la mare căutare de 1 martie ● Nichel. **3)** Gen... de mărțișoare ! **4)** Fata de pe strada... Fabrica de pîine ! ● Ambulanță militară (abr.). **5)** Mărțișor cu care n-ai cum intra la apă ! ● Chiot. **6)** Primele din ultimele ! ● Tipar unic. **7)** Dans popular ● Exclamație ardelenească. **8)** „Băieților" cu arcul și tolba cu săgeți ● Un inel... **9)** Apar rîndunelele ! ● Mărțișor (de... bun gust) pentru o fetiță !

VERTICAL : 1) O ștampilă pentru nota maximă... în producție ! ● De unde se prinde un ghiocel ! **2)** Ore ! ● Roșu și alb la fire ! **3)** Mărțișor simbolic pentru unul obișnuit cu butelca ! ● Vîrf... de cocori ! **4)** Sentimente deosebite ● Mărțișor pentru povestitor. **5)** Sediul unor mărțișoare... de preț ! **6)** Cămăși cu rîuri și flori ● Primește mărțișoare... ● Termen de comparație. **7)** Îți ofer ! ● Cîntec dulce. **8)** Mărțișoare clasice pentru îndrăgostiți... **9)** ...și mărțișorul primăverii !

POETICĂ

(Metagramă anagramată : XXOXXX — XXXXXO)

ȘTIAȚI CĂ...

● Delta Dunării este cel mai tînăr pămînt din țara noastră ?

● în sala cu denumirea „Amintiri din 1859" a Muzeului de Istorie a R.S.R. se află și o sabie a lui Garibaldi ?

● cea mai veche cetate de pe teritoriul țării noastre este Histria, datînd din sec. VII i.e.n. ?

● cel mai înalt arbore din Europa este un arbore răşinos (zadă) de 62 m înălțime care se află pe valea Hațegului ?

● în Franța este interzisă utilizarea aparatelor cu tranzistori în trenuri, autobuze și metrouri ?

● în întreaga lume se nasc zilnic 180 000 de copii ?

● Rembrandt a murit cersetor ?

● Mihai Eminescu are 35 de statui dintre care 8 în București, 3 la Botoșani, 2 la Timișoara și restul de 25 în diferite orașe ?

● limba eschimoșilor este singura din lume în care nu există cuvîntul „război" ?

● albinele unui stup obișnuit vizitează zilnic peste 200 000 de flori ?

● în orașul Tek din R.F.G. există un monument al cititorului necunoscut ?

● Nero și Caligula practicau pescuitul, primul folosindu-se de plase confecționate din aur ?

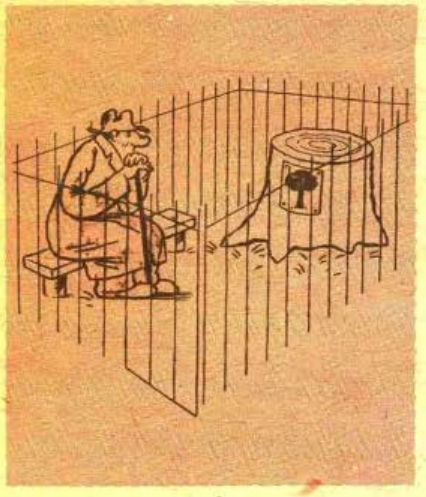

● cel mai prețios fildeș nu este al elefantului, ci al cornului de rinocer ?

● la Polul Sud ambele capete ale busolei indică nordul ?

● în 1929 a căzut în India o ploaie cu pietre, pietrele avînd o greutate de 1 kg. ?

● în Franța există o societate pentru protecția... insectelor ?

● în apele din Alaska există un pește numit Dalia care îngheață odată cu apa și rămîne așa pînă în primăvară ?

● în anumite regiuni din Statele Unite se pun paratrăznete la arbori ?

● pinguinii își bat puii cînd comit o necuviință ?

● In 1901 circulau în București numai 12 automobile ?

● pasărea ketsal din Guatemala își face cuibul cu două intrări spre a-l putea părăsi fără să-și strice coada ?

● primul concurs de schi din țara noastră a avut loc în 1929 și s-a desfășurat la Predeal și Poiana ?

● în 1866 cînd L. N. Tolstoi împlinise 60 de ani a făcut o excursie de 200 km. între Tula și Moscova cu bicicleta și pe jos ?

Părinți și copii

RUGĂMINTE

Despre Agesilau, unul din regii Spartei, se spune că își iubea foarte mult copiii. Atît de mult încît participa, de cîte ori îi îngăduia timpul, la jocurile acestora. Odată, un demnitar îl văzu călare pe un băț întrecîndu-se cu copiii într-o „cursă de cai". Jenat că a fost surprins într-o asemenea postură, Agesilau îl rugă pe cel care îl descoperise să nu povestească ceea ce văzuse decît acelora care au, ca și el, copii...

AVERTISMENT

Toto, un băiețel de vreo șapte ani, se află cu părinții la restaurant. Li se aduce o sticlă de vin vechi de cîțiva ani. Toto observă eticheta și îi șoptește tatălui :

— Fii atent, ăștia vor să te păcălească. Vinul ăsta nu e proaspăt.

DOCUMENTARE

Un băiețel de vreo opt ani intră într-o librărie și întreabă :

— Aveți vreo carte despre părinții între treizeci și treizeci și cinci de ani ?

ÎNTRE DOUĂ RELE

Un puști gonește pe stradă, îmbrîncind trecătorii și repetînd : trebuie să mă grăbesc, trebuie să mă grăbesc... trebuie să... Un trecător pe care l-a lovit îl oprește :

— Ce te-a apucat de alergi așa ?

— Mă grăbesc pentru că mama o să-mi tragă o bătaie...

— Acesta este, dimpotrivă, un motiv tocmai să nu te grăbești.

— Oh, ba da ! Dacă nu ajung acasă înaintea tatei, am s-o încasez de la el !

RECOMANDARE

— Vă sfătuiesc, spune profesorul elevilor săi, să numărați întotdeauna pînă la douăzeci înainte de a spune ceva important și pînă la o sută cînd aveți ceva spus deosebit.

A doua zi, în timp ce elevii își scriu teza la matematică, profesorul se încălzește cu spatele lipit de sobă. La un moment dat sesizează un murmur în clasă : 97... 98... 99... 100 ! Și deodată elevii strigă în cor : Domnule, v-a luat foc haina !

DUPĂ CONCEDIU

— Tăticule, știi ce-a spus mămica ?

— Ce-a mai spus ?

— Să lași romanele că nu mai sîntem în vacanță !...

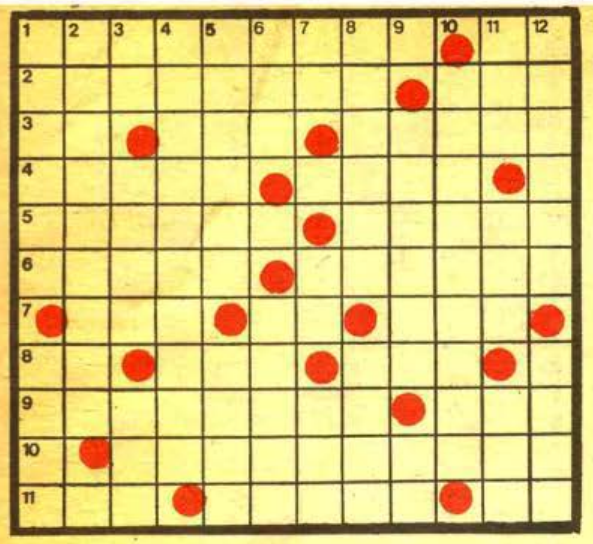

INFORMATICA

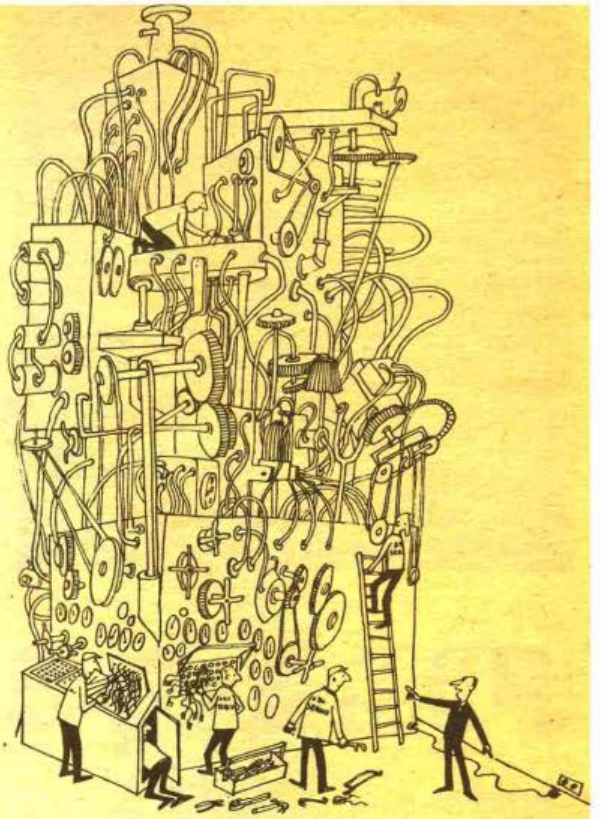

ORIZONTAL : 1) Mod de organizare a unei mulţimi de date în vederea prelucrării lor ● Primele din bancă ! **2)** Cel de testare constituie un element de referinţă, în funcţie de el selectîndu-se metodele şi tehnicile generării datelor de test ● Hait ! **3)** Hectar ● Fir ● Structură de date explicită şi dinamică **4)** Gospodarii oraşelor ● Semn pentru o scădere **5)** Final la invinitivul lung ● Dans de origine cubaneză **6)** Înroşesc hîrtia albastră de turnesol ● Mijloc de transmitere a informaţiei, cel de programare este destinat descrierii prelucrărilor de date ce urmează a fi realizate de un sistem de calcul **7)** Siglă pentru „European Space Agency" ● ... -line, atribut pentru un echipament de sub controlul unităţii centrale de prelucrare ● Limbaj de programare de nivel înalt (abr.) **8)** Rază ● Temă, subiect ● Pronume posesiv **9)** În conformitate cu un mod sistematic de cercetare (pl.) ● Termen folosit pentru desemnarea memoriei permanente (engl. abr.) **10)** Ştiinţă a numerelor, care stă la baza mai multor moduri de efectuare a operaţiilor în anumite sisteme de calcul **11)** Mulţime de obiecte sau simboluri ● ...Fourier, ce este asociată unei funcţii periodice (cu perioada T) ● Suprafaţă de teren

VERTICAL : 1) Reprezentarea grafică generală a unui sistem de calcul sau program (bloc) ● Pus în circulaţie **2)** Trecere dintr-o limbă în alta a unui text (ideea utilizării calculatorului în acest sens a fost enunţată încă din 1946) **3)** Carei ! ● Parte a ochiului ● Abreviaţie pentru „Teste de apercepţie tematică" (H. A. Murray) **4)** Beneficiar al serviciilor oferite de un centru de calcul **5)** Operaţiuni de redare a textelor (înv.) ● Idiom german **6)** Refren popular ● A scăpa din calcul **7)** A vui (reg.) ● Penel ! ● Siglă pentru o convenţie din transporturi **8)** Prelucrare a unui program într-un sistem de calcul (încărcarea programului şi execuţia sa) (pl.) ● Cei mici la stînă **9)** A izbucni ● Cute ! **10)** Proces de translatare în cod maşină a unui program scris într-un anumit limbaj (pl.). **11)** Unitate de măsură a informaţiei în teoria statistică a comunicaţiei ● Căzi ● Veche unitate de greutate. **12)** Ansamblu agrar ● Un număr mai puţin „n" !

A.B.C.

Dicţionar : ESA, TIM, CMR.

CHIMICĂ

(Monoverb : 2—7)

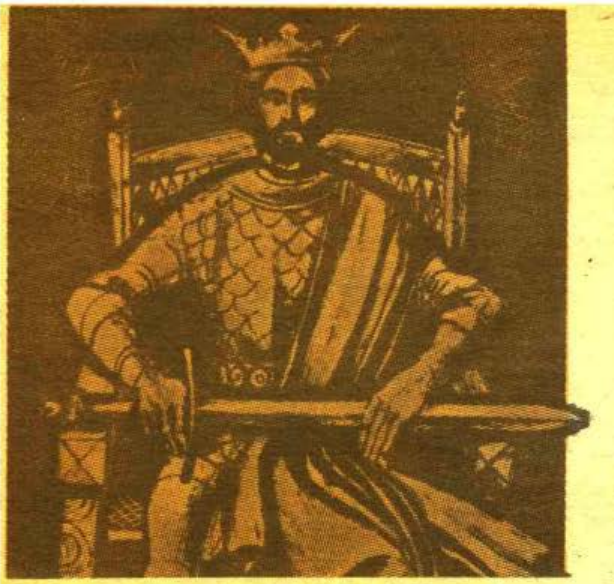

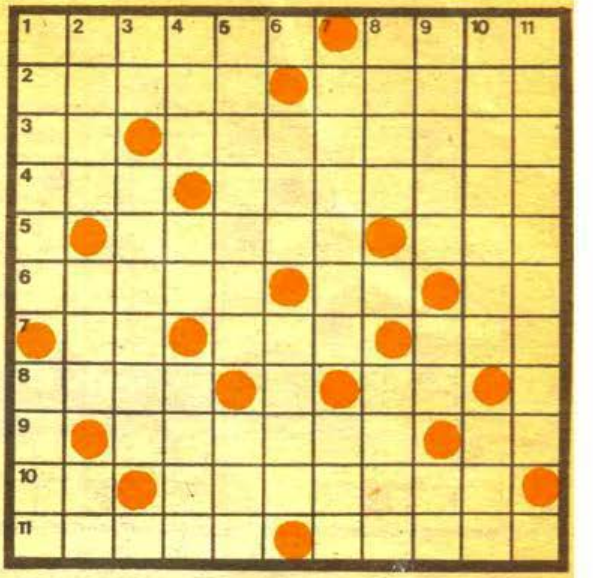

FILE DE ISTORIE

ORIZONTAL : 1) Schit construit în timpul lui Mircea cel Mare „cînd au făcut Cozia", după cum glăsuieşte un document din 1 sept. 1661, în interiorul căruia se păstrează un portret al viteazului voievod — Impresionant edificiu construit din piatră şi cărămidă, destinat voievodului şi probabil asociatului său la domnie, Mihail, ridicat în jurul anului 1400 la Tîrgovişte, pe locul unor mai vechi locuinţe, aparţinînd tîrgului, incendiate în timpul invaziei turceşti din 1394 **2)** Voievod al Moldovei (1392—1394), cu care Mircea cel Mare a întreţinut relaţii de bună vecinătate, ajutîndu-l pe fiul acestuia, Alexandru cel Bun, să obţină domnia la 1400 — Localitate în apropierea Varşoviei, unde la 10 dec. 1389, trimişii lui Mircea cel Mare, boierii Manea şi Roman Herescu, însoţiţi de spătarul Drăgoi al Moldovei încheie prin mijlocirea lui Petru Muşat (1375—1391) un tratat de alianţă cu Polonia. **3)** Alba în circulaţie ! — Cetate la sud de Dunăre, în apropierea căreia, la 25 sept. 1396 armatele de cavaleri apuseni conduse de regele Ungariei Sigismund de Luxemburg, la care participă şi Mircea cel Mare, sînt zdrobite de oastea otomană condusă de Baiazid I (1389—1402) **4)** Ciudă ! — Puternică cetate ridicată de regele arpadian al Ungariei Andrei al II-lea la 1230, pe malul Dunării, intrată în apanajul Ţării Româneşti la sfîrşitul veacului al XIII-lea, pentru stăpînirea căreia Mircea cel Mare înfiinţează marea dregătorie a banului „Loctiitor al său pentru această fortificaţie si o parte a Olteniei" **5)** Soldaţi otomani, pedestri, echipaţi cu paloş, arcuri şi săgeţi ce luptau întotdeauna în faţa oastei centrale a sultanului, ce atacă Ţara Românească în 1394 fiind înfrînţi de Mircea cel Mare la Rovine — Riu în India **6)** Situaţie în care s-au aflat mai mulţi domnitori faţă de suveranii străini (sg.) — Ţine ! — 1388, în care Mircea cel Mare intervine cu oaste, după cum ne informează cronicarul Paisie de la Hilandar, ocupînd cetatea Silistra şi întreg teritoriul dintre Dunăre şi Marea Neagră **7)** Locotenent (abr) — Comună în Franţa — Din neamul antilor **8)** Un mascul — „... Mircea Voievod", piesă de teatru aparţinînd lui Dan Tărchilă **9)** Localitate poloneză unde se parafează la 15 martie 1412 odiosul tratat între Sigismund de Luxemburg al Ungariei şi Ladislav Iagello al Poloniei ce viza ştirbirea independenţei Ţării Româneşti şi a Moldovei — Post trafo (presc.) **10)** Avocat (abr.) — Puternică fortificaţie ridicată din porunca lui Mircea cel Mare pe malul stîng al Dunării, despre a cărei importanţă strategică fiul domnului, Vlad Dracul, spunea „dacă îmi pot redobîndi întreaga cetatea mea, atunci chiar şi femeile din Ţara Românească, cu furcile de tors, vor fi în stare să recucerească Grecia" **11)** Monedă din argint, cu inscripţie slavonă, înfăţişîndu-l pe voievod cu mantie, suliţă sau buzdugan, emisă în timpul lui Mircea cel Mare, demonstrînd puterea economică a domnului român. — Evanghelierul, copiat şi împodobit de Nicodim în 1405, precum şi Polieleul compus de Filos, Logofătul domnului, adevărate bijuterii miniaturistice editate în timpul lui Mircea.

VERTICAL : 1) Localitate în Transilvania, unde la 7 martie 1395 se încheie tratatul dintre Mircea cel Mare şi regele Ungariei Sigismund de Luxemburg, vizînd colaborarea dintre cei doi suverani în vederea luptelor pentru redobîndirea de către domnul român a tronului Ţării Româneşti — Uzurpatorul tronului, probabil fiul lui Dan I, care profită de trădarea boierilor şi ocupă tronul Ţării Româneşti cu ajutor turcesc. **2)** Prizonieri tîrîţi spre ţinuturile cucerite de turci în urma incursiunilor otomane ale lui Firuz-bei din anul 1387, acestea constituind primele atacuri turceşti la nord de Dunăre — Marele vizir al sultanului Murad I (1360—1389) care în fruntea unei puternice armate porneşte la „cucerirea cetăţii şi castrelor pe care mai înainte românii le ocupaseră trecînd Dunărea în Bulgaria", după cum notează istoricul Leun-

clavius, referindu-se la campania lui Mircea din anul 1388, soldată cu redobîndirea Silistrei şi a Dobrogei — Cap de vultur ! 3) Posed. — Importanta fortificaţie de la Bran, aşezată pe drumul comercial spre Braşov, intrată în stăpînirea Ţării Româneşti în timpul lui Radu I (1377—1383), în care Mircea cel Mare instalează o puternică garnizoană, după cum reiese dintr-un act emis de Sigismund al Ungariei la 7 iunie 1419 4) Domn al Ţării Româneşti (1383—1386), fratele lui Mircea cel Mare, uciş de ţarul Şişman la 23 sept. 1386, după cum ne informează Cronica anonimă bulgară, tradusă la noi pe la 1620 de călugărul Mihail Moxa — Ochi de lanţ — Închinare. 5) Impunătoarea cetate Heracleea, operă a constructorilor bizantini, pe malul lacului Razim, stăpînită de genovezi, alungaţi de Mircea cel Mare care instalează aici o puternică garnizoană militară — Bunic (reg.) 6) Canea — Comună în Ialomiţa 7) Localitate încă neidentificată unde la 10 oct. 1394 oastea lui Mircea cel Mare obţine una dintre cele mai strălucite victorii asupra Semilunei şi despre care „Letopiseţul Ţării Româneşti" spune : „Biruit-au Mircea Vodă pe turci şi fără de număr au pierit, trecînd Baezet Dunărea fără vad" — Armă folosită în încleştările militare ale lui Mircea cel Mare 8) Mantii scurte — Domn al Moldovei (1400) înlăturat de la tron de către Mircea cel Mare, după cum glăsuieşte vechea cronică moldovenească, şi înlocuit cu Alexandru cel Bun (1400—1432) 9) A iubi cu patimă — Ana Olteanu — Unguent. 10) Fiul cel mare al lui Baiazid, participant la luptele pentru domnie după dezastrul de la Ankara (1402), înfrînt şi ucis de fratele său Musa Celebi, protejatul lui Mircea — Fîntînă 11) Aflîndu-se în mare primejdie, Mircea cel Mare se adresează în 1399 lui Sigismund de Luxemburg spre a-i cere ajutor împotriva turcilor menţionînd „că sînt pregătit cu toate puterile să pornesc împotriva turcilor şi a mă împotrivi puterii lor, dar singur nu mă voi putea împotrivi unei armate atît de mari" făcînd desigur aluzie la tratatul din 1395.

Dicţionar : AMI, AME, BIT.

DUMITRU HENEGAR
Alba Iulia

Zîmbiţi,vă rog...

MANUSCRISUL

— Ştiţi, acum citva timp v-am adus un manuscris. Se intitulează „Focurile dimineţii". Ce aţi făcut cu el ?

— L-am folosit aprinzînd în fiecare dimineaţă focul !

WESTERN

Şeriful intră în „Saloon" să bea un pahar şi îl întrebă pe barman :

— De ce aţi împrăştiat rumeguş pe jos ?

— Nu e rumeguş. A fost aici o încăierare. Astea sînt mesele, scaunele...

INFORMAŢII

Un călător furios intră în biroul şefului de gară :

— Mă întreb la ce mai folosesc panourile dumneavoastră indicatoare din moment ce toate trenurile sosesc cu întîrziere ! ?

— Tocmai, zîmbeşte funcţionarul, de unde aţi şti aceasta dacă n-ar fi indicatoarele ?

UN FAPT NEOBIŞNUIT

Un francez împrumută automobilul de la un prieten. Seara aduce maşina înapoi şi o parchează în garaj, apoi urcă să restituie şi cheile :

— Cred, spune el, că garajul tău e bîntuit de stafii.

— Ei, asta-i, ce te face să crezi ?

— Am auzit un zgomot sinistru adineauri cînd am garat maşina. Un zgomot de fiare izbite...

LITERARĂ
(Metagramă anagramată : XXOXX — OXXXX)

TEATRALĂ
(Metagramă anagramată : XXOXXXX — XXXXXOX)

POETICĂ
(Metagramă anagramată : OXXXXXX — XXOXXXX)

Cărți de vizită

Care sînt lecturile preferate ale cititorilor de mai jos ? Este vorba de autori români contemporani și cărțile lor apărute de curînd

(3, 4 ; 7)

DR. O. LEON
Corabia

(9, 6 ; 9, 7)

MAX DEDA-LEREA
inginer geometru
DEVA

(3, 10 ; 6, 6, 12)

N. ANDI-NAN
veterinar
CLUJ NAPOCA
str. Vilsan

(5, 7 ; 11, 3, 5)

Slt. CONST. C. GIURĂSCU
scriitor
MOECIU

(5, 6 ; 2, 4, 8)

ION CHIVU
Vama
Bul. Întîi iunie

CORNEL POPESCU

La minut

URGENȚĂ

— Repede, strigă o tînără dînd buzna în unicul magazin universal de pe unica stradă din Bird-City. Tatăl meu e urmărit de un taur furios.

Patronul face un gest de neputință.

— Grăbiți-vă, spune fata, dați-mi repede un film pentru aparatul meu de filmat.

VENDETA

Se spune despre sicilieni că sînt foarte răzbunători. Într-o zi unul dintre ei se află în vizită la un văr al său și observă pe placa șemineului, sub un clopot de sticlă, o piatră și un crin uscat.

— Ce păstrezi tu aici ?

— E o amintire. O piatră pe care un individ mi-a aruncat-o în cap și o floare culeasă de pe mormîntul lui.

DE NECREZUT

Doi prieteni se întîlnesc pe stradă și schimbă noutăți.

— Știi, bietul Eduard, închipuiește-ți, s-a sinucis.

— Oh, nu m-aș fi așteptat niciodată la asta. Ce-a putut să-i treacă prin cap ?...

— Un glonte.

TALENT

Celebrei actrițe Sarah Bernhardt îi este prezentată o tînără debutantă.

— Știți, spune protectorul acesteia, recomandînd-o călduros, este plină de calități și mai ales este foarte sigură de ea. N-are niciodată trac.

— Asta vine odată cu talentul, răspunde marea artistă.

CONVERSAȚIE

Într-un compartiment de tren călătoresc un tînăr și o bătrînă doamnă. La un moment dat tînărul începe să mestece o pastilă de chewing-gum. Doamna, așezată în fața lui, îi adresează un zîmbet. Tînărul continuă să mestece. Atunci doamna se apleacă puțin spre el și se scuză :

— Sînteți foarte drăguț că încercați să-mi vorbiți, dar din păcate sînt complet surdă...

RECOMPENSĂ

Un căpitan de vapor, foarte detestat de întregul echipaj, cade în mare. Unul dintre marinari îl vede, se aruncă în apă și îl salvează în ultimul moment. Foarte impresionat, căpitanul îl întreabă ce dorință i-ar putea îndeplini drept mulțumire.

— Nu vreau decît să nu suflați nimănui nici o vorbă despre ce s-a întîmplat.

— Bine, dar de ce atîta modestie ?

— Dacă ceilalți ar afla că v-am salvat, m-ar aștepta o bătaie strașnică.

Culese și adaptate de
G. B.

ISTORII NEELUCIDATE DOAR ÎN ANECDOTE

TITLURI

În campania sa Iberică, Napoleon Bonaparte a ordonat să i se transmită guvernatorului orașului Sevilla că dacă nu se va preda fără luptă, orașul va fi ras de pe fața pămîntului. Unul din generalii săi îi atrase atenția că e oarecum deplasat să materializeze această amenințare.

— Bine, dar de ce nu ? ! făcu surprins împăratul.

— Majestatea voastră sînteți împărat al Franței și rege al Italiei. Credeți că e bine ca pe lîngă aceste titluri să stea și acela de „bărbier al Sevillei" ?

UN GEST DE AUR

Unul din colaboratorii apropiați ai lui Mazarin îi reproșă într-o zi acestuia că spre deosebire de alții care nu aduc atîtea servicii, el nu a primit niciodată un dar cît de mic de la cardinal. Mazarin îi promise că va veni și ziua lui, însă, deocamdată, trebuie să împartă daruri unora pe care trebuie, pentru un motiv sau altul, să și-i facă fideli.

— Aș avea atunci o rugăminte, spuse gentilomul : Din cînd în cînd, cînd sîntem în lume, să mă bateți pe umăr cu un aer prietenesc.

Cardinalul primi cu bucurie și după o vreme prietenul său se văzu copleșit de daruri care veneau din toate părțile.

DESPRE UZUL EXPRESIILOR

Ținînd un discurs în parlament, un orator folosi expresia „vid dureros".

Coborînd de la tribună, un membru al opoziției îi spuse :

— Întotdeauna ați folosit expresii găunoase. Găunoase cum e și linia voastră politică.

— De ce spui asta ?

— Păi, explică-mi și mie cum poate fi dureros un vid ?

— Simplu. Uite : pe dumneata nu te-a durut niciodată capul ?

SIMPLU !

— Domnule Talleyrand, cum ați agonisit averea considerabilă pe care o dețineți ? întreabă cineva, fără înconjur, pe ilustrul diplomat.

— Foarte simplu ! am vîndut mereu pe toți cei care m-au cumpărat !

NEDUMERIRE

Franz Jozef dădu o recepție în cinstea unor înalți oaspeți din Bavaria. Era știut faptul că regele Ludovic al Bavariei precum și primul său ministru Shek sînt cunoscuți pentru încercările lor literare, pentru versurile pe care le scriu. La recepție, prințul moștenitor al Bavariei, Maximilian, el însuși poet, recită cu aplomb una din creațiile sale. După ce îl aplaudă cu oarecare reținere, Franz Jozef îl întrebă :

— Spuneți-mi, dacă tatăl dumneavoastră e preocupat de poezie, dumneavoastră și primul ministru la fel, cine mai conduce Bavaria ?

Culese și adaptate de
D. P.

Știați că...

...Aptitudinile unor copii precoci se manifestă adesea în mai multe direcții deodată ? Astfel, GEORGE ENESCU (1881—1955), marele nostru compozitor și violonist, a compus la cinci ani o lucrare pentru pian și vioară intitulată „Țara Românească" ?

De la copilul GHEORGHE TATTARESCU (1820—1894) ne-a rămas un interesant caiet pe a cărui copertă au fost desenate cu mult umor personajele unui circ ambulant, ȘTEFAN LUCHIAN (1868—1916) a desenat intens și cu multă vervă încă înainte de a se înscrie la Liceul Sf. Sava. NICOLAE GRIGORESCU (1838—1907) de la vîrsta de 12 ani realizase deja un mare număr de picturi.

...Marele umanist român DIMITRIE CANTEMIR (1673—1723), a inventat un sistem de notație muzicală originală ? Aceasta a făcut obiectul manualului devenit clasic în practica muzicii turcești intitulat „Explicația științei muzicale într-un chip mai amănunțit".

Cantemir a folosit pentru scrierea cîntecelor, literele alfabetului turcesc. Tot lui Cantemir mitologia românească îi datorează prețioase informații despre folclorul românesc, muzica de ceremonial și vechile instrumente muzicale (în lucrarea „Descriptio Moldaviae").

Puncte de vedere

LA OPERĂ

— Vă rog, două bilete stal I pentru miercuri seara.

— Pentru „Doamna Butterfly ?" nu-i așa — întrebă casiera.

— Da de unde ! Pentru mine și soțul meu.

ÎNTÎLNIRE

— Să ne cunoaștem ! Popescu, inovator !
— Cu plăcere, Popescu, coautor !

ELEMENTE DE DECOR

— Ce carte doriți ?
— Mi-ar trebui vreo 5-6 nici prea mari, nici prea mici, cartonate și de preferință roșcat-închis să se asorteze cu tapiseria.

Culese și adaptate de
DUMITRU VASI SOIMOȘAN

BRÂNCUȘI ȘI MEDICINA

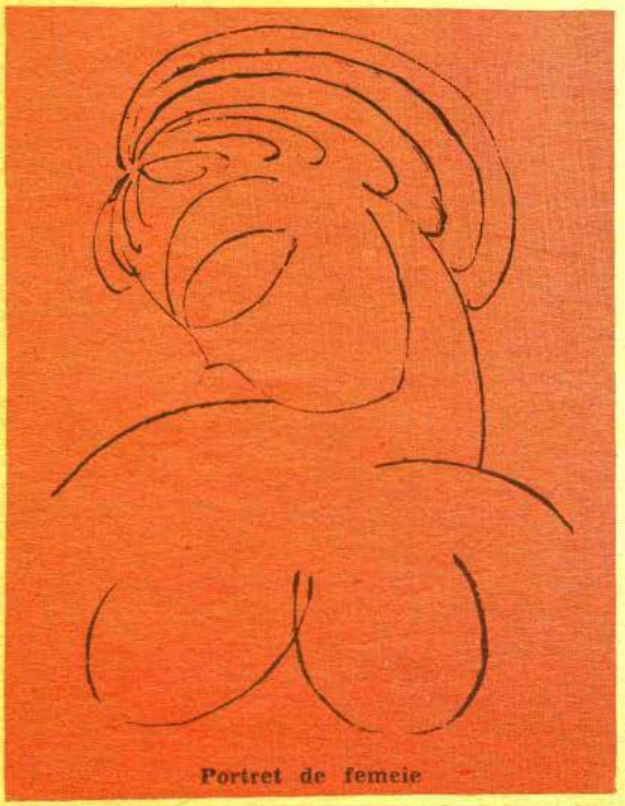

Portret de femeie

Îmboldul către reunirea în cuprinsul acestui eseu a relațiilor lui Brâncuși cu medicina mi l-a oferit surpriza de a găsi — cu ocazia cercetării unui mare număr de scrisori, biografii și exegeze ale operei sale, diverse comunicări în cadrul unor simpozioane sau colocvii dedicate artistului — numeroase mărturii ale interferențelor sale artistice cu medicina ; și este cu atît mai interesant cu cît nu erau aspecte obișnuite, inerente, ci pline de semnificație, reprezentative pentru diversele momente ale formației sale artistice, într-o anumită măsură chiar decisive pentru afirmarea unei creații care a influențat atîta asupra întregii arte și culturi a secolului nostru.

Inexistența unei alte încercări pe această temă, nenumărate alte exemple, fie contemporane, fie aduse prin timp de istorie, — de istoria culturii, a artelor, de istoria științelor, a medicinii — care îndreptățesc delimitarea, de esență interdisciplinară, a unui fenomen medico-artistic, medico-literar, medico-filosofic, medico-cultural în ultimă instanță, au stat la baza consemnării acestor considerații. Am avut chiar senzația că evidențierea acestui aspect lipsește și că este o datorie de a alinia tema „Brâncuși și medicina" celorlalte care s-au scris pînă acum : „Brâncuși și filosofia", „Brâncuși și poezia", „Brâncuși și muzica", „Brâncuși și arhitectura" și poate încă altele, care vor mai fi revelate de studiul operei și personalității sale.

Dar, pentru o cît mai veridică susținere a celor exprimate mai sus, că întîlnirile sale cu medicina și slujitorii ei ies din perimetrul obișnuitului și, mai mult decît atîta, marchează în unele momente drumul creației sale, determină pînă la un punct ascensiunea și afirmarea artistului, vom lăsa să vorbească specialiști reputați în studiul biografiei și operei sale, prieteni.

Prima întîlnire a sa cu medicina are loc devreme, la începuturile activității, în vremea studiilor, între anii 1898—1901. Iată ce ne spune relativ la aceasta Barbu Brezianu : „La talentul lui înnăscut, la experiența artizanală dobîndită la școala de meserii din Craiova și la practica de o vară făcută la Viena vin să se adauge foarte serioasele studii întreprinse nu numai la Școala Națională de Arte Frumoase, dar și în sălile de disecție ale Institutului Medico-Legal și ale Facultății de Medicină din București, sub îndrumarea pasionatului profesor de anatomie, doctorul Dimitrie Gerota. Brâncuși va cunoaste astfel în cele mai mici amănunte tainele osteologiei și miologiei umane". Studiul prin disecție, arată Petru Comarnescu, „nu făcea parte din îndatoririle unui student obișnuit, ci din căutările unui spirit scormonitor și de largi cuprinderi". Această exigență formativă pe care și-a impus-o îl alătură celebrilor săi predecesori — Antonio de Pollaiuolo, Leonardo da Vinci, Michelangelo, Rafael, Tizian, Dürer, Rembrandt.

Încercînd să explice originile trăsăturilor care definesc operele sale de maturitate, „noul adus de el în concepția și redarea formelor, care, simplificîndu-se, se esențializează, se încarcă de filosofie, unii dintre exegeții operei brâncușiene consideră că tocmai această perioadă în care a venit în contact cu aspectele neplăcute ale disecției pe cadavre l-a condus la abandonarea reprezentărilor „anatomice" în sens tradițional, în opera sa. Această explicație ne apare ca o speculație în fața argumentelor care apreciem că ar putea fi următoarele :

„Ecorșeul", ipsos, 1902 ● „Copil", guașe, The Art Institute, Chicago

— Brâncuși, ca și predecesorii amintiți, s-a supus acestui studiu în mod deliberat, considerîndu-l o etapă inițială și obligatorie în tot ce a întreprins pentru cunoașterea umană, pentru pregătirea sa.

— În timpul acestei perioade de studiu al anatomiei umane și în vremea imediat următoare, Brâncuși a creat o serie de opere în care detaliul anatomic avea un rol important — opere față de care nu a avut o poziție critică, de negare.

— Nu există nici un indiciu în documentele care consemnează părerile sale, scrise de el însuși, sau spuse altora cu diverse prilejuri, care să îndreptățească părerea pusă în discuție.

— Brâncuși a ajuns la ceea ce se cheamă formă pură, esență, nu ca urmare a repulsiei pentru anatomie, ci ca urmare a unei evoluții firești a gîndirii sale artistice și filosofice, așa cum au făcut-o și alți artiști care de asemenea au abordat la începuturile exprimării lor artistice limbajul clasic — pilduitor fiind în acest sens exemplul lui Picasso.

Asupra întîlnirii sale cu chirurgul și anatomistul Dimitrie Gerota este necesar să se stăruie mai mult, pentru că înrîurirea exercitată de aceasta asupra tînărului artist a fost dintre cele mai importante, fiindcă acesta, departe de a-i fi numai profesor, i-a fost prieten, colaborator (ecorșeul este o operă-mărturie a acestei colaborări), protector, mecena ; această întîlnire a inaugurat o „prietenie medico-artistică" durabilă, care ne reamintește de altele la fel de celebre, stimulatoare, atît pentru artiști, cît și pentru medici : Leonardo da Vinci cu anatomistul Antonio della Tore, Michelangelo cu anatomistul Colombo, Cellini cu Vidius Vidius și Berengario Carpi, Tizian cu Vesalius, Nicolae Grigorescu — Carol Davilla, Theodor Pallady — Ernest Juvara, Ștefan Popescu — Francisc Rainer, Ion Cantacuzino — prietenul tuturor artiștilor și literaților timpului.

Ceea ce ni se pare demn de subliniat este intuiția deosebită a profesorului Gerota, care a văzut în tînărul sculptor, înaintea altora, un viitor geniu al artelor ; aceasta l-a determinat să-i poarte de grijă, să-l încurajeze, să-l sprijine moral și material, să se preocupe să-l facă cunoscut, să-i asigure comenzi.

Profesorul Gerota este acela care-l determină să se angajeze la execuția „ecorșeului" — lucrare concomitent artistică și didactică, moment de referință în creația sa, la care lucrează 2 ani și pentru care este distins cu o medalie de bronz de către școală. Ei se opresc pentru modelul acestui ecorșeu la Antinous care corespundea unui canon de frumusețe clasică ambigenă, mai degrabă feminizantă în opoziție cu Doriforul lui Policlet, modelul atletic.

„Interesul general pe care această lucrare l-a stîrnit în masa mare a publicului bucureștean — în afară de aceea a învățăceilor — a culminat prin cererea unanimă de a fi expus într-o sală a Ateneului" — scrie Paleolog (expunerea a avut loc, precizează Comarnescu, din decembrie 1902 pînă în iunie 1903). Nina Stănculescu scrie că cel care l-a îndemnat să expună sculptura a fost doctorul Gerota. „Într-un fel a fost astfel consacrarea unui absolvent al Școlii de Arte Frumoase" notează Comarnescu și expunerea lui la Ateneu, obținerea comenzii oficiale de achiziționare, multiplicarea sa, au contribuit la cunoașterea tînărului Brâncuși. Era o replică prestigioasă a altor celebre ecorșeuri — cel al lui Michelangelo, al lui Antoine Houdon, al lui Eugène Caudron.

„Bustul generalului dr. Carol Davila", bronz, 1902 ● „Nud", relief în ghips, 1902 (pierdut)

Destinul ecorseului multiplicat ni-l înfățișează de asemenea Paleolog : „Prin străduința doctorului Gerota cîteva exemplare din ecorșeu au fost comercializate și destinate școlilor de arte frumoase din București și Iași. Un alt exemplar a fost cumpărat de fosta prefectură Dolj din Craiova (aceasta, prin 1928, s-a bucurat de o expunere temporară la cererea Muzeului de Științe Naturale); în noiembrie 1966 s-a găsit la Craiova al cincilea exemplar ; „comercializarea, continuă Paleolog, a ajutat într-o măsură pe Brâncuși să facă față traiului și decenței vestimentare, gîndindu-se chiar să-și găsească o locuință mai spațioasă și mai aptă îndeletnicirilor lui".

În aceeași perioadă, după terminarea ecorșeului, tot o lucrare cu o temă din aria medicinii a fost destinată să contribuie la cunoașterea lui Brâncuși. Și tot prin stăruința profesorului Gerota, Brâncuși obține comanda pentru executarea bustului doctorului Carol Davilla ; aceasta se întîmpla la începutul anului 1903. Medicina militară — Davilla fusese general — rămăsese în urma celei civile, care omagiase memoria întemeietorului învățămîntului medical românesc prin două lucrări — un bust dezvelit în 1903 de Ion Georgescu (unul din profesorii săi de sculptură) și statuia din fața facultății de medicină, dezvelită în același an și avîndu-l ca autor pe Carol Storck.

Contactele sale cu lumea medicală au fost aproape permanente ; astfel se menționează, din perioada cît a locuit în București, de către același Paleolog, următoarele : „Sălășluiau în acele camere prin 1902—1903 o seamă de studenți, doi viitori medici, doi-trei colegi de la belle-arte și însuși povestitorul. Fiind săraci, Brâncuși, Ion Croitoru și Popescu-Gheorghian locuiau în aceeași cameră de la mansardă". Este evocată de asemenea figura doctorului Saracany, vecinul său, o figură pitorească a Bucureștilor acelor ani.

Momentul plecării la Paris — un moment important al biografiei sale — este de asemenea semnificativ legat de ceea ce am putea delimita, cu îndreptățire, credem noi, „lumea medicală a lui Brâncuși".

Printre cei care au sprijinit plecarea sa la Paris a fost, nici nu se putea altfel, doctorul Gerota ; acesta i-a acordat o subvenție lunară de 25 lei timp de un an și a făcut demersuri energice la Ministerul Instrucțiunii pentru a i se acorda o bursă. Toate acestea reies chiar dintr-o scrisoare pe care Brâncuși o adresează suszisului minister în vederea obținerii unei burse, scrisoare în care afirmă : „că se află acolo zbătîndu-se în necazuri de aproape 10 luni", și mai departe : „apelul făcut Ministerului se datorează gestului mărinimos al doctorului Gerota".

În perioada instalării sale la Paris, primul mecena i-a fost tot un medic — doctorul Vaschide — cercetător cu preocupări în domeniul psihofiziologiei, mare iubitor de artă, fin cunoscător al mișcării artistice a timpului ; doctorului Vaschide i se datorează primele semnalări în presă ale apariției în saloanele pariziene a operelor lui Brâncuși. Dar de prietenia stimulatoare și mecenatul doctorului Vaschide se leagă un alt moment în creația brâncușiană — creația lucrării „Somnul", piesă de rezistență, care marchează încheierea unei etape și începutul alteia în creația sa. Toți exegeții operei sînt de acord că Brâncuși a ajuns la subiectul „Somnului" adîncit și elaborat ulterior timp de zece ani în „muze" (se cunosc zece variante cărora le-a spus fie „Somnul", fie „Odihnă" (Le Repos), fie „Muza adormită") la impulsul doctorului Vaschide (așa cum puțin înainte, în țară, o făcuse celălalt medic-mecena, doctorul Gerota), care cerceta în această perioadă subiectul său predilect — „Somnul și visele". Buzoian de origine, Vaschide a mijlocit și comanda monumentului funerar pentru Petre Stănescu — operă faimoasă, piatră de hotar în întreaga sa creație, cunoscută sub numele de „Rugăciunea".

Relativ la aceasta V.G. Paleolog scrie : „Prin această lume medicală va atinge Brâncuși prilejul comenzii «Rugăciunea» care va fi capul hotărîtor al destinului său de sculptor".

După moartea lui Vaschide locul de mentor al încă proaspătului parizian care era Brâncuși îl ia un alt doctor român, celebrul savant Levaditi care, dpuă spusele biografilor artistului, „își făcea o bucurie trecînd de la Institutul Pasteur, din vecinătatea atelierului lui Brâncuși, să inițieze pe acesta în taina problemelor fundamentale ale geneticii."

În 1910, cînd de-abia își cristalizase planurile artistice ale monumentului funerar de la Buzău, primi o altă solicitare și tot din partea unui medic, doctorul compatriot Solomon Marbé și tot pentru un monument funerar destinat mormîntului din cimitirul Montparnasse al logodnicei sale care se sinucisese ; prilej pentru elaborarea unei opere reprezentative pentru creația sa de maturitate.

Din comunicarea criticului de artă George Oprescu la Colocviul Brâncuși — București, octombrie 1967, extragem alte mărturisiri inedite ale relațiilor marelui sculptor cu lumea medicală : „În perioada de formație a lui Brâncuși, printre personalitățile române care au fost menționate în monografiile ce i-au fost consacrate, mai există și altele, foarte importante, care l-au cunoscut din primii ani ai stabilirii lui la Paris. Între ele aș considera grupul care a avut o contribuție largă în cultura noastră din această vreme, cel din jurul profesorului Cantacuzino, începînd cu cei care au devenit mai tîrziu profesori remarcabili în învățămîntul medicinii : C. Ionescu-Mihăiești și prof. Mihai Ciucă. Cel care l-a cunoscut mai întîi pe sculptor a fost Ionescu-Mihăiești în 1910. El se găsea la Paris, la Institutul Pasteur pentru studiile sale de microbiologie. Și el, ca și Mihai Ciucă, se stabilise la Paris pentru o mai lungă absență din țară, în vederea specializării. Prin el celălalt doctor, Ciucă, face cunoștință cu Brâncuși și tot el îi atrage atenția asupra sculptorului român lui Cantacuzino, care după cum mi-aduc aminte, l-a și ajutat din punct de vedere financiar. Presupun că prietenia medicilor români cu sculptorul a ținut pînă la declararea războiului balcanic, în 1913, cînd au trebuit să se întoarcă în țară."

În sfîrșit, prietenia sa cu Modigliani s-ar fi datorat doctorului Paul Alexander care l-ar fi prezentat pe pictor sculptorului, în atelierul său din Paris, prin 1909.

Dacă am reușit, prezentînd nu atît opinii personale cît mai ales argumente, mărturii, date biografice, fără pretenții exhaustive, dacă am reușit deci să ilustrăm o latură inedită a biografiei și creației brâncușiene — legăturile sale cu medicina și slujitorii ei, legitimitatea acestei relații la geneza unei părți a creației sale, și chiar într-o măsură la afirmarea talentului său ieșit din comun, prin susținerea materială și morală, cu deosebire la începuturile mai totdeauna anevoioase ale oricărui suiș spre desăvîrșire, atunci satisfacția strîngătorului acestor date este deplină.

Dr. Constantin Bogdan

Luceafărul

Redactor şef :
Nicolae Dan Fruntelată
Mihai Ungheanu (redactor şef adjunct), A. I. Zănescu (secretar responsabil de redacţie)

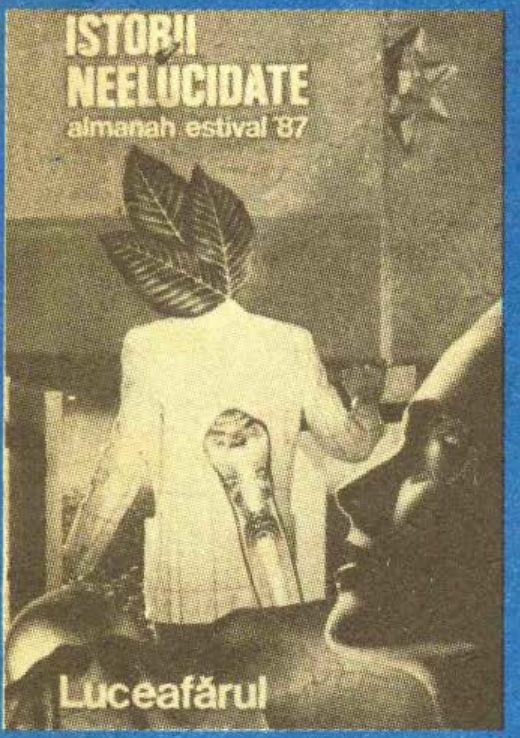

Citiţi vara şi iarna almanahurile revistei

«Luceafărul»

ISTORII NEELUCIDATE
Almanah estival „Luceafărul" 1987

Redactor responsabil : M. Unghèanu
Secretar de redacţie : Mircea Croitoru

Ion Cucu, Alexandru Enache

Coperta: Decebal Scriba şi Dan Stanciu

Tipărit la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" sub comanda 70 253

Luceafărul

almanah estival '87

PAGINI DIN ISTORIA EROISMULUI ROMÂNESC ● EPOPEEA NESCRISĂ 1916 – 1919 ● ANTOLOGIA «LUCEAFĂRUL» ● PRIMA ATESTARE SCRISĂ A LIMBII ROMÂNE ● O FRANȚĂ LA DUNĂRE ? ● CÎT DE BIZANTINĂ ESTE CIVILIZAȚIA ROMÂNEASCĂ ? ● RĂZBOIUL STELELOR – IMAGINAȚIE ȘI REALITATE ● MISTIFICARE SAU ENIGMĂ ISTORICĂ ? ● MIRAJUL HOLLYWOODULUI ● LEGENDA LUI BRUCE LEE ● COȘMARUL RĂZBOIULUI DIN VIETNAM ● UN IMPERIU CLANDESTIN ● ÎMBLÎNZIREA SÎDEI ? ● MAPAMOND ● METAMORFOZELE UNUI PERSONAJ MITIC ● CINE A FOST DRACULA ? – BĂRBAT SAU FEMEIE ? ● SFINX ● DOMINO ● CUVINTE ÎNCRUCIȘATE

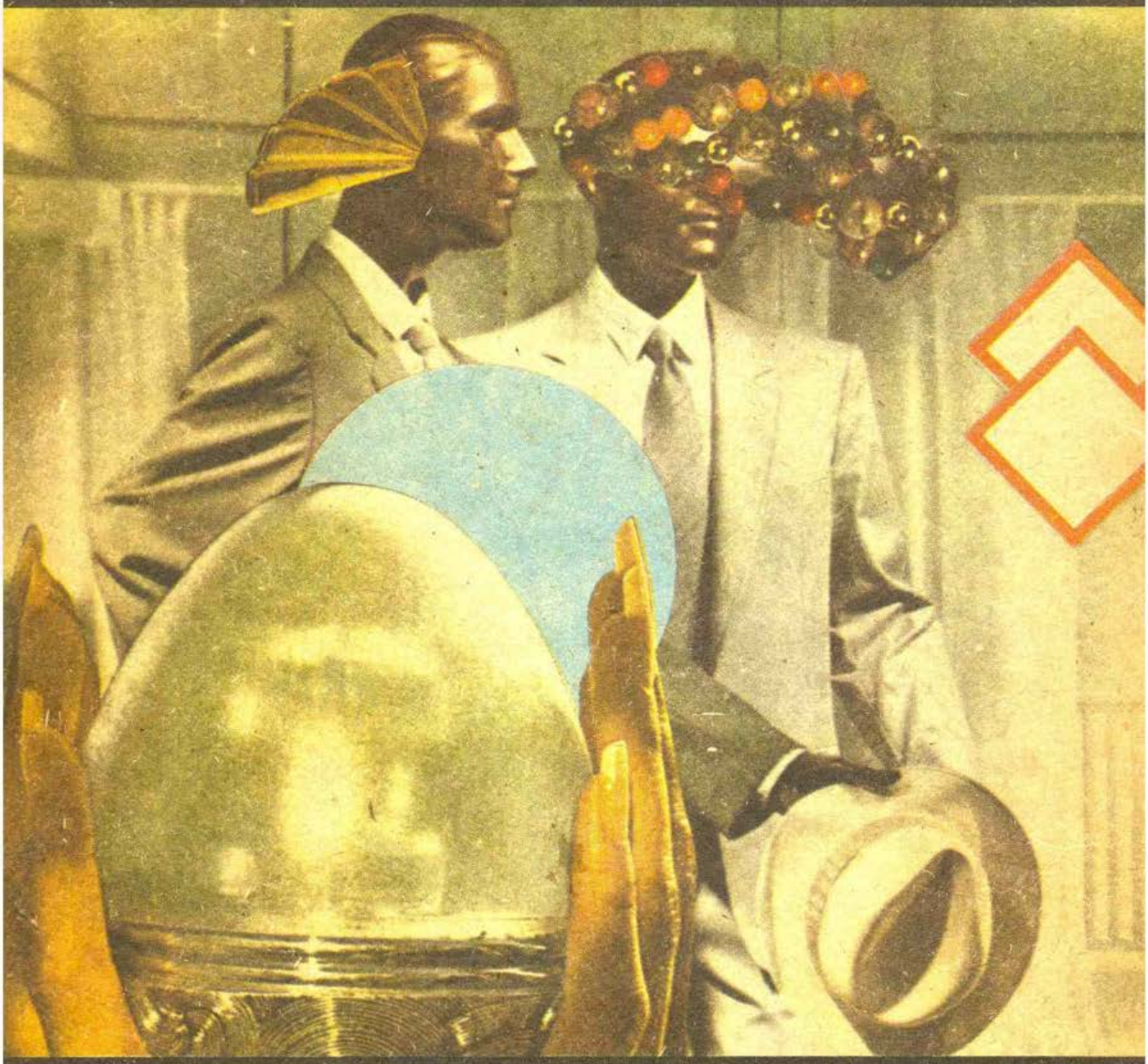

Lei 25